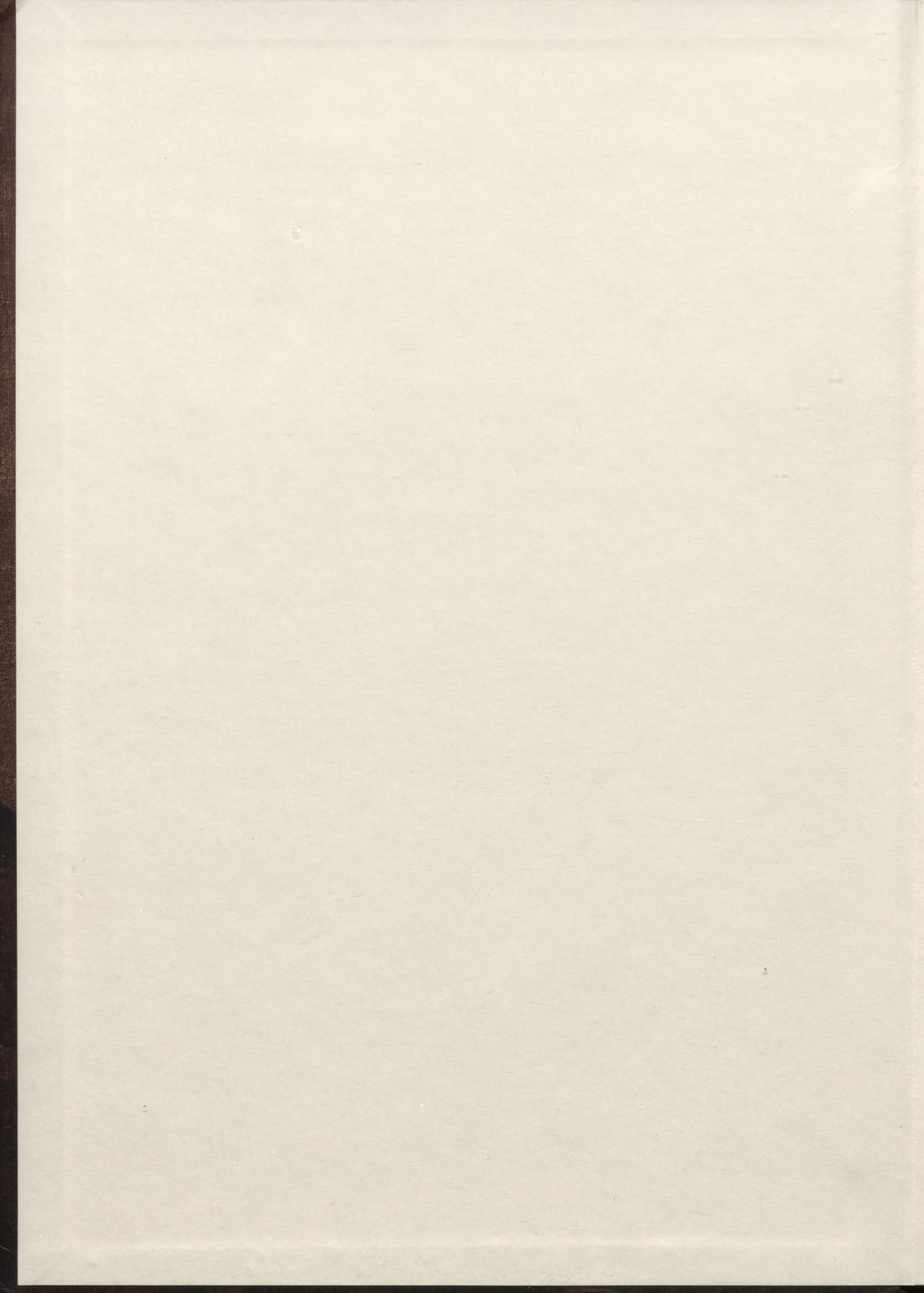
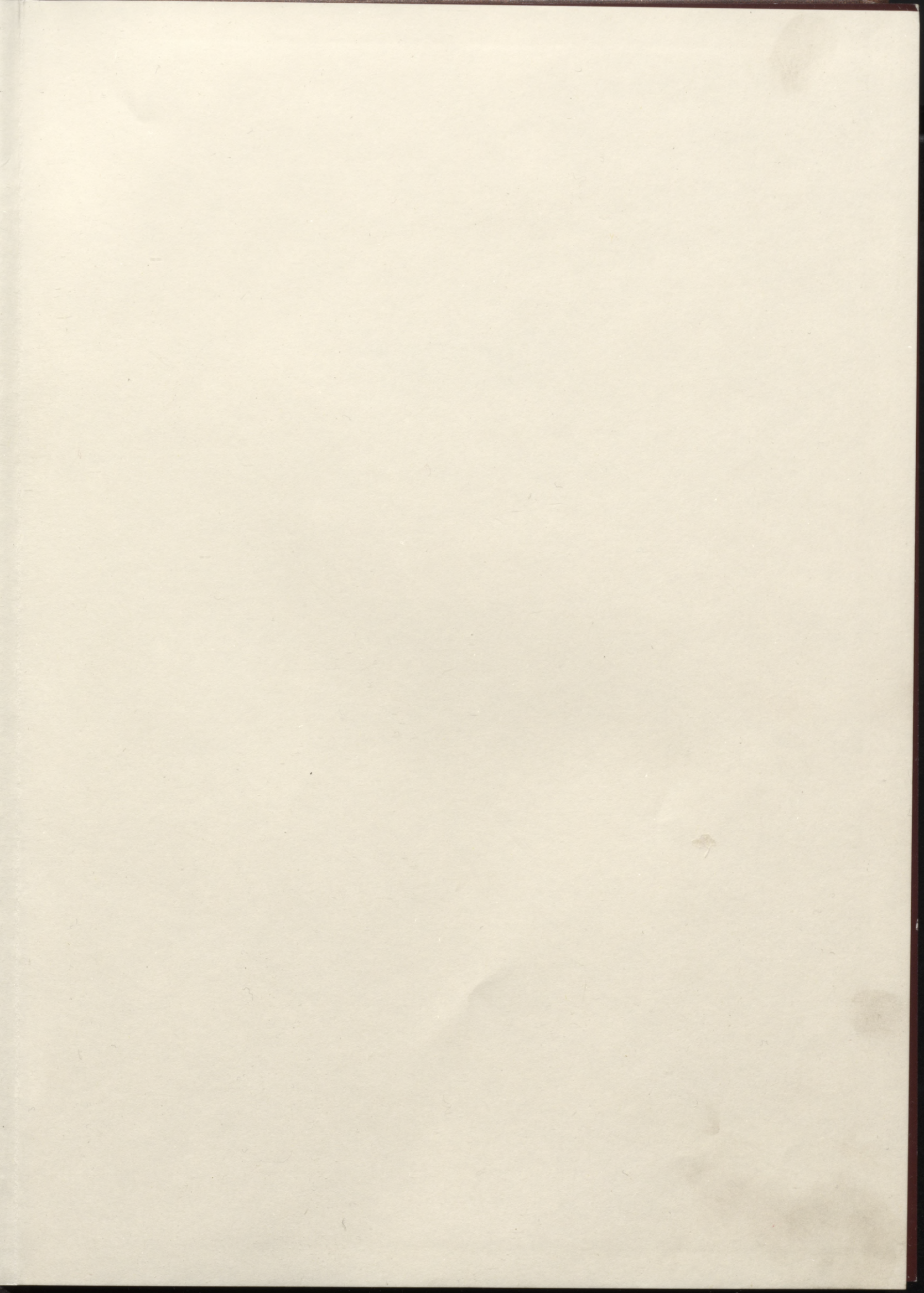

RĪGAS PĀRVALDE

ASTONOS GADSIMTOS

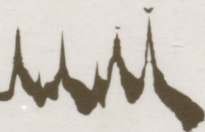
RĪGAS PĀRVALDE
ASTOŅOS GADSIMTOS

Īpaša pateicība SIA "Rīgas nami" direktoram Andrim LĀCIM

Besonderer Dank dem Direktor der "Rīgas nami" GmbH Andris LĀCIS

Special acknowledgments to Andris LĀCIS, director of "Rīgas nami", Ltd.

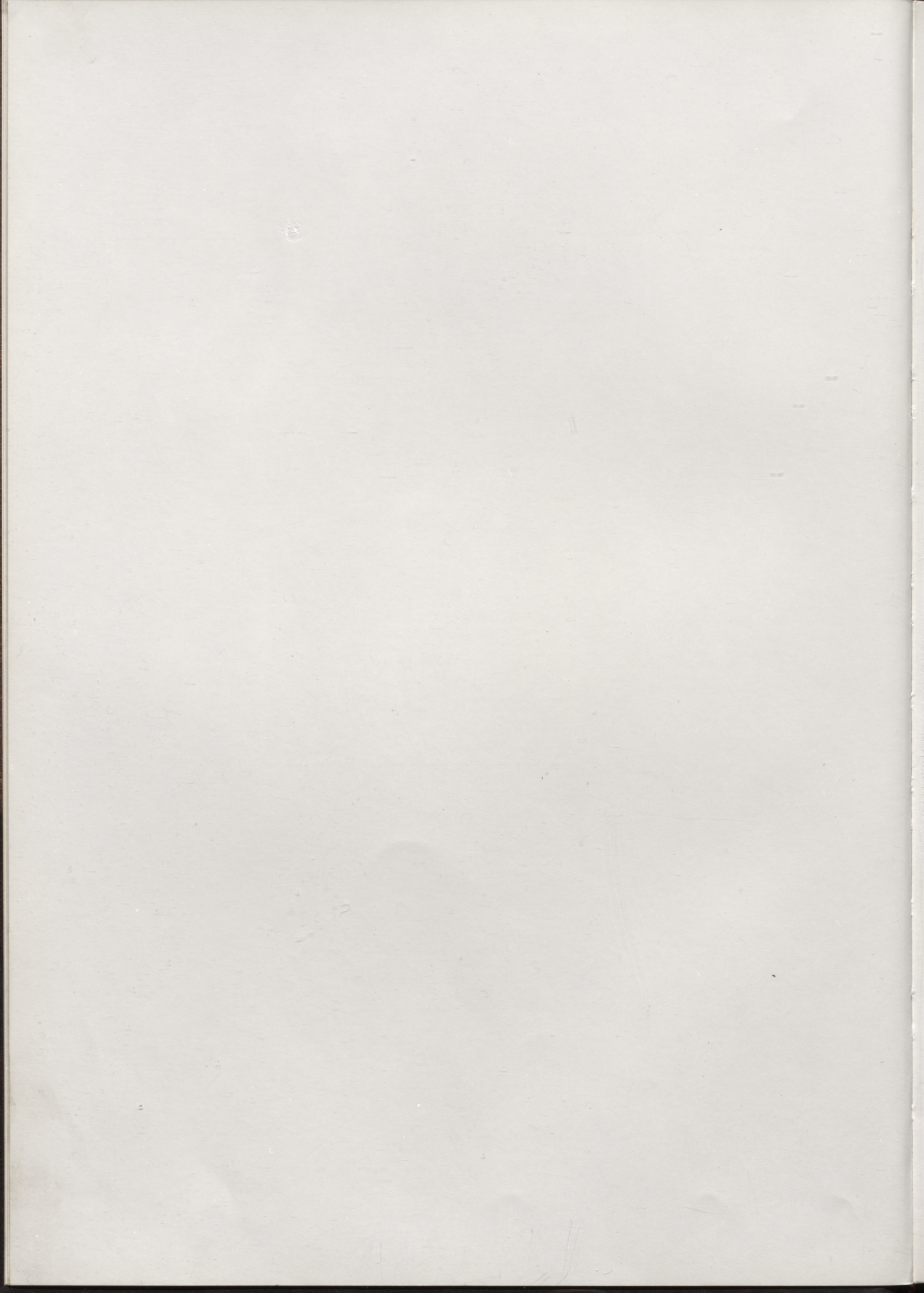
Rīga 800

2

RĪGAS PĀRVALDE
ASTOŅOS GADSIMTOS

2001-7
19

L

RĪGAS PĀRVALDE ASTOŅOS GADSIMTOS

DIE VERWALTUNG RIGAS
WÄHREND ACHT JAHRHUNDERTEN

EIGHT HUNDRED YEARS
OF RIGA ADMINISTRATION

SIA "RĪGAS NAMI"
RĪGAS VĒSTURES UN KUĢNIECĪBAS MUZEJS
RĪGA

Sastādītāja Zusammenstellung Compiler	Ilona CELMIŅA
Redakcijas kolēģija Redaktionskollegium Editorial board	Māra CAUNE, Ilona CELMIŅA, Ēriks JĒKABSONS
Māksliniece Gestaltung Design	Arta OZOLA-JAUNARĀJA
Fotogrāfs Foto Photography	Ilgvars GRADOVSKIS

Attēlu pārpublicēšanai nepieciešama SIA "Rīgas nami" un Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja atļauja.
Nachdruck des Bildmaterials ist nur mit Genehmigung des "Rīgas nami" GmbH und des Museums
für Geschichte Riga und Schifffahrt gestattet.
No illustration may be reproduced without permission from "Rīgas nami", Ltd. and the Museum
of the History of Riga and Navigation.

© SIA "Rīgas nami", 2000
© Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2000
© Ilona Celmiņa (sastādījums), 2000
© Arta Ozola-Jaunarāja (dizains), 2000

SATURS

INHALT

CONTENTS

Rīgas Domes priekšsēdētāja <i>Andra Ārgaļa</i> ievadvārdi	9	
Vorwort von <i>Andris Ārgalis</i> , dem Vorsitzenden des Stadtrates Rigas	11	
Foreword by <i>Andris Ārgalis</i> , Chairman of the Riga Dome	13	
Priekšvārds (<i>Ilona Celmiņa</i>)	17	
Vorwort (<i>Ilona Celmiņa</i>)	19	
Foreword (<i>Ilona Celmiņa</i>)	21	
Sāsinājumi un paskaidrojumi	23	
Abkürzungen und Erläuterungen	23	
Abbreviations and Commentary	23	
<i>Ingrīda Miklāva,</i> <i>Aivars Stašāns</i>	RĪGAS PILSĒTAS TERITORIJA UN ADMINISTRATĪVĀS ROBEŽAS	27
<i>Māra Caune</i>	RĪGAS PĀRVALDE VIDUSLAIKU LIVONIJĀ (13. gadsimts–16. gadsimta pirmā puse)	57
<i>Māra Caune</i>	RĪGAS RĀTE UN POLIJAS, ZVIEDRIJAS UN KRIEVIJAS VIRSVARA (16. gadsimta otrā puse–19. gadsimta pirmā puse)	89
<i>Dzidra Ozoliņa</i>	RĪGAS DOMES IZVEIDOŠANA UN TĀS DARBĪBA (19. gadsimta otrā puse–1918. gads)	135
<i>Ēriks Jēkabsons,</i> <i>Dzidra Ozoliņa</i>	RĪGAS PILSĒTAS PĀRVALDE LATVIJAS REPUBLIKAS LAIKĀ (1918–1940)	167
<i>Daina Bleiere</i>	RĪGAS PĀRVALDES REORGANIZĀCIJA PIRMAJĀ PADOMJU VARAS GADĀ (1940. gada jūnijs–1941. gada jūnijs)	197
<i>Daina Bleiere</i>	RĪGAS PĀRVALDE VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKĀ (1941. gada jūlijs–1944. gada oktobris)	213
<i>Daina Bleiere</i>	RĪGAS PĀRVALDE LATVIJAS PSR (1944. gada oktobris–1990. gada maijs)	223
<i>Daina Bleiere</i>	RĪGAS PĀRVALDE ATJAUNOTAJĀ VALSTĪ	247
<i>Pārsla Pētersone</i>	RĪGAS PILSĒTAS PĀRVALDES ADMINISTRATĪVĀS ĒKAS	257
Die Verwaltung Rigas während acht Jahrhunderten (Zusammenfassung)	289	
Eight Hundred Years of Riga Administration (Summary)	310	
Personu rādītājs	330	
Personenregister	330	
Index	330	

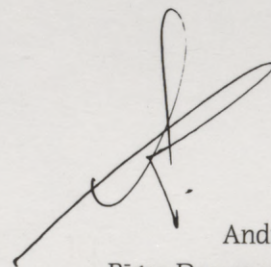

an ir prieks par šo grāmatu, kuru sagatavojis Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Veltīta Rīgas pārvaldei astoņos gadsimtos, tā pie lasītājiem nonākusi laikā, kad pilsēta dzīvo savas astoņsimtgades jubilejas gaidās. Izdevums ļaus rīdziniekiem — un ne tikai viņiem — iepazīt vienu no līdz šim maz pētītiem Rīgas vēstures aspektiem — pilsētas pārvaldi.

Jau no pašiem sākumiem Rīga bijusi pakļauta dažādiem pārbaudījumiem, un ilgu gadsimtu te saimniekojuši citu tautu pārstāvji. Tas lielā mērā ietekmējis mūsu vēstures attīstību. Par pilsētas izveidošanos mums jābūt pateicīgiem bīskapam Albertam, kurš 1201. gadā pārcēla savu sēdekli no Ikšķiles uz Rīgu. Jau no 12. gadsimta te pastāvēja vietējo iedzīvotāju ciemi, un bīskaps Alberts novērtēja Rīgas izdevīgo ģeogrāfisko novietojumu. Rīga strauji veidojās par ļoti nozīmīgu Baltijas jūras ostu. 1282. gadā tā kļuva par Hanzas pilsētu. Pēc vēsturnieku aplēsēm, 15. gadsimta beigās šeit dzīvoja 10 000 iedzīvotāju, bet 17. gadsimtā, pilsētas iedzīvotāju skaitam pārsniedzot 14 tūkstošus, valņu ieskaustajā teritorijā — tā dēvētajā iekšpilsētā — izaugsmes iespējas bija jau izsmeltas. Pilsētas izveidošanās radīja nepieciešamību pēc pārvaldes institūcijām, un 1226. gada 18. aprīlī vēstures avotos pirmo reizi minēta Rīgas rāte — Rīgas Domes priekštece.

Laikam ejot, mainījušies pilsētas saimnieki un pārvaldes institūcijas, bet mani priecē fakts, ka lielākoties Rīgu vadījuši cilvēki, kam rūpējusi pilsētas attīstība un tas, lai Rīga vienmēr ieņemtu nozīmīgu vietu citu Eiropas pilsētu vidū. Vēl tagad tautā lieto tādus jēdzienus kā "poļu laiki" un "zviedru laiki". Gan vācieši, gan poļi un zviedri, gan krievi ieguldījuši Rīgas attīstībā savu pieredzi un prasmi veidot un pārvaldīt pilsētu. Kari daudzkārt postījuši Rīgu, tomēr tā vēl joprojām ir skaista pilsēta ar ļoti bagātu kultūras mantojumu, kas 1998. gadā tika starptautiski atzīts, iekļaujot Rīgas pilsētas centru UNESCO pasaules kultūras mantojuma sarakstā.

Grāmatas lasītājiem gribētu novēlēt sargāt šo mantojumu un izturēties pret to ar cieņu, iepazīstot Rīgas vēsturi un tādējādi izrādot pateicību tām daudzajām cilvēku paaudzēm, kas savu mūžu veltījušas pilsētas attīstībai. Vienlaikus gan esošajiem, gan nākamajiem Rīgas domniekiem gribētu novēlēt prast saglabāt un vairost pilsētas skaistumu un padarīt to par īstu Eiropas pilsētu, kas sakārtotības ziņā spētu līdzināties citām Eiropas senajām un skaistajām galvaspilsētām, jo Rīga ir unikāla pilsēta.

Andris ĀRGALIS,
Rīgas Domes priekšsēdētājs

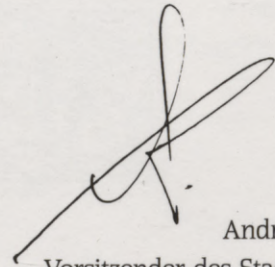

Ich freue mich über das vorliegende Buch, das von dem Museum für Geschichte Rigas und Schifffahrt herausgegeben worden ist. Im Buch wird die Verwaltung Rigas während acht Jahrhunderten behandelt, und es kommt an die Öffentlichkeit in der Zeit, in der die Stadt ihrem 800-jährigen Jubiläum entgegenseht. Die Ausgabe wird den Rigensern — und nicht nur ihnen — einen Einblick in eine bis jetzt weniger erforschte Seite in der Geschichte Rigas — in die Stadtverwaltung — gewähren. Seit ihren Ursprüngen war die Stadt Riga verschiedenen Prüfungen ausgesetzt, und viele Jahrhunderte lang herrschten hier fremde Mächte. In großem Maße hat dies die Entwicklung unserer Geschichte beeinflußt. Die Gründung der Stadt verdanken wir Bischof Albert, der 1201 seinen Sitz von Üxküll (Ikšķile) nach Riga verlegte. Bereits im 12. Jahrhundert gab es hier Ansiedlungen der einheimischen Bevölkerung, und die günstige geographische Lage Rigas wurde von Bischof Albert erkannt. Riga entwickelte sich bald zu einem bedeutenden Hafen an der Ostsee. 1282 wurde es Hanse-Stadt. Laut den Berechnungen der Historiker wohnten in Riga im ausgehenden 15. Jahrhundert 10 000 Einwohner; im 17. Jahrhundert, als die Einwohnerzahl 14 000 überstieg, waren die Wachstumsmöglichkeiten der von den Erdwällen umgebenen Stadt — der sogenannten Innenstadt — erschöpft. Die neugegründete Stadt

brauchte eine Verwaltung, und urkundlich ist der Rigaer Rat — der Vorgänger des heutigen Stadtrates (der Dome) — am 18. April 1226 erstmals erwähnt.

Im Laufe der Zeit haben die Herren der Stadt und ihre Verwaltungsinstitutionen gewechselt, aber erfreulich ist die Tatsache, daß in der Regel die Leitung Rigas bei den Leuten lag, die für die Entwicklung der Stadt Sorge getragen haben, damit Riga stets eine bedeutende Stelle unter anderen Städten Europas einnehmen könnte. Die Deutschen wie auch die Polen, Schweden und Russen haben für die Entwicklung Rigas ihre Erfahrungen und Kenntnisse im Blick auf die Gestaltung und Verwaltung der Stadt eingebracht. Mehrfach ist Riga durch Kriege zerstört worden, jedoch ist es immer noch eine schöne Stadt mit einem reichen Kulturerbe. 1998 wurde dies auch international anerkannt, indem das Stadtzentrum Rigas in die UNESCO-Liste des Weltkulturerbes eingetragen wurde.

Den Lesern des vorliegenden Buches möchte ich wünschen, daß sie sich einsetzen, dieses Erbe zu erhalten und wertzuschätzen, die Geschichte der Stadt kennenzulernen und somit den vielen Generationen, die ihr Leben für die Entwicklung der Stadt gewagt haben, Ehrerbietung entgegenzubringen. Gleichzeitig möchte ich den heutigen und den kommenden Mitgliedern des Stadtrates (der Dome) gegenüber den Wunsch aussprechen, die Schönheit der Stadt zu bewahren und zu vermehren, damit Riga eine echt europäische, gepflegte Stadt wird und an die Seite anderer alter und schöner Hauptstädte Europas tritt, — denn Riga ist eine einzigartige Stadt.

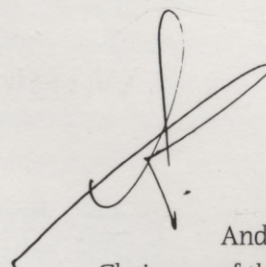
Andris ĀRGALIS,
Vorsitzender des Stadtrates Rigas

It is with pleasure that I welcome this book, a publication of the Museum of the History of Riga and Navigation. Focusing on eight centuries of Riga administration, the book reaches its readers on the eve of the 800th of Riga and provides an insight into one of the less investigated aspects of the history of Riga — the city administration. Already from its very origin Riga has constantly faced the pressure of times, and for centuries representatives of other nations have been the masters of Riga. This fact has considerably affected the development of our history. We owe the foundation of the city to Bishop Albert who moved his seat from Ikšķile to Riga in 1201. Since the 12th century there had been settlements of the local people there, and Bishop Albert duly appraised the favourable geographical situation of Riga. The city rapidly developed into a significant port at the Baltic Sea. In 1282 Riga joined the Hanseatic League. Historians consider that at the end of the 15th century the number of inhabitants in Riga had reached 10,000. In the 17th century, when the population of Riga exceeded 14,000, the rampart-enclosed 'inner' city had exhausted its resources of development. The city could not exist without its administrative institutions, and already on 18 April, 1226 the Riga Town Council, predecessor of the Riga Dome, was first mentioned in historical sources.

The various masters of Riga and its administrative institutions have changed in the course of time, but I am gratified to note that Riga has been mostly managed by persons whose concern was the development of the city and its place among other European cities. Even now people would refer to 'Polish times' and 'Swedish times'. All of them — Germans, Poles, Swedes, Russians — have contributed their experience and skills to building and managing the city. Wars have damaged Riga often enough; however, it is still a beautiful city with very rich cultural heritage that received international recognition in 1998: the centre of Riga was included in the UNESCO list of world culture heritage.

I wish the readers of this book to cherish and respect this heritage by studying the history of the city. This will also be a tribute to the numerous generations whose lifetime was spent on building this city. To the present and future members of the Dome I would like to wish to promote and enhance the beauty of Riga so that it is a real European city, well-kept like other ancient and remarkable capital cities in Europe, for Riga is unique.

A handwritten signature in black ink, consisting of several fluid, overlapping loops and a long horizontal stroke extending to the left.

Andris ĀRGALIS,
Chairman of the Riga Dome

RĪGAS PĀRVALDE
ASTOŅOS GADSIMTOS

DIE VERWALTUNG RIGAS
WÄHREND ACHT JAHRHUNDERTEN

EIGHT HUNDRED YEARS
OF RIGA ADMINISTRATION

PRIEKŠVārds

rāmata "Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos" ir tās izdevēju un autoru veltījums Rīgas astoņsimtgadei. Kolektīvais pētījums izgaismo vienu no svarīgākajiem Rīgas vēstures jautājumiem — pilsētas pārvaldi, tās institūciju veidošanos un attīstību no 13. gadsimta līdz 20. gadsimta beigām.

Izdevumam ir sava priekšvēsture. Neilgi pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas dzima ideja par Rīgas vēsturiskā centra nopostītās apbūves atjaunošanu, un reizē ar Melngalvju nama būvdarbiem 1995. gadā klajā nāca izcilā arhitektūras pieminekļa un biedrības vēsturei veltīts darbs "Melngalvju nams Rīgā" (sastādītāja M. Siliņa). Mūsu grāmatas iecere radās laikā, kad sākās Rīgas kādreizējās pārvaldes ēkas — rātsnama — rekonstrukcijas projekta izstrāde. Vienlaikus izdevums "Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos" seko jau Rīgas 700 gadu jubilejas svinībās iedibinātai tradīcijai papildināt pilsētas historiogrāfijas klāstu ar jauniem darbiem. 1901. gadā N. Karlberga redakcijā tika izdota pilsētas pārvaldei un komunālajai saimniecībai veltīta grāmata "Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878–1900". Latvijas Republikas desmitgadei bija veltīts 1932. gadā izdotais rakstu krājums "Rīga kā Latvijas galvas pilsēta" (T. Līventāla un V. Sadovska redakcijā). Šīs grāmatas nu jau kļuvušas par vēsturi un bibliogrāfisku retumu. Turklāt pirmajā izdevumā Rīgas pārvalde raksturota tikai 23 gadus ilgā posmā, bet otrajā tā nebija svarīgākā tēma krājumā apskatāmo jautājumu vidū. Jaunā izdevuma veidotāji ir centušies radīt apkopojošu darbu par pilsētas pārvaldes vēsturi no pirmsākumiem līdz mūsu dienām, aizpildot arī līdz šim mazāk pētītas vēstures lappuses un parādot radikālās un dramatiskās pārmaiņas, ko ienesa 20. gadsimts.

Grāmatas struktūras pamatā ir Rīgas pārvaldes institūciju vēstures hronoloģisks apskats. Katrs raksts iezīmē atšķirīgu pārvaldes vēstures posmu. Rakstus caurvij galvenās tēmas: pilsētas pārvaldes institūciju veidošanās principi, struktūra, patstāvības pakāpe. Tajos sīkāk skarti arī atsevišķi vispārējās vēstures jautājumi, jo bieži vien ārējas politiskas norises būtiski ietekmēja Rīgas pārvaldes iestāžu statusu un funkcijas. Izdevuma ievadraksts par pilsētas teritorijas un administratīvo robežu veidošanos sniedz priekšstatu par pārvaldes institūciju administratīvās varas darbības robežām. Grāmatu noslēdz pārvaldes iestāžu — rātes, domes un valdes, izpildu komitejas — galvenajām administratīvajām ēkām veltīts raksts.

Autoru vidū ir gan zinātniskās pētniecības un citās iestādēs, gan tagadējās pārvaldes institūcijā strādājoši pētnieki — vēsturnieki Māra Caune, Dzidra Ozoliņa, Ēriks Jēkabsons, Daina Bleiere, Pārsla Pētersone, Ingrīda Miklāva, kā arī ekonomists Aivars Stašāns.

Grāmata ir bagātīgi ilustrēta. Tajā aplūkojamas gan pārvaldes institūciju relikvijas (kuru diemžēl ir saglabājies maz), gan lietas, kas raksturo laikmetu, notikumus un personas. Pie attēliem ir plašāki komentāri, kas atklāj to satura saistību ar pārvaldes vēsturi un atributē pašu priekšmetu.

Lai grāmata būtu pieejama ne tikai latviešu lasītājam, publicēti tekstu kop-savilkumi vācu un angļu valodā, bet priekšvārdi, attēlu komentāri un personu rādītājs — paralēli trīs valodās.

Tik apjomīgs izdevums samērā īsā laikā varēja tapt, tikai pateicoties daudzu tā sagatavošanā iesaistītu cilvēku darbam, kā arī iestāžu un privātpersonu atbalstam.

Autoru kolektīvs pateicas Rīgas Domes priekšsēdētājam Andrim Bērziņam par atsaucību, SIA "Rīgas nami" un tās direktoram Andrim Lācim par grāmatas sagatavošanas un izdošanas finansēšanu un Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja direktorei Klārai Radziņai par atbalstu izdevuma tapšanā.

Pateicamies iestādēm un privātpersonām, kuras grāmatas ilustrāciju sagatavošanai neliedza izmantot savā īpašumā esošos materiālus: Latvijas Valsts vēstures arhīvam, Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvam, Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijai, Latvijas Akadēmiskajai bibliotēkai, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejam, Latvijas Arhitektūras muzejam, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūtam un SIA "Fotocentrs", kā arī Vandai Zariņai un Maijai Bērziņai,

Autoru kolektīvs cer, ka grāmata būs skaista dāvana rīdziniekiem un pilsētas viesiem Rīgas 800 gadu jubilejā. Bet esošajiem un nākamajiem pilsētas saimniekiem — pieredzes avots un mudinājums atcerēties virs ieejas senajā rātes sēžu zālē kādreiz rakstītos vārdus: "Tu, kas kā rātskungs ienāc tiesas zālē pildīt amatu un pienākumus, pirms sliekšņa atmet visas savas personīgās kaislības — dusmas, naidu, pakalpību — un pakļauj sevi un visas savas domas un prātus kopīgam labumam."

Ilona CELMIŅA

VORWORT

Das Buch "Die Verwaltung Rigas während acht Jahrhunderten" ist von seinen Herausgebern und Autoren dem 800-jährigen Jubiläum Rigas gewidmet. Die gemeinsame Recherchearbeit erschließt eine der wichtigsten Fragen in der Geschichte Rigas — die Verwaltung der Stadt, die Bildung und Entwicklung ihrer Institutionen vom 13. Jahrhundert bis zum Ende des 20. Jahrhunderts.

Die vorliegende Ausgabe hat eine Vorgeschichte. Kurz nach der Wiederherstellung der staatlichen Unabhängigkeit Lettlands entstand die Idee über den Wiederaufbau des zerstörten historischen Stadtkerns von Riga, und gleichzeitig mit der Aufnahme der Bauarbeiten am Schwarzhäupterhaus im Jahre 1995 wurde das Buch "Das Schwarzhäupterhaus in Riga" (zusammengestellt von M. Siliņa), das der Geschichte dieses hervorragenden Architekturdenkmals und dieser Gesellschaft gewidmet war, veröffentlicht. Die Idee zum vorliegenden Buch entstand zur Zeit, als der Entwurf zur Rekonstruktion des früheren Gebäudes der Verwaltung Rigas — des Rathauses — erarbeitet wurde. Gleichzeitig folgt das Buch "Die Verwaltung Rigas während acht Jahrhunderten" einer Tradition, die bereits zum 700-jährigen Jubiläum Rigas begründet wurde, und zwar, — die Historiographie der Stadt Riga mit neuen schriftlichen Arbeiten zu ergänzen. 1901 wurde unter der Redaktion von N. Carlberg das Buch "Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878–1900", das die Probleme der Stadtverwaltung und ihrer Kommunalwirtschaft behandelte, herausgegeben. Dem 10-jährigen Jubiläum der Republik Lettland war die Sammlung der Beiträge "Rīga kā Latvijas galvas pilsēta" (Riga als Hauptstadt Lettlands) (unter der Redaktion von T. Līvētāls und V. Sadovskis) gewidmet, die dennoch erst 1932 veröffentlicht wurde. Diese Bücher gehören jetzt der Vergangenheit an und sind inzwischen zu bibliographischen Raritäten geworden. Außerdem wurde in dem ersten Werk die Geschichte der Stadtverwaltung Rigas nur in einer 23 Jahre langen Periode beschrieben, in dem zweiten aber — bei allen in der Sammlung erörterten Problemen — lag der Schwerpunkt nicht auf diesem Thema. Die Autoren der neuen Edition haben sich zum Ziel gesetzt, eine zusammenfassende Arbeit über die Geschichte der Stadtverwaltung seit ihren Ursprüngen bis zu unseren Tagen vorzulegen sowie die bis jetzt weniger erforschten Seiten der Geschichte zu beschreiben, dabei auch die radikalen und dramatischen Veränderungen, die das 20. Jahrhundert mit sich brachte, widerzuspiegeln.

Der Struktur des Buches liegt die zeitliche Abfolge der Geschichte der Institutionen der Stadtverwaltung Rigas zugrunde. Jeder Beitrag behandelt eine besondere Geschichtsperiode der Stadtverwaltung. Die wichtigsten Themen, die alle Beiträge durchziehen, sind: die Grundsätze bei der Bildung der Institutionen der Stadtverwaltung, ihre Struktur und der Grad ihrer Selbständigkeit. In den Beiträgen werden eingehend einzelne Fragen der allgemeinen Geschichte erörtert, denn des öfteren wurden der Status und die Funktionen der Verwaltungsbehörden Rigas von äußeren politischen Vorgängen beeinflusst. Der Leitartikel der Edition behandelt die Herausbildung des Territoriums der Stadt und ihrer administrativen Grenzen und gewährt einen Einblick in den Tätigkeitsbereich der Verwaltungsinstitutionen. Das Buch wird von einem Beitrag über die administrativen Hauptgebäude der Verwaltungsbehörden — des Rates, des Stadtrates (der Dome), des Stadtamtes und des Vollzugskomitees — abgeschlossen.

Das Buch ist reichlich illustriert. Dabei sind sowohl die 'Reliquien' der Institutionen der Stadtverwaltung (von denen leider wenig überliefert ist), als auch Gegenstände, die das betreffende Zeitalter, Ereignisse und Personen kennzeichnen, zu betrachten. Die Bilder sind mit ausführlichen Erläuterungen versehen, welche die Verbindung des Bildinhaltes mit der Geschichte der Stadtverwaltung erschließen sowie die Gegenstände selbst attributieren.

Damit das Buch nicht nur lettischen Lesern zugänglich ist, sind in der Anlage die Zusammenfassungen der Beiträge in deutscher und englischer Sprache veröffentlicht, Vorwort und Kommentare zu den Bildern — parallel in drei Sprachen.

Eine so umfangreiche Ausgabe konnte in verhältnismäßig kurzer Zeit nur dank der Mitwirkung vieler Personen an der Vorbereitung der Edition und dank der Unterstützung etlicher Behörden und Privatpersonen erfolgen.

Das Autorenkollektiv bedankt sich bei dem Vorsitzenden des Rigaer Stadtrates (der Dome) Andris Bērziņš für sein Verständnis, bei der "Rigas nami" GmbH und bei ihrem Direktor Andris Lācis für die Finanzierung der Herausgabe dieses Buches sowie bei der Direktorin des Museums für Geschichte Rigas und Schifffahrt Klāra Radziņa für die Unterstützung. Wir danken den Behörden und Privatpersonen, die für die Illustrierung des Buches die in ihrem Besitz befindlichen Materialien zur Verfügung gestellt haben.

Das Autorenkollektiv hofft, daß das vorliegende Buch ein schönes Geschenk für die Rigenser und für die Gäste Rigas zum 800-jährigen Jubiläum Rigas sein wird. Für die heutigen und künftigen Verantwortlichen der Stadt aber — eine Erfahrungsquelle und ein Ansporn, die Worte, die früher über dem Eingang in den alten Sitzungssaal des Rates geschrieben waren, zu beherzigen: "Der du als Ratsglied das Gerichtshaus in Amt und Pflicht betrittst, hinweg wirf vor der Schwelle alle persönliche Leidenschaften: Zorn, Haß und Mensehgefälligkeit; und unterwirf dich und all dein Dichten und Trachten dem Gemeinwohl."

Ilona CELMIŅA

FOREWORD

The publishers and the contributors to the book "Eight Hundred Years of Riga Administration" dedicate it to the 800th anniversary of Riga. The collective research highlights one of the most significant historical problems — administration of the city, the formation and development of its institutions from the 13th century till the end of the 20th century.

The publication has a history of its own. Shortly after the renewal of the independent State of Latvia an idea emerged to build anew the houses destroyed in the historical centre of Riga. As the construction work of the Blackheads House was started, the book "The Blackheads House in Riga" (compiled by M. Siliņa) came out in 1995 as a tribute to the history of the outstanding architectural monument and the Blackheads Association. The concept of the present book took shape at the time when the work on the reconstruction projects of the Town Hall, the Riga historical municipality building, was in progress. The publication "Administration of Riga during Eight Hundred Years" follows the tradition established on the occasion of the 700th anniversary of Riga — to supplement the city historiography with new contributions. In 1901 the book "Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878–1900" edited by N. Karlberg was devoted to the administration and economic life of the city. Publication of the collection of articles "Riga as the Capital of Latvia" (edited by T. Līventalis and V. Sadovskis) was dedicated to the tenth anniversary of the Republic of Latvia, though published only in 1932. Now these books belong to history and are bibliographic rarities. Moreover, in the first publication the history of Riga administration has been treated over a period of only 23 years; in the second book it was not the most important among the topics. The contributors to this new edition have attempted to create a generalizing work on the history of the city administration from its origin to our day, filling up also the gaps that so far have been little explored, among them the radical and dramatic changes brought about by the 20th century.

Compositionally, the book presents a chronological survey of the history of Riga administration. Each article highlights a different period in the history of administration and lays stress on the basic following themes: the principles of the formation of the city administrative institutions, their structure and degree of independence. The articles deal with certain problems of general history in some detail because more often than not

external political developments influenced the status and functions of the Riga administrative institutions essentially. The opening article on the development of the city territory and its administrative boundaries gives an insight into the extent of the administrative power of the city institutions. The book concludes with an article on the principal administrative buildings of the Town Council, Dome, Board and Executive Committee.

The book is rich in illustrations of the relics (though very few have survived) of the administrative institutions and objects that characterize epochs, events and persons. There are commentaries to the pictures, describing the object and disclosing its relation to the history of the city administration.

To make the book accessible also to non-Latvian reading public, summaries of texts are provided as supplement in German and English while the foreword and commentaries to the pictures are given in three languages. There is also an appendix of the index of names that appear in the text or commentaries to the pictures.

It was only owing to the efforts of many people involved in the preparation of this book as well as the support of various institutions and persons that this sizeable publication could see light in a comparatively short time.

The author's team wish to express their gratitude to Andris Bērziņš, Chairman of the Riga Dome, for consideration and interest, to the company "Rigas nami", Ltd., and its director Andris Lācis for financing the preparation and publishing of the given book and to Klara Radziņa, directress of the Museum of the History of Riga and Navigation for her support while working on this edition. We express our heartfelt thanks to the institutions and persons that made their materials available for the illustrations of this book.

Our team would like to hope the book to be a worthy gift to the citizens of Riga and the city guests on the 800th anniversary of Riga. The book should also serve as a reminder (to the present and future masters of the city) of the words once inscribed above the entrance to the Town Council assembly hall: "You who enter this court room as a town councillor to do what becomes your office and duty, you shall abandon all your passion — anger, hate, servility — on this threshold and subject yourself, your care and concern to the common good."

Ilona CELMIŅA

SAĪSINĀJUMI UN PASKAIDROJUMI ABKÜRZUNGEN UND ERLÄUTERUNGEN ABBREVIATIONS AND COMMENTARY

LAB	Latvijas Akadēmiskā bibliotēka
ABL	Akademische Bibliothek Lettlands
LAL	Latvian Academic Library
LAM	Latvijas Arhitektūras muzejs
MAL	Museum für Architektur Lettlands
LAM	Latvian Architecture Museum
LULVI	Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts
IGLUL	Institut für Geschichte Lettlands der Universität Lettlands
ULIHL	University of Latvia Institute of History of Latvia
LVKFFDA	Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīvs
SAFFTDL	Staatsarchiv für Film-, Foto- und Tondokumente Lettlands
LSAFPhAD	Latvian State Archive of Film, Photo and Audio Documents
LVA	Latvijas Valsts arhīvs
SAL	Staatsarchiv Lettlands
SAL	State Archives of Latvia
LVVA	Latvijas Valsts vēstures arhīvs
HSAL	Historisches Staatsarchiv Lettlands
SHAL	State Historical Archives of Latvia
RKPAI	Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija
IKDSR	Inspektion für Kulturdenkmalschutz Rigas
RIHP	Riga Inspection for Heritage Protection
RVKM	Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs
MGRS	Museum für Geschichte Rigas un Schifffahrt
MHRN	Museum of the History of Riga and Navigation

Grāmatā "Rīgas pārvalde astoņos gadsimtos" datumi līdz 1918. gadam doti pēc vecā stila. Attēlu komentāros aiz personu vārda iekavās norādītie gadi, ja tas ir valdnieks vai amatpersona, attiecas uz valdīšanas vai darbības laiku.

Im Buch "Die Verwaltung Rigas während acht Jahrhunderten" sind die Daten bis 1918 nach dem alten Stil angegeben.

In the book "Eight Hundred Years of Riga Administration" dates up to 1918 are given according to the old style.

RĪGAS PILSĒTAS TERITORIJA UN ADMINISTRATĪVĀS ROBEŽAS

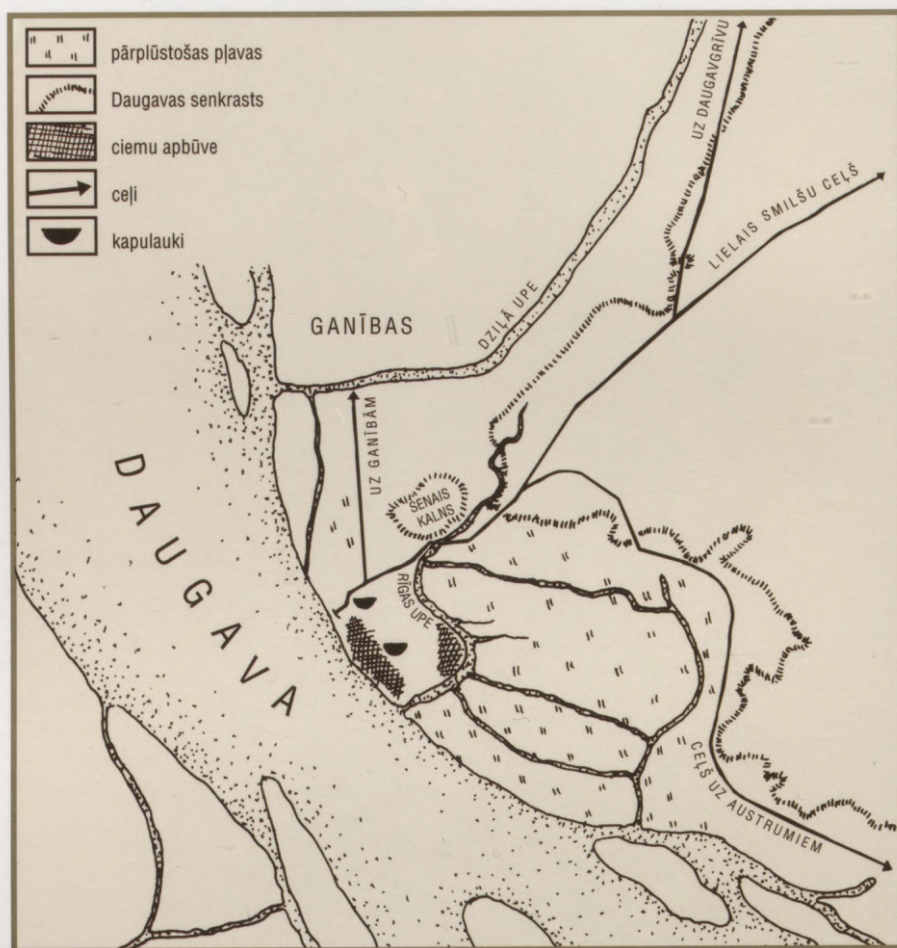
Rīgas pilsēta veidojusies Daugavas labajā krastā, apmēram 15 km attālumā no upes ietekas jūrā. Pilsētas dienvidu un austrumu dabiskā robeža bija Daugavas pieteka — Rīgas upe, vēlāk saukta arī par Rīdzeni vai, tai sašaurinoties, Rīdziņu. Netālu no Rīgas upes ietekas Daugavā bija izdevīga vieta ostai — paplašinājums, ko sauca par Rīgas ezeru.

Šajā piejūras apkārtnē smilšaini lauki mijās ar purvājiem, kam cauri tecēja Daugavas attekas, no kurām pilsētai tuvākās reizēm arī tika dēvētas par Rīdziņām.¹ Lielāko no attekām, kas jaunākajos laikos pazīstama kā Sarkandaugava, sauca par Dziļo upi (*Depena; depe* — viduslejasvācu val. — dziļš). Daugavas senās gultnes robežas iezīmēja smilšainu pakalnu josla. Augstākais to vidū bija t. s. Senais kalns, vēlāk Kubes (arī Jēkaba) kalns.

Šis apvidus nebija auglīgs un tāpēc bija reti apdzīvots. Pilsēta piesaistīja cilvēkus, un tās tuvumā, īpaši pie ceļiem, veidojās ciemi un atsevišķas zemnieku sētas. Līdzīga aina bija arī Daugavas kreisajā krastā un Daugavas salās.

VĒSTURISKAIS CENTRS

Vēlākais pilsētas vēsturiskais centrs bija apdzīvots jau 12. gadsimtā. Te atradās vietējo iedzīvotāju ciemi: viens — pie t. s. Rīgas ezera, otrs — pie Rīgas upes ietekas Daugavā.

Rīgas 12. gadsimta plānojums.
Rekonstrukcija pēc F. Benninghofena
un A. Caunes publikācijām.

Topographie von Riga
im 12. Jahrhundert.
Rekonstruktion nach den
Veröffentlichungen von
F. Benninghoven und A. Caune.

Layout of Riga in the 12th century.
Reconstruction after publications of
F. Benninghoven and A. Caune.

Rīgas upes un Daugavmalas ciemu tuvumā starp tag. Kalēju, Zirgu un Audēju ielu savas mītnes iekārtoja pirmie vācu ienācēji. Senākās no tām bija Bīskapa pils ar pagalmu jeb Bīskapa sēta, Zobenbrāļu (vēlāk Livonijas) ordeņa pils, domkapitula un tirgotāju sētas. Pie šīm būvēm Daugavas pusē apmetās citi ieceļotāji un ienācēji, tūlīt uzberot zemes valni apkārt jaunajai vietai un uzceļot koka pāļu žogu — palisādi.² Lai pilsētu vairāk nocietinātu, 1207. gadā jau tika celts mūris. No vēlākās Jāņa ielas uz ziemeļiem tas gāja gar Rīgas upi līdz Zirgu ielai, tur pagriezās uz Daugavas pusi, bet pie Krāmu ielas — uz dienvidiem, ierobežojot ap 5 ha lielu zemes gabalu.

Pēc tam kad 1210. gadā bija atvairīts kuršu uzbrukums Rīgai, mūri pagarināja līdz Daugavai. Tagad nocietinājumu siena ieslēdza arī vietējo iedzīvotāju ciemus pie Daugavas un Rīgas upes. Pilsētas galvenie vārti atradās tur, kur Šķūņu iela agrāk krustojās ar Zirgu un Rozēna ielu. Nocietinātā pilsēta aizņēma 16,5 ha.

13. gadsimtā Rīgā, tāpat kā gandrīz visās Eiropas pilsētās, iedzīvotāju skaits auga strauji. Nepastāvēja nekādi ierobežojumi, kas traucētu jebkuram jaunatnācējam apmesties te uz dzīvi. 1211. gadā ārpus mūra pilsētas ziemeļu pusē bīskaps Alberts izvēlējās vietu jaunās Doma baznīcas un savas pils būvei. Netālu no šejienes 1225. gadā sāka celt vēl vienu jaunu baznīcu, ko veltīja

svētajam Jēkabam. Tepat atradās arī t. s. Krievu ciems ar Sv. Nikolaja baznīcu. Visu šo apdzīvoto rajonu dēvēja par priekšpilsētu (*suburbium*). 1234. gadā priekšpilsētu apjoza ar mūri un pievienoja pilsētai.³ Lielais Smilšu ceļš, kas gāja gar pilsētu, tika iekļauts tās teritorijā un kļuva par ielu, bet pilsētas galvenie vārti pārvietojās uz mūri Smilšu ielas galā. 2,2 km garais mūris norobežoja no apkārtnes 28 ha lielu pilsētu. Kamēr pastāvēja nocietinātā pilsēta, mūris vairāk pagarināts netika.

Kaut arī precīzu viduslaiku pilsētas iedzīvotāju skaitu aprēķināt nav iespējams, vēsturnieki (E. Dunsdorfs, F. Benninghofens, V. Dorošenko) lēš, ka 15. gadsimta beigās Rīgā varēja būt 6000–10 000 iedzīvotāju.⁴ Šādi skaitļi raksturīgi vidējai Eiropas pilsētai un ierindo Rīgu starp tādām Vācijas pilsētām kā Hamburga, Zēsta, Frankfurte pie Mainas un citas. Taču Hamburgā mūri apjoza 90 ha, Zēstā — 102 ha, bet Frankfurtē pie Mainas — 128 ha lielu teritoriju.⁵ Rīga bija ļoti saspiesta pilsēta. Daļu no tās platības aizņēma arī ielas

Rīgas teritorijas paplašināšanās
13. gadsimtā. R. Brambes rekonstrukcija.

Erweiterung des Territoriums
von Riga im 13. Jahrhundert.
Rekonstruktion von R. Brambe.

Expansion of the territory of Riga
in the 13th century.
Reconstruction by R. Brambe.

Reproducēts no:
Reproduziert aus:
Reproduced from:

Brambe R. Rīgas iedzīvotāji feodālisma
perioda beigās. — Rīga, 1982.

Rīgas pilsētas, Citadeles un Kobronskanstu nocietinājumi ar zemes vaļņiem, bastioniem, ravelīniem un aizsarggrāvi 1700. gadā. G. Bodenērs, 18. gs. sākums. Vara grebums. RVKM.

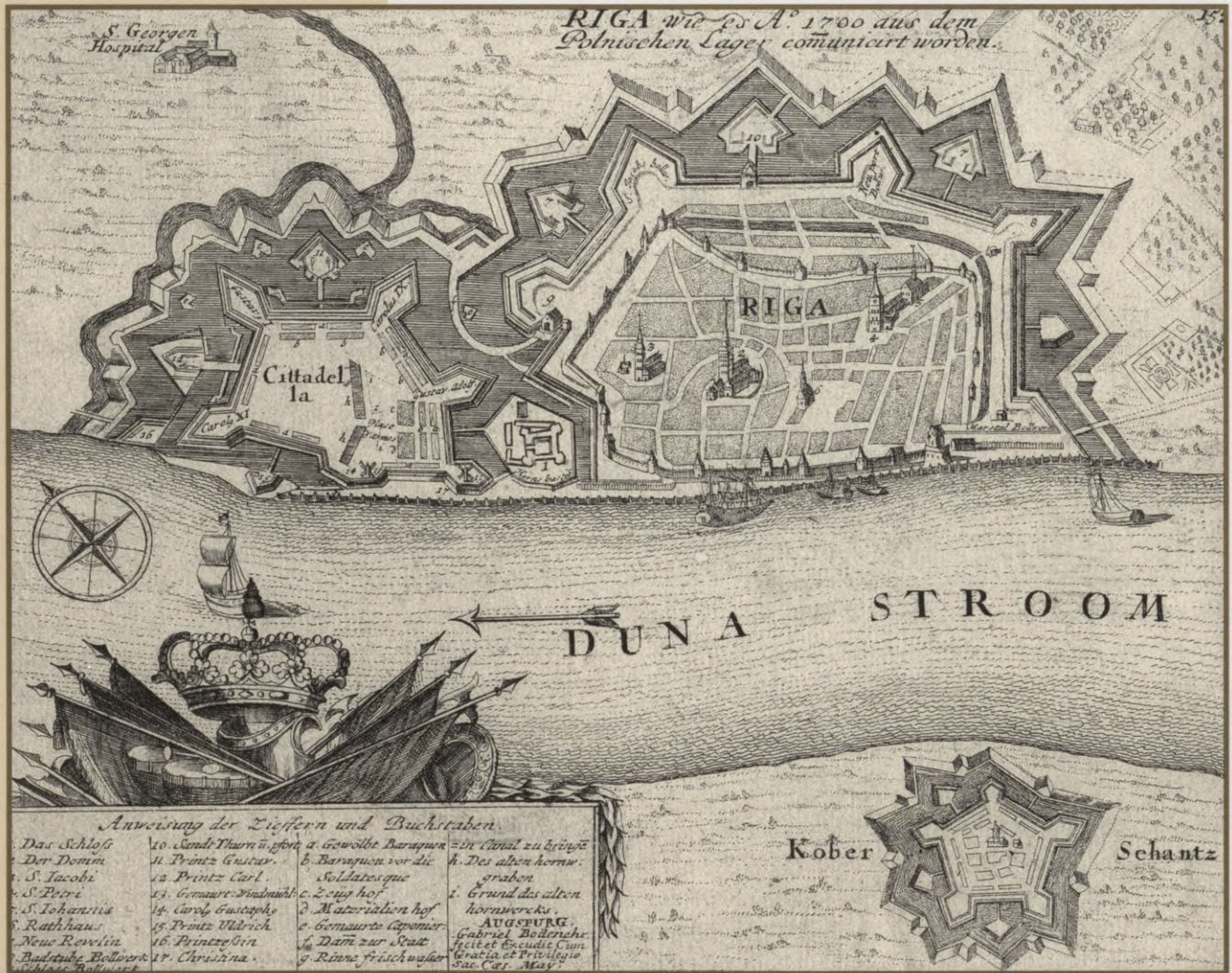
Befestigungsanlagen der Stadt Riga, der Zitadelle und der Kobronschanze mit Erdwällen, Bastionen, Ravellinen und dem Schutzgraben im Jahre 1700. G. Bodenehr, Anfang 18. Jh. Kupferstich. MGRS.

Fortifications of Riga, the Citadel and the Kober with ramparts, bastions, ravelins and the moat, 1700. G. Bodenehr, early 18th cent. Copper engraving. MHRN.

un laukumi. Vecākais tirgus laukums atradās tagadējās Skārņu ielas paplašinājumā starp Sv. Pētera baznīcu un Sv. Jura pili. Jaunais tirgus laukums tika ierīkots vairāk uz Daugavas pusi, domājams, tikai 14. gadsimtā. Pie baznīcām bija kapsētas.

Pilsētai nepiederēja visa apbūve un gruntsgabali. Līdzās pilsētas un pilsētnieku privātajiem īpašumiem atradās bīskapa pils, domkapitulam piederošā Doma baznīca ar klosteri, dominikāņu, franciskāņu un cisterciešu klosteri ar baznīcām. Garīgajiem ordeņiem un bīskapa dižciltīgajiem vasaļiem piederēja arī nami un gruntsgabali. Šie īpašumi un to īpašnieki tikai daļēji pakļāvās pilsētas jurisdikcijai un likumiem, neļāva pieaugt pilsētnieku skaitam un mazināja pašas Rīgas aizsardzības spējas. Reformācijas laikā pilsēta pārņēma un pēc tam paturēja lielu daļu no klosteru un baznīcas īpašumiem.

Kad Livonijas ordenis beidza pastāvēt un Rīga padevās jaunām politiskām varām, blakus pilsētas īpašumiem izauga Polijas, 17. gadsimtā — Zviedrijas un pēc 1710. gada — Krievijas valsts jeb kroņa iestādes un nami, kas bija pakļauti tikai centrālajai varai.

Kārļa vārtu ārējais portāls pirms
nojaukšanas 1862. gadā.
Nezināms mākslinieks, 19. gs. vidus.
Akvarelis. RVKM.

Portal der Karls-Pforte auf der Feldseite
vor der Abtragung im Jahre 1862.
Künstler unbekannt, Mitte 19. Jh. Aquarell.
MGRS.

Outer portal of the Karl Gate before
demolition in 1862. Artist unknown,
mid-19th cent. Water colour. MHRN.

Kārļa vārtu atslēga un slēdzene. 19. gs. vidus. RVKM.

Schloß und Schlüssel der Karls-Pforte. Mitte 19. Jh. MGRS.

Key and lock from the Karl Gate. Mid-19th cent. MHRN.

Rīgas nocietinājumu mūris Daugavas pusē. N. Mollina 1612. gadā Rīgā iespiestā H. Tūma vara grebuma kopijas fragments. J. Delters, 1963. Oforts. RVKM.

Befestigungsmauer von Riga auf der Daugava- (Düna-) Seite. Ausschnitt aus dem Kupferstich von H. Thum, gedruckt von N. Mollin, Riga, 1612. Kopie von J. Delters, 1963. Radierung. MGRS.

Fortification wall of Riga facing the Daugava. Fragment of a copper engraving by H. Thum, printed by N. Mollin, Riga, 1612. Copy by J. Delters, 1963. Etching. MHRN.

Jau 15. gadsimtā pilsētai sauszemes pusē aiz Rīdzenes upes papildus mūrim sāka būvēt nocietinājumu valni, kas šajā Rīgas daļā tika pabeigts 1554. gadā. Starp valni un mūri palika apmēram 7 ha liela brīva telpa — iekšvalnis, kuru rīdzinieki nekavējoties apbūvēja. Rīgas teritorija vaļņa iekšpusē palielinājās līdz 35 ha, bet iedzīvotāju skaits 1558. gadā sasniedza 12 000.⁶ Pilsētas platība līdz nocietinājumu sistēmas likvidēšanai vairs nemainījās. Iedzīvotāju skaits pieauga, blīvāk apbūvējot gruntsgabalus un palielinot mājām stāvu skaitu. No abām pusēm ar dzīvojamām ēkām tika daļēji apbūvēts arī nocietinājumu mūris. 1844. gadā vaļņa ieskaustajā teritorijā, t. s. iekšpilsētā jeb Iekšrīgā, dzīvoja 14 337 cilvēki.⁷

Pilsētas augšanas iespējas bija izsmeltas.

RĪGAS PILSĒTAS LAUKU NOVADS

Viens no pilsētas nozīmīguma rādītājiem viduslaikos bija zemes platība, kas tai piederēja ārpus mūra. Ikdienas dzīvē šī teritorija — pilsētas lauku novads — atviegloja pilsētniekiem pārtikas problēmu, deva malku un citus kokmateriālus, te varēja iegūt akmeņus un ražot ķieģeļus celtniecībai, kā arī gūt ienākumus naudā.

Lauku novadu kā visas pilsētas kopīpašumu sauca arī par pilsētas marku, pēc tā pakļautības Rīgas virskundzībai — par Rīgas patrimoniālapgabalu, bet kā pilsētas lauku pārvaldes iecirkni — par landfoģtiju.

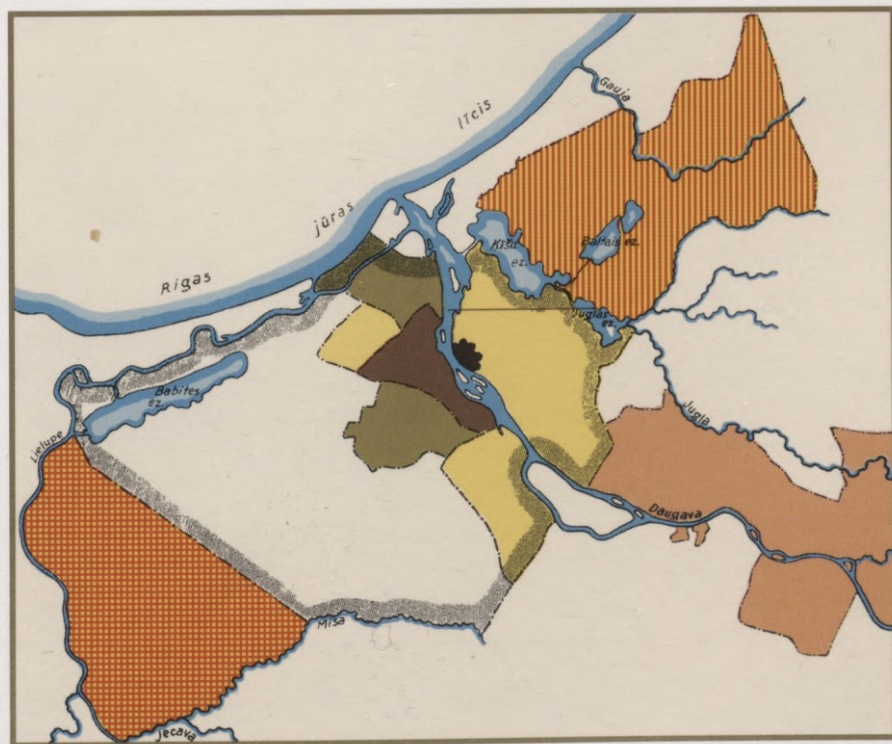
Pilsētas lauku novada veidošanās sākums avotos neatspoguļojas. Pirmo reizi par šo teritoriju, kur pilsētai bija īpašas tiesības, tika spriests 1226. gada 15. martā sastādītā dokumentā, ar kuru pāvesta sūtnis Modēnas bīskaps Vilhelms apstiprināja pilsētas lauku novada robežas. Spriedumam vajadzēja izbeigt nesaskaņas šajā jautājumā starp pilsētu, bīskapu Albertu, domkapitulu,

Zobenbrāļu ordeni un Daugavgrīvas klosteri.⁸ Pilsētas lauku novads atradās abās Daugavas pusēs. Doles sala tajā neietilpa. Labajā krastā tas sākās no Rumbulas krācēm. Tālāk robeža gāja taisnā līnijā gar Ulbroku virzienā uz Juglas ezeru, Ķīšezeru un Milgrāvi. Daugavas kreisajā krastā pretim Rumbulai robeža gāja līdz Misas upei, tad pa to uz leju. Pie Jelgavas ceļa tā pagriezās Babītes ezera virzienā un gāja līdz Buļļupei (Lielupes attekai), kas savukārt veidoja novada dabisku robežu līdz Daugavai.

Novada vietējiem iedzīvotājiem, ja tie bija maksājuši nodevas — t. s. kunga tiesu — ordenim vai kādam citam feodālajam kungam, turpmāk tās bija jāmaksā pilsētai. Pļavas un ganības tika nodotas koplietošanā, bet Rīgas ziemeļu pusē bija ganības pilsētnieku lopiem. Pakāpeniski patrimoniālapgabālā pilsēta ierīkoja akmeņlauztuves, kaļķu, ķieģeļu ceļus un dzirnavas. Par zemi, kura nonāca atsevišķu pilsoņu īpašumā vai kuru tie nomāja, bija jāmaksā rātei noteikta naudas summa.

Pilnā mērā izmantot šo lauku teritoriju pilsētas vajadzībām traucēja tas, ka pilsētas zemju vidū atradās domkapitula, ordeņa un klosteru zemes. Viņu cilvēki varēja izmantot arī kopīpašumā esošās ganības un ūdeņus. Tā Sv. Gara hospitālim jau kopš 1226. gada piederēja Ilģuciems. Teritorija uz ziemeļiem no 14. gadsimtā celtās pils Daugavas malā, t. s. Priekšpils, piederēja ordenim, bet dienvidos aiz Rīgas upes bija domkapitula zeme — t. s. Pagrablauki. Strīdi par atsevišķiem zemes gabaliem, Daugavas salām un apdzīvotām vietām izcēlās vairākkārt. Tos risināja gan ar līgumiem, gan vardarbīgi.

Pilsēta centās savus īpašumus palielināt, un visbiežāk tas izdevās, tikai tos atpērkot: 1456. gadā — no ordeņa Biekēnsalu (tolaik Lokesāri), 1518. gadā — no domkapitula zemes no Akmeņsalas līdz Ķekavai u. tml. Labvēlīgi apstākļi šādai

Rīgas pilsētas zemju attīstība.

O. Magaziņa rekonstrukcija.

Entwicklung der Ländereien der Stadt Riga.

Rekonstruktion von O. Magaziņš.

Development of Riga landed property.

Reconstruction by O. Magaziņš.

Reproducēts no:

Reproduziert aus:

Reproduced from:

Rīgas pilsēta un agrārreforma. — Rīga, 1924.

- Patrioniālapgabals 13. gadsimtā
- Jaunais patrioniālapgabals 1272.-1454. gadā
- Atņemts 1454. gadā
- Pilsēta atdeva privātipašumā 15.-16. gadsimtā
- Iegūts pirkšanas ceļā
- Atņemts 13. gadsimtā un atpirkts atpakaļ
- Atradās pilsētas īpašumā isāku laiku

Strazdumuiža pie Juglas ezera.
J. K. Broce, 1779. Akvarelis. LAB.

Strazdumuiža (Strasdenhof) am Juglas-
(Jägel-) See. J. Chr. Brotze, 1799. Aquarell.
ABL.

Strazdumuiža estate at Lake Jugla.
J. Chr. Brotze, 1779. Water colour. LAL.

zemju iegūšanai radās Livonijas kara pirmajos gados, kad ordenis pārdzīvoja lielas naudas grūtības un pārdeva Rīgai Biķerniekus, Aplokciemus pie Ķīsezera un citas zemes. 1621. gadā Zviedrijas karalis piešķīra Rīgai kādreizējos domkapitulam piederējušos Pagrablaukus, bet 1647. gadā pilsēta nopirka bijušo cisterciešu sieviešu klosteru īpašumu Mazjumpravu (tag. Ķengaragu). No Gustava II Ādolda Rīga lēni ieguva visai attālus objektus — Salaspili, Ikšķili, Limbažu stārstiju un Limbažu pilsētu.⁹ Bijušās Limbažu stārstijas trīs muižas — Limbažu, Lādes un Viļķenes muiža — administratīvi atradās Valmieras apriņķī. Zemju pirkšana turpinājās: 1769. gadā pilsēta nopirka Berkavas, 1886. gadā — Turkalnes, 1880. gadā — Stopiņu-Kurtes muižu.¹⁰

Vairāku gadsimtu laikā Rīgas patrimoniālapgabals, "kuru var raksturot nedaudz vārdiem: smiltis, purvi, ūdens un priedulājs, ko nomaina viršiem apauguši smiltāji"¹¹, no pavisam mazapdzīvotas teritorijas pārveidojās par nevienmērīgi, bet Rīgas pievārtē intensīvi apdzīvotu teritoriju. Rīga ne tikai piesaistīja cilvēkus, bet arī centās aplauzot savu marku, jo zemnieki, kas dzīvoja pilsētas tuvumā, vienlaikus bija arī zvejnieki, mednieki, dravnieki, ogļdeģi, dārznieki, kuru produkciju patērēja pilsēta. No tuvējās apkārtnes zemniekiem nāca Rīgas pirmie transportstrādnieki — pārcēlāji un laivinieki, kā arī dažādi kalpotāji un dienas strādnieki. Te bija ierīkoti krogi un 18. gadsimtā darbojās pirmās manufaktūras.

Zemnieki novadā dzīvoja galvenokārt viensētās, bet Pārdaugavā pie pārceļtuvēm Bauskas, Jelgavas, Beberbeķu un Daugavgrīvas ceļa galā izauga ciemi.

Daļa muižu, kas izveidojās pilsētas lauku novadā, piederēja Rīgas pilsoņiem, daļa — rātei, kas muižas un citas ražotnes (dzirnavas, kaļķu, ķieģeļu cepļus) iznomāja turīgiem Rīgas pilsoņiem, galvenokārt tirgotājiem, retāk dižciltīgajiem. Muižām bija maz zemnieku, un ar laiku tās kļuva par svarīgām tirdzniecības vietām.

Atšķirīgu muižu grupu veidoja pavisam tuvu Rīgai esošās t. s. muižiņas. To īpašnieki arī bija tirgotāji, Daugavas labajā krastā uz augšu — galvenokārt krievi. Šīm muižiņām nebija zemnieku un nebija saimnieciskas nozīmes. Tās bija sava veida vasarnīcas, kuru īpašnieki siltajā gadalaikā negribēja dzīvot pārblīvētajā iekšpilsētā, bet varēja atļauties uzturēties ārpus pilsētas — zaļumos. Visintensīvākais muižu ierīkošanas laiks bija 18. gadsimta otrā puse, un process noslēdzās apmēram pēc 100 gadiem. Vienu no muižu rajoniem — Ganību dambi — 19. gadsimta laikabiedrs atceras šādi: “Pašā Ganību dambja sākumā pa labi bija Bulmerinka¹² dārzs — neliels iežogojums atpūtai, ko Bulmerinka kungs bija ierīkojis visas sabiedrības vajadzībām. Kreisajā pusē — vesela rinda muižu: fon Tizenhauzena, Boses, Millera, Gūtceita un citas. Braucamo ceļu pa kreisi līdz Sarkandaugavai no ganībām norobežoja šo muižu dārzu sētas.”¹³ Rīgai augot, jau 19. gadsimta sākumā muižiņas iekļāvās pilsētas apbūvē. Līdz mūsu dienām muižu ēkas saglabājušās ļoti maz, galvenokārt Pārdaugavā: Bišu, Hartmaņa, Bloka, Volfšmita, Nordeķu, Kleistu un vēl dažu citu atsevišķas ēkas. Gandrīz pilnīgi izzuduši to skaistie parki.

Uz patrimoniālapgabala zemes rēķina attīstījās Rīgas priekšpilsētas.

Niedru cukura pārstrādes manufaktūra
Sarkandaugavā. Paplātes apgleznojuma
fragments. J. Hermanis, 1844.
Metāls, eļļa. RVKM.

Manufaktur für die Verarbeitung
des Rohrzuckers in Sarkandaugava
(Alexandershöhe). Ausschnitt aus der
Bemalung eines Tablett. J. Hermann,
1844. Öl auf Metall. MGRS.

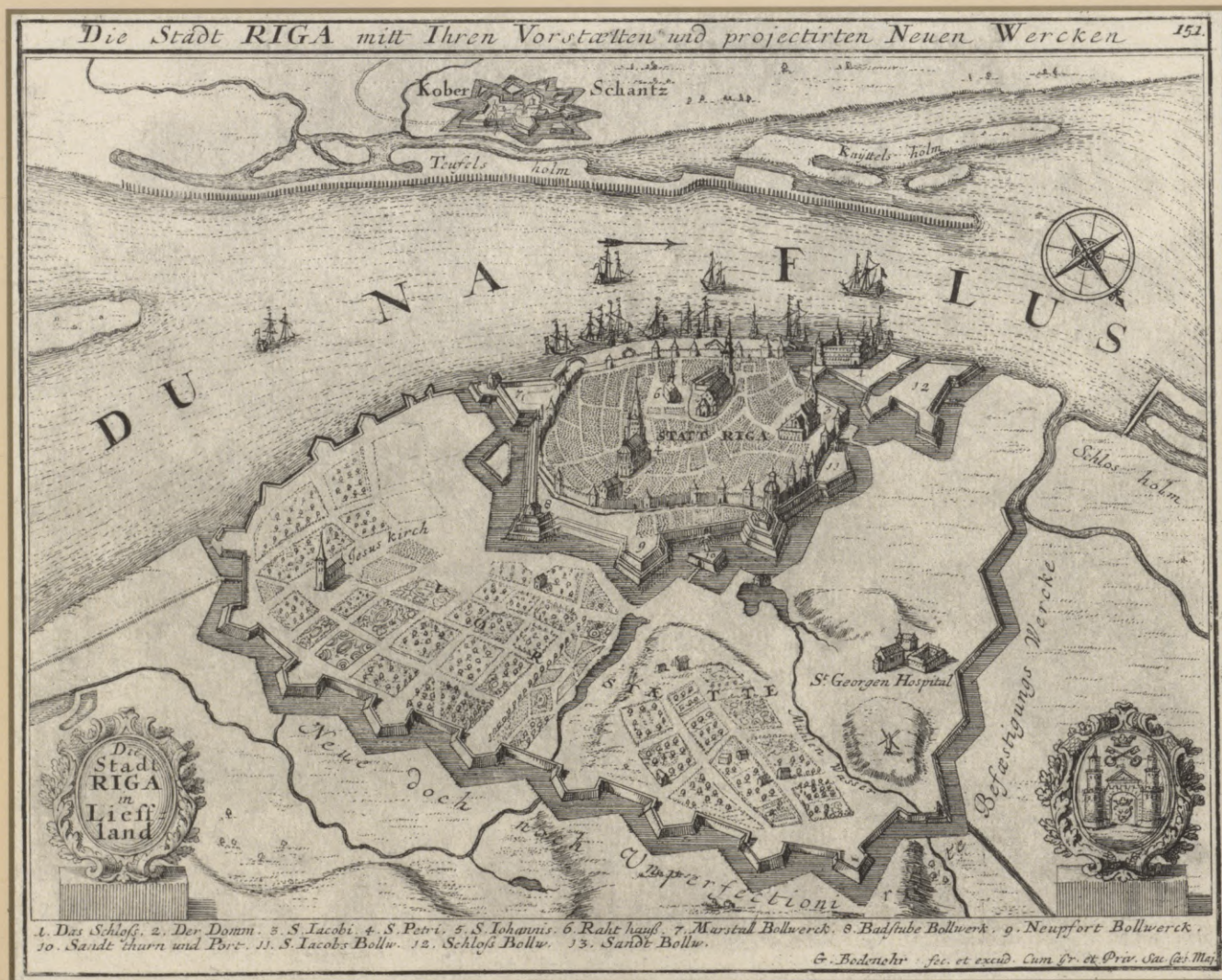
Cane sugar refinery in Sarkandaugava.
Fragment of a tray painting. J. Hermann,
1844. Metal, oil. MHRN.

Rīga ar priekšpilsētām 17. gadsimta vidū.
 G. Bodenērs, 18. gs. sākums.
 Vara grebums. RVKM.

Rīga mit Vorstädten in der Mitte
 des 17. Jahrhunderts. G. Bodenehr,
 Anfang 18. Jh. Kupferstich. MGRS.

Rīga with the suburbs in mid-17th
 century. G. Bodenehr, early 18th cent.
 Copper engraving. MHRN.

Kliversala.

J. K. Broce, 1792. Akvarelis. RVKM.

Kliversala (Klüversholm).

J. Chr. Brotze, 1792. Aquarell. MGRS.

Kliversala, island in the Daugava.

J. Chr. Brotze, 1792. Water colour. MHRN.

PRIEKŠPILSĒTAS

Rīgas saimnieciskā rosība prasīja arvien vairāk darbaroku, bet pilsētas ierobežotā platība lika cilvēkiem apmesties uz dzīvi ārpus pilsētas mūra.

Jau 1348. gadā aiz Rīgas upes pie Daugavas minēta Lastādija — preču izkraušanas un iekraušanas vieta, kur bez vairākām dzīvojamām mājām bija kuģu būvētava, virvju vītuve, kaļķu ceplis un maitnīca.

Otra blīvāk apdzīvotā vieta, kas veidojās patrimoniālapgabalā, bija Priekšpils. Kopš 1330. gada šī teritorija piederēja Livonijas ordenim, un tajā ietilpa zemes gabals no pils līdz grāvim pie Akmeņu ceļa (tag. Jēkaba ielas); tālāk robeža virzījās uz ziemeļiem un pagriezās uz Daugavu apmēram pie kādreizējās Andrejsalas.¹⁴ Šajā teritorijā bija lauki, dārzi, dažas zvejnieku mājas. Kad zviedri 17. gadsimtā uzcēla Citadeles un pils nocietinājumus, teritorija ieguva Pilsgrāvja nosaukumu, bet par Priekšpili sāka saukt zemes gabalus aiz Citadeles gar Daugavu uz leju. Pils un Priekšpils arī turpmāk piederēja nevis pilsētai, bet kronim. Pilsētas ganības, kas atradās blakus Priekšpilij, kavēja šeit intensīvāku apbūvi.

Sākot ar 17. gadsimtu, apdzīvotība pie Rīgas kļuva blīvāka un iezīmējās topošo priekšpilsētu galvenie veidošanās virzieni, kas sakrita ar nozīmīgākajiem satiksmes ceļiem. 16. gadsimta beigās un turpmāk visvairāk cilvēku apmetās pilsētas austrumos — sauszemes pusē pie Lielā Smilšu ceļa. Gar Daugavas satiksmes ceļu uz augšu nedaudz lēnāk veidojās otra blīvi apdzīvota vieta.

Lastādija un Sarkanais tornis Pārdaugavā.
 N. Mollina 1612. gadā Rīgā iespiestā
 H. Tūma vara grebuma kopijas fragmenti.
 J. Delters, 1963. Oforts. RVKM.

Lastadie und der Rote Turm in
 Pārdaugava (Überdüna). Ausschnitte
 aus dem Kupferstich von H. Thum,
 gedruckt von N. Mollin, Riga, 1612. Kopie
 von J. Delters, 1963. Radierung. MGRS.

Lastadie (inhabited area outside the city
 walls) and the Red Tower in Pārdaugava.
 Fragments of a copper engraving by
 H. Thum, printed by N. Mollin, Riga, 1612.
 Copy by J. Delters, 1963. Etching. MHRN.

Kad zviedri iekaroja Rīgu un uzsāka tās nocietinājumu pilnveidošanu, aktuāls kļuva jautājums par priekšpilsētu iekļaušanu kopējā aizsardzības sistēmā.

1626. gadā priekšpilsētas norobežoja ar palisādēm, kuras veidoja Rīgas ārējo nocietinājumu joslu, kas sākās pie Sv. Jura hospitāļa (netālu no Kubes kalna) un beidzās leļpus Lastādijas pie Daugavas. Vaļņos un palisādēs iekļautās teritorijas platība bija 226 ha.¹⁵ Palisāžu loku 17. gadsimta vidū paplašināja. Pie lielajiem ceļiem šajos nocietinājumos bija vārti: pie Polockas ceļa — Jāņa, pie Smilšu — Raunas un pie vecā Jūrmalas — Blieķu jeb Balinātāju vārti.

18. gadsimtā sākās strauja priekšpilsētu augšana. Pagrieziena to attīstībā notika 1772. gadā, kad sāka realizēt Pēterburgā un Maskavā 1769. gadā izstrādāto Rīgas izbūves projektu. Lai nostiprinātu pilsētas nocietinājumu sistēmu un neļautu iespējamam ienaidniekam nepamanītam sasniegt pilsētas valni, tā priekšā veidoja 130 asu (400 m) platu neapbūvētu joslu — esplanādi (līdz tag. Elizabetes ielai). 1772. gadā vienā dienā esplanādes ierīkošanai paredzētajā teritorijā nojauca visu apbūvi, atstājot daudzus cilvēkus bez pajumtes. Viņiem ierādīja apbūves gabalus aiz palisāžu nocietinājumiem. Jaunuzceltās mājas ieslēdza arī tuvākās piepilsētas muižiņas. Palisāžu žogs ietvēra teritoriju no tagadējās Eksporta ostas Valkas ielas rajonā līdz Brīvības ielai, tad gāja pa Matīsa ielu un beidzās pie Daugavas Fridriha ielas rajonā. Likvidēja Blieķu vārtus, bet Raunas nosauca par Pēterburgas un Jāņa — par Maskavas vārtiem. 1784. gadā Rīgas un Daugavas labā krasta priekšpilsētu kopējā palisāžu ietvertā teritorija bija 440 ha.¹⁶ Cilvēki turpināja apmesties pilsētas tuvumā arī ārpus palisādēm. Tās bija grūti uzturēt, un 1808. gadā nozīmi zaudējušās palisādes nojauca.

Divu gadsimtu laikā priekšpilsētas gan teritorijas, gan apdzīvotības ziņā bija ievērojami pārsniegušas iekšpilsētu. 17. gadsimta beigās tajās bija trīs līdz četras reizes mazāk māju nekā vecajā pilsētā¹⁷, bet 1795. gadā — gandrīz divas reizes vairāk (pilsētā — 667, priekšpilsētās — 1174)¹⁸.

Lēnāk veidojās Pārdaugava. Tās attīstību veicināja Plosta tilts, kas pēc Ziemeļu kara (1700–1721) savienoja abus Daugavas krastus. Pārdaugavā līdzās esošajiem ciemiem un muižiņām apmetās tirgotāji un amatnieki. Ierīkoja daudz iebraucamo vietu, intensīvi cēla jaunas mājas. 1782. gada revīzijā Pārdaugava jau figurēja kā priekšpilsēta. Tomēr tik blīva apbūve kā Daugavas labajā krastā te neveidojās, un Pārdaugava saglabāja dārzus, tūrumus un pļavas. Pat vēl 18. gadsimtā tā mazāk līdzinājās priekšpilsētai, vairāk — atsevišķām blīvi apdzīvotām vietām. 1795. gadā pilsētas uzskaitē te bija 598 mājas.¹⁹

Atšķirībā no iekšpilsētas priekšpilsētās nedrīkstēja celt mūra mājas, jo kara apstākļos tās vienmēr nodedzināja. Pēdējā lielā un nepamatotā dedzināšana notika 1812. gadā. Ģenerālgubernators Magnuss fon Esens, maldīgi uzskatīdams, ka Rīgai tuvojas franču karaspēks, lika nodedzināt visas priekšpilsētas. Pārdaugavā retākas apbūves dēļ ugunsgrēks nebija tik postošs, bet labā krasta priekšpilsētas nodega pilnīgi. 1813. gadā jaunais ģenerālgubernators Filips Pauluči plānoja atjaunot priekšpilsētas vecajās robežās, bet 1815. gadā apbūve jau turpinājās aiz tām.

Priekšpilsētas paplašinājās trijos galvenajos virzienos: gar Pēterburgas ceļu (tag. Brīvības iela), Maskavas ielu un Daugavas kreisajā krastā — galvenokārt Jelgavas virzienā. 19. gadsimtā spēja attīstība bija vērojama arī ceturtajā virzienā — ap Ganību dambi, lai gan tur labākos apbūves gabalus aizņēma bruņniecības un namnieku muižiņas.

PILSĒTAS ADMINISTRATĪVAIS DALĪJUMS UN ROBEŽAS

Līdz 18. gadsimta 80. gadiem pilsētas administratīvās robežas faktiski sakrita ar ārējo nocietinājumu — palisāžu — līniju. Izmaiņas radās, kad uz Rīgu attiecināja Krievijas policijas noteikumus.

1787. gada 12. janvārī Rīgā nodibināja policijas valdi, kam bija jāsadala pilsēta un priekšpilsētas daļās un kvartālos ar priekšniekiem un uzraugiem.²⁰ Tādējādi tika noteiktas pilsētas policijai pakļautās teritorijas robežas, kas būtu jāuzskata par Rīgas administratīvo robežu priekštecem.

Iekšpilsētu policijas valde sadalīja divās daļās. Robeža gāja pa Kaļķu ielu — uz pils un Citadeles pusi un uz Daugavas augšpusi. Katrā daļā bija divi kvartāli.

Mūra iekšpusē jaunievedumam bija formāls raksturs, jo iekšpilsēta jau agrāk bija sadalīta četros kvartālos. Avotos kvartāli minēti Ziemeļu kara

Rīgas priekšpilsētu degšana 1812. gadā.

Gleznas fragments.

J. L. Šulcs, 19. gs. sākums.

Audekls, eļļa. RVKM.

Brand der Rigaer Vorstädte im Jahre 1812.

Ausschnitt aus dem Gemälde

von J. L. Schultz, Anfang 19. Jh.

Öl auf Leinwand. MGRS.

Fire in the suburbs of Riga in 1812.

Fragment of a painting.

J. L. Schultz, early 19th cent.

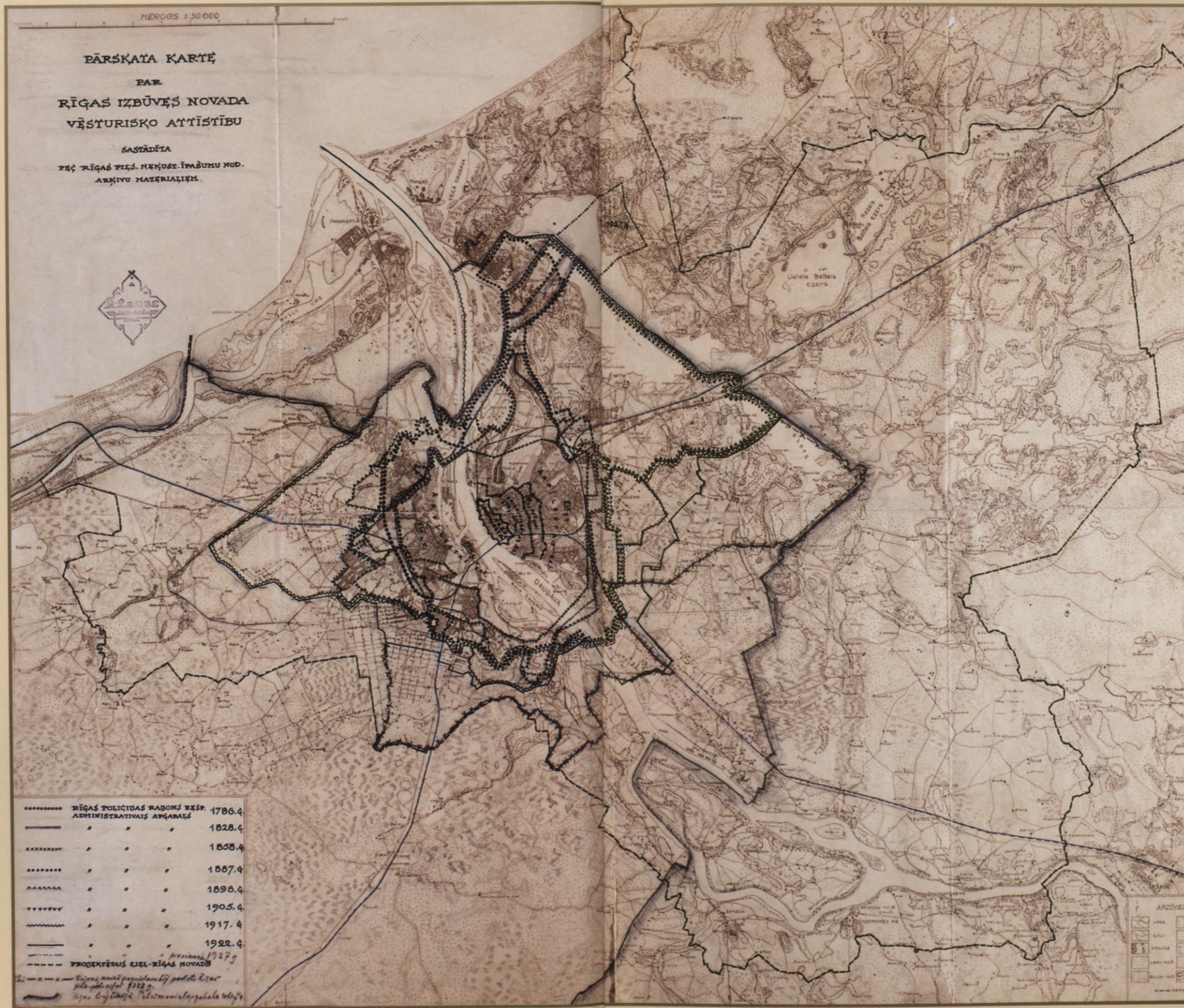
Canvas, oil. MHRN.

laikā,²¹ bet iespējams, ka dalījums noteikts jau agrāk — 17. gadsimta beigās, kad Vidzemē zviedru valdība veica teritorijas mērišanu, uzskaiti un novērtēšanu.

Daļās un kvartālos tika sadalītas arī priekšpilsētas. Daugavas labā krasta priekšpilsētas tika sadalītas divās daļās. Kā šķērējliniju noteica Pirts (tag. K. Barona) ielu. Skatoties no iekšpilsētas, pa kreisi bija pirmā priekšpilsēta, pa labi — otrā. 19. gadsimta sākumā pirmo nosauca par Pēterburgas, otro — par Maskavas priekšpilsētu. Katra priekšpilsēta dalījās trīs kvartālos. Pārdaugavu — trešo jeb vēlāko Jelgavas priekšpilsētu — arī sadalīja trijos kvartālos. Kvartālos katram gruntsgabalam bija savs policijas numurs.

Policijas novads bija apmēram 3300 ha liels,²² taču daudzviet tas aptvēra lielāku teritoriju nekā ārējā nocietinājumu josla. Līdz ar to priekšpilsētas vairs necentās iespiest palisāžu ietvaros, bet tām tika dota iespēja brīvi attīstīties.

1828. gadā Rīgas pilsētas teritorijai — t. s. pilsētas policijas iecirknim — pirmo reizi oficiāli noteica robežas, nošķirot pilsētas policijai pakļauto teritoriju no lauku policijai pakļautā patrimoniālapgabala. Jaunā robeža Daugavas labajā krastā aptuveni gāja pa vēlākajām dzelzceļa līnijām: Rīgas–Daugavpils līniju, nesasniedzot Jāņavārtu staciju, tad pa Jāņavārtu–Zemitānu posmu, bet aiz Sarkandaugavas — pa dzelzceļu uz ostu līdz Daugavai pie Kundziņsalas. Pārdaugavā teritorija ietvēra Bišumuižu, Ziepniekkalnu, Torņakalnu, Āgenskalnu un Zaslauku — Bolderājas dzelzceļa labajā (austrumu) pusē līdz Ilģuciemam, aiz kura robeža pagriezās uz Daugavu. Rīgas un tās priekšpilsētu kopējā platība tagad sasniedza ap 5200 ha.²³

Rīgas pilsētas teritorija no 1786. līdz 1927. gadam. Karti sastādījis A. Bormanis, robežas iezīmējis A. Lamze, 1927. RVKM.

Stadtterritorium Rigas von 1786 bis 1927. Die Karte ist von A. Bormanis angefertigt, die Grenzen sind von A. Lamze eingezeichnet, 1927. MGRS.

Territory of the Riga city, 1786-1927. Map by A. Bormanis, boundary layout by A. Lamze, 1927. MHRN.

VAĻŅU NOJAUKŠANA

19. gadsimtā Rīga varēja augt un attīstīties tikai uz priekšpilsētu rēķina, pieauga arī priekšpilsētu kvartālu skaits. Gadsimta vidū vaļņu ietvertā pilsēta vairs bija tikai niecīga daļa no priekšpilsētām. Vaļņu sistēma arī militāri bija novecojusi. 1857. gada 26. augustā Krievijas cars Aleksandrs II atļāva nojaukt lielos zemes vaļņus ap pilsētu, un 5. novembrī militārā pavēlniecība nodeva nocietinājumus Rīgas rātes rīcībā.²⁴

Šajā pašā dienā komisija ar Rīgas birģermeistaru Eduardu Grimmu priekšgalā pieņēma nocietinājumus. Ņemot vērā notikuma ārkārtējo nozīmi, vaļņu nojaukšanu 15. novembrī sāka ar svinīgu sarīkojumu — gājienu, kurā piedalījās rātes locekļi un citas ievērojamas personas, pūtēju orķestris un vīru koris. Vaļņu daļa pie Smilšu vārtiem, kur bija paredzēts sākt nojaukšanas darbus, bija rotāta ar karogiem. Šeit bija sapulcējušies tūkstošiem ļaužu. E. Grimms izdarīja pirmo lāpstas dūrienu, simboliski ievadot vaļņu norakšanu. Pēc tam mūzikas pavadībā gājiens devās uz rātsnamu, kur svinības noslēdzās.²⁵

Tā kā vaļņu norakšana ziemā nenotika, kā arī trūka līdzekļu, darbi beidzās tikai 1863. gada rudenī. Piemiņai no vaļņiem, paaugstinot Smilšu bastionu, izveidoja Bastejkalnu.

Norokot vaļņus, izzuda arī neredzamā siena, kas sargāja iekšpilsētas pilsoņu konservatīvās tiesības un privilēģijas.

Rīgas vaļņu nojaukšanas sākuma svinības
1857. gada 15. novembrī. J. G. Zigmunds,
19. gs. beigas. Audekls, eļļa. RVKM.

Feier zum Beginn der Abtragung
der Erdwälle am 15. November 1857.
J. G. Siegmund, Ende 19. Jh.
Öl auf Leinwand. MGRS.

Celebration of the demolition of Riga's
ramparts on 15 November, 1857.
J. G. Siegmund, end of the 19th cent.
Canvas, oil. MHRN.

Lāpsta kāta augšējā daļā iestrādātā medaļa, veltīta 100. gadskārtai, kopš Rīga pievienota Krievijai. Reverss. Krievija, Sanktpēterburga, K. Leberehts, 1810. Sudrabs.

Die im oberen Teil des Spatenhelms eingearbeitete Medaille zum 100-jährigen Jubiläum der Einverleibung Rigas durch Rußland. Revers. Rußland, St. Petersburg, C. Leberecht, 1810. Silber.

Medal, dedicated to the centenary since Riga's incorporation into Russia and mounted on the handle of a spade. Reverse. Russia, St Petersburg, C. Leberecht, 1810. Silver.

Valņu nojaukšanas komisijas tintnīca. Nezināms meistars, 19. gs. vidus. Alva. RVKM.

Tintenfaß der Kommission für die Abtragung der Erdwälle. Künstler unbekannt, Mitte 19. Jh. Zinn. MGRS.

Inkstand, property of the commission for the rampart demolition. Artisan unknown, mid-19th cent. Tin. MHRN.

Lāpsta, ar kuru simboliski uzsāka pilsētas aizsargvaļņu nojaukšanu. 19. gs. vidus. RVKM.

Spaten, mit dem symbolisch die Abtragung der Erdwälle der Stadt begonnen ist. Mitte 19. Jh. MGRS.

Spade, symbolically used for starting the demolition of the city defensive ramparts. Mid-19th cent. MHRN.

PILSĒTA BEZ VAĻŅIEM

Līdz ar vaļņu likvidēšanu apvienojās Iekšrīga ar Ārrīgu. Savienoja, izbūvēja un pārdēvēja galvenās satiksmes ielas. Vecais nocietinājumu grāvis tika pārveidots par pilsētas kanālu, ap kuru ierīkoja apstādījumu joslu.

19. gadsimta otrajā pusē sākās pastiprināta Rīgas industrializēšana. Gandrīz visa tās rūpniecība un visa lielrūpniecība 60. gadu vidū lokalizējās priekšpilsētās, tālāk no pilsētas centra. Cauri Rīgai izbūvēja trīs dzelzceļa līnijas, Krievijas valdības uzdevumā pie Daugavas veidoja vienu no lielākajām impērijas ostām. Rīga izauga par lielpilsētu, kas 19. gadsimta beigās iedzīvotāju skaita ziņā ieņēma 62.vietu Eiropā.²⁶ Rīgas iedzīvotāju skaits palielinājās no 61 800 1857. gadā līdz 517 000 1913. gadā.²⁷

Lielpilsētas teritoriālā attīstība notika sarežģītos apstākļos. Tās teritorija nebija kompakta, robežas bija nenoteiktas. 1877. gadā, ieviešot Krievijas pilsētu likumu, Rīgas administratīvajai pārvaldei pakļāva atsevišķas teritorijas no patrimoniālapgabala, kopumā aptuveni 6780 ha.²⁸ Līdz ar to praksē izjauktas

Skats no Bastejkalna uz pilsētas kanālu un apstādījumiem. Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Blick vom Bastejkalns (Basteiberg) auf den Stadtkanal und die Grünanlagen. Postkarte, Anfang 20. Jh. MGRS.

View of the city canal and gardens from Bastejkalns. Postcard, early 20th cent. MHRN.

starp pilsētu un lauku novadu 1828. gadā noteiktās robežas un pilsētas administratīvā vara pārzināja plašāku teritoriju nekā pilsētas policija.

Robežu jautājums vēl vairāk sarežģījās 1888. gadā, kad, reformējot Baltijas policijas iestādes, Krievijas valdība likvidēja landfogtijas (Rīgas zemes tiesas) policijas nodaļu, kam bija pakļauts patrimoniālapgabals. Daļu no tā nodeva Rīgas apriņķa policijas pārziņā, bet daļu, kas bija vairāk apbūvēta un neietilpa muižu zemēs (aptuveni 19 000 ha²⁹) — Rīgas pilsētas policijai. Līdz ar to policijai tika pakļauta daudz lielāka teritorija nekā pilsētas pārvaldei.

Lai atrisinātu sarežģīto robežu jautājumu, kopš pagājušā gadsimta 80. gadiem tika izstrādāta virkne robežu regulēšanas projektu (1882., 1887., 1898., 1905. gadā), kurus Krievijas valdība neapstiprināja. Rīgas robežas 20. gadsimta

Smilšu bastiona vietā izveidotais Bastejkalns. Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Bastejkalns (Basteiberg), angelegt an der Stelle der früheren Sandbastion. Postkarte, Anfang 20. Jh. MGRS.

Bastejkalns in place of the former Sand Bastion. Postcard, early 20th cent. MHRN.

sākumā juridiski joprojām aptvēra 5200 ha, bet faktiski pilsētas administratīvajām iestādēm bija pakļauta visa 1905. gada projektā paredzētā teritorija: no Mīlgrāvja ziemeļos līdz Atgāzenei dienvidos un no Juglas tilta austrumos līdz Pleskodālei rietumos, kopumā 9014 ha.³⁰

Apstākļos, kad strauji pieauga pieprasījums pēc gruntsgabaliem, pilsētas valde izveidoja komisiju (K. Holsts, Ā. Agte, R. Štegmanis), kam bija jāveic jauna pilsētas uzmērīšana. No 1880. gada līdz 1883. gadam darbi bija pabeigti, un sastādītās kartes nodeva komisijai, ko vadīja pilsētas galvas biedrs Ludvigs Vilhelms Kerkoviuss. Komisijas uzdevums bija vecā pilsētas dalījuma vietā izstrādāt jaunu gruntsgabalu sistēmu. Rīgu sadalīja sešos hipotēku iecirkņos, ko savukārt iedalīja grupās un gruntis, kas tika ieregistrētas speciālās zemesgrāmatās.

RĪGAS TERITORIJA LATVIJAS REPUBLIKAS LAIKĀ (1918–1940)

Jau 1919. gadā Rīgas pašvaldība noteica pārvaldes darbības teritoriju — 12 850 ha.³¹ 1922. gada 24. oktobrī Ministru kabineta pieņemtie noteikumi "Par Rīgas pilsētas administratīvo robežu" paredzēja pievienot pilsētai plašas pagastu teritorijas. Līdz ar to Rīgas administratīvajai pārvaldei pakļāva 20 460 ha lielu platību.³² 1924. gada 24. februārī Saeimas pieņemtais Likums par Rīgas pilsētas administratīvajām robežām juridiski apstiprināja gandrīz 100 gadus izveidusās jaunās robežas. Ar nelielām izmaiņām tās sakrita ar 1922. gadā Ministru kabineta noteiktajām robežām. Pilsētas robežās tika iekļautas plašas teritorijas Pārdaugavā (t. sk. Bolderāja, Daugavgrīva, Kleisti, Buļļu un Solitūdes muižas, Lielā un Mazā Dammes muiža, Anniņmuiža, Šampēteris) un Daugavas labajā krastā (t. sk. Ķengarags, Dreiliņi, Vecmīlgrāvis, daļa Mangaļsalas). Rīgas teritorija sasniedza 20 580 ha.³³

Pilsētas valde jau 1921. gadā sāka domāt par jauna Rīgas apbūves plāna izstrādāšanu. 1923. gadā valde nodibināja īpašu komisiju un par darbu tehnisko vadītāju uzaicināja Latvijas Universitātes docentu Arnoldu Lamzi. Rīgas jaunizbūves birojs sāka izstrādāt pirmo Rīgas ģenerālplānu. Pilsētas teritorijas paplašināšanās nākotnē tika saistīta ar Lielrīgas ideju. A. Lamze attīstības plāna pamatā pieņēma nereālu prognozi, ka tuvāko 50–60 gadu laikā Rīgas iedzīvotāju skaits varētu sasniegt 1,5 miljonus. Līdz ar to pilsētas platība būtu jāpalielina par 248 procentiem. Rīgas jaunizbūves novads šādā gadījumā aptvertu 72 000 ha³⁴ un teritorijas platības ziņā Rīga ieņemtu vienu no pirmajām vietām Eiropā.

Lielrīgas izbūves projekts izraisīja diezgan plašu apspriešanu un kritiku. Tautsaimnieks profesors Kārlis Balodis rakstīja: "Vai Rīgas iedzīvotāju skaits 80 gados sasniegs pusotra miljona, kā Skujenieks³⁵ domā, par to varētu šaubīties, tāpat par to, ka visai Latvijai tad būs 6,6 milj. iedz. tagadējo 1,8–1,9 miljonu vietā. [...] Un pilsētu gaiss, sevišķi stipri apbūvētu pilsētu gaiss kaitīgs, tas aprij prāvu skaitu mūža gadu!"³⁶

Rīgas attīstība līdz pat 1940. gadam apstiprināja A. Lamzes projekta nepamatotību. Kaut arī iedzīvotāju skaits auga (1920. gadā — 256 000, 1937. gadā — 389 000³⁷), tas tomēr bija mazāks nekā Pirmā pasaules kara priekšvakarā.

Auga arī pilsētas teritorija. 1927. gadā pilsētai pievienoja Jaunciemu un Ādažu pagasta daļu. 1934. gadā Rīgas robežās iekļāva Dreiliņu pagastā esošo Burharda muižas zemi. Līdz ar to pilsētas teritorija 1939. gadā sasniedza 21 078 ha.³⁸

Sarkandaugava, Tilta un Sarkandaugavas ielas krustojums. R. Johansona foto, 20. gs. 30. gadi. RVKM.

Sarkandaugava (Alexandershöhe), Ecke der Tilta- und Sarkandaugavas-Straße. Foto von R. Johansons, 30er Jahre 20. Jh. MGRS.

Sarkandaugava, intersection of Tilta and Sarkandaugavas streets. Photo by R. Johansons, 1930s. MHRN.

Grīziņkalns. R. Johansona foto, 20. gs. 30. gadi. RVKM.

Grīziņkalns (Griesenberg). Foto von R. Johansons, 30er Jahre 20. Jh. MGRS.

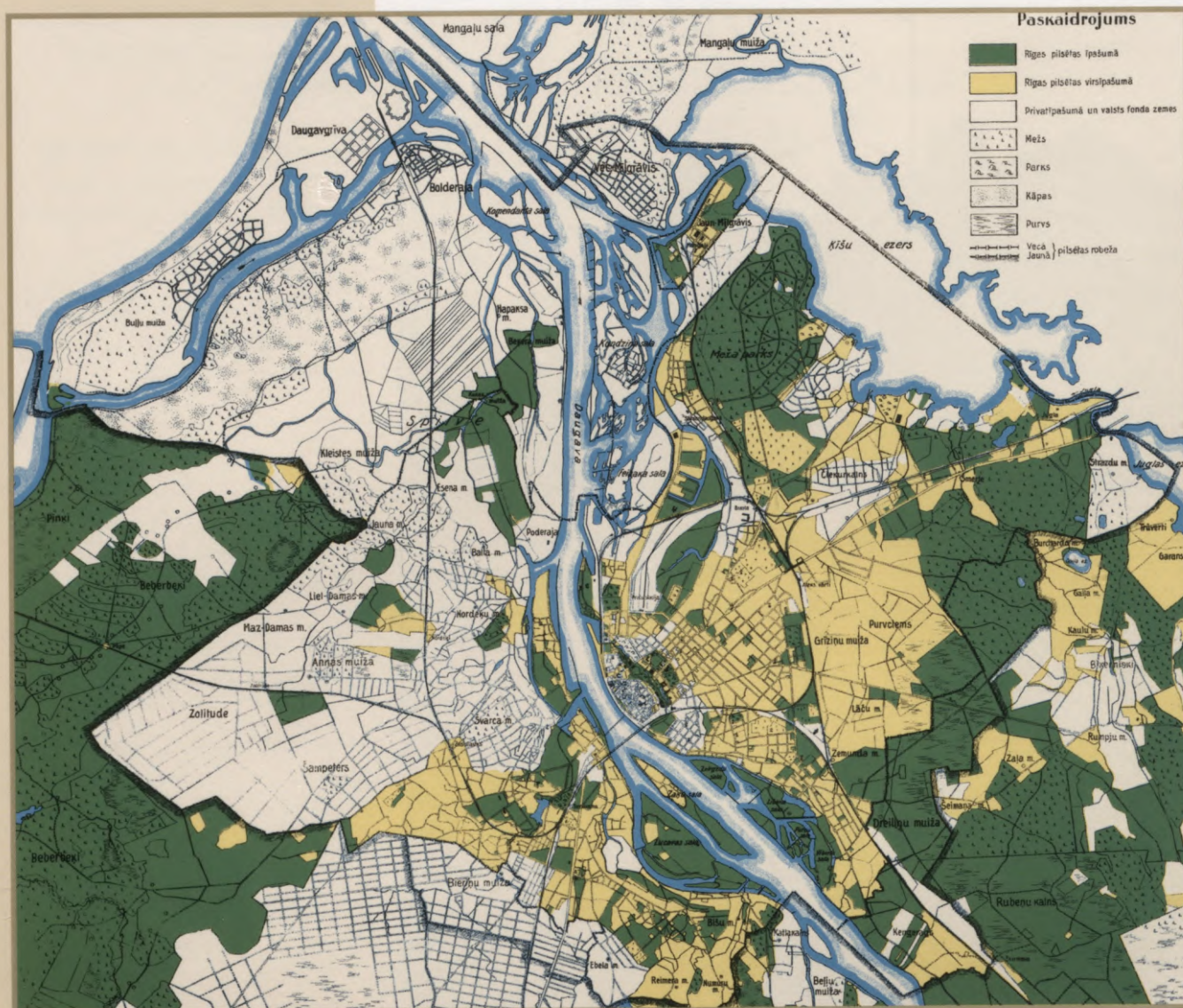
Grīziņkalns. Photo by R. Johansons, 1930s. MHRN.

Mežaparks, Hamburgas iela. R. Johansona foto, 20. gs. 30. gadi. RVKM.

Mežaparks (Kaiserwald), Hamburgas-Straße. Foto von R. Johansons, 30er Jahre 20. Jh. MGRS.

Mežaparks, Hamburgas street. Photo by R. Johansons, 1930s. MHRN.

Rīgas pilsētas zemes īpašumi 1924. gadā.

Grundbesitze der Stadt Riga im Jahre 1924.

Land property of the Riga city in 1924.

Reproducēts no:
Reproduziert aus:
Reproduced from:

Rīgas pilsēta un agrārreforma. — Rīga, 1924.

RĪGAS PILSĒTAS ZEMES

Nodibinoties Latvijas valstij, Rīga joprojām saglabāja lielus zemes īpašumus, kurus tā bija ieguvusi iepriekšējos gadsimtos. Pilsētai piederēja 86 438 ha, bez tam virsīpašuma tiesības uz 6000 ha. No īpašumā esošajām zemēm lielākā daļa (82 768 ha) atradās ārpus pilsētas robežām — ap 40 600 ha lauksaimniecības zemes (galvenokārt muižas un rentes mājas), 19 740 ha mežu, 22 428 ha purvu un ūdeņu, bet virsīpašumā — 2369 ha dzimtnomā izdotu gruntsgabalu apbūves un rūpnieciskām vajadzībām. Tikai 3670 ha īpašumā esošās zemes — dārzniecības, apbūves gabali, noliktavu vietas un citas — ietilpa pilsētas administratīvajās robežās.³⁹

Lielas pārmaiņas pilsētas īpašumos radīja 1926. gada 31. maija agrārās reformas likuma papildinājums, kas noteica, ka lielākā daļa lauksaimniecībā izmantojamās zemes — nepārdotās rentes mājas — jāapmaina pret brīvo valsts fonda zemi pilsētu administratīvās un izbūves robežās. Tomēr viena daļa

nomnieku savus nomas objektus vēlējas no pilsētas izpirkt. Pilsēta tam piekrita, un laikā no 1923. līdz 1930. gadam tika pārdotas 93 saimniecības 2410 ha kopplatībā. Zemju apmaiņa starp Rīgas pilsētu un valsti sākās 1928. gadā un turpinājās līdz 1938. gadam. Desmit gadu laikā Rīgas pilsēta valsts zemes fondā nodeva 1465 dažāda lieluma saimniecības ar kopplatību 25 170 ha un saņēma no valsts 24 597 ha. Bez tam pilsēta līdz 1938. gadam ielu, laukumu un dārzu paplašināšanai un ierīkošanai ieguva — pārsvarā pērkot — 1459 ha zemes. 1938. gada 15. oktobrī Rīgas pilsētas zemju stāvoklis bija šāds: administratīvajās robežās pilsētai pilnā īpašumā piederēja 6800 ha, ārpus robežām — 78 130 ha. Tātad Latvijas pastāvēšanas 20 gados zemju platība pilsētas robežās palielinājās par 3130 ha, bet ārpus tām bija samazinājusies par 4638 ha. Ap 45 000 ha no īpašumiem aizņēma meži,⁴⁰ kas administratīvi bija sadalīti Dreiliņu, Olaines, Piņķu un Limbažu mežsaimniecībās. Pilsētas zemēs bija izveidotas 18 saimniecības (1940. gada 1. janvāris) — Dreiliņu, Kurtes–Stopiņu, Salaspils, Mazjumpravas, Olaines, Beberbekas, Vilišu, Piņķu, Salas, Vecāķu, Ķemeru, Līves, Ikšķiles, Berkavas, Sprēstiņu, Limbažu, Lādes un Viļķenes —, kurās savukārt atradās atsevišķi nomas objekti.⁴¹

Daļu no savām zemēm pilsēta pārdeva apbūves vajadzībām, īpaši veicinot ģimenes māju celšanu gan Rīgas robežās, gan ārpus tām — Ogrē, Ikšķilē, Priedainē, Vecāķos. Šais gados izveidoja 7500 ģimenes dārziņu, kurus par nelielu atlīdzību iznomāja mauturīgām ģimenēm.

1940. gada globālā nacionalizācija visus pilsētas īpašumus likvidēja.

RĪGAS TERITORIJAS UN ADMINISTRATĪVĀ DALĪJUMA IZMAIŅAS PĒC 1940. GADA

Rīga pēc tās okupācijas, pamatojoties uz 1941. gada 9. janvāra Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija dekrētu, atbilstoši Padomju Savienībā pastāvošajai pārvaldes sistēmai tika mehāniski sadalīta sešos administratīvi teritoriālos rajonos. Daugavas kreisajā krastā izveidoja Ļeņina un Sarkanarmijas, bet labajā — Kirova, Proletāriešu, Maskavas un Staļina rajonu.⁴² Lai gan vācu okupācijas vara šo iedalījumu atcēla, pēc Sarkanās armijas ienākšanas 1944. gadā administratīvi teritoriālais iedalījums tika atjaunots.

Pēckara gados rajonu robežas, skaits un nosaukumi vairākas reizes mainījušies. 1947. gadā no Kirova rajona tika atdalīta teritorija, ko nosauca par Molotova rajonu. 1956. gadā Sarkanarmijas rajonu pievienoja Ļeņina rajonam, bet Molotova rajona teritoriju sadalīja starp Proletāriešu, Kirova un Maskavas rajonu. 1959. gadā Staļina rajons tika pievienots Proletāriešu rajonam, bet Kirova — Maskavas rajonam. 1962. gadā apvienotie rajoni tika sadalīti: no Maskavas rajona atdalīja Kirova rajonu, bet Proletāriešu rajonu sadalīja divās daļās, izveidojot jaunu — Oktobra rajonu. 1969. gadā no Ļeņina rajona atdalītajā daļā izveidoja Ļeņingradas rajonu. Līdz ar šo pēdējo administratīvā dalījuma robežu maiņu izveidotie seši rajoni teritoriāli visumā atbilst mūsdienu

Rīgas administratīvais iedalījums 1995. gadā.

Administrative Einteilung der Stadt Riga im Jahre 1995.

Administrative division of Riga in 1995.

Reproducēts no:
Reproduziert aus:
Reproduced from:
Rīga: Biznesam un tūrismam. — Rīga, 1995.

cembrī Latvijas Republikas Augstākās padomes pieņemtais lēmums tiem piešķīris jaunus nosaukumus: Kirova rajons pārdēvēts par Centra rajonu (platība — 2,9 km²), Proletāriešu — par Vidzemes priekšpilsētu (57 km²), Oktobra — par Ziemeļu rajonu (76,9 km²), Maskavas — par Latgales priekšpilsētu (50 km²), Ļeņina — par Zemgales priekšpilsētu (41,3 km²) un Ļeņingradas — par Kurzemes rajonu (79,1 km²).⁴³

Pēckara periodā vairākkārt mainījušās arī Rīgas administratīvās robežas. 1946. gadā pilsētai no Rīgas apriņķa pievienoja Jūrmalas rajonu (lidz 1959. gadam), kā arī daļu no Mangaļsalas. Rezultātā 1947. gadā pilsētas teri-

1959. gadam), kā arī daļu no Mangaļsalas. Rezultātā 1947. gadā pilsētas teritorija sasniedza 25 189 ha.⁴⁴ 1949. gadā Rīgas administratīvajās robežās no Rīgas apriņķa iekļāva Salas pagasta Priedaines (564 ha) un Mangaļu pagasta Vecāķu (95 ha) vasarnīcu rajonu.⁴⁵ 1968. gadā pilsētas robežas paplašinājās par 2151 ha. Lielākā teritorijas daļa tika pievienota no Salaspils (Rumbula) un Stopiņu ciema padomes.⁴⁶

Nozīmīgākā Rīgas administratīvo robežu paplašināšana pēckara periodā notika 1974. gadā, kad pilsētai tika pievienota 5012 ha liela Rīgas rajona teritorija. Pilsētā iekļāva Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja teritoriju, Berģu apdzīvoto vietu, Mangaļu un Stopiņu ciema padomi un citas teritorijas Daugavas abos krastos.⁴⁷ Rīgas pilsētas platība sasniedza 30 284 ha.⁴⁸

Rīgas robežas tika paplašinātas arī 1976. gadā, kad pilsētai pievienoja nelielas teritorijas dažādos rajonos, to vidū lielākās — gar Ķīsezeru, ieskaitot Jaunciemu. Tādējādi pilsētas teritorija palielinājās līdz 30 716 ha,⁴⁹ un tāda tā ir saglabājusies līdz 20. gadsimta pēdējam gadam.

Kāda neatkarīgās Latvijas Republikas galvaspilsēta Rīga ieies nākamajā gadu tūkstoši? 1995. gadā Rīgas Dome apstiprināja pilsētas attīstības plānu 1995.–2005. gadam.

Pēdējos piecdesmit gados Rīgas pilsētplānošanas uzdevums bija veicināt ekonomisko attīstību, maz rēķinoties ar cilvēka un vides vajadzībām un iespējām. Lai gan politiskajos dokumentos tika atzīta cilvēka loma, tomēr praktiskajā darbībā īstenoja politiku, kuras rezultātā ir piesārņota rūpniecības teritorija un degradēta pilsētas vide. Šīs darbības rezultāts ir arī nehumāni daudzstāvu dzīvojamie rajoni.

Rīgas nākotnes vīzija: veselīga un labestīga, līdzsvarota, kultūrvēsturiski bagāta, vitāla un turīga, saskaņota, skaista un latviska, vienota ar kaimiņiem.

¹ *Caune A.* .. pati Rīga ūdenī. — Rīga, 1992. — 38. lpp.

² *Caune A.* Rīga zem Rīgas. — Rīga, 1985. — 82. lpp.

³ *Benninghoven F.* Rīgas Entstehung und der frühhansische Kaufmann. — Hamburg, 1961. — S. 62.

⁴ *Dunsdorfs E.* Rīgas iedzīvotāju skaita attīstība 1547.–1935. g. // Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — Rīga, 1938. — 159. lpp.; *Benninghoven F.* Rīgas Entstehung .. — S. 99; *Feodālā Rīga.* — Rīga, 1978. — 79. lpp.

⁵ *Benninghoven F.* Rīgas Entstehung .. — S. 100.

⁶ Turpat. — 99. lpp.

⁷ *Feodālā Rīga.* — 332. lpp.

⁸ Senās Latvijas vēstures avoti. — Rīga, 1937. — 1. burtn. — Nr. 122.

⁹ *Feodālā Rīga.* — 489. lpp. Limbažu pilsēta piederēja Rīgai līdz 1877. gadam.

¹⁰ Rīgas pilsētas zemes // Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīga, 1938–1939. — 18. sēj. — 36027. sl.

¹¹ *Liepīņa Dz.* Agrārās attiecības Rīgas lauku novadā vēlā feodālisma posmā (17.–18. gs.). — Rīga, 1962. — 9. lpp.

¹² Johans Valentīns Bulmerinks — 1797.–1827. gadā rātskungs, no 1807. gada birģermeistars. — *Böthführ H. J.* Die Rigische Rathslinie von 1226 bis 1876. — Rīga; Moskau; Odessa, 1877. — S. 224.

Rīga. J. Kalniņa foto, 1997.
SIA "Fotocentrs".

Rīga. Foto von J. Kalniņš, 1997.
"Fotocentrs" GmbH.

Rīga. Photo by J. Kalniņš, 1997.
"Fotocentrs", Ltd.

- ¹³ *Pirang H.* Alt-Rigasche Höfchen // Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen. — Riga, 1912. — Jg. 6. — S. 7.
- ¹⁴ Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch. — Reval, 1855. — Bd. 2. — Nr. DCCXL.
- ¹⁵ *Stegman R.* Die Ausdehnung und Topographie Rigas im XVII. und XVIII. Jahrhundert // Rigasche Industrie-Zeitung. — 1889. — Nr. 22. — S. 258.
- ¹⁶ Turpat.
- ¹⁷ *Brambe R.* Rīgas iedzīvotāji feodālisma perioda beigās. — Rīga, 1982. — 60. lpp.
- ¹⁸ LVVA, 2823. f., 1. apr., 50. l., 58. lp.
- ¹⁹ Turpat.
- ²⁰ *Brambe R.* Rīgas iedzīvotāji .. — 65. lpp.
- ²¹ Aktenstücke und Urkunden zur Geschichte der Stadt Riga 1710–1725. — Riga, 1906. — Bd. 3. — S. 357.
- ²² Rīga: Enciklopēdija. — Rīga, 1988. — 605. lpp.
- ²³ *Brambe R.* Rīgas iedzīvotāji.. — 71. lpp.
- ²⁴ *Carlberg N.* Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878–1900. — Riga, 1901. — S. 64.
- ²⁵ *Brunstermann F.* Die Geschichte der Kleinen oder St. Johannis-Gilde in Wort und Bild. — Riga, 1902. — S. 488.
- ²⁶ *Pārns H.* Rīgas attīstība un iedzīvotāju pieaugums // Rīgas pilsēta un agrārreforma. — Rīga, 1924. — 97. lpp.
- ²⁷ *Dunsdorfs E.* Rīgas iedzīvotāju skaita attīstība 1547.–1935. g // Latvijas pilsētas.. — 156. — 157. lpp.
- ²⁸ Rīga: 1860–1917. — Rīga, 1978. — 10. lpp.
- ²⁹ Rīga: Enciklopēdija. — 606. lpp.
- ³⁰ Rīga: 1860–1917. — 14. lpp.
- ³¹ *Gangnus K.* Rīgas pilsētas administratīvās robežas // Rīgas pilsēta un agrārreforma. — 38. lpp.

- ³² *Vanags D.* Rīgas pilsētas administratīvās robežas // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — Rīga, 1932. — 173. lpp.
- ³³ Turpat.
- ³⁴ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1923. g. — Rīga, 1924. — 359. lpp.
- ³⁵ Marģers Skujenieks — Valsts statistikas pārvaldes direktors (1919–1940, ar pārtraukumiem), vēlāk Ministru prezidents (1926–1928, 1931–1933).
- ³⁶ *Balodis K.* Rīgas apbūves politikas jautājumi // Rīgas pilsēta un agrārreforma. — 77. lpp.
- ³⁷ *Liepiņš R.* Galvas pilsētas saimniecība // Latvijas pilsētas .. — 101. lpp.
- ³⁸ Galvaspilsētas Rīgas statistiskā gada grāmata: 1938. — Rīga, 1939. — 5. lpp.
- ³⁹ *Maģaziņš O.* Rīgas pilsētas zemju politika // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — 323. lpp.
- ⁴⁰ *Laimiņš E.* Pilsētas nekustamie īpašumi // Pašvaldību Darbinieks. — 1938. — Nr. 11. — 775. — 776. lpp.
- ⁴¹ Galvaspilsētai Rīgai piederīgās nekustamās mantas saraksts. — Rīga, 1940.
- ⁴² Rīga sociālisma laikmetā: 1917–1975. — Rīga, 1980. — 151. lpp.
- ⁴³ Rīga skaitļos. — Rīga, 1997. — 158. lpp.
- ⁴⁴ Пояснительная записка к проекту планировки и застройки города Риги. — Рига, 1950. — С. 40.
- ⁴⁵ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Dekrēts 1949. gada 7. aprīli // Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. — 1949. — 21. apr.
- ⁴⁶ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Dekrēts 1968. gada 27. jūnijā // Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. — 1968. — 11. jūl.
- ⁴⁷ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Dekrēts 1974. gada 16. augustā // Turpat. — 1974. — 29. aug.
- ⁴⁸ Rīgas ģeogrāfiskā centra arhīva materiāli. Inv. nr. 313.
- ⁴⁹ Rīga skaitļos 1991. gadā. — Rīga, 1992. — 10. lpp.

RĪGAS PĀRVALDE VIDUSLAIKU LIVONIJĀ

(13. gadsimts–16. gadsimta pirmā puse)

Rīgas veidošanās par Eiropas viduslaiku pilsētu saistās ar notikumiem Daugavas un Rīgas upes satekā 13. gadsimta sākumā. 1200. gadā bīskaps Alberts te ieguva no lībiešu vecākajiem zemi apmetnei un 1201. gadā pārcēla savu sēdekli no Ikšķiles uz Rīgu. Blakus lībiešu un kuršu ciemiem veidojās vācu apdzīvota vieta. Indriķa hronika atzīmē, ka 1202. gadā bīskapa brālis Engelberts atvedis pirmos pilsētniekus — mūrniekus, namdarus un citus amatniekus, kas bija nepieciešami, lai šeit augtu un attīstītos viduslaiku pilsēta, kura, pateicoties savam ērtajam novietojumam Rīgas upes un Daugavas krastā, strauji veidojās par nozīmīgu Baltijas jūras tirdzniecības ostu.

Rīgas pārvaldes veidošanās, attīstības, darbības apjoma un īpatnību politiskais fons bija pilsētas attiecības ar tās virskungiem. Sākumā par pilsētas kungu kļuva bīskaps Alberts. Bīskapa pils atradās jaunā veidojuma centrā (tag. Sv. Jāņa baznīcas vietā). Blakus tai uzcēla bīskapa dibinātā galvenā militārā spēka Zobenbrāļu (no 1237. gada — Livonijas) ordeņa tā saukto Sv. Jura vai Baltā akmens pili (*Wittenstein*). Cieši blakus abām pilīm bija pilsētas senākais tirgus laukums. Jau 1211. gadā jaunās pilsētas plānojums izmainījās — bīskaps lika sev celt jaunu pili ārpus pilsētas mūriem pie vietējo iedzīvotāju ciema.¹ Jaunā pils, domājams, bija gatava 1234. gadā, kad bīskaps savas vecās pils vietu atdeva dominikāņu mūkiem.

Pirmā Rīgas bīskapa Alberta (1202–1229) pieminēklis. Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Tēlnieka K. Bernevica bīskapam Albertam veltītais pieminēklis atradās Rīgas Doma pagalmā no 1897. līdz 1915. gadam.

Denkmal des ersten Bischofs von Riga Albert (1202–1229). Postkarte, Anfang 20. Jh. RGSM.

Das Bischof-Alberts-Denkmal — vom Bildhauer K. Bernewitz — befand sich im Hof des Rigaer Doms von 1897 bis 1915.

Monument of Albert, first Bishop of Riga (1202–1229). Postcard, early 20th cent. MHRN.

The monument, the work of K. Bernewitz, was placed in the Riga Dom yard in 1897–1915.

Bīskapa Alberta zīmogs. RVKM.

Siegel des Bischofs Albert. RGSM.

Bishop Albert's seal. MHRN.

Turpmākajos gadu desmitos, kad uz līdzdalību virskundzībā pār Rīgu pretenzijas sāka izteikt arī Livonijas ordenis, bīskaps (kopš 1255. gada arhibīskaps) pilsētas brīvības ierobežoja maz. 13. gadsimta beigās, kad vācu bruņinieku un citu jaunatnācēju karaspēks bija pabeidzis tagadējās Latvijas un Igaunijas teritorijas iekarošanu, rīdzinieku un Livonijas ordeņa starpā uzliesmoja ilgstošs bruņots konflikts (1297–1330). Ordenis, kas Baltijas teritorijas pakļaušanā bija galvenais militārais spēks, izmantoja starpgadījumu sakarā ar nelielu tiltiņu, ko rīdzinieki bija uzcēlušī pāri Rīgas upei, lai pa to strādnieki nokļūtu pie pretledus nocietinājumu celšanas pilsētas pusē. Vakara krēslā ordeņa ļaudis, neprasot rīdziniekiem atļauju, tiltu nojauca, jo tas traucēja viņu kuģim iziet Daugavā. Mēģinājumi noregulēt domstarpības miera ceļā bija nesekmīgi, jo konflikta cēlonis, kā izteicās vicemestrs, nebija tilts, bet gan sen radušās nesaskaņas starp pilsētniekiem un ordeni.² 1297. gadā ordenis uzsāka bruņotu cīņu par Rīgas pilsētas pakļaušanu savai kundzībai. Karā, kas ar pārtraukumiem ilga 33 gadus, ordenis piespieda rīdziniekus kapitulēt, un 1330. gada 23. martā Milgrāvī tika parakstīts rīdzinieku padošanās līgums. Līgums noteica, ka "rīdzinieki ar saviem īpašumiem un brīvībām pakļaujas Dieva, Jaunavas Marijas, kā arī mestra un brāļu žēlastībai, taču saglabājot savu personas

neaizskaramību”³. Pēc nedēļas (30. martā) abas puses parakstīja sīki izstrādātus padošanās noteikumus⁴, kas rīdzinieku atkarību no jaunā feodālā kunga padarīja ievērojami ciešāku nekā no Rīgas arhibīskapa.

14. gadsimts bija Livonijas ordeņa lielākās varenības laiks. 1405. gadā arhibīskaps Johans V Vallenrode pat izlēņoja Rīgas arhibīskapiju Livonijas ordenim. Paši arhibīskapi 14. gadsimtā uzturējās galvenokārt ārzemēs. Ordeņa pozīcijas Livonijā kļuva vājākas pēc Grunvaldes kaujas (1410), kurā apvienotie poļu un lietuviešu spēki smagi sakāva Vācu ordeni, kura sastāvdaļa bija Livonijas ordenis. Drīz Rīgā atkal sāka uzturēties arhibīskaps, un vienam no viņiem — Johanam VI Ambundi, aktīvi organizējot ordeņa vienvaldības pretiniekus, izdevās Valmierā 1419. gadā sasaukt pirmo landtāgu — kārtu (arhibīskapa un bīskapa, Livonijas ordeņa, vasaļu un lielāko pilsētu) pārstāvju sanākumi, kas turpmāk izlēma Livonijas dzīves svarīgākos jautājumus. Tālāku Livonijas ordeņa varas ierobežošanu panāca arhibīskaps Silvestrs Stodevešers, kas, izmantojot ordeņa novājināšanos, piespieda mestru Johanu fon Mengedi, sauktu Osthofu, dalīties ar arhibīskapu kundzībā pār Rīgu. Abi panāca rīdzinieku pakļaušanos viņu dubultkundzībai, noslēdzot par to 1452. gadā Salaspilī līgumu, kas ar pārtraukumiem bija spēkā līdz pat Livonijas valstiņu bojāejai 1562. gadā Livonijas kara laikā.

Rīgas attiecības ar viduslaiku virsvarām un pēdējo savstarpējās attiecības lielā mērā ietekmēja pašas pilsētas pārvaldes izveidošanos, ierobežojumus un evolūciju.

RĪGAS RĀTES IZVEIDOŠANĀS

Rīgas viduslaiku pašpārvaldes institūcija — rāte un rātskungi (*consilio civitatis, consules*) pirmo reizi ar šādu nosaukumu vēstures avotos parādās 1226. gada 18. aprīlī.⁵ Izlīgumā, ko ar pāvesta Honorija III legāta Modēnas bīskapa Vilhelma starpniecību slēdza Rīgas rāte un Zobenbrāļu ordenis, tika panākta vienošanās vairākos būtiskos jautājumos — abas puses apņēmas savstarpēji palīdzēt viena otrai, ordeņa brāļi ieguva Rīgas pilsoņu tiesības, un viens vai divi no viņiem drīkstēja piedalīties rātes sēdēs, Rīgas pilsoņiem savukārt tika atļauts kļūt par ordeņa brāļiem, abas puses brīvi vienojās par piedalīšanos karagājienos utt.

Tā kā nav zināms kāds konkrēts augstākstāvoša valdnieka rīkojums par Rīgas rātes darbības uzsākšanu, tad līdz pat 19. gadsimta beigām 1226. gada 18. aprīlis vēstures literatūrā tika atzīts par rātes nodibināšanās datumu. Taču Rīgas rāte ar tik plašām pilnvarām, kādas atspoguļojas šajā izlīgumā, nevarēja izveidoties vienā dienā, bet gan ilgstošā procesā, kas sākās jau tad, kad 1202. gadā Rīdzenes krastos ieradās un apmetās tirgotāji un amatnieki.⁶

Jaunajā vietā, kur jau atradās vietējo iedzīvotāju ciemi, atnācējiem bija nepieciešams organizēties, lai risinātu savas ikdienas problēmas, regulētu attiecības ar pilsētas virskungu un arī ar vietējiem iedzīvotājiem.

Kā tas viduslaiku pilsētu vēsturē raksturīgi, par to agrīno attīstības stadiju rakstīto ziņu ir maz. Tāpēc arī Rīgas pārvaldes institūciju veidošanās vēsturi

Livonijas ordeņa mestra Johana fon Mengedes, saukta Osthofa (1450–1469), zīmogs vaskā. RVKM.

Wachssiegel des Livländischen Ordensmeisters Johann von Mengede, genannt Osthof (1450–1469). RGSM.

Wax imprint of the seal of Johann von Mengede, called Osthof, Master of the Livonian Order (1450–1469). MHRN.

Rīgas bīskapa Nikolaja (1231–1253) zīmogs. RVKM.

Siegel des Bischofs Nicolaus (1231–1253). RGSM.

Seal of Nicolaus, Bishop of Riga (1231–1253). MHRN.

jācenšas rekonstruēt, izmantojot netiešas norādes, retrospekciju un analogijas ar citām Eiropas pilsētām.

Rīgas senākajā vēsturiskajā centrā līdzās atradās un attīstījās bīskapa, ordeņa, domkapitula un pilsētnieku mītnes. Kaut arī Rīga nebija t. s. vecā bīskapu pilsēta kā Vācijā Ķelne, Strasbūra un citas un tā attīstījās vidē, kurā valdīja pavisam cita sabiedrības organizācija, pilsētas pārvalde pirmajā gadu desmitā pilnīgi bija bīskapa Alberta un viņa amatpersonu rokās. Netieši to apliecina arī Rīgas sākotnējais plānojums. Pilsētas ekonomiskais centrs — senākais tirgus laukums — atradās cieši blakus Bīskapa sētai.

Kaut arī ļoti skopi, tomēr 13. gadsimta dokumenti un Indriķa hronika ļauj spriest par dažām smagām pilsētnieku klausībām savam virskungam. Indriķa hronikā bīskapa Alberta karaspēku parasti dēvē par rīdziniekiem.⁷ To vidū bija arī pilsētnieki, kuru pienākumos ietilpa piedalīšanās bīskapa organizētajos karagājienos.

Vēsturnieku vidū nav vienprātības par to, vai pilsētnieki maksājuši bīskapam tipisko baznīcas nodevu — desmito tiesu. 13. gadsimta sākuma avotos tiešu pierādījumu šīs nodevas pastāvēšanai nav. Tikai 1257. gadā pāvests Aleksandrs IV apstiprināja Rīgas pilsoņiem (latviešu vēstures literatūrā ne sevišķi precīzi tiek lietots termins “namnieki”) tiesības nemaksāt desmito tiesu, no kuras tos jau bija atbrīvojis bīskaps Alberts.⁸ Tomēr tieši šis apgalvojums par atbrīvošanu no maksāšanas pieļauj domu, ka desmitā tiesa sākotnēji bijusi jāmaksā un ka vēlāk bīskaps bijis spiests atteikties no šiem ienākumiem.

Pirmās liecības par rīdzinieku patstāvības pieaugumu saistās ar 1211. gadu. Šīs liecības kopā ņemot, redzams, ka iestājusies jauna pilsētnieku kopienas organizēšanās un patstāvības pakāpe.

Feniņi, kalti kā brakteāti Rīgā bīskapa Alberta laikā. Sudrabs. LULVI.

Pfennige, geprägt als Brakteaten in Riga zur Zeit des Bischofs Albert. Silber. IGLUL.

Pfennigs, struck as bracteates in the time of Bishop Albert. Silver. ULIHL.

1211. gada pavasarī bīskaps Alberts kā pateicību par atbalstu Livonijas iekarošanā Gotlandes (Visbijas) tirgotājiem piešķīra vairākas priekšrocības Daugavas un citās Livonijas ostās: atbrīvoja no muitām, no karstas dzelzs pārbaudījuma (nevainības pierādīšanai nelika aizdomās turētajam ņemt rokās nokaitētu dzelzi), no tiesas divkaujas, no krasta tiesībām — neļāva avarējuša kuģa mantību piesavināties piekrastes zemes kungam, kā arī ļāva tirgotājiem pašiem izšķirt savstarpējos strīdus, — tātad bīskaps atteicās no sodanaudām. Taču noziegumus Rīgas iedzīvotāju starpā tiesāja bīskapa soģis. Arī savu tirgotāju ģildi viņi drikstēja dibināt tikai ar bīskapa atļauju. Noteikts tika arī, kādai jābūt naudai, ko Rīgā kala bīskaps.⁹

Vasarā bīskaps, kā jau minēts, izraudzījās jaunu vietu savai pilij — prom no centra, ārpus pilsētas mūra.¹⁰ Dokumentā pirmo reizi kā nozīmīgā pasākuma apliecinātāji nosaukti seši Rīgas pilsoņi, kuru vidū ir arī fogts Filips. Nākamajā gadā (1212) Indriķa hronika stāsta, ka miera slēgšanā ar igauņiem uz Turaidu uzaicināts bīskaps, bruņinieki un Rīgas vecākie (*seniores de Riga*).¹¹

Tiesību rakstiska dokumentēšana, bīskapa rezidences pārceļšana prom no pilsētas centra, Rīgas pilsoņu un pilsētas vecāko kā līdztiesīgu parādīšanās citu sociālo grupu vidū rāda, ka pilsētnieku kopienas pārstāvju pilnvaras paplašinājās un ka vairākās jomās tie pārņēma savās rokās arī pilsētas dzīves organizēšanu.

Pēc desmit gadiem Indriķa hronikā sastopam jaunu rīdzinieku aktivitātes izpausmi. 1221. gadā bīskaps Alberts pēc vairākām neveiksmēm Baltijas zemju iekarošanā bija spiests lūgt palīdzību Dānijas karalim Valdemaram II un kā atlīdzību par to atzīt Dānijas karaļa virsvaru iekarotajā Baltijā un līdz ar to arī Rīgā. Tālāk hronists ļoti neskaidri stāsta, ka ziņa par bīskapa rīcību radījusi lielu nemieru un protestējuši visi — klosteru garīdznieki, baznīcas ļaudis, pilsētnieki, tirgotāji, libieši un latgaļi.¹² Kad Rīgā ieradās Dānijas karaļa sūtnis Gotšalks, lai pārņemtu pilsētas fogta funkcijas, protests pieauga, un rīdzinieku nostājas dēļ Dānijas karaļa pārstāvis bija spiests Livoniju atstāt. Tirgotāji viņam nav pat devuši loci, kas pavadītu dāņu kuģi atklātajā jūrā.¹³ Pēc Gotšalka aizbraukšanas pie Turaidas sapulcējās Rīgas pilsoņi un tirgotāji, libieši un latgaļi, kas noslēdza vienošanos “pret dāņu karali un visiem saviem pretiniekiem”.¹⁴ Sanākumi izjauca bruņinieku uzbrukums. Šajā hronista attēlotajā nemieru noslēguma daļā Rīgas iedzīvotāju pārstāvji jau minēti kā pirmie. Tas varētu norādīt uz viņiem kā šīs vienošanās jeb, kā Indriķis saka, “sazvērestības” iniciatoriem un vadītājiem. Kaut arī avotā nav nosaukti pretinieki, pret ko vērsās Turaidas sapulcēšanās dalībnieki, tālākie notikumi rāda, ka bīskapa Alberta rīcība izraisīja nepieciešamību Rīgas iedzīvotāju vadošajiem pārstāvjiem uzstāties par pilsētas lielāku pašnoteikšanos. Kā tas panākts, avoti klusē. Ka vienprātība pēc Turaidas vienošanās izjaukšanas nav iestājusies, liecina vēlākie notikumi. Pēc četriem gadiem, 1225. gada vasarā, sekojot bīskapa Alberta lūgumam, Rīgā vajadzēja ierasties Modēnas bīskapam Vilhelmam, lai samierinātu bīskapu, ordeni un pilsētu. Decembrī viņš kā šķīrējtiesnesis apstiprināja bīskapa, ordeņa un pilsētnieku izlīgumus, kuros rakstiski tika noteiktas pilsoņu tiesības rīkoties patstāvīgi vairākās pilsētas dzīves nozarēs, līdz ar to iztulkodams Rīgai 1211. gadā piešķirto gotzemiešu tiesību saturu.¹⁵ Dokumentā kā liecinieks daudzu pilsētnieku vidū nosaukts pilsonis Bernards. Pēc dažiem mēnešiem jau iepriekš minētajā 1226. gada 18. aprīļa līgumā kā slēdzējpusē tiek nosaukti Zobenbrāļu ordeņa mestrs no vienas puses un visi Rīgas rātskungi no otras puses.

Tomēr arī turpmāk liecinieki, kas pārstāv Rīgas pilsētu, dokumentos, neraugoties uz to, ka tie ir rātskungi, deklarēti vienkārši kā pilsoņu pārstāvji. Retos gadījumos (1230. gada miera līgumā ar Kursu¹⁶) lietots apzīmējums “rātskungi”. Pēdējais apstāklis ir vēl viens arguments par labu viedoklim, ka Rīgas rāte pastāvēja agrāk, nekā vēstures avotos saglabājies tās nosaukums. Tās veidošanās apliecinājums ir arī termina *cives* — “pilsoņi” — parādīšanās liecinieku vidū dokumentos kopš 1211. gada.

RĀTES VĒLĒŠANAS

Nav iespējams precīzi pateikt, kas un kā pirmajos gadu desmitos vēlēja rāti, jo pirmajās pilsētas tiesībās paragrāfi par to nav saglabājušies. Kamēr mēs vēl nevaram runāt par izveidojušos pilsētas pašpārvaldi, visai pārlicinoši liekas, ka Indriķa hronikā kopš 1212. gada minētos Rīgas vecākos izvēlēja pilsoņu sapulce (*commune civitatis*).

Pilsētnieku vecākie veidoja topošās rātes kodolu, un citā dokumentā jau 1211. gadā līdzās pilsētas fogtam ir nosaukti vairāki pilsoņi, no kuriem Alberts¹⁷, iespējams, ir tas pats, kas 1225. gadā minēts kā sindiks — pilsētas pārstāvis sarunās ar bīskapu, bet 1226. gadā kā pilsētas fogts. Rātes vēlēšanās varēja piedalīties visi Rīgas pilntiesīgie iedzīvotāji, un tie savā sapulcē no pilsoņu vidus izvirzīja nepieciešamos priekšstāvjus. Izveidojoties pilsētnieku pašpārvaldes institūcijai, tās locekļi paši izvirzīja un ievēlēja jaunus rātskungus, bet pilsētas komūna ar tiem tika vienīgi iepazīstināta. Rīgas Pārstrādātās tiesības (statūti) 13. gadsimta beigās vai 14. gadsimta sākumā noteica, ka tiesīgi vēlēt ir tikai rātskungi, un svētdienā pirms Sv. Miķeļa dienas viņi no rātsnama namnieku sapulcei darīja zināmus jaunievēlēto vārdus.¹⁸

Pakāpeniski mainījās arī ievēlamo loks. 1225. gada decembra dokumentā bija noteikts, ka pilsoņa tiesības var iegūt bez ierobežojumiem katrs, kas vēlas apmesties uz dzīvi Rīgā. Tātad nepastāvēja arī ierobežojumi līdzdalībai pilsētas pašpārvaldes pārstāvju vēlēšanās. Nav zināmi arī kādi ierobežojumi tiem, kas drīkst šādos amatos tikt ievēlēti. Pastāv vairāki viedokļi par to, no kādām sociālajām aprindām nāca pirmie rātskungi. Vācbaltiešu vēsturnieks H. J. Betfirs, kas izdeva visu Rīgas rātskungu vārdisku sarakstu, analizējot 13. gadsimta rātskungu uzvārdus to veidošanās laikā, uzskatīja, ka pilsētas pārvaldē sākumā piedalījās kā tirgotāji, tā arī siktirgotāji un amatnieki. Vairākiem rātes locekļiem uzvārdu veidoja nodarbošanās apzīmējums: *Nauta* — tirgotājs, kuģa īpašnieks; *Cerdo* — amatnieks, ģērētājs; *Copmann* — tirgotājs; *Institor* — siktirgotājs.¹⁹

Vācu vēsturnieks F. Benninghofens izteica viedokli, ka pilsētas pārvaldē vienmēr vēlēti tikai tālbraucēji tirgotāji,²⁰ jo daudzu rātskungu vārdiem uzvārda vietā 13. gadsimtā sekoja izcelsmes pilsētas vai tās zemes apzīmējums, kurā viņš tirgojies: Tideriks no Berevihas, Alberts no Ziemeļiem, Frīdrihs no Lībekas, Bernards no Minsteres (*Tidericus de Berewich, Albertus Utnordius, Fridericus de Lubeke, Bernardus de Monasterio*) un citi.²¹ Vairākas tirgotāju dzimtas ar tādiem pašiem uzvārdiem sastopamas arī citās Vācijas pilsētās. Šai shēmai nekā nevarēja piemērot rātskunga Hermaņa Nogatensilmes (*Hermannus Nogatensilme, Nogate*)²² skaidri libisko pievārdu. Nogata bija t. s. ādas naudas vienība, bet *ilme* — libiski — acs. F. Benninghofens to skaidroja kā lieltirgotāja pieņemtu uzvārdu. Šis skaidrojums nepārlicina. Ticamāk liekas, ka pieņemts ir kristīgais vārds — Hermanis.

Tomēr, ja ņemam vērā, ka 13. gadsimts ir vēl tikai uzvārdu veidošanās laiks, tad veselai rindai rātskungu tautības un arī nodarbošanās pierādīšanai uzvārdi vien neder. Daudziem uzvārda vietā ir apzīmējums — Garais, Mazais, Lielais, Sprogainais, Sarkanmataināis, Ar dzelzs roku (*Longus, Parvus,*

Magnus, Crispus, Rufus, cum ferrea manu) u. tml.²³ Citiem ir tikai vārdi — Alberts, Verners, Meinolfs, Reimars un citi.²⁴

Dažiem rātskungiem nosauktā izcelsme ir vietēja — Frīdrihs vai Teodorihs no Cēsīm, Johans no Rīgas grīvas, Ludvigs un Heinrihs no Jelgavas (*Thidericus de Wenden, Theodoricus de Wentha, Johannes de Rigemunde, Ludovicus de Mithovia, Henricus de Mithovia*).²⁵ Vietvārdi no Latvijas tagadējās teritorijas gan nenorāda tautību, nav nosakāms arī, kas bija šie Lielie, Mazie un Sarkanmatainie un vai kristīgo vārdu vidū nebija arī kāds pamatiedzīvotājs. Nav šaubu, ka rātes vairākumu veidoja ievērojami vācu tirgotāju pārstāvji. Taču apstākļos, kad pilntiesīgs pilsonis varēja būt katrs bez ticības un tautības ierobežojuma un kad rātē kādam bija jāpārstāv arī šo dažādi runājošo iedzīvotāju intereses, liekas ticami, ka 13. gadsimtā Rīgas pārvaldē bija arī zemes pamatiedzīvotāji. Bez jau minētā Hermaņa Nogatensilmes vāciski neskan vēl daži rātes locekļu vārdi: Regenbodone (1232. gads), Konrāds Pravegale (1255., 1258. gads), Gotšalks Kuro (Kursis?) (1287.–1292. gads), Bernards Letespape (*Lettesche Pape*) (1305.–1310. gads).²⁶

Salīdzinot pa gadiem šos iespējamus pamatiedzīvotājus rātē, rodas priekšstats, ka vienlaicīgi tajā bija ne vairāk kā pāris vai pat viens šāds rātes loceklis. Mainoties pamatiedzīvotāju tiesiskajam stāvoklim, viņi tika no rātes izstumti.

Kaut arī rāti pārvēlēja ik gadu, nebija noteikts, ka tās sastāvs tāpēc jānotur maina. Parasti notika atkārtota ievēlēšana, un jauni vārdi parādījās tikai rātes locekļa nāves vai atkāpšanās gadījumā. Jau 14. gadsimtā pamazām atteicās no ikgadējās rātskungu pārvēlēšanas un rāte pati nepieciešamajos gadījumos kooptēja jaunas personas vakantajās vietās. Arvien vairāk nostiprinājās tradīcija, ka jaunus rātskungus izvēlējās no viņu pašu dēlu vai tuvāko radnieku vidus. Šajos apstākļos rātē ievēlamo personu loks sašaurinājās un tās nāca gandrīz vienīgi no lieltirgotājiem.

RĀTES LIELUMS UN DARBĪBA

Rātskungu skaits pirmo reizi minēts 1231. gada 9. augusta dokumentā, ar kuru Rīgas bīskaps Nikolajs izlēņoja Rīgas pilsoņiem iekaroto un iekarojamo zemju trešdaļu Sāmsalā, Kursā un Zemgalē. Pilsētas vārdā šo lēni saņēma 12 Rīgas rātskungi.²⁷ Veidojot Rīgas rātskungu vārdisko sarakstu, H. J. Betfīram radās iespaids, ka rātē vienlaicīgi skaitījušies pat ap 20 rātskungu. H. J. Betfīrs pieļāva šādu rātes locekļu skaitu pēc analogijas ar dažām Vācijas pilsētām, kurās tas nodrošināja rātes sēdēs nepieciešamo līdzdalībnieku daudzumu gadījumos, kad vairāki rātskungi tirdzniecības darījumu, kara apstākļu un citu iemeslu dēļ sēdēs nevarēja piedalīties.²⁸ Pārsvarā vēsturnieku vidū valda uzskats, ka Rīgas rātē bija 12 personas. 13. gadsimta gaitā rātes locekļu skaits pieauga līdz 16, nākamajā gadsimtā — līdz 20. Tas nedrīkstēja būt mazāks, un ikviena rātskunga zaudējuma gadījumā notika vajadzīgā skaita atjaunošana, kooptējot rātē jaunas personas.

Katras nedēļas piektdienā visi rātes locekļi pulcējās rātsnamā uz sēdi. Ja kāds izpalika, tad tam par pienākuma nepildīšanu bija jāmaksā sodanauda.

Rātes sēdes nebija atklātas. Tikai atsevišķus jautājumus, piemēram, darījumu ar gruntsgabaliem, liecinieku nopratināšanu un citus, izsprieda īpašās, atklātās tiesas dienās. Ja rātei tas likās nepieciešams, tai bija tiesības noturēt arī atklātas sēdes.²⁹

Sēdes vadīja pirmais jeb virsbirģermeistars (*wortführender Bürgermeister*). Rāte no sava vidus izvēlēja divus birģermeistarus, un, ja pirmais kādu iemeslu dēļ šo savu pienākumu nevarēja veikt, tad viņu aizstāja otrais birģermeistars. Viņš iepazīstināja klātesošos ar izskatāmo lietu saturu, vadīja pārrunas un lēmuma pieņemšanai prasīja, kādas ir rātskungu domas. Rātes lēmumi atbilda tās vairākuma viedoklim. 15. gadsimtā jau bija četri birģermeistari.

RĀTES KANCELEJA UN ARHĪVS

Rīgas rātes daudzveidīgās pilsētas pārvaldes funkcijas radīja nepieciešamību rakstiski fiksēt to veikšanas gaitu un rezultātus. Rātes sēžu lēmumus pierakstīja un citus rakstdarbus veica pilsētas sekretārs jeb notārs. Viņš piederēja rātei, bet nebija rātskungs. Tā kā sekretārs bija ļoti izglītots cilvēks, tad viņš vēlāk varēja kļūt par rātskungu un bieži arī tika ievēlēts par to. Pirmais Rīgas pilsētas sekretārs (*notarius civitatis*) minēts laikā no 1314. līdz 1332. gadam. Tas bija garīdznieks Andreass. Viduslaikos bija parasts, ka rakstdarbus veica garīgas personas. 1351.–1359. gadā šajā amatā bija Johans V Zintens, kas vēlāk kļuva par Rīgas arhibīskapu Jāni IV (1374–1393). Pilsētas sekretārus rāte nereti iecēla sūtņu posteņos pāvesta kūrījā un citur ārzemēs.³⁰ 1454.–1481. gadā rātes sekretārs bija Hermanis Helevegs, kas bija studējis Rostokas universitātē. Pēc Salaspils līguma uzspiešanas pilsētai rāte uzdeva viņam uzrakstīt vēstures sacerējumu, kurā būtu pamatota šī līguma nelikumība. H. Helevegs (1479. gadā viņš kļuva par rātskungu) turpināja iesākto rakstdarbu līdz pat savai nāvei 1489. gadā un atstāja pirmo no pilsētas viedokļa sarakstīto hroniku par Rīgai tik svarīgiem notikumiem — Salaspils līgumu un pilsētas karu ar Livonijas ordeni.³¹ 1558.–1562. gadā rātes sekretāra Johana Šmita dienasgrāmata sniedz vērtīgas ziņas par Livonijas perioda pēdējo gadu notikumiem.³²

Pēc 1297.–1330. gada kara un 14. gadsimta otrā pusē, kad pilsēta atlaba pēc lielās mēra — Melnās nāves — epidēmijas, Hanzas lielākās varenības laikā iestājās Rīgas ekonomiskais uzplaukums, izauga pilsētas administratīvais aparāts, paplašinājās un komplicētāka kļuva finansu un diplomātiskā darbība. Šajā laikā izveidojās rātes kanceleja. Līdz šim atsevišķus rakstdarbus par samaksu veica rakstvedis, kuru parasti uzaicināja no ārzemēm un kuram maksāja par padarīto darbu, bet 14. gadsimtā kancelejas lietvedībai vajadzēja jau vairākus rakstvežus. Pakāpeniski tie kļuva par algotām personām, kas visbiežāk nāca no rātskungu ģimenēm un ar laiku kļuva par rātskungiem. Arī sekretāru skaits dubultojās, un viens no viņiem bija t. s. virssekretārs.³³ Virssekretārs nereti pārstāvēja pilsētu sarunās ārzemēs. No 15. gadsimta beigām šādu pārstāvi sāka saukt par sindiku — atjaunoja terminu, kas bija izzudis jau 13. gadsimtā pēc rātes nodibināšanās. Sindiks rātē bija galvenais speciālists tieslietās.

Rātes kancelejas Rīgas parādu, ienākumu un nekustamo īpašumu grāmatas. 13.–16. gs. LVVA.

Die von der Ratskanzlei geführten Schuld-, Einkünfte- und Grundbesitzbücher der Stadt Riga. 13.–16. Jh. HSAL.

Riga Town Council Registry records of debts, revenues and real estate. 13th–16th cent. SHAL.

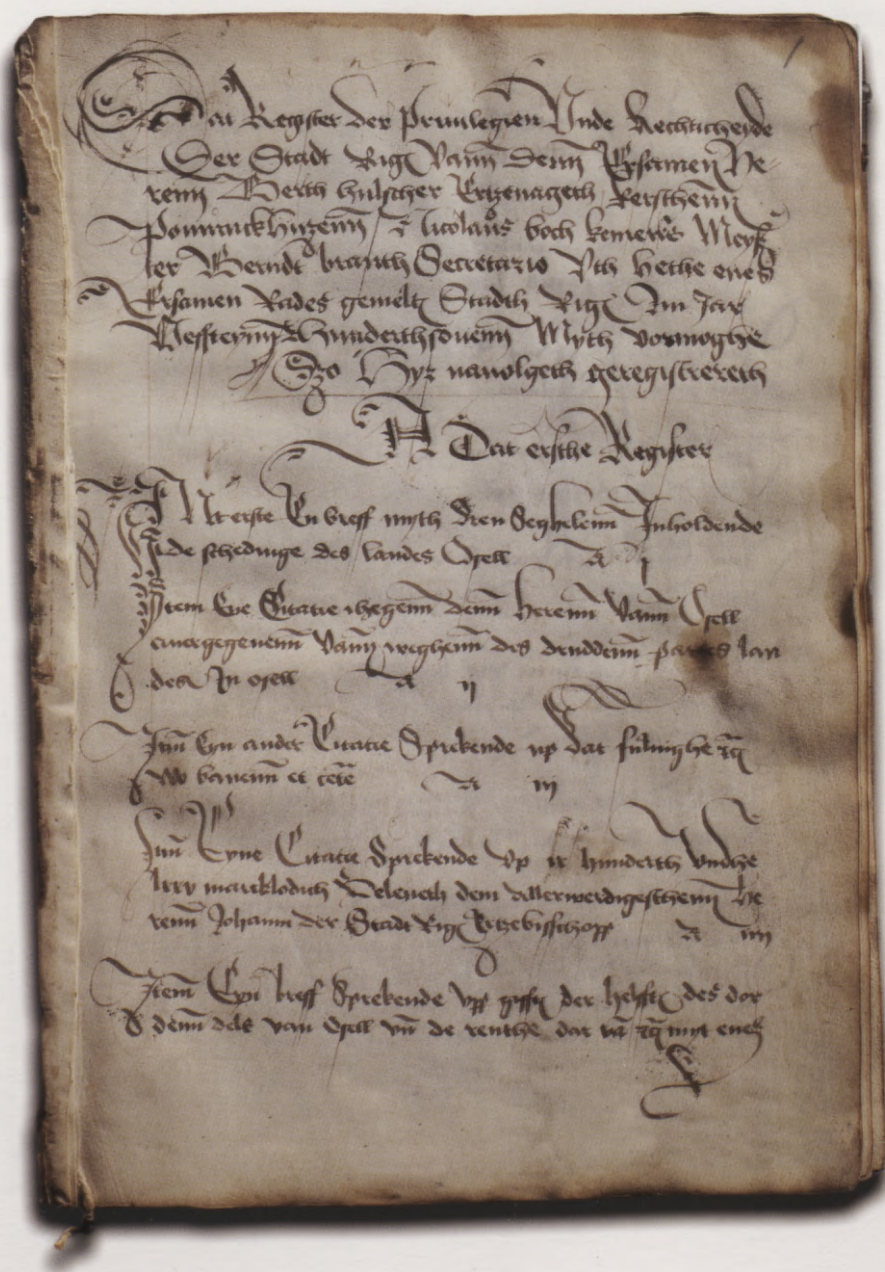
Par kancelejas pastāvēšanu un darbību liecina arhīvā uzglabājušās daudzveidīgās kancelejas grāmatas. 14. gadsimtā turpinājās ieraksti Rīgas parādu grāmatā (1286–1352)³⁴, tika ieviesta grāmata, kas reģistrēja ienākumus no nekustamiem īpašumiem (no 1334. gada)³⁵, pilsētas izdevumu grāmata (no 1315. un pēc tam no 1348. gada)³⁶, kā arī grāmata par gruntsgabalu pirkšanu, pārdošanu, maiņu vai dāvināšanu (no 1384. gada)³⁷ un izejošo rakstu grāmata (saglabājušies 1347.–1384. gada daži fragmenti)³⁸. Rātes kancelejas dokumentācija un vēstules līdz 1369. gadam rakstītas latīņu valodā. Pēc tam rakstveži pakāpeniski un no 1410. gada gandrīz pilnīgi pārgāja uz vidusieļsvācu valodu, kuru tikai 16. gadsimta beigās no rātes kancelejas izspieda vācu valoda.

No 14. gadsimta beigām līdz 16. gadsimtam kancelejas telpām Rīgas rātsnamā bija nosaukums *notaria, casa scriptorum, scriverie*.

Paši vērtīgākie pilsētas dokumenti — uz pergamenta rakstītie oriģināli (pilsētas privilēģijas, līgumi ar abiem pilsētas virskungiem, tirdzniecības līgumi un nekustamo īpašumu grāmatas u. c.) glabājās pilsētas kases (ķemerejas) telpās kopā ar pilsētas naudu un sudraba priekšmetiem. Vecākais dokuments, kas vēl šodien atrodas rātes arhīva vērtīgāko materiālu vidū, datēts ar 1220. gadu.³⁹ Taču tas nenozīmē, ka rātes kancelejā nav bijušas vēl senākas pilsētas vēstures liecības. Par šo pilsētas arhīva daļu abi pilsētas kases pārziņi un rakst-

vedis jau 1507. gadā sastādīja reģistru, kas mūsdienās ir vecākais saglabātais arhīva apraksts Austrumbaltijā.⁴⁰ Šis reģistrs bija paraugs visiem turpmākajiem aprakstiem. Izņemot dokumentus no šīs arhīva daļas drikstēja tikai kancelejas pārstāvja un kases pārziņa klātbūtnē. Kad 16. gadsimta beigās daļu no dokumentiem pārvietoja uz citu telpu pie kancelejas, šos dokumentus neaiztīka.⁴¹ Tie veido rātes t. s. iekšējā arhīva vecāko un vērtīgāko daļu, bet pārvietotie — t. s. ārējo arhīvu.

Rātē glabājās pilsētas zīmogs. Vecākie zīmogu nospiedumi saglabājušies pie 1225. gada decembra un 1226. gada aprīļa dokumentiem.⁴² Zīmogā redzams mūris ar atvērtiem vārtiem un diviem torņiem. Starp torņiem — divas paralēlas atslēgas ar krusta spieķi vidū. Apkārt uzraksts: *SIGILLUM BURGENTIŪ I RIGA MANENCIŪ*. Mūris ar torņiem bija viena no nozīmīgākajām viduslaiku pilsētas pazīmēm. Atslēgas kā pilsētas aizbildņa svētā Pētera atribūts

Rātes arhīva reģistrs — vecākais saglabātais arhīva apraksts Austrumbaltijā. 1507. LVVA.

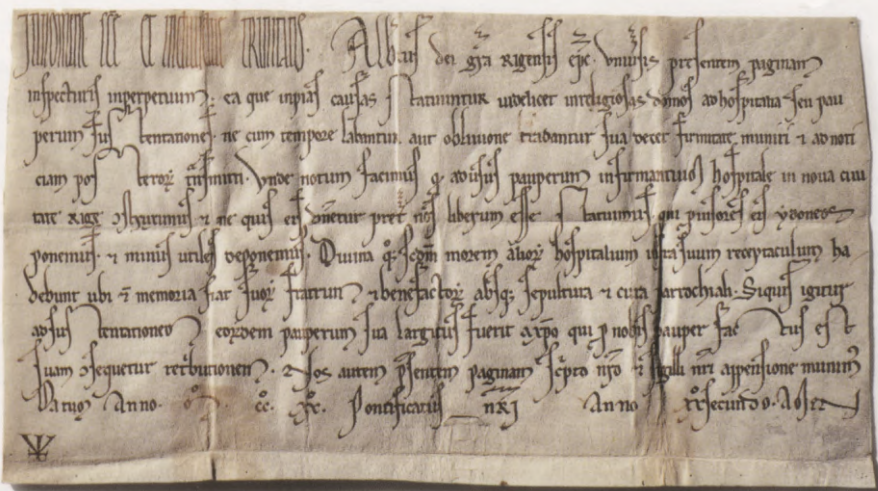
Register des Ratsarchivs — die älteste überlieferte Beschreibung eines Archivs im Ostbaltikum. 1507. HSAL.

Register of the Town Council archives, the oldest preserved inventory of archives in Eastern Baltics. 1507. SHAL.

Vecākais zināmais rātes arhīva dokuments — bīskapa Alberta lēmums par Sv. Jura hospitāļa dibināšanu Rīgā 1220. gadā. LVVA.

Die älteste überlieferte Urkunde des Ratsarchivs — Verordnung des Bischofs Albert über die Gründung des St. Georgen Hospitals in Riga im Jahre 1220. HSAL.

Oldest known document of the Town Council archives — Bishop Albert's resolution concerning the foundation of St George's hospital in Riga, 1220. SHAL.

simbolizēja pāvesta patronātu pār Rīgu, krusta spieķis bija bīskapa (arhibīskapa) kundzības zīme.

Šo zīmogu lietoja līdz 1347. gadam, kad rāte lika izgatavot jaunu — atšķirīga izskata zīmogu⁴³: punktētā laukā starp diviem torņiem divas sakrustotas atslēgas, to augšējā leņķī Malta krusts — atkarības zīme no Livonijas ordeņa. Zīmogam apkārt uzraksts: * SIGILLUM * CIVITATIS * RIGENSIS *. Vēstulēm un citiem dokumentiem, kam nebija publiskais raksturs, rāte lietoja mazo zīmogu: trelīnotā un rozetēm izrotātā laukā divas sakrustotas atslēgas ar krustu, apkārt uzraksts — *SECRETUM CIVITATIS RIGENSIS*.

Rīgas pilsētas mazā zīmoga spiednis. 1516. Bronza. RVKM.

Stempel des kleinen Rigaer Stadtsiegels. 1516. Bronze. RGSM.

Stamp of the Riga city small seal. 1516. Bronze. MHRN.

Rīgas pilsētas lielā zīmoga spiednis. 1347. Bronza. RVKM. Spiedņa attēlā — jaunais Rīgas pilsētas ģerbonis.

Stempel des großen Rigaer Stadtsiegels. 1347. Bronze. RGSM. Auf dem Stempel ist das neue Rigaer Stadtwappen dargestellt.

Stamp of the Riga city big seal. 1347. Bronze. MHRN. The stamp pictures the new coat-of-arms of Riga.

Vecākais Rīgas pilsētas zīmogs ar senāko Rīgas pilsētas ģerboni pie 1226. gada 18. aprīļa līguma. LVVA.

Das älteste Stadtsiegel Rigas mit dem ältesten Rigaer Stadtwappen an dem Vertrag vom 18. April 1226. HSAL.

Oldest seal of the Riga city with the earliest known coat-of-arms of Riga, attached to the treaty of 18 April, 1226. SHAL.

RĀTES DARBĪBAS (KOMPETENČU) APJOMS

Rātes kompetenču lokā ietilpa likumdošana, fogta iecelšana un tiesas vara, pilsētas pārvalde, finansu pārvalde, ārpolitiskās attiecības, kara lietu organizēšana, pilsētas amatpersonu ievēlēšana, iecelšana un atlaišana, jaunu pilsoņu uzņemšana, gīlžu un cunftu apstiprināšana.

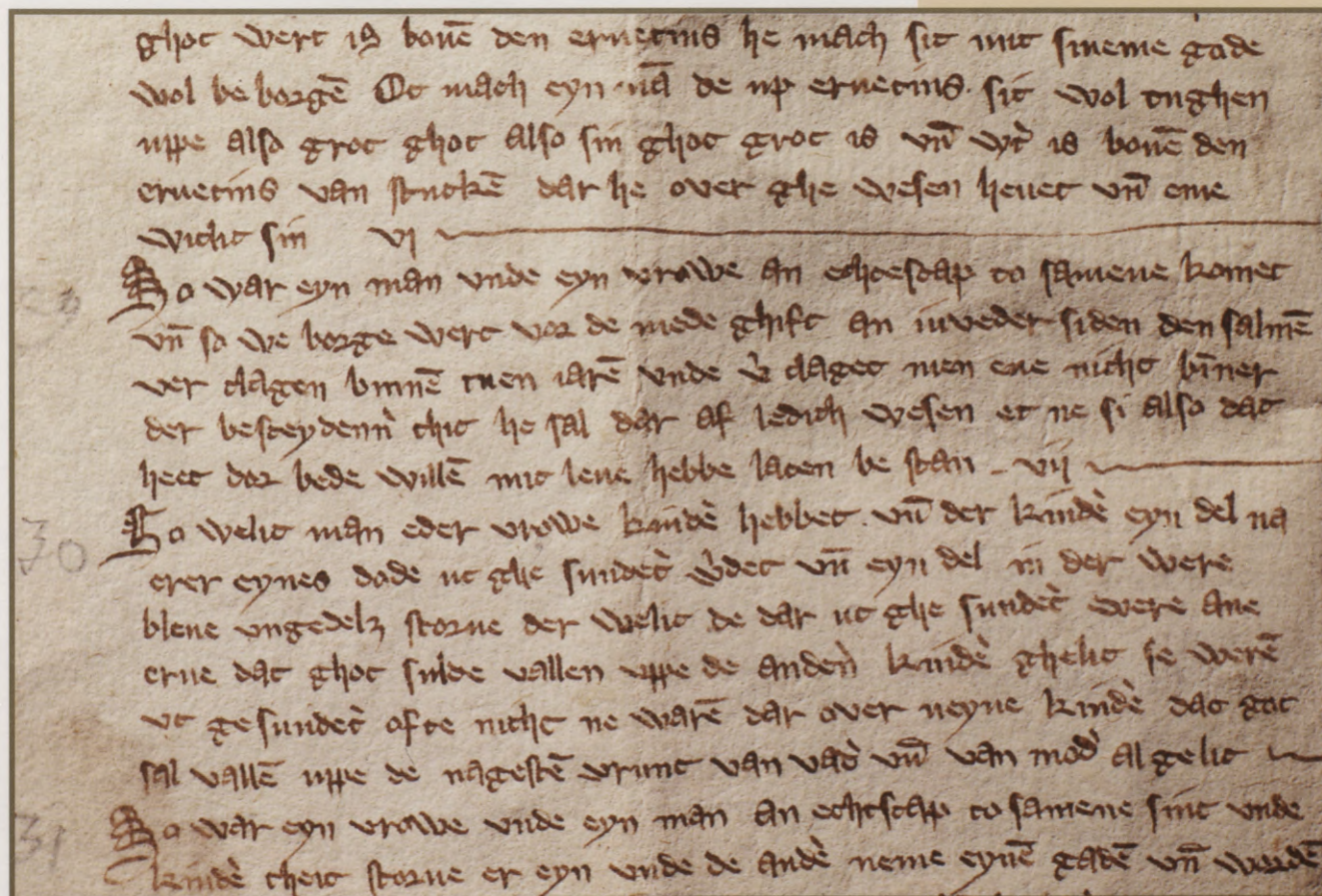
Likumdošana. Pamatlikums, kura ietvaros rikojās rāte un tika spriesta tiesa, bija pilsētas tiesības. Rīgas pirmo tiesību iegūšana saistās ar nozīmīgo 1211. gadu, kad bīskaps Alberts atļāva Gotlandes tirgotājiem pašiem spriest tiesu par pārkāpumiem, kas izdarīti pilsētas teritorijā. Domājams, ka jau toreiz runa bijusi par Gotlandes tiesībām pilsētniekiem, jo 1225. gadā rīdzinieki sūdzējās pāvesta sūtnim Modēnas bīskapam Vilhelmam, ka viņiem jau kopš pilsētas dibināšanas piešķirtas Gotlandes tiesības, bet līdz šim nav bijis skaidrs, kā šīs tiesības izpaužas.⁴⁴ Gads, kad Rīga ieguva t. s. Visbijas–Rīgas rakstītās tiesības, precīzi nav zināms, bet tas noticis ap 1225.–1227. gadu.

1238. gadā rīdzinieki panāca, ka bīskaps Nikolajs atļāva viņiem papildināt pilsētas tiesības, ja laika gaitā būtu radusies tāda nepieciešamība. Šajā nolūkā rāte izstrādāja pilsētai savus nolikumus un, lai izveidotu Rīgai piemērotāku tiesību krājumu, vērsās pie Hamburgas rātes ar lūgumu atsūtīt savas pilsētas

Hamburgas–Rīgas tiesību fragments.
14. gs. noraksts. LVVA.

Fragment des Hamburger-Rigischen
Rechts. Abschrift aus dem 14. Jh. HSAL.

Fragment of the Hamburg–Riga Rights.
14th cent. Copy. SHAL.

tiesības. 1270. gadā Rīga sāka lietot Hamburgas tiesību krājumu. Tas tomēr izrādījās maz piemērots, un rāte šīs tiesības ievērojami pārstrādāja. Pārstrādāto tiesību krājumu tā arī nosauca par Rīgas Pārstrādātajām tiesībām jeb statūtiem. Konkrēts gads, kad tie kļuva par pilsētas galveno likumu krājumu, arī nav zināms, bet vēsturnieki uzskata, ka tas noticis ne vēlāk kā 13. gadsimta beigās (1290.–1292. gadā) vai 14. gadsimta sākumā.⁴⁵

Ja par kādu atsevišķu nodarījumu Pārstrādātie statūti nedeva nekādu atbildi, rāte pati izsprieda, kā rīkoties. Rātes lēmums kļuva par likumu. Šos rātes pieņemtos likumus kopš 13. gadsimta pirmajiem gadu desmitiem, tāpat kā pilsoņu sapulces, sauca par pilsoņu jeb, kā latviešu literatūrā bieži lietots, namnieku runām (*bursprake*), jo tās izziņoja no rātsnama kopā saaicinātajiem Rīgas iedzīvotājiem.

Tiesāšana. Kā jau iepriekš teikts, 1211. gadā bīskaps Alberts atļāva Gotlandes tirgotājiem pašiem izšķirt savstarpējos strīdus. Grūti noteikt, cik daudz šī privilēģija attiecās uz pārējiem pilsētniekiem. Droši konstatējams, ka pēc 1221. gada notikumiem tiesu pilsētas vārdā sprieda pilsētas soģis jeb fogts. 1225. gada decembrī Modēnas bīskaps Vilhelms apstiprināja, ka fogta vēlēšanas pilsoņi veic neatkarīgi no Rīgas bīskapa.⁴⁶ 13. gadsimta pirmajā pusē fogtu, kā uzskata A. fon Bulmerinks, vēlēja pilsoņu sapulce un viņš nebija rātei pakļauts.⁴⁷

Rīgas bendes zobens. Vācija, Zolingenā,
J. Hope, 16. gs. Tērauds, bronza. RVKM.

Richtschwert des Rigaer Henkers.
Deutschland, Solingen, J. Hoppe, 16. Jh.
Stahl, Bronze. RGSM.

The executioner's sword of the Riga city.
Germany, Solingen, J. Hoppe, 16th cent.
Steel, bronze. MHRN.

Naudas viltotājam nocirstā rokas delna.
RVKM.

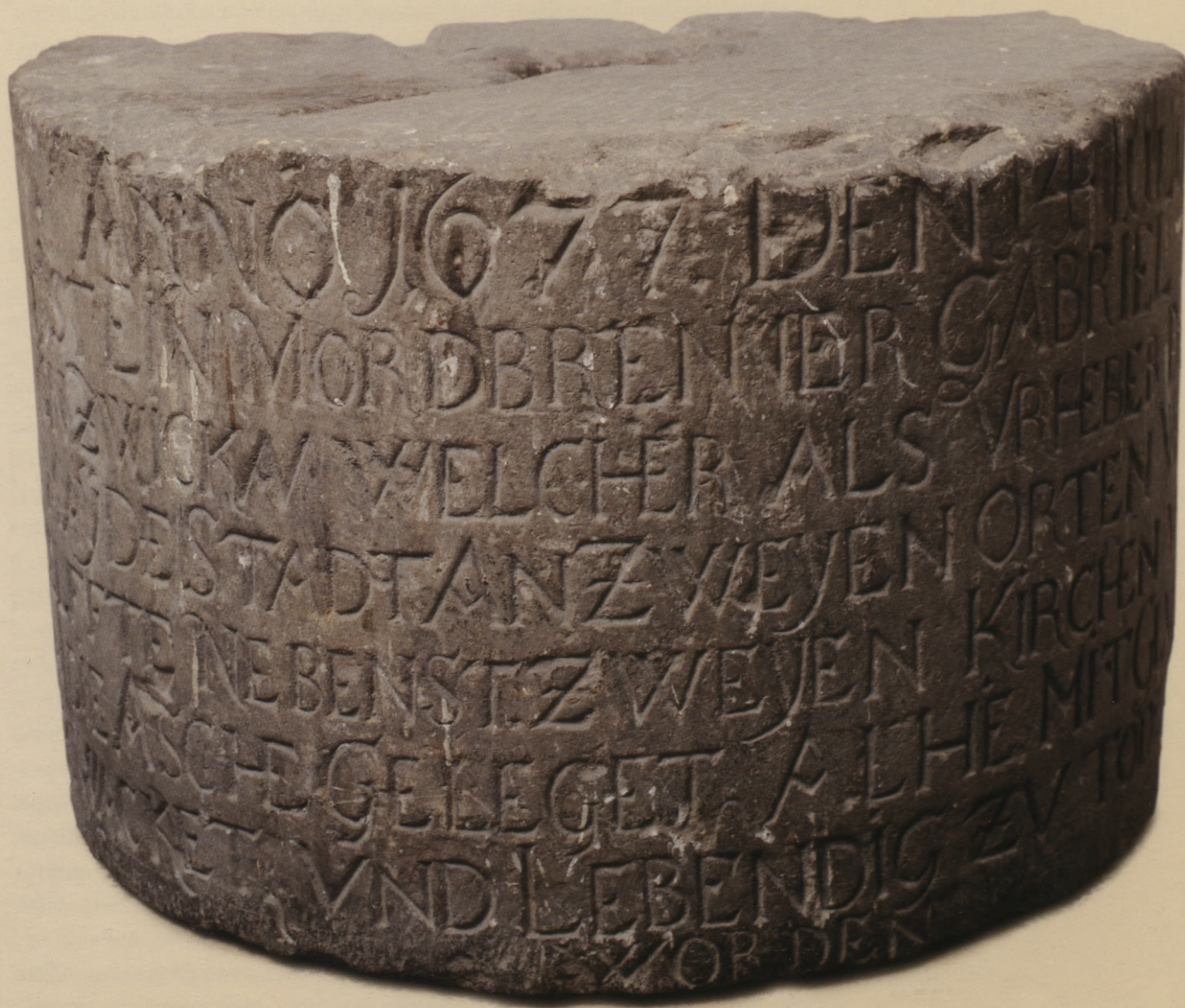
Hand eines Geldfälschers von der Rigaer
Richtstätte. RGSM.

Severed hand of money counterfeiter.
MHRN.

Kauna staba akmens pamatne. RVKM.
Šo kauna stabu uzstādīja tag. Brīvības
un Stabu ielas stūrī, lai atgādinātu par
nāvessoda izpildīšanu Rīgas lielā
ugunsgreka izraisītājiem 1677. gadā.

Steinerner Sockel des Schandpfahls. RGSM.
Dieser Schandpfahl wurde an der Ecke
der heutigen Brīvības- und Stabu-Straße
aufgerichtet, um an die Vollstreckung des
Todesurteils über die Brandstifter, die 1677
in Riga den großen Brand entfachten, zu
mahnen.

Stone base of the pillory. MHRN.
The pillory was put up on the corner of
the present Brīvības and Stabu streets as
a reminder of capital punishment to the
arsonists causing the great fire in Riga
in 1677.

Jau 13. gadsimta vidū, rātei nostiprinoties, fogtu vēlēja tikai rāte un no sava vidus, bet pilsoņu sapulci vienīgi informēja par to. No patstāvīgas amatpersonas pilsētas fogts kļuva par rātes amatpersonu, kas sprieda tiesu rātes uzdevumā.

Bīskapam bija jāinvestē jeb jāieved amatā pilsētnieku vai vēlāk rātes izvēlētais soģis. Tikai pēc šīs investitūras pilsētas fogts ieguva tiesas varu.

13. gadsimta pirmajā pusē bīskaps ar draudiem neinvestēt soģi varēja ievērojami ietekmēt pilsētniekus, jo bez šīs procedūras soģa vēlēšanas pārvērtās par tukšu formalitāti. Taču dzīvē pakāpeniski notika pretējais. 1256. gadā arhibīskaps Alberts Suerbērs atkāpās no investitūras nepieciešamības tiktāl, ka ļāva soģim uzsākt tiesas darbus bez oficiālas ievešanas amatā tajos gadījumos, ja arhibīskaps šajā laikā neatradās Livonijā vai citu iemeslu dēļ bija grūti sasniedzams.⁴⁸ 1275. gadā arhibīskaps Lunes Johans (Jānis I) pieļāva, ka arhibīskapa investētais pilsētas fogts pats sev ieceļ vietnieku. Šis vietnieks drīkstēja iztiesāt lietas fogta uzdevumā bez oficiālas amatā ievešanas ceremonijas. Laiks, cik ilgi šis fogta vietas izpildītājs varēja aizstāt pilsētas soģi, nebija noteikts. Fogtu sāka saukt par virsfogtu jeb virssogī (*Erzvogt, iudex supremus*). Rātē viņš bija trešais birģermeistars.⁴⁹ 14. gadsimtā, kad arhibīskaps Rīgā bija reti, investitūra vispār izpalika, un virssogis regulāri sāka darbību ar brīdi, kad rāte viņu ievēlēja. 15. gadsimtā, kad arhibīskaps atkal uzturējās Rīgā, rāte no virsfogta investitūras procedūras izvairījās, saglabājot vakanci vai arī nepārvēlot viņu līdz pat mūža beigām, neraugoties uz darbaspēju zudumu. Tā 1452. gadā arhibīskaps Silvestrs Stodevešers pārmeta pilsētai, ka tā nav pārvēlējusi soģi Meinartu Bukamu, kas kļuvis pilnīgi kurls, bet tiesu spriež pati.⁵⁰ Salaspils līgums 1452. gadā noteica, ka pilsētas virssogī ne tikai investē, bet arī apstiprina abi pilsētas kungī. Tomēr līgumā saglabājās atkāpe, ka minētā amatpersona var sākt pildīt savus darba pienākumus, ja viens vai pat abi virsvaru pārstāvji nav sasniedzami, t. i., nav šajā brīdī Livonijā.⁵¹ Spriežot pēc rātes vēlēšanu noteikumiem, arī fogtu vēlēja uz gadu, taču šis termiņš, tāpat kā rātes vēlēšanu biežums, netika ievērots. Kā pirmais pilsētas fogts 1225., 1226., 1229. un 1234. gada dokumentos minēts kāds Alberts, 1240. gadā — Hermanis, 1255. gadā — Konrāds.⁵² Kaut arī rakstītajos avotos nebūt nav saglabājušies visu pilsētas fogtu vārdi, tomēr laika intervāls starp atšķirīgiem vārdiem rada iespaidu, ka šo amatpersonu ievēlēja uz nenoteiktu laiku. Viņam bija tiesības no amata atkāpties.

Pilsētas fogta amata pienākumi bija: 1) spriest tiesu; 2) raudzīties, lai tiktu izpildīti tiesas spriedumi; 3) piedzīt nesamaksātās pilsētas nodevas.

Tiesu sprieda fogts un divi tiesneši, kas nāca no rātskungiem. Tiesnešu pienākums bija sameklēt Rīgas tiesībās atbilstošu paragrāfu, pēc kura apsūdzētais bija jāsoģa. Fogts savukārt sagatavoja un pasludināja spriedumu. Rīgas Pārstrādātie statūti noteica, ka neskaidrību gadījumā jāgriežas pie rātes, un sindiks meklēja tiesībās vai rātes noteikumos vajadzīgo paragrāfu, ko nosūtīja uz tiesu. Tā kā Rīgas tiesības bija piešķirtas lielākajai Livonijas pilsētu daļai, tad neskaidrību gadījumā arī tās vērsās pie Rīgas rātes.

Fogta tiesa sprieda par visiem civilpārkāpumiem un kriminālnoziedzumiem, arī vissmagākajiem, par kuriem draudēja nāvessods. Viņa tiesas vara neapro-

bežojās tikai ar pilsētas teritoriju mūra iekšpusē, bet līdz 15. gadsimtam attiecās arī uz pilsētas lauku novadu jeb marku. Fogts nedrīkstēja izskatīt tos noziegumus un pārkāpumus, ko pilsoņi izdarīja bīskapa, domkapitula, ordeņa un Daugavgrīvas klostera īpašumos, kuri atradās pilsētā vai tās novadā. Tos iztiesāja bīskapa tiesa, bet tikai saskaņā ar pilsētas tiesībām.

Kad 1330. gadā par pilsētas virskungu kļuva Livonijas ordeņa mestrs, gan rātes, gan tiesas sēdēs piedalījās arī viens Livonijas ordeņa brālis, parasti Rīgas pils vicekomturs.⁵³

Tiesas sēdē vēl piedalījās rātes iecelts tiesas kalps (*Büttel*). Viņš uzaicināja vajadzīgos cilvēkus uz rāti vai fogta tiesu un saskaņā ar fogta rīkojumiem sekoja tiesas lēmumu izpildei. Tiesas kalpa māja vienlaicīgi bija arī pilsētas parādnieku cietums.⁵⁴ 1416./1417. gadā pilsētas izdevumu grāmatā ir ieraksts par Bendes torņa apjumsanu.⁵⁵ Šajā neidentificētajā tornī vai nu turēja uz nāvi notiesātos, vai arī tas bija izīrēts pilsētas bendem.

Pilsētas pārvalde. Pilsētas pārvalde tās šaurākajā nozīmē ietvēra sevi rūpes par sabiedrisko mieru, kārtību un iedzīvotāju labklājību.

Lai regulētu sabiedrisko mieru un kārtību, rāte izdeva pilsoņiem saistošus noteikumus (*kore, ordel, consultum, decretum*), kuru ievērošanai sekoja pati, nevēršoties ar sūdzībām pie pilsētas fogta. Par visiem pārkāpumiem un noteikumu neievērošanu bija jāmaksā sodanauda.

Lai pilsētā kā dienā, tā naktī valdītu miers un kārtība, rātes izdotie noteikumi rātskungiņiem piešķīra tiesības un uzlika par pienākumu ar sodu palīdzību novērst pilsētas miera traucējumus. Rātes rīkojumiem bija pakļauti kā pilsoņi, tā svešie, bet pilsoņu pašu pienākums bija līdzdarboties miera nodrošināšanā.

Miera traucētājus tiesāja rāte, bet ar sūdzībām par sadursmēs, kautiņos vai citādi iegūtajiem miesas bojājumiem bija jāvērsas pie pilsētas fogta.⁵⁶

Sabiedriskās labklājības nodrošināšanai un veicināšanai kalpoja rātes dažādie uzraudzības dienesti.

Rāte uzraudzīja visas pilsētas būves. Tās bija jāceļ saskaņā ar 1293. gada būvnoteikumiem.⁵⁷ Rāte drīkstēja pārtraukt jebkuru būvi, ja tā, pēc rātes uzskatiem, neatbilda noteikumiem. To galvenais uzdevums bija nepieļaut tādu ēku celšanu, kas traucēja satiksmi vai bija no koka. Pēdējais aizliegums kalpoja Rīgas ugunsdrošībai.

Rāte sastādīja arī ugunsdrošības noteikumus un raudzījās, lai tie tiktu ievēroti. Ugunsbriesmu novēršana bija pilsoņu pienākums, ko tie pildīja ar savu darbaspēku un ugunsdzēsšanas piederumiem. Ārkārtēji pasākumi uguns ierobežošanai, kā, piemēram, ēku nojaukšana, vairs nebija pilsoņa pienākums. Par nojaukto māju viņam bija tiesības saņemt no pilsētas kases atlīdzību.

Pastāvēja tirgus uzraudzība, kas regulēja tirdzniecību pilsētā. Rātes izdotie noteikumi prasīja, lai tirdzniecība notiktu noteiktās vietās, noteiktā laikā, ar noteiktām precēm un lai tirgotos tikai noteikts, ierobežots personu loks.

Tirgoties drīkstēja tikai pilsētas tirgū un transporta līdzekļos, kas bija novietoti Daugavas krastā. Darījumi nedrīkstēja sākties pirms "darba zvaniem", kas noteiktā laikā sīta Sv. Pētera baznīcas tornī. Tirgoties drīkstēja tikai ar labām precēm. Citzemju tirgotājiem tirgošanās pilsētā un siktirdzniecība bija aizliegta.

Rīgas atsvaru paraugi.
15.–16. gs. RVKM.

Muster der Rigaer Gewichte.
15.–16. Jh. RGSM.

Samples of the Riga weights.
15th–16th cent. MHRN.

Nedrīkstēja tirgoties arī ar precēm, kas nāca no zemēm, ar kurām pilsēta bija pārtraukusi tirdzniecības sakarus. Līdzīgi aizliegta bija t. s. iepriekšpārdošana ārpus pilsētas vārtiem.⁵⁸

Jau Visbijas–Rīgas tiesības noteica, kādus mērus, svarus un atsvarus var lietot Rīgas tirgū. Rātē glabājās noteikto svaru un mēru paraugi. Izgatavot mērus un svarus pilsoņi drīkstēja, bet lietot tos atļāva tikai pēc tam, kad tie bija rātē pārbaudīti. Paraugiem neatbilstošus vai bojātus mērus un svarus bija jāizlabo vai jāiznīcina. Pat par tādu uzglabāšanu bija jāmaksā sods. Ja atklāja, ka tādi tiek lietoti, vainīgo sodīja fogta tiesa.⁵⁹

Rāte iecēla preču svērājus un brāķētājus. Tie bija Rīgas pilsoņi, bet nenāca no rātes. 15. gadsimtā gan Rīgas arhibīskaps, gan Livonijas ordeņa mestrs centās ierobežot rātes patstāvību šajā kompetencē, taču šādu noteikumu Salaspils līgumā iekļaut viņiem neizdevās.

Amatu iekšējās lietās rāte neiejaucās. Tā tikai raudzījās, lai tiktu ievērota tradicionālā amatniecības kārtība, lai neieviestos slikti paradumi un lai darbs tiktu veikts nevainojami. Pārkāpumus amatniecībā izskatīja amatnieki paši.

Baznīcas, hospitāļus, slimnīcas un skolas pārzināja domkapituls.

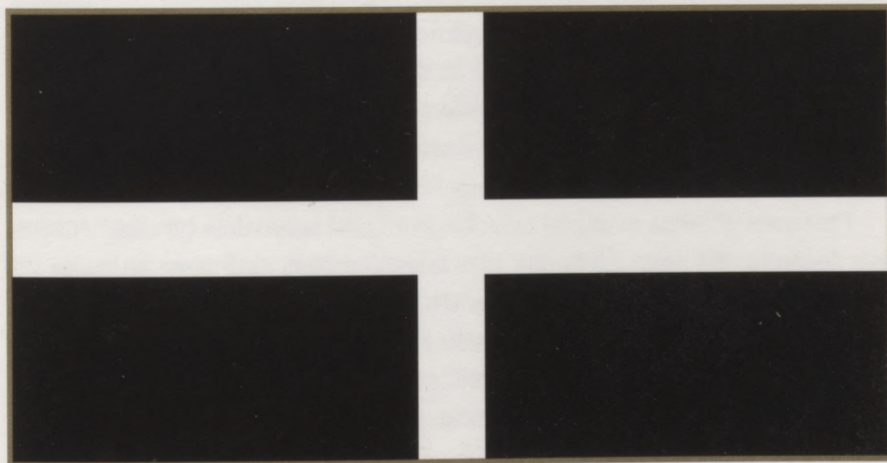
Rūpes par slimiem un kropliem bija uzliktas par pienākumu dažādām brālībām.

Ārpolitika. Ārpolitikā Rīgas rāte pilsētas vārdā kārtoja attiecības ar citām pilsētām un citu zemju valdniekiem. Pie Hanzas pilsētām, pie Vācu Romas impērijas ķeizara un pāvesta rāte parasti vērsās kā pie šķirējtiesnešiem.

Ārpolitikas galvenais uzdevums bija atvērt Rīgas tirgotājiem jaunas ostas un reģionus, rūpēties par tirdzniecības atvieglinājumiem, par Rīgas tirgotāju preču un personas drošību. Šajā nolūkā notika sarunas un tika slēgti līgumi.

Rīgas namniekiem tirdzniecības braucienos rāte līdzīda deva pavadvēstules, bet, izbraucot jūrā, tirgotāju kuģiem mastā bija jāuzvelk Rīgas melnais, ar baltu krustu četrās daļās sadalītais pilsētas kuģu karogs.

Rīgas Pārstrādātajos statūtos (13. gs. beigas–14. gs. sākums) noteiktais pilsētas kuģu karogs. Rekonstrukcija.

Flagge der Stadtschiffe, nach der Beschreibung in dem umgearbeiteten Statut von Riga (Ende 13.–Anfang 14. Jh.). Rekonstruktion.

Flag of the Riga ships as stipulated by the revised charter of Riga (late 13th–early 14th cent.). Reconstruction.

Problēmu risināšanai ārvalstīs no rātskungu vidus izvēlēja pilsētas sūtņus (*nuntii civitatis, ambassiatores, boden van der ryghe*).⁶⁰

Uz pāvesta kūrīju sūtīja t. s. prokuratorus. Sevišķi aktīvi pāvesta palīdzība tika meklēta, kad saasinājās attiecības ar feodālajiem kungiem. 14. gadsimtā pilsētas sūtņi pāvesta kūrījā pat uzturējās pastāvīgi. Prokuratorus varēja būt no rātes, bet atsevišķos gadījumos tas nebija ne tikai no Rīgas, bet pat no

Livonijas. Tā 1372. gadā rāte par pilsētas pārstāvjiem Romas kūrrijā iecēla ārzemnieku Ancilas Aleksandru — abu tiesību doktoru (teologu un juristu), Johanu Lupi — Rīgas rātes sekretāru un Kalmaras Arnoldu — Tartu garīdznieku. Viņu uzdevums bija atvieglot pāvesta (Innocents VI) Rīgai uzliktos interdikta ierobežojumus.⁶¹

Sūtņiem līdzī rāte deva pilnvaru dokumentu, kurā bija norādīts, kādi ir sūtņa uzdevumi. Ja sūtņi bija tiesīgi slēgt tirdzniecības, savienības vai miera līgumus, rāte viņiem darījuma apstiprināšanai līdzī deva pilsētas zīmogu. Ja delegātiem zīmoga līdzī nebija, starp pusēm varēja notikt tikai sarunas.

Kara lietas. Aizstāvēt pilsētu bija katra pilsoņa pienākums, bet kara lietas pārzināja rāte. Tā izdeva nepieciešamos rīkojumus par apsardzes dienestu, kara nodokļa uzlikšanu, par nepieciešamību pilsoņiem būt kaujas gatavībā, komandēja pilsoņus karalaukā un pilsētā. Rātei bija uzticēts pilsētas kaujas karogs.

Rātei bija jā rūpējas par pilsētas aizsardzības spējām. Kā papildinājums namnieku spēkiem rātei bija jāorganizē speciālas pilsētas vienības, kas piedalījās karagājienos, kuros devās zemes kungi. 13. gadsimtā rīdzinieki piedalījās bīskapa, vēlāk arhibīskapa (kopš 1255. gada) Baltijas iekarošanas pasākumos. 1330. gada padošanās līgums noteica, ka rīdziniekiem jāpalīdz ordenim tā karagājienos. Ja karā devās ordeņa mestrs, rīdziniekiem bija jāpalīdz ar visiem iespējamiem spēkiem, bet, ja to darīja landmaršals, karā bija jā sūta 30 bruņoti jātnieki. Livonijas ordeņa bieži karagājieni uz Lietuvu un Krievu valsti vērtā šo piedalīšanos par smagu pienākumu. Rīgas rātskungi vadīja arī pilsētnieku vienības karos ar Livonijas ordeni (1297–1330, 1481–1491). Tā 1298. gadā vienā Bukultu kaujā vien krita trīs vai pat pieci rātskungi: Konrāds Rumelants, Gotmērs Melnais (*de Swarte*) un Verners Španaus. Vēl nosaukti divi, kuri gan nav dēvēti par kungiem, kā parasti apzīmē rātskungus, — Volmers Dovinhs un Ratgeve. Pārējie ir “citi ievērojami pilsoņi”.⁶²

1483. gadā Daugavgrīvas aplenkšanu komandēja rātskungi Hermanis Dunkers un Johans Holthūzens, bet Kords Volmers bija no Lielās un Miķelis Klene no Mazās ģildes.⁶³

Finances. Pilsētas mantiskā stāvokļa svarīgākā sastāvdaļa bija tās nekustamie īpašumi. Tie Rīgā piederēja pilsētai, pilsoņiem, ordenim, baznīcai un domkapitulam. Pilsētai piederēja pilsētas mūris, rātsnams, Rīdzenes un vēlāk Daugavas osta, tirgus laukums, monētu kaltuve, svāri, tirgotavas, letes uz ielām, pašas ielas, Daugavas ūdensceļš pilsētas un tās novada robežās, komunālās ēkas — ģērētava, kautuve, pirts, malkas placis, kā arī daļa no gruntsgabaliem.

Pilsētas īpašums bija arī lauki, pļavas, meži, akmeņlauztuves, dzirnavas, kaļķa ceplī un biškoki pilsētas lauku novadā.

Rāte kontrolēja visus darījumus ar īpašumiem. Tās uzraudzībai vispirms bija pakļauta nepilngadīgo, sievietu un garīgi slimo īpašumu aizbildniecība, pēc tam testamenti un, beidzot, zemes gabalu īpašnieku maiņa pilsētā un tās lauku novadā. Lai saglabātu pietiekamu pilsoņu skaitu, kā arī zemes nodevas un nodokļus, Rīgas rāte panāca, ka bīskaps Nikolajs 1244. gadā akceptēja Rīgas rātes aizliegumu novēlēt vai pārdot zemes gabalus pilsētā un tās lauku novadā

garīdzniekiem un garīgiem ordeņiem, līdz ar to arī Livonijas ordenim. Ja kāds pilsonis vēlējās dāvināt vai novēlēt savu nekustamo īpašumu baznīcai vai ordenim, tad tas vispirms bija jāpārdod laicīgai personai un tikai atlīdzība jānodod garīgai personai.⁶⁴ 1330. gada līgums šos pilsētas attīstībai un drošībai tik nepieciešamos ierobežojumus atcēla.⁶⁵

Ikdienā pilsētas īpašumus apsaimniekoja un par pilsētas ienākumiem un izdevumiem rūpējās kamerāriji jeb ķemerejas kungi. Kamerārijus ievēlēja rātskungi, bet ne vienmēr no sava vidus. Līdz 14. gadsimta vidum kamerāriju darbības laukā ietilpa arī Rīgas pilsētas lauku novads, bet tā pārvaldīšanai rāte ap 1380. gadu nodibināja landfogta posteņus — tos ieņēma divi rātskungi, turklāt viens bija otra palīgs. Landfогtijas grāmatas, kas ar pārtraukumiem saglabājušās no 1382. gada, rāda, ka landfогti reģistrēja ienākumus no pilsētas lauku novada kā naudā, tā natūrā (medus, labība, reizēm arī zirņi un pupas), uzskaitīti tika arī izdevumi pilsētas lauku novada pārvaldei, kalpotāju algām, tiltu un ceļu uzturēšanai, sēklas graudu iepirkšanai, tika sastādīti muižu, pļavu un dārzu saraksti.⁶⁶

Kamerāriju uzdevums bija ierādīt nekustamo īpašumu īrniekiem un nomniekiem viņu gruntsgabalus, mājas un noliktavas. Kamerāriji gādāja arī materiālus — kaļķus, akmeņus, kokus u. tml. ēku un citu objektu labošanai un izbūvei. Viņi ievāca arī maksājumus par pilsētas īpašumu lietošanu. Iznomāti tika ne tikai pilsētas, bet arī bez īpašnieka palikušie un rātes aizbildniecībā nonākušie gruntsgabali, ēkas un dārzi. Miera laikā pilsētas mūra torņi un nišas tika izīrēti kā noliktavas. Visu komunālo ēku izmantošana bija par maksu. Par gruntsgabaliem, preču un materiālu uzglabāšanas laukumiem, laukiem un dārziem bija jāmaksā regulāra gruntsnoma jeb zemes nodoklis. Nodevu maksāja arī par zemēm, mežiem, akmeņlauztuvēm un biškokiem pilsētas lauku novadā. Bez tam Rīgas pilsoņiem bija jāmaksā īpašuma nodoklis. Īpašumu novērtēja rāte. Par uzņemšanu Rīgas pilsoņos jeb namniekos bija jāmaksā t. s. namnieka nauda. Pilsētas kasē nonāca arī ienākumi no tiesas naudas — puse no sodanaudām, otra puse bija jāatdod pilsētas virskungiem: sākumā Rīgas arhibīskapam, pēc 1330. gada — Livonijas ordenim, bet saskaņā ar 1452. gada līgumu — abiem.

Jau 1353. gadā Rīgā reģistrēts nodoklis, kas tirgotājiem bija jāmaksā par pārdoto vīnu, — vīna nauda.⁶⁷ 15. gadsimtā parādījās šāda nodokļa apzīmējums — akcīze un amatpersonas — akcīzes kungi.⁶⁸

Svarīgu ienākumu avots bija arī muitas.

Pilsētas izdevumu grāmatas 13. gadsimtā nav zināmas, bet citos dokumentos tieši maksājumi pilsētas feodālajam kungam nav konstatējami. Pilsēta gan devusi arhibīskapam piparu naudu, bet tā nav bijusi pastāvīgs maksājums — maksāta tikai tad, kad pilsētnieki nomājuši no viņa dārzus viņpus Rīgas upes.⁶⁹

Maksājumus Livonijas ordenim noteica 1330. gada līgums. Pilsēta deva Rīgas ordeņa pils celtniecībai 100 mārkus gadā. Lai lūgtos par karā kritušo dvēselēm, pilsētai bija jānodibina un jāuztur piecas vikārijas (blakusaltāri) pilī (baznīcā?) un jāmaksā to uzturēšanai sešas mārkas gadā.⁷⁰

No 14. gadsimta daļēji saglabājušās pilsētas izdevumu grāmatas rāda, ka rāte no pilsētas kases sedza izdevumus par rātskungu pakalpojumiem, rātes

Rīgas arhibiskapa Johana VI Ambundi (1418–1424) Rīgā kaltais ārtigs, Livonijas ordeņa mestru Valtera fon Pletenberga Rīgas vērdiņš (kalts 1526. gadā) un Johana fon der Rekes Rīgas šiliņš (kalts 1549. gadā). Averss, reverss. Sudrabs. RVKM.

Artig vom Rigaer Bischof Johannes VI. Ambundii (1418–1424), geprägt in Riga, Rigaer Groschen des Livländischen Ordensmeisters Wolter von Plettenberg (geprägt 1526) und Rigaer Schilling des Ordensmeisters Johann von der Recke (geprägt 1549). Avers, Revers. Silber. RGSM.

Artig, struck in Riga by Archbishop of Riga Johannes VI Ambundii (1418–1424); farthing, struck by the Master of the Livonian Order Wolter von Plettenberg (struck 1526); the Riga shilling, struck by the Master of the Livonian Order Johann von der Recke (struck 1549). Obverse, reverse. Silver. MHRN

kalpotāju atalgojumu un apgērbšanu. No pilsētas kases maksāja par visiem izdevumiem pilsētas īpašumu uzturēšanai kārtībā, to izbūvei, paplašināšanai, uzskaiti un mērīšanai.

Atbilstoši Rīgas aktīvajai tirdzniecībai, attīstībai un sarežģītajām attiecībām ar pilsētas kungiem pilsētas ārpolitika vienmēr prasīja lielus izdevumus sūtņiem un delegācijām uz Livonijas pilsētām un ārzemēm, dāvanām ārzemju valdniekiem un pāvesta kūrījai Avinjonā un Romā, viesu, t. sk. feodālo kungu uzņemšanai bija jāgādā uzturs, vīni, alus, dāvanas, barība zirgiem utt.

Kara vajadzībām bija jātur kārtībā un jānostiprina pilsētas aizsardzības spējas. Kaut arī daļa no militāriem pienākumiem gūlās uz pašu namnieku pleciem, pilsētai bija jātērē nauda mūra un bolverku nostiprināšanai, remontiem un izbūvei, jāapmaksā algotņi, jāuztur kara zirgi, jāizgatavo mūru graujamās mašīnas, vēlāk lielgabali, jālej lodes utt. Kara izdevumi sevišķi palielinājās, kad Livonijas ordeņa devās karagājienos uz Lietuvu un Krieviju. Visdārgākais Rīgai izrādījās ordeņa karagājieni uz Novgorodu 1444. gadā, kad pilsēta kara vajadzībām iztērēja 1033 mārkas — vairāk nekā 1/3 no pilsētas gada izdevumiem (salīdzinājumam 1405./1406. saimniecības gadā “kopā ar Vītautu pret Maskavu” — 70 mārkas 1 vērdiņš 3 ēras, 1406./1407. gadā pret Pleskavu — 73 mārkas 3 vērdiņi 5 ēras)⁷¹.

Gan kara, gan ikdienas vajadzībām bija jāiegādājas pārtikas rezerves, jātur lopu — zirgi, vērsi, cūkas, jārūpējas, lai vajadzīgajā skaitā un kārtībā būtu kuģi un laivas.

Karu laikos pilsēta ar pašas naudu neiztika un uzlika jaunas muitas. Šāda Rīgas politika vienmēr izraisīja Livonijas ordeņa kategoriskus iebildumus. 1491. gada padošanās līgumā bija pat atsevišķs punkts, kas lika atcelt visas jaunievestās muitas.⁷² Nereti rāte bija spiesta aizņemties — gan ārzemēs, gan (visbiežāk) no ģildēm.

Naudas kalšana. Kaut arī 13. gadsimtā uz Rīgā kaltajām monētām bija bīskapa zīmogs, naudas kalējs bija pilsēta. Nav zināms, ka 14. gadsimtā apgrozībā būtu bijusi Rīgā kalta nauda. Droši datējamas monētas zināmas tikai no 15. gadsimta. Pilsēta ar savu zīmogu naudu sāka kalt 1528. gadā. Livonijas kara (1558–1583) beigās, kad sabruka Rīgas arhibīskapija un Livonijas ordeņa valsts, pilsēta kala pati savu naudu.⁷³

Rīgā kalto monētu spiedņi. 15. gs. RVKM.

Tomēr naudas kaltuve visus gadsimtus bija pilsētas īpašums, un monētu meistaru laba sudraba sagādei algoja rāte no pilsētas kases un stingri uzraudzīja viņa darbību. Par naudas viltošanu Rīgas Pārstrādātajos statūtos bija paredzēti smagi sodi.⁷⁴

Stempel der in Riga geprägten Münzen.
15. Jh. RGSM.Stamps of coins, struck in Riga.
15th cent. MHRN.

RĀTE UN BAZNĪCA

Baznīcas lietās Rīgas rātei 13.–15. gadsimtā nebija nekādas ietekmes. 1225. gada decembrī Modēnas bīskaps Vilhelms apstiprināja, ka pilsētai jāatsakās no jebkādas iejaukšanās tajās jomās, kas bija domkapitula pārziņā. Tai pat nebija tiesību izteikt savu viedokli par garīdznieka iecelšanu pilsētas Sv. Pētera baznīcai. Arī skola pie Sv. Pētera baznīcas bija pilnīgi pakļauta domkapitulam. Rātes centieni 1391. gadā iegūt kontroli pār šo skolu un iecelt tās rektoru ne-guva panākumus.⁷⁵ Konflikta gadījumos arhibīskaps vai arī domkapituls vērsās pie pāvesta, panākot lāsta vai interdikta izsludināšanu pār pilsētu. Visa garīgā dzīve Rīgā tika paralizēta un rīdzinieki pakļauti smagam morālam spiedienam.

1330. gada kapitulācijas līgums atcēla ierobežojumus garīgajiem ordeņiem un baznīcai iegūt nekustamos īpašumus pilsētā un tās lauku novadā. Tas ievērojami vājināja pilsētas aizsardzības spējas, mazināja ienākumus un traucēja pilsētas izaugsmi, īpaši ņemot vērā, ka Rīgas teritorija mūra iekšpusē bija neliela. Abi pilsētas feodālie kungi bija ievērojamas katoļu baznīcas personības. Baznīcas iejaukšanās laicīgajās lietās veicināja 16. gadsimtā Rīgas rātes aktīvu atbalstu reformācijas kustībai, jo saskaņā ar Lutera mācību baznīca bija pakļauta vietējo zemes vai pilsētas valdnieku varai.

Rīgas arhibīskapu un Livonijas ordeņa mestru kopkalumi: pusmārka (kalta 1554. gadā), vērđiņš (kalts 1518. gadā) un šiliņš (kalts no 1500. līdz 1505. gadam). Averss, reverss. Sudrabs. RVKM.

Münzen, geprägt gemeinsam von dem Rigaer Erzbischof und den Livländischen Ordensmeistern: Halbmark (1554), Groschen (1518) und Schilling (1500–1505). Avers, Revers. Silber. RGSM.

Coins, struck jointly by Archbishops of Riga and Masters of the Livonian Order: half-mark (1554); farthing (1518); shilling (1500–1505). Obverse, reverse. Silver. MHRN.

Mūks ar pātagu.
Rīga, nezināms meistars, 16. gs. otrā puse.
Kaļķakmens, polihromija. RVKM.
Cilni attēlotais mūks simbolizē katoļu
mūku padzišanu no pilsētas 1523. gadā.

Mönch mit einer Peitsche.
Rīga, Künstler unbekannt,
zweite Hälfte 16. Jh.
Kalkstein, Polychromie. RGSM.
Der auf dem Relief dargestellte Mönch
symbolisiert die Vertreibung
der katholischen Mönche aus der Stadt
im Jahre 1523.

Monk with a whip.
Rīga, artisan unknown,
second half of the 16th cent.
Limestone, polychrome. MHRN.
The stone relief of a monk symbolizes
the banishment of Catholic monks
from the city in 1523.

Kad Rīgā ieradās pirmais reformācijas sludinātājs Andreass Knopke, ar rātes un ģilžu atbalstu 1521. gadā viņš no Sv. Pētera baznīcas mācītāja vietnieka tika paaugstināts par mācītāju. Īpaši enerģiski par jauno mācību iestājās rātes sekretārs Krakovas universitātes absolvents Johans Lomillers. Viņš pārstāvēja pilsētu un aktīvi uzstājās visos landtāgos, kuros lēma par reformācijas attīstību Livonijā un līdz ar to arī Rīgā. Johans Lomillers stājās tiešos sakaros ar Mārtiņu Luteru. 1522. gadā viņš ziņoja Luteram par Knopkes panākumiem Rīgā un lūdza padomu, kā paātrināt šeit baznīcas reformu. Šajā nolūkā 1523. gadā

Luters atsūtīja Rīgas, Tallinas un Tartu rātēm speciālu vēstījumu, gadu vēlāk — īpašu grāmatu un arī pēc tam vairākkārt rakstīja rīdziniekiem vēstules ar saviem norādījumiem un ieteikumiem. 1524. gadā otrā reformācijas sludinātāja Silvestra Tegetmeiera daudz kaismīgāko sprediķu ietekmē un arī arhibīskapa Johana (Jāņa) VII Blankenfelda pretdarbības rezultātā Rīgā sākās uzbrukumi klosteriem, svētbiļžu grautiņi un tika ieņemta Doma baznīca. Lai arhibīskaps nevarētu aģitēt pret jauno kārtību Rīgā, Doma baznīcā aizliedza katoļu dievkalpojumus. Jānim Blankenfeldam ne tikai neizdevās izraidīt no Rīgas evaņģēliskos sludinātājus, bet nācās samierināties ar to, ka rātes politikas rezultātā 1525. gadā Valters fon Pletenbergs apstiprināja Rīgai tiesības sludināt reformāciju pilsētā.

Kad 1528. gadā pēc Jāņa Blankenfelda nāves par arhibīskapu ievēlēja Rīgas namnieku Tomasu Šēningu, Johans Lomillers rātes vārdā 1529. gada 30. jūlijā noslēdza ar viņu līgumu par reformācijas brīvību.

Reformācijas rezultātā katolisko zemes kungu — arhibīskapa un Livonijas ordeņa mestra — vara pār pilsētu ievērojami atslāba. Jau 1527. gadā rāte pārņēma savā pārziņā Domskolū, kas katoļu garīdznieku vietā tagad apmācīja mācītājus jaunajai baznīcai. 1529. gadā tika izstrādāti un apstiprināti noteikumi (*Kirchenordnung*) par jauno dievkalpojumu kārtību, bet 1532. gadā nodibināta īpaša baznīcu pārvalde. Kopš šī laika baznīca bija pakļauta pilsētai un garīdzniekus daļēji algoja pilsēta. Rātes pienākumiem klāt nāca Rīgas patversmju un hospitāļu aprūpe un uzturēšana.

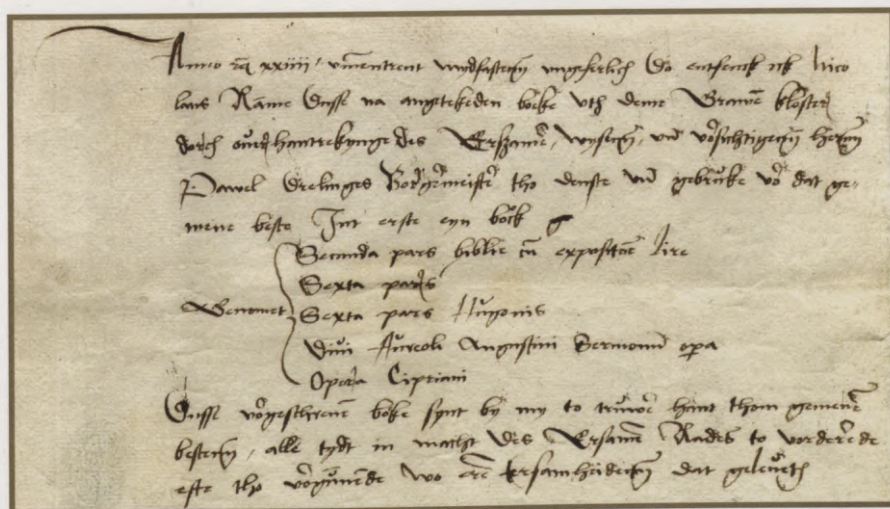
Klosteru un baznīcu grautiņos cieta arī klosteru bibliotēkas, kuru grāmatas tika konfiscētas. 1524. gada martā rātskungs Pauls Dreilings (no 1528. gada — birģermeistars) nodeva mācītājam Nikolajam Rammam piecas franciskāņu klostera grāmatas, lai tās "tiktu lietotas un kalpotu vispārējam labumam". Ar šo aktu tika likti pamati Rīgas pilsētas bibliotēkai (tag. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka), kas sākotnēji atradās kādā no Doma baznīcas kompleksa ēkām. 16. gadsimta pirmajā pusē bibliotēka savus krājumus veidoja līdzīgi tām Vācijas pilsētu bibliotēkām, kas arī radās reformācijas laikā, — pārņēma likvidēto klosteru bibliotēkas.⁷⁶ Rīgā rāte grāmatu jauno krātuvi uzdeva uzraudzīt

Mārtiņš Luters (1483–1546). F. Hausvalds, 19. gs. pirmā puse. Litogrāfija. RVKM.

Martin Luther (1483–1546). F. Hauswald, erste Hälfte 19. Jh. Lithographie. RGS.M.

Martin Luther (1483–1546). F. Hauswald, first half of the 19th cent. Lithograph. MHRN.

Rātskunga Paula Dreilinga vēstule mācītājam Nikolajam Rammam par franciskāņu klostera grāmatu nodošanu. 1524. LAB.

Schreiben des Ratsherren Paul Dreiling an den Pastor Nicolaus Ramm, die Übergabe der Bücher aus dem Franziskanerkloster betreffend. 1524. ABL.

Letter of Paul Dreiling, town councillor, to the clergyman Nicolaus Ramm to the effect of handing over books from the Franciscan monastery. 1524. LAL.

Rātskunga Paula Dreilinga nodotās franciskāņu klostera grāmatas, kuras 1524. gadā kļuva par aizsākumu Rīgas pilsētas bibliotēkai (tag. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka). LAB.

Die vom Ratsherren Paul Dreiling übergebenen Bücher aus dem Franziskanerkloster, die 1524 die Grundlage für die Rigaer Stadtbibliothek bildeten (heute die Akademische Bibliothek Lettlands). ABL.

Books from the Franciscan monastery, handed over by town councillor Paul Dreiling in 1524. These books served as the beginning of the Riga City library (now Latvian Academic Library). LAL.

vienam no rātskungiem, t. s. bibliotēkas inspektoram, bet par bibliotekāriem iecēla reorganizētās Domscolas skolotājus.

No Paula Dreilinga dāvātajām piecām grāmatām saglabājušās četras: divas Bībeles daļas ar teologu komentāriem, Aurēlija Augustīna un Kartāgas Kipriāna darbi. Tās ietilpst Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas vērtīgajā inkunābulu kolekcijā.⁷⁷

RĀTE UN ĢILDES

Rīgai augot, attīstoties tirdzniecībai un amatniecībai, nostiprinājās arī tirgotāju un amatnieku apvienības — ģildes. Ģilžu nostiprināšanos veicināja arī 1297.–1330. gada Rīgas un Livonijas ordeņa karš, kas prasīja pilsētas sabiedrības lielāku organizētību. 1354. gadā rāte apstiprināja Lielās ģildes — tirgotāju organizācijas — šrāgas. Domājams, ka ap to pašu laiku tas noticis arī ar Mazo (amatnieku) ģildi, kaut gan tās šrāgas no Livonijas laika nav saglabājušās. Pamazām, izlemjot būtiskus pilsētas dzīves jautājumus, rāte sāka vērsties nevis pie pilsoņu sapulces, bet pie ģildēm kā visu pilsoņu pārstāvēm. Uz rātsnamu jautājumu apspriešanai tika uzaicināti ģilžu eltermaņi un vecākie, kas rātes lēmumus pēc tam nolāsija savu ģilžu sapulcēs.

Pirmā reize, kad pilsētas likteņa izlemšanai rāte pieaicināja vienīgi ģilžu vai vēl tikai topošo ģilžu pārstāvjus, bija Rīgas aplenkuma laikā 1330. gada martā. Notikumu atstāstā pārmaiņas rātes rīcībā aprakstītas šādi: Livonijas ordeņa karaspēka ilgstošā aplenkuma novārdzinātie rīdzinieki pulcējās, lai spriestu par tālāko rīcību. Doma baznīcas refektorijā sanāca rātskungi un “cienījamākie pilsoņi”, bet atsevišķi jau pirms tam citā ēkā — Zēstas istabā —

“visa pilsētas kopiena, nabagie un bagātie”.⁷⁸ Abas sanāksmes (vienu — rātes un, domājams, ģilžu, otra — visu pilsoņu un nepilsoņu) izlēma līdzīgi, ka bez ierunām jāpadodas Livonijas ordenim.

Pāreja uz kārtu — rātes un tirgotāju — amatnieku pārvaldi Rīgā notika pakāpeniski un mierīgi, bez asiem konfliktiem un asinsizliešanas pretstatā tam, kā šis process norisa vairākās pilsētās Vācijā.

Ar laiku ģilžu eltermaņu un vecāko klātbūtne rātes sēdēs izveidojās par ģilžu neatņemamu privilēģiju piedalīties pilsētas pārvaldē. Vakances rātē aizpildīja vienīgi Lielās ģildes eltermaņi. Ģilžu sapulces ar lemjamo jautājumu tika iepazīstinātas jau pirms rātes sēdes, kurā eltermaņi aizstāvēja ģilžu pozīciju.

Pierādījumu tam, ka ģilžu eltermaņi un vecākie svarīgākos lēmumus iepriekš apsprieda ģilžu sapulcēs, sniedz Salaspils līguma (1452. gada 30. novembris) priekšvēsture — 19. novembrī ar līguma tekstu tika iepazīstināti seši rātskungi un seši pārstāvji no abām ģildēm. Atbilde bija jādod sešu dienu laikā. Tomēr pilsētas pārstāvji piekrita parakstīt līgumu par Rīgas pakļaušanos arhibīskapa un ordeņa mestra dubultkundzībai tikai pēc 11 dienu ilgām apspriedēm.⁷⁹

Rātes politikā pret pilsētas virskungiem ģilžu atbalsts bija ļoti svarīgs. Savukārt Rīgas arhibīskaps un Livonijas ordeņa mestrs vairākkārt mēģināja ģildes no rātes atšķelt, lai panāktu tās piekāpšanos.

Rīgas tirgotāju sanāksmju zāle —
Minsteres istaba — Lielās ģildes namā.
F. L. Nikelss, 1845. Akvarelis. RVKM.

Versammlungssaal der Rigaer Kaufleute —
Münsterstube — im Haus der Großen
Gilde. F. L. Nickels, 1845. Aquarell. RGSM.

Münster Room, assembly hall of the Riga
merchants, at the Big Guild. F. L. Nickels,
1845. Water colour. MHRN.

Rīgas amatnieku Mazās ģildes aizgādņa Jāņa Kristītāja skulptūra.
Nezināms meistars, 15. gs.
Koks, polihromija. RVKM.

Johannes der Täufer, Schutzpatron der Rigaer Handwerker der Kleinen Gilde.
Künstler unbekannt, 15. Jh.
Holz, Polychromie. RGSM.

Sculpture of John the Baptist, patron saint of the Riga Small Guild of crafts.
Artist unknown, 15th cent.
Wood, polychrome. MHRN.

Gothards Kettlers — pēdējais Livonijas ordeņa mestrs (1559–1562).
Nezināms mākslinieks, 18. gs. beigas.
Vara grebums. RVKM.

Gotthard Kettler — der letzte Livländische Ordensmeister (1559–1562).
Künstler unbekannt, Ende 18. Jh.
Kupferstich. RGSM.

Gotthard Kettler, the last Master of the Livonian Order (1559–1562).
Artist unknown, late 18th cent.
Copper engraving. MHRN.

Reizēm rāte, lai mazinātu ģilžu spiedienu, apelēja pie savu nozīmi jau zaudējušās pilsētnieku sapulces. Šajā sakarā Rīgas Lielās ģildes eltermaņu grāmatā atstāstīta raksturīga 1546. gada t. s. Limbažu līguma priekšvēstures epizode par reformācijas laikā likvidētās arhibīskapa varas atjaunošanu pilsētā un līdz ar to Salaspils līgumā noteiktās dubultkundzības atkalatzišanu.⁸⁰

Sarunas ar arhibīskapu Brandenburgas Vilhelmu sākās jau 1542. gadā. Arhibīskaps uz Limbažiem bija uzaicinājis tikai rātes pārstāvjus, bet ģilžu eltermaņus un vecākos vienīgi iepazīstinājis ar arhibīskapa "gribu un domām".⁸¹ Ģildes iebilda, ka ar arhibīskapu nevar runāt bez ordeņa mestra ziņas, kā to izdarījusi rāte. Pēc ilgstošām rātes un arhibīskapa sarunām par pēdējā virsvaras atkalatzišanu tika uzrakstīta vienošanās, bet, kad tā bija jāapzīmogo, izrādījās, ka abām pusēm nav līdzī zīmoga. Vienošanās nestājās spēkā. Tad ģildes patstāvīgi devās uz Cēsīm informēt ordeņa mestru par rātes rīcību. Rāte savukārt, lai neutralizētu ģilžu opozīciju, nolasīja līguma tekstu nevis abām ģildēm, bet no rātsnama "visiem vāciem un nevāciem", visiem, "kas zvēr un kas nezvēr",⁸² un prasīja to viedokli. Ģilžu vadība bija ar mieru izteikt savas domas par sagatavoto tekstu tikai pēc tam, kad ģildes būs iepriekš ar to iepazīstinātas, un neapspriedīsies "ar nekārtīgu pūli".⁸³ Rāte bija spiesta piekāpties un nolasīt rakstu abās ģildēs, kas pieprasīja, lai rātes delegāti apmeklētu mestru un izskaidro viņam visus līguma pantus. Galu galā abi zemes kungi — Brandenburgas Vilhelms un Hermanis fon Brigenejs — paši vienojās, ka iejās Rīgā 1547. gada 27. janvārī, tā demonstrējot dubultkundzības atjaunošanu.

Reformācija, kas gan ievērojami paplašināja rātes varas apjomu, palielināja arī ģilžu lomu pilsētas pārvaldē. Ģildes kļuva par baznīcas ienākumu reģistratorēm. 1537. gadā Lielās ģildes eltermanis rakstīja vaļņu būves rēķinu grāmatu un ģildes piedalījās vaļņu būves uzraudzībā. Ap 1550. gadu ģilžu pārziņā tika nodotas pilsētas ganības. Arī uz landtāģiem Rīga līdz rātes delegātiem bieži sūtīja ģilžu eltermaņus un vecākos.

Pēdējā Rīgas arhibiskapa Brandenburgas Vilhelma (1539–1563) kapa piemineklis Rīgas Domā. 1563. Akmens.

Grabmal des letzten Erzbischofs von Riga, Wilhelm von Brandenburg, im Rigaer Dom. 1563. Stein.

Tombstone in the Riga Dom to Wilhelm von Brandenburg, the last Archbishop of Riga (1539–1563), 1563. Stone.

Kaut arī vairāk nekā trijos gadsimtos Rīgas pārvalde attīstījās, tomēr tās darbība būtiski nemainījās līdz pat viduslaiku Livonijas bojāejai Livonijas kara laikā. 1558.–1583. gada kara postījumi Rīgu tieši neskāra. Vistuvāk Rīgai krievu karaspēks pienāca 1559. gadā, kad trīs diennaktis tas uzturējās pie Daugavgrīvas un Bukultiem, bet pēc tam bez kaujas aizgāja. Tomēr Rīgas likteni karš izmainīja jau 1562. gadā, kad pēc Ērgemes kaujas (1560), kurā ordeņa karaspēks cieta liktenīgu sakāvi, Livonijas viduslaiku valstiņas vairs nebija spējīgas pastāvēt. Rīgā beidzās šo valstiņu valdnieku — Rīgas arhibiskapa un Livonijas ordeņa mestra — virskundzība, un rātei kopā ar ģildēm bija jālemj par Rīgas turpmāko likteni.

- ¹ Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch. — Reval, 1853. — Bd. 1. — Nr. XXI. (Turpmāk — LUB.)
- ² Turpat. — Nr. DLXXXV.
- ³ LUB. — Reval, 1855. — Bd. 2. — Nr. DCCXL.
- ⁴ Turpat. — Nr. DCCXLI.
- ⁵ LUB. — Riga, 1873. — Bd. 6. — Nr. MMDCCXVII.
- ⁶ Indriķa hronika / Tulk. Ā. Feldhūns; Ē. Mugurēviča priekšv. un koment. — Riga, 1993. — VI, 2. (Turpmāk — Ihr.)
- ⁷ Turpat. — X, 6, 10; XI, 5 u. c.
- ⁸ LUB. — Bd. 1. — Nr. XX.
- ⁹ Turpat.
- ¹⁰ Turpat. — Nr. XXI.
- ¹¹ Ihr. — XIV, 2.
- ¹² Turpat. — XXV, 1.
- ¹³ Turpat. — XXV, 2.
- ¹⁴ Turpat. — XXV, 3.
- ¹⁵ LUB. — Bd. 1. — Nr. LXXV.
- ¹⁶ Turpat. — Nr. CV.
- ¹⁷ Turpat. — Nr. XXI.
- ¹⁸ Die Quellen des Rigischen Stadtrechts bis zum Jahr 1673 / Hrsg. J. G. L. Napiersky. — Riga, 1876. — S. 141.
- ¹⁹ *Böthführ H. J.* Die Rigische Rathslinie von 1226 bis 1876. — Riga; Moskau; Odessa, 1877. — S. 60.
- ²⁰ *Benninghoven F.* Rigas Entstehung und der frühhansische Kaufmann. — Hamburg, 1961. — S. 89.
- ²¹ *Böthführ H. J.* Die Rigische Rathslinie.. — S. 43 — 44.
- ²² Turpat. — 44. lpp.
- ²³ Turpat. — 44., 46., 52., 56. lpp.
- ²⁴ Turpat. — 43. — 44., 46. lpp.
- ²⁵ Turpat. — 44., 55. — 56. lpp.
- ²⁶ Turpat. — 44., 46., 53., 64. lpp.
- ²⁷ LUB. — Bd. 1. — Nr. CIX.
- ²⁸ *Böthführ H. J.* Die Rigische Rathslinie.. — S. 37.
- ²⁹ *Bulmerincq A. v.* Die Verfassung der Stadt Riga im ersten Jahrhundert der Stadt. — Leipzig, 1898. — S. 83.
- ³⁰ *Ени Г.* Из истории архивного дела в Латвии. — Рига, 1981. — С. 24.
- ³¹ Turpat.
- ³² Turpat.
- ³³ Turpat. — 25. lpp.
- ³⁴ Das Rigasche Schuldbuch (1286–1352) / Hrsg. H. Hildebrand. — St. Petersburg, 1872.
- ³⁵ Die Libri redituum der Stadt Riga / Hrsg. J. G. L. Napiersky. — Leipzig, 1881.
- ³⁶ Kämmerei-Register der Stadt Riga 1348–1361 und 1405–1474 / Bearb. von A. v. Bulmerincq. — München; Leipzig, 1909–1913. — Bd. 1–2.
- ³⁷ Die Erbebücher der Stadt Riga / Hrsg. J. G. L. Napiersky. — Riga, 1888.
- ³⁸ *Hildebrand H.* Auszüge aus einem verlorenen Missivbuche von 1347–1384 // Mitteilungen aus der livländischen Geschichte. — Riga, 1886. — Bd. 13. — S. 97 — 108.
- ³⁹ LVVA, 8. f., 3. apr., 1. l.
- ⁴⁰ *Ени Г.* Из истории .. — С. 26; LVVA, 8. f., 1. apr., 59. l.
- ⁴¹ *Ени Г.* Из истории .. — С. 26.
- ⁴² LVVA, 8. f., 2. apr., 74. l.; 3. apr., 4. l.
- ⁴³ *Hildebrand H.* Auszüge .. — S. 97 — 108.
- ⁴⁴ LUB. — Bd. 1. — Nr. LXXV.
- ⁴⁵ Die Quellen des Rigischen Stadtrechts .. — S. 141.
- ⁴⁶ LUB. — Bd. 1. — Nr. LXXV.
- ⁴⁷ *Bulmerincq A. v.* Die Verfassung .. — S. 86.
- ⁴⁸ LUB. — Bd. 6. — Nr. MMMXXVII.
- ⁴⁹ *Bulmerincq A. v.* Die Verfassung .. — S. 97.
- ⁵⁰ Akten und Rezesse der livländischen Ständetage / Bearb. von L. Arbusow jun. — Riga, 1929. — Bd. 1. — Lief. 5. — Nr. 549. (Turpmāk — AuR.)

- ⁵¹ Turpat. — Nr. 552.
- ⁵² *Böthführ H. J.* Die Rigische Rathslinie .. — S. 43, 46.
- ⁵³ LUB. — Bd. 2. — Nr. 741.
- ⁵⁴ *Bulmerincq A. v.* Die Verfassung .. — S. 85.
- ⁵⁵ Kämmerei-Register .. — Bd. 1. — S. 117 — 118.
- ⁵⁶ *Bulmerincq A. v.* Die Verfassung .. — S. 115.
- ⁵⁷ Turpat.
- ⁵⁸ Turpat. — 116. lpp.
- ⁵⁹ Turpat. — 120. lpp.
- ⁶⁰ Turpat. — 135. lpp.
- ⁶¹ *Hildebrand H.* Auszüge .. — S. 105.
- ⁶² Chronik des Kanzlers Albrecht von Bardewik vom Jahre 1298 bis 1301 // Die lübeckischen Chroniken in niederdeutscher Sprache. — Hamburg, 1829. — T. 1. — S. 427.
- ⁶³ Das rothe Buch inter Archiepiscopalialia // Scriptorum rerum Livonicarum. — Riga; Leipzig, 1863. — Bd. 2. — S. 781.
- ⁶⁴ LUB. — Bd. 1. — Nr. CLXXVIII.
- ⁶⁵ Turpat. — 2. sēj. — Nr. DCCXXI.
- ⁶⁶ Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga / Bearb. von A.v. Bulmerincq. — Riga, 1923–1931. — Bd. 1 — 3.
- ⁶⁷ Kämmerei-Register .. — Bd. 1. — S. 41.
- ⁶⁸ Akcize // Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīga, 1927–1928. — 1. sēj. — 182. sl.
- ⁶⁹ *Hildebrand H.* Auszüge .. — S. 102.
- ⁷⁰ LUB. — Bd. 2. — Nr. DCCXXI.
- ⁷¹ *Caune M.* Rīgas pilsētas pienākumi pret feodālo senjoru 13. gs.–15. gs. pirmā pusē // Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis. — 1984. — Nr. 2. — 73. lpp.
- ⁷² *Arndt J.* Der Liefländischen Chronik Andrer Theil von Liefland unter seinen Herren Meister welche die alte Geschichte des Ordens und den benachbahrten Völker erleutert. — Halle im Magdeburgischen, 1753. — S. 169.
- ⁷³ *Ducmane K., Vēciņš E.* Nauda Latvijā. — Rīga, 1995. — 41., 49. lpp.
- ⁷⁴ Die Quellen des Rigischen Stadtrechts .. — S. 184.
- ⁷⁵ LUB. — Reval, 1857. — Bd. 3. — Nr. MCCIC, MCCCI.
- ⁷⁶ Библиотека 450. — Рига, 1974. — С. 11.
- ⁷⁷ Incunabula Bibliothecae Rigensis: Katalogs / Sast. R. Jēkabsons. — Rīga, 1993. — Nr. 23, 37, 38, 62.
- ⁷⁸ LUB. — Bd. 2. — Nr. DCCXXXIX.
- ⁷⁹ AuR. — Nr. 552.
- ⁸⁰ *Caune M.* Lielās ģildes eltermaņu grāmata par Rīgas un tās feodālo senjoru attiecībām XVI gs. vidū // Feodālisma problēmas Baltijā. — Rīga, 1988. — 57. — 59. lpp.
- ⁸¹ Turpat. — 57. lpp.
- ⁸² Turpat. — 58. lpp.
- ⁸³ Turpat.

RĪGAS RĀTE UN POLIJAS, ZVIEDRIJAS UN KRIEVIJAS VIRSVARA

(16. gadsimta otrā puse–
19. gadsimta pirmā puse)

Ēc Livonijas ordeņa liktenīgās sakāves Ērgemes kaujā 1560. gada 2. augustā vietējo varu vadītājiem kļuva skaidrs, ka pasargāt šo zemi no krievu pārspēka var tikai citu valstu militāra līdzdalība karā.

Ziemeļigaunijas vasaļi un Tallinas pilsēta atteicās no pakļautības Livonijas ordeņa mestram, un 1561. gada 4. jūnijā vasaļi, bet 6. jūlijā pilsēta parakstīja padošanās aktu Zviedrijas karalim Ērikam XIV. Sāmsalas–Vikas bīskaps jau agrāk savu bīskapiju bija pārdevis Dānijas karalim.

Mestrs Gothards Ketlers un Rīgas arhibīskaps Brandenburgas Vilhelms 1559. gadā bija griezušies pēc palīdzības pie Polijas karaļa Sigismunda II Augusta un ieķīlājuši viņam daudzas Livonijas pilis.

1561. gada oktobrī Viļņā notika sarunas, kurās piedalījās arhibīskaps, ordeņa mestrs, Rīgas pilsētas delegāti, Polijas un Lietuvas pārstāvji un periodiski arī Polijas karalis Sigismunds II Augusts. 1561. gada 28. novembrī puses pabeidza izstrādāt Livonijas zemes kungu padošanās noteikumus Polijai. Tie paredzēja, ka Kurzeme un Zemgale kļūs par hercoga pārvaldītu

Brīvpilsētas laikā (1562–1582) Rīgā kaltās monētas: pusmārka (kalta 1565. gadā) un dālderis (kalts 1574. gadā). Averss, reverss. Sudrabs. RVKM.

Münzen, geprägt von der Freistadt Riga (1562–1582): Halbmark (1565) und Taler (1574). Avers, Revers. Silber. MGRS.

Coins, struck in Riga during its period of Free City (1562–1582): half-mark (1565) and thaler (1574). Obverse, reverse. Silver. MHRN.

Polijas karaļa vasaļvalsti, bet teritorija uz ziemeļiem no Daugavas pakļausies Polijas un Lietuvas karalim tieši. Arhibīskapam un viņa koadjutoram piešķīra ienākumus no vairākiem novadiem. Rīga padošanās līgumu neparakstīja un pēc 1562. gada 3. marta, kad Gothards Ketlers atbrīvoja pilsētu no uzticības zvēresta, ieguva neatkarību. 5. martā Gothards Ketlers kā jaunizveidotās Kurzemes un Zemgales hercogistes valdnieks Rīgas pili zvērēja uzticību karaļa pārstāvim Nikolajam Radzivilam. Livonijas ordenis bija beidzis pastāvēt, bet jaunais Polijas karaļa vasaļis turpināja dzīvot bijušajā ordeņa pili, kas tagad piederēja Polijai (no 1569. gada — apvienotajai Polijas–Lietuvas valstij, t. s. *Żeczpospolita*). Daugavgrīvā 1567. gadā poļi uzcēla nocietinājumu — blokhauzu kuģu kontrolēšanai Daugavā.

1563. gada sākumā Rīgā nomira arhibīskaps Brandenburgas Vilhelms. Lai novērstu viņa pēcteča koadjutora Meklenburgas hercoga Kristofa mēģinājumus atjaunot savu ietekmi Rīgā, Sigismunds II Augusts lika Kristofu sagūstīt un aizvest uz Poliju. Rīga savukārt patvaļīgi pārņēma savā īpašumā Bīskapa vērtus un arhibīskapa pili, tādējādi izslēdzot šīs pilsētas daļas pāriešanu Polijas karaļa īpašumā.

Rīgas patstāvīgo rīcību veicināja vairāki apstākļi. Kaut arī Livonijas karš turpinājās, krievu karaspēks pēc 1559. gada janvāra Rīgas pievārtē neparādījās un pilsēta nejutās tieši apdraudēta. Livonijas valstiņu sabrukums nenozīmēja, ka būtu zudusi jebkura atkarība no Vācijas ķeizara. Sakari ar Maksimiliānu II tika uzturēti, un vēl 1576. gadā viņš piešķīra Rīgai kā brīvpilsētai tiesības dokumentus apstiprināt ar sarkana vaska zīmogu.¹ Par pakļaušanos Vācijai īpaši iestājās ģildes, kas atsaucās uz senajām tirdzniecības tradīcijām, amatnieku sakariem un jauno, ar Ziemeļvācijas pilsētām kopīgo reliģiju.

Rāte situāciju vērtēja reālistiskāk, jo saprata, ka no tālās Vācijas palīdzība karā ir maz ticama. Pilsētas tuvumā esošie poļi parādīja, ka viņi var traucēt arī pilsētas tirdzniecību. Pēc Sigismunda II Augusta nāves 1572. gadā tikai neilgu laiku valdījušais Anžū Heinrihs izdeva dekrētu par muitas uzlikšanu visām pilsētas importa un eksporta precēm.² Poļu rokās atradās visa Rīgas tirdzniecības aizmugure — Polockas un Vitebskas zemes. Militārā palīdzība no Polijas, kas jau karoja ar Ivana IV karaspēku, bija reāla. Tāpēc Rīgas rāte regulāri turpināja sarunas ar Polijas karaļa pārstāvjiem par pakļaušanās noteikumiem.

Polijas karalis Stefans Batorijs
(1576–1586). Nezināms mākslinieks,
18. gs. beigas. Vara grebums. RVKM.

König Stephan Bathory von Polen
(1576–1586). Künstler unbekannt,
Ende 18. Jh. Kupferstich. MGRS.

Stephen Bathory, King of Poland
(1576–1586). Artist unknown, late
18th cent. Copper engraving. MHRN.

Polijas karaļa Stefana Batorija 1581. gada
14. janvārī Rīgas pilsētai apstiprinātās privilēģijas.
LVVA.

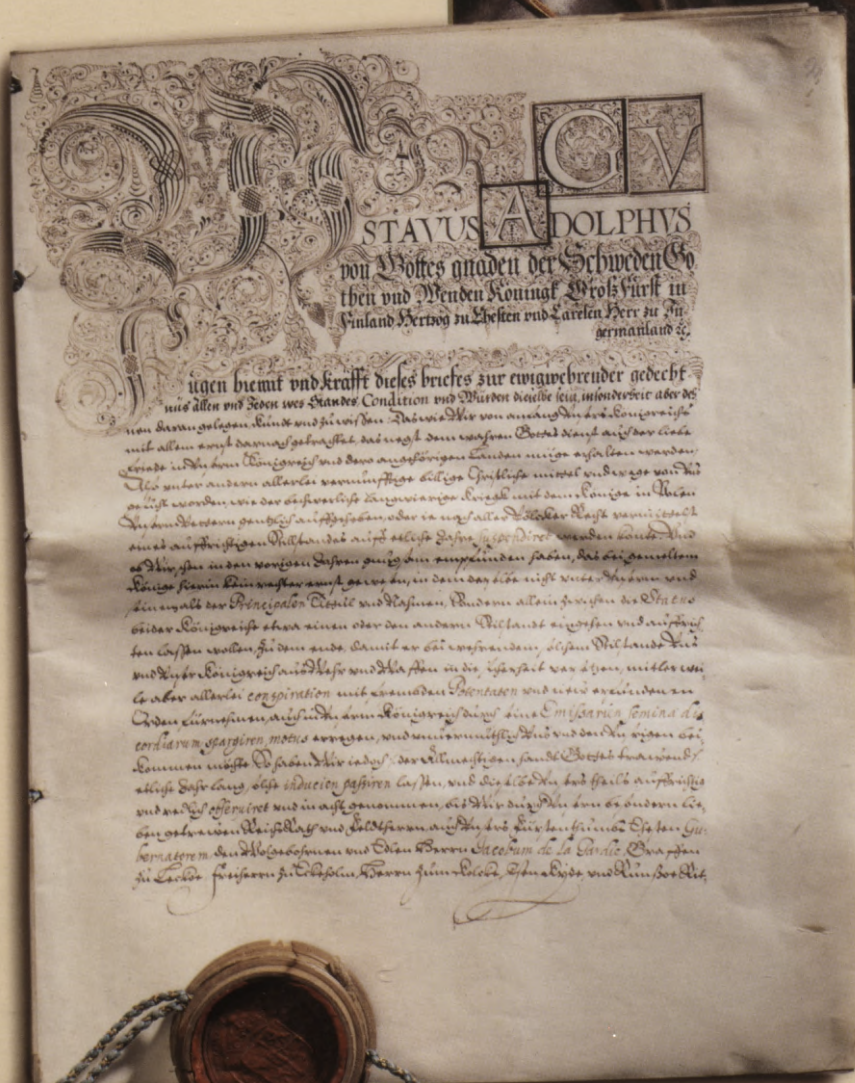
Privilegien der Stadt Riga, bestätigt von König
Stephan Bathory von Polen am 14. Januar 1581.
HSAL.

Privileges of Riga, confirmed by Stephen Bathory,
King of Poland, on 14 January, 1581. SHAL.

Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs
(1611–1632). Nezināms mākslinieks,
17. gs. beigas. Audekls, eļļa. RVKM.

König Gustav II. Adolf von Schweden
(1611–1632). Künstler unbekannt,
Ende 17. Jh. Öl auf Leinwand. MGRS.

Gustav II Adolf, King of Sweden
(1611–1632). Artist unknown,
late 17th cent. Canvas, oil. MHRN.

Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolda
1621. gada 25. septembrī Rīgas pilsētai
apstiprinātās privilēģijas. LVVA.

Privilegien der Stadt Riga, bestätigt von
König Gustav II. Adolf von Schweden
am 25. September 1621. HSAI.

Privileges of Riga, confirmed by
Gustav II Adolf, King of Sweden,
on 25 September, 1621. SHAL.

Kad no Žečpospolitas jaunā karaļa (no 1576. gada) Stefana Batorija sūtņiem karaļa vārdā 1581. gadā bija panākts solījums saglabāt visas Rīgas tiesības, privilēģijas un neierobežot jaunās ticības brīvību, tad Rīgas rāte un gīlžu pārstāvji bija ar mieru zvērēt Stefanam Batorijam uzticību. 1582. gada martā Rīgā ieradās Stefans Batorijs un pieņēma šo pilsētas uzticības zvērestu.

Poļi Rīgā valdīja 39 gadus. Piecus no tiem aizņēma iekšējās cīņas pilsētā, pazīstamas ar nosaukumu Kalendāra nemieri, bet 21 gadu ar pārtraukumiem pie Rīgas risinājās poļu-zviedru karš (1600–1629). 1621. gadā, kad karš vēl nebija beidzies, Rīga padevās zviedriem un zvērēja uzticību Zviedrijas karalim Gustavam II Ādolfam, kurš šajā sakarā esot teicis, ka viņš neprasa no Rīgas pilsoņiem lielāku uzticību par to, kādu viņi saglabājuši Polijas karalim.³ Pēc Altmarkas pamiera 1629. gadā Rīga kļuva par iekarotās Vidzemes un Dienvidīgaunijas administratīvo centru un Rīgas pilī apmetās zviedru gubernators (vēlāk ģenerālgubernators).

Gadsimta vidū (1656. gadā) Rīgai nācās atvairīt Krievijas cara Alekseja Mihailoviča karaspēku, kas sešas nedēļas noturēja pilsētu aplenkumā.

Četrus gadus pēc šī notikuma 1660. gadā Zviedrijas reģente Hedviga Eleonora nepilngadīgā karaļa Kārļa XI vārdā kā atzinību par varonīgo pretošanos krieviem ar īpašu diplomu piešķīra visiem Rīgas rātskungiem un viņu amata pēctečiem dižciltību.⁴

Rīdzinieku varonība tika atzīmēta arī ar papildinājumiem un izmaiņām pilsētas ģerbonī: gan virs krusta, gan galvā lauvam pilsētas vārtos tagad bija redzams Zviedrijas karaļa kronis, un sākotnējo ģerboņa vairoga lauka balto krāsu nomainīja zila.

Rīga Krievijas cara Alekseja Mihailoviča aplenkuma laikā 1656. gadā. Ā. Perels, 17. gs. beigas. Vara grebums. RVKM. →

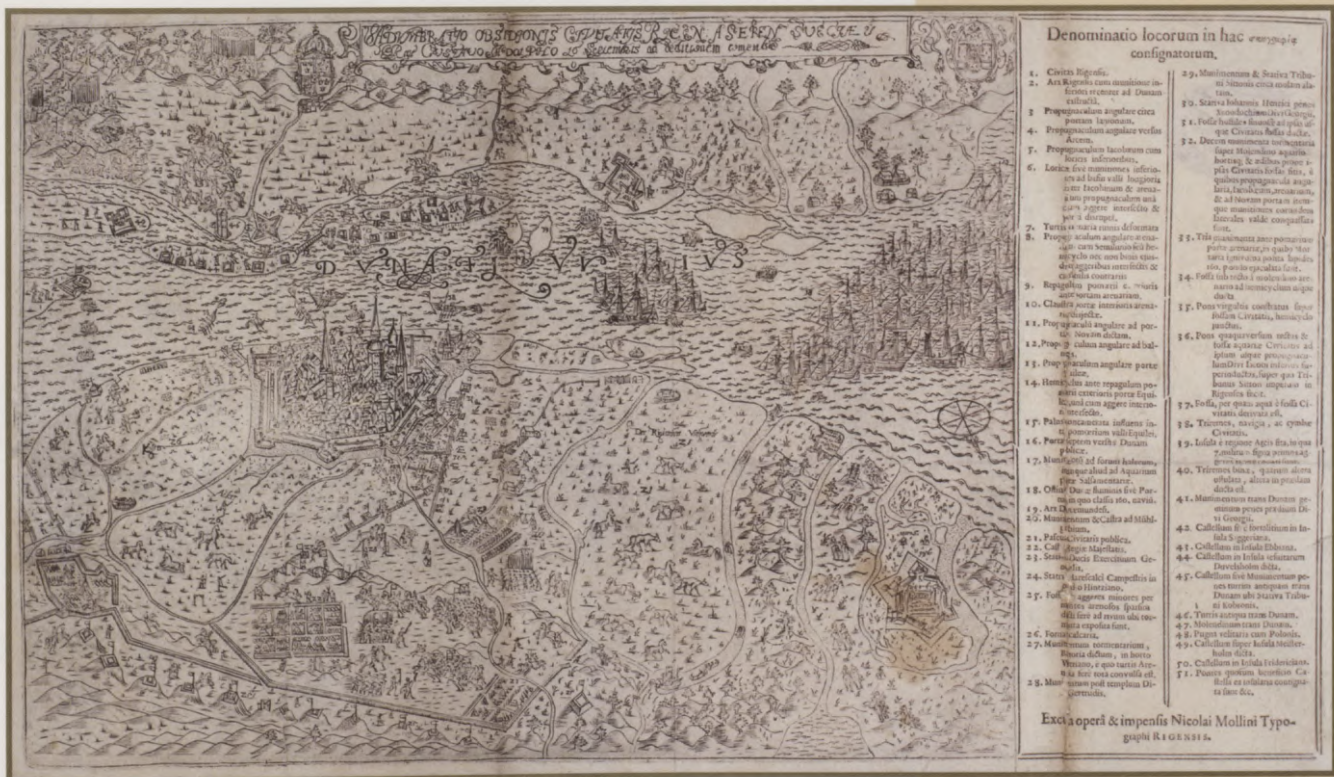
Rīga während der Belagerung durch das Heer des Zaren Alexei Michailowitsch 1656. A. Perelle, Ende 17. Jh. Kupferstich. MGRS. →

Rīga during the siege by Alexey Mikhailovich, Tsar of Russia, in 1656. A. Perelle, late 17th cent. Copper engraving. MHRN. →

Zviedru uzbrukums Rīgai 1621. gadā. H. Tūms, 1622. Vara grebums. RVKM.

Angriff der Schweden auf Riga 1621. H. Thum, 1622. Kupferstich. MGRS.

Attack of the Swedish troops on Riga in 1621. H. Thum, 1622. Copper engraving. MHRN.

Rīgas pilsētas lielais ģerbonis ar karaļa kroni pēc Zviedrijas valdības 1660. gada 23. novembrī piešķirtās privilēģijas Rīgai. Nezināms meistars, 17. gs. Akmens, polihromija. RVKM.

Das große Stadtwappen Rigas mit der Königskrone — nach der Beschreibung in den Privilegien, erteilt an Riga von der schwedischen Regierung am 23. November 1660. Meister unbekannt, 17. Jh. Stein, Polychromie. MGRS.

Riga coat-of-arms with the royal crown, after the Privilege was granted to Riga by the Government of Sweden on 23 November, 1660. Artist unknown, 17th cent. Stone, polychrome. MHRN.

1673. gadā Rīgas revidētajās tiesībās noteiktais pilsētas kuģu karogs. Rekonstrukcija. Šīs krāsas pilsētas karogā saglabājās līdz 19. gadsimta vidum.

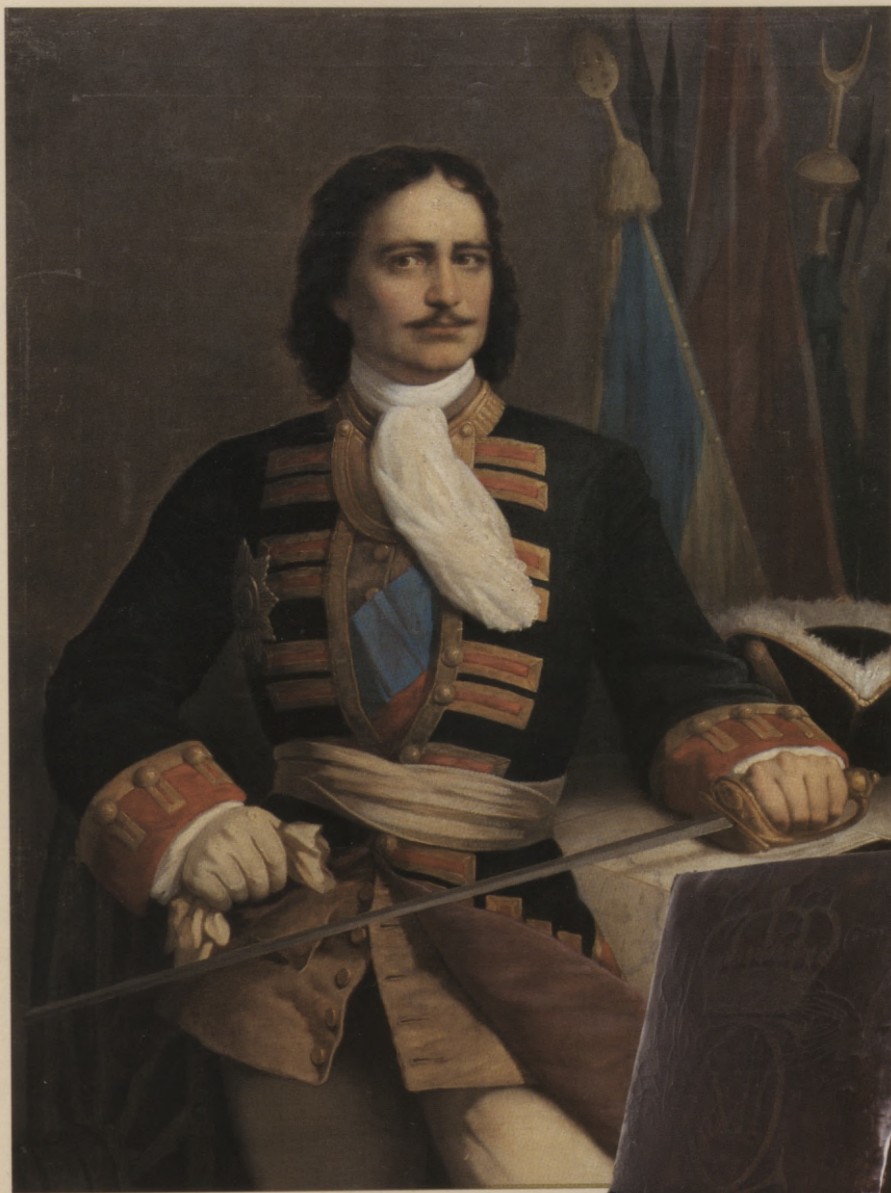
Flagge der Stadtschiffe — nach der Beschreibung in dem revidierten Stadtrecht Rigas 1673. Rekonstruktion. Die Stadtfahne bewahrte diese Farben bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts.

Flag of the Riga ships as prescribed by the revised rights of the city in 1673. Reconstruction. The colours of the city flag were kept till mid-19th cent.

Mainījās arī Rīgas karogs. Pēc 1621. gada tas bija zils ar dzeltenu krustu, kura vidū — pilsētas mazais ģerbonis sarkanā krāsā. 17. gadsimta beigās izveidojās karogs zilā un baltā krāsā. Šīs krāsas kļuva par pilsētas tradicionālajām krāsām.

Jaunais gadsimts Rīgā sākās ar Ziemeļu karu (1700–1721) — Krievijas atkārtotu mēģinājumu iegūt zemes pie Baltijas jūras un līdz ar to arī Rīgu. Zviedri Rīgu bija izbūvējuši par modernu, stipru cietoksni, un krievi triecienā to ieņemt nespēja. Ar 1709. gada 26. oktobri ap pilsētu pakāpeniski tika savilkts karaspēks, un aplenkuma laikā Rīgu nežēlīgi bombardēja. Pilsētā iestājās bads un 1710. gada pavasarī parādījās mēris.

Pēteris I — Krievijas cārs no 1682. gada, imperators no 1721. gada. J. G. Zigmunds, 19. gs. otrā puse. Audekls, eļļa. RVKM.

Peter I. — Zar von Rußland seit 1682, Kaiser seit 1721. J. G. Siegmund, zweite Hälfte 19. Jh. Öl auf Leinwand. MGRS.

Peter I, Tsar of Russia since 1682, Emperor since 1721. J. G. Siegmund, second half of the 19th cent. Canvas, oil. MHRN.

Krēsls ar Zviedrijas karaļa Kārļa XII monogrammu. Latvija, nezināms meistars, 18. gs. sākums. Koks, āda. RVKM. Pieņemot rīdzinieku uzticības zvērestu Krievijas cāram, tajā sēdēja feldmaršals Boriss Šeremetjevs.

Lehnstuhl mit dem Monogramm des Königs Karl XII. von Schweden. Lettland, Meister unbekannt, Anfang 18. Jh. Holz, Leder. MGRS. Bei der Huldigung der Rigenser dem Zaren von Rußland saß darin der Feldmarschall Boris Scheremetjew.

Armchair with the monogram of Karl XII, King of Sweden. Latvia, Artisan unknown, early 18th cent. Wood, leather. MHRN. Seated in this chair was field-marshal Boris Sheremetyev when the people of Riga swore allegiance to the Russian tsar.

Medaļa, veltīta Rīgas kapitulācijai Krievijai 1710. gadā. Reverss. Krievija, Sanktpēterburga, T. Ivanovs, 1710. Sudrabs. RVKM.

Medaille zur Rigas Kapitulation vor Rußland im Jahre 1710. Revers. Rußland, St. Petersburg, T. Iwanow, 1710. Silber. MGRS.

Medal, commemorating the surrender of Riga to Russia in 1710. Reverse. Russia, St. Petersburg, I. Ivanov, 1710. Silver. MHRN.

Zviedru karaspēka pārcelšana pāri Daugavai 1701. gada 9. jūlijā uz kaujas vietu Spilves pļavās. J. Litens, 1705. Vara grebums. RVKM.

Übergang des schwedischen Heeres über die Daugava (Düna) am 9. Juli 1701 zum Schlachtfeld auf der Spilve. J. Lithen, 1705. Kupferstich. MGRS.

Taking the Swedish troops across the Daugava on 9 July, 1701 for action in the Spilve meadows. J. Lithen, 1705. Copper engraving. MHRN.

1723. gadā apstiprinātais Rīgas pilsētas lielais ģerbonis. Ģerbonis attēlots Rīgas namnieku gvardes karogā, kas izgatavots Krievijas imperatora Pētera I sagaidīšanai. J. F. Kauls, 1723. Zīds, eļļa. RVKM.

Das große Stadtwappen Rigas, bestätigt 1723. Das Wappen ist auf der Fahne der Rigaer Bürgergarde dargestellt, die für den Empfang des Kaisers Peter I. von Rußland angefertigt worden ist. J. F. Kaul, 1723. Öl auf Seide. MGRS.

Riga coat-of-arms confirmed in 1723. The coat-of-arms is reproduced on the banner of the Riga Houseowners Guard which was made for the welcome of Peter I, Emperor of Russia. J. F. Kaul, 1723. Silk, oil. MHRN.

1710. gada 4. jūlijā Rīga kapitulēja, un nākamajā dienā tajā ienāca krievu karaspēks. 14. jūlijā tirgus laukumā rātsnama priekšā rāte un pilsoņi nodeva uzticības zvērestu Krievijas caram. Pētera I vārdā to pieņēma feldmaršals Boriss Šeremetjevs. Padošanās noteikumi — Akorda punkti — garantēja visu Rīgas privilēģiju, tiesību un satversmes saglabāšanu.

Kaut arī Rīgā bija iestājies miers, mēra epidēmija turpinājās. Savu kulmināciju tā sasniedza jūlijā, kad atsevišķās dienās reģistrēja gandrīz 30 mirušo pilsoņu⁵, citi iedzīvotāji nemaz netika skaitīti. Mēris prasīja arī deviņu rātskungu dzīvības. Sērga aprima tikai oktobrī.

Pēc kara sabombardētajā un izmirušajā pilsētā pakāpeniski atjaunojās miera laika pārvalde.

Ziemeļu kara rezultāts bija par iemeslu jaunām izmaiņām Rīgas pilsētas ģerbonī. Rīgas rāte pieņēma lēmumu zviedru karaļa kroni nomainīt ar Krievijas impērijas kroni. Respektējot Rīgas veco ģerboni, pārējie elementi tika saglabāti nemainīgi. Par ģerboņa vairoga turētājiem kļuva puses no divgalvainā ērgļa.

RĪGAS PĀRVALDE UN CENTRĀLĀ VARA

Privilēģiju kopumā, kas regulēja Rīgas attiecības ar Polijas–Lietuvas karaļvalsti, vairāki paragrāfi noteica pārmaiņas rātes darbībā jaunās politiskās varas apstākļos.

Uz landtāgiem Rīgas pārstāvjus tagad aicināja karalis. Rāte saglabāja tiesības mainīt pilsētas likumus, noteikumus un paradumus, taču šim izmaiņām bija nepieciešams karaļa apstiprinājums. Likumu pārkāpējiem, kurus tiesāja rāte, spriedums tika pasludināts karaļa vārdā. Rāte joprojām saglabāja tiesības aizpildīt gan savas, gan pilsētas amatpersonu vakantās vietas. Izņēmums bija Stefana Batorija jaunizveidotais burggrāfa postenis. Burggrāfs bija karaļa interešu aizstāvis rātē. Viņu no četrpadsmit birģermeistaru vidus izraudzījās valdnieks pats. Dižciltīgie (arī poļi), kas pilsētas teritorijā izdarīja noziegumus vai slēdza līgumus, bija pakļauti burggrāfa tiesai.⁶ Poļu valdīšanas laikā visilgāk burggrāfa krēslā bija divas Latvijas vēsturē populāras personas: Nikolajs Eke (no 1583. gada) un Francis Nienstēde, kas iepriekšējo nomainīja 1590. gadā un ieņēma šo amatu 21 gadu.⁷ Rīgas pārstāvji, izstrādājot padošanās noteikumus, bija piekrituši, ka tiek uzlikta jauna muiža — portorijs, no kura divas trešdaļas saņēma Polijas karalis, bet tikai vienu — pilsēta. 1582. gada 20. aprīlī jau bija izstrādāta instrukcija portorija valdei, ko veidoja karaļa un pilsētas amatpersonas.⁸

Burggrāfa zīmoga spiednis.
17. gs. Bronza. RVKM.

Stempel des Burggrafensiegels.
17. Jh. Bronze. MGRS.

Stamp of the Burggraf's seal.
17th century. Bronze. MHRN.

Stefans Batorijs, uzturoties Rīgā, izteica vairākas prasības, kas padošanās noteikumos nebija paredzētas. Līdz ar karali pilsētā ieradās katoļu bīskapi, garīdznieki un ierēdņi. Karalis pieprasīja, lai katoļiem atdod vismaz divas baznīcas. Abu pušu sarunās rāte saglabāja luterticīgajiem Domu, bet atdeva cisterciešu sieviešu klostera Marijas Magdalēnas un Jēkaba baznīcu. Klosters ēkā 1584. gada beigās atklāja katoļu mācību iestādi — jezuītu kolēģiju. Jesuīti Rīgā sāka aktīvi darboties. Rīgas iedzīvotāju vairākums nostājās opozīcijā pret katoļu atgriešanos pilsētā.

1621. gada 16. septembrī, Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolfa karavīriem ienākot pa atvērtajiem pilsētas vārtiem, sākās Rīgas pakļautības laiks Zviedrijas kronim. 25. septembrī Gustavs II Ādolfs apstiprināja visas Rīgas privilēģijas. Luterticīgie atguva jezuītiem nodotās baznīcas un īpašumus. Iedzīvotāji visumā politiskās varas maiņu uzņēma labvēlīgi.

Nikolajs Eke — rātskungs, birģermeistars
un burggrāfs (1576–1623).

N. Ekes 60 gadu jubilejai veltīta medaļa.
Averss. Vācija, Nirnberga, M. M. Karls,
1601. Sudrabs. RVKM.

Nicolaus Eck — Ratsherr, Bürgermeister
und Burggraf (1576–1623).

Medaille zum 60-jährigen Jubiläum
von N. Eck. Avers. Deutschland,
Nürnberg, M. M. Carl, 1601. Silber. MGRS.

Nicolaus Eck, town councillor,
Burgomaster and Burggraf (1576–1623).
Medal, dedicated to the 60th anniversary
of N. Eck. Obverse. Germany, Nuremberg,
M. M. Carl, 1601. Silver. MHRN.

Daugavas lejtece ar Rīgu un zviedru uzliktās muitas — licences — māju. E. Tolka 17. gs. beigās zīmētās Rīgas patrimoniālā apgabala speciālkartes kopijas fragments. K. Bronserts, 18. gs. beigās. LVVA.

Unterlauf der Daugava (Düna) mit dem Haus des von den Schweden eingeführten Zolls — der Lizenz. Ausschnitt aus der von E. Tolcks Ende des 17. Jahrhunderts gezeichneten Spezialkarte des Rigaer Patrimonialgebiets. Kopie von C. Bronsert, Ende 18. Jh. HSAL.

Lower reaches of the Daugava with Riga and the Swedes' imposed customs (licence) house. Fragment of the special map of the Riga patrimonial region, drawn by E. Tolcks, late 17th cent. Copy. C. Bronsert, late 18th cent. SHAL.

Tirdzniecības nodokļu lāde. 17. gs. Koks, metāls. RVKM.

Lade der Handelsgebühren, 17. Jh. Holz, Metall. MGRS.

Chest of trade taxes. 17th cent. Wood, metal. MHRN.

Taču Rīgas rātei drīz vien nācās izjust, ka arī Zviedrijas virskundzība ievērojami ierobežo pilsētas patstāvību. Gustavs II Ādolfs jau otrajā dienā pēc Rīgas privilēģiju apstiprināšanas izdeva tā saukto reversālu, kas it kā papildināja pilsētas privilēģijas, bet patiesībā tās ierobežoja. Reversāls paredzēja, ka ikviena zviedru karaļa kronēšanas gadījumā Rīgai jāsusūta delegācija uz Stokholmu, lai zvērētu uzticību jaunajam karalim, jāpiedalās kronēšanas izdevumu segšanā utt. Rīga ar bažām gaidīja, vai katrs nākamais zviedru karalis apstiprinās pilsētas privilēģijas, taču parasti šo jautājumu par labu pilsētai izšķīra iemaksātā nauda kronēšanas izdevumiem, armijai un daudzie aizdevumi zviedru valdībai.

Visnepatīkamākais Rīgas tiesību ierobežojums bija zviedru garnizona uzturēšanās Rīgā, jo poļu karaspēks savā laikā vienmēr palika ārpus pilsētas mūriem.⁹ Karaspēka izmitināšana un apgāde rīdziniekos izraisīja lielu neapmierinātību. Rudenī zviedru garnizonā sākās sērgas, kas izplatījās arī pilsētas iedzīvotāju vidū.

Apstiprinot Rīgas privilēģijas, karalis īpašā pantā solīja neaplikt tirdzniecību ar jaunām muitām. Tomēr, lai papildinātu kara iztukšoto Zviedrijas valsts kasi, 1629. gada martā, vēl pirms pamiera noslēgšanas ar Poliju, Gustavs II Ādolfs paziņoja, ka turpmāk arī Rīgas tirdzniecība tiks aplikta ar jaunu muitu — licenci, kas pilnībā aizgāja kronim. Lai segtu Zviedrijas daudzo karu izdevumus, 17. gadsimta gaitā zviedri ievada vēl papildmuitas.

Zviedru laikā saglabājās burggrāfa amats un tiesa, bet reversāls atņēma Rīgas rātei tiesības izskatīt zviedru izcelsmes muižnieku un zviedru armijas karavīru lietas. Rātes tiesas lēmumiem par apelācijas instanci kļuva hoftiesa vai nu Tartu, vai Stokholmā.

Zviedri saglabāja landtāgu, bet tagad tas bija tikai muižnieku pārstāvju apspriede. Pilsētas landtāgā nepiedalījās. Rīgas pārstāvji devās uz landtāgu tikai kā ārpus pilsētas esošo zemju īpašnieki. Nekādu ārpolitikas un pat Vidzemes guberņas problēmu risināšanā Rīgas rāte vairs dalību neņēma.¹⁰

Rīgas rātes delegācijas vairākkārt devās uz Stokholmu, lai karaļa galmā cīnītos pret pilsētas tiesību ierobežojumiem. Zviedrijas karaļu realizētā muižu redukcija bija ievērojami saasinājusi kroņa un Vidzemes muižnieku attiecības. Šis apstāklis, kā arī briestošais militārais konflikts ar Krieviju padarīja karali piekāpīgāku, un Rīgai lielā mērā izdevās nosargāt savu no viduslaikiem mantoto tiesību kopumu.

Kad Rīga 1710. gadā padevās krieviem, kapitulācijas noteikumi atzina un apstiprināja pilsētai visas kopš seniem laikiem no ordeņa mestriem, bīskapiem un citiem iepriekšējiem valdniekiem iegūtās privilēģijas, tiesības, statūtus, paražas un brīvības. Garantēta tika Augsбургas evaņģēliski luteriskā konfesija.

Tālaika vēstures avoti rada iespaidu, ka pirmos divus gadus cara valdība ievēroja Akorda punktus un Rīgas iekšējās lietās neiejaucās. Tā pārņēma vienīgi portorija un licences ienākumus.

1712. gada jūnijā Pēteris I iecēla Rīgas rātei prezidentu un virsinspektoru Ilju Isajevu¹¹, "lai uzraudzītu turienes komerclietas"¹². Kā rātes prezidents Isajevs bija starpnieks starp pilsētas pašpārvaldes iestādēm un gubernatoru, bet kā virsinspektors viņš pārzināja visus pilsētas ienākumus un saņēma

Anikita Repņins — Rīgas guberņas
ģenerālgubernators (1710, 1719–1726).
Nezināms mākslinieks, 18. gs.
Audekls, eļļa. RVKM.

Anikita Repnin — Generalgouverneur
von Riga (1710, 1719–1726).
Künstler unbekannt, 18. Jh.
Öl auf Leinwand. MGRS.

Anikita Repnin, Governor General of
the Riga Province (1710; 1719–1726).
Artist unknown, 18th cent.
Canvas, oil. MHRN.

rīkojumus no Senāta. Virsinspektoram īpaši bija jā rūpējas, lai Rīgā pastāvošie tirdzniecības ierobežojumi neskartu krievu tirgotāju intereses. 27. jūnijā Isajevs ieradās rātē un pieprasīja, “lai rāte paklausā viņam un nerīkojas bez viņa ziņas visās lietās, kas attiecas uz ienākumiem un muitu uzlikšanu”¹³. Vēlāk prezidents un virsinspektors paziņoja, ka piedalīsies rātes sēdēs. Rātes protestiem pret virsinspektora iecelšanu nebija panākumu. Pēteris I, reformējot Krievijas pilsētu satversmi, 1721. gadā Isajevu iecēla par visu Krievijas pilsētu galvenā maģistrāta prezidenta palīgu.¹⁴ Arī Rīga bija pakļauta maģistrātam. Kad šo institūciju likvidēja, Isajevs 1726. gadā atgriezās amatā Rīgā.¹⁵ 1731. gadā Anna Joanovna viņu iecēla par komerckolēģijas viceprezidentu un, “sīrsnīgi pateicies par milestību un draudzību, ko izjutis savā uzturēšanās laikā rātē”¹⁶, Isajevs no Rīgas aizbrauca. Cita persona vairs šai amatā iecelta netika.

Ar 1725. gada 22. decembra Katrīnas I ukazu Rīgas rātē likvidēja burggrāfa amatu un burggrāfa tiesu. Ukazā bija teikts, ka Rīgas rātei nav nekādu tiesību

izmantojot burggrāfa tiesu pret Vidzemes muižniekiem un Krievijas valsts pavalstniekiem. Turklāt ordeņa mestru laikā šāda burggrāfa tiesa nav pastāvējusi. Tāpēc Senāts, pamatojoties uz Ķeizarkās Majestātes rīkojumu, pavēl turpmāk dižciltīgo nodarījumus izskatīt hoftiesā,¹⁷ kas bija guberņas tiesu iestāde.

Jau Isajeva darbības laikā rātes kompetencēs iejaucās gan pats monarhs, gan feldmaršals Aleksandrs Menšikovs, gan Vidzemes gubernators. Tā 1712. gada 9. jūlijā Pēteris I lika Isajevam nodrošināt, lai ārzemju tirgotāji varētu tirgot savas preces nelielās devās tieši no kuģiem,¹⁸ apejot ridzinieku starpnieku tiesības; 1714. gadā cars portorija prefekta amatā, ignorējot rāti, iecēla fon Dannenšternu, kas pat nebija Rīgas pilsonis¹⁹. Menšikovs savukārt lika izlietot gandrīz visus izpostītās pilsētas līdzekļus nocietinājumu celšanai 1726. gadā.²⁰

Īpaši aktīvs bija Vidzemes gubernators Grigorijs Čerņišovs (1727–1729), kas iejaucās visdažādākajās Rīgas pārvaldes lietās — aizliedza izvest rudzus, atcēla cenas, ko rāte noteica par amatnieku darbu, regulēja rātes tiesas darbību. Jaunievelētie rātskungi stājās amatā tikai pēc gubernatora akcepta.²¹

Arī nākamie gubernatori konsekventi kontrolēja rātes darbību: ienākumus, amatpersonu iecelšanu, ostas darbību u. c.

Vēl smagāks nekā zviedru laikā bija pienākums izmitināt pilsētā krievu karavīrus. To skaits bija tik liels, ka izmitināšanai izmantoja visas mājas kā pilsētā, tā priekšpilsētās. Izņēmums bija tikai birģermeistara, rātskungu un dižciltīgo mājas.

Smagajās pēckara apstākļos Rīgai nācās vēl vairāk nekā zviedru laikā tērēt naudu ārkārtējiem izdevumiem Krievijas kronim. Slepajos rātes protokolos reģistrēti izdevumi regulārām dāvanām ķeizaram Ziemassvētkos, Lieldienās, kronēšanas, dzimšanas u. c. dienās. Tāpat izdevumus prasīja gubernatoru ierašanās un aizbraukšana, viņu meitu kāzas, augstu Krievijas amatpersonu caurbraukšana Rīgai, kā arī ierēdņu piekukuļošana.²²

Ar Katrīnas II 1765. gadā izdoto Rīgas tirdzniecības likumu rāte zaudēja prerogatīvu tirdzniecības likumdošanā un bija pakļauta ģenerālgubernatora kontrolei.²³ 18. gadsimta laikā saglabājās maz tādu pašvaldības darbības sfēru, kurās neiejaucās centrālā vara.

ĢILŽU CĪŅA PAR PIEDALĪŠANOS PILSĒTAS PĀRVALDĒ

Ar Livonijas federatīvo valstiņu sabrukumu un Vidzemes pakļaušanos Polijai Rīgas rāte bija zaudējusi viduslaiku virskungus, kas ar savu autoritāti un politiku līdzsvaroja ģilžu un rātes attiecības. Rīgas patstāvības laikā (1562–1582) ģildes ievērojami palielināja savu lomu pilsētai svarīgu jautājumu izlemšanā, to skaitā visu ārpolitikas problēmu risināšanā.²⁴ Tomēr pastāvošā kārtība saglabājās. To veicināja ne tikai tradīciju spēks, bet galvenokārt draudošās Livonijas kara briesmas.

Rīgas rātes likumu spogulis. 19. gs. vidus.
Koks, zeltījums. RVKM.

1722. gada Pētera I ukazs noteica, ka tiesās un citās valsts iestādēs uz galda kā likumības simbolam jāatrodas tiesu spogulim — trīsstūrveida kolonnai, uz kuras skaldnēm lasāmi trīs svarīgākie Pētera I ukazi.

Gesetzessäule aus dem Rigaer Rat.
Mitte 19. Jh. Holz, vergoldet. MGRS.
Mit Ukas von 1722 ordnete Peter I. an, daß bei Gericht und anderen Amtsstuben auf dem Tisch eine "Gesetzessäule" (russisch "Zerkalo") — eine dreieckige Säule, auf dessen Flächen drei wichtigsten Verordnungen Peters I. zu lesen waren, — als Symbol der Gesetzlichkeit stehen soll.

"Mirror of law" of the Riga Town Council.
Mid-19th cent. Wood, gilded. MHRN.
The decree issued by Peter I in 1722 prescribed that on the table in courts and other state institutions shall be placed a "Mirror of law", a triangular column symbolizing lawfulness and bearing inscriptions of the three most important decrees by Peter I.

Pāvestam Gregorijam XIII (1572–1585)
veltīta medaļa. Averss. Itālija, Parma,
L. Fragny, 1582. Sudrabs. RVKM.

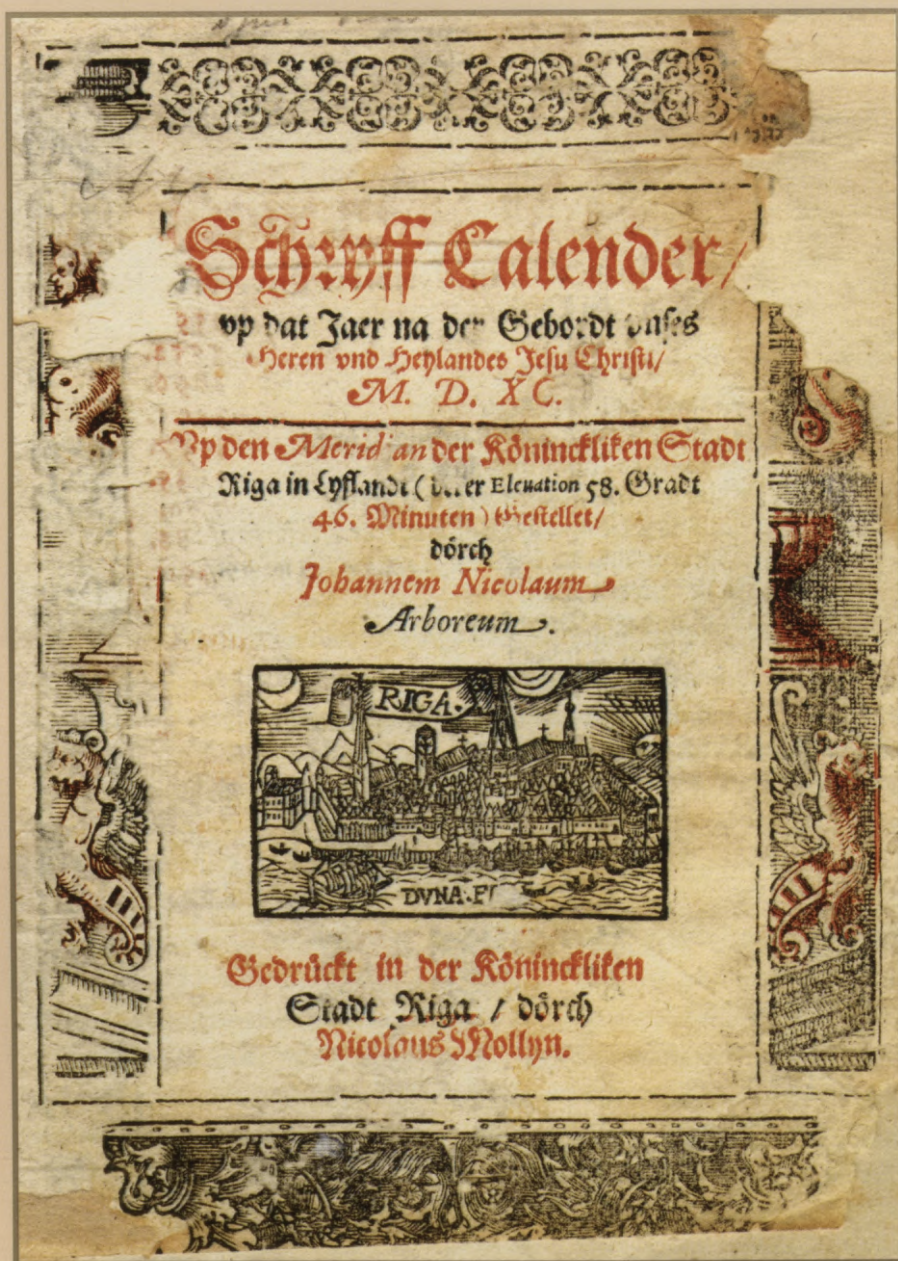
Medaille zu Ehren von Papst Gregor XIII.
(1572–1585). Avers. Italien, Parma,
L. Fragny, 1582. Silber. MGRS.

Medal, dedicated to Pope Gregory XIII
(1572–1585). Obverse. Italy, Parma,
L. Fragny, 1582. Silver. MHRN.

1590. gada kalendāra titullapa ar pirmo
Rīgā iespiesto pilsētas skatu. Sastādījis
J. N. Arborijs, iespiedis N. Mollīns Rīgā,
1589. LAB.

Titelblatt des Kalenders für 1590 mit der
ersten in Riga gedruckten Stadtansicht.
Verfaßt von J. N. Arborius, gedruckt
von N. Mollin, Riga, 1589. ABL.

Title-page of the calendar for 1590 with
the first Riga-printed view of the city.
Compiled by F. N. Arborius, printed by
N. Mollin, Riga, 1589. LAL.

Ar pakļaušanos Polijas karalim rāte ieguva autoritatīvu atbalstu, kas jāva pretoties ģilžu spiedienam un retāk nekā agrāk pieaicināt eltermaņu un vecāko pārstāvjus, kad bija jāpieņem pilsētai nozīmīgi lēmumi. Ģildēs brieda neapmierinātība ar jauno politiku. 1584. gada decembrī saspilējums pārauga t. s. Kalendāra nemieros.

Jau 1582. gadā pāvests Gregorijs XIII, lai sabalansētu kalendāra dienu skaitu ar patieso gada ilgumu, izsludināja kalendāra reformu. Rāte vilcinājās luteriskajā Rīgā ieviest jauno kalendāru, jo baidījās no pilsoņu protesta. Tomēr karaļa varas pārstāvis burggrāfs Nikolajs Eke kategoriski pieprasīja ieviest jauno kalendāru. Ģilžu pārstāvji skaidroja pārējiem iedzīvotājiem, ka, ieviešot reformēto kalendāru, poļu valdība mēģina ar uzpirktās rātes palīdzību atjaunot pilsētā katoļticību, un atgādināja par rātes padevību katoļiem, atdodot tiem divas baznīcas un ielaižot pilsētā jezuītus.

Kad rāte, jezuiti, katoļu garīdznieki un to piekritēji Jēkaba baznīcā pēc jaunā stila svinēja Ziemassvētkus, dievnamā ielauzās pūlis un uzsāka grautiņu. Drīz pēc Ekas pavēles tika arestēts viens no aktīvākajiem jaunā kalendāra pretiniekiem Domscolas rektors Heinrihs Mellers. Šis solis paātrināja notikumu gaitu. Pilsētnieki iebruka Ekas un katoļiem labvēlīgi noskaņoto rātskungu dzīvokļos un izdemolēja tos. Rāte vairs nekontrolēja situāciju. Nemiernieku priekšgalā bija jurists un pilsētas notārs Mārtiņš Gize (no 1588. gada — Lielās ģildes eltermanis), viņam līdzās nostājās vintirgotājs Hanss Brinkens (Lielās ģildes eltermanis no 1585. gada²⁵) un kannu lējējs no Mazās ģildes Hanss Zengeizens. Nemierniekiem pievienojās arī rātskungs Nikolajs Fike, taču viņa pozīcijai bija personiski motīvi.

Gan nemieru vadītāju sociālā piederība, gan vēl jo vairāk rātei uzspiestais 1585. gada 23. janvāra līgums rādīja, ka lozungs par evaņģēliskās mācības aizstāvību bija tikai iegansts, lai panāktu pilsētas satversmes pārveidošanu ģilžu labā. No līguma 63 paragrāfiem tikai četri prasīja katoļu baznīcas ierobežošanu un vecā kalendāra saglabāšanu. Vairums paragrāfu noteica ģilžu un rātes līdztiesību pilsētas pārvaldē, bet īpaši finansu kontrolē. Ņemot vērā Ekas aktivitāti jaunā kalendāra ieviešanā un represijās pret Melleru, burggrāfu izslēdza no birģermeistaru vidus, atņēma viņam vārtu atslēgas un atstādināja no pilsētas lietu apspriešanas. Pār pilsētas ienākumiem no svariem, dzirnavām, muižām u. c. noteica visstingrāko ģilžu kontroli. Pilsētas dažādu jautājumu apspriešanai ģilžu eltermaņi un vecākie izraudzījās tādu ģilžu pārstāvju daudzumu, kādu uzskatīja par nepieciešamu, bet svarīgākos jautājumus vispirms lika apspriest katras ģildes biedru kopsapulcē.

Rīgas ienākumu un izdevumu pārziņu noteica īpaši "Pilsētas kases noteikumi".²⁶ Jebkuru rīcību ar naudas līdzekļiem stingri uzraudzīja abu ģilžu pārstāvji. Tika noteiktas ar naudas līdzekļu uzskaiti saistīto personu regulāras atskaites. Pilsētas finansu līdzekļu deficīta gadījumos ģildes drīkstēja to novērst ar nodokļu vai citu naudas iegūšanas veidu palīdzību.²⁷ Rātes tiesības tika ievērojami sašaurinātas, neskarta palika tikai tās tiesas vara.

Kaut arī ģildes bija ieguvušas varu, miers pilsētā neiestājās. Sākās ienīsto rātskungu vajāšana. Diviem no viņiem — Gothardam Vellingam un Johanam Tastijam — izpildīja nāvessodu. Apsūdzības par pretējo pusī tika iesniegtas

vietvaldim Janam Radzivilam un karalim. Nemierus izbeidza poļu komisāru un karaspēka ierašanās Rīgā. Tos 1589. gada 17. jūlijā pa pilsētas vārtiem ielaida pats Gīze. Viņam un vēl vairākiem opozīcijas vadoņiem izpildīja nāvessodu, citi aizbēga uz ārzemēm.

26. augustā, Sv. Severīna dienā, poļu valdības pārstāvju vadībā starp rāti un ģildēm tika parakstīts Rīgas pilsētas līgums, kas vairāk pazīstams kā Sv. Severīna dienas izlīgums. Ģildes zaudēja arī tās tiesības, ko bija ieguvušas vēl pirms nemieriem.

Līgums sastāvēja no trim daļām un gara priekšvārda, kurā cita starpā pilsētas kopiena lūdza rāti piedot notikušo "labvēlīgi kā nepilngadīgiem bērniem"²⁸.

Pirmā daļa "Par augstāko kārtu" pamatoja rātes kā augstākās varas stāvokli un tiesiskumu. Kopienai bija jāatsakās no jebkādas iejaukšanās rātes kā vienīgās un augstākās juridiskās instances kompetencēs. Jebkura iebilde un nepakļāvība tika noliegta arī attiecībā uz ikvienas rātes amatpersonas tiesībām, kompetencēm un pienākumiem.

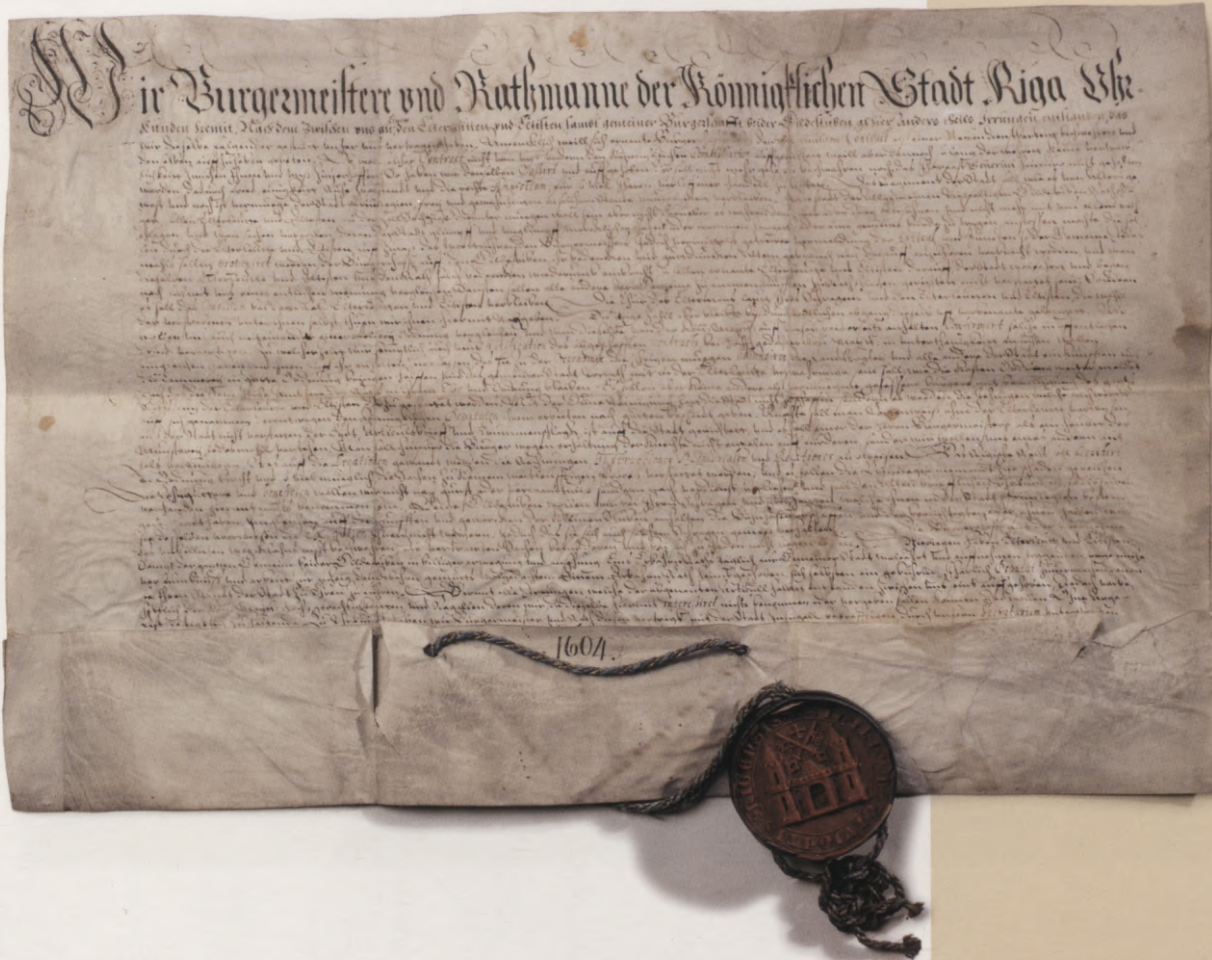
Otrā daļā tika runāts par "vispārīgo pilsoņu kārtu un tiesībām". Rāte turpmāk paredzēja apspriesties nevis ar visu kopienu, bet ar 70 tās pārstāvjiem — 40 no Lielās un 30 no Mazās ģildes. Vakances gadījumā katra ģilde piedāvāja sešus kandidātus brīvajai vietai, un rāte izvēlējās piemērotās personas. Lai pieņemtu lēmumu, pietika, ka rāte ir vienisprātis ar vienu no ģildēm, otrai bija jāpakļaujas. Ja abu ģilžu pārstāvji nostājās pret lēmumu, tad to nodeva apspriešanai sešiem rātskungiem un sešiem kopienas pārstāvjiem, un viņu izspriestais stājās spēkā. Visu pilsoņu kopumam, kuru iepazīstināja ar lēmumiem, mainīt tos nebija tiesības.

Ar ģilžu tiesību nodošanu 70 vīru komitejai arī Rīgā akceptēja principu, kas jau pastāvēja Vācijas pilsētās. Ne visiem ģilžu locekļiem bija pietiekamas zināšanas, lai pieņemtu lēmumus komunālos un politiskos jautājumos, kuru daudzums pieauga un kuri kļuva arvien sarežģītāki. Tāpēc kompetentāko un uzticamāko personu izvēle sadarbībai ar rāti bija progresīvs pasākums, bet citās pilsētās nepastāvēja iespēja rātei ietekmēt komitejas veidošanu. Ievēlēšana komitejā uz mūžu attālināja šos pārstāvjus no tirgotāju un amatnieku aktuālākajiem uzskatiem un interesēm.

Noslēguma daļa saucās "Par kopējo ienākumu un kases pārvaldi". Kases pārvaldi vadīja divi rātes locekļi — grāmatvedis un inspektors. Viņus uzraudzīja no katras ģildes viena persona pārmaiņus. Pārējie pārvaldītāji bija seši ģilžu pārstāvji, bet tos apstiprināja rāte. Nodokļus un citus pasākumus deficīta gadījumā noteica rāte.

Apstākļu spiestas, ģildes Sv. Severīna dienas izlīgumu bija parakstījušas. Naidu pret šo "velnišķo līgumu" stiprināja arī tajā ietvertais noteikums, ka šīs dienas mūžīgai atgādināšanai tā katru gadu pilsētā "ar prieku un pateicībā Dievam" jāsvin kā lieli svētki.²⁹

Pēc dažiem gadiem (1592. gadā) pilsoņiem izdevās panākt savas lomas palielināšanu kopējās kases pārvaldē. Tam par iemeslu bija ziņas, ka pilsētas naudas lietās notiek ļaunprātības. Galvenie pārmetumi bija vērsti pret burggrāfu Eki, kurš bija ievēdis 100 mucas sālītas cūkgaļas, nesamaksājot muitu.

Vēl Eke bija aizdevis pilsētas naudu uz procentiem. Ar augļošanu un ņemot naudu no pilsētas kases, viņš bija ieguvis milzu īpašumus.³⁰ Eke, lai attaisnotos, par saviem līdzekļiem nodibināja trūcīgo atraitņu patversmi — Ekes konventu, bet gildes panāca kases pārvaldes reorganizāciju. Eltermaņu un vecāko loma tika palielināta, bet rātes spēja ietekmēt izvēlētos kandidātus — samazināta.

Neapmierinātība ar Sv. Severīna dienas izlīguma sekmēto rātes politiku turpinājās. 1604. gadā Lielās gildes Vastlāvju naktssapulcē, kurā bija jāievēl jauns eltermanis, protests izlauzās uz āru. Pretēji pilsoņu vēlmei brīvi izraudzīties kandidātu daži eltermaņi norādīja, ka tas jāizraugās no 40 komitejā pārstāvētajiem vīriem, jo to prasa 26. augusta izlīgums. Pilsoņi ne tikai atteicās pakļauties, bet ierosināja izskatīt sūdzības par rāti, kas, neievērojot izlīgumu, ļaunprātīgi izmantojusi kases naudu. Rāte bija spiesta piekāpties, un brīvās vēlēšanās par eltermani ievēlēja Evertu Etingu. Minētais konflikts norisinājās poļu–zviedru kara laikā, un, baidoties, ka neapmierinātie namnieki varētu atvērt pilsētas vārtus zviedriem, strīdā iejaucās poļu armijas virspavēlnieks Vidzemē Jans Hodkevičs. Ar viņa starpniecību 1604. gadā starp Rīgas rāti un namnieku opozīciju tika noslēgts jauns līgums, kas paredzēja gilžu pārstāvju aktīvu līdzdalību pilsētas naudas un nekustamo īpašumu pārvaldē. Lielā gilde ieguva arī tiesības pati ievēlēt savas amatpersonas. Sv. Severīna

Rīgas rātes un gilžu 1604. gadā noslēgtais līgums. RVKM.

Vertrag, getätigt 1604 zwischen dem Rigaer Rat und den Gilden. MGRS.

Agreement of 1604, signed by the Riga Town Council and the Guilds. MHRN.

Rīgas pilsētas kases kolēģijas sēde.
Nezināms mākslinieks, 17. gs. otrā puse.
Audekls, eļļa. RVKM.

Sitzung des Kassakollegiums
der Stadt Riga. Künstler unbekannt,
zweite Hälfte 17. Jh. Öl auf Leinwand.
MGRS.

Sitting of the Riga City Treasury Board.
Artist unknown, second half of
the 17th cent. Canvas, oil. MHRN.

Rīgas pilsētas kases kolēģijas sēžu zāles
galds un rātsnama krēsli.
Nezināms meistars, 17.–18. gs.
Koks, āda. RVKM.

Tisch aus dem Sitzungssaal
des Kassakollegiums der Stadt Riga
und Stühle aus dem Rathaus.
Meister unbekannt, 17.–18. Jh.
Holz, Leder. MGRS.

Table of the Riga City Treasury Board room
and chairs of the Town Council.
Artisan unknown, 17th–18th cent.
Wood, metal. MHRN.

dienas izlīgumu pasludināja par atceltu. Līdz ar to atcēla arī komitejas institūciju, bet palielināja abu ģilžu tiesības pilsētas lietu izšķiršanā.

Zviedru valdīšanas laikā ilgstošākais konflikts starp pilsoņu opozīciju un rāti izraisījās 17. gadsimta 70. gados. Tas risinājās gan Rīgā, gan karaļa galmā Stokholmā. Šajos gados Rīgas finanšu pārvaldei noformēja pilsētas kases kolēģiju tādā veidā, kādā tā saglabājās arī nākamajos gadsimtos. Sevišķi nozīmīga bija karaļa Kārļa XI rezolūcija (1675. gada 17. augustā), kas noteica kolēģijas organizāciju: ordinārā kolēģija pārzināja ikdienas lietvedību, bet ekstraordinārā izšķīra svarīgas finanšu lietas. Ordinārā sastāvēja no 12 locekļiem — viena birģermeistara, viena rātskunga, abiem eltermaņiem un pa vienam vecākajam un trim pilsoņiem no katras ģildes. Ekstraordināro veidoja visa ordinārā kolēģija, ko papildināja vēl divi rātskungi un pa vienam vecākajam un trim pilsoņiem no katras ģildes.³¹ Turpmāk kases kolēģija kļuva par pilsoņu opozīcijas un rātes strīdu vietu.

17. gadsimta beigās namnieku opozīcija Rīgā apsīka. Galvenie cēloņi sociālo cīņu apsīkumam meklējami pašā opozīcijā. Tās sociālā bāze bija ļoti šaura. Tie visumā bija mazāk turīgie tirgotāji, kuri pārstāja aktīvi atbalstīt opozīciju tad, kad kļuva bagātāki, ieņēma Lielās ģildes amatus vai arī iekļuva rātē. Viņi meklēja rātes atbalstu pret ārzemnieku konkurenci tirdzniecībā. Valsts

muižu iznomāšana pavēra viņiem iespēju kļūt par muižu nomniekiem. Samierinādamās ar savu prasību daļēju apmierināšanu, opozīcija aprīma. To sekmeja arī ģilžu un cunftu sistēmas problēmas 18. gadsimtā.

RĀTES STRUKTŪRA UN KOMPETENCES

Līdz pat 18. gadsimta pēdējam ceturksnim Rīgas rāte saglabāja gandrīz neskartu pēc Ziemeļvācijas parauga līdz 16. gadsimtam izveidojušos pārvaldes organizāciju. Tajā joprojām bija pārstāvētas trīs vietējās vācu pilsoņu kārtas: rāte (pilsētas pašvaldības augstākais orgāns), Lielā ģilde (lieltirgotāju korporācija, kas apvienoja arī baņķierus un zeltkaļus), Mazā ģilde (amatu meistarų apvienība).

Ludvigs Hintelmanis — rātskungs
(1608–1643). Nezināms mākslinieks,
17. gs. 20. gadi. Koks, tempera. RVKM.

Ludwig Hintelmann — Ratsherr
(1608–1643). Künstler unbekannt,
20er Jahre 17. Jh. Tempera auf Holz.
MGRS.

Ludwig Hintelmann, town councillor
(1608–1643). Artist unknown, 1620s.
Wood, tempera. MHRN

Dolmaņu ģimenes epitāfijas centrālā daļa.
Pa kreisi: Bērents Dolmanis — rātskungs,
birģermeistars un burggrāfs (1608–1641).
Nezināms mākslinieks, 1642. Varš, eļļa.
RVKM.

Epitāfija līdz 1891. gadam atradās
Sv. Pētera baznīcā.

Epithaph der Familie Dolmann. Mittelteil.
Links: Berent Dolmann — Ratsherr,
Bürgermeister und Burggraf (1608–1641).
Künstler unbekannt, 1642. Öl auf Kupfer.
MGRS.

Das Epitaph befand sich bis 1891
in der St. Petrikerche.

The central part of the Dolmann family
epitaph. On the left: Berent Dolmann,
town councillor, Burgomaster and
Burggraf (1608–1641). Artist unknown,
1642. Copper, oil. MHRN.

Until 1891 the epitaph was in
St Peter's church.

Hinrihs fon Ūlenbroks — rātskungs un
birģermeistars (1588–1641). J. G. Zigmunds,
19. gs. 90. gadi. Audekls, eļļa. RVKM.

Hinrich von Ulenbrock — Ratsherr und
Bürgermeister (1588–1641). J. G. Siegmund,
90er Jahre 19. Jh. Öl auf Leinwand. MGRS.

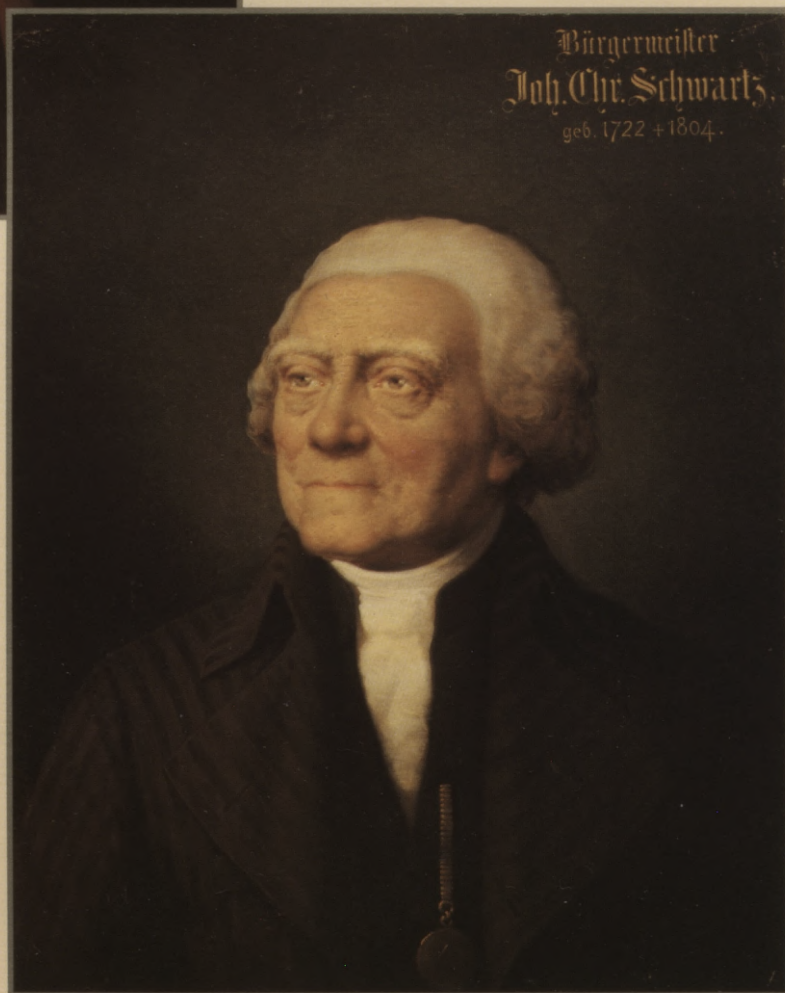
Hinrich von Ulenbrock, town councillor
and Burgomaster (1588–1641).
J. G. Siegmund, 1890s. Canvas, oil. MHRN.

Ādams Hinrihs Švarcs — rātskungs un
birģermeistars (1719–1762). J. G. Zigmunds,
19. gs. 80.–90. gadi. Audekls, eļļa. RVKM.

Adam Hinrich Schwartz — Ratsherr und
Bürgermeister (1719–1762). J. G. Siegmund,
80er–90er Jahre 19. Jh. Öl auf Leinwand.
MGRS.

Adam Hinrich Schwartz, town councillor
and Burgomaster (1719–1762).
J. G. Siegmund, 1880s–1890s. Canvas, oil.
MHRN.

Johans Kristofs Švarcs — rātskungs un
birģermeistars (1761–1804). J. G. Zigmunds,
1892. Audekls, eļļa. RVKM.

Johann Christoph Schwartz — Ratsherr
und Bürgermeister (1761–1804).
J. G. Siegmund, 1892. Öl auf Leinwand.
MGRS.

Johann Christoph Schwartz, town
councillor and Burgomaster (1761–1804).
J. G. Siegmund, 1892. Canvas, oil. MHRN.

Virsvadība pār pārējām kārtām bija rātei. Tā apvienoja sevi likumdošanas, pārvaldes, jurisdikcijas un finansu funkcijas.

Vēlēšanas. Brīvo vietu aizpildīšanas kārtība rātē kopš viduslaikiem gandrīz nebija mainījusies. Rātes vēlētāji bija tikai tās locekļi, kas kandidātus izvēlējās no tirgotājiem — Lielās ģildes eltermaņiem un no rātes kancelejas, kura sastāvēja no t. s. literātiem³² — izglītotiem cilvēkiem. Vakances parasti aizpildīja rātskungu dēli un radnieki. Tādējādi rāte aptvēra nedaudzas Rīgas dzimtas, visbiežāk ar kopīgiem radurakstiem. Veidojās t. s. rātes linija (*Rathslinie*). Atsevišķas dzimtas Rīgas augstākajā pārvaldes institūcijā noturējās pat vairākus gadsimtus. Visilgāk te sastopama Dreilingu dzimta. Tās pirmais pārstāvis Pauls Dreilings 16. gadsimta sākumā ieceļoja no Tiroles un bija Rīgas arhibīskapa padomnieks.³³ 1518. gadā viņš kļuva par rātskungu,³⁴ 1524. gadā nodibināja Rīgas pilsētas bibliotēku. Melhior Dreilings, Melhior Fukss un

Eižens Jūliuss Alts — rātskungs
(1873–1878), vēlāk pilsētas sekretārs
jaunizveidotajā Rīgas domē (1878–1889).
J. G. Zigmunds, 1892.
Audekls, eļļa. RVKM.

Eugen Julius Alt — Ratsherr (1873–1878),
später Stadtsekretär bei dem
neugebildeten Stadtrat (1878–1889).
J. G. Siegmund, 1892. Öl auf Leinwand.
MGRS.

Eugen Julius Alt, town councillor
(1873–1878), later town secretary of
the newly-formed Riga Town Council
(1878–1889). J. G. Siegmund, 1892.
Canvas, oil. MHRN.

Gothards Fēgezaks 1663. gadā izveidoja Rīgā ūdens ierīci, t. s. vaskunstī, kas ar pumpi pa caurulēm pilsētu apgādāja ar Daugavas ūdeni.³⁵ (Ierīce nokalpoja 200 gadus.) 17. gadsimta beigās rātē bija pat divi birģermeistari ar vienādu vārdu — Johans Dreilings. Viens no viņiem dāvināja Sv. Pētera baznīcai zvanu spēli, ko bija nopircis Holandē par 8000 dālderiem.³⁶ Pēdējais dzimtas pārstāvis birģermeistars Teodors fon Dreilings nomira 1766. gadā.³⁷

1551.–1747. gadā rātē bija Cimmermaņi, 1556.–1747. gadā — Rigemāņi, 1596.–1803. gadā — Grāfes, 1695.–1771. gadā — bagātie tirgotāji Bērensi u. tml.³⁸

Rātskungu Melhiora Dreilinga, Melhiora Fuksa un Gotharda Fēgezaka 1663. gadā Rīgā ierīkotā ūdensierīce. J. K. Broce, 1782. Akvarelis. LAB.

"Wasserkunst" (Wasserleitung), angelegt 1663 in Riga von Ratsherren Melchior Dreiling, Melchior Fuchs und Gotthard Vegesack. J. Chr. Brotze, 1782. Aquarell. ABL

Waterworks, installed in Riga in 1663 by town councillors Melchior Dreiling, Melchior Fuchs and Gotthard Vegesack. J. Chr. Brotze, 1782. Water colour. LAL.

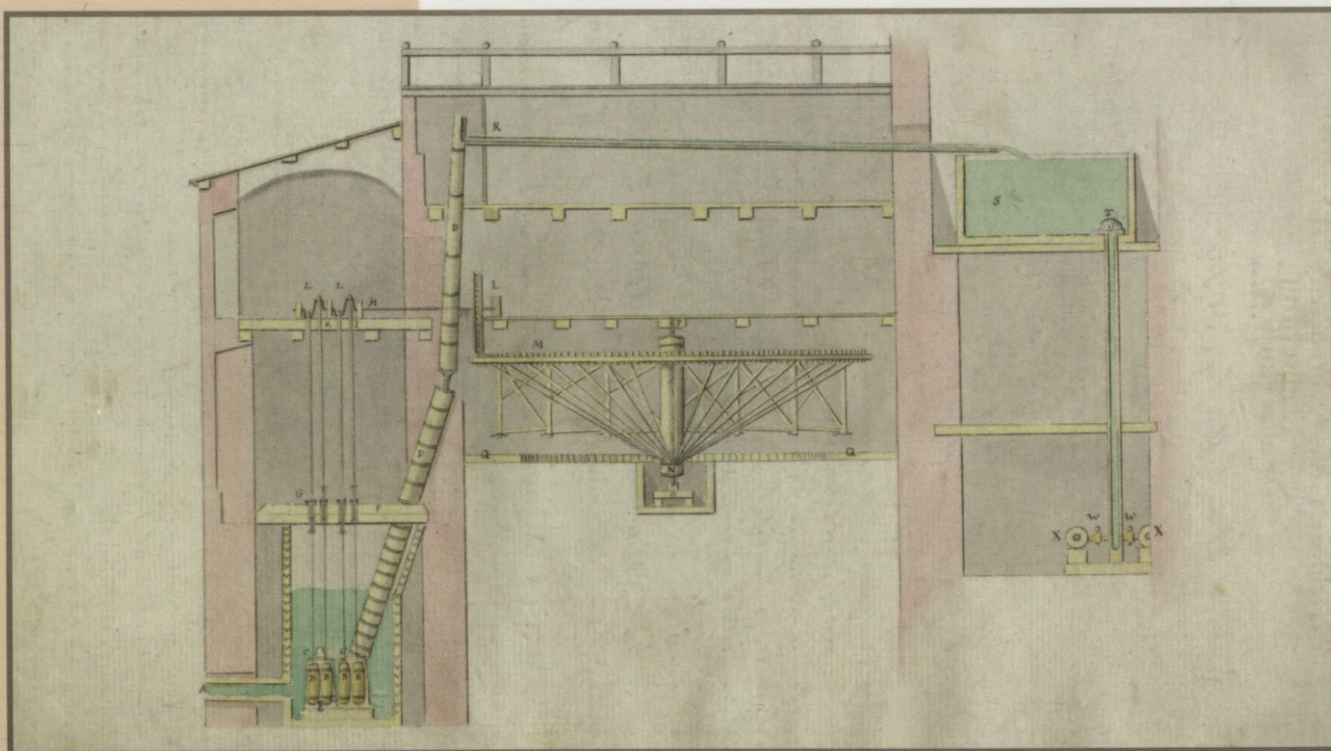
Ūdensvada koka caurules un svina savienojuma fragments. 17. gs. beigas. RVKM.

Atrasts 1995. gada arheoloģiskajos izrakumos Dannenšterna namā.

Fragment einer hölzernen Wasserröhre mit einem Verbund aus Blei. Ende 17. Jh. MGRS.

Gefunden 1995 bei den archäologischen Ausgrabungen im Dannenstern-Haus.

Fragment of lead junction of wooden water pipes. Late 17th cent. MHRN. Uncovered in the excavation at the Dannenstern House, 1995.

Rātskunga Ludviga Hintelmaņa 1641. gadā
Rīgas Domam dāvinātā kancele. T. Heince,
1641. Koks, polihromija.

Kanzel, geschenkt 1641 dem Rigaer Dom
von Ludwig Hintelmann. T. Heintze, 1641.
Holz, Polychromie.

Pulpit, donated in 1641 to the Riga Dom
by Riga town councillor Ludwig
Hintelmann. T. Heintze, 1641.
Wood, polychrome.

Rīgas rātes sēde. Nezināms mākslinieks, 17. gs. otrā pusē. Audekls, eļļa. RVKM. Gleznā attēlota sēde Rīgas rātsnamā pēc rātes ievēlēšanas, kad rātskungī pie atvērta loga (gleznas labajā pusē) izziņo pilsētas likumus (*bursprake*).

Sitzung des Rigaer Rates.

Künstler unbekannt, zweite Hälfte 17. Jh. Öl auf Leinwand. MGRS.

Das Gemälde stellt die Sitzung des Rates im Rigaer Rathaus nach der Ratswahl dar, als die Ratsherren am geöffneten Fenster (auf der rechten Seite des Gemäldes) die Stadtgesetze (*bursprake*) vortragen.

Sitting of the Riga Town Council. Artist unknown, second half of the 17th cent. Canvas, oil. MHRN.

The picture shows the sitting in the Riga Town Hall after the elections of the Town Council. At the open window (on the right) the city laws (*bursprake*) are announced to the citizens.

Rātes lielums un struktūra. 17.–18. gadsimtā rātes lielums būtiski nemainījās. Tajā bija četri birģermeistari un 14–16 rātskungi. 1718. gadā rāte, atbildot uz prezidenta un virsinspektora Isajeva pieprasījumu, rakstīja: "Agrākos laikos, kad rāte bija pilnā sastāvā (pirms Ziemeļu kara), tā sastāvēja no četriem birģermeistariem un 14 rātskungiem. Brīžiem, raugoties no tālaika iespējām un apstākļiem, atsevišķos gados bija divu rātskungu mazāk vai vairāk. Pēdējie bija t. s. supernumerāriji, kam nemaksāja algu."³⁹

Laika gaitā rātes uzbūve bija kļuvusi sarežģītāka. 17. gadsimta beigās tās struktūru un darbību ietekmēja t. s. revidētās pilsētas tiesības. 1673. gadā jau atkārtoti izstrādāto jauno pilsētas tiesību projektu karalis neapstiprināja, bet praksē to sāka lietot kā pilsētas likumīgu tiesību avotu, kura pirmajā daļā vairāki noteikumi attiecās uz rāti pašu.⁴⁰

Atsevišķu pilsētas saimniecības un pārvaldes nozaru vadīšanai 17. gadsimtā bija izveidota rātei pakļauta īpaša tiesu un administratīvo iestāžu sistēma: tiesas, kolēģijas un inspekcijas.

Vadošos posteņus Rīgas pārvaldē ieņēma rātskungi, bet viņu darbu uzraudzīja birģermeistari. Kā vieni, tā otri savus amatus varēja mainīt rātes gada sanāksmēs, kas notika pirms Miķeļiem, taču parasti tiesu, kolēģiju un citu iestāžu sastāvs ilgstoši palika nemainīgs.

Viens no rātskungiem bija sindiks — jurists, kura loma poļu un zviedru laikā bija ievērojami pieaugusi. Viņa uzdevums bija kontrolēt kanceleju un raudzīties, lai visi raksti būtu sastādīti pilsētas interesēs un saskaņoti ar rāti. Sindiks regulāri piedalījās delegācijās, kas aizstāvēja pilsētas pozīcijas ārzemēs, arī Polijas vai Zviedrijas karaļa galmā.⁴¹

Ikdienā katram birģermeistaram un rātskungam bija jāuzņemas vairāki amati pilsētas administratīvās un tiesu pārvaldes institūcijās, jo to skaits bija daudz lielāks nekā rātes sastāvs.

Pilsētai attīstoties un mainoties politiskajām virsvārām, daži amati nomainījās. Tā 1725. gadā Senāts likvidēja poļu 1581. gadā ievesto burggrāfa amatu un tiesu.⁴² Pēc Ziemeļu kara Rīga Krievijas impērijas sastāvā neatguva naudas kalšanas tiesības un monētu kalšanas kungs vairs nebija vajadzīgs. Centralizēto valstu sastāvā rāte zaudēja iespēju realizēt savu ārpolitiku. 18. gadsimtā dažus gadus pazuda nozīmīgais sindika postenis, bet, kad šo posteņi atjaunoja, sindiks kļuva par ierindas ierēdni.

Rātes kompetences. Rīgas rātes kompetences un līdz ar to struktūra bija sarežģīta un samudžināta. Rātes sniegtie ziņojumi Isajevam (1715., 1718. gadā)⁴³, kā arī rātskunga Melhiora fon Vidaua sarakstītais šīs institūcijas raksturojums (1760. gadā)⁴⁴ ļauj izsekot rātes darbības galvenajiem virzieniem.

Rāte bija augstākā tiesas instance. Vidaus 18. gadsimta vidū to raksturojis

Polijas valdīšanas laikā Rīgā kaltās trīsgrašu monētas. 1586, 1593.

Averss, reverss. Sudrabs. RVKM.

Dreigroschen, geprägt in Riga während der polnischen Herrschaft. 1586, 1593.

Avers, Revers. Silber. MGRS.

Three-groschen coins, struck in Riga during the Polish reign. 1586, 1593.

Obverse, reverse. Silver. MHRN.

šādi: "Rātei ir augstākā tiesas vara kā pār svešiem, tā pilsoņiem, citiem iedzīvotājiem un piemītņiem, bez atšķirības kā pilsētā, tā pilsētas lauku novadā. Krimināllietās, kas attiecas uz dzīvību un nāvi, saskaņā ar pilsētas privilēģijām rāte ir augstākā instance. Tikai atsevišķās civillietās apelāciju iesniedz ķeizarkajā valsts justickolēģijā Sanktpēterburgā."⁴⁵ Zviedru laikā apelāciju iesniedza karaļa tiesā Stokholmā.

Bez tam pastāvēja dažādas zemākās tiesas, kam rātes tiesa bija apelācijas instance. Taču zemākajām tiesām bija ne tikai jurisdikcijas funkcijas. Tās darbojās pie kolēģijām, inspekcijām vai citādi nosauktām iestādēm, kas pārzināja atsevišķas pilsētas dzīves nozares.

Rīgas finanses pārzināja pilsētas kases kolēģija. Kasē ienākumi nāca no pilsētas zemēm un muižām, nodokļiem, tiesu naudām, pārcēlāju naudām, muitām vai to daļām. Tā tas bija no portorija, rekognīcijas (maksas par preču pārbaudi), akcīzes, zivju muitas.

"Tas viss dod pilsētai ienākumus, lai segtu pilsētas cietokšņa būvi, uzturētu pilsētas artilēriju, baznīcas, skolas, atalgotu savas amatpersonas utt.," rakstīja M. fon Vīdaus.⁴⁶

Pilsētas īpašumus patrimoniālapgabalā pārzināja landfogtija ar savu tiesu, bet no Rīgas tālākos (Salaspili, Ikšķili, Limbažus) — īpaša inspekcija.

Kara lietas uzraudzīja munstereja (jeb minstereja), kuras redzeslokā bija kara materiālu noliktavas, pilsētas artilērija, tās virsnieki un apkalpe, kā arī visa pilsētas zaldātu komanda ar augstākajiem un zemākajiem virsniekiem.

Par garnizona izmitināšanu rūpējās četri dzīvokļu kungji (*Quartierherr*). Viņi raudzījās, lai karavīriem un virsniekiem būtu piemēroti dzīvokļi, regulēja izmitināto un māju saimnieku attiecības, sekoja, lai kārtībā būtu ugunsdzēsības rīki un materiāli. Rātes būvkungji kopā ar pilsētas algoto inženieroficiēri rūpējās par visu, kas attiecās uz cietokšņa būvi.

Tirdzniecības tiesa izšķīra visus strīdus, kas radās pērkot un pārdodot. Tiesa raudzījās, lai nekas nenotiek pretrunā ar noteikumiem, lai kārtību ievēro vietējā siktirgotāju kompānija, kam savukārt bija jāpārbauda, lai likumīgi notiek pārtikas līdzekļu pārdošana tirgū.

Tirdzniecības tiesai bija pakļauti arī visi nodarījumi, kas radās tirdzniecības preču transportā, mērīšanā un tīrīšanā, ar ko nodarbojās zvērestu nodevušie un noteiktos amatos iedalītie latvieši un citi algādži.

Ar sabiedriskajiem svāriem un brāķi, kā arī ar mēriem, atsvariem un naudām nodarbojās ķemereja. Tā pārzināja pilsētas ēkas un to celtniecību. Visās būv- un servitūta lietās ķemerejas tiesa pieņēma pirmās instances spriedumu.

Amatu tiesa pirmā izskatīja visas cunftu strīdu lietas.

Par iedzīvotāju veselības aizsardzību un sanitārajiem apstākļiem rūpējās vairākas institūcijas. Aptieku tiesa skatījās, lai kārtību ievēro vietējās aptiekas, kuru darbību rūpīgi izmeklēja abi pilsētas fiziķi (ārsti). Pilsētas fogta tiesa uzraudzīja pārējās medicīnas lietas un pilsētas vecmāšu darbību.

Vīna inspekcija raudzījās, lai vīnu, īpaši reinvīnu, pārdod par atbilstošu cenu un citas vīna šķirnes neuzdod par reinvīnu.

Speciālas inspekcijas uzraudzīja ūdensapgādi, Rīdziņas upes stāvokli, pilsētas zirgu staļļus, cietumus.

Sociālajā aprūpē galvenā nozīme bija bāriņtiesai, kas pārzināja visas nepilngadīgo aizbildniecības un mantojuma lietas. Tiesā tika iesniegti, izmeklēti un apmaksāti visi aizbildņu norēķini. Tā stingri sekoja kārtībai bāriņu namā.

Visas nabagu un atraitņu patversmes, kā arī bāriņu namu uzturēja par pilsoņu līdzekļiem, bet uzraudzīja speciālas inspekcijas.

Rāte pārzināja arī izglītības lietas. Gan centrā esošās vācu, gan aiz vaļņiem un Pārdaugavā noorganizētās nevācu skolas pārraudzīja inspekcijas. 18. gadsimtā Domskolai bija izveidota skolāru (inspektoru) kolēģija: virsmācītājs, divi rātes locekļi un skolas rektors. Rāte raudzījās, lai "viss notiktu pareizi kā ar skolotājiem, tā skolniekiem, lai mīļā jaunatne kā nākotnes sabiedrības stāds tiktu apmācīta kristietībā un visās vajadzīgajās un noderīgajās zinībās"⁴⁷.

Rātes zemāko tiesu zīmogu spiedņi.
17.–18. gs. RVKM.

Stempel von Siegeln der niederen
Ratsgerichte. 17.–18. Jh. MGRS.

Stamps of the seals of the Town Council
lower courts. 17th–18th cent. MHRN.

Zviedru laikā vēl bija saglabājusies rātes uzraudzība pār stipendiātiem, sabiedrības labā studējošiem jauniem cilvēkiem, kuri līdzekļu trūkuma dēļ nespēja turpināt izglītību un kurus rāte subsidēja.

Vēl pastāvēja pilsētas konsistorija, kas izsprieda ģimenes strīdus un citas laulību lietas. Tās priekšsēdētājs bija birģermeistars, bet piesēdētāji — trīs rātes locekļi, virsmācītājs un divi pilsētas mācītāji. Apspriedes notika Doma baznīcas sakristejā. Konsistorijas spriedumi bija nepārsūdzami.

Īpaša likumu tiesa raudzījās, lai tiktu ievērota kārtība kāzās un bērēs, lai cilvēki ģērbtos atbilstoši savam sabiedriskajam stāvoklim.

Rātes inspektoru redzeslokā vēl bija pilsētas bibliotēka, grāmatu spiestuve, muzejs, pārceltuves utt.

Kanceleja. Gadsimtu gaitā centralizētu, birokrātisku valstu sastāvā bija izaugusi kanceleja. Tā sastāvēja no virskancelejas un zemākās kancelejas.

Ķemerejas, bāriņu, landfogtijas un
tirdzniecības tiesu krucifiksi. Rīga,
17. gs.-18. gs. pirmā puse. Sudrabs. RVKM.

Krucifikse des Kämmerei-, Waisen-,
Landvogtei- und Wettgerichts. Rīga,
17. Jh.-erste Hälfte 18. Jh. Silber. MGRS.

Crucifixes of the Kämmerei, custody
courts, the Landvogtei and commercial
courts. Rīga, 17th cent.-early 18th cent.
Silver. MHRN

Rīgas rātes izsniegtā dzimšanas apliecība.
1734. RVKM.

Geburtsbrief, ausgestellt vom Rigaer Rat.
1734. MGRS.

Birth certificate, issued by the Riga Town
Council. 1734. MHRN.

Virskancelejā pirms Ziemeļu kara bija sešas personas: virssekretārs, tiesu sekretāri un arhivārs (kopš 1647. gada).

Zemākā kanceleja sastāvēja no virsnotāra un 3–4 notāriem “atkarībā no iespējām un darba daudzuma”.⁴⁸

Kancelejas ierēdņi, īpaši virssekretāri, bija augsti izglītoti cilvēki, beiguši vairākas Eiropas universitātes. Atsevišķiem no viņiem ir nozīmīga vieta Latvijas kultūras vēsturē.

Viena no spilgtākajām personībām bija virssekretārs un vēlāk sindiks Dāvids Hilhens (1561–1610), Rīgas eltermaņa dēls. Studējis Tībingenē, Heidelbergā un Ingolštātē, lielkanclera Jana Zamoiska ļoti ierēdzēts.⁴⁹ 1585. gadā viņš ieradās Rīgā un ieņēma Kalendāra nemieru laikā padzītā virssekretāra Oto Kannes vietu. Hilhens vairākkārt piedalījās pilsētas deputātu sarunās ar Polijas karali Varšavā. 1588. gadā viņš nodibināja Rīgā pirmo grāmatu spiestuvi

Akcīzes kungu sēde.
Nezināms mākslinieks, 17. gs. otrā puse.
Audekls, eļļa. RVKM.

Sitzung der Akziseherren.
Künstler unbekannt, zweite Hälfte 17. Jh.
Öl auf Leinwand. MGRS.

Sitting of the Board of Excise.
Artist unknown, second half of the 17th cent.
Canvas, oil. MHRN.

un uzaicināja uz šejieni Nīderlandes grāmatu iespiedēju Nikolaju Mollīnu, kurš izdeva arī vairākus Hilhena darbus jurisprudencē un viņa humānisma literatūras sacerējumus. Latvijas vēsturē Hilhens iegājis arī kā pirmā dzimtbūšanas kodeksa autors.⁵⁰ Kā ļoti spilgta individualitāte viņš nonāca konfliktā ar rāti, atstāja Rīgu un mira Polijā. Viņa sievastēvs bija birģermeistars un burggrāfs Francis Nīenstēde (1540–1622), kas atstājis vispilnīgāko Kalendāra nemieru aprakstu.⁵¹ Viņš, tāpat kā Nikolajs Eke, nodibināja patversmi Rīgas pilsoņu atraitnēm (1594. gadā).

16.–18. gadsimtā turpināja attīstīties Rīgas pilsētas arhīvs. 1647. gadā tika izveidots pilsētas arhivāra amats. Pirmais šajā amatā tika iecelts Johans Vite, kurš 1654. gadā kļuva arī par Zviedrijas karaļa vēsturnieku Vidzemē.⁵² Vite sastādīja divus rātes arhīva aprakstus — vienu par lietvedību, otru par pilsētas privilēģijām. Vites iesākto darbu arhīva sakārtošanā turpināja no Rīgas tirgotājiem nākušais vēlākais birģermeistars Pēters Šifelbeins (1687–1771) un pilsētas arhīva sekretārs, arī vēlākais Rīgas birģermeistars Melhiors fon Vīdaus (1716–1787). Jau būdams birģermeistars, Vīdaus 1775. gadā nodeva arhīvam arī divus reģistra sējumus ar t. s. iekšējā arhīva dokumentiem — pilsētas privilēģijām, ligumiem, statūtiem, parādu grāmatām, pilsētas ieņēmumu un izdevumu grāmatām utt.⁵³ 1760. gadā viņš, izpildot Krievijas Senāta pavēli, uzrakstīja hronikas veida Rīgas vēsturi. Tās vecākajā daļā viņš pārstāsta zināmus avotus, bet 18. gadsimta vēsture ir vispusīgs stāstošais avots par dzīvi Rīgā šajā laikā.⁵⁴

Zviedrijas valdīšanas laikā Rīgā kaltie dālderī. 1630, 1643. Averss, reverss. Sudrabs. RVKM.

Taler, geprägt in Riga während der schwedischen Herrschaft. 1630, 1643. Avers, Revers. Silber. MGRS.

Thalers, struck in Riga during the Swedish reign. 1630, 1643. Obverse, reverse. Silver. MHRN.

Rātes kalpotāju kausi. Rīga, 18. gs.
Sudrabs. RVKM.

Willkomm und Becher der Ratsdiener.
Rīga, 18. Jh. Silber. MGRS.

Goblets of the Town Council civil
servants. Rīga, 18th cent. Silver. MHRN.

RĪGAS PĀRVALDE VIETNIECĪBAS LAIKĀ (1787–1797)

Pilsētu autonomiju ar tādu pašpārvaldi, kādu Baltijā veidoja triju kārtu pārstāvji, Krievijas pilsētas nepazina. Katrīna II, kuras valdīšanu (1762–1796) vēstures literatūrā vērtē kā apgaismotā absolūtisma laiku, vēlējās ievest savā valstī vienādu un vienotu pārvaldi — daudzpakāpju iestāžu sistēmu, kuras priekšgalā būtu pati ķeizariene. 1775. gadā Krievijas likumdošanas komisija izstrādāja t. s. vietniecības iekārtas nolikumu.

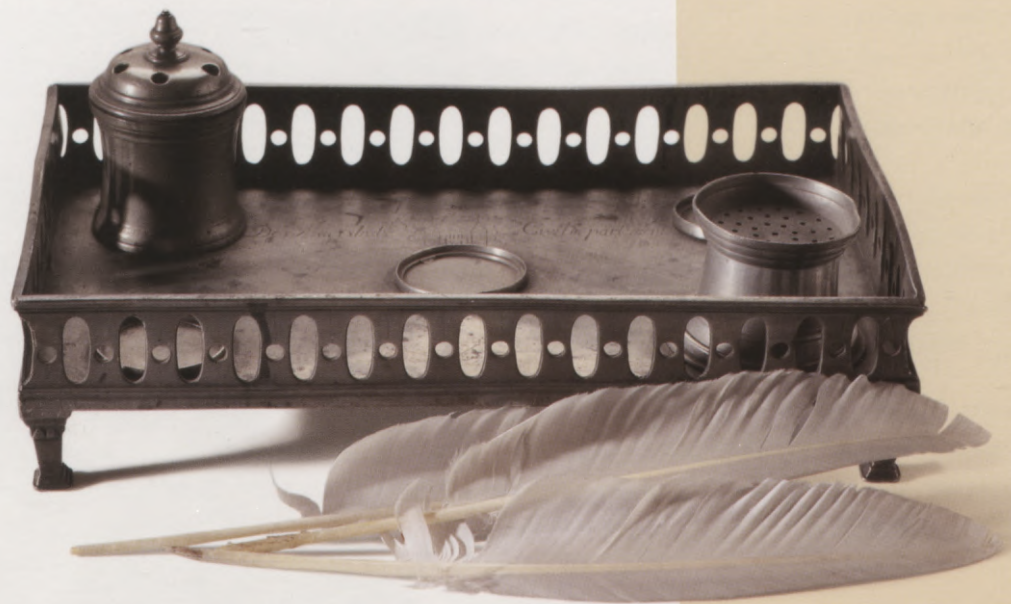
Impērijas teritoriju sadalīja t. s. vietniecībās (*namestņičestvo*). Vietniecību atkarībā no iedzīvotāju skaita veidoja viena līdz trīs guberņas. Jaunajā administratīvajā veidojumā augstākā vara piederēja valdnieces ieceltam vietvaldim.

Krievijas ķeizariene Katrīna II (1762–1796).
Nezināms mākslinieks, 18. gs. beigas.
Vara grebums. RVKM.

Kaiserin Katharina II. von Rußland
(1762–1796). Künstler unbekannt,
Ende 18. Jh. Kupferstich. MGRS.

Catherine II, Empress of Russia
(1762–1796). Artist unknown, late
18th cent. Copper engraving. MHRN.

Baltijas guberņas 1783. gadā pārdēvēja par divām vietniecībām. Igaunijas guberņu nosauca par Tallinas (tolaik Rēveles) un Vidzemes — par Rīgas vietniecību. Augstākā vara uz vietas piederēja ģenerālgubernatoram. Pilsētas pakļāva guberņas iestādei — guberņas maģistrātam.

1785. gadā Katrīna II izdeva divus likumus: Žēlastības grāmatu muižniekiem un Žēlastības grāmatu pilsētām. Pilsētām likums noteica sarežģītu pašpārvaldes iestāžu sistēmu. Reizi trīs gados tika sasaukta pilsētas sabiedrības sapulce (balsstiesīgie iedzīvotāji), kas ievēlēja pilsētas galvu, kopējo pilsētas domi un pilsētas maģistrātu — iestādi, kuras kompetencē bija tiesas lietas. Policiju no tiesas nošķīra.

Kopējās domes uzdevums bija ievēlēt sešbalsīgo domi, kas nodarbojās ar pilsētas saimniecību un labiekārtošanu. Turpmāk kopējā dome varēja arī nesanākt, ja to nepieprasīja ģenerālgubernators vai sešbalsīgā dome. Sešbalsīgā dome savu nosaukumu ieguva no domnieku skaita tajā, bet šo skaitu noteica pilsētas iedzīvotāju sadalījums sešās kategorijās. No katras kategorijas domē bija viens pārstāvis.

Pilsētas iedzīvotāji dalījās šādi: pirmā grupa — istenie pilsētas iedzīvotāji — visi, kam pilsētā piederēja nekustamais īpašums (viņi varēja būt tirgotāji, muižnieki, ierēdņi, garīdznieki u. c.); otrā grupa — ģilžu tirgotāji, kuri pēc kapitāla lieluma dalījās trīs ģildēs; trešā — cunftu amatnieki; ceturrtā — ārzemnieki un citu pilsētu iedzīvotāji; piektā — ievērojamie pilsoņi (lieltirgotāji, kuru kapitāls pārsniedza 50 tūkstošus rubļu, zinātnieki, mākslinieki); sestā — t. s. piemītņi (*posadskije, Beisassen*), kuros ietilpa mājamatnieki un algādži.⁵⁵

Sešas kategorijas savstarpēji dublējās un vienlaikus neaptvēra visus pilsētas iedzīvotājus, piemēram, nebrīvos ļaudis, dižciltīgos, kuriem nebija nekustamais īpašums pilsētā, un citus, bet tiesības piedalīties pilsētas pašpārvaldes institūciju vēlēšanās savukārt nebija visiem kategorijās ieskaitītajiem. Tiesības vēlēties un tikt ievēlētiem bija no 25 gadu vecuma un tikai tiem, kas gadā nodokļos samaksāja ne mazāk kā 50 rubļu.⁵⁶

Rīgas pilsētas maģistrāta civillietu departamenta rakstāmpiederumi.

J. Haijens III, 18. gs. beigas. Alva. RVKM.

Schreibzeug des Departements für Zivilsachen beim Magistrat von Riga.

J. Hayen III., Ende 18. Jh. Zinn. MGRS.

Desk set of the Department for Civil Suit, Magistrate's Court of Riga. J. Hayen III, late 18th cent. Tin. MHRN.

Augusts Vilhelms Barklajs de Tolli —
pilsētas maģistrāta un atjaunotās rātes
loceklis, birģermeistars (1787–1826).
J. H. Linde, 1824. Litogrāfija. RVKM.

August Wilhelm Barclay de Tolly —
Mitglied des Stadtmagistrats und des
wiederhergestellten Rates, Būrgermeister
(1787–1826). J. H. Linde, 1824.
Lithographie. MGRS.

August Wilhelm Barclay de Tolly,
member of the city Magistrate and the
restored Town Council, Burgomaster
(1787–1826). J. H. Linde, 1824. Lithograph.
MHRN.

Aleksandrs Gotšalks Zengbušs — pilsētas
maģistrāta birģermeistars un pilsētas
galva (1790–1797), vēlāk birģermeistars
atjaunotajā rātē. J. G. Zigmunds,
19. gs. 90. gadi. Audekls, eļļa. RVKM.

Alexander Gottschalk Sengbusch —
Būrgermeister des Stadtmagistrats
und Stadtoberhaupt (1790–1797),
später Būrgermeister bei dem
wiederhergestellten Rat. J. G. Siegmund,
90er Jahre 19. Jh. Öl auf Leinwand. MGRS.

Alexander Gottschalk Sengbusch,
Burgomaster of the city Magistrate and
Mayor of Riga (1790–1797), later
Burgomaster in the Town Council.
J. G. Siegmund, 1890s. Canvas, oil. MHRN.

Izejas pozīcijas, no kurām uzsāka pilsētu reformu Baltijā un citur Krievijas impērijā, bija atšķirīgas. Tāpēc likumu uz Rīgas un Tallinas vietniecību attiecināja, tikai sākot ar 1787. gadu. Pirms tam, 1786. gada 16. oktobrī, rāte saņēma ģenerālgubernatora Georga fon Brauna pavēli organizēt pilsētas galvas vēlēšanas. Vēlēšanās Lielajā ģildē par pirmo pilsētas galvu ievēlēja šīs ģildes eltermani Heinrihu Štrauhu, kuru laikabiedri raksturojuši kā vieglprātīgu un darbā nolaidīgu cilvēku.⁵⁷

1787. gada 4. janvārī ievēlēja pilsētas maģistrātu — divus birģermeistus un 12 padomniekus, 5. janvārī — piesēdētājus gubernas maģistrātā.⁵⁸ Daudzi rātskungi atteicās kandidēt jaunizveidotajās iestādēs, bet vairāki tika ievēlēti un tajās darbojās.

8. janvārī pilsētas galva Heinrihs Štrauhs maģistrātu ieveda rātsnamā, kur bija sapulcējušies visi rātskungi, un nolāsija ģenerālgubernatora pavēli par rātes atcelšanu un jaunā personāla vārdus. Maģistrātā par birģermeistaru no vecās rātes bija palicis viens — Johans Jakobs Daniels Betfirs.⁵⁹ Otrs maģistrāta birģermeistars bija lieltirgotājs Aleksandrs Gotšalks Zengbušs, kurš kopš 1790. gada līdz pat vietniecības beigām ieņēma pilsētas galvas posteni.⁶⁰

12. janvārī darbu uzsāka policijas valde ar Senāta iecelto virskomandantu Pēteri Begičevu priekšgalā. Janvārī notika pirmās kopējās domes vēlēšanas un 22. februārī — tās pirmā sēde, kurā ievēlēja sešbalsīgo domi, kas savas sēdes noturēja rātsnamā.⁶¹

Pārvaldes reorganizācija Rīgā notika pakāpeniski, un sākumā saglabājās vairākas rātes iestādes. Centralizētu sociālās aizgādības pārvaldi izveidoja 1788. gadā, rātes zemākās tiesas ar likumā paredzētajiem trim departamentiem (krimināllietu, civillietu un komercdepartamentu) aizstāja 1789. gadā, tad pat reorganizēja skolas — skolu kolēģiju nomainīja skolu direktors. 1793. gadā skolu kolēģiju atjaunoja. No agrākajām rātes zemākajām tiesām saglabāja bāriņtiesu un konsistoriju.⁶²

Rīgas pārvaldi kontrolēja gubernators. Visiem svarīgākajiem pārvaldes iestāžu lēmumiem bija nepieciešams gubernatora apstiprinājums. Viņš izskatīja finansu tāmes un visus iesniegumus, ko dome un pilsētas maģistrāts adresēja augstākstāvošām iestādēm.⁶³

Pēc Katrīnas II nāves viņas dēls Pāvils I 1796. gada 28. oktobrī vietniecības iekārtu likvidēja. Rīgas pārvaldē atjaunojās vecā kārtība. 1797. gada 1. maijā rātsnamā līdzšinējā maģistrāta un sešbalsīgās domes locekļus no pienākumu pildīšanas atbrīvoja virsbirģermeistars Ādams Hinrihs Švarcs, un jaunievēlētā rāte sāka savu darbību. Rātē bija ievēlēti vairāki iepriekšējo pilsētas maģistrātu locekļi (birģermeistars A. G. Zengbušs, rātskungi A. V. Barklajs de Tolli, J. H. Ēlers, K. F. Neienkirhens, J. V. Krēgers⁶⁴), kas lietpratīgi bija darbojušies reformētajā pārvaldē. Vietniecības laiks bija pagājis.

Šajā periodā izveidotā vēlēšanu sistēma ļāva piedalīties pilsētas pārvaldes izveidošanā daudz lielākam Rīgas iedzīvotāju skaitam. No iedzīvotāju pirmās grupas vien pilsētas maģistrāta 1787. gada vēlēšanās piedalījās 343 un 1790. gadā — 630 vēlētāji.⁶⁵ Arī ievēlēt varēja personas no dažādām iedzīvotāju kategorijām. Tomēr pārvaldes iestāžu darbinieku sociālais sastāvs salīdzinājumā ar rāti būtiski nemainījās. Visos sešbalsīgās domes sastāvos bija pa vienam

krievu tirgotājam, bet kopējā domē 51–54 domnieku vidū 1787. gadā iekļuva pārcēlājs latvietis Jānis Šluns, 1790. gadā — krievu tirgotājs Vetošņikovs.⁶⁶ Heinriha Štrauha saimniekošana bija satricinājusi Rīgas ekonomiku. Birokrātiskais aparāts bija liels un smagnējs. Darbinieku algām vien vajadzēja tik daudz naudas, ka pilsēta reizēm nespēja tās izmaksāt. Pilsētas maģistrāta un sešbalsīgās domes kompetences daļēji dublējās. Vairākkārtējās reorganizācijas radīja iespaidu par pārvaldes nestabilitāti un traucēja rīdziniekiem tajā orientēties.

Vietniecības izveidotās pārvalžu sistēmas trūkumi veicināja vecās pārvaldes atjaunošanu visā pilnībā. Saglabājās tikai pilsētā jauniestatītais dalījums daļās un kvartālos ar policijas numuriem. Ikdienā un literatūrā, runājot par rāti, biežāk sāka lietot apzīmējumu “maģistrāts”. Iestāžu birokrātiskā lietvedība bagātīgi atstāja mantojumā pētniekiem arhīva materiālus par Rīgas vēsturi 18. gadsimta pēdējā ceturksnī.

Vērtējot Rīgas pārvaldi 16.–18. gadsimtā, šīs kārtu pārstāvniecības struktūra šķiet nepārskatāma un komplicēta. Tomēr savu pamatuzdevumu — apvienot vienā pārvaldes institūcijā trīs kārtas — tā, kaut ar trūkumiem un novirzēm, kas radās laika gaitā, veica. Kārtas, kuras dalījās pēc nodarbošanās (tirdzniecība, amatniecība), pilsētas pārvaldē aizstāvēja savas profesionālās intereses. Rāte reprezentēja Rīgu kopumā, un tai bija jā rūpējas par visas pilsētas vajadzībām. Tomēr 19. gadsimtā izrādījās, ka 18. gadsimta beigās konsekventi atjaunotā vecā pārvaldes iekārta nespēja pilnvērtīgi risināt izaugušās pilsētas daudzveidīgās problēmas.

¹ Lenz W. Riga zwischen dem Römischen Reich und Polen-Litauen in den Jahren 1558–1582. — Marburg (Lahn), 1968. — S. 73.

² Turpat. — 70. lpp.

³ Arbusow L. Grundriß der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. — Riga, 1918. — S. 228.

⁴ F[roeben] J. G. Rigasche Biographien. — Riga, 1884. — Bd. 3. — S. 269 — 270.

⁵ Rigensia 4 (Mscr. 2254). — 58. lpp. LAB.

⁶ Richter A. v. Geschichte der dem russischen Kaiserthum einverleibten deutschen Ostseeprovinzen bis zur Zeit ihrer Vereinigung mit demselben. — Riga, 1858. — Bd. 1. — T. 2. — S. 69.

⁷ Böthführ H. J. Die Rigische Rathslinie von 1226 bis 1876. — Riga; Moskau; Odessa. — 1877. — S. 141, 151.

⁸ Richter A. v. Geschichte.. — S. 71.

⁹ Feodālā Rīga. — Rīga, 1978. — 187. lpp.

¹⁰ Richter A. v. Geschichte.. — S. 176.

¹¹ Aktenstücke und Urkunden zur Geschichte der Stadt Riga 1710–1740. — Riga, 1902. — Bd. 1. — S. 151.

¹² Русский биографический словарь. — С. Петербур, 1897. — [Т. 8]. — С. 140.

¹³ Aktenstücke und Urkunden .. — Bd. 1. — S. 151.

¹⁴ Русский биографический словарь. — [Т. 8]. — С. 140.

¹⁵ Aktenstücke und Urkunden .. — Riga, 1903. — Bd. 2. — S. 56.

¹⁶ Turpat. — 316. lpp.

¹⁷ Turpat. — 40. lpp.

¹⁸ Turpat. — 1. sēj. — 155. lpp.

¹⁹ Turpat. — 187. lpp.

²⁰ Turpat. — 2. sēj. — 70. lpp.

²¹ Turpat. — 177. lpp.

- ²² Aktenstücke und Urkunden. — Riga, 1906. — Bd. 3. — S. 5.
- ²³ Feodālā Rīga. — 280. lpp.
- ²⁴ *Lenz W.* Riga zwischen .. — S. 9.
- ²⁵ *Keussler J.* Beiträge zur Verfassungs- und Finanzgeschichte der Stadt Riga. — Riga, 1873. — S. 71.
- ²⁶ Turpat. — 64. lpp.
- ²⁷ Turpat. — 68. lpp.
- ²⁸ Turpat. — 73. lpp.
- ²⁹ Turpat. — 79. lpp.
- ³⁰ *Mettig C.* Geschichte der Stadt Riga. — Riga, 1897. — S. 305.
- ³¹ *Keussler J.* Beiträge.. — S. 87.
- ³² [*Wiedau M. v.*] Beschreibung der Stadt Riga, nach ihrem jetzigen Zustande // *Müller G. F.* Sammlung russischer Geschichte. — St. Petersburg, 1764. — Bd. 9. — S. 373.
- ³³ [*robeen*] *J. G.* Rigasche Biographien. — Bd. 3. — S. 208.
- ³⁴ *Böthführ H. J.* Die Rigische Rathslinie .. — S. 121.
- ³⁵ Turpat. — 172. lpp.
- ³⁶ Turpat. — 186. lpp.
- ³⁷ Turpat. — 210. lpp.
- ³⁸ Turpat. — 135., 213.; 138., 195.; 159., 234.; 193., 219. lpp.
- ³⁹ Aktenstücke und Urkunden .. — Bd. 1. — S. 296.
- ⁴⁰ *Richter A. v.* Geschichte.. — S. 176.
- ⁴¹ Aktenstücke und Urkunden .. — Bd. 1. — S. 297.
- ⁴² Turpat. — 2. sēj. — 40. lpp.
- ⁴³ Turpat. — 1. sēj. — 217. — 224., 296. — 311. lpp.
- ⁴⁴ [*Wiedau M. v.*] Beschreibung .. — S. 373 — 377.
- ⁴⁵ Turpat. — 374. lpp.
- ⁴⁶ Turpat. — 377. lpp.
- ⁴⁷ Aktenstücke und Urkunden .. — Bd. 1. — S. 301.
- ⁴⁸ Turpat. — 305. lpp.
- ⁴⁹ *Böthführ H. J.* Die Rigische Rathslinie.. — S. 155.
- ⁵⁰ Feodālā Rīga. — 170. lpp.
- ⁵¹ *Zeids T.* Senākie rakstīte Latvijas vēstures avoti. — Riga, 1992. — 110. lpp.
- ⁵² *Arbuzovs L.* Rīgas historiogrāfija // Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīga, 1938.–1939. — 18. sēj. — 35888. sl.
- ⁵³ *Zeids T.* Senākie rakstīte .. — 147. lpp.
- ⁵⁴ [*Wiedau M. v.*] Von der Stadt Riga Ursprunge und merkwürdigen Begebenheiten // *Müller G. F.* Sammlung russischer Geschichte. — S. 263 — 362; [*Wiedau M. v.*] Beschreibung .. — S. 363 — 398.
- ⁵⁵ Всемирная история. — Москва, 1958. — Т. 5. — С. 661; *Pētersone V.* Rīgas pilsētas pārvalde Katrīnas II reformu laikā (1783–1796) // Latvijas Arhīvi. — 1994. — Nr. 3. — 18., 22. lpp.
- ⁵⁶ Всемирная история. — Т. 5. — С. 661.
- ⁵⁷ Feodālā Rīga. — 318. lpp.; *Mettig C.* Geschichte der Stadt Riga. — S. 402.
- ⁵⁸ Feodālā Rīga. — 315. lpp.
- ⁵⁹ [*robeen*] *J. G.* Rigasche Biographien. — Bd. 3. — S. 270.
- ⁶⁰ *Pētersone V.* Rīgas pilsētas pārvalde.. — 23. lpp.
- ⁶¹ Feodālā Rīga. — 319. lpp.
- ⁶² Turpat. — 315. — 317. lpp.
- ⁶³ *Pētersone V.* Rīgas pilsētas pārvalde.. — 23. lpp.
- ⁶⁴ No: [*robeen*] *J. G.* Rigasche Biographien. — Bd. 3. — S. 272; *Pētersone V.* Rīgas pilsētas pārvalde .. — 21. lpp.
- ⁶⁵ *Pētersone V.* Rīgas pilsētas pārvalde .. — 22. lpp.
- ⁶⁶ Turpat. — 20. lpp.

RĪGAS DOMES IZVEIDOŠANA UN TĀS DARBĪBA

(19. gadsimta otrā puse – 1918. gads)

ietokšņa un fortifikācijas sistēmas likvidēšana, dzelzceļu būves aizsākumi, tirdzniecības (1861), rūpnieciskās un amatnieciskās darbības (1866), kā arī zemnieku kārtas personu kustības brīvības (1863) pasludināšana 19. gadsimta otrajā pusē pavēra Rīgai iespēju no nocietinātas pilsētas pārtapt par modernu rūpniecības un ostas lielpilsētu, kam bija svarīga loma visas impērijas ekonomikā. Pēc vaļņu nojaukšanas sākusies plašā būvniecība Rīgas veidolā iezīmēja jauna tipa sabiedriskās un saimnieciskās ēkas — fabrikas, dzelzceļa stacijas, bankas utt.

Saimnieciskā rosība izraisīja strauju Rīgas iedzīvotāju skaita pieaugumu. 19. gadsimta vidū pilsētā dzīvoja aptuveni 65 000, bet 1897. gadā — jau 282 000 cilvēku.¹ Rīga joprojām bija daudznacionāla pilsēta, kurā lielākās nacionālās grupas veidoja vācieši, latvieši un krievi. Latviešu skaits pilsētā 19. gadsimta otrajā pusē strauji pieauga — galvenokārt uz ienācēju zemnieku rēķina. Krievu ieplūšanu Rīgā veicināja dzimtbūšanas atcelšana Krievijā 1861. gadā, bet it sevišķi 19. gadsimta nogalē un 20. gadsimta sākumā cariskās valdības piekoptā rusifikācijas politika. Latvieši un krievi — ar retiem izņēmumiem — pārstāvēja vidējo un sīko uzņēmēju slāni. Līdz ar Rīgas Latviešu biedrības nodibināšanu 1868. gadā Rīga kļuva par latviešu nacionālās kustības centru. Inteliģences — juristu, žurnālistu, arhitektu, ārstu un citu —

vidū sevi pieteica spilgtas latviešu personības. Relatīvi turīga latviešu iedzīvotāju slāņa veidošanās izraisīja tā pārstāvju vēlmi pašapliecināties ne tikai sabiedriskajā dzīvē, bet arī pilsētas pārvaldē. To netieši veicināja arī Krievijas

1905. gada revolūcijas laikā Rīgas ielās aizturētie agitatori. Atklātne, 1906. RVKM.

Agitatoren, verhaftet in Riga während der Revolution von 1905. Postkarte, 1906. MGRS.

Agitators, detained in the streets of Riga during the revolution of 1905. Postcard, 1906. MHRN.

iekšpolitika, kuras viens no mērķiem bija likvidēt Baltijas, līdz ar to vāciešu privilēģēto stāvokli, unificēt pārvaldes iekārtu, padarīt krievu valodu un pareizticību par valdošām visā valstī. Kaut arī vāciešu īpatsvars Rīgas iedzīvotāju vidū samazinājās, tie līdz pat Pirmajam pasaules karam tomēr paturēja noteicošo vietu pilsētas ekonomikā un pārvaldē.

1905. gada janvārī Krievijas impērijā sākās revolūcija, kas ievērojami ietekmēja valsts turpmāko sabiedrisko un politisko dzīvi. Latvijā revolūcija norisinājās īpaši aktīvi. 13. janvāra demonstrācijas dalībnieku apšaušana Daugavmalā, strādājošo streiki, mītiņi un sapulces, varas iestāžu represijas un sociālistu kaujinieku bruņotas akcijas pret karaspēku un policiju raksturoja revolūciju Rīgā. Pēc cara 1905. gada 17. oktobra manifesta pasludināšanas sāka dibināties dažādas legālas latviešu, vācu un krievu politiskās partijas, kas aktīvi iesaistījās vēlēšanu cīņā par vietām Valsts domē un pilsētu pašvaldībās. Valdība bija spiesta atcelt vairākus reliģiska un nacionāla rakstura ierobežojumus. Pēc revolūcijas valdība pastiprināja pārkrievošanas politiku valsts nomalēs.

Ar 1910. gadu Latvijas rūpniecībā iestājās kārtējais uzplaukuma periods un Rīgā ievērojami pieauga rūpniecības uzņēmumu un iedzīvotāju skaits. 1913. gadā Rīgā bija jau 517 522 iedzīvotāji.²

1914. gada vasarā iesācies Pirmais pasaules karš pašos pamatos izmainīja ierasto dzīves gaitu. No Polijas un Lietuvas, vēlāk arī Kurzemes cauri Rīgai uz Iekškrīeviju plūda simtiem tūkstoši bēgļu. 1915. gada pavasarī vācu karaspēks

no Lietuvas puses ielauzās Latvijā, un rudenī fronte uz diviem gadiem nostabilizējās Daugavas līnijā, apmēram 20–30 km puslokā apņēmot Rīgu. Uz Krievijas pilsētām tika evakuēta Rīgas rūpniecības uzņēmumu, valsts, finansu un mācību iestāžu lielākā daļa. Frontē pie Rīgas ciņā ar vāciešiem devās nacionālā noskaņojuma izraisītā pacēlumā izveidotie un rīdzinieku svinīgi pavadītie latviešu strēlnieku bataljoni, kas vēlāk pārtapa par pulkiem.

Ilgie kara gadi un saimnieciskais sabrukums impēriju 1917. gada februārī noveda pie revolūcijas, kas lika caram atteikties no troņa. Pie varas nākusī Pagaidu valdība, kaut arī ieviesa likumdošanā ievērojamas demokrātiskas pārmaiņas, pieaugošā haosa apstākļos nespēja pilnībā kontrolēt stāvokli valstī. Rīgā stihiski veidojās dažādas sociāla, nacionāla un reliģioza rakstura organizācijas, notika politisko spēku un novirzienu organizētas demonstrācijas un mītiņi. Ar ieilgušo karu neapmierinātajā tautā arvien lielāku popularitāti ieguva sociāldemokrātu — lielinieku paustās populistiskās, uz varas sagrābšanu mērķētās idejas.

1917. gada vasaras beigās Vācijas armija Rīgas frontē pārgāja uzbrukumā dezorganizētajām Krievijas armijas daļām un 21. augustā (pēc jaunā stila — 3. septembrī) pēc divu dienu asiņainām kaujām ar latviešu strēlniekiem, kuri vienīgi vēl izrādīja vērā ņemamu pretestību, ieņēma Rīgu un ievērojamu Vidzemes daļu.

Krievijas imperators Nikolajs II viesošanās laikā Rīgā 1910. gada 5. jūlijā stāda ozolu jaunizveidotajā Pētera parkā Pārdaugavā. Priekšplānā kreisajā pusē: pilsētas galva Georgs (Džordžs) Ārmitsteds. Atklātne, 1910. RVKM.

Kaiser Nikolai II. von Rußland setzt während seines Besuches in Riga am 5. Juli 1910 eine Eiche in dem neu angelegten Peter-Park in Pārdaugava (Überdüna). Im Vordergrund links: der Stadtoberhaupt George Armitstead. Postkarte, 1910. MGRS.

During his visit to Riga Nikolai II, Emperor of Russia, when planting an oak-tree in the new Peter park in Pārdaugava, on 5 July, 1910. In the foreground on the left: Mayor George Armitstead. Postcard, 1910. MHRN.

Latviešu strēlnieki Daugavmalā pirms došanās uz fronti. Nezināms fotogrāfs, 1915. gada rudens. RVKM.

Die lettischen Schützen am Daugava- (Düna-) Ufer vor dem Marsch an die Front. Fotograf unbekannt, Herbst 1915. MGRS.

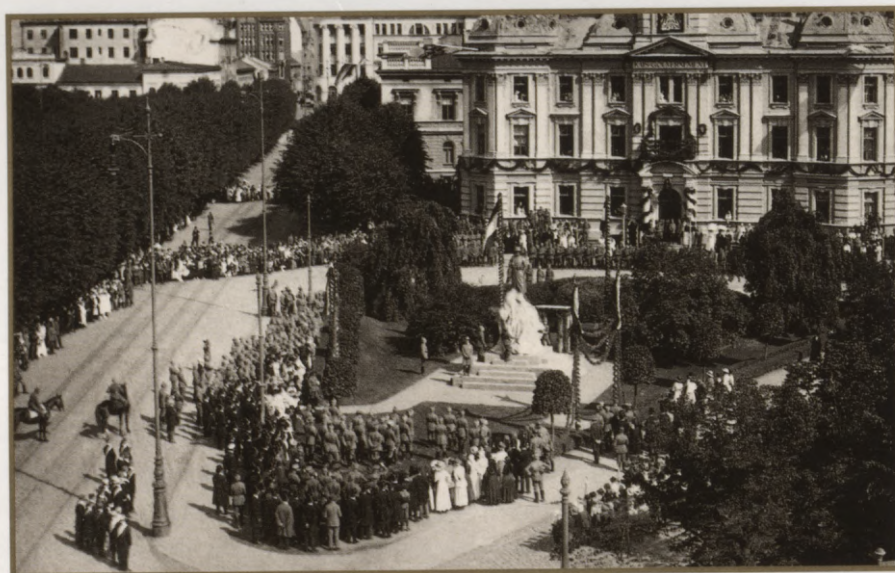
Latvian riflemen on the Daugava bank before leaving for the front. Photographer unknown, autumn of 1915. MHRN.

Vācu karavīram veltīta pieminēkļa atklāšana 1918. gada 3. septembrī pie Rīgas apgabaltiesas ēkas. Atklātne, 1918. RVKM.

Enthüllung des Denkmals für einen deutschen Soldaten am 3. September 1918 am Kreisgerichtsgebäude Riga. Postkarte, 1918. MGRS.

Unveiling the monument to the German Soldier at the Riga District Court on 3 September, 1918. Postcard, 1918. MHRN.

Vācu okupētajā Rīgā jau 1917. gada rudenī izveidojās latviešu sabiedrisko darbinieku Demokrātiskais bloks, kurš, līdzīgi Petrogradā nodibinātajai Latviešu pagaidu nacionālajai padomei, par savu politisko mērķi izvirzīja neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšanu. Savukārt okupācijas iestādes un daļa vietējo vāciešu aktīvi centās panākt tā dēvētās Baltijas hercogistes izveidošanu. Tās priekšgalā būtu vācu firs, bet iekšējā pārvalde atrastos gandrīz vienīgi vietējo vāciešu rokās, un šī formāli neatkarīgā valsts būtu cieši saistīta ar Vāciju. 1918. gada novembrī Rīgā pat tika izveidota iecerētās valsts valdības padome, taču bija jau par vēlu — 11. novembrī beidzās Pirmais pasaules karš. Pamiera līgumā Vācija apņēmas izvest savu karaspēku no Baltijas brīdī, kad to pieprasīs Antantes lielvalstis. Pasaules karš bija beidzies, tomēr Latvijas zemē joprojām atradās vācu okupācijas karaspēks un arī Rīgā reālā vara bija vācu militāriestāžu rokās.

RĀTE 19. GADSIMTA OTRĀ PUSĒ

19. gadsimta vidū arvien klajā parādījās pilsētas vecās satversmes trūkumi un nepiemērotība jaunajiem apstākļiem. Iespēja piedalīties pilsētas pārvaldē joprojām bija trim privileģētajām kārtām, pie kurām 1865. gadā piederēja tikai 1689 jeb 1,8% no visiem Rīgas iedzīvotājiem. Pat Rīgā dzīvojošo vāciešu (1860. gadā — 43 980) vidū pilntiesīgu pilsoņu bija tikai nedaudz vairāk par 4%.³

Rātes rokās joprojām koncentrējās administratīvās, tiesu, policijas un saimnieciskās funkcijas. Pilsētas iekšējā dzīvē atklājās, ka rātei nav pa spēkam ne jaunā laika izvirzītie uzdevumi un plaša vērīena komunālā politika, ne apmierinoša tieslietu kārtošana.

Tiesu jomā šajā laikā bija vērojama gausa un pavirša lietu izskatīšana. Turklāt pārsūdzība rātē kā augstākajā instancē bija zaudējusi jēgu, jo tā parasti apstiprināja zemāko instanču kolēģu pieņemtus spriedumus.

Rātes locekļiem vienlaicīgi bija jāpiedalās rātes kopējās sēdēs un jāveic pat vairāki pienākumi tai pakļautajās zemākajās tiesās, kolēģijās un inspekcijās, kuru darbu apjoms, pilsētai attīstoties, nemitīgi auga. Bez tam rātskungi lieltirgotāji bija aizņēmti savos darījumos.

Pret veco pārvaldes iekārtu nostājās ārpus ģildēm un cunftēm esošie amatnieki, fabrikanti un rūpnieki, t. sk. topošā latviešu pilsonība. Uz kārtu privilēģijām dibinātā pārvaldes iekārta ne vien liedza tiem piedalīties pilsētas pārvaldīšanā, bet arī nomāca viņu saimniecisko iniciatīvu.

Šāda pārvaldes iekārta neatbilda arī Krievijas interesēm. Jau kopš 19. gadsimta 40. gadiem valdība veica Baltijas guberņu pilsētu (t. sk. Rīgas) pārvalžu pārbaudi, lai saskaņā ar valsts interesēm pielīdzinātu tās Krievijas likumu prasībām. Šādā nolūkā Rīgu apmeklēja vairākas valdības komisijas. Mēģinot apsteigt valdības likumdošanu un apzinoties trūkumus, ko radīja abu funkciju apvienošana, 1861. gadā arī Lielā ģilde izteica vēlmi šķirt tiesas no pārvaldes institūcijām. 60. gadu pirmajā pusē rāte, piesaistot abu ģilžu pārstāvjus, izstrādāja vairākus pārvaldes reformas projekta variantus, par galveno uzdevumu tomēr uzskatot uz kārtu privilēģijām balstītās pārvaldes iekārtas piemērošanu jaunā laika prasībām.

Projekta izstrādāšana norisa lēni un neizlēmīgi. 1868. gadā iesniegto projektu cara valdība noraidīja, jo tas paredzēja saglabāt vairākas Rīgas pārvaldes īpatnības. Likumdevēji šai laikā jau gatavoja visām Krievijas impērijas pilsētām vienādu likumu.

KRIEVIJAS PILSĒTU LIKUMDOŠANA UN RĪGAS PĀRVALDES REFORMĒŠANA

1870. gadā tika pieņemts jauns Krievijas pilsētu likums, kas pašos pamatos izmainīja arī Baltijas pilsētu satversmi. Likums⁴ noteica pilsētu pārvalžu turpmāko uzbūvi un kompetences, attiecības ar augstāko administrāciju, vēlēšanu tiesības, respektīvi, to patstāvības robežas.

Pilsētu likums paredzēja šādas vēlētas pilsētas pārvaldes institūcijas: rīkotājorgāns — pilsētas dome, ko ievēlēja pilsētas vēlētajū sapulce; domnieku skaits bija atkarīgs no vēlētajū skaita pilsētā (Rīgā — 72); izpildorgāns — pilsētas valde; tās locekļu skaitu brīvi noteica dome, bet tas nevarēja būt mazāks par divi. Domes un valdes priekšsēdētāja amatu apvienoja domes ievēlēts pilsētas galva, kura pilnvaru laiks, tāpat kā domei un valdei, bija četri gadi. Atsevišķu pilsētas nozaru tiešo vadību dome varēja nodot kādas personas vai īpašu — pagaidu vai pastāvīgu — izpildkomisiju ziņā, kas darbojās valdes vadībā.

Visbūtiskāk tika revidēti līdzšinējie pārstāvniecības principi pilsētu pašvaldībā, feodālo kārtu principa vietā pasludinot bezkārtu vēltu pilsētas pārvaldi. Aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības ieguva: Krievijas pavalstnieki; vīrieši, sākot ar 25 gadiem, kuriem pilsētas robežās piederēja nekustamais īpašums, par ko tika maksāts pilsētas nodoklis, tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmums uz ģilžu apliecību pamata vai arī kuri maksāja pilsētas labā nodokli no siktirdzniecības, sīkrūpniecības un augstākās kategorijas komiju apliecībām. Pēdējai grupai bija obligāts divgadīgs dzīvesvietas cenzs. Vēlēšanu tiesības piešķīra tikai tiešo nodokļu maksātājiem — par īpašumu vai personīgo nodarbošanos. "Kas nemaksā vietējos nodokļus, tam arī nav tiesību spriest par to izlietošanu,"⁵ — šādi likumdošana pamatoja jaunievēsto municipālo vēlēšanu sistēmu. Vēlēšanu tiesības zaudēja pilsētas nodokļu parādnieki.

Īpašuma faktors likumā bija sevišķi spilgti uzsvērts, piešķirot vēlēšanu tiesības ne tikai fiziskām, bet arī t. s. juridiskām personām — dažādām valsts un sabiedriskajām iestādēm, korporācijām, biedrībām, baznīcām utt., ja vien tās maksāja pilsētas labā nodokli. Vienai personai varēja piederēt divas balsis — viena uz personīgā īpašuma pamata, otra kā cita īpašuma pārstāvim. Par sievietēm un t. s. civilo pilngadību (21 gads) nesasnējušām personām balsoja pilnvarotie.

Ārpus vēlētajū loka bez nemantīgajiem rīdziniekiem palika guberņas administrācija un vietējās policijas ierēdņi, kaut arī tie atbilstu vēlēšanu cenza prasībām. Minētajam izņēmumam vajadzēja radīt ilūziju par šo varas pārstāvju neitralitāti un bezpartejiskumu pašvaldības vēlēšanās.

Vēlētajūs pēc pilsētai maksātā nodokļu lieluma sadalīja trijās klasēs, kas katra maksāja trešo daļu nodokļu kopsomas. Katra klase ievēlēja vienādu skaitu (24) domnieku. Tādējādi katrai vēlētajū kategorijai bija cita pārstāvniecības norma. Pirmajā klasē, kurā ietilpa lielie īpašnieki, parasti bija daži desmiti vēlētajū, otrajā — simtos skaitāmi vidēji turīgi īpašnieki, un, beidzot, visa pārējā sīkīpašnieku masa, kas skaitliski daudzkārt pārsniedza pirmo grupu kontingentu, veidoja trešo klasi.

Pilsētu pārvalžu pārzināmo jautājumu loks bija samērā plašs, kaut arī nepārsniedza tīri saimnieciskos ietvarus.

Pilsētas domes pienākums bija ievēlēt dažādas pilsētas amatpersonas un noteikt tām atalgojumu, uzlikt un mainīt likumā noteiktajā kārtībā nodokļus un nodevas, dzēst nodokļu parādus, lemt par pilsētas aizņēmumiem un citām saistībām, izskatīt un apstiprināt pilsētas budžeta tāmes un atskaites, izstrādāt pilsētas pārvaldes institūciju darbības noteikumus un instrukcijas, apstiprināt dažādus saistošus noteikumus iedzīvotājiem pilsētas labiekārtošanas jautājumos utt.

Pilsētas valdes funkcijās ietilpa: pārzināt pilsētas saimniecības lietas, veikt pilsētas īpašumu uzskaiti, meklēt līdzekļus pilsētas saimniecības uzlabošanai, sastādīt pilsētas budžeta tāmi, vākt nodokļus, iesniegt domei atskaites par savu un tai pakļauto iestāžu darbību un naudas apgrozījumiem.

Pilsētu pārvalžu rīcības brīvību likums ierobežoja, nosakot gubernatora uzraudzību pār rīcības likumību. Likums paredzēja ap 30 gadījumu, kad bija vajadzīgs augstākas priekšniecības — gubernatora vai iekšlietu ministra — apstiprinājums. Tas attiecās uz visiem svarīgākajiem domes lēmumiem — par pilsētas aizņēmumiem, pilsētas nekustamo īpašumu pārdošanu, nodokļu paugstināšanu un jaunu ieviešanu utt. Ja gubernators nepiekrita attiecīgajiem domes un valdes lēmumiem, viņam bija tiesības apturēt to darbību un lietu strīda izšķiršanai nodot augstākstāvošām instancēm. Pret pārējiem domes lēmumiem gubernators varēja iebilst vienīgi tad, ja tie bija pretrunā ar likumu. Gubernators izskatīja arī pilsētu finansu tāmes, visus augstākajām instancēm adresētos domes lēmumus, viņam iesniedza sūdzības par domes rīcību utt.

Bez tam gubernatora vadībā no augstākajiem guberņas ierēdņiem un vietējo pašvaldību pārstāvjiem tika izveidota īpaša vietēja pilsētu pašvaldību pārraudzības iestāde — guberņas pilsētu lietu pārvalde, kuras uzdevums bija ievākt informāciju pilsētu lietās un vienlaikus atvieglot administrācijas iejaukšanos. Kā zemākā tiesu instance pašvaldību lietās (augstākā — Senāts) tā pēc gubernatora priekšlikuma sprieda par pilsētu pārvalžu lēmumu un rīkojumu likumību un lietderību, izšķīra konfliktus starp pilsētām un gubernatoru, t. i., šīs pašas pārvaldes priekšsēdētāju, kā arī policiju, izskatīja sūdzības par pilsētas varas pārstāvjiem. Vidzemes guberņas pilsētu lietu pārvaldē iekļāvās Rīgas pilsētas galva un viens domes pārstāvis.

1877. gada 26. marta cara ukazs 1870. gada Krievijas pilsētu likumu attiecināja uz Baltijas guberņām,⁶ nosakot Baltijas pilsētu pārvalžu reformēšanas pamatprincipus. Viens no tiem paredzēja ieviest pilsētu likumu atsevišķās guberņu pilsētās pakāpeniski, ņemot vērā vietējos apstākļus, un pēc iekšlietu ministra ieskata. Noteikumos bija vairāki izņēmumi, "kurus valsts intereses atzina par pieļaujamiem Baltijas provinču labā."⁷ Tālejošas sekas bija tikai dažiem piešķirtajiem izņēmumiem. Svarīgākais bija tas, ka turpināja darboties līdzšinējās pilsētu pašvaldības pārstāvniecības iestādījumi — maģistrāts (rāte) un ģildes, pirmā — kā tiesas iestāde, otrās — kā privātās tirdzniecības un amatniecības organizācijas. Uz vecajām kārtām tuvo aprindu rēķina municipālās vēlēšanu tiesības Baltijā bija plašākas nekā pārējā Krievijā. Vispirms vēlēšanu tiesības ieguva arī tā dēvētie literāti (augstāko izglītību ieguvušas personas bez īpašām kārtu tiesībām), kaut arī tiem nepiederēja nekādi īpašumi, ja vien viņi bija nodzīvojuši pirms vēlēšanām pilsētā vismaz divus gadus un iemaksājuši pilsētas kasē īpašu nodokli. Vēlēšanu tiesības nezaudēja arī personas, kas kalpoja vietējā policijā, ja amats bija vēlēts un attiecīgā persona citādi atbilda vēlēšanu cenza noteikumiem. Beidzot, pilsētas pārvaldes oficiālajā lietvedībā līdz turpmākajam rīkojumam bija pieļauta vācu valoda. Vispārējai zināšanai izsludinātie lēmumi un rīkojumi bija publicējami arī latviešu valodā.

Pēc Pēterburgas un Maskavas parauga Rīgā tika nodibināts pilsētas galvas biedra amats.

Rīgā pilsētu likums oficiāli sāka darboties ar 1878. gada 1. janvāri, bet jaunās pilsētas pārvaldes konstitucionēšanai novilcinoties, rāte vairāk nekā gadu turpināja pildīt savas līdzšinējās funkcijas.

Izredzes saglabāt Rīgas pārvaldē pieļautos izņēmumus zuda pēc liberālā cara Aleksandra II bojāejas atentātā 1881. gadā. Aleksandrs II divreiz (1856. un 1862. gadā) bija apmeklējis Rīgu un apliecinājis pilsētai savu labvēlību.⁸ Viņa dēls un troņmantnieks Aleksandrs III realizēja plānveidīgu Baltijas guberņu rusifikāciju. 1882.–1883. gadā Vidzemes un Kurzemes guberņās darbojās senators Nikolaja Manaseina revīzija. Pēc viņa pieprasījuma atcēla Vidzemes gubernatoru baronu Aleksandru Ikskilu-Gildenbantu. N. Manaseinu neapmierināja arī nākamais gubernators slepenpadomnieks Ivans Ševičs kā pārāk piekāpīgs pret vietējo vāciešu pretenzijām.⁹ 1885. gadā gubernatora amatā apstiprināja ģenerāli Mihailu Zinovjevu, kas zemes pārkrievošanu uzskatīja par savu svarīgāko uzdevumu.

1885. gadā par pretošanos valdības rīkojumiem (krievu valodas ieviešanai karaklausības darbvedībā un sarakstē ar guberņas pārvaldi) pēc Iekšlietu ministrijas pieprasījuma un Aleksandra III pavēles no amata šķīrās un tika nodots tiesai Rīgas pilsētas galva Roberts fon Bingners un pilsētas valdes loceklis Alfrēds Hilners. (Vidzemes hoftiesa R. fon Bingneru attaisnoja.)

80. gadu beigās sekoja pasākumi, kas atcēla visus svarīgākos 1877. gadā pieļautos izņēmumus. Vispirms pakāpeniski tika ierobežotas atlikušās maģistrāta (rātes) funkcijas, līdz to galīgi likvidēja. Ar 1888. gada 9. jūnija likumu par policijas pārveidošanu Baltijas guberņās vietējo policijas iestāžu vietā noteica Krievijas policijas pārvaldes sistēmu un maģistrāts zaudēja policijas funkcijas. Dažus mēnešus vēlāk — ar Senāta 25. oktobra ukazu — Rīgas maģistrātam tika atņemtas visas līdzšinējās tiesības attiecībā uz pilsētas nodokļu pārvaldi.

Pēdējo triecienu maģistrātam deva 1889. gada 9. jūlija nolikums par tiesu reformu Baltijā, ar kuru visas vietējās kārtu tiesas tika aizstātas ar jauniem institūtiem — miertiesām, miertiesnešu sapulcēm, apgabaltiesām. Līdz ar to vecajam Rīgas maģistrātam, kas bija darbojies vēl 11 gadus pēc pilsētu likuma ieviešanas, tika atņemts pēdējais pienākums — tiesas spriešana, un gandrīz 670 gadus pastāvējusi Rīgas rāte beidza eksistēt. Rātes svinīgā slēgšanas sēde notika 1889. gada 27. novembrī, un to vadīja pēdējais Rīgas virsbirģermeistars Eduards Holanders.

1889. gada 9. novembra ukazs likvidēja pēdējos Baltijas pilsētām pieļautos izņēmumus. Vācu valodu pilsētas iekšējā lietvedībā aizstāja ar krievu valodu, bet "literātiem", ja tiem nebija īpašuma, atņēma balsstiesības. M. Zinovjevs atzinīgi izteicās, ka Baltija iegājusi jaunā, valdības rīkojumu sekmīgai īstenošanai nesalīdzināmi labvēlīgākā laikmetā.¹⁰

Krievijā valdošās politiskās reakcijas apstākļos izsludinātais 1892. gada 11. jūnija jaunais Krievijas pilsētu likums¹¹ ievērojami samazināja balsstiesīgo iedzīvotāju skaitu. Līdz tam visiem pilsētas nodokļu maksātājiem formāli garantēto pārstāvniecību pilsētas pārvaldē aizstāja augsts mantas cenzs — Rīgā nekustamais īpašums vismaz 1500 rubļu vērtībā vai 1. un 2. ģildes tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmums. Vēlēšanu tiesības zaudēja liela daļa līdzšinējo trešās klases vēletāju. Tās pilnībā atņēma ebrejiem. Trīs klašu vēlēšanu sistēma

Fotokolāža ar pēdējo rātes locekļu, rātsnama, rātes sēžu zāles un Rīgas un Vidzemes guberņas ģerboņu attēliem. RVKM.

Fotocollage mit Bildnissen der letzten Rathsherren sowie mit Darstellungen des Rathhauses, des Sitzungssaales des Rates und der Wappen von Riga und dem Gouvernement Livland. MGRS.

Photocollage of the pictures of the last town councillors, the Town Hall, the Assembly Hall, the coats-of-arms of Riga and the Vidzeme Province. MHRN.

kļuva lieka un tika atvesta. Rīgā kā guberņas pilsētā domes locekļu skaitu palielināja līdz 80, kā arī tika paredzēti 16 domnieku kandidāti. Saskaņā ar likumu gadā bija jānotiek vismaz četrām un ne vairāk kā 24 kārtējām domes sēdēm.

Ievērojami palielinājās domes atkarība no valsts varas — Iekšlietu ministrijas un gubernatora. Plānoto sēžu saraksts bija jāiesniedz gubernatoram apstiprināšanai. Gubernators varēja pēc saviem ieskatiem divu nedēļu laikā apturēt jebkuru pilsētas pārvaldes lēmumu, tā tālāku izskatīšanu nodotot pašā vadītajai guberņas pilsētu lietu pārvaldei vai iekšlietu ministram. Savukārt minētā pārvalde varēja jaunievēlēto domi atcelt pilnībā vai pieprasīt atsevišķu domnieku nomaiņu. Rīgā kā guberņas pilsētā pilsētas galvu un tā biedru amatā apstiprināja iekšlietu ministrs, bet pārējos valdes locekļus — guberņas administrācija. Bez tam domes sēdēs ar balsstiesībām varēja piedalīties pareizticīgo baznīcas pārstāvis.

Uz Rīgu, tāpat kā uz pārējām Baltijas pilsētām, šoreiz likumu attiecināja automātiski, bez jebkādam iepriekšējam apspriedēm, vilcināšanās un izņēmumiem. Likums ar nelielām izmaiņām bija spēkā līdz Pirmajam pasaules karam.

RĪGAS PILSĒTAS DOMES VĒLĒŠANAS

Pirmās Rīgas domes vēlēšanas sākās 1878. gada 6. februārī un turpinājās pa klasēm veselu mēnesi (balsoja piecas stundas dienā, svētdienās vispār nevēlēja). Vēlēšanu vadība bija uzticēta rātei ar tās virsbirģermeistaru E. Holanderu priekšgalā. 1878. gada vēlēšanās balsstiesības bija 5212 cilvēkiem (3,4% no rīdzinieku kopskaita). No tiem pirmajā klasē — 173, otrajā klasē — 629, trešajā klasē — 4410 vēletājiem.¹²

Vēlēšanu priekšvakarā trīs lielākās vietējās nacionālās grupas — vācu, latviešu un krievu — bija nodibinājušas savas vēlēšanu komitejas. Par latviešu vēletāju rīkotāju centru kļuva Rīgas Latviešu biedrība un tās priekšsēdētājs Krišjānis Kalniņš, pazīstams sabiedriskais darbinieks. Latviešu vēletāju spēku vienošanā tolaik ne mazums nopelnu bija advokātam Frīdriham Veinbergam, kā arī Bernharda Dīriķa izdotajam pirmajam latviešu politiskajam dienas laikrakstam "Rīgas Lapa" (dibināts 1877. gadā). Latvieši un krievi pirmajās (un arī 1882. gada) vēlēšanās veidoja kopēju sarakstu. Latvieši par savu galveno uzdevumu uzskatīja iegūt domnieku vietas trešās klases vēlēšanās, jo šai klasē bija apmēram 1200 latviešu (800 krievu un 2400 vāciešu kopā ar citām mazākumtautībām). Pirmajā un otrajā klasē vāciešu pārsvars bija vēl pārliecinošāks. Vēlēšanās lielāko daļu domnieku vietu (64) ieguva vācieši. Ievēlēto vidū bija 11 bijušie rātes locekļi, kā arī 25 Lielās un 14 Mazās ģildes eltermaņi. Latvieši un ebreji katrs ieguva divas, krievi — četras domnieku vietas.¹³ Arī turpmākajās domes vēlēšanās rezultāti bija līdzīgi. 1882., 1886. un 1890. gadā latviešiem domē bija piecas vietas, apmēram tikpat vietu ieguva krievi un ebreji.¹⁴

Pēc 1892. gada Krievijas pilsētu likuma pieņemšanas balsstiesīgo skaits samazinājās uz mazturīgo (galvenokārt latviešu) iedzīvotāju rēķina. 1893. gada

vēlēšanās balsstiesības piederēja vairs 2371 rīdziniekam.¹⁵ Samazinājās arī vēlētāju aktivitāte. 1893. gada vēlēšanās piedalījās 36%, bet 1897. gadā — tikai 25% vēlētāju. Izredžu trūkuma dēļ latvieši šajās vēlēšanās pat neizvirzīja kandidātus.

20. gadsimta sākumā, pieaugot turīgo, līdz ar to balsstiesīgo, rīdzinieku skaitam un mainoties vācu un latviešu vēlētāju skaitam par labu pēdējam, domes priekšvēlēšanu cīņa kļuva par vienu no spraigākajām pilsētas dzīves parādībām. Pieauga arī vēlētāju aktivitāte. 1901. gadā vēlēšanās piedalījās 61,4%, 1905. gadā — 78,9%, bet 1913. gadā — pat 87,3% balsstiesīgo. Tie bija ļoti augsti rādītāji salīdzinājumā ar citām Krievijas pilsētām. Darbība pilsētas pašvaldībā palika viens no pieejamākajiem sabiedriski politiskās pašizteikšanās veidiem. Nozīme bija arī iespējām iegūt sev saimnieciskas priekšrocības, ko varēja nodrošināt formāli neatalgotais domnieka amats un piederība pie domē valdošā grupējuma. Dominējot ekonomiskām interesēm, vēlēšanu cīņā bieži tika lauzti nacionālie ietvari.

Galvenā priekšvēlēšanu cīņa joprojām norisinājās starp vācu un latviešu vēlētāju komitejām, kurām pieslējās krievu un citu tautību grupējumu pārstāvji. 1901. gada vēlēšanās latvieši bija sašķēlušies divās savstarpēji naidīgās grupās. Vēlētāju lielākā daļa apvienojās labēji konservatīvajā grupējumā ar F. Veinbergu priekšgalā un izveidoja sarakstu kopā ar politiski mērenāk noskaņotu krievu grupējumu. Liberālais grupējums ar Vili Pluti-Olavu, Jāni Ansbergu un citiem priekšgalā atbalstīja vācu un konservatīvo krievu kandidātu sarakstu. Tas ievērojami traucēja latviešu vēlētājiem gūt nozīmīgākus panākumus.

1905. gada vēlēšanas norisinājās martā, kad pēc 13. janvārī notikušās demonstrantu apšaušanas Daugavmalā Rīgu bija aptvēris politisko un ekonomisko streiku vilnis. 1907. gadā pilsētas valdē pirmo reizi ievēlēja latvieti — Andreju Krastkalnu. Revolūcijas sakāve un valstī valdošā politiskā reakcija lielā mērā ietekmēja arī Rīgas domes 1909. gada vēlēšanas. Latviešu pilsonības labējais spārns ar F. Veinbergu, A. Krastkalnu un arī Frīdrihu Grosvaldu vadībā šoreiz vienojās ar vācu un krievu vēlētājiem, izveidojot kopīgu Apvienoto lielpilsoņu bloku, kas vēlēšanās uzvarēja latviešu opozīcijas t. s. Progresīvo bloku. Gubernators Nikolajs Zvegincevs ziņoja, ka vāciešu samērā nelielā skaita dēļ vēlēšanas būtu beigušās ar viņu pilnīgu sakāvi, "ja latvieši nebūtu sašķēlušies divās partijās un tās visticamākā un konservatīvākā daļa kopā ar krievu vēlētāju vairākumu nebūtu balsojusi par vāciešiem."¹⁶ Latviešu "kompromisa slēdzējiem" neizdevās iegūt nevienu no vācu apsolutajiem amatiem, bet viņu domē iesniegtos priekšlikumus vācu vairākums parasti nepieņēma. Tikai 1912. gadā latviešiem (F. Grosvaldam) tika piešķirta otrā vieta pilsētas valdē.¹⁷

Pirmā pasaules kara priekšvakarā — 1913. gadā — latviešu skaits Rīgā sasniedza 218,1 tūkstoti jeb 42% no iedzīvotāju kopskaita. Latvieši bija kļuvuši arī par lielāko pilsētas vēlētāju grupu — no 5200 vēlētājiem apmēram 2400 bija latvieši.¹⁸ Vēlēšanu cīņu rezultātā latviešu domnieku skaits bija palielinājies no astoņām vietām 1901. gadā līdz 23 vietām 1913. gadā. Savukārt vāciešu skaits samazinājies attiecīgi no 62 vietām līdz 41 vietai. Pēc daudziem

Rīgas pilsētas valdes loceklis Frīdrihs Grosvalds. J. S. Roze, 19. gs. 90. gadi. Audekls, eļļa. RVKM.

Frīdrihs Grosvalds — Mitglied des Stadtamtes von Riga seit 1912. J. S. Roze, 90er Jahre 19. Jh. Öl auf Leinwand. MGRS.

Frīdrihs Grosvalds, member of the Town Board. J. S. Roze, 1890s. Canvas, oil. MHRN.

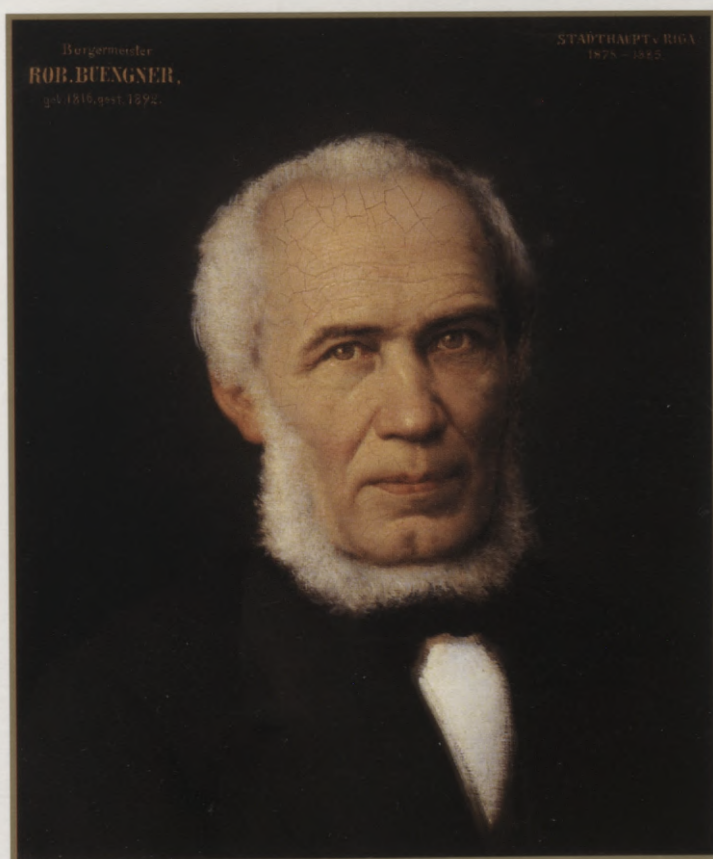

sarežģītiem iekšējiem konfliktiem latviešu sabiedrībā 1913. gada vēlēšanās izdevās izveidot Apvienoto latviešu vēlēšanu komiteju (vienīgi F. Veinbergs ar nelielu savu atbalstītāju grupējumu pieslējās vāciešiem). Tomēr, kaut arī apvienotais latviešu vēlēšanu saraksts ieguva 41,9% balsu (augstākais latviešu sasniegums domes vēlēšanās), uzvarēja apvienotais vācu–krievu saraksts, jo par šo sarakstu balsis bija atdevuši arī vismaz 350 latviešu. Nespējama samierināties ar zaudējumu, latviešu komiteja ar mērķi panākt jaunu vēlēšanu organizēšanu aicināja latviešu domniekus atteikties no mandātiem. Aicinājumam atsaucās tikai pieci no 23 ievēlētajiem domniekiem, tādējādi cerētais rezultāts netika panākts. Latviešu vietas domē ieņēma vācu saraksta domnieku kandidāti.¹⁹

RĪGAS PAŠVALDĪBAS STRUKTŪRA UN SASTĀVS

Pirmajā domes sēdē 1878. gada 3. aprīlī par pilsētas galvu ievēlēja līdzšinējo birģermeistaru R. fon Bingneru, par pilsētas galvas biedru — Lielās ģildes eltermāni Gustavu Molīnu, bet pēc viņa nāves dažus mēnešus vēlāk viņa vietā nāca tirgotājs, bijušais rātskungs Ludvigs Vilhelms Kerkoviuss.

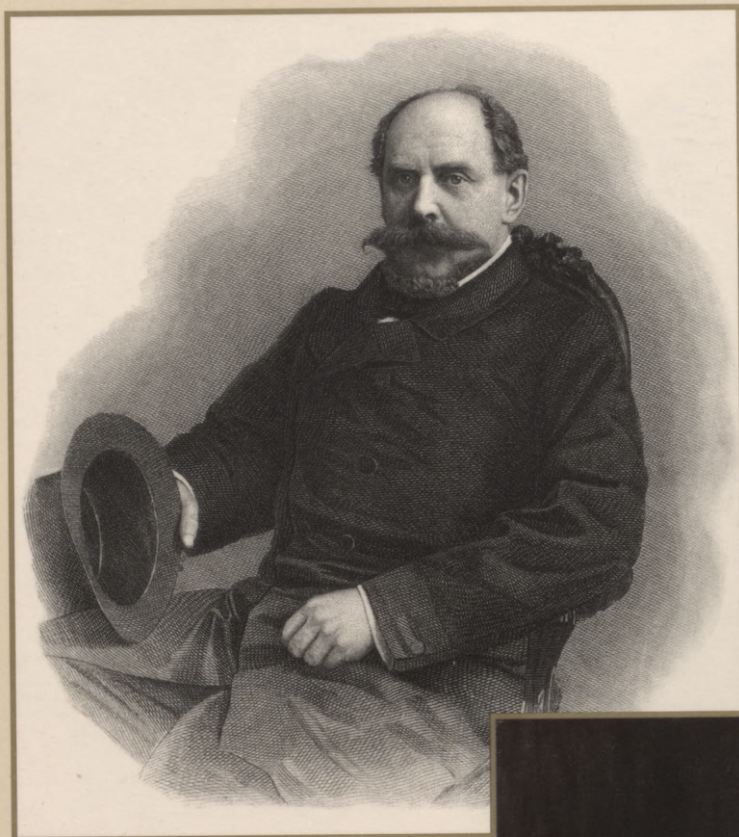
Pavisam līdz Pirmajam pasaules karam pilsētas galvas posteņus ieņēma: Roberts fon Bingners (1878–1885); Augusts fon Etingens (1886–1889), muižnieks, juridisko zinātņu doktors, agrākais Vidzemes civilgubernators; Ludvigs Vilhelms Kerkoviuss (1890–1901), fabrikants un lieltirgotājs, kas galvenokārt nodarbojās ar koktirdzniecību (kā pilsētas galva viņš parādīja izcilas spējas un enerģiju pilsētas komunālās saimniecības organizēšanā); Georgs (Džordžs) Ārmitsteds (1901–1912), angļu izcelsmes inženieris (viņa dzimta jau trešo paaudzi dzīvoja Rīgā, bija tikusi pie turības un ievērojamus līdzekļus ziedojusi sabiedrības vajadzībām — Anglikāņu baznīcas būvei, pilsētas bērnu slimnīcas celtniecībai un citiem pasākumiem. G. Ārmitsteds, taupīgi rīkodamies ar pilsētas līdzekļiem, piemēram, neatļaujot celt dārgo jauno pilsētas namu, kā arī ar savu enerģiju un milzīgajām darba spējām, prasmi pulcināt ap sevi apdāvinātus cilvēkus bija izveidojis pilsētas komunālo saimniecību modernas lielpilsētas līmenī); Vilhelms fon Bulmerinks (1912–1915), jurists.²⁰

Roberts fon Bingners — rātskungs (no 1869. gada) un birģermeistars, pirmais pilsētas galva (1878–1885) pēc domes izveidošanas. J. G. Zigmunds, 19. gs. beigas. Audekls, eļļa. RVKM.

Robert von Büngner — Ratsherr (seit 1869) und Bürgermeister, das erste Stadtoberhaupt (1878–1885) nach der Bildung des Stadtrats (der Duma). J. G. Siegmund. Ende 19. Jh. Öl auf Leinwand. MGRS.

Robert von Büngner, town councillor (from 1869) and Burgomaster, first Mayor (1878–1885) after the Town Council was set up. J. G. Siegmund, late 19th cent. Canvas, oil. MHRN.

Augusts fon Etingens — pilsētas galva
(1886–1889). A. Vegers,
pēc R. Borharda foto, 19. gs. 80. gadi.
Tērauda grebums. RVKM.

August von Oettingen — Stadtoberhaupt
(1886–1889). Gestochen von A. Weger
nach einem Foto von R. Borchardt,
80er Jahre 19. Jh. Stahlstich. MGRS.

August von Oettingen, Mayor of Riga
(1886–1889). A. Weger, after a photo
by R. Borchardt, 1880s. Steel engraving.
MHRN.

Ludvigs Vilhelms Kerkoviuss — pilsētas
galva (1890–1901). J. Rozentāls, 1902.
Audekls, eļļa. RVKM.

Ludwig Wilhelm Kerkovius —
Stadtoberhaupt (1890–1901). J. Rozentāls,
1902. Öl auf Leinwand. MGRS.

Ludwig Wilhelm Kerkovius, Mayor
of Riga (1890–1901). J. Rozentāls, 1902.
Canvas, oil. MHRN.

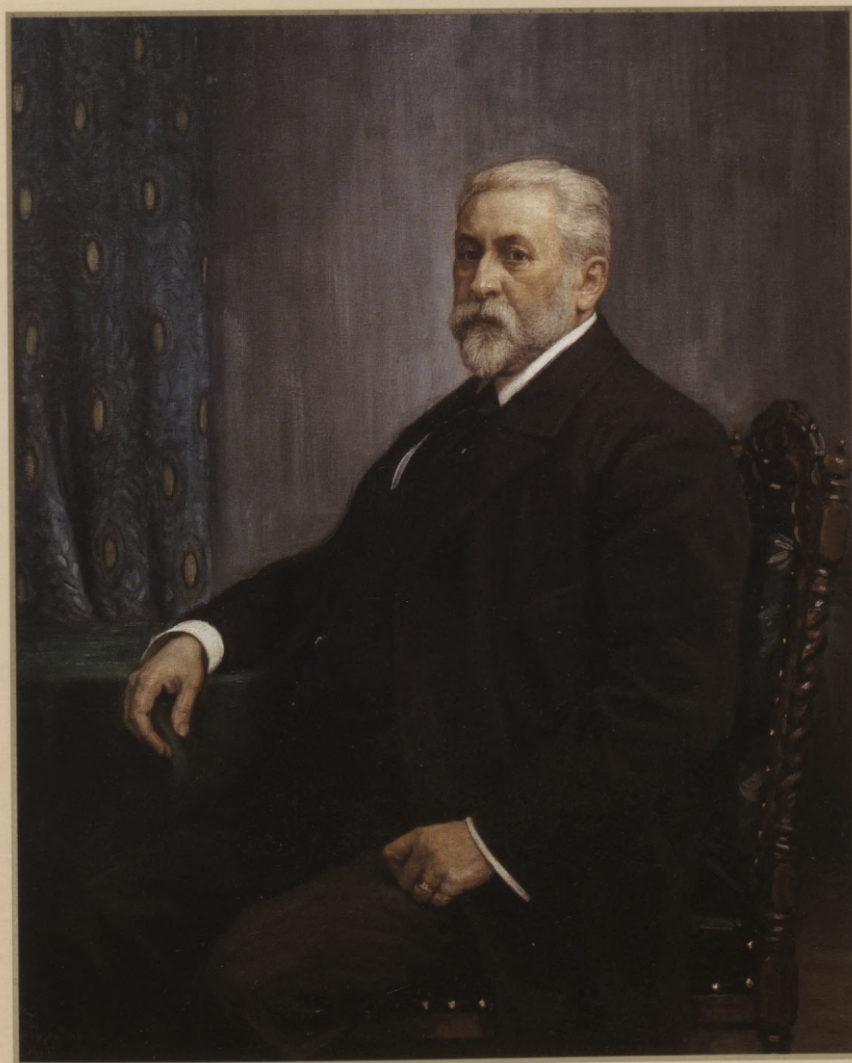
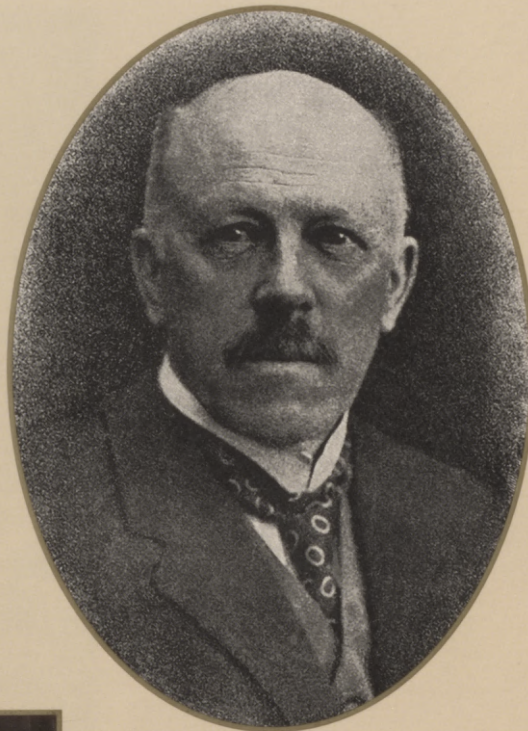
Vilhelms fon Bulmerinks — pilsētas galva
(1912–1915).

Wilhelm von Bulmerincq — Stadtoberhaupt
(1912–1915).

Wilhelm von Bulmerincq, Mayor of Riga
(1912–1915).

Reproducēts no:
Reproduziert aus:
Reproduced from:

Rigascher Almanach. — Riga, 1929.

Georgs (Džordžs) Ārmitsteds — pilsētas
galva (1901–1912). J. Rozentāls, 1913.
Audekls, eļļa. RVKM.

George Armitstead — Stadtoberhaupt
(1901–1912). J. Rozentāls, 1913.
Öl auf Leinwand. MGRS.

George Armitstead, Mayor of Riga
(1901–1912). J. Rozentāls, 1913. Canvas, oil.
MHRN.

Svarīgajā pilsētas sekretāra postenī pirmajā domes sēdē ievēlēja bijušo rātskungu Eiženu Altu, bet, tā kā viņš nepārvaldīja krievu valodu, 1890. gadā par sekretāru ievēlēja Nikolaju Karlbergu, statistiķi un komunālpolitiķi. Viņa vadībā tika izstrādāts Rīgas 700 gadu jubilejai veltīts apjomīgs un vispusīgs darbs par pilsētas pārvaldi un komunālo saimniecību.²¹ N. Karlbergs bija ne tikai krājuma sastādītājs, bet arī nozīmīgāko rakstu autors.

Pilsētas valdes locekļus ievēlēja pirmajā jaunievēlētās domes sēdē. Valdi arī vēlēja uz četriem gadiem, bet, lai nodrošinātu pārmantojamību un konsekventi tās darbā, saskaņā ar likumu pusi no sastāva pēc diviem gadiem pārvēlēja. Sākotnēji valdē bija pieci locekļi, vēlāk to skaits palielinājās.

Tādā lielā pilsētā kā Rīga valde un tās kanceleja nevarēja tikt galā ar visu darba apjomu. Tādēļ tika izveidotas pilsētu likumā paredzētās pastāvīgās komisijas. Katru no tām vadīja valdes loceklis. Komisiju locekļu, tāpat kā domnieku, amats bija goda amats, un viņi algu nesaņēma.²² Katrai komisijai bija kanceleja ar sekretāru un ierēdņi. Pēc vajadzības kancelejā darbojās arī speciālisti — ārsti, inženieri, arhitekti, mērniki un citi.

Krievijas ierēdņu izdienas nosīmes.
19. gs. beigās. Sudrabs, zīda ripss. RVKM.

Dienstjahreabzeichen der russischen
Beamten. Ende 19. Jh. Silber, Seidenrips.
MGRS.

Badges of term of service for Russia's civil
servants. Late 19th cent. Silver, silk rep.
MHRN.

20. gadsimta sākumā Rīgā bija 24 pastāvīgās komisijas (valdes, pārvaldes): ekonomijas valde (pārzināja pilsētas īpašumus un nodokļus), būvvalde (sabiedriskās ēkas), būvuzraudzības valde (privātbūves), tirdzniecības un amatniecības valde, kvartīrkomisija (karavīru izmitināšanai), trūcīgo apgādības valde, sanitārā komisija, slimnīcu komisija, darbā iekārtošanas valde, pilsētas muižu pārvalde, uzņēmumu pārvalde (gāzes, ūdens, elektrības uzņēmumi), lopkautuves pārvalde, dārzu pārvalde, tvaikoņu pārvalde, mākslas muzeja pārvalde, pilsētas bibliotēkas pārvalde, tautas bibliotēkas un lasītavas pārvalde, pilsētas arhīva administrācija, monētu kabineta administrācija, statistikas komisija, delegātu komisija nekustamo īpašumu novērtēšanai.²³ Vēl pilsētas valdei bija karaklausības nodaļa un nodaļa nodevu iekasēšanai par slimnīcu izmantošanu. Skolas bija pakļautas pilsētas skolu kolēģijai, kā arī daļēji speciālām administrācijām. No vecajām iestādēm savas funkcijas saglabāja bāriņtiesa. 1914. gada 1. janvārī pilsēta pārvaldes iestādēs nodarbināja 2805 personas (neskaitot vēlētās amatpersonas un autonomo kredītiestāžu darbiniekus).²⁴

Rīgas valdes locekļa amata ķēde
ar žetonu. 19. gs. beigas. Metāls. RVKM.

Amtskette mit Plakette eines Mitgliedes
des Rigaer Stadtamts. Ende 19. Jh. Metall.
MGRS.

Riga Town Board member's chain of office
with a badge. Late 19th cent. Metal.
MHRN.

RĪGAS PAŠVALDĪBAS KOMPETENCES UN DARBĪBA

Rīgas 700 gadu jubilejai veltīta medaļa.
Averss, reverss. Vācija, Berlīne, B. Kruze,
1901. Sudrabs. RVKM.

Medaille zum 700-jährigen Jubiläum von
Riga. Avers, Revers. Deutschland, Berlin,
B. Kruse, 1901. Silber. MGRS.

Medal, dedicated to the 700th
anniversary of Riga. Obverse, reverse.
Germany, Berlin, B. Kruse, 1901. Silver.
MHRN.

Saskaņā ar pastāvošo pilsētas likumdošanu Rīgas pašvaldības tiešajos uzdevumos ietilpa pilsētas labiekārtošana, ugunsdrošības nodrošināšana, pilsētas apbūves virsuzraudzība, rūpes par iedzīvotāju sociālo aizsardzību un veselību, piedalīšanās tautas izglītības nodrošināšanā, vietējās tirdzniecības un rūpniecības attīstības veicināšana utt.

Savas darbības laikā miera apstākļos Rīgas pašvaldība bija izvērsusi ļoti plašas saimnieciskās aktivitātes, panākot pilsētas komunālās saimniecības strauju attīstību. Šajā ziņā īpaši atzīmējams laiks, kad pilsētas galvas amatu ieņēma L. V. Kerkoviuss un G. Ārmitsteds (1890–1912). Pēdējais, 1901. gada pavasarī stājoties sava priekšteča vietā, kopā ar pilsētas domes īpašu komisiju pārņēma Rīgas pilsētas 700 gadu jubilejas pasākumu vadīšanu. Viņš arī bija viens no jubilejai veltītās rūpniecības un amatniecības izstādes rīkotājiem. Izstāde (1. jūnijs–1. septembris) izvērtās par svinību centrālo notikumu un kopā ar viduslaiku Vecrīgas modeli (maketu) Strēlnieku dārzā un izprieču zonu, t. s. Venēciju, pulcēja ap 800 000 apmeklētāju. Jaunievēlētā pilsētas dome savā pirmajā sēdē (30. aprīlī) jubilejai par godu piešķīra 10 bezmaksas vietas bērnu slimnīcā, kā arī nolēma Ķeizarmežu (tag. Mežaparks) pārveidot par parku, daļu atvēlot vasarnīcu tipa apbūvei,²⁵ tā liekot pamatu vienai no Eiropā pirmajām dārzu pilsētām. Pilsētas pašvaldība finansēja (15 322 rbļ. apmērā) Rīgas dekorēšanu, uguņošanu, viesu cienāšanu, kuģīšu īri iedzīvotāju vizināšanai, jubilejai veltītus iespieddarbus, apsveikuma rakstu imperatoram utt.²⁶ Jubilejas svinības kļuva par izcilu notikumu visas Baltijas sabiedriskajā un kultūras dzīvē.

Finanses. Pilsētas budžeta kopapjoms no 1,4 miljoniem rubļu 1879. gadā pieauga līdz 12,8 miljoniem 1913. gadā. Budžets veidojās galvenokārt no nodokļiem (nekustamā īpašuma, tirdzniecības un rūpniecības, ostas, traktieru u. c.) un nodevām (tiesu, notariātu, par tiltu, ceļu, muitas krastmalu u. c. lietošanu). Starp nodokļiem nozīmīgākais bija nekustamā īpašuma nodoklis, tam sekoja traktieru nodoklis. Pakāpeniski nodokļu īpatsvars budžeta kopapjomā kritās un 1913. gadā sastādīja vairs tikai 18,7%, kaut arī tā apjoms (absolūtās summās) pastāvīgi palielinājās.

Rīgas pilsētas budžeta veidošanā arvien lielāks uzsvars tika likts uz ieņēmumiem no pilsētas īpašumiem (to skaits palielinājās, pakāpeniski pārņemot vecās pārvaldes kārtu, sevišķi ģilžu īpašumus), bet visvairāk — no komerciālo uzņēmumu un komunālās saimniecības izmantošanas. Pēdējie 1890. gadā veidoja tikai 3,7%, 1900. gadā — 17,2%, bet 1913. gadā — 29,0% (kopā ar īpašumiem — ap 60%) no pilsētas ieņēmumiem. Tas liecināja par pilsētas uzņēmumu municipalizācijas uzvaru. 80. gadu pirmajā pusē Rīgas dome atteicās pagarināt upes kuģīšu satiksmes koncesiju (palika izsniegtās koncesijas zirgu, vēlāk elektriskā tramvaja ierīkošanai un ekspluatācijai, dažām otršķirīgām upes kuģīšu līnijām). Pilsēta pati ekspluatēja ūdensvadu un gāzes iestādes; tai piederošās kredītiestādes (Rīgas pilsētas Diskonta banka un pilsētas krājkaše) dalījās ar pilsētu savā peļņā. 1895. gadā šīm iestādēm pievienojās pilsētas

lombards, vienīgais šāda tipa komunālais iestādījums Latvijā. 1897. gadā pilsēta atklāja sabiedrisko lopkautuvi, līdz ar to monopolizējot lopu kaušanu Rīgā.

Gadsimtu mijā principā bija izšķirts jautājums par elektrostacijas un jauna ūdensvada būvi, izmantojot pašvaldības līdzekļus.²⁷ Pilsētas uzņēmumi bija tiktāl sazarojušies, ka 1904. gadā darbu uzsāka īpaša pilsētas uzņēmumu pārvalde. Pastiprinātā municipalizācija labvēlīgi ietekmēja budžeta kāpumu, pamatos izmainidama tā struktūru.

Vēl vienu budžeta papildinājuma avotu veidoja aizņēmumi, kas deva iespēju ieguldīt naudu pilsētas saimniecībā, īpaši pēc 1893. un 1897. gada, kad pilsēta izlaida pirmās sērijveida ilgtermiņa aizņēmuma obligācijas. Līdz pasaules kara sākumam tika izlaistas obligācijas kopsummā 30,3 miljonu rubļu nominālvērtībā.

Bez līdzekļiem, kas bija nepieciešami pašas pilsētas vajadzībām, lielu daļu budžeta prasija izdevumi policijas uzturēšanai, pilsētā izvietoto armijas daļu apgādei ar telpām, to apkurei un apgaismojumam, cietumu administrācijas uzturēšanai, cietumu telpu apkurei un apgaismošanai, pasta stacijas uzturēšanai. Izdevumos ietilpa arī piemaksas guberņas administrācijas ierēdņu algām. Kaut arī par karaspēka izmitināšanu pilsētai pienācās atlīdzība, tā bija mazāka par reālajiem izdevumiem. Skolām, teātriem un sociālajiem pabalstiem pilsēta tērēja mazāk nekā iepriekšminētajām iestādēm un karaspēkam.

1914. gadā pilsēta uzturēja 44 pamatskolas ar 9348 skolēniem un sešas vidējās mācību iestādes ar 3517 skolēniem. Bez tam pilsētas pārziņā un aprūpē atradās astoņas nespējnieku patversmes ar 1281 iemītnieku, piecas bērnu patversmes ar 412 bērniem un viens bērnudārzs ar 181 bērnu.²⁸

Saimnieciskā darbība. Pilsētas straujā attīstība izvirzīja Rīgas pašvaldībai jaunus un neatliekamus uzdevumus dažādās komunālās saimniecības nozarēs — apbūves regulēšanā, ielu seguma nostiprināšanā utt. Pēc pilsētas vaļņu nojaukšanas 19. gadsimta 50.–60. gadu mijā pilsētā pavērās plašas iespējas izvērst būvniecības darbus. 1879. gadā tika izveidota Rīgas pilsētas celtniecības komisija jeb būvvalde, kas apstiprināja būvju projektus, sekoja noteikumiem atbilstoši būvdarbu izpildei un rūpējās par pilsētas labiekārtošanu.

19. gadsimta 80. gados tika pabeigta tā dēvētā bulvāru rajona apbūve ar prestiža rakstura celtnēm, un celtniecība arvien vairāk novirzījās uz ārpuscentra rajoniem. 20. gadsimta sākumā aizsākās Ķeizarmeža apbūve ar vasarnīcu tipa savrupmājām. 1879.–1897. gadā dzīvojamo ēku skaits Rīgā pieauga no 9864 līdz 12 000, bet 1913. gadā sasniedza jau 19 171. Tikai 19. gadsimta 90. gados vien bija uzcelts apmēram 2000 dzīvojamo ēku.

Pašvaldība 19. gadsimta pēdējās desmitgadēs izbūvēja Daugavas akmens krastmalu, uzcēla Džeimsa Ārmitsteda vārdā nosaukto bērnu slimnīcu Torņakalnā, leprozoriu Dreiliņu mežā, divas pamatskolu ēkas Maskavas priekšpilsētā. 1862. gadā Rīgā uzcēla Pirmā pilsētas (vācu) teātra ēku, bet 1902. gadā tika uzbūvēts Otrais pilsētas (krievu) teātris (tag. Nacionālā opera un Nacionālais teātris). 1869. gadā rāte irētās telpās iekārtoja Pilsētas gleznu galeriju, kurai savas gleznu kolekcijas novēlēja E. Holanders un L. V. Kerkoviuss, bet 1905. gadā pie Esplanādes pašvaldība uzcēla Pilsētas mākslas muzeju (tag. Valsts Mākslas muzejs). 20. gadsimta sākumā uzbūvēja arī 2. pilsētas (tag. P. Stradiņa)

slimnīcu un 1870.–1907. gadā modernizēja un paplašināja 1803. gadā ierīkoto 1. pilsētas slimnīcu. Bez tam pašvaldība līdz karam uzcēla Aleksandra (tag. Vidzemes) tirgus paviljonus, vairākus ūdenstorņus, pilsētas lombarda ēku, pilsētas komercskolu, 13 elementārskolas un citas ēkas.

Pilsētas mākslas (tag. Valsts Mākslas) muzejs. Arhitekts V. Neimanis, 1903–1905. Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Kunstmuseum der Stadt (heute Staatliches Kunstmuseum). Architekt W. Neumann, 1903–1905. Postkarte, Anfang 20. Jh. MGRS.

City Arts Museum (now State Arts Museum). Architect W. Neumann, 1903–1905. Postcard, early 20th cent. MHRN.

Rīgas biržas komitejas komercskola (tag. Latvijas Mākslas akadēmija). Arhitekts V. Bokslafs, 1902–1905. Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Kommerzschule des Rigaer Börsenkomitees (heute Kunstakademie Lettlands). Architekt W. Bockslaff, 1902–1905. Postkarte, Anfang 20. Jh. MGRS.

Commercial School of the Riga Exchange Committee (now Latvian Academy of Arts). Architect W. Bockslaff, 1902–1905. Postcard, early 20th cent. MHRN.

Būvniecības rezultātā veidojās jaunas ielas. 19. gadsimta 60. gadu sākumā bija 264, 1900. gadā — 605, bet 1912. gadā — jau 716 ielas. Gadsimtu mijā daudzas no ielām izrādījās platuma ziņā nepiemērotas pieaugošajai satiksmes kustībai, tomēr privātpersonām piederošo zemju atpirkšanai nepieciešamo līdzekļu trūkuma dēļ līdz pasaules kara sākumam pilsētas pašvaldība paplašināja ielas vienīgi svarīgās (piemēram, tramvaju līniju izbūves) vietās.²⁹ Labāk veicās Rīgas ielu nostiprināšana, un tās, tāpat kā visā Baltijā, tika atzītas par labiekārtotākajām visā impērijā.

Aleksandra (tag. Vidzemes) tirgus.
Arhitekts R. Šmēlings, 1902.
Nezināms fotogrāfs, 20. gs. sākums.
RVKM.

Alexander- (heute Vidzemes-) Markt.
Architekt R. Schmaeling, 1902.
Fotograf unbekannt, Anfang 20. Jh. MGRS.

Alexander (now Vidzeme) market.
Architect R. Schmaeling, 1902.
Photographer unknown, early 20th cent.
MHRN.

2. pilsētas (tag. P. Stradiņa klīniskā) slimnīca. Arhitekts R. Šmēlings, 1908–1912.
Nezināms fotogrāfs, 20. gs. sākums.
RVKM.

Das 2. Stadtkrankenhaus (heute P. Stradiņš-Klinik). Architekt R. Schmaeling, 1908–1912. Fotograf unbekannt, Anfang 20. Jh. MGRS.

City Hospital No. 2 (now P. Stradiņš State Clinical hospital). Architect R. Schmaeling, 1908–1912. Photographer unknown, early 20th cent. MHRN.

Upes kuģiņi Rīgas ostā.
Atklātne, 1904. RVKM.

Flußschiffe im Rigaer Hafen.
Postkarte, 1904. MGRS.

River vessels in the port of Riga.
Postcard, 1904. MHRN.

Rīgas panorāma ar 1896. gadā atklāto Pontontiltu. Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Panorama Rīgas mit der 1896 eröffneten Pontonbrücke. Postkarte, Anfang 20. Jh. MGRS.

Panorama of Riga with a view of Pontoon Bridge, opened in 1896. Postcard, early 20th cent. MHRN.

Viens no svarīgākajiem domes darbības uzdevumiem bija iekšējās satiksmes jautājuma sekmīga atrisināšana. Tā kā vecais 18. gadsimtā ierīkotais Plosta tilts un 1873. gadā pabeigtais Dzelzs tilts nespēja nodrošināt netraucētu un pastāvīgu satiksmi starp abiem Daugavas krastiem, pilsētas dome izšķīrās par dzelzs pontontilta būvi. Satiksme pāri tam tika atklāta 1896. gadā, tomēr tas nevarēja izpildīt pastāvīga tilta funkcijas, jo pavasarī palu laikā to izņēma. Pastāvīga tilta trūkumu pilsēta centās kompensēt ar regulāru kuģīšu satiksmi. 1913. gadā pilsētas rīcībā bija 16 kuģīši, kuri pārvadāja 7,9 miljonus pasažieru gadā (dienā — 31 000).³⁰

Zirgu tramvajs Aleksandra un Troņmantnieka (tag. Brīvības un Raiņa) bulvāra krustojumā. Nezināms fotogrāfs, 19. gs. 80. gadi. RVKM.

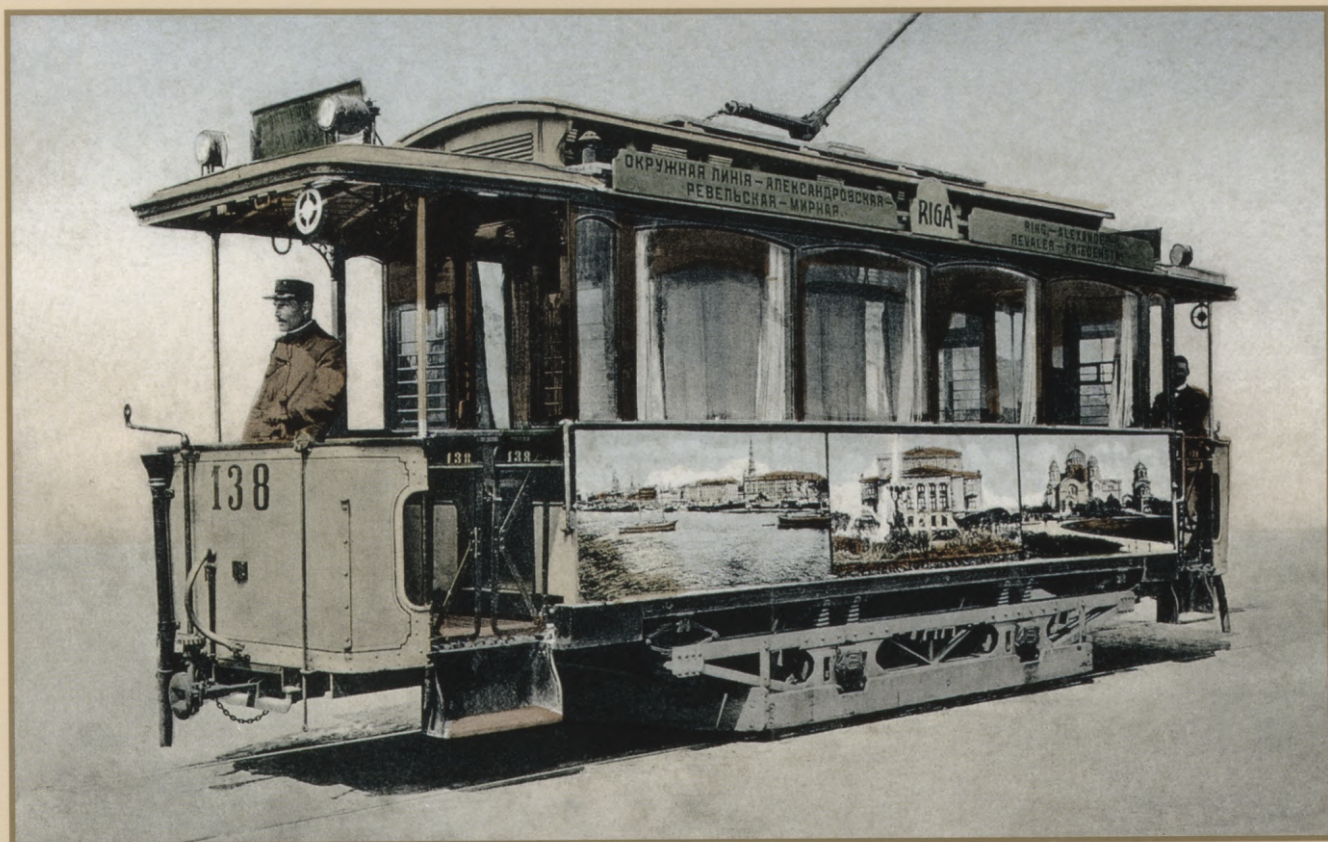
Pferdebahn an der Ecke der Alexander- und Thronfolger- (heute Brīvības- und Raiņa-) Boulevard. Fotograf unbekannt, 80er Jahre 19. Jh. MGRS.

Horse-drawn tram at the crossing of Aleksandra and Troņmantnieka (now Brīvības and Raiņa) boulevards. Photographer unknown, 1880s. MHRN.

1882. gadā pilsēta noslēdza līgumu ar Šveices ģenerālkonsulu Eiženu Diponu par zirgu tramvaja ierīkošanu Rīgā. Satiksme tika atklāta tajā pašā gadā, bet 1885. gadā izveidota Rīgas ielu zirgu dzelzceļa akciju sabiedrība. 1899. gadā tika pārvadāti 6,8 miljoni pasažieri. Vienlaicīgi saglabājās omni-busu (zirgiem velkami divasu rati ar slēgtu virsbūvi un soliēm) satiksme ar Ķeizardārzu, Sarkandaugavu, Strazdumuižu, līdz kurienei zirgu tramvaja līnijas nebija ierīkotas. Savukārt 1901. gada vasarā tika atklāta pirmā elektriskā tramvaja līnija Aleksandra ielā. 1913. gadā elektriskais tramvajs kursēja jau astoņās līnijās 47,2 kilometru kopgarumā un pārvadāja 52,1 miljonu pasažieri. Rīgas tramvaju akciju sabiedrībai izsniegtā koncesija deva pilsētas budžetā ievērojamus ienākumus.

1907. gadā Rīgā parādījās pirmie taksometri, kas tomēr nespēja izkonkurēt tradicionālos važņus. 1913. gadā Rīgā bija ap 1600 vieglo un 5000 smago ormaņu.

Kopš 1862. gada pilsētā parādījās gāzes apgaismojums, lietoja arī petroleju. 19. gadsimta 80. gados Rīgā sāka ieviest elektrisko apgaismojumu. 1887. gadā par pašvaldības līdzekļiem pilsētas kanāla krastā Pirmā pilsētas teātra vajadzībām uzbūvēja pagaidu elektrostaciju, kurai ar 1891. gadu sāka pieslēgties privātie patērētāji. Tās jauda bija neliela, un turpmākajos gados patērētājus ar elektrību apgādāja vairākas privātas elektrostacijas. Tikai 1905. gadā atklāja pilsētas elektrostaciju Andrejsalā. Elektrisko apgaismojumu pilsētas ielās ieviesa visai gausi — 1913. gadā bija tikai 60 spuldžu.

Rīgas elektriskais tramvajs. Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Elektrische Straßenbahn in Riga. Postkarte, Anfang 20. Jh. MGRS.

Electric tram in Riga. Postcard, early 20th cent. MHRN.

Rīgas elektriskā tramvaja konduktori ziemas, rudens un vasaras formastērpos. Hebenspergera un Ko fotodarbnica, 1901. RVKM.

Schaffner der elektrischen Straßenbahn in Riga in Winter-, Herbst- und Sommeruniformen. Fotoatelier von Hebensperger & Co, 1901. MGRS.

Conductors of the Riga electric tram in winter, autumn and summer uniforms. Photo atelier of Hebensperger & Co., 1901. MHRN.

Pirmā Rīgas gāzes iestāde.

Arhitekts J. D. Felsko, 1861–1862.

Nezināms fotogrāfs, 20. gs. sākums.

RVKM.

Tā atradās pilsētas kanāla malā netālu no Bastejkalna tiltiņa un darbojās no 1862.

līdz 1907. gadam.

Die erste Gasanstalt in Riga.

Architekt J. D. Felsko 1861–1862.

Fotograf unbekannt, Anfang 20. Jh. MGRS.

Die Gasanstalt befand sich am Stadtkanal, unweit von der Basteiberg-Brücke und war in Betrieb von 1862 bis 1907.

First gasworks in Riga. Architect

J. D. Felsko, 1861–1862. Photographer

unknown, early 20th cent. MHRN.

Situated at the city canal not far from the Bastejkalns bridge, it functioned from 1862 till 1907.

Artēziskā aka pie Bastejkalna.

Nezināms fotogrāfs, 20. gs. sākums.

RVKM.

Aku rotāja 19. gs. beigās uzstādītais

A. Folca piemineklis "Zelta bruņinieks",

kas glabājas Rīgas vēstures un

kuģniecības muzejā.

Bohrbrunnen am Basteiberg

Fotograf unbekannt, Anfang 20. Jh. MGRS.

Der Brunnen war mit der Ende des

19. Jahrhunderts aufgestellten Skulptur

von A. Volz "Der goldene Ritter"

geschmückt; diese wird heute im Museum

für Geschichte Rigas und Schifffahrt

aufbewahrt.

Artesian well at Bastejkalns. Photographer unknown, early 20th cent. MHRN.

The well was decorated with A. Volz's monument "Golden Knight", erected at the end of the 19th century; now in the collections of the Museum of History of Riga and Navigation.

1863. gadā Rīgā Daugavas labajā krastā ierīkoja jaunu ūdens ņemšanas ietaisi. Ūdens apgādes avots bija Daugava. Ūdens netika filtrēts, un ūdens ņemšanas ierīcei bija neliela jauda. 1894. gadā dome piešķīra līdzekļus artēzisko aku ierīkošanai dažādās pilsētas vietās. 1900. gadā Rīgā bija 50 sabiedrisko dziļurbuma aku. Tomēr tas neaizkavēja dažādu epidēmiju izplatību. Tādēļ par pilsētas līdzekļiem 1904. gadā izbūvēja jaunu gruntsūdens ūdensvadu.³¹ Drīz pēc tam pa izolētu cauruli pāri Dzelzs tiltam ar tīru dzeramo ūdeni apgādāja nelielu daļu no Jelgavas priekšpilsētas. 1913. gadā ūdensvada tīkla kopgarums jau bija 289 kilometri.

Apakšzemes atūdeņošanas (kanalizācijas) sistēmas pamati Rīgā tika likti vaļņu nojaukšanas laikā. 19. gadsimta 80. gadu vidū novadkanālu kopgarums sasniedza 57,2 kilometrus. Tomēr kanālu bija par maz, un novecojušās konstrukcijas ievērojami pasliktināja pilsētas sanitāro stāvokli. 1894.–1898. gadā dome izbūvēja pirmo sistemātiskās kanalizācijas posmu. Turpmākajos gados tīkls tika paplašināts un 1913. gadā sasniedza 90,6 kilometrus. Šajā gadā sākās kanalizācijas ierīkošana arī Pārdaugavā. Lai gan 1913. gadā sistemātiskā kanalizācija aptvēra tikai 38,7% ar dzīvojamām mājām apbūvēto gruntsgabalu, arī šajā jomā, līdzīgi kā citās, Rīga bija izvirzījies impērijas pilsētu priekšgalā.

Pilsētas pagaidu elektrostacija (redzams tornis) pie Pirmā pilsētas teātra (tag. Nacionālā opera). Atklāta 1887. gadā. Nezināms fotogrāfs, 20. gs. sākums. RVKM.

Behelfskraftwerk der Stadt (man sieht den Turm) am Ersten Stadttheater (heute Nationale Oper). Eröffnet 1887. Fotograf unbekannt, Anfang 20. Jh. MGRS.

Ūdenstornis Āgenskalnā, tag. Alises ielā. Arhitekts V. Bokslafs, 1910. Nezināms fotogrāfs, 20. gs. sākums. RVKM.

Wasserturm in Āgenskalns (Hagensberg), heute Alises-Straße. Architekt W. Bockslaff, 1910. Fotograf unbekannt, Anfang 20. Jh. MGRS.

Water tower in Āgenskalns, now Alises street. Architect W. Bockslaff, 1910. Photographer unknown, early 20th cent. MHRN.

Temporary electric power station of the city (tower visible) at the First City Theatre (now National Opera). Opened in 1887. Photographer unknown, early 20th cent. MHRN.

PIRMAIS PASAULES KARŠ UN RĪGAS PĀRVALDE

Pilsētas mierīgo dzīvi pārtrauca pasaules kara sākums 1914. gada vasarā. Kara izraisītās pretvācu kampaņas rezultātā Rīgā sabiedriskās vietās aizliedza runāt vāciski, slēdza vācu privātskolas, noņēma vācu izkārtnes un aizkrāsoja vāciskos ielu nosaukumus. Represijas skāra arī pilsētas galvu V. fon Bulmerinku, kuru 1915. gada oktobrī izsūtīja uz Irkutsku. Kādu laiku pilsētas galvas amatu pildīja valdes loceklis Johans Erhards, bet 1916. gada novembrī par pilsētas galvu kļuva Andrejs Krastkalns — pirmais latvietis Rīgas pašvaldības vēsturē.

Rīgai kļūstot par piefrontes pilsētu, tika smagi deformēta tās saimnieciskā dzīve un izmainīta sociālā vide. Jau 1914. gada rudenī Rīgas līcī izliktie mīnu aizsprosti pārtrauca tirdzniecību. 1915. gada vasarā, kad fronte atradās Rīgas pievārtē, tika dots rīkojums par Rīgas rūpniecības uzņēmumu, iestāžu un mācību iestāžu (Politehniskā institūta, ģimnāziju, reālskolu) evakuāciju. Evakuēja ap 400 rūpniecības uzņēmumu ar 200 000 strādniekiem un to ģimeņu locekļiem. Uz Iekškrīeviju pārcēlās arī bankas, bet palikušās pilsētas kredītiestādes darbojās ļoti ierobežoti, jo to kapitāli un vērtspapīri arī bija evakuēti.

Pēc militāriestāžu rīkojuma rekvizēja gandrīz visus pilsētas upju kuģišus, atstājot vienīgi divus, kas turpināja uzturēt satiksmi ar Āgenskalnu. 1915. gada rudenī rekvizēja arī lielāko daļu tramvaju vagonu, spēkstacijas, daļu sliežu, aizveda Pontontiltu.

Tika pārtraukti visi pilsētas labiekārtošanas darbi (vienīgi kara sākumā, izmantojot bezdarbnieku darbaspēku, izbruģēja dažas ielas). Ievērojami samazinājās ielu apgaismojums un ūdens patēriņš.

Domei un valdei bija jārisina kara apstākļu radītās problēmas. Pašvaldībā tika izveidotas vairākas komisijas, kuru uzdevums bija organizēt iedzīvotāju apgādi ar pārtiku un kurināmo, izsniegt pabalstus no pilsētas kases mobilizēto trūcīgo karavīru ģimenēm utt.

Pilsētas pārtikas komisija nespēja novērst pārtikas krīzes iestāšanos 1915. gadā. Nelīdzēja arī 1916. gadā ieviestās pārtikas kartītes. 1917. gadā pārtikas trūkums Rīgā kļuva katastrofāls. To, tāpat kā bezdarbu, smagāku darīja milzīgie bēgļu plūdi no Kurzemes, Polijas un Lietuvas, kuri bija jāuzņem Rīgai jau no 1915. gada. 1917. gada jūlija tautas skaitīšanā Rīgā tika konstatēti 209 721 iedzīvotājs, no kuriem 23,5% bija bēgļi.³² Daļa pastāvīgo iedzīvotāju bija evakuācijā, armijā vai darba un iztikas meklējumos laukos.

Nopietnu krīzi piedzīvoja visa pašvaldības saimniecība. Budžeta ienākumi samazinājās no 25,6 miljoniem rubļu 1914. gadā līdz 5,1 miljonam rubļu 1916. gadā. Turpretī klāt nāca militāra rakstura izdevumi. Pastāvīgi pieauga deficīts, kas tika segts ar pirmskara obligāciju aizņēmuma līdzekļiem un valdības aizdevumiem. Pilsēta bija spiesta pārtraukt dažādu pabalstu izmaksas (piemēram, karadienestā iesaukto ģimenēm).

Cara valdības krišana un Pagaidu valdības izveidošana 1917. gadā izraisīja nozīmīgas pārmaiņas arī Rīgas pašvaldībā. Pilsētas dome 4. marta ārkārtējā sēdē izteica atbalstu Pagaidu valdībai. Ar domes rīkojumu A. Krastkalnam kā

guberņas pilsētas galvam tika uzdots pildīt gubernatora amata vietā izveidotā Vidzemes guberņas komisāra amata pienākumus. Militārā vara Rīgā piederēja 12. armijas pavēlniecībai.

1917. gada marta vidū beidzās 1913. gadā ievēlētās pilsētas domes pilnvaru laiks. Taču tā nevēlējās atkāpties, kaut arī iedzīvotāju vairākums nebija apmierināts ar domes sastāvu. Marta sākumā dažādu biedrību un inteliģences pārstāvji, izteikuši domei neuzticību, izveidoja Rīgas sabiedrisko organizāciju padomi, savukārt lielnieciskā Latvijas Sociāldemokrātija (LSD) lika pamatus Rīgas strādnieku deputātu padomei (RSDP). Aprīlī sabiedrisko organizāciju padomes izveidotajā pilsētas pagaidu domē 80 domnieku sastāvā RSDP deleģēja 10 pārstāvjus. Pagaidu domei un tās ievēlētajam pilsētas pagaidu galvam Gustavam Zemgalam bija jāpārņem Rīgas komunālā saimniecība un iedzīvotāju apgāde ar pārtiku. Saglabājoties RSDP iespaidam, Rīgā, līdzīgi Petrogradai, faktiski izveidojās divvaldība. Darbību sāka reorganizētā pašvaldības pārtikas komiteja. Savukārt RSDP uzsāka pārtikas rekvizēšanu no privātpersonām. Bez tam RSDP piespieda A. Krastkalnu atkāpties no komisāra amata, pēc tam viņu arestēja un nosūtīja uz Petrogradu. Stāvoklis pilsētā bija smags, un to uzlabot neizdevās. Trūkuma un slikto sanitāro apstākļu izraisīto slimību dēļ 1917. gada vasarā nomira 4788 cilvēki.³³

1917. gada 13. augustā, balstoties uz Pagaidu valdības 15. aprīlī izsludinātajiem noteikumiem par pilsētu vēlēšanām, Rīgā notika pirmās vispārējās, tiešas, vienlīdzīgas un atklātas domes vēlēšanas, kurās piedalījās vairāk nekā 3/4 rīdzinieku. Uz 120 domnieku vietām kandidēja 13 dažādu politisko novirzienu un tautību saraksti (ievēlēja 11 sarakstu pārstāvjus). Visvairāk vietu — 49 — ieguva LSD lielnieku saraksts, Vācu demokrātiskās partijas savienības — 19, Sociālistiskā bloka — 18, bet Latviešu demokrātiskās partijas saraksts — 9 vietas (pavisam domē

Andrejs Krastkalns — pilsētas galva
(1916. gada novembris–1917. gada marts).
J. R. Tillbergs, 1938. Audekls, eļļa. RVKM.

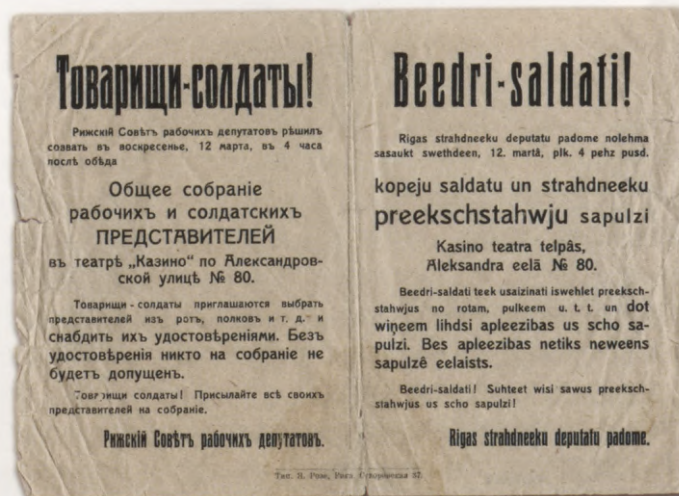
Andrejs Krastkalns — Stadtoberhaupt
(November 1916–März 1917). J. R. Tillbergs,
1938. Öl auf Leinwand. MGRS.

Andrejs Krastkalns, Mayor of Riga
(November 1916–March 1917).
J. R. Tillbergs, 1938. Canvas, oil. MHRN.

Rīgas strādnieku deputātu padomes aicinājums uz kareivju un strādnieku priekšstāvju kopīgo sapulci 1917. gada 12. martā. RVKM.

Aufruf des Deputiertensowjets der Arbeiter Rīgas an die Vertreter der Arbeiter und der Soldaten zu einer gemeinsamen Versammlung am 12. März 1917. MGRS.

Call of the Riga Soviet of Workers' Deputies to the meeting of soldiers' and workers' representatives on 12 March, 1917. MHRN.

tika ievēlēti 70 latvieši). Domē iekļuva arī ebreju, krievu, lietuviešu, poļu un igauņu pārstāvji.³⁴ Jaunievēlētās domes pirmā un pēdējā sēde notika 21. augustā. Šajā pašā dienā (pēc jaunā stila — 3. septembrī) Rīgā ienāca vācu karaspēks.

Pilsētā tika aizliegtas politiskās partijas un slēgti laikraksti. Pašvaldības iestāžu darbība tika pārtraukta. Rīga un tās tuvākā apkārtnē turpmāk veidoja t. s. ķeizarko Rīgas guberņu ar gubernatoru ģenerāli K. fon Altenu priekšgalā. Pilsētas galvu aizstāja pilsētas priekšnieks, un šajā amatā tika iecelts Vācijas armijas rezerves kapteinis jurists Pauls Hopfs. Jaunizveidotajai pilsētas pārvaldei — tā dēvētajai centrālajai nodaļai — bija pakļautas speciālas apakšnodaļas, kam bija jāpārzina policijas, pilsētas komunālo uzņēmumu, satiksmes, skolu un slimnīcu darbs. Tajās strādāja galvenokārt vācu kara ierēdņi un vietējie vācieši. Visās dzīves sfērās kā valdošā ienāca vācu valoda.

Bijušā Rīgas valdes locekļa Fridriha Grosvalda pase, ko izdevusi vācu kara pārvalde 1917. gada 7. decembrī. RVKM.

Personalausweis, ausgestellt von der deutschen Militärverwaltung für das frühere Mitglied des Rigaer Stadtmtes Fridrihs Grosvalds. 17. Dezember 1917. MGRS.

Passport, issued on 7 December, 1917 by the German War Administration to Fridrihs Grosvalds, former member of the Riga Town Board. MHRN.

Nodokļi nespēja segt pilsētas izdevumus, jo tai bija jāuztur arī okupācijas karaspēks. Tādēļ pilsēta saņēma no Vācijas valdības vairāku miljonu marku aizņēmumu, iekļājot daudzus pilsētas īpašumus. Neatkarīgās Latvijas pastāvēšanas laikā aizņēmumu nācās atmaksāt.

Jau 1917. gada rudenī vairākas Rīgas vāciešu organizācijas atbalstīja Baltijas pievienošanu Vācijai. Līdzīgu vēlmi izteica 1918. gada 20. martā sapulcējušies 1913. gadā ievēlētie pilsētas domnieki.³⁵ Tomēr politiskā un militārā stāvokļa straujās pārmaiņas šādu notikumu gaitu nepieļāva.

- ¹ *Dundsdorfs E.* Rīgas iedzīvotāju skaita attīstība 1547.–1935. g. // Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — Rīga, 1938. — 157. lpp.
- ² Turpat. — 156. lpp.
- ³ *Masing G.* Der Kampf um die Reform der Rigaer Stadt-Verfassung (1860–1870) // Mitteilungen aus der livländischen Geschichte. — Rīga, 1937. — Bd. 25. — S. 13 — 14.
- ⁴ Полное собрание законов Российской империи. — СПб., 1874. — Собр. 2. — Т. 45. — Отд. 1. — № 48498.
- ⁵ *Ozoliņa Dz.* Rīgas "pilsētas tēvi" un viņu komunālā politika: 1877–1913. — Rīga, 1976. — 29. lpp.
- ⁶ Полное собрание законов Российской империи. — СПб., 1879. — Собр. 2. — Т. 52. — Отд. 1. — № 57101.
- ⁷ Der Stadt Riga Verwaltung und Haushalt in den Jahren 1878–1900/ Zusammengest. u. hrsg. von N. Carlberg. — Rīga, 1901. — S. XXXV.
- ⁸ *Lenz W.* Die Entwicklung Rigas zur Großstadt. — Kitzingen a. Main, 1954. — S. 32.
- ⁹ *Ozoliņa Dz.* Rīgas "pilsētas tēvi". — 39. lpp.
- ¹⁰ Turpat. — 44. lpp.
- ¹¹ Полное собрание законов Российской империи. — СПб., 1895. — Собр. 3. — Т. 12. — № 8708.
- ¹² Der Stadt Riga .. — S. XXXVI.
- ¹³ *Ozoliņa Dz.* Rīgas "pilsētas tēvi". — 48. lpp.
- ¹⁴ Turpat. — 54. — 56. lpp.
- ¹⁵ Turpat. — 71. lpp.
- ¹⁶ LVVA, 26. f., 1. apr., 392. l., 21. — 23. lp.
- ¹⁷ *Ozoliņa Dz.* Rīgas "pilsētas tēvi". — 90. — 91. lpp.
- ¹⁸ Turpat. — 98. lpp.
- ¹⁹ Turpat. — 105. lpp.
- ²⁰ *Aberbergs J.* Rīgas pilsētas saimnieki agrāk un tagad // Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — Rīga, 1932. — 258. lpp.
- ²¹ Der Stadt Riga .. — Rīga, 1901. XXXVIII, 409, 109 S.
- ²² *Carlberg N.* Die Städtische Selbstverwaltung // Baltische Bürgerkunde. — Rīga, 1908. — S. 210.
- ²³ Turpat. — 210. — 211. lpp.
- ²⁴ Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata: 1925–1926. — Rīga, 1927. — 167. lpp.
- ²⁵ LVVA, 2736. f., 1. apr., 24. l., 32. lp.
- ²⁶ Отчет Рижской городской управы за 1901 год. — Рига, 1902. — Ч. 1. — С. 204.
- ²⁷ LVVA, 2736. f., 1. apr., 23. l., 82. lp.; 26. l., 15. — 16. lp.
- ²⁸ Turpat, 3076. f., 1. apr., 88. l., 14. lp.
- ²⁹ *Ozoliņa Dz.* Rīgas "pilsētas tēvi". — 223. lpp.
- ³⁰ Turpat. — 242. — 243. lpp.
- ³¹ Turpat. — 257. lpp.
- ³² Rīga: 1860–1917. — Rīga, 1978. — 30. lpp.
- ³³ LVVA, 208. f., 1. apr., 83. l., 80. — 86. lp.
- ³⁴ *Ezergailis A.* Esejas par 1917. gadu. — Rīga, 1991. — 50. — 52. lpp.
- ³⁵ *Andersons E.* Latvijas vēsture: 1914–1920. — [Stokholma], 1968. — 280. lpp.

RĪGAS PILSĒTAS PĀRVALDE LATVIJAS REPUBLIKAS LAIKĀ

(1918–1940)

eatkarīgās Latvijas republikas proklamēšana 1918. gada 18. novembrī latviešu tautas dzīvē ievadīja jaunu posmu. Politiskās organizācijas ievēlēja jaunu valsts pagaidu likumdošanas institūciju — Tautas padomi, savukārt tā ievēlēja Pagaidu valdību ar Kārli Ulmani priekšgalā. Tomēr pilsēta un arī lielākā valsts daļa pagaidām palika vācu okupācijas iestāžu pārziņā un savu ietekmi pilsētas pārvaldes struktūrās saglabāja vietējie vācieši. 1918. gada nogalē Latvijā ienāca Sarkanās armijas latviešu strēlnieku daļas, strauji tuvodamās Rīgai. 1919. gada janvāra sākumā galvaspilsētu bija spiesta atstāt Latvijas Pagaidu valdība, kura kopā ar nelielajiem Baltijas landesvērē ietilpstošajiem latviešu bruņotajiem spēkiem un vācu karaspēka vienībām atkāpās uz Kurzemi. Rīga kļuva par jaunizveidotās Padomju Latvijas valdības darbības centru. 1919. gada 22. maijā pilsētu ieņēma Baltijas landesvēra un Vācu dzelzsdivīzijas vienības, izvērsot represijas pret latviešiem un atbalstot provācisko un vāciešu pilnībā kontrolēto mācītāja Andrieva Niedras Latvijas valdību. Stāvoklis krasi mainījās pēc Igaunijas armijas un tai pakļautās Latvijas Pagaidu valdības bruņoto spēku Ziemeļlatvijas brigādes uzvaras pār Baltijas landesvēru un Vācu dzelzsdivīziju pie Cēsīm 22. jūnijā. Vācu karaspēkam un provāciskajai A. Niedras valdībai jūlija sākumā nācās atstāt Rīgu. Atbrīvotajā valsts daļā vara beidzot pārgāja K. Ulmaņa vadītās Pagaidu valdības rokās.

Latvijas valsts proklamēšana 1918. gada
18. novembrī Otrā pilsētas (krievu) teātrī
(tag. Nacionālais teātris).
V. Rīdzenieka foto. RVKM.

Proklamierung der Republik Lettland
am 18. November 1918 im Zweiten
Stadttheater (Russisches Theater,
heute Nationaltheater).
Foto von V. Rīdzenieks. MGRS.

Proclamation of the State of Latvia in
the Second City (Russian) Theatre (now
National Theatre) on 18 November, 1918.
Photo by V. Rīdzenieks, MHRN.

1925. gada 31. oktobrī apstiprinātais Rīgas lielais ģerbonis. Meta autors — R. Zariņš. Rīgas pilsētas galvam Robertam Liepiņam dāvētā fotoalbuma vāka rotājums, 1938. Sudrabs, emalja. RVKM.

Das große Stadwappen Rigas, bestätigt am 31 Oktober 1925. Entwurf von R. Zariņš. Dekor von dem Deckel des Fotoalbums, dem Stadtoberhaupt Rigas Roberts Liepiņš geschenkt. 1938. Silber, Emaille. MGRS.

Riga coat-of-arms, confirmed on 31 October, 1925. Design by R. Zariņš. Decoration on a photo album, presented to the Riga Mayor Roberts Liepiņš, 1938. Silver, enamel. MHRN.

Tomēr oktobrī un novembrī valstij bija jāiztur vēl viens smags pārbaudījums. Zemgalē, Kurzemē un Rīgā norisinājās Latvijas armijas vienību kaujas ar Pāvela Bermonta-Avalova vadīto vāciski krievisko "Krievijas Rietumu armiju", kuras mērķis bija iznīcināt Latvijas neatkarību un tad virzīties tālāk uz Padomju Krieviju. 11. novembrī Latvijas armija pēc vairāk nekā mēnesi ilgām cīņām Rīgas centrā atbrīvoja Pārdaugavu un līdz mēneša beigām visu Latvijas teritoriju līdz Lietuvas robežai. Tālākā karadarbība norisinājās Latgalē pret Sarkanu armiju. 1920. gada 11. augustā parakstītais miera līgums Latvijas valstij beidzot ļāva uzsākt ilgā kara sagrautās saimnieciskās dzīves atjaunošanu.

1920. gadā demokrātiskās vēlēšanās valsts iedzīvotāji ievēlēja parlamentu — Satversmes sapulci, bet, sākot ar 1922. gadu, ik pēc trīs gadiem ievēlēja Saeimu, kas darbojās bijušajā vācu bruņniecības namā Rīgā — jaunās Latvijas Republikas galvaspilsētā. Rīgai valsts galvaspilsētas statusu Saeima ar likumu noteica 1931. gada 3. februārī.¹ 1925. gada 31. oktobrī Valsts prezidents Jānis Čakste apstiprināja pilsētas domes izstrādāto Rīgas ģerboni. Tā pamatā tika ņemts 17. gadsimta vidū izveidojies ģerbonis, Krievijas ērgļa vietā liekot kronētus lauvas un karaļa kroni pārceļot uz pašu vairogu.²

1934. gada 15. maijā Ministru prezidents Kārlis Ulmanis sadarbībā ar kara ministru — atvaļināto ģenerāli Jāni Balodi un dažiem armijas augstākajiem virsniekiem izdarīja valsts apvērsumu, līdz ar karastāvokļa ieviešanu apturot Saeimas un politisko partiju darbību valstī. Tas tika veikts, kā ieganstu izmantojot līdz tam pastāvošās parlamentārās sistēmas trūkumus — pārlicēģo politisko sadrumstalotību, kas valdīja Saeimā un pašvaldībās, tā kavējot šo iestāžu tiešo uzdevumu izpildi. Pēc 1934. gada 15. maija valstī nodibinājās autoritāra iekārta, kam bija raksturīgs ievērojams valsts lomas pieaugums, pilsoņu tiesību zināma ierobežošana un virzība uz visu valsts dzīves jomu latviskošanu.

K. Ulmanis 1936. gadā kļuva arī par Valsts prezidentu. Neraugoties uz viņa solījumu atjaunot Saeimu un demokrātiski vēlētās pašvaldības struktūras pēc to darbību regulējošo likumdošanas aktu uzlabošanas, vēlētās pārvaldes institūcijas līdz valsts neatkarības iznīcināšanai 1940. gadā netika ieviestas.

RĪGAS PĀRVALDE BRĪVĪBAS CĪŅU LAIKĀ

Tūlīt pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada novembrī sabiedrisko organizāciju un politisko partiju pārstāvji izveidoja Rīgas pagaidu domi ar 90 domnieku vietām, no kurām 36 ieņēma domnieki no sociālistiskajām partijām, 27 — no latviešu pilsoniskajām partijām un 27 — no lielākajām vietējām nacionālajām minoritātēm.³ Tādējādi pagaidu domē bija pārstāvēti galvenie Rīgas iedzīvotāju slāņi.

Domes pirmā sēde notika 30. novembrī. Tajā Pauls Kalniņš LSDSP 25 domnieku vārdā deklarēja, ka šī ietekmīgā partija un Latvijas strādnieku šķira atzīs vienīgi demokrātiskā ceļā ievēlētu domi, taču darbosies arī pagaidu domē ar mērķi uzlabot iedzīvotāju dzīves apstākļus. Savukārt minoritāšu pārstāvji centās panākt, lai domes darbā līdzās latviešu valodai lietotu arī vācu un krievu valodu. Lai gan latviešu valoda tika atzīta par galveno domes darba valodu, domniekiem netika liegts izteikties arī vāciski vai krieviski. Tas izskaidrojams ar lielo minoritāšu pārstāvju skaitu pagaidu domē (viņi pārstāvēja galvenokārt minoritāšu pilsoniskos grupējumus, taču arī sociālistisko partiju pārstāvju vidū bija seši ebreji un viens lietuvietis).⁴

Pirmajā sēdē domnieki par pilsētas valdes sastāvu vēl nevienojās.

Nākamajās sēdēs 1918. gada decembra sākumā dome par pilsētas galvu ievēlēja Radikāldemokrātiskās partijas biedru juristu Gustavu Zemgalu, bet par viņa biedriem — sociāldemokrātu ārstu Paulu Kalniņu un vācieti ārstu Leo Berkholcu. Tika ievēlēta arī pilsētas pagaidu valde deviņu cilvēku sastāvā.⁵

Neraugoties uz pilsētā valdošo haosu, ko veicināja Sarkanās armijas straujā tuvošanās, dome savā pēdējā sēdē 30. decembrī centās nodrošināt sabiedrisko kārtību un iedzīvotāju apgādi ar pārtiku.⁶ Kā galvenos uzdevumus nākotnē dome izvirzīja astoņu stundu darba dienas ieviešanu, obligātās pamatskolas izglītības nodrošināšanu, vairāku latviešu un krievu vidusskolu izveidošanu. Tūlīt pēc tam gadu mijā lielākā daļa domnieku bija spiesti kopā ar Pagaidu valdību un Baltijas landesvēru atkāpties uz Liepāju.

Rūdolfs Endrups — Rīgas strādnieku deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs 1919. gada janvārī. Nezināms fotogrāfs, 1910–1914. RVKM.

Rūdolfs Endrups — Vorsitzender des Vollzugskomitees des Rigaer Deputiertensowjets der Arbeiter im Januar 1919. Fotograf unbekannt, 1910–1914. MGRS.

Rūdolfs Endrups, Chairman of Executive Committee of the Riga Soviet of Workers' Deputies in January, 1919. Photographer unknown, 1910–1914. MHRN.

Rīgas strādnieku deputātu padomes karogs ar tās ģerboni. Pēc A. Cīruļa meta 1919. gadā izšūtā karoga atdarinājums. 1967. Labā puse. Zīds, izšūvums. RVKM.

Fahne des Deputiertensowjets der Arbeiter Rigas mit seinem Wappen. Nachbildung der nach einem Entwurf von A. Cīrulis 1919 bestickten Fahne. 1967. Rechte Seite. Seide, Stickerei. MGRS.

Flag and coat-of-arms of the Riga Soviet of Workers' Deputies. Replica of the flag of 1919, after the design by A. Cīrulis, 1967. Obverse. Silk, embroidery. MHRN.

1919. gada 3. janvārī pilsētā ieņāca latviešu sarkano strēlnieku vienības, un tajā pašā dienā lielnieku partijas pārstāvji izveidoja pilsētas saimniecības pārņemšanas komisiju. Tā pēc dažām dienām paziņoja par "buržuāziskās" pilsētas domes atcelšanu. Komisijas darbu, uzņemoties pilsētas saimniecības pārvaldi, pabeidza lielnieku partijas izveidotā Rīgas strādnieku deputātu padome un tās izpildu komiteja ar Rūdolfu Endrupu kā priekšsēdētāju. Janvāra beigās izpildu komitejā darbojās administratīvā, darba, pārtikas, rūpniecības, dzīvokļu, sociālās apgādāšanas, izglītības un vēl vairākas nodaļas (kopā 16, vēlāk 17), kuras bija pakļautas gan izpildu komitejai, gan attiecīgajiem Padomju Latvijas tautas komisariātiem.

Rīgas strādnieku deputātu padomes izlaistā nauda — maiņaszīmes — ar tās priekšsēdētāja Simaņa Bergļa (1919. gada februāris—maijs) parakstu. Rīga, 1919. gada aprīlis—maijs. RVKM.

Banknoten — Wechselscheine, gedruckt von dem Rigaer Deputiertensowjet der Arbeiter, mit der Unterschrift seines Vorsitzenden Simanis Bergis (Februar—Mai 1919). Riga, April—Mai 1919. MGRS.

Money issued by the Riga Soviet of Workers' Deputies. Notes of exchange bear the signature of Simanis Bergis, Chairman of the Soviet (February—May, 1919). Riga, April—May, 1919. MHRN.

1919. gada 22. maijā Rīga pēc kaujas krita Baltijas landesvēra un Vācu dzelzsdivīzijas rokās. Pēc lielinieku terora laika sākās neilgais, bet asiņainais vācu militāristu varas laiks pilsētā. Jūnijā Rīgā tika izsludināts aplenkuma stāvoklis, bet par pilsētas militāro gubernatoru iecelts vācu majors S. fon Arnims. Savukārt par pilsētas civilās pārvaldes vadītāju kļuva vācbaltietis advokāts Voldemārs Puzuls, ko amatā apstiprināja vācu militārā pavēlniecība.

Pēc vācu karaspēka sakāves pie Cēsīm Dienvidlatvijas brigādes komandieris pulkvedis Jānis Balodis 4. jūlijā deva rīkojumu nākamajā dienā sasaukt 1918. gada novembrī izveidotās pilsētas pagaidu domes sēdi. Tā kā sapulcināt domi sākotnējā sastāvā nebija iespējams, politiskās partijas tajā deleģēja 30 sociāldemokrātus, 25 latviešu pilsonisko grupējumu un 35 minoritāšu pārstāvjus.⁷ 5. jūlija sēdi atklāja J. Baloža pārstāvis kapteinis Frīdrihs Zommers, un tā notika Rīgas pagaidu militārgubernatora angļu pulkveža Ernesta Daulija un civilgubernatora angļu pulkveža Stīvena Talentsa klātbūtnē (abi pildīja šos pienākumus neilgu laiku pēc vācu karaspēka aiziešanas no pilsētas).

Rīgas pilsētas pašvaldības naudaszīmes.
Iespēstas 1919. gada augustā. RVKM.

Banknoten der Stadtverwaltung Riga,
gedruckt im August 1919. MGRS.

Bank notes of the Riga local government.
Printed in August, 1919. MHRN.

Dome atkārtoti par pilsētas galvu apstiprināja Gustavu Zemgalu, bet par galvas biedriem — pedagogu Kārli Dēķenu un inženieri Oskaru Fleišeru. Tika ievēlēta arī valde deviņu cilvēku sastāvā. Tūlīt pēc tam — 18. jūlijā — dome ievēlēja sociālās apgādes, sanitāro, slimnīcu un vēl septiņas izpildkomisijas, kas uzsāka pilsētas saimniecības sakārtošanu. Īpaša komisija tika izveidota demokrātisku domes vēlēšanu sagatavošanai. Lai atvieglotu pilsētas saimniecisko stāvokli, augustā no valdības tika saņemta atļauja pilsētas naudaszīmju izlaišanai 8 miljonu rubļu vērtībā. Tas deva iespēju sākt sociālās aprūpes darbu daudzcietašajā Rīgā.⁹

DOMES VĒLĒŠANAS

Tikai pēc Rīgas pilnīgas atbrīvošanas 1919. gada vasarā dome varēja uzsākt aktīvu organizatoriski saimniecisko darbu, vienlaicīgi gatavojot jaunas pašvaldības vēlēšanas. Tās notika saskaņā ar Tautas padomes 1919. gada 18. augustā pieņemtajiem "Pagaidu noteikumiem par pilsētu domnieku vēlēšanām", kas bija izstrādāti pēc 1917. gada 15. aprīli Krievijas Pagaidu valdības izsludināto analogā nosaukuma pagaidu noteikumu parauga un palika spēkā līdz 1930. gadā Latvijā pieņemtajam Pilsētu pašvaldību likumam.¹⁰ Balsstiesības bija abu dzimumu personām, kas sasniegušas 21 gada vecumu un pilsētā līdz vēlēšanām nodzīvojušas vismaz astoņas nedēļas. Proporcionālā vēlēšanu sistēma pavēra iespēju iekļūt pašvaldībā arī nelielu grupējumu pārstāvjiem. Latvijā bija izveidots tā dēvētais komunālais demokrātisms (demokrātija pašvaldību iekārtā), kurā netika ierobežotas arī nacionālo minoritāšu tiesības.¹¹

Gustavs Zemgals — pilsētas galva
(1918. gada decembris, 1919. gada
5. jūlijs–1920. gada 3. februāris).
V. Ridzenieka foto, 20. gs. 20. gadu beigās.
RVKM.

Gustavs Zemgals — Stadtoberhaupt
(Dezember 1918, 5. Juli 1919–3. Februar
1920). Foto von V. Ridzenieks.
Ende 20er Jahre 20. Jh. MGRS.

Gustavs Zemgals, Mayor of Riga
(December, 1918; 5 July, 1919–3 February,
1920). Photo by V. Ridzenieks, late 1920s.
MHRN.

Sākotnēji domē darbojās 90 domnieku un tās pilnvaru laiks bija divi, bet no 1923. gada — trīs gadi. Pirmās Rīgas domes vēlēšanas notika 1920. gada 18. janvārī. Ar katrām nākamajām pieauga gan vēlētāju aktivitāte (1920. gadā balsoja 70%, bet 1931. gadā — 88,1% no reģistrētajiem vēlētājiem), gan domnieku kandidātu un politisko, kā arī saimniecisko grupējumu iesniegto sarakstu skaits (1920. gadā vēlēšanās tika iesniegti 11 saraksti ar 379 kandidātiem, bet 1931. gadā — jau 38 saraksti ar 1923 kandidātiem).¹²

1931. gadā vēlēšanas notika saskaņā ar 1930. gada Pilsētu pašvaldību likumu, kas vēlēšanu tiesību iegūšanai nepieciešamo dzīvesvietas cenzu pilsētā pagarināja līdz diviem mēnešiem, domes pilnvaru laiku — līdz četriem gadiem, bet domnieku skaitu Rīgā palielināja līdz 100 cilvēkiem. Korupcijas novēršanas nolūkā likums noteica, ka pašvaldības amatos nedrīkst vienlaicīgi atrasties tuvi radnieki. 1931. gada un turpmākajām domes vēlēšanām vajadzēja notikt visās pilsētās vienlaicīgi — marta mēneša beidzamajā sestdienā un svētdienā.

Rīgas Pilsētas Domnieku vēlēšanas 1919. g.

W.	Wezumš	N° 3325
S	589.	

Vēlēšanu eezirknis Nr. 6 atrodas

Uswahrds: Furjans

Wahrds: Furms

Nikolaja eela Nr. 23 dš. 7

Balsot war weenigi us kartites minetā wehleschanu eezirkni. Wehletajam janem lihdsj personibas apleeziba. Katrs wehletajs personigi drihksť nodot tikai weenu balsi un nedrihksť suhtit zitu šawā weetā balsoschanai. Kartite ar labojumeem un strihpoju-meem, tā ari bej pilsētas šeegeles naw deriga.

Pilsētas Galwa: Almgah.
Wehleschanu waditajs: M. Smuļevs
Sekretara weetā: Balod

1920. g. peresam

1920. gada Rīgas pašvaldību vēlēšanu vēlētāja karte. RVKM.

Wahlzettel für die Wahlen der Stadtverwaltung Rigas im Jahre 1920. MGRS.

Voter's card at the Riga local government elections of 1920. MHRN.

Vissarežģītāk bija noorganizēt pirmās domes vēlēšanas 1920. gadā. Vēl nebi- ja apstiprinātas pilsētas teritorijas robežas, valdība pēckara postaža un haoss, notika nemitīgas izmaiņas iedzīvotāju skaitliskajā sastāvā, tiem pakāpeniski atgriežoties pilsētā no laukiem un ārvalstīm.¹³ Šajās vēlēšanās Rīgas domē tika ievēlēti 30 latviešu pilsonisko grupu, 28 pilsonisko minoritāšu un 32 sociālis- tisko organizāciju pārstāvji,¹⁴ kas 10. februāra sēdē nodeva zvērestu: "Apakšā parakstīdamies, dodu svinīgu solījumu, ka savus Rīgas pilsētas domnieka pienākumus izpildīšu pēc likuma un sirdsapziņas."¹⁵ Arī turpmākajās vēlēšanās (1922., 1925., 1928. un 1931. gadā) šīs trīs konkurējošās grupas visumā saglabā- ja pirmajai domei līdzīgu vietu sadalījumu. Domnieku grupējumu iekšējā šķelšanās ievērojami mazināja domes darba efektivitāti. Savukārt domnieku nacionālo sastāvu raksturo šādi skaitļi: 1931. gadā domē iekļuva 74 latvieši, 13 vācieši, trīs krievi, astoņi ebreji un divi poļi. Vairāk nekā pusei no tiem bija augstskolas izglītība.

PAŠVALDĪBAS STRUKTŪRA UN DARBĪBA

Saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu Rīgas pašvaldības varu pārstāvēja dome, pilsētas valde un revīzijas komisija. Dome no sava vidus uz gadu ievēlēja priekšsēdētāju (agrāk šo amatu ieņēma pilsētas galva), un tas deva domei lielāku patstāvību. Kopš 1920. gada dome uz savu pilnvaru laiku ievēlēja pil- sētas valdi, kurā bez valdes priekšsēdētāja — pilsētas galvas — pēc likuma bija jābūt vismaz diviem valdes locekļiem; faktiski viņu skaits bija ievērojami lie- lāks. Bez tam Rīgai bija paredzēti divi pilsētas galvas biedri. Valdes lietvedību

Rīgas domes sēde Lielajā Kēniņu (tag. R. Vāgnera) ielā 5. Priekšplānā pie galda: valdes locekļi ar pilsētas galvu Alfrēdu Andersonu; pie tālākā galda: domes priekšsēdētājs Kārlis Dēķens. Nezināms fotogrāfs, 20. gs. 20. gadi. No M. Bērziņa arhīva.

Sitzung des Stadtrates Rīgas im Hause in der Lielā Kēniņu- (heute R. Vāgnera-) Straße 5. Im Vordergrund am Tisch: Mitglieder des Stadtrates mit dem Stadtoberhaupt Alfrēds Andersons, an dem anderen Tisch: der Vorsitzende des Stadtrates Kārlis Dēķens. Fotograf unbekannt, 20er Jahre 20. Jh. Aus dem Archiv von M. Bērziņa.

Sitting of the Riga Town Council (*Dome*) at 5 Lielā Kēniņu (now R. Vāgnera) street. At the table in front: members of the City Board with the Mayor Alfrēds Andersons; at the other table: Chairman of the Dome Kārlis Dēķens. Photographer unknown, 1920s. From M. Bērziņa's archives.

Rīgas pilsētas zīmoga spiednis ar pilsētas lielā ģerboņa attēlu. 1926. Misiņš, koks. RVKM.

Stempel des Stadtsiegels Rigas mit der Darstellung des großen Stadtwappens Rigas. 1926. Messing, Holz. MGRS.

Stamp of the Riga city seal with the city coat-of-arms. 1926. Brass, wood. MHRN.

pārzināja pilsētas valdes sekretārs. Valdes tiešā pārziņā atradās visi pašvaldībai veicamie uzdevumi. Valdes darbu vadīja pilsētas galva. Balsīm līdzīgi daloties, viņa balss bija izšķirošā. Bez tam pilsētas galva īpaši steidzīgos gadījumos drīkstēja pieņemt arī vienpersoniskus lēmumus, par tiem tuvākajā valdes sēdē informējot pārējos valdes locekļus. Atsevišķu pilsētas saimniecības nozaru un uzņēmumu vadīšanai pie valdes darbojās īpašas nodaļas ar valdes locekli kā vadītāju. Līdz 1931. gadam pastāvēja deviņas valdei pakļautas nodaļas: Finanšu, Nekustamu īpašumu, Būvju, Darba, Izglītības, Pilsētas uzņēmumu, Sociālās apgādes, Tirdzniecības un Veselības nodaļa. 1931. gadā tām pievienojās arī Jautatnes un kultūras nodaļa. Pie nodaļām ar padomdevēja un dažām izpildvaras tiesībām darbojās īpašas domes vēlētas komisijas. 20.–30. gadu mijā pastāvīgi strādāja izbūves, sporta, dzīvokļu īres novērtēšanas, žūpības apkarošanas, ielu dzelzceļa novērtēšanas komisija. Par pilsētas līdzekļiem tika uzturēta arī Dzimtsarakstu nodaļa un no 1924. gada — īres valdes (zemākās tiesu instances īres lietās, kuru uzdevums bija cīnīties ar pēckara gados aktuālās dzīvokļu krīzes izraisīto spekulāciju). Pašvaldības un tai pakļauto iestāžu darbības likumību pārraudzīja domes ievēlēta revīzijas komisija trīs, no 1930. gada — četru, bet no 1931. gada — piecu locekļu sastāvā (1920.–1922. gadā tā saucās par kontroles komisiju).¹⁶ Kā īpaša pašvaldības iestāde darbojās Rīgas bāriņtiesa, kaut gan tiesiski tā pakļāvās Tieslietu ministrijai.¹⁷ Tās uzdevumos ietilpa aizbildņu un aizgādņu iecelšana bāreņiem vai audzināšanu pildīt nespējīgu vecāku bērniem. Pašvaldībai bija jāuzņemas rūpes par netiklības un žūpības apkarošanu, darba aizsardzību, sabiedrisko darbu organizēšanu, kā arī darba biržas ierīkošanu. Pašvaldība ieguva tiesības slēgt līgumus ar citām pašvaldībām.

Pilsētas pārvaldes uzdevumi bija ārkārtīgi daudzpusīgi. Bez tiešajiem saimnieciskajiem uzdevumiem tai nācās risināt arī citus jautājumus. Tā sākumposmā sarežģījumus radīja vecie pilsētas ierēdņi, kuri nepārvaldīja valsts valodu. 1921.–1922. gadā tika veikta visu pilsētas ierēdņu — nelatviešu valsts valodas zināšanu pārbaude.¹⁸

Pilsētas pašvaldība bija pakļauta Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departamentam. Svarīgākajiem domes lēmumiem bija nepieciešams iekšlietu ministra apstiprinājums. Pilsētas pašvaldības finanšu saimniecību regulēja 1921. gadā Ministru kabineta apstiprinātie "Noteikumi par pilsētu ienākumiem, izdevumiem, budžetiem un pārskatiem".¹⁹

Domē pārstāvētās partijas vienojās par pilsētu nodaļu vadības sadalījumu. 1920. gadā par pilsētas galvu tika ievēlēts Demokrātu savienības pārstāvis advokāts Andrejs Frīdenbergs.²⁰ Pēc pilsētas valdes krīzes 1920. gada beigās pilsētas galvas amatu 1921. gadā ieņēma šīs pašas partijas biedrs Alfrēds Andersons, apdāvināta personība, pēc izglītības inženieris, pedagogs, tulkotājs, dramaturgs un dzejnieks. 1928. gadā viņa vietā nāca radikāldemokrātu, progresīvo pilsoņu un nomaļnieku saraksta kandidāts Ādams Krieviņš, bijušais labklājības ministrs, Latvijas Hipotēku bankas direktors. 1931. gadā par pilsētas galvu kļuva Zemnieku savienības pārstāvis Hugo Celmiņš, diplomēts agronoms, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, vairākkārtējs ministrs un Ministru prezidents, kurš lielu vērību veltīja visu pilsētas dzīves jomu latviskošanai.

Andrejs Frīdenbergs — pilsētas galva
(1920–1921). Nezināms fotogrāfs,
20. gs. 20. gadi. No V. Zariņas arhīva.

Andrejs Frīdenbergs — Stadtoberhaupt
(1920–1921). Fotograf unbekannt,
20er Jahre 20. Jh. Aus dem Archiv
von V. Zariņa.

Andrejs Frīdenbergs, Mayor of Riga
(1920–1921). Photographer unknown,
1920s. From V. Zariņa's archives.

Alfrēds Andersons — pilsētas galva
(1921–1928). V. Ridzenieka foto,
20. gs. 20. gadi. RVKM.

Alfrēds Andersons — Stadtoberhaupt
(1921–1928). Foto von V. Ridzenieks,
20er Jahre 20. Jh. MGRS.

Alfrēds Andersons, Mayor of Riga
(1921–1928). Photo by V. Ridzenieks, 1920s.
MHRN.

Ādams Krieviņš — pilsētas galva
(1928–1931). V. Ridzenieka foto,
20. gs. 20. gadu beigas. RVKM.

Ādams Krieviņš — Stadtoberhaupt
(1928–1931). Foto von V. Ridzenieks,
Ende 20er Jahre 20. Jh. MGRS.

Ādams Krieviņš, Mayor of Riga
(1928–1931). Photo by V. Ridzenieks,
late 1920s. MHRN.

Hugo Celmiņš — pilsētas galva
(1931–1935). V. Ridzenieka foto,
20. gs. 30. gadi. RVKM.

Hugo Celmiņš — Stadtoberhaupt
(1931–1935). Foto von V. Ridzenieks,
30er Jahre 20. Jh. MGRS.

Hugo Celmiņš, Mayor of Riga (1931–1935).
Photo by V. Ridzenieks, 1930s. MHRN.

Kopumā Rīgas domē dažādos laikos darbojās daudzas sabiedrībā pazīstamas personības — Atis Ķeniņš, Pēteris Sniķeris, Mārtiņš Prīmanis, Berta Pīpiņa, Kārlis Ulmanis, Alberts Kviesis, Margērs Skujenieks, Arnolds Spekke, Jānis Akuraters, Rainis, Kārlis Skalbe, Valdis Grēviņš, Augusts Kirhenšteins un citi.

Pakāpeniski pieauga tendence deputātiem grupēties ne pēc tautībām, bet saimnieciskajām un politiskajām interesēm. Valdošās sadrumstalotības dēļ labējie un centriskie grupējumi nespēja domē iegūt stabilu vairākumu. Bieži trūka kvoruma, jo daļa domnieku nolūkā novērst sev nevēlamu lēmumu pieņemšanu atturējās no balsošanas. Šī iemesla dēļ 1932. gadā no 26 sēdēm kvoruma trūkuma dēļ nenotika 13 sēdes. Lai šo parādību novērstu, 1933. gadā Saeima pat izdarīja attiecīgus grozījumus Pilsētu pašvaldību likumā.²¹

PAŠVALDĪBA PĒC 1934. GADA 15. MAIJA

Demokrātiski ievēlētās pilsētas domes darbība beidzās pēc 1934. gada 15. maija K. Ulmaņa organizētā valsts apvērsuma. Pilsētu pašvaldību tiesiskajā statusā notika nozīmīgas izmaiņas. Jau 16. maijā, pamatojoties uz likumu par karastāvokli, iekšlietu ministrs līdz turpmākajam rīkojumam aizliedza sasaukt pilsētu domju sēdes. Šim rīkojumam 25. maijā sekoja "Noteikumi par pilsētu pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā", kas pagaidām apturēja pilsētu domju darbību, līdzšinējās to pilnvaras nododot pilsētu valdēm. 2. jūnijā iekšlietu ministrs atcēla domju ievēlētās komisijas. Rīgas pilsētas valde vecajā sastāvā darbību beidza 1. jūnijā. Turpmāk Rīgas pilsētas valdes locekļus, pilsētas galvas biedrus un revīzijas komisijas locekļus amatā iecēla iekšlietu ministrs, bet pilsētas galvu — Ministru kabinets pēc iekšlietu ministra priekšlikuma. Visu minēto amatpersonu pilnvaru laiks bija nenoteikts.²²

Kaut arī pilsētas valdei tika piešķirta gan lēmējvara, gan izpildvara, minētie 25. maija noteikumi ievērojami paplašināja arī pilsētas galvas pilnvaras. Viņš bija tiesīgs celt iebildumus pret pilsētas valdes lēmumiem, un pēdējie nebija izpildāmi pirms jautājuma galīgas izlemšanas Iekšlietu ministrijā. Turpmāk pilsētas galva noteica darbinieku štatus un atalgojumu, viņš vienpersoniski pārzināja pilsētas pārvaldes darbinieku personāllietas. Trešais patstāvīgais orgāns bija iekšlietu ministra iecelta revīzijas komisija. Ievērojami tika paplašinātas Iekšlietu ministrijas funkcijas. Tā drīkstēja pēc saviem ieskatiem atlaist pašvaldības amatpersonas, tās sodīt, atcelt pilsētas valdes lēmumus, izdarīt grāmatvedības lietu pārbaudes. Tika likvidēta Jaunatnes un kultūras, kā arī Darba nodaļa, atlikušās 1934. gada septembrī pārdēvēja par valdēm, bet to vadītājus — par priekšniekiem.²³ 1939. gada augustā iekšlietu ministrs Rīgas valdes locekļu skaitu palielināja no astoņiem līdz deviņiem locekļiem un izveidoja Satiksmes valdi, kas pārņēma satiksmes lietu pārzināšanu no Būvju valdes.²⁴ Savukārt 1934. gada augustā pieņemtais Likums par bāriņtiesām noteica, ka bāriņtiesas locekļiem jābūt ar juridisku izglītību (tas ievērojami palielināja šīs pašvaldības iestādes darba efektivitāti).²⁵

Pilsētas galva H. Celmiņš palika amatā līdz 1935. gadam, kad tika iecelts par sūtni Vācijā un Holandē. Viņa vietā pilsētas galvas amatu turpmāk ieņēma

inženieris Roberts Garsils, bet pēc pēdējā nāves 1936. gadā — tautsaimnieks un diplomāts Roberts Liepiņš. Viņa vadībā pašvaldība atbilstoši valdības iekšpolitiskajam kursam turpināja Rīgā veidot latvisku vidi, ieviesa pilsētas galvas

Roberts Liepiņš — pilsētas galva (no 1936. gada) un lielvecākais (no 1939. gada līdz 1940. gada 4. jūlijam) savā darba kabinetā Raiņa bulvārī 7. Nezināms fotogrāfs, 20. gs. 30. gadu beigās. No V. Zariņas arhīva.

Roberts Liepiņš — Stadtoberhaupt (seit 1936) und Großältester (von 1939 bis 4. Juli 1940) in seinem Amtszimmer auf dem Raiņa-Boulevard 7. Fotograf unbekannt, Ende 30er Jahre 20. Jh. Aus dem Archiv von V. Zariņa.

Roberts Liepiņš, Mayor of Riga (from 1936) and Grand Elder (1939–4 July, 1940) in his office at 7 Raiņa boulevard. Photographer unknown, late 1930s. From V. Zariņa's archives.

Roberts Garsils — pilsētas galva (1935–1936). V. Rīdzenieka foto, 1935. RVKM.

Roberts Garsils — Stadtoberhaupt (1935–1936). Foto von V. Rīdzenieks, 1935. MGRS.

Roberts Garsils, Mayor of Riga (1935–1936). Photo by V. Rīdzenieks, 1935. MHRN.

standartu un 1937. gadā panāca līdz tam neoficiāli lietotā pilsētas zili baltā karoga apstiprināšanu Ministru kabinetā.²⁶ R. Liepiņa laikā iedibinātā pilsētas grāmatvedības un lietvedības kārtība tika atzīta par vienu no labākajām Eiropā.

Pilsētas galvas Roberta Liepiņa dāvinātā karoga nagla ar Rīgas lielā ģerboņa attēlu.
20. gs. 30. gadu beigas. Sudrabs, emalja.
RVKM.

Der Stift der Stadtfahne mit der Darstellung des großen Wappens Rīgas, geschenkt von dem Stadtoberhaupt Roberts Liepiņš.
Ende 30er Jahre 20. Jh. Silber, Emaille.
MGRS.

Flag-stud with Riga coat-of-arms, donation from Mayor Roberts Liepiņš.
Late 1930s. Silver, enamel. MHRN.

Rīgas pilsētas galvas standarts.
20. gs. 30. gadu otrā puse. RVKM.
1937. gada 4. maijā Latvijas valdība apstiprināja Rīgas pilsētas karogu — zili baltu ar Rīgas pilsētas ģerboni centrā.

Tischstandard des Stadtoberhauptes Rīgas.
Zweite Hälfte 30er Jahre 20. Jh. MGRS.
Am 4. Mai 1937 bestätigte die Regierung Lettlands die Fahne der Stadt Riga — blau-weiß mit dem Rigaer Stadtwappen in der Mitte.

Desk standard of the Mayor of Riga, second half of the 1930s. MHRN.
On 4 May, 1937 the Government of Latvia confirmed the Riga city flag: blue-white with Riga coat-of-arms in the centre.

Rīgas pilsētas padomes pirmās sēdes dalībnieki 1939. gada 8. decembrī. Pirmajā rindā piektais no kreisās: lielvecākais Roberts Liepiņš.

Teilnehmer an der ersten Sitzung des Rigaer Stadtrates am 8. Dezember 1938. In der ersten Reihe der fünfte von links: der Großälteste Roberts Liepiņš.

Participants of the first sitting of the Riga City Board on 8 December, 1939. In front, fifth from the left: Grand Elder Roberts Liepiņš.

Reproducēts no:
Reproduziert aus:
Reproduced from:

Pašvaldību Darbinieks. — 1939. — Nr. 12.

1939. gada 1. oktobrī stājās spēkā jauns Pilsētu pašvaldību likums.²⁷ Saskaņā ar to pilsētu galvas tika pārdēvēti par vecākajiem (Rīgā — par lielvecāko, bet bijušie pilsētas galvas biedri — par vecākajiem), vēl vairāk paplašinot viņu pilnvaras un nododot tiem visas izpildvaras tiesības. Pilsētas amatpersonas nedrīkstēja būt jaunākas par 25 gadiem. Rīgā, kur dzīvoja 1/5 valsts iedzīvotāju un kuras budžets pārsniedza 1/4 daļu valsts budžeta kopapjoma, sakarā ar nepieciešamību pēc īpaši pieredzējušām amatpersonām izņēmuma kārtā to darbības laiks netika ierobežots. Pārējās pilsētās tas tika noteikts uz sešiem gadiem. Rīgas pilsētas saimniecību pakļāva stingrākai Iekšlietu ministrijas kontrolei. Tās budžetu un budžeta izpildes pārskatu apstiprināja Ministru kabinets. Finanšu ministrija varēja deleģēt savu pārstāvi pilsētas revīzijas komisijā.

Likums noteica jaunu pārvaldes institūtu — pilsētas padomi, pagaidām kā padomdevēju orgānu. Tās darbu vadīja lielvecākais. Rīgas pilsētas padomē bija 36 padomnieki, kurus uz trim gadiem iecēla iekšlietu ministrs no sešu pastāvošo kameru (Tirdzniecības un rūpniecības, Amatniecības, Darba, Lauksaimniecības, Profesiju, Rakstu un mākslu) izraudzītajiem kandidātiem. Tiesiski padomnieki bija atbildīgi vienīgi likuma priekšā. Padome deva atsaukumi budžeta, nodokļu, apbūves un citos jautājumos, un, pirms tā nebija saņemta, pilsētas valde lēmumu pieņemt nevarēja.

Atklājot pirmo padomes sēdi 1939. gada 8. decembrī, iekšlietu ministrs Kornēlijs Veitmanis uzsvēra, ka pēc sešu gadu pārtraukuma pašvaldības darbā atkal tiek iesaistīti pilsētas iedzīvotāji. Viņu vidū bija daudzi sabiedrībā pazīstami cilvēki — laikraksta "Jaunākās Ziņas" redaktors Jānis Benjamiņš, arhitekts Aleksandrs Birzenieks, gleznotājs Leo Svemps un citi.

RĪGAS PAŠVALDĪBAS SAIMNIECISKĀ DARBĪBA

Rīgas saimnieciskajā dzīvē valsts demokrātiskās attīstības periodā iezīmējās visi valsts saimnieciskajai dzīvei kopumā raksturīgie posmi: līdz 1922. gadam — jauncelsmes laiks, 1923.–1930. gads — uzplaukuma periods, 1930.–1933. gads — ekonomiskā krīze. 1934.–1940. gadā bija vērojams uzplaukums, ko veicināja pēc ekonomiskās krīzes valdošie labvēlīgie apstākļi, kā arī autoritārās iekārtas likumdošanas noteiktā centralizētā valsts vadība, kas aptvēra arī saimniecisko dzīvi. Sākot ar 1939. gada rudenī, to ļoti ietekmēja Otrā pasaules kara sākums Eiropā un vācbaltiešu izceļošana.

Finanses. 1919. gadā, jaunajai pilsētas pašvaldībai uzsākot darbu, saimniecībā valdīja sabrukums un pilsētas ienākumi no nodokļiem un karā izpostītajiem īpašumiem bija niecīgi. Pēc Brīvības cīņām pilsētas īpašumi bija pilnīgi nopostīti. Tikai 1924. gadā izdevās atjaunot pilsētas mežu saimniecību un tā sāka dot zināmu peļņu. Rīga bija zaudējusi gandrīz 2/3 iedzīvotāju (1920. gadā pilsētā bija 181 443 iedzīvotāji). Tikai pakāpeniski cilvēki atgriezās no bēgļu gaitām. 1920. gada martā valstī par vienīgo maksāšanas līdzekli bez pienācīga seguma zeltā tika izsludināts Latvijas rublis. Sekoja inflācija, ko izdevās apturēt vienīgi ar naudas reformu, 1922. gadā ieviešot apgrozībā latu ar zelta segumu.

Finansiālās grūtības pirmajos domes darbības gados ievērojami sarežģīja pilsētas budžeta pieņemšanu. Tajā nācās paredzēt lielu deficītu, neraugoties uz domnieku centieniem to samazināt.²⁸ Tikai 1923. gadā izdevās sastādīt sabalansētu budžetu.²⁹ 1928. gadā Rīgas pilsētas budžeta kopsumma sasniedza 1913. gada apmērus, bet 1938. gadā — 61,3 miljonus latu.³⁰ Pilsētas budžetu joprojām apgrūtināja vispārvalstiska rakstura izdevumi.

Karaspēka izvietošana pilsētā pēc kara pārgāja Apsardzības (vēlāk Kara) ministrijas pārziņā, taču samaksu par kazarmu nomu pilsēta saņēma tikai 1925. gadā. Pēc tam kazarmas atkal pārziņāja pilsēta, bet kara resors norēķinājās par komunālajiem pakalpojumiem. Ievērojami smagāks pilsētai bija pienākums nodrošināt ar telpām, apkuri un apgaismošanu policijas iecirkņus (1938. gadā Rīgas prefektūrā bija 13 iecirkņi), bet policijas darbiniekus — ar dzīvokļiem.³¹

Samērā sekmīgi pilsētai izdevās atmaksāt agrākos ārējos parādus. Kopumā pilsētas parādi 1923.–1931. gadā bija pieauguši no 4,6 līdz 13,8 miljoniem latu, tomēr, rēķinot uz vienu iedzīvotāju, mazāk nekā pirms kara. 1938. gadā to kopsumma sasniedza jau 23,9 miljonus latu, turklāt parādu lielāko daļu — 18,5 miljonus — veidoja 1913./1914. gada ārējais aizņēmums un tā procenti. Ņemot vērā, ka pilsētas īpašuma kopvērtība tobrīd bija 329,4 miljoni latu, t. sk. nekustamo īpašumu kopvērtība sasniedza 292 miljonus latu (no tiem 149,2 miljoni — pilsētas zemēm un apstādījumiem, bet 15,6 miljoni — mežiem)³², parādu summa salīdzinoši nebija īpaši augsta. Pilsētas budžeta ienākumi 1922.–1930. gadā pieauga no 12,2 līdz 41 miljonam latu, bet 1938. gadā — līdz 52,9 miljoniem latu. Apmēram 75% ienākumu sastādīja nodokļi, nodevas un

Rīgas pilsētas pašvaldības apstiprinātais valdes šveicara formastērpa zīmējums. 1938. RVKM.

Zeichnung für die Uniform des Stadtamptportiers, bestätigt von der Stadtverwaltung Riga 1938. MGRS.

Sketch of the City Board porter's uniform, confirmed by the Riga local government. 1938. MHRN.

Rīgas pilsētas valdes pierakstīšanās
nodokļa markas. 20. gs. 20.–30. gadi.
RVKM.

Stempelmarken der Anmeldeabteilung
des Rigaer Stadtaamtes. 20er–30er Jahre
20. Jh. MGRS.

Duty stamps of the Riga City Board for
registering one's place of residence.
1920s–1930s. MHRN.

komunālo uzņēmumu peļņa. Starp nodokļiem lielāko summu deva nekustamā īpašuma nodoklis (1930. gadā — 3,3 miljoni latu).³³

Lai uzlabotu finansiālo stāvokli un nākotnē gūtu lielāku peļņu, laikā līdz 1935. gadam pašvaldība elektrības iestādēs, gāzes fabrikā, ūdensvadā un citos komunālajos uzņēmumos ieguldīja apmēram 36,6 miljonus latu, bet nākamajos piecos gados — 19,7 miljonus latu.³⁴ 1937. gadā pie Finanšu pārvaldes izveidoja īpašu prasību piedzišanas biroju.

Salīdzinājumā ar stāvokli pirms kara ievērojami pieauga pilsētas izdevumi izglītībai un sociālajai aprūpei. Pašvaldības pārziņā atradās 10 nespējnieku nami, 14 bērnnunami, 21 bērnodārzs, bērnu vasaras kolonija Mežaparkā. Pilsētas pabalstu saņēma vairāki tūkstoši trūcīgo ģimeņu. Pašvaldība 30. gadu sākumā ar daļēju valsts atbalstu uzturēja 97 pamatskolas (no tām — 47 latviešu) un astoņas vidējās mācību iestādes (četrus latviešu), 11 papildu apmācības skolas, septiņas īpatnējās skolas (bērniem ar veselības traucējumiem un grūti audzināmajiem), amatnieku skolu un tehnikumu, komercskolu. 1937./38. mācību gadā pilsēta uzturēja 116 pamatskolas ar 32 309 skolēniem, piecas ģimnāzijas, komercskolu, amatniecības skolu, tehnikumu, vairākas arodskolas. Izdevumi kultūrai un izglītībai sasniedza 7,9 miljonus latu gadā. Pilsēta paplašināja publisko bibliotēku tīklu. 1938. gadā Rīgā darbojās Centrālā bibliotēka, Misiņa bibliotēka un 10 pilsētas bibliotēkas.³⁵ Pilsētas īpašumā esošās Nacionālās operas un Nacionālā teātra ēkas tika nodotas Izglītības ministrijai bezmaksas lietošanā. Pilsētas pārvalde šīs kultūras iestādes atbalstīja arī materiāli, tādējādi tieši veicinot skatuves mākslas attīstību valsts mērogā.³⁶ Bez tam pašvaldības pārziņā atradās Pilsētas mākslas muzejs un Rīgas pilsētas vēsturiskais muzejs, Diskonta banka, pilsētas krājkaše, lombards, Zooloģiskais dārzs un pilsētas parki.

Saimnieciskā darbība. Kara gadu intensīvā satiksme bija ievērojami pasliktinājusi Rīgas ielu seguma kvalitāti. 1921.–1930. gadā bija pārbruģēti 916 tūkstoši kvadrātmetru (40%) bruģu kopplatības, bet pirmo reizi bruģēti 308 tūkstoši kvadrātmetru.³⁷ 20. gados Rīgā tika izdarīti pirmie šoseju darvošanas (asfaltēšanas) mēģinājumi, un 30. gadu sākumā bija asfaltētas ielas jau 34,5 kilometru garumā. Daļa ielu tika noklātas ar plienakmeņiem, rindu akmeņiem, asfalta betonu. 1933. gadā no 2,6 miljoniem kvadrātmetru nostiprinātā ielu seguma apaļie akmeņi aizņēma 58,8%, rindu akmeņu bruģis — 22,17%, asfalta betons — 1,30%, šosejas — 13,97%, grantsceļi — 3,88%. 30. gadu beigās Rīgā bija nostiprināta apmēram puse no ielu kopgaruma, un to kopējā platība sasniedza 3,3 miljonus kvadrātmetru.³⁸

Jau pirmajos gados pēc Brīvības cīņām dome uzsāka latviskot ielu nosaukumus. Lielākā ielu pārdēvēšana notika 1923. gadā, kad jaunu nosaukumu ieguva 151 iela un laukums. To skaitā bija Brīvības (agrākā Aleksandra), Valdemāra (Nikolaja), Blaumaņa (Lielā Ņevas), Lāčplēša (Romanovu) un citas ielas. Līdz 1938. gadam pavisam pārdēvēja 336 ielas, laukumus un parkus. Pirmo reizi vārds tika piešķirts 248 jaunām ielām.³⁹

Gājēju drošības labad pilsētas Ceļu nodaļa ielās ar metāla naglām, krāsainu asfalu utt. sāka iezīmēt gājēju pārejas. 1939. gadā kustības regulēšanai Brīvības un Dzirnau ielas stūrī uzstādīja pirmo gaismas signālierīci.

Pēc kara mainījās privātā un sabiedriskā apgaismošanā lietoto enerģijas avotu nozīme. Gāzi Rīgas dzīvokļu apgaismošanā neizmantoja kopš 1917. gada, joprojām to lietoja vienīgi ielu apgaismojumā, bet īpaši gāzes patēriņš pieauga mājturībā. Pilsēta rūpējās par gāzes fabrikas jaudas kāpināšanu (1,8 milj. m³ 1920. gadā, 6,3 milj. m³ 1937. gadā) un popularizēja gāzes lietošanu. Ielu apgaismojumā pakāpeniski pārsvaru guva lētākā un ērtākā elektroenerģija. 1930. gadā Rīgas ielās dega jau 2746 kvēlspuldzes, bet 1939. gadā — 3783, neskaitot ap 1200 gāzes laternu; šajā nozarē Rīga apsteidza Rietumeiropas pilsētas ar līdzīgu iedzīvotāju skaitu.⁴⁰

Pašvaldība pakāpeniski modernizēja pilsētas elektrostacijas iekārtu. 1921.–1930. gadā saražotās elektroenerģijas daudzums pieauga no 11,1 līdz 76,7 miljoniem kilovatstundu, bet 1938. gadā sasniedza 124,5 miljonus kilovatstundu. Uzņēmuma peļņa pieauga no 3,6 miljoniem latu 1923. gadā līdz 6 miljoniem 1930. gadā, turpinot palielināties.⁴¹ Kad 1939. gada oktobrī Rīga pieslēdzās jaun-uzbūvētajai Ķeguma spēkstacijai, ievērojami uzlabojās tās apgāde ar elektroenerģiju. Pilsētas vecā elektrostacija Andrejsalā palika rezervē.

Pilsētas centrālais ūdensvads bija darbojies bez pārtraukuma visus kara gadus, tādēļ tā remontdarbos domei bija jāiegulda nozīmīgi līdzekļi. 20. gadu vidū ūdensvada kopgarums sasniedza 295 kilometrus, tomēr tikls aptvēra tikai 2/3 ielu kopgaruma. 1926. gadā pilsēta uzsāka tīkla paplašināšanas darbus — galvenokārt Zasulauka, Ilģuciema, Sarkandaugavas, Vidzemes šosejas un citos rajonos. Pēc otras sūkņu stacijas uzcelšanas 1935. gadā Garkalnē ūdensvada tīkls it īpaši paplašinājās Pārdaugavā. Līdz 1939. gadam tas pieauga par 62 kilometriem. 406 kilometrus garais ūdensvads apgādāja ar ūdeni 85% rīdiznieku.⁴² Mazturīgo iedzīvotāju vajadzībām tika ierīkoti brīvkrāni un artēziskās akas.

1923.–1927. gadā pilsētas Būvju nodaļas kanalizācijas nozares darbinieki pabeidza aizsērējušā kanalizācijas tīkla attīrīšanu. Ar 1925. gadu atjaunojās tīkla paplašināšana, tika uzbūvēti arī vairāki kolektori. Sistemātiskās kanalizācijas tīkla kopgarums palielinājās no 120,7 kilometriem 1925. gadā līdz 142,4 kilometriem 1939. gadā.⁴³ Līdz 1940. gadam sistemātiskās kanalizācijas tīklam ar ūdens klozetiem bija pieslēgušies jau 79,6% no gruntsgabalu kopskaita.⁴⁴ 30. gadu beigās Rīgā tika ievērojami reorganizēts atkritumu savākšanas darbs, ko veica arī ar ārzemēs iepirktajām jaunajām speciāli aprīkotām mašīnām.⁴⁵

Pirmskara daļējo dzīvokļu pārprodukciju Rīgā pēc kara nomainīja dzīvokļu krīze. Daudzos namos izvietojās valsts iestādes, ārzemju diplomātiskie korpusi, daļu koka namiņu noplēsa malkā u. tml., līdz ar to dzīvokļu fonds bija samazinājies par 24%. Privātā būvniecība bija samērā neliela, un tika celtas galvenokārt savrupmājas ar mazu dzīvokļu skaitu.⁴⁶ 1925. gadā pilsētas valde izveidoja īpašu dzīvokļu krīzes apkarošanas komisiju. Saskaņā ar tās izstrādāto programmu pilsēta rūpējās par esošā dzīvokļu fonda saglabāšanu un sekmēja jaunu dzīvokļu būvi, uz atvieglotiem noteikumiem pārdodot zemi un būvmateriālus. 1928.–1935. gadā darbojās dzīvokļu krīzes apkarošanas komisijas būvbirojs, kas palīdzēja būvētājiem ar projektiem, konsultācijām un veica būvobjektu uzraudzību. Bez tam 1925. gadā dome izveidoja dzīvokļu būves fondu, kurā ieplūda visi dzīvokļu nodokļa ieņēmumi. Līdzekļi bija

Blokmāja Ausekļa ielā 3. Arhitekts
P. Dreijmanis, 1927. R. Johansona foto,
1938. RVKM.

Blockhaus in der Ausekļa-Straße 3.
Architekt P. Dreijmanis, 1927.
Foto von R. Johansons, 1938. MGRS.

Apartment house at 3 Ausekļa street.
Architect P. Dreijmanis, 1927.
Photo by R. Johansons, 1938. MHRN.

Ielu laistāmā mašīna Raiņa bulvārī.
R. Johansona foto, 20. gs. 30. gadu sākums.
RVKM.

Kraftwagen für die Straßenbesprengung
auf dem Raiņa-Boulevard. Foto von
R. Johansons, Anfang 30er Jahre 20. Jh.
MGRS.

Street-flushing lorry in Raiņa boulevard.
Photo by R. Johansons, early 1930s.
MHRN.

paredzēti pašvaldības dzīvokļu būvei, kā arī aizdevumiem privāto ģimeņu māju celtniecībai. 1926.–1930. gadā pilsēta uzcēla četras modernas blokmājas (Ausekļa, J. Asara ielā, divas Maskavas priekšpilsētā) un divas t. s. rindu ēku kolonijas — divstāvu ģimeņu ēkas: 11 Liepājas un piecas Ropažu ielā.⁴⁷ Tad ekonomiskās krīzes apstākļos 20. gadu beigās dome izlēma uz laiku pārtraukt pašvaldības dzīvokļu celtniecību. Pilsēta uzcēla vēl tikai dažas dzīvojamās mājas savu uzņēmumu strādniekiem, kā arī 1939. gadā pabeidza liela īres nama būvi Brīvības ielā pie Vidzemes tirgus ar aptieku, restorānu un gāzes patvertni. Dzīvokļu problēma joprojām palika aktuāla, kaut arī 1925.–1930. gadā pilsētā privātā kārtā uzcēla 2000 dzīvokļu, bet 1931.–1938. gadā — vēl 7387.⁴⁸

Lielu vērību pilsētas valde savu finansiālo iespēju robežās pievērsa tās pārziņā esošo saimniecisko ēku labiekārtošanai un jaunu celtniecībai. Tika pabeigta Āgenskalna tirgus būve un modernizēts Vidzemes tirgus, ierīkots tirgus Bolderājā. Īstenojot pilsētas domes 1922. gada lēmumu par tirgus pārvietošanu no Daugavmalas uz teritoriju pie Sarkanajiem spīķeriem, 1930. gadā tika atklāts Centrāltirgus — viens no modernākajiem tirgiem Eiropā. Tā labiekārtošanas darbi turpinājās līdz pat 1938. gadam. 1934. gadā ievērojami paplašināja un modernizēja pilsētas lopkautuvi.

Pāju dzišana Centrāltirgus būvlaukumā.
V. Ridzenieka foto, 1924. RVKM.

Rahmen der Pfähle auf dem Bauplatz des
Zentralmarktes. Foto von V. Ridnieks,
1924. MGRS.

Pile-driving at the building site of the
Central Market. Photo by V. Ridnieks,
1924. MHRN.

Rīgas pilsētas 45. (tag. 8.) pamatskola
Atgāzenes ielā. Arhitekts A. Grīnbergs,
1935. Nezināms fotogrāfs, 1935. RVKM.

Die 45. (heute die 8.) Grundschule in der
Atgāzenes-Straße. Architekt A. Grīnbergs,
1935. Fotograf unbekannt, 1935. MGRS.

Riga Primary School No. 45 (now No. 8)
in Atgāzenes street. 1935. Architect
A. Grīnbergs, 1935. Photographer
unknown, 1935. MHRN.

Rīgas pilsētas K. Barona 2. pamatskolas
(tag. 18. vidusskola) galda standarts ar
pilsētas ģerboni centrā. 1939. Labā puse.
Zīds, izšuvums. RVKM.

Der Tischstandard der 2. K. Barons-
Grundschule (heute die 18. Oberschule)
mit dem Stadtwappen in der Mitte. 1939.
Rechte Seite. Seide, Stickerei. MGRS.

Desk standard of K. Barons Riga Primary
School No. 2 (now Secondary School
No. 18) with Riga coat-of-arms in the
centre. 1939. Obverse. Silk, embroidery.
MHRN.

Kopš 20. gadu vidus pilsēta aizsāka pamatskolu ēku celtniecību. Tomēr vēl 1934. gadā no 170 pilsētas izglītības valdes pārziņā esošajām ēkām, t. sk. skolu ēkām, 77 bija irētas.⁴⁹ 30. gadu otrajā pusē stāvoklis ievērojami uzlabojās — klāt nāca septiņu skolu nami, galvenokārt Pārdaugavā un Sarkandaugavā. Pēc Izglītības valdes aprēķiniem, skolu telpu jautājuma pilnīgai atrisināšanai tuvākajos 10 gados nāktos ieguldīt pāri par 20 miljoniem latu.⁵⁰

1926.–1931. gadā pilsēta uzcēla tuberkulozes slimnīcu — sanatoriju Biķerņieku mežā, 1926. gadā nodeva Latvijas Universitātes bezmaksas lietošanā līdz šim slēgtās 2. pilsētas slimnīcas ēkas.⁵¹ 1927.–1931. gadā pilsētas nomalēs uzcēla vairākas pirtis, tika ierīkotas arī vairākas publiskas peldētavas Daugavā un Ķīšezerā.

Zaudējumi, ko sabiedriskajam transportam nodarīja karš un evakuācija, kā arī pilsētas administratīvo robežu paplašināšanās prasīja steidzīgi atrisināt satiksmes jautājumu. 20. gados turpināja darboties koncesijas uzņēmums

Tramvaja sliežu ceļa remonts un asfaltēšanas darbi Aspazijas bulvārī. Nezināms fotogrāfs, 1935. RVKM.

Instandsetzung der Straßenbahnschienen und die Asphaltierungsarbeiten auf dem Aspazijas-Boulevard. Fotograf unbekannt, 1935. MGRS.

Repair of tramlines and asphalt-paving in Aspazijas boulevard. Photographer unknown, 1935. MHRN.

Braukšanas apliecība Rīgas pilsētas tramvajos 1932./1933. mācību gadā. RVKM.

Fahrschein für die Straßenbahnen in Riga, Lehrjahr 1932/1933. MGRS.

Tram card for the study year 1932/1933 in the city of Riga. MHRN.

Rīgas 36. autobusu līnijas
Autoosta–Milgrāvis šoferi un kasieres.
K. Rakes foto, 1935. RVKM.

Chauffeure und Schaffnerinnen der
36. Buslinie — Busbahnhof–Milgrāvis
(Mühlgraben). Foto von K. Rake, 1935.
MGRS.

Drivers and conductors of Riga bus
route 36 Bus terminal–Milgrāvis.
Photo by K. Rake, 1935. MHRN.

“Rīgas ielu dzelzceļa akciju sabiedrība”. Līniju kopgarums no 1921. līdz 1931. gadam pieauga no 23,9 līdz 51,2 kilometriem, pasažieru skaits — no 18,1 miliona līdz 40,9 miljoniem. Koncesijas termiņam 1931. gadā beidzoties, pilsēta pārņēma tramvaju uzņēmumu visai nolietotā stāvoklī. Tāpēc nācās uzlabot sliežu ceļus un atjaunot un modernizēt vagonu sastāvu. 1939. gadā 13 tramvaju sliežu ceļu kopgarums sasniedza jau 104,5 kilometrus, un tramvaji pārvadāja 44,3 miljonus pasažieru.⁵²

Regulāra autobusu satiksme pilsētā aizsākās 1922. gadā. Uz koncesiju pamata 1933. gadā 20 līnijās (177,2 km) kursēja 115 autobusi, gada laikā pārvadājot 21,8 miljonus pasažieru.⁵³ 1938. gadā Rīgas ielās izbrauca jau 227 autobusi, līdz 1939. gada beigām pilsēta savā pārziņā pārņēma gandrīz visas satiksmes līnijas, vienlaicīgi ieviešot modernus autobusus. No šajā gadā pārvadātajiem 26,8 miljoniem pasažieru 16 miljoni bija braukuši pašvaldības autobusus.⁵⁴

Taksometru satiksme Rīgā atjaunojās 1925. gadā. 1930. gadā pilsētā bija jau 680 privātie taksometri, kuru īpašnieki pilsētas kasē ieplūdināja ievērojamas naudas summas. Taksometri sekmīgi konkurēja ar vieglajiem ormaņiem, kaut arī domes apstiprinātā braukšanas maksa taksometros bija samērā augsta. Tādēļ 1938. gadā Rīgā bija tikai 375 taksometri, bet 579 viegļie ormaņi.⁵⁵

Kuģīšu satiksmi pa Daugavu pilsēta atsāka jau 1920. gadā. Līdz 20. gadu vidum pasažieru skaits pieauga — 1920. gadā bija pārdots 3,5 miljoni, 1925. gadā — 6,5 miljoni biļešu. Tad sekoja strauja lejupslīde — 1930. gadā tikai 4,9 miljoni biļešu —, kas prasīja no pilsētas aizvien pieaugošas piemaksas. 1931. gadā tramvajus izmantoja 58,8%, autobusus — 35,8%, upes kuģīšus — 6,7% no pasažieru kopskaita. Tramvaju un autobusu pakalpojumiem attīstoties, upes kuģīšu nozīme turpināja samazināties.⁵⁶

Viena no aktuālākajām transporta problēmām bija regulāras satiksmes nodrošināšana pāri Daugavai. Krievu karaspēka saspridzinātais jaunais un

vecais Dzelzceļa tilts bija atjaunots vēl vācu okupācijas laikā. Evakuētā Pontontilta vietā vācieši bija uzbūvējuši pagaidu koka, t. s. Lībekas tiltu, bet tas vairākkārt cieta pavasara palos, kā arī nespēja apmierināt pieaugošās satiksmes vajadzības. 1931. gadā tika atklāts jauns, uz lielākiem pontoniem balstīts tilts ar divvirzienu tramvaja sliedēm, kas pilsētas būvvaldei bija izmaksājis vairāk par diviem miljoniem latu.⁵⁷ Nedaudz agrāk — 1928. gadā stājās ierindā tilts pāri Sarkandaugavas pietekai Ganību dambja ielas galā, ko pilsēta par 333 000 latu uzcēla vecā Plosta tilta vietā. Tādējādi tika savienots pilsētas centrs ar Sarkandaugavas un Vecmīlgrāvja rajonu. Pilsētas Būvju nodaļas tiltu nozares pārziņā pavisam atradās 400 dažāda lieluma tiltu.⁵⁸ 1938. gadā atklāja rekonstruēto Dzelzs jeb Zemgales tiltu (izņemot nobrauktuves uz Zaķusalu), kura pārbūvē ar 1,8 miljoniem latu piedalījās arī Rīgas pilsēta, bet tā paša gada vasarā — Juglas dzelzsbetona tiltu.⁵⁹

20 mierīgas attīstības gados Latvijas galvaspilsēta bija izveidojusies par modernu Eiropas pilsētu ar augsti attīstītu infrastruktūru un sociālajiem dienestiem. Pilsētas pašvaldība to panāca ar intensīvu darbu un racionālu saimniekošanu, ieguldot galvaspilsētas saimniecībā ievērojamus materiālos līdzekļus.

Dzelzs tilti pār Daugavu.

R. Johansona foto, 1939. RVKM.

Pa labi: Dzelzceļa tilts; pa kreisi: Zemgales tilts.

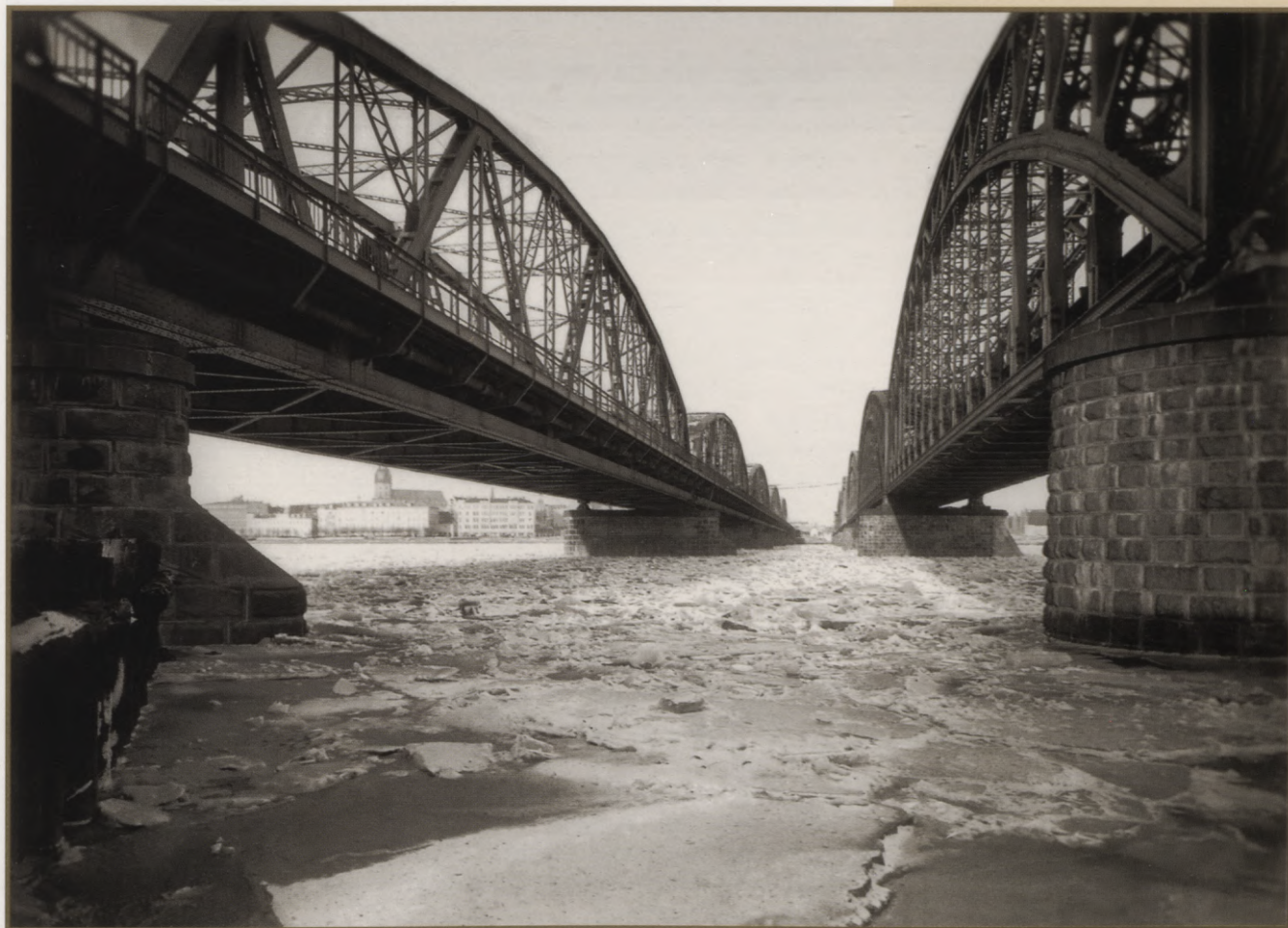
Eiserne Brücken über die Daugava (Düna). Foto von R. Johansons, 1939. MGRS.

Rechts: die Eisenbahnbrücke, links: die Zemgales-Brücke.

Iron bridges across the Daugava.

Photo by R. Johansons, 1939. MHRN.

On the right: Railway Bridge. On the left: Zemgale Bridge.

- ¹ Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. 1931. gads. — Rīga, 1932. — 45. lpp.
- ² Valdības Vēstnesis. — 1925. — 1. dec. — Nr. 269.
- ³ Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — Rīga, 1932. — 259. — 260. lpp.
- ⁴ LVVA, 2927. f., 1. apr., 208. l., 3. lp.
- ⁵ Turpat, 4. — 7. lp.
- ⁶ Turpat, 8. — 10. lp.; Baltijas Ziņas. — 1918. — 31. dec.
- ⁷ *Ābers B.* Rīgas vēsture // Latviešu konversācijas vārdnīca. — Rīga, 1938–1939. — 18. sēj. — 36201. sl.
- ⁸ LVVA, 2927. f., 1. apr., 208. l., 11., 13., 18., 20., 46. lp.
- ⁹ Pilsētas pašvaldības darbinieku rokas grāmata / Red. K. Dišlers, P. Mucinieks. — Rīga, 1929. — 10. — 46. lpp.
- ¹⁰ Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. 1930. gads. — Rīga, 1931. — 425. — 439. lpp.
- ¹¹ *Mucinieks P.* Latvijas pašvaldību iekārta. — Rīga, 1938. — 65. lpp.
- ¹² LVVA, 3723. f., 2. apr., 1041. l., 15. lp.
- ¹³ Turpat, 2927. f., 1. apr., 208. l., 9., 16. lp.
- ¹⁴ Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — Rīga, 1931. — 262. lpp.
- ¹⁵ LVVA, 2927. f., 1. apr., 210. l., 17. lp.
- ¹⁶ *Mucinieks P.* Rīgas pilsētas pašvaldība // Latviešu konversācijas vārdnīca. — 18. sēj. — 35992. — 35993. sl.; Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. — 41. — 46. lpp.; Rīgas pilsētas domes un valdes darbība 1918.–1928. g. // Latvijas Republika desmit pastāvēšanas gados / Galv. red. A. Bilmans. — Rīga, 1928. — 520. — 526. lpp.
- ¹⁷ *Celms K.* Vērojumi galvas pilsētas Rīgas bāriņtiesas darbā // Pašvaldību Darbinieks. — 1938. — Nr. 5. — 299. — 303. lpp.
- ¹⁸ LVVA, 2927. f., 1. apr., 212. l., 84. lp.
- ¹⁹ Likumu un valdības rīkojumu krājums. — Rīga, 1921. — 2. burtn. — 33. — 47. lpp.
- ²⁰ LVVA, 2927. f., 1. apr., 210. l., 15. — 16. lp.
- ²¹ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1933. gadā. — Rīga, 1934. — 6. lpp.
- ²² Pirmais gads: 1934. 15. V–1935. 15. V. — Rīga, [1935]. — 38. — 39. lpp.
- ²³ *Mucinieks P.* Rīgas pilsētas pašvaldība. — 35993. sl.
- ²⁴ Pašvaldību Darbinieks. — 1939. — Nr. 8. — 504. lpp.
- ²⁵ *Celms K.* Vērojumi galvas pilsētas Rīgas bāriņtiesas darbā. — 303. lpp.
- ²⁶ Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. 1937. gads. — Rīga, 1938. — 620. — 621. lpp.
- ²⁷ Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. 1939. gads. — Rīga, 1940. — 343. — 354. lpp.
- ²⁸ LVVA, 2927. f., 1. apr., 210. l., 91. — 92., 121. lp.
- ²⁹ Turpat, 19. — 21. lp.
- ³⁰ Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — Rīga, 1938. — 102. lpp.
- ³¹ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1929. gadā — Rīga, 1930. — 224. lpp.
- ³² Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. — 159. — 155. lpp.; Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — 106. — 107. lpp.; *Laimiņš E.* Rīgas pilsētas zemes // Latviešu konversācijas vārdnīca. — 18. sēj. — 36027. sl.
- ³³ Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — 421., 433., 448. lpp.; *Salnais V., Maldups A.* Pilsētu apraksti. — Rīga, 1936. — 3. d. — 64. — 65. lpp.; Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — 111. — 112. lpp.
- ³⁴ *Bērziņš K.* Rīgas pilsētas saimniecība // Latviešu konversācijas vārdnīca. — 18. sēj. — 36017. sl.; Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — Rīga, 1940. — 298. lpp.
- ³⁵ LVVA, 3723. f., 2. apr., 1521. l., 368. lp.; Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — 93., 107. — 108. lpp.; Rīgas skolas Latvijas patstāvības pirmajos gados. — Rīga, 1925. — 41. — 42., 47. — 53. lpp.
- ³⁶ LVVA, 1632. f., 2. apr., 824. l., 23. — 24. lp.
- ³⁷ Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — 455. lpp.
- ³⁸ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1934. gadā. — Rīga, 1935. — 61. lpp.; Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935. — 1939. — 39., 104. lpp.

- ³⁹ Rīgas plāns // Latviešu konversācijas vārdnīca. — 18. sēj. — 36057. — 36060. sl.
- ⁴⁰ Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — 236. lpp.
- ⁴¹ Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. — 514. lpp.; Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — 364. lpp.
- ⁴² Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — 248. lpp.
- ⁴³ Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. — 84. — 85. lpp.; Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — 55. lpp.
- ⁴⁴ Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — 248. lpp.
- ⁴⁵ *Krūmiņš A.* Galvas pilsētas Rīgas aptīrišanas darbu reorganizācija // Pašvaldību Darbinieks. — 1938. — Nr. 2. — 87. — 91. lpp.
- ⁴⁶ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1925. gadā. — Rīga, 1926. — 102. lpp.; *Krastiņš J.* Mežaparks. — Rīga, 1997. — 39. lpp.; Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. — 611. lpp.
- ⁴⁷ Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — 518. — 520. lpp.
- ⁴⁸ Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — 106. lpp.
- ⁴⁹ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1934. gadā. — 94. lpp.
- ⁵⁰ Latvijas pilsētas valsts 20 gados. — 108. lpp.
- ⁵¹ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1926. gadā. — Rīga, 1927. — 9. lpp.
- ⁵² *Krastiņš A.* Rīgas satiksme // Latviešu konversācijas vārdnīca. — 18. sēj. — 36103. — 36104. sl.; Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — 375. — 376. lpp.; Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — 170. lpp.
- ⁵³ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1934. gadā. — 77. lpp.
- ⁵⁴ Pašvaldību Darbinieks. — 1938. — Nr. 8. — 505. lpp.; Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — 175. lpp.
- ⁵⁵ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1926. gadā. — 98. lpp.; *Babanš K.* Rīga aug par kvalitātes pilsētu // Pašvaldību Darbinieks. — 1938. — Nr. 9. — 581. lpp.
- ⁵⁶ Rīga kā Latvijas galvas pilsēta. — 370., 375. lpp.
- ⁵⁷ Pārskats par Rīgas pilsētas domes un valdes darbību 1931. gadā. — Rīga, 1932. — 42. lpp.
- ⁵⁸ Rīgas pilsētas gada grāmata 1931. gadam. — 89. — 91. lpp.
- ⁵⁹ Pārskats par galvas pilsētas Rīgas valdes darbību. 1935.–1939. — 57. lpp.

RĪGAS PĀRVALDES REORGANIZĀCIJA PIRMAJĀ PADOMJU VARAS GADĀ

(1940. gada jūnijs–1941. gada jūnijs)

Rīgas radio par Padomju Savienības ultimātu paziņoja 1940. gada 17. jūnijā pulksten 12, laikā, kad Rīgā jau sāka ienākt Sarkanās armijas tanki. Jau agrāk, sākot ar pulksten 10, Rīgai vairākkārt pārlidoja padomju kara lidmašīnas.¹ PSRS sūtņis Latvijā Vladimirs Derevjanskis ziņoja ārlietu tautas komisāram Vjačeslavam Molotovam: “.. Rīgā sāka ienākt avangarda tanku daļas, kuras ātri ieņēma pilsētu un tās svarīgākos punktus. Tik drīzu ierašanos un ātru darbību no mūsu puses varas iestādes nebija gaidījušas.”² Pilsēta, tāpat kā visa Latvija, tika vistiešākā veidā okupēta. PSRS pārstāvji pārņēma savā kontrolē arī radiofonu — radiopārraides tika atļautas ar nosacījumu, ka raidījumu programma tiks ar tiem saskaņota. Tādējādi rīdziniekiem tanku parādīšanās pilsētas ielās bija pārsteigums. Arī varas iestādes nebija sagatavotas jaunajai situācijai. Tikai ļoti nedaudzi Latvijas pilsoņi tanī brīdī reāli apzinājās, ka valsts ir pilnīgi zaudējusi savu neatkarību. Lai gan formāli visas Latvijas valsts varas struktūras turpināja darboties, to rīcībā bija paralizēta, jo to darbību kontrolēja PSRS sūtniecība un armija. Padomju Savienības mērķis bija panākt, lai Latvija “pēc pašas gribas” kļūtu par padomju republiku, tādējādi radot “likumīgu” pamatu aneksijai un inkorporācijai PSRS sastāvā. Šī mērķa sasniegšanai tika izmantota Latvijas Republikas likumdošana, kā arī pastāvošās varas struktūras.

Sarkanās armijas tanki Rīgas ielās
1940. gada 17. jūnijā. Nezināms fotogrāfs.
LVKFFDA.

Panzer der Roten Armee auf den Straßen
Rigas am 17. Juni 1940.
Fotograf unbekannt. SAFFTDL.

The Red Army tanks in the streets of Riga
on 17 June, 1940. Photographer unknown.
LSAFPhAD.

PIRMĀS IZMAIŅAS PILSĒTAS VALDES SASTĀVĀ

21. jūnijā Latvijas Republikas prezidents Kārlis Ulmanis apstiprināja jauno Augusta Kirhenšteina vadīto Ministru kabinetu, ko faktiski bija sastādījis un saskaņojis ar Maskavu PSRS ārlietu tautas komisāra vietnieks Andrejs Višinskis, kurš bija nosūtīts uz Latviju, lai vadītu tās valsts struktūru pakļaušanu okupācijas varai. Jaunā valdība ķērās pie Latvijas valsts varas struktūru demontāžas, t. sk. arī pie Rīgas pilsētas pārvaldes nomaiņas. Iekšlietu ministra Viļa Lāča 24. jūnija rīkojums visiem pilsētu vecākajiem uzdeva "līdz jauna likuma izdošanai un pašu pilsētas iedzīvotāju izraudzītas pašvaldības sastādīšanai .. visām amatpersonām un darbiniekiem .. turpināt darbu"³, bet atcēla 1939. gada pašvaldību likuma 1. pantu un atļāva pieņemt pašvaldību darbā personas, kas bija atlaistas no darba pašvaldībās vai sodītas politisku motīvu dēļ. Tas deva iespēju pašvaldību amatos iecelt komunistus.

Sākotnēji pilsētas pārvaldes struktūra un pastāvošās darbības formas netika mainītas. Izmaiņām bija šķietami personāls raksturs. Rīgas pārvaldes amatpersonu nomaiņu atviegloja tas, ka pilsētas valde nebija vēlēta. Pēc iekšlietu ministra V. Lāča pieprasījuma Rīgas lielvecākais Roberts Liepiņš un pilsētas vecākais Arturs Ļūle iesniedza atlūgumu. 4. jūlijā pilsētas valdes sēdē R. Liepiņš atzīmēja: "Jauniem saimniekiem atstāju mantojumu, kuru var apzīmēt par labi pārvaldītu." Viņš norādīja, ka četru gadu laikā pilsētas līdzekļi ir pieauguši no 10 līdz 24 miljoniem latu.⁴ Savukārt pilsētas vecākā Eduarda Laimiņa vārdos, atvadoties no R. Liepiņa un A. Ļūles, saklausāma nolemtība un neziņa: "Mēs, kas te, nav zināms, uz cik ilgu laiku, paliekam, — mēs turpināsim darbu ar tādu pašu lietiskību, ar kādu jūs to darījāt."⁵

Visai drīz piepildījās visļaunākās priekšnojautas. Pirmajā padomju varas gadā tika represēti daudzi vadošie pilsētas pārvaldes darbinieki. Tika nošauti vai Gulaga nometnēs mira bijušie Rīgas pilsētas galvas Hugo Celmiņš un Andrejs Frīdenbergs, pilsētas valdes locekļi Voldemārs Aleksandrs Šmulders un Markus Ozols, revīzijas komisijas priekšsēdētājs Hermanis Asars, daudzi bijušie Rīgas pilsētas domes deputāti. Bijušais revīzijas komisijas priekšsēdētājs Mihails Krivošapkins, pilsētas valdes loceklis Atis Ņeniņš un daudzi citi tika notiesāti, par vairāku notiesāto tālāko likteni trūkst drošu ziņu. Nacistu okupācijas laikā Rīgas geto gāja bojā bijušais pilsētas valdes loceklis, ārsts un vēsturnieks Izaks Jofe un daudzi citi bijušie pilsētas darbinieki ebreji. Represijas turpinājās arī pēc kara. 1949.–1950. gadā arestēja un notiesāja visus ievērojamākos bijušos sociāldemokrātus. Viņu vidū bija arī kādreizējais pilsētas galvas vietnieks Teodors Līventāls un valdes locekļi Kārlis Lorencs, Roberts Bilmanis un Atis Ņeniņš.

4. jūlijā jaunā valdība par lielvecāko iecēla komunistu Jāni Pupuru, un nākamajā dienā viņš pārņēma pilsētas vadību.⁶ J. Pupurs pēc profesijas bija grāmatvedis. 1920. gadā viņš bija iesaistījies kreiso arodbiedrību darbā, vairākkārt arestēts par komunistisko darbību. No 1928. gada līdz 1934. gadam J. Pupurs bija Rīgas domnieks un 1928.–1931. gadā — Rīgas pilsētas revīzijas komisijas loceklis.⁷ Tādējādi viņš acīmredzot bija vienīgais komunisti, kam bija Rīgas lielvecākā amatam nepieciešamās zināšanas. Par Rīgas vecāko, t. i., lielvecākā vietnieku, iecēla Jēkabu Ādolfu Ermsonu. Arī J. Ā. Ermsons pēc profesijas bija grāmatvedis. J. Pupurs un J. Ā. Ermsons bija strādājuši PSRS tirdzniecības pārstāvniecībā Latvijā, līdz ar to bija cieši saistīti ar padomju iestādēm un baudīja to uzticību.

J. Pupura runā, stājoties amatā, demokrātijas solījumi mijās ar neslēptiem draudiem: "Uzskatu sevi par pagaidu darbinieku, kas strādās tik ilgi, kamēr tauta pati brīvi ievēlēs savus pārstāvjus pilsētas pārvaldē. [...] Prasišu no darbiniekiem darbu un vēlreiz darbu; bez žēlastības tiks izravēts katrs sabotāžas akts, un netiks pielaists, ka kāds metīs sprunguļus mūsu ceļā."⁸

Pārējo valdes locekļu kandidatūru izraudzīšanās prasija vairākas dienas. Iepriekšējās valdes locekļi tika atbrīvoti no darba un jauni iecelti viņu vietā 9.–11. jūlijā, turklāt dažiem no jaunieceltajiem nācās vienlaikus vadīt divas nozares, kamēr tika sameklētas piemērotas kandidatūras vakantajiem amatiem. Dažiem no jaunieceltajiem pārvalžu priekšniekiem jau bija darba pieredze Rīgas pilsētas pārvaldē necilākos amatos. Tā Kārlis Marga 1924.–1938. gadā bija strādājis par vecāko tehniķi Būvju un Pilsētas uzņēmumu nodaļā, bet Kārlis Laškops kādu laiku darbojies Jaunatnes un kultūras nodaļā.⁹ Pilnīga jaunās valdes nokomplektēšana tika pabeigta 22. jūlijā.¹⁰ J. Pupurs 1940. gada 9. augustā ziņoja Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai (LKP CK) par jaunieceltās pilsētas valdes sastāvu: lielvecākais — Jānis Pupurs, vecākie — Jēkabs Ādolfs Ermsons (Finansu pārvaldes priekšnieks) un Jānis Čaule (Būvju pārvaldes priekšnieks), valdes locekļi — Oto Grīnbergs (Izglītības pārvaldes priekšnieks), Arnolds Deglavs (Nekustamu īpašumu pārvaldes priekšnieks), Kārlis Laškops (Aizgādības pārvaldes priekšnieks), Eduards Dzelzītis (Tirdzniecības pārvaldes priekšnieks), Kārlis Marga (Uzņēmumu pārvaldes priekšnieks),

Miķelis Jofe (Veselības pārvaldes priekšnieks), Pēteris Rūtiņš (Satiksmes pārvaldes priekšnieks). Revīzijas komisijas locekļi bija Osvalds Jānis Rozenburgs (priekšsēdētājs) un Mārtiņš Pormanis. Trešais revīzijas komisijas loceklis nebija iecelts.

Visi jaunās valdes locekļi bija komunisti vai vismaz ar kreisajām aprindām cieši saistīti cilvēki.

Protams, pārmaiņas neaprobežojās tikai ar pilsētas valdi, tika nomainīti arī zemākstāvošo struktūrvienību vadītāji. Tomēr komunistu, kam būtu pilsētas pārvaldei nepieciešamā kvalifikācija, bija pārāk maz. Tādēļ līdz pat pagaidu izpildu komitejas izveidošanai 1940. gada novembrī savus amatus saglabāja vairāki vecās pilsētas pārvaldes vadošie un vairums zemāko līmeņu darbinieku. Par pilsētas sekretāru joprojām palika Aleksandrs Pļavinskis, kas šos pienākumus bija pildījis visu neatkarīgās Latvijas laiku.

Turpmākajos trīs mēnešos būtiskākās izmaiņas notika 12. septembrī, kad par Rīgas lielveicāko kļuva J. Ā. Ermsons, jo J. Pupuru iecēla par tirdzniecības tautas komisāru (ministru).

Rīgas pilsētas pārvaldes struktūra šajā laikā visumā saglabājās agrākā, tomēr notika dažas izmaiņas, kuru mērķis bija pieskaņot to padomju sistēmas prasībām. Visbūtiskākais solis šajā virzienā bija Plānu komisijas un kadru sektora nodibināšana pilsētas valdes sastāvā.¹¹ Pilsētas pārziņā nonāca likvidēto sabiedrisko organizāciju uzturētās slimnīcas, bāreņu patversmes, skolas,

Rīgas pilsētas valde 1940. gada jūlijā.
Nezināms fotogrāfs. RVKM.

Stadtamt Rīgas im Juli 1940.
Fotograf unbekannt. MGRS.

Riga City Board in July, 1940.
Photographer unknown. MHRN.

bibliotēkas un citas iestādes. Nacionalizācijas rezultātā pilsētai bija jāpārņem arī privātās skolas, ārstniecības iestādes, viesnīcas un dārzniecības. Tas izraisīja jaunu struktūrvienību veidošanos. Tā 1940. gada novembrī pilsētas valde Nekustamu īpašumu pārvaldes sastāvā nolēma izveidot trestu nacionalizēto viesnīcu pārvaldīšanai un dārzu trestu, bet pie Būvju pārvaldes — Rīgas pilsētas celtniecības uzņēmumu.¹² 1940. gada augustā Ministru kabinets pieņēma lēmumu nodibināt uzraudzību pār lielo privāto namu ekspluatāciju.¹³ Septembrī Rīgā tika izveidoti Nekustamu īpašumu pārvaldei pakļauti deviņi rajoni, kas bija sadalīti apakšrajonos. Pilsētas pašvaldības ieceltie rajonu pārraugi un viņu palīgi uzraudzīja privātos namus, kuru gada bruto ienākumi pārsniedza 6000 latu vai kuros bija vairāk nekā trīs izīrējami dzīvokļi.¹⁴ Gandrīz vienlaicīgi LPSR Augstākās padomes dekrēts noteica, ka pilsētās dibināmas dzīvokļu komisijas, kuru atļaujas ir nepieciešamas brīvo dzīvokļu aizņemšanai.¹⁵ Nekustamu īpašumu pārvaldes darba apjoms vēl vairāk pieauga pēc tam, kad 28. oktobrī tika pieņemts dekrēts par lielo namu nacionalizāciju.¹⁶

Jāatzīmē, ka gandrīz nemanāmi tika pazemināts Rīgas statuss. Galvaspilsētas statusu oficiāli neatcēla, bet pilsētas valde 15. oktobrī nolēma, ka "no jauna izgatavojamos iestāžu un uzņēmumu uzrakstos, veidlapās un turpmākā korespondencē lietojams saīsinātais nosaukums 'Rīgas pilsēta'".¹⁷

Rīgas pilsētas bijušais lielvecākais Jānis Pupurs (pa kreisi) un jauniecētais lielvecākais Jēkabs Ādolfs Ermsons. Nezināms fotogrāfs, 1940. gada 12. septembris. No V. Zariņas arhīva.

Der frühere Großälteste Rigas Jānis Pupurs (links) und der neuernannte Großälteste Jēkabs Ādolfs Ermsons. Fotograf unbekannt, 12. September 1940. Aus dem Archiv von V. Zariņa.

Jānis Pupurs, ex-Grand Elder of Riga (on the left), and Jēkabs Ādolfs Ermsons, newly appointed Grand Elder. Photographer unknown, 12 September, 1940. From V. Zariņa's archives.

RĪGAS PILSĒTAS PAGaidu IZPILDU KOMITEJAS IZVEIDOŠANA

1940. gada 27. novembrī Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidijs izdeva dekrētu par pilsētu un apriņķu pagaidu izpildu komiteju izveidošanu. Vienlaikus tika apstiprināti Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas vadītāji (pagaidu izpildu komitejas prezidijs) — priekšsēdētājs A. Deglavs, viņa vietnieks Fricis Frankenšteins, izpildu komitejas sekretārs J. Ā. Ermsons un divi locekļi — LKP CK sekretārs Žanis Spure un Rīgas pilsētas milicijas pārvaldes priekšnieks Jānis Piesis.¹⁸

A. Deglavs bija LKP biedrs kopš 1927. gada. Darbojās kreisajās arod biedrībās, bet 1933.–1934. gadā bija Latvijas Saeimas strādnieku un zemnieku

Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas prezidijs 1940. gada novembrī. Pirmā rindā no kreisās: F. Frankenšteins, A. Deglavs, Ž. Spure. Otrā rindā: J. Ā. Ermsons, J. Piesis.

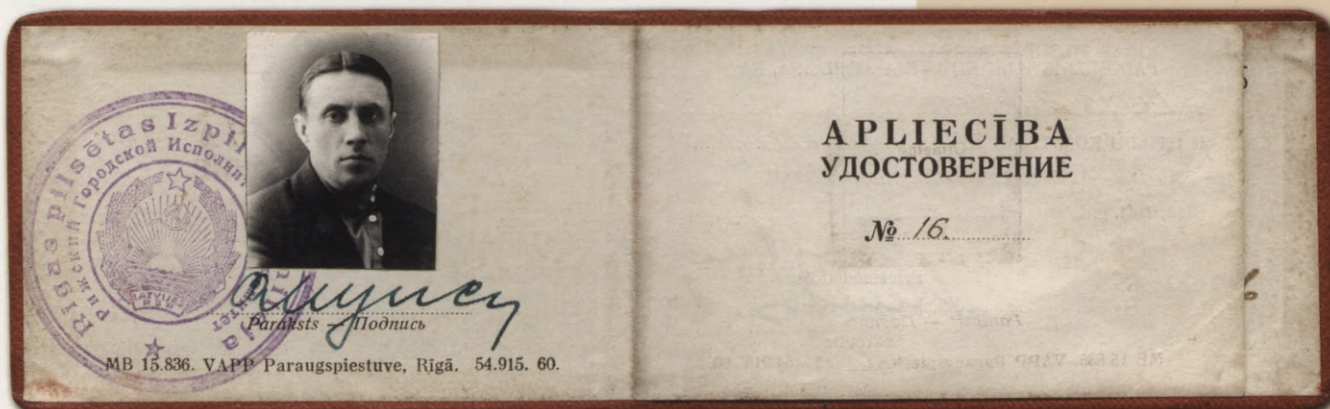
Präsidium des provisorischen Vollzugskomitees der Stadt Riga im November 1940. In der ersten Reihe von links: F. Frankenšteins, A. Deglavs, Ž. Spure. In der zweiten Reihe von links: J. Ā. Ermsons, J. Piesis.

Presidium of the Provisional Executive Committee of Riga in November, 1940. Front, from the left: F. Frankenšteins, A. Deglavs, Ž. Spure. Behind: J. Ā. Ermsons, J. Piesis.

Reproducēts no:
Reproduziert aus:
Reproduced from:
Atpūta. — 1940. — Nr. 841.

frakcijas deputāts. 1940. gada 7. jūlijā LKP CK viņam "izteica piezīmi par Saeimas centrālās komisijas vēlēšanu darbā pielaistām kļūdām"¹⁹, jo, pildidams tās sekretāra amatu, A. Deglavs bija gatavojies reģistrēt Latvijas Darba tautas blokam alternatīvus sarakstus. Nosūtīšana darbā uz Rīgas pilsētas valdi par Nekustamu īpašumu pārvaldes priekšnieku bija sods par to, ka viņš bija mēģinājis ievērot vēlēšanu likumu. Partijas karjera, kas Padomju Savienībā tika vērtēta daudz augstāk nekā darbs padomēs, A. Deglavam turpmāk bija liegta.

1940. gada 29. novembrī notika pirmā Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas sēde, kurā pilsētas valde nolika savas pilnvaras.²⁰ Līdz jauno pārvalžu vadītāju iecelšanai amatā līdzšinējiem pārvalžu priekšniekiem bija jāpiedalās prezidija sēdēs ar padomdevēju tiesībām.

10. decembrī izdeva dekrētu par pagaidu izpildu komitejas locekļu apstiprināšanu, ar kuru iecēla vēl vienu priekšsēdētāja vietnieku (tā bija Emma Puriņa) un nodaļu vadītājus.²¹

1940. gada decembrī tika reorganizētas pilsētas pagaidu izpildu komitejas pārvaldes, kuras pārdēvēja par nodaļām. Aizgādības pārvaldi (tā nodarbojās ar darba nespējīgo, trūcīgo un bērnu sociālo apgādi, uzturēja nespējnieku un nakts patversmes, bērnumamus, bērnodārzus u. c.) sadalīja Sociālās nodrošināšanas un Darba nodaļā (tās pārziņā bija bezdarbnieku iekārtošana darbā), Būvju, Nekustamu īpašumu, Satiksmes un Uzņēmumu pārvaldi apvienoja Komunālās saimniecības nodaļā. Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas sastāvā bija arī Plānu komisija, Finanšu, Dzīvokļu saimniecības, Tautas izglītības, Tirdzniecības, Veselības aizsardzības un Vispārējā nodaļa, kā arī kadru sektors. Pilsētas pagaidu izpildu komitejai bija pakļautas ražošanas struktūrvienības: resti (piemēram, satiksmes un transporta, viesnīcu u. c.) un kantori (piemēram, kurināmā apgādes), kā arī Zoologiskais dārzs un lombards.

1941. gada 18. aprīlī pilsētas pagaidu izpildu komiteja nolēma nodibināt sešas komisijas — izglītības, finanšu un budžeta, komunālās saimniecības, tirdzniecības, dzīvokļu, veselības aizsardzības komisiju.²² Komisijās tika iesaistīti aktīvistu no uzņēmumiem un iestādēm, un tām bija zināmā mērā jānodrošina iedzīvotāju pārstāvniecība, respektīvi, jāimītē padomes.

Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas
Plānu komisijas priekšsēdētāja
Vilhelma Leča dienesta apliecība.
Izsniegta 1941. gada 24. aprīlī. RVKM.
No 1952. līdz 1958. gadam V. Lecis ieņēma
Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu
padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja
amatu.

Dienstausweis des Vorsitzenden des
Planungskomitees beim provisorischen
Vollzugskomitee der Stadt Riga
Vilhelms Lecis.
Ausgestellt am 24. April 1941. MGRS.
Von 1952 bis 1958 bekleidete V. Lecis
das Amt des Vorsitzenden
des Vollzugskomitees bei dem Rigaer
Deputiertensowjet der Arbeiter.

Certificate, issued on 24 April, 1941 to
Vilhelms Lecis, Chairman of the Planning
Commission at the Provisional Executive
Committee of Riga. MHRN.
From 1952 till 1958 V. Lecis was Chairman
of the Executive Committee of the Riga
Soviet of Working People's Deputies.

RAJONU PAGaidu IZPILDU KOMITEJU IZVEIDOŠANA

Līdz ar Rīgas sadalīšanu rajonos 1941. gada 9. janvārī apstiprināja rajonu pagaidu izpildu komiteju sastāvu.²³ Rajonu pagaidu izpildu komiteju pārvaldes struktūra (nodaļas) visumā atbilda tai, kas pastāvēja Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejā. 1941. gadā Rīgā bija tikai 335 tūkstoši iedzīvotāju un sešas rajonu izpildu komitejas bija liekas. Tās sarežģīja pilsētas pārvaldi. Protams, nacionalizācijas rezultātā pilsētas pārvaldes struktūru darba apjoms bija palielinājies. Tām bija jānodarbojas ar dzīvojamo namu apsaimniekošanu, dzīvokļu sadali un citām jomām, kas agrāk neietilpa pilsētas pārvaldes institūciju pieņēmumos. Tomēr rajonu izpildu komitejas nepadarīja šo darbu efektīvāku. Visumā 1941. gadā rajonu izpildu komitejas tika izjustas kā svešķermenis pilsētas pārvaldes sistēmā.

Par Rīgas pilsētas un tās rajonu pagaidu izpildu komiteju veidošanas principiem zināmu ieskatu sniedz LPSR Tautas komisāru padomes Pašvaldību pārvaldes priekšnieka vēstule Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas komitejai, kurā viņš CK pirmā sekretāra Jāņa Kalnbērziņa vārdā lūdza izraudzīties kandidatūras pagaidu izpildu komitejas priekšsēdētāja, viņa vietnieku, sekretāra un nodaļu vadītāju amatam. "Bez tam par izpildu komitejas locekļiem nozīmējami: viens atbildīgs Partijas Rīgas komitejas darbinieks, viens komjaunatnes un viens arodbiedrību pārstāvis. [...] .. vēlams par izpildu komitejas locekļiem nozīmēt dažus labākos stahanoviešus un triecienniekus tieši no fabrikām, no kuriem 2–3 paredzami kā nodaļu vadītāji pastāvīgam darbam izpolkomā, bet pārējie piedalītos sēdēs un izpildu komitejas darbā, nepārtraucot darbu savos uzņēmumos. Izpildu komitejas sastāvā vēlami arī pārstāvji no mazākuma tautībām un darba sievietēm."²⁴

Atbilstoši šiem norādījumiem apstiprinātajā rajonu pagaidu izpildu komiteju sastāvā bija priekšsēdētājs, viņa vietnieks, izpildu komitejas sekretārs, attiecīgā rajona partijas organizācijas pirmais sekretārs un viens strādnieks no uzņēmuma.

PILSĒTAS DIENESTĀ NODARBINĀTO SKAITA IZMAIŅAS

Pilsētas pārvaldē un tai pakļautajās struktūrvienībās nodarbināto skaits 1940. gada vasarā un rudenī pamazām pieauga, lai gan ne pārāk strauji. Ziņas par Rīgas pilsētas dienestā nodarbināto skaitu šajā laikā ir visai pretrunīgas. Pēc dažiem avotiem, 1940. gada 1. jūlijā pilsēta nodarbināja 12 232 cilvēkus (2792 štata, 3883 brīvā līguma darbiniekus un 5557 darbiniekus ar dienas algu), bet 1. novembrī jau 12 984 darbiniekus (2528 štata, 4085 brīvā līguma darbiniekus un 6371 darbinieku ar dienas algu).²⁵ Pēc citiem datiem, 1. jūlijā Rīgas pašvaldībai bija 5430 štata un 3272 brīvā līguma darbinieki, bet 1. oktobrī – 5686 štata un 3319 brīvā līguma darbinieki un vairāki tūkstoši

strādnieku ar dienas algu.²⁶ Jāņem vērā, ka šajos skaitļos bija ietilpināti visi cilvēki, kam pilsēta maksāja algu, to skaitā arī pilsētas skolu skolotāji, pilsētas pārvaldēm pakļauto uzņēmumu strādnieki un citi. Jebkurā gadījumā darbinieku skaita pieauguma tendence bija diezgan izteikta, turklāt pārsvarā palielinājās dienas algas un brīvā līguma darbinieku (t. i., pilsētas uzņēmumu darbinieku un zemākā līmeņa kalpotāju) skaits. Šķiet, ka lielāko pieauguma daļu deva no jauna pilsētas pārziņā nonākušās iestādes. To darbinieku skaits, kas tieši nodarbojās ar pilsētas pārvaldi, pieauga samērā lēni.

Pilsētas pārvaldē tieši nodarbināto skaits daudz straujāk palielinājās pēc pagaidu izpildu komiteju nodibināšanas un dzīvokļu, slimnīcu, skolu u. tml. iestāžu nacionalizācijas pabeigšanas. Saskaņā ar 1941. gada 21. janvārī apstiprinātajiem štatu sarakstiem rajonu izpildu komitejās bija paredzēti 330 darbinieki, bez tam vēl 144 darbinieki bija ieplānoti rajonu finansu nodaļās, kas bija tieši pakļautas pilsētas izpildu komitejas Finanšu nodaļai. Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas Dzīvokļu saimniecības nodaļā bija paredzētas 483 štata vienības.²⁷ Nodaļai pakļauto struktūrvienību štatiem vēl vairāk bija jāpalielinās sakarā ar namu pārvalžu izveidošanu, kas gan līdz kara sākumam netika pilnībā pabeigta. Pieauga darbinieku skaits arī ražojošajās struktūrvienībās. Satiksmes un transporta trestā 1941. gada februārī bija nodarbināti 2954 cilvēki, bet maijā jau 3368.²⁸ Galvenais iemesls bija tas, ka privātuzņēmējiem vairs neatļāva apkalpot pilsētas transporta maršrutus (agrāk privātuzņēmēji apkalpoja, piemēram, dažas autobusu līnijas) un darīt daudzus darbus, kas agrāk tika veikti, pieaicinot privātuzņēmējus konkursa vai izsoles kārtībā.

1941. gada jūlijā vācu okupācijas laikā pilsētas valdes sastādītā izziņā apgalvots, ka pilsētas ierēdņu skaits ir pieaudzis no 12 000 1940. gada jūnijā līdz 35 000 1941. gada jūnija beigās.²⁹ Lai gan šajā skaitā ir iekļauti arī skolotāji, medicīnas iestāžu darbinieki un citi, tomēr tas šķiet pārāk liels. Taču gandrīz droši var teikt, ka pilsētas ierēdņu skaits bija dubultojies.

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS LOMA PILSĒTAS PĀRVALDĒ

Rīgas pārvaldes pilnīga iekļaušana padomju administratīvajā sistēmā nozīmēja arī to, ka visas dzīves jomas nonāca komunistiskās partijas kontrolē. Rīgas pārvaldes institūciju loma un prestižs pazeminājās, jo tās darbojās pastāvīgā attiecīgo komunistiskās partijas instanču pārraudzībā un neviens kaut cik nozīmīgs lēmums nevarēja tikt pieņemts bez Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas (LK(b)P) Rīgas pilsētas komitejas vai arī LK(b)P CK akcepta.

Pirmajās nedēļās pēc padomju karaspēka ienākšanas LKP kontroles un uzraudzības funkcijas nespēja sekmīgi veikt. Varas maiņa Latvijas komunistiem (katrā ziņā, vairākumam) bija tikpat liels pārsteigums kā pārējiem Latvijas iedzīvotājiem, un pagāja zināms laiks, kamēr viņi iejutās jaunajā situācijā. Piemēram, 1940. gada 6. jūlijā notikušajā LKP Rīgas organizācijas biedru kop-

sapulcē, kurā tika apspriesta gatavošanās Saeimas vēlēšanām, Ž. Spure uzsvēra — daudziem biedriem esot nepareizs uzskats, ka Latvijas komunistiem nav īpašas lomas, jo Sarkanā armija būšot tā, kas Latviju pievienos Padomju Savienībai.³⁰ Taču Latvijas komunisti bija pieraduši pakļauties Maskavas pavēlēm jau pagrīdes gados un visai ātri iekļāvās partijas un padomju birokrātiskajā sistēmā. Jau 1940. gada augustā–septembrī partijas CK vairāk vai mazāk sekmīgi pildīja tai atvēlēto lomu — novadīt Maskavas rīkojumus līdz Latvijas instancēm.

1940.–1941. gadā grūtības radīja arī tas, ka maz bija vietējo komunistu. Enciklopēdijā “Rīga” ir norādīts, ka 1940. gada jūnijā Rīgā bija 398 komunisti.³¹ Tomēr vairāki avoti liek domāt, ka šis skaitlis ir pārspilēts. Katrā ziņā, piemēram, 3. partijas rajonā (pavisam Rīgā bija 10 šādi rajoni) legalizācijas brīdī bija tikai 12 komunisti. 8. rajonā vēl 16. augustā bija 53, bet Maskavas rajonā — 18 biedri.³² Jāatzīst gan, ka partijas biedru skaits pēc legalizācijas samērā strauji pieauga. 1941. gada 1. janvārī, neraugoties uz to, ka daļa biedru un kandidātu bija “atsijāti” pēc LKP oficiālās iekļaušanas Padomju Savienības kompartijas sastāvā, Rīgā jau bija 627 LKP biedri un 408 kandidāti (Latvijā pavisam — 1597 biedri un 1201 kandidāts).³³ Daudzi no viņiem bija atbraucēji no Padomju Savienības, tomēr daļu pieauguma veidoja vietējie iedzīvotāji. Taču šis skaits joprojām bija pārāk mazs, lai komunisti aizpildītu visus stratēģiski svarīgos posteņus. Turklāt 1940.–1941. gadā partijā stājās pārsvarā vienkāršā darba darītāji, kam tādējādi radās iespēja radikāli mainīt sociālo statusu. Izglītotu un kompetentu kadru ieplūšana LKP bija ierobežota — piederība turīgajām aprindām, darbošanās mazpulkos vai aizsargos vai arī atrašanās sociāldemokrātu partijā bija gandrīz vai nepārvarams šķērslis, lai iestātos partijā.³⁴ Tas radīja grūtības tādu nozaru pārvaldīšanā, kas prasīja specifiskas administratīvas iemaņas un tehniskas zināšanas, kā tas bija ar pilsētas saimniecību.

Arī LKP organizatoriskā struktūra sākotnēji neatbilda tās jauno funkciju veikšanai. Pēc legalizācijas LKP Rīgas organizācija tika sadalīta 10, bet kopš 1940. gada 6. septembra — trīs partijas rajonos: Centra, Pārdaugavas un Maskavas rajonā. Tikai 1941. gada 6. janvārī LKP organizatoriskā struktūra tika pieskaņota administratīvajam iedalījumam, nodibinot sešu rajonu partijas komitejas. Būtībā tikai tad galīgi izveidojās tā pilsētas pārvaldes sistēma, kas pastāvēja Padomju Savienībā. Par Rīgas organizācijas pirmo sekretāru 1940. gada decembrī kļuva Jānis Kalnbērziņš, kas vienlaicīgi bija arī LKP CK pirmais sekretārs.

Pilsētas pagaidu izpildu komitejas administratīvo varu ierobežoja ne tikai tas, ka reālā vara piederēja partijai, bet arī tas, ka pilsētas teritorija kļuva “nepārskatāma”. Militārās iestādes, Vissavienības organizācijas un uzņēmumi nereti darbojās, neņemot vērā izpildu komitejas viedokli vai arī panākot savām interesēm atbilstošu lēmumu pieņemšanu augstākstāvošajās instancēs.

PĀRMAIŅAS PILSĒTAS SAIMNIECĪBĀ

1940. gada 22. jūlija dekrēti par zemes pasludināšanu valsts īpašumā, par banku un lielo rūpniecības uzņēmumu nacionalizāciju, kā arī vēlākie dekrēti par sīko rūpniecības uzņēmumu, tirdzniecības uzņēmumu un namu nacionalizāciju, tāpat kā sabiedrisko un bezpeļņas organizāciju likvidācija, visai būtiski mainīja Rīgas pilsētas saimniecības raksturu un pilsētas pārvaldes funkcijas. No vienas puses, pilsēta zaudēja daļu savu īpašumu, no otras, bija spiesta uzņemties tādu nozaru pārvaldi, ar kurām agrāk nenodarbojās vai arī pārvaldīja tās ierobežotā apjomā.

Rīgas zemes nonāca valsts īpašumā, un agrākās pilsētas saimniecības tika pārvērstas par padomju saimniecībām.³⁵ Arī pilsētas meži 22 436 ha kopplatībā tika nodoti valstij, lai gan Rīga no jauna ieguva 2003 ha Rīgas Jūrmalas mežu.³⁶

1940. gada 5. augustā Ministru kabinets nolēma Latvijas Hipotēku banku apvienot ar Diskonta banku. Jauno banku nosauca par Komunālo banku. Tai pievienoja arī Rīgas Jūrmalas pilsētas banku, Rīgas Hipotēku biedrību, Rīgas Privāto ķīlu zīmju kredītsabiedrību un visas pilsētu pašvaldību krājiskas, kā arī pilsētas krājaizdevu sabiedrības.³⁷ Tādējādi Rīga zaudēja savas kredītiestādes — Diskonta banku un pilsētas krājikasi.

Ielas nosaukuma plāksnes maiņa:

Aizsargu (tag. Bruņinieku) iela ieguvusi Sarkanās armijas ielas nosaukumu.

A. M. Dubroviča foto, 1940. gada 31. jūlijs. RVKM.

Wechsel der Tafel mit der

Straßenbezeichnung: Aizsargu- (heute Bruņinieku-) Straße wird zur Sarkanās armijas-Straße umbenannt. Foto von A. M. Dubrovičs, 31. Juli 1940. MGRS.

Changing the name plate of the street:

Aizsargu (now Bruņinieku) street was renamed Sarkanās armijas street. Photo

by A. M. Dubrovičs, 31 July, 1940. MHRN.

Zemkopības mašīnu fabrika un čuguna lietuve

Rīgā, Zasulaukā,
m. Kandavas ielā 13a
Saticsmē ar autobusu Nr. 31
Tālruni: 49673
49669

Tekoši rēķini:

Latvijas Bankā Nr. 46672
Izdevības Kredītbankā Nr. 245
Pasaules Bankā Nr. 319

PSRS Valsts bankas
Rīgas pils. kant. № 98161.

RĪGĀ, 19 41. g. 10. jūlijā.

A P L I E C Ī B A.

Šī apliecība izdota
VĀDZEMNIEKAM par to, ka viņš
"Fordson" tipa Nr. 5419 tra-
porta darbus priekš Lauksa-
un Mašīnu fabrikas "IMANTA"

MAŠĪNU
"IMANTA"
Rīgā, m. Ka-

A/S. „GUST. KUNCENDORF
Alusdarītava, Rīgā, likvidacijā”

Dibināta 1796. g.

Pasta tek. rēķ. Nr. 1159

Tālrugi:

Direkcija 92844

Kantoris 92939

Likvidatori:
Priekšsēd. zv. adv. Herberts Līpiņš,
Loceņi: Helmans Aronštains,
Pēteris Radzols.

Rīgā, 1940. g. 22. novembrī.
Matīsa ielā 8

A P L I E C Ī B A -

Šis apliecībasuzrādītājs Osvalds E r s t s ir
mūsu uzņēmuma Strādnieku komitejas priekšsēdētāja viet-
nieks un tiek pilnvarots piedalīties Pārtikas un baud-
vielu strādnieku ārodbiedrības organizācijas komitejas
sasauktā Rūpniecības uzņēmumu komiteju priekšsēdētāju
sanāksmē 22. novembrī plkst. 20.

J. Kessler
Strādnieku komitejas priekšsēdētājs
N/O. Gust. Kuncendorf
alus darītava, Rīgā
likvidacijā.

Nacionalizēto rūpniecības uzņēmumu
veidlapas. 1940-1941. RVKM.

Formulare der nationalisierten
Industriebetriebe. 1940-1941. MGRS.

Forms of the nationalized industrial
enterprises, 1940-1941. MHRN.

Nacionalizēja arī divas pilsētai piederošās elektrostacijas (Andrejsalas un "K" centrāli, kas deva ap 20% no Rīgas patērētās elektroenerģijas), kā arī Klijānu ielā uzceltās apsildāmās garāžas 200 pilsētas dīzeļautobusiem.

Savukārt Rīgai tika nodoti nacionalizētie namīpašumi. Līdz tam Rīgas pašvaldībai bija piederējušas 117 ēkas. Tagad pilsētas pārvaldīšanā nonāca 7135 nacionalizētie nami. Tādējādi pilsētai tagad bija jāpārvalda 7252 dzīvojamās ēkas (Rīgā tolaik bija gandrīz 12 000 namu).

Pilsētas Veselības aizsardzības nodaļas pārziņā tika nodotas 22 nacionalizētās slimnīcas un sanatorijas. Pēc slimokasu likvidācijas uz to bāzes izveidoja 11 poliklinikas. Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas pārziņā nonāca arī nacionalizētās viesnīcas, Zooloģiskais dārzs, privātās garāžas, pirtis, dārzniecības. No 1941. gada februārī nacionalizētajiem sīkajiem rūpniecības uzņēmumiem izveidoja sešus rajonu rūpkombinātus.

Centralizētās pārvaldes sistēmas apstākļos Rīga zaudēja ekonomisko patstāvību. Pāreja uz padomju rubli 1940. gada beigās sagrāva pilsētas saimniecību, jo tās nozares, kas agrāk deva peļņu, piemēram, sabiedriskais transports, sāka nest zaudējumus, ko vēl palielināja braukšanas maksas pazemināšana. Pilsēta zaudēja arī visai lielos ienākumus, ko tai deva elektrostacijas, kā arī ienākumus no pilsētas zemēm un mežiem. Zuda arī sīkāki ienākumu avoti, piemēram, no avižu kiosku iznomāšanas, jo arī tie pārgāja valsts rokās. Savukārt pilsētas valdījumā nonāca tādas nozares, kas nenesa peļņu, piemēram, dzīvokļu saimniecība, kur zemās īres maksas nespēja nosegt ekspluatācijas izdevumus, kā arī medicīnas iestādes. To uzturēšanai bija nepieciešami

Rīgas pilsētas Kirova rajona izpildu komitejas pirmā rūpniecības kombināta karogs. Kreisā puse. Rīga, 1947.

Zīds, izšuvums. RVKM.

Rūpkombināti turpināja darboties arī pēc Otrā pasaules kara — līdz 1955. gadam.

Fahne des ersten Industriekombinats des Vollzugskomitees des Kirow-Rayons der Stadt Riga. Linke Seite. Riga, 1947.

Seide, Stickerei. MGRS.

Industriekombinate waren auch nach dem Zweiten Weltkrieg in Betrieb — bis 1955.

Flag of Industrial conglomerate No. 1 of Riga Executive Committee of the Kirov region. Reverse. Riga, 1947. Silk, embroidery. MHRN.

Industrial conglomerates existed also after World War II till 1955.

daudz lielāki līdzekļi. Pilsētas budžetā izveidojās deficīts, ko sedza ar valsts dotācijām. Izmainījās pilsētas ienākumu un izdevumu struktūra. Mainījās arī paši pilsētas budžeta veidošanas principi.

Visu šo apstākļu rezultātā 1940.–1941. gadā dzīves kvalitāte pilsētā visai jūtami pazeminājās. Dzīvojamās mājas tika apsaimniekotas daudz sliktāk. Tā PSRS Tautas komisāru padomes pilnvarotais Latvijā V. Derevjanskis 1941. gada februārī atzīmēja, ka nacionalizēto namu stāvoklis ir ārkārtīgi slikts, tiek bojāti ūdensvadi, kanalizācija, apkure, izvazāts inventārs.³⁸ Bija daudz sūdzību par apkalpojošās sfēras uzņēmumu darbību.

1941. gada 22. jūnija rītā uzreiz pēc Vācijas uzbrukuma Padomju Savienībai vācu armijas bumbvedēji uzlidoja militārajiem objektiem Rīgā. Padomju militārajās un administratīvajās struktūrās kara sākumā valdīja apjukums, tādēļ Rīgas aizstāvēšanai gandrīz nekas netika darīts. Latvijas PSR valdība un Rīgas vadība jau 27. jūnijā aizbēga uz Valku.

¹ Gore I., Stranga A. Latvija: neatkarības mijkrēslis: Okupācija: 1939. gada septembris–1940. gada jūnijs. — Rīga, 1992. — 125. lpp.

² Grava-Kreituse I., Feldmanis I., Goldmanis J., Stranga A. Latvijas okupācija un aneksija. — Rīga, 1995. — Dok. Nr. 158.

³ LVA, 1400. f., 1. apr., 398. l., 21. lp.

⁴ LVVA, 2927. f., 2. apr., 7. l., 2. lp.

⁵ Turpat, 3. lp.

⁶ Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli: 1940. gada 16. jūnijs–19. jūlijs. — Rīga, 1991. — 52. lpp.

⁷ LVA Sociālpolitisko dokumentu nodaļa (turpmāk — SDN), 15500. f., 2. apr., 4117. l., 3., 5. lp.

⁸ LVVA, 2927. f., 2. apr., 7. l., 9. lp.

⁹ Turpat, 26., 29. lp.

¹⁰ Turpat, 65., 79. lp.

¹¹ Turpat, 5. l., 113. lp.

¹² Turpat, 146. — 147., 156. lp.

¹³ Valdības Vēstnesis. — 1940. — 15. aug.

¹⁴ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. — 1940. — 12. sept.

¹⁵ Turpat. — 13. sept.

¹⁶ Turpat. — 29. okt.

¹⁷ LVVA, 2927. f., 2. apr., 5. l., 116. lp.

¹⁸ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. — 1940. — 27. nov.

¹⁹ LVA SDN, 102. f., 1. apr., 45. l., 213. lp.

²⁰ LVA, 1400. f., 1. apr., 1. l., 1., 5. lp.

²¹ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. — 1940. — 16. dec.

²² Rīga sociālisma laikmetā: 1917–1975. — Rīga, 1980. — 151. lpp.

²³ Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs. — 1941. — 10. janv.

²⁴ LVA SDN, 102. f., 1. apr., 46. l., 60. lp. Saglabāts autora rakstības stils.

²⁵ LVA, 1400. f., 1. apr., 52. l., 25 — 26., 30. lp.

²⁶ Rīga sociālisma laikmetā. — 150. lpp.

²⁷ LVA, 1400. f., 1. apr., 119. l., 37., 44., 47., 49., 53., 55., 57., 257. lp.

²⁸ Turpat, 327. f., 1. apr., 1376. l., 142. lp.

²⁹ Turpat, 1487. f., 1. apr., 18. l., 44. lp.

³⁰ LVA SDN, 102. f., 1. apr., 4. l., 1. lp.

³¹ Rīga: Enciklopēdija. — Rīga, 1988. — 60. lpp.

³² LVA SDN, 101. f., 2. apr., 32. l., 5., 7., 20. lp.

³³ Turpat, 524. l., 1., 19. lp.

³⁴ *Apine I.* Nomenklatūra Latvijā 1940.–1941. gadā // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A. — 1993. — Nr. 11. — 23. — 24. lpp.

³⁵ *Žagars Ē.* Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā: 1940.–1941. — Rīga, 1975. — 167. lpp.; LVA, 1487. f., 1. apr., 89. l., 4. lp.

³⁶ LVA, 1487. f., 1. apr., 89. l., 4. lp.

³⁷ Valdības Vēstnesis. — 1940. — 6. aug.

³⁸ LVA SDN, 101. f., 1. apr., 52. l., 18. lp.

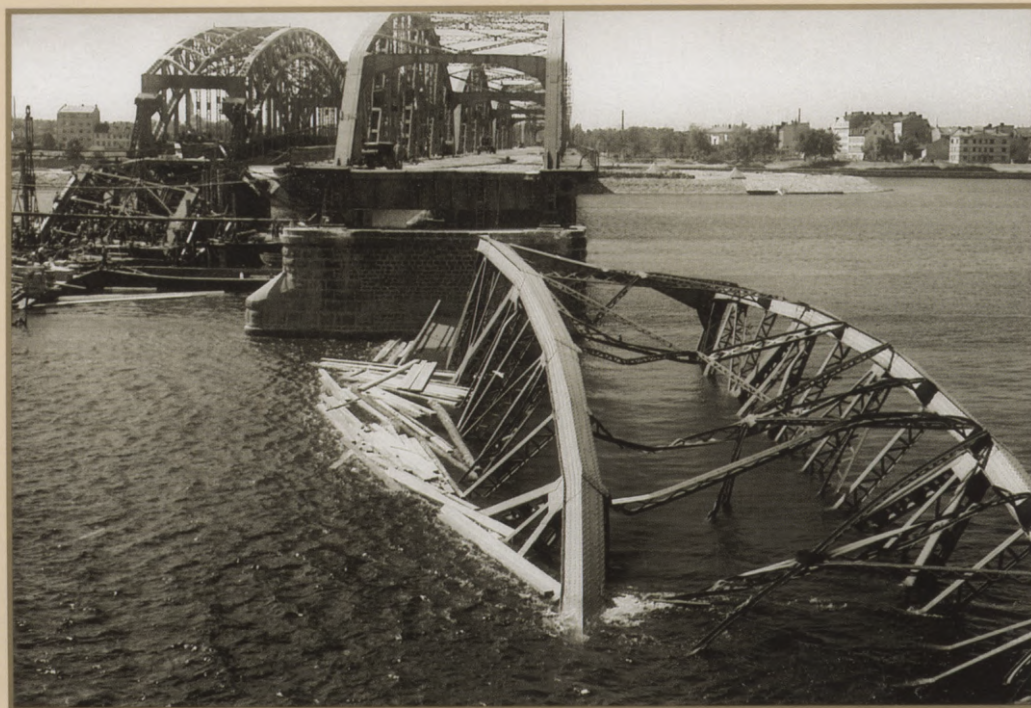
RĪGAS PĀRVALDE VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKĀ

(1941. gada jūlijs – 1944. gada oktobris)

rīz pēc Vācijas uzbrukuma Padomju Savienībai, 1941. gada 29. jūnijā, vācu karaspēks sasniedza Rīgas kreiso krastu – Pārdaugavu un dienas vidū nonāca līdz Daugavas tiltiem. Sarkanarmieši uzspridzināja Pontontiltu un Zemgales tiltu un sabojāja Dzelzceļa tiltu. Vācu un padomju vienību savstarpējās apšaudes laikā aizdegās Pētera baznīcas tornis, Melngalvju nams un rātsnams, kurā atradās Rīgas pilsētas bibliotēka. Ugunsgrēka laikā izdega kvartāls ap Pētera baznīcu un daudzas ēkas Rātslaukumā. 30. jūnija vakarā vācu karaspēka vienības forsēja Daugavu pie Katlakalna un 1. jūlija rītā ienāca Rīgas centrālajā daļā.

Pēc padomju represijām un 1941. gada 14. jūnija deportācijas liela daļa rīdzinieku pauda patiesu pateicību vācu armijai par Latvijas atbrīvošanu. Daudzi cerēja, ka pēc boļševiku izdzīšanas tiks atjaunota Latvijas neatkarība. Tas, ka vācu pavēlniecība pirmajās dienās pēc Rīgas ieņemšanas ļāva lietot Latvijas karogu, himnu un citu nacionālo simboliku un pieļāva mēģinājumus atjaunot latviešu pašpārvaldes iestādes, it kā apstiprināja šīs cerības. Patieso nacionālsociālistu attieksmi pret latviešu pateicības jūtām izteica propagandas nodaļas "Ostland" šefs Hanss Eižens Dreslers: "Iedzīvotāju primitīvisma raksturošanai kāds piemērs, kas parāda arī viņu aplamo domāšanu, redzams no tā: sakarā ar operas atklāšanas koncertu 27. jūlijā latvieši bija gaidījuši, ka tiks spēlēta kā vācu, tā arī latviešu nacionālā himna. Tālāk pat tirgū parādījās mazas metāla emaljētas piespraužamās adatas ar krustotiem vāciešu un latviešu karogiem vienādā lielumā. [...] Latviešu noskaņa vēl kļūst redzama Brīvības pieminekļa demonstratīvā pušķošanā ar svaigām puķēm, tā mēģinot tautības domai dot redzamu izpaušmi."¹

Saspridzinātie Daugavas tilti:
Zemgales (pa labi) un Dzelzceļa tilts.
Nezināms fotogrāfs, 1941. gada jūlijs.
RVKM.

Die gesprengten Daugava- (Düna-)
Brücken: die Zemgales-Brücke (rechts)
und die Eisenbahnbrücke.
Fotograf unbekannt, Juli 1941. MGRS.

Blown-up bridges across the Daugava:
Zemgale Bridge (right) and Railway
Bridge. Photographer unknown,
July, 1941. MHRN.

Vācu armijas karavīri Aspazijas bulvārī
pie Latvijas PSR Operas un baleta teātra
(tag. Nacionālā opera). Nezināms fotogrāfs,
1941. gada 1. jūlijs. RVKM.

Soldaten der deutschen Armee auf dem
Aspazijas-Boulevard an dem Opera- und
Balettheater der Lettischen SSR (heute
Nationale Oper). Fotograf unbekannt,
1. Juli 1941. MGRS.

German soldiers in Aspazijas boulevard
at the Opera and Ballet Theatre of the
Latvian SSR (now National Opera).
Photographer unknown, 1 July, 1941.
MHRN.

Vācu armijas karavīru sagaidīšana pie Brīvības pieminekļa. Nezināms fotogrāfs, 1941. gada 1. jūlijs. RVKM.

Empfang der deutschen Soldaten am Freiheits-Denkmal. Fotograf unbekannt, 1. Juli 1941. MGRS.

Welcoming German soldiers at the Monument to Freedom. Photographer unknown, 1 July, 1941. MHRN.

RĪGAS PAGAIĀDU VALDES IZVEIDOŠANA

Jau 1941. gada jūlija pirmajās dienās izveidojās Rīgas pilsētas pagaidu valde arhitekta Pāvila Dreijmaņa² vadībā. 7. jūlijā P. Dreijmanis paziņoja, ka Uzticības komitejas Latvijā pilnvarnieks Alfrēds Valdmanis ir iecēlis viņu par Rīgas pilsētas vecāko.³ Pagaidu valde tika veidota no tiem bijušās pilsētas valdes darbiniekiem, kuri atradās Rīgā. Par pilsētas sekretāru atkal kļuva A. Pļavinskis, kas Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejā bija strādājis par lietvedi Vispārējā nodaļā.

Rīgas valde vēlējās atjaunot pilsētas pārvaldes struktūru, kāda bija pastāvējusi pirms padomju okupācijas. Visai ātri tika likvidētas pilsētas rajonu izpildu komitejas, to funkcijas nododot attiecīgajām pilsētas valdes struktūrvienībām. Lielākā daļa trestu un kantoru tika pārdēvēti par direktijām. Dažas nodaļas tika apvienotas, citas sadalītas. Tomēr uzreiz pilnībā nebija iespējams demontēt padomju laikā izveidoto pilsētas pārvaldi, jo valdei joprojām bija jāpārvalda dzīvojamie nami un jāveic citas padomju laika funkcijas.

Pāvils Dreijmanis — Rīgas pilsētas pagaidu valdes vadītājs, Rīgas pilsētas otrais birģermeistars (1941–1944). Nezināms fotogrāfs, 20. gs. 40. gadu beigās. LAM.

Pāvils Dreijmanis — Leiter des provisorischen Stadtamtes Rīgas, der zweite Būrgermeister von Rīga (1941–1944). Fotograf unbekannt, Ende 40er Jahre 20. Jh. MAL.

Pāvils Dreijmanis, Head of the Provisional Board of Rīga, second Burgomaster of Rīga (1941–1944). Photographer unknown, late 1940s. LAM.

RĪGAS PĀRVALDE VĀCU OKUPĀCIJAS ADMINISTRATĪVAJĀ STRUKTŪRĀ

Atjaunotā pilsētas valde cerēja, ka tā kļūs par likumīgu pilsētas pārvaldes institūciju. Vēl 1941. gada 3. septembrī, kad jau bija skaidrs, ka neatkarīgās Latvijas pārvaldes orgānu atjaunošana netiks pieļauta, uzņemot Latvijas ģenerālapgabala komisāru Oto Heinrihu Dreksleru, P. Dreijmanis pilsētas pagaidu valdes vārdā lūdza “atjaunot bijušās administratīvās un saimnieciskās pilsētas tiesības, to, kas viņai jau gadu simteņiem bija piederējis”⁴. O. H. Drekslera atbildes runa bija nekonkrēta, un nekādi solījumi netika doti.

Arī pēc tam, kad tika izveidota t. s. latviešu pašpārvalde (oficiāli to sauca — Zemes pārvalde, un par tās izveidošanu tika paziņots 1942. gada 18. martā, lai gan faktiski tā bija sakomplektēta agrāk), Rīgas pārvalde neietilpa Zemes pārvaldes kompetencē. Rīga bija pakļauta Austrumzemes (Ostlandes) reihskomisāram un Austrumzemju (Austrumu okupēto apgabalu) reihsministrijai. Tas bija sāpīgs trieciens latviešiem. Latviešu negatīvo attieksmi atzīmēja arī okupācijas varas pārstāvji. Būtībā jautājums par Rīgas pārvaldi bija sava veida indikators, kas parādīja nacistu patieso attieksmi pret Latvijas neatkarības vai autonomijas ideju.

Jāatzīmē, ka 1943. gadā, kad vācu iestādēm bija nepieciešams latviešu atbalsts, Latvijas ģenerālapgabala komisārs O. H. Drekslers izvirzīja jautājumu par Rīgas nodošanu latviešu pašpārvaldei. Tomēr Austrumzemju reihsmiņistrīja šo priekšlikumu noraidīja — lielā mērā Rīgas virsbirģermeistara Hugo Vitroka pretestības dēļ.⁵

Rīgai bija jāpārvēršas par vācu pilsētu, un tās vāciskums tika uzsvērts dažādi. Viens no šādiem pasākumiem bija Rīgas ielu pārdēvēšana Hitlera un viņa līdzgaitnieku, 1919. gada landesvērīstu un vācu valstsvīru vārdos. "Tēvijā" publicētajā paziņojumā bija teikts, ka šo plānu izstrādājuši "Rīgas iedzīvotāju pārstāvji saziņā ar attiecīgām vācu iestādēm"⁶. Patiesībā šo ideju izvirzīja un realizēja okupācijas iestādes, un tās mērķis bija uzskatāmi parādīt, ka Rīga ir kļuvusi par vācu pilsētu. Lai arī nacisti atzina, ka ielu pārdēvēšana rīdzinieku vidū ir ārkārtīgi nepopulāra, to ne tikai neatcēla, bet ielu pārdēvēšana tika turpināta.

1941. gada jūlijā sākumā par Rīgas pilsētas virsbirģermeistaru iecēla vācbaltieti Hugo Vitroku. H. Vitroks bija dzimis Sāmsalā, studējis Rīgas Politehniskajā institūtā, bija studentu korporācijas "Rubonia" seniors, kurā sastāvēja arī Austrumzemju ministrs Alfrēds Rozenbergs. Šķiet, tieši šis apstākļis un administratīvā pieredze, ko H. Vitroks bija ieguvis, darbojoties Rīgas pārvaldē vācu okupācijas laikā 1918.–1919. gadā, bija noteicošais viņa izvēlē.

Oficiāli civilā administrācija pārņēma varu visā Latvijā 1941. gada 1. septembrī. Tad arī H. Vitroks oficiāli stājās amatā, lai gan reāli bija ieradies Rīgā un sācis darboties agrāk.

Latviešu Rīgas pagaidu valde tika inkorporēta vācu Rīgas pārvaldes sastāvā tādējādi, ka P. Dreijmanis tika iecelts par otro Rīgas birģermeistaru. Pirmais

Hugo Vitroks — Rīgas pilsētas virsbirģermeistars (1941–1944) piemiņas plāksnes atklāšanas svinībās.

Hugo Wittrock — Oberbürgermeister von Riga (1941–1944) bei der Enthüllung einer Gedenktafel.

Hugo Wittrock, Riga Burgomaster-in-Chief (1941–1944), at the ceremonial unveiling of a memorial plaque.

Reproducēts no dokumentālās filmas:
Reproduziert aus dem Dokumentarfilm:
Reproduced from the documentary film:
Ostland Woche, 1944 (Nr. 101).
LVKFFDA. SAFFTDL. LSAFPhAD.

Fon der Golca gatve (tag. Aspazijas bulvāris). Nezināms fotogrāfs. RVKM. 1942. gada 16. aprīli H. Vitroks izdeva rīkojumu par ielu, parku un laukumu pārdēvēšanu, bet praksē to nosaukumi tika mainīti jau 1941. gada augustā.

Von der Goltz-Ring (heute Aspazijas-Boulevard). Fotograf unbekannt. MGRS. Am 16. April 1942 verordnete H. Wittrock die Änderung der Namen von Straßen, Parks und Plätzen; tatsächlich bereits im August 1941 geändert.

Von der Goltz gatve (Aspazijas boulevard). Photographer unknown. MHRN.

On 16 April, 1942 H. Wittrock issued an order on renaming streets, parks and squares. In fact, they were renamed already in August, 1941.

birģermeistars bija H. Vitroka vietnieks valstsvācietis doktors Hanss Vindgasens. Pilsētas valdes galvenās darbības nozares bija sadalītas starp abiem birģermeistariem. Tieslietu, Skolu, Veselības aizsardzības, Rūpniecības un Finanšu pārvaldes lietas, kā arī pilsētas lombards un jaunizveidotā pilsētas krājkase tika nodota H. Vindgasena pārziņā. Personālsastāva, Būvniecības, Sociālās apgādes un Tirdzniecības pārvaldi pārziņāja P. Dreijmanis.⁷

Pārvaldes struktūra vairākkārt tika reorganizēta. 1943. gada 4. maijā, kad tā bija stabilizējusies, to veidoja 23 valdes⁸, Dzimtsarakstu nodaļa, bāriņtiesa, Zoologiskais dārzs, pilsētas ielu dzelzceļš, gāzes un ūdensvada uzņēmumi, pilsētas kase, pilsētas lombards un pilsētas krājkase. Tika samazināts pilsētas dienestā nodarbināto skaits. 1942. gada novembrī pilsēta nodarbināja 11 909 personas, no tām 3092 bija pārvaldes darbinieki.⁹ Sakarā ar sīkrūpniecības un amatniecības uzņēmumu reprivatizāciju tika likvidēti rajonu rūpkombināti. Arī dzīvojamo namu reprivatizācija deva iespēju samazināt to pārvaldīšanā nodarbināto skaitu.

Nacistu režīms paralēli parastajiem pienākumiem, kas Rīgas pārvaldes institūcijām bija jāveic, lai nodrošinātu pilsētas funkcionēšanu, iesaistīja tās arī savas rasu politikas realizēšanā. Rīgas pārvaldes pārziņā kopš ierīkošanas sākuma 1941. gada septembra beigās līdz 1941. gada 30. novembrim bija ebreju geto. Tai nācās nodarboties ar jautājumiem, kas bija saistīti ar geto izveidošanu un apgādi, ebreju īpašuma konfiskāciju. Ar geto apsardzi un citām policejiskām funkcijām nodarbojās Drošības dienests (*Sicherheitsdienst*, SD). Sākoties ebreju masveida iznīcināšanai, geto pilnībā pārņēma SD. Kad pēc Rīgas ebreju iznīcināšanas geto tika iemitināti no Vācijas atvestie ebreji, civilās administrācijas kompetencē palika ebreju darba izmantošana.

Rīgā, tāpat kā visā Latvijā, paralēli darbojās trīs varas: militārā un civilā administrācija, kā arī SD. Viņu kompetence nebija skaidri nodalīta, un tas izraisīja strīdus. Pilnīgi iespējams, ka Hitlers tišām pieļāva šādu situāciju, lai varētu vieglāk kontrolēt valsts pārvaldes aparātu. Pilsētas vadība tās

virsbirģermeistara H. Vitroka personā pastāvīgi "rīvējās" kā ar Austrumzemes reihskomisariātu, tā arī ar militārajām iestādēm un SD.

Tajā pašā laikā Rīgas pārvaldes jautājumā pastāvēja problēmas, kas izrietēja arī no dažādas izpratnes par Rīgas lomu un tiesībām. H. Vitroks un daudzi citi vācbaltieši atbalstīja nacionālsociālismu cerībā, ka nacisti atjaunos to, ko viņi uzskatīja par dabīgo lietu kārtību, t. i., vācbaltiešu vadošo politisko un ekonomisko lomu Latvijā un Igaunijā. Viņi arī uzskatīja sevi par ekspertiem Baltijas jautājumos. Taču vācbaltiešu īpašas privilēģijas netika atzītas, bet valstsvācieši viņus neuzskatīja par sev līdzvērtīgiem. Kā savās atmiņās raksta H. Vitroks, norobežošanās bijusi jūtama gan darbā, gan arī saviesīgajā dzīvē.¹⁰

Reihskomisārs Hinrihs Loze okupācijas varas saimnieciskās politikas principus izteicis šādi: "Boļševiki ieņēma Latviju un nacionalizēja visus īpašumus, kā namus, lauku mājas, fabrikas utt. Viss tas tapa par Padomju Savienības īpašumu .. padzenot boļševikus no Latvijas, Padomju Savienības īpašumi kā kara laupījums pāriet vācu valsts īpašumā."¹¹ Līdz ar to padomju varas nacionalizētie Rīgas īpašumi nokļuva reihskomisariāta pārziņā. H. Vitroks pieprasīja atdot pilsētai piederošos īpašumus — teātrus, mākslas muzeju, arhīvu, nodegušās pilsētas bibliotēkas pārpalikumu, kas bija nodots reihskomisariāta Kultūras nodaļas pārziņā. Izņemot arhīvu, pilsētai piederošās kultūras iestādes

Rīgas pilsētas Saimniecības un pārtikas valdes kancelejas darbinieka dienesta apliecība. Izsniegta 1943. gada 30. maijā. RVKM.

Dienstausweis eines Mitarbeiters der Kanzlei des Wirtschafts- und Lebensmittelamtes der Stadt Riga. Ausgestellt am 30. Mai 1943. MGRS.

Certificate, issued on 30 May, 1943 to Registry employee of the Riga Board for Municipal Economy and Provisions. MHRN.

Rīga, den 30. " V 1943
Rīgā,

Der Inhaber dieses Ausweises
Šis apliecības uzrādītājs

Petrovskis Astra

geboren am 1911. 22. V
dzimis

befindet sich im Dienste des Wirtschaftskamtes
atrodas Rīgas pilsētas
und Ernährungsamtes

Saimniecības un pārtikas valdes
der Stadt Riga als Kanceliangestellte
dienestā kā Kancelejas ierīdne

Dieser Ausweis ist bis zum 31. " V 1943
apliecība derīga līdz " gültig

I. A. Uzsd. *[Signature]*

Der Dienstaussweis ist gültig:
Dienesta apliecība derīga:

bis zum 31. " V 1944
līdz

I. A. Uzsd. *[Signature]*

bis zum 20. " IX 1944
līdz

I. A. Uzsd. *[Signature]*

Riga, 1944, 6. sept.

bis zum 20. " X 1944
līdz

I. A. Uzsd. *[Signature]*

Riga, 20. 10. 44.

5. izdalīšanas periods
Zuteilungsperiode

MAZGĀJAMO LĪDZEKĻU KARTĪTE
pārtikas neražotājiem

WASCHMITTELKARTE für Nichterzeuger

Mazbērniem līdz pilniem 3 gadiem
Für Kleinkinder bis vollen 3 Jahren

Bernsons Pēta
Uzvārds, Zuname — vārds, Vorname

Apgādes grāmat. Ser. MBs
Bezugsbüchlein Ser. MBs

MAZGĀJAMO LĪDZEKĻU KARTĪTE
pārtikas neražotājiem

WASCHMITTELKARTE für Nichterzeuger

4. Jaunatnei no 8 līdz pilniem 20 gadiem un SIEVIETEM
Für Jugend von 8 bis vollen 20 Jahren und FRAUEN

5 MB 16 1944. g.
5 MB 17 1944. g.

JS

5 MB 13 1944. g.

7. izdalīšanas periods
Zuteilungsperiode

PĀRTIKAS KARTĪTE
LEBENSMITTELKARTE

Normālpatērētājiem virs 18 gadiem
Für Normalverbraucher über 18 Jahre

Derīga no 30.11. līdz 27.12.1942.
Gültig vom 30.11. bis 27.12.1942.

Liepīns, Edgars
(Uzvārds, vārds — Zuname, Vorname)

Rīgā, Hospitāļa ielā 55-14
(Dzīves vieta — Wohnort)

7 N
SIERS 2
30.11.-27.12. 1942. g.

Ser. N7

Latvijas vērtspapīru spiestuve. V 542, Nr. 10378.

7 N
BIEZPIENS 2
30.11.-27.12. 1942. g.

7 SVIESTS 180 g IV
30.11.-27.12. 1942. g.

7 SVIESTS 180 g II
30.11.-27.12. 1942. g.

7 SVIESTS 180 g III
30.11.-27.12. 1942. g.

4 JS₃ 1944. g.
4 JS₂ 1944. g.
4 JS₁ 1944. g.

Handelsdirektion, Riga.

BEZUGSBUCHLEIN UND LEBENSMITTEL- UND WASHMITTELKARTEN, AUSGESTELLT AN DIE BÜRGER VON RIGA VON DER HANDELSDIREKTION DER STADT RIGA. 1941-1944. MGRS.

Pass * Ser. — Pases * ser. *JK* № 008906
Personalausweis — Personas apliecība

Rīgas pref. 11. iec. fr.
(Behörde, welche den Pass ausgestellt hat — izdevēja iestāde)

1927. g. 3. okt. unter № 188553
(Ausstellungsdatum — izdošanas datums) ar Rīgas pilsētas tiesīcības nodaļu

(Kommunalbehörde, die das Büchlein ausstellt — grāmatīcas izmēģināja iestāde)

194 13. SEP. 1941
Quilichs
(Unterschrift der Amtsperson — amatspersonas paraksts)

* Für das Kind gilt der Pass der Eltern, in dem es eingetragen ist.
Bērnam ir vecāku pase, kurā tas ir ierakstīts.

Pārbaudīt derīga

Rīgas pilsētas valdes Tirdzniecības pārvaldes rīdziniekiem izsniegtā apgādes grāmatīņa un mazgājamo līdzekļu un pārtikas kartītes. 1941-1944. RVKM.

Bezugsgrāmatīces un pārtikas un mazgājamo līdzekļu kartītes, kas izdotas Rīgas iedzīvotājiem no Rīgas tirdzniecības direkcijas. 1941-1944. MGRS.

Ration-book and ration cards for food and soap, issued to the inhabitants of Riga by the Trade Department of the City Board. 1941-1944. MHRN.

izdevās atgūt. Sarežģītāk bija ar pilsētas zemēm un uzņēmumiem, kurus pārvaldīja reihskomisariāts. Vēl 1943. gada augustā tika norādīts, ka vairākkārtējie lūgumi par pilsētas muižu atdošanu ir noraidīti.¹² Pilsēta lielāko daļu savu īpašumu atguva reprivatizācijas rezultātā. Tomēr reprivatizācija bija nepilnīga un nekonsekventa. Tā ievilkās līdz 1944. gada vasarai.

1944. gada 6. oktobrī sākās Sarkanās armijas tiešais uzbrukums Rīgai. Rīgas pilsētas valde sakarā ar evakuāciju pārtrauca savu darbību. Vācu karaspēkam draudēja aplenkums, un 12. oktobra vakarā tas sāka atkāpties no Rīgas. Vācieši centās pirmām kārtām sagraut tos uzņēmumus un dienestus, kas bija nepieciešami pilsētas dzīvesspējas uzturēšanai: komunālos uzņēmumus, transportu, gaļas kombinātu, maizes ceptuvi, elektrostacijas. Īpašas spridzinātāju komandas iznīcināja Rīgas ostas piestātnes, noliktavas, celtņus utt. Tika uzspridzinātas pilsētas elektrostacijas, sabojāta kanalizācija un ūdensvads. 13. oktobra rītā padomju karaspēka vienības bija ieņēmušas visu Daugavas labo krastu. Tā kā vācieši atkāpjoties bija uzspridzinājuši dzelzceļa tiltus, bet Pontontiltu bija sagrāvusi padomju artilērija, vācu karaspēkam vēl divas dienas izdevās noturēties Pārdaugavā.

¹ *Biezais H.* Draudzības manifestācija Nacionālajā operā // Treji Vārti. — 1989. — Nr. 109. — 56. lpp.

² Pāvils Dreijmanis 1926.–1934. gadā bija Rīgas pilsētas virsarhitekts, 1934.–1940. gadā — Rīgas pilsētas valdes loceklis un Būvju valdes priekšnieks. Pēc viņa projektiem tika uzbūvēts Centrāltirgus, autoosta, dzīvojamā ēka Ausekļa ielā un citas celtnes.

³ LVA, 1487. f., 1. apr., 372 l., 27. lp. Nav skaidri zināms, kas īsti ir domāts ar minēto Uzticības komiteju. Iespējams, ar to domāta Uzticības padome, kura ar daļēju vācu iestāžu atbalstu mēģināja veidot Latvijas valdību. 10. jūlijā tika paziņots, ka Uzticības padome vairs nepastāv.

⁴ Tēvija. — 1941. — 4. sept.

⁵ Sk.: Latvijas suverenitātes ideja likteņgriežos: Vācu okupācijas laika dokumenti: 1941–1945. — Rīga, 1990. — Dok. Nr. 22, 32.

⁶ Tēvija. — 1945. — 11. aug.

⁷ *Wittrock H.* Kommissarischer Oberbürgermeister von Riga 1941–1944: Erinnerungen. — Lüneburg, 1979. — S. 27 — 28.

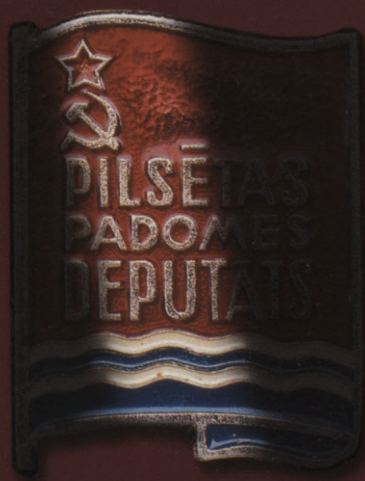
⁸ Galvenā un personāla, Kontroles, Tieslietu, Statistikas, Tūrisma, Ugunsdzēsības, Izglītības, Aizgādības, veselības un dziedniecības iestāžu, Būvju, Augstbūvju, Ceļu, Kanalizācijas, Mērniecības un kultūrtehnikas, Dzīvokļu, Tirdzniecības un rūpniecības, Saimniecības un pārtikas, Dārzu un kapsētu, Aptīrīšanas, Veterinārā, Mežu, Finansu, Nodokļu, Nekustamu īpašumu valde. — LVA, 1487. f., 1. apr., 6. l., 59. lp.

⁹ LVA, 1487. f., 1. apr., 1. l., 78. lp.

¹⁰ *Wittrock H.* Kommissarischer Oberbürgermeister von Riga. — S. 41 — 42.

¹¹ *Aizsilnieks A.* Latvijas saimniecības vēsture: 1914–1945. — Sundbīberga, 1968. — 888. lpp.

¹² LVA, 1487. f., 1. apr., 89. l., 35. lp.

RĪGAS PĀRVALDE LATVIJAS PSR

(1944. gada oktobris–1990. gada maijs)

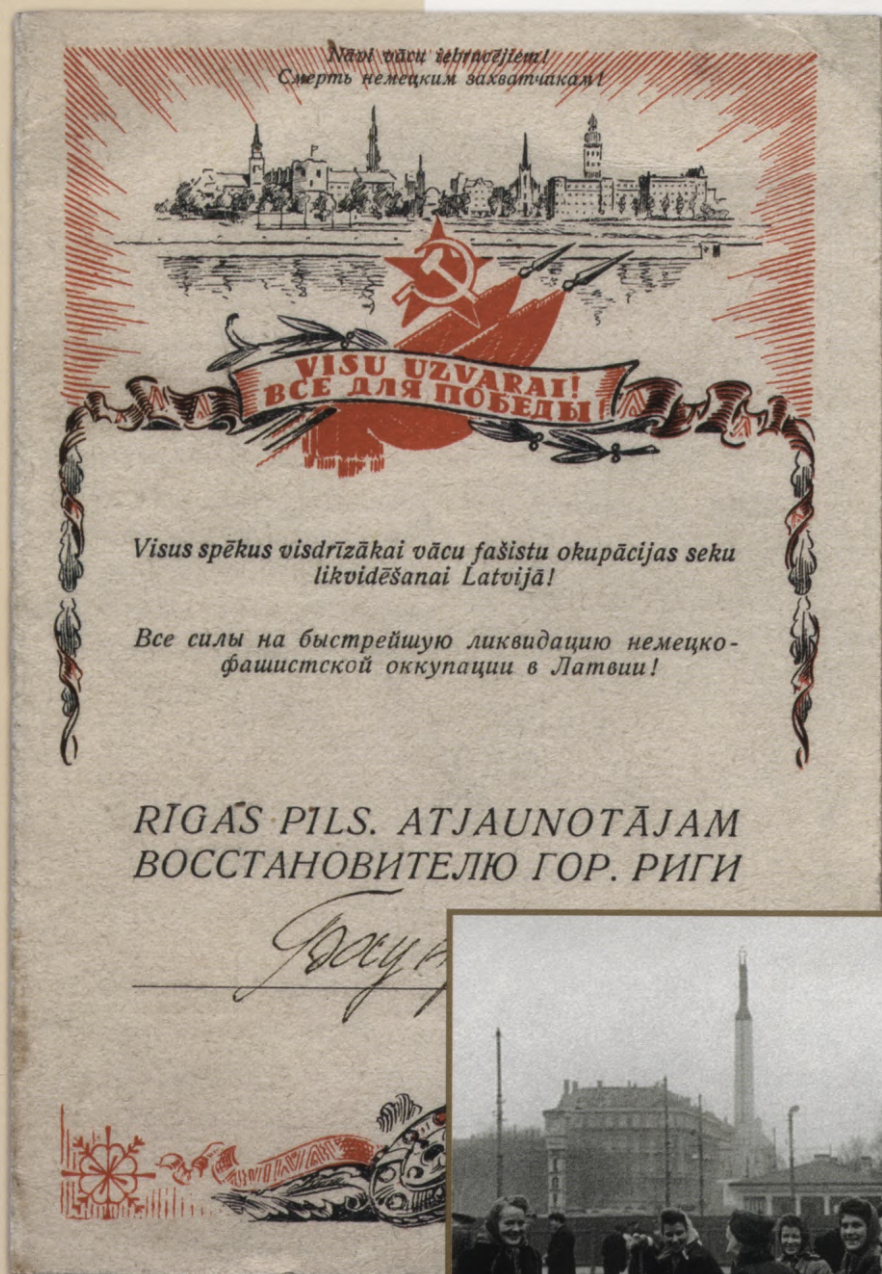

Ēc Sarkanās armijas ienākšanas 1944. gada 13.–15. oktobrī turpmākos 45 gadus Rīga attīstījās padomju politiskās un ekonomiskās iekārtas ietvaros, kas noteica kā pārmaiņas pilsētas sejā, tā arī tās pārvaldes uzbūvi un īpatnības.

Pēc kara Rīgā neparasti strauji pieauga iedzīvotāju skaits. 1950. gadā Latvijas galvaspilsētā bija jau 482,3 tūkstoši, 1955. gadā — 566,9 tūkstoši¹, bet 1989. gadā, pēc tautskaites datiem, — 915 tūkstoši iedzīvotāju².

Galvenais iedzīvotāju skaita pieauguma cēlonis bija Rīgas rūpniecības paplašināšanās. Rīgā bija kvalificēti strādnieki un inženieri, augsta tehnoloģiskā kultūra. Salīdzinājumā ar daudzām PSRS Eiropas daļas pilsētām Rīga karā bija maz cietusi, un tajā bija samērā labi attīstīta komunālā un sociālā infrastruktūra. Kopš cariskās Krievijas laikiem Rīgā bija saglabājušās lielo rūpniecību ēkas. Tādējādi jauno rūpniecības uzņēmumu izveidošana šeit prasīja mazāk pūļu nekā, piemēram, karā izpostītajā Krievijas Eiropas daļā vai Sibīrijā. Tūlīt pēc kara Rīgā strauji sāka veidoties lielas rūpnīcas, kā arī ar tām saistītais zinātniskās pētniecības institūtu un konstruktoru biroju tīkls.

50. gadu vidū dzīvokļu saimniecības, komunālās un sociālās infrastruktūras iespējas bija jau izsmeltas, jo no jauna gandrīz nekas netika būvēts. Lai gan 50. gadu beigās sākās masveida dzīvokļu celtniecība, ūdensvada un kanalizācijas tīkla rekonstrukcija un paplašināšana, lielāka vērība tika

Drupu novākšana Kaļķu ielas un Aspazijas bulvāra krustojumā. Nezināms fotogrāfs, 1948. gada aprīlis. RVKM.

Entrümmerung des Platzes an der Ecke der Kaļķu-Straße und des Aspazijas-Boulevard. Fotograf unbekannt. April 1948. MGRS.

Removing the debris at the intersection of Kaļķu street and Aspazijas boulevard. Photographer unknown, April, 1948. MHRN.

pievērsta kaitējumam, ko rūpniecība nodarīja apkārtējai videi, tika paplašināts tirdzniecības un pakalpojumu uzņēmumu tīkls, tomēr vienlaikus tika celti jauni rūpniecības uzņēmumi, un komunālās un sociālās infrastruktūras attīstība pastāvīgi atpalika gan no rūpniecības, gan iedzīvotāju skaita pieauguma tempiem. Jāņem vērā, ka dzīvokļu un komunālā saimniecība, kā arī citas iedzīvotājus apkalpojošas un pilsētas dzīvi nodrošinošas saimniecības jomas tika slikti finansētas, tādēļ tās savus uzdevumus nespēja veikt kvalitatīvi.

Rīgas atjaunošanas darbos nostrādāto stundu reģistrācijas apliecība. 1945. RVKM.

1945. gadā pilsētas atjaunošanas darbos bija jānostrādā 80 stundu.

Registrierungsschein der bei dem Wiederaufbau von Riga gearbeiteten Stunden. 1945. MGRS. Es sollte 1945 bei dem Wiederaufbau der Stadt 80 Stunden gearbeitet werden.

Hour recording card for Riga renovation work. 1945. MHRN.

In 1945 everybody had to be engaged for 80 hours at the city renovation work.

Rūpniecība, ar to saistītā celtniecība un citu ekonomikas nozaru attīstība prasīja darbaspēku. Tā kā Latvijas iedzīvotāju rezerves bija pārāk mazas, lai to nodrošinātu, darbaspēks tika vervēts ārpus Latvijas — pārsvarā Krievijā un Baltkrievijā. Bez tam Rīgā bija izvietotas Baltijas kara apgabala iestādes un daudzas karaspēka daļas, tāpēc pilsētā ieplūda daudz militārpersonu, kas centās palikt te uz dzīvi pēc karadienesta beigām. Rīgā ieradās arī atvaļinātie virsnieki no citiem Padomju Savienības reģioniem. Līdz ar to iedzīvotāju skaita pieaugumu galvenokārt noteica migrācija.

Latviešu īpatsvars rīdzinieku vidū samazinājās no 63% 1935. gadā līdz 44,5% 1959. gadā un 36,5% 1989. gadā. Savukārt krievu īpatsvars pieauga no 7,4% 1935. gadā līdz 39,4% 1959. gadā un 47,3% 1989. gadā.³ Jūtami bija palielinājies arī baltkrievu un ukraiņu īpatsvars.

Iedzīvotāju skaita pieaugums radīja dzīvokļu trūkumu, sabiedriskā transporta pārslogojumu, sarežģījumus citu pilsētas dienestu darbā. Tam pievienojās pastāvīgās grūtības iedzīvotāju nodrošināšanā ar precēm un pakalpojumiem. Ierobežoto resursu sadalē zināmas priekšrocības bija nesenaļiem ienācējiem pilsētā un dažām sociālām grupām, kurās latvieši bija mazākumā. Tā dzīvokļu sadalē priekšrocības bija kopmītnēs dzīvojošajiem, kas pārsvarā bija nodarbināti celtniecībā un rūpniecībā, kā arī citās nepopulārās profesijās (piemēram, Iekšlietu ministrijas iestāžu darbinieki). Nelatvieši veidoja lielāko partijas un padomju nomenklatūras darbinieku daļu, bet tai bija būtiskas privilēģijas apgādē ar precēm un pakalpojumu saņemšanā. Valsts politikas rezultātā, mainoties iedzīvotāju nacionālajam sastāvam, krievu valoda kļuva ne tikai par oficiālās lietvedības valodu, bet arī par dominējošo sazināšanās līdzekli pilsētā.

Ķengaraga dzīvojamo ēku masīvs.
Nezināms fotogrāfs, 1972. RVKM.

Wohnsiedlung in Ķengarags.
Fotograf unbekannt, 1972. MGRS.

Housing area of Ķengarags.
Photographer unknown, 1972. MHRN.

Šis ekonomisko, sociālo un etnisko problēmu kamols izraisīja sociālu un etnisku spriedzi. Pilsētas varas iestāžu mēģinājumi panākt ridzinieku dzīves kvalitātes uzlabošanu pastāvīgi sastapās ar nepārvaramiem šķēršļiem, kas izrietēja no PSRS politiskās un ekonomiskās iekārtas pastāvēšanas pamatprincipiem — centralizācijas un ideoloģisko apsvērumu noteicošās lomas ekonomisko un sociālo jautājumu risināšanā.

RĪGAS PILSĒTAS PAGaidu IZPILDU KOMITEJAS DARBĪBAS ATJAUNOŠANA

Gatavojoties Rīgas ieņemšanai, jau savlaicīgi bija izveidota Arnolda Deglava vadītā t. s. operatīvā grupa apmēram 150 cilvēku sastāvā, kurai pēc padomju karaspēka ienākšanas Rīgā bija jāpārņem visas pilsētas organizācijas, iestādes un uzņēmumi.⁴ Jau iepriekš A. Deglavu iecēla par Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas priekšsēdētāju un no pagaidu izpildu komitejas darbiniekiem, kas 1941. gadā bija evakuējušies uz Padomju Savienību, izveidoja pilsētas un tās rajonu pagaidu izpildu komiteju pamatpersonālu. Tomēr daudzi bija krituši karā, tādēļ darbā pārvaldes iestādēs tika iesaistīti arī citi evakuētie, kas bija beiguši kursus Kirovā, kā arī Krievijas latvieši.

Rīgas partijas komitejas, kā arī pilsētas un rajonu pagaidu izpildu komiteju vadītāji Rīgā ieradās 1944. gada 13. oktobrī dienā, bet izpildu komiteju perso-

Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas priekšsēdētāja Arnolda Deglava 1944. gada 10. jūlijā Padomju Savienībā izdotā pavēle. RVKM.

Befehl, erlassen von dem Vorsitzenden des provisorischen Vollzugskomitees der Stadt Riga, Arnolds Deglavs, am 10. Juli 1944 in der Sowjetunion. MGRS.

Order of 10 July, 1944, issued in the Soviet Union by Arnolds Deglavs, Chairman of the Provisional Executive Committee of Riga. MHRN.

nāls — naktī uz 14. oktobri. Pirmajā Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas sēdē 23. oktobrī apstiprinātā izpildu komitejas struktūra visumā atbilda tai, kas bija pastāvējusi 1941. gadā. Tika izveidotas arī jaunas, kara apstākļu noteiktas struktūrvienības: Militārpersonu ģimenes locekļu valsts nodrošināšanas un apgādes nodaļa, Kartiņu birojs pārtikas un rūpniecības preču kartiņu izdošanai, Kontroles un uzskaites birojs. Šīm struktūrvienībām bija nodaļas pie rajonu izpildu komitejām. 1944. gada decembrī nodibināja arī t. s. sašaurināto Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komitejas prezidiju, kura sastāvā ietilpa izpildu komitejas priekšsēdētājs, partijas pilsētas komitejas sekretārs, pilsētas kara komisārs, garnizona priekšnieks, Iekšlietu tautas komisariāta pilsētas nodaļas priekšnieks un Valsts drošības tautas komisariāta Rīgas nodaļas priekšnieks. Tam bija jānodarbojas ar iedzīvotāju mobilizāciju armijā un citiem militārajiem jautājumiem.⁵

18. decembrī Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komiteja atzina, ka tās struktūra un štati neatbilst darba apjomam. Tika nolemts izveidot jaunas iestādes ar patstāvīgu bilanci vai par tādām pārveidot jau pastāvējušās struktūrvienības, piemēram, dārzu trestu pie Zemes nodaļas, tramvaju un autobusu trestu pie Satiksmes un transporta pārvaldes, Zooloģisko dārzu un mežu kantori pie Labiekārtošanas pārvaldes, ceļu un tiltu trestu, celtniecības trestu un projektēšanas kantori pie Celtniecības pārvaldes un citas.⁶ Tāpat kā 1941. gadā, pie pilsētas izpildu komitejas līdz pat 1948. gada vēlēšanām darbojās sabiedriskās komisijas, kuru uzdevums bija nodrošināt pilsētas pārvaldes institūciju saikni ar iedzīvotājiem.

Arnolds Deglavs — Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs
(1940. gada novembris–1941. gada jūnijs, 1943–1951). K. Rakes foto, 1946. RVKM.

Arnolds Deglavs — Vorsitzender des Vollzugskomitees der Stadt Riga
(November 1940–Juni 1941, 1943–1951).
Foto von K. Rake, 1946. MGRS.

Arnolds Deglavs, Chairman of the Executive Committee of Riga
(November, 1940–June, 1941; 1943–1951).
Photo by K. Rake, 1946. MHRN.

Pirmo Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes vēlēšanu iecirknis.
Nezināms fotogrāfs,
1948. gada 18. janvāris. LVKFFDA.

Wahllokal der ersten Wahlen
des Deputiertensowjets der Werktätigen
der Stadt Riga. Fotograf unbekannt.
18. Januar 1948. SAFFTDL.

Polling-station for the first elections of the
Riga Soviet of Working People's Deputies.
Photographer unknown, 18 January, 1948.
LSAFPhAD.

RĪGAS PĀRVALDES VĒLĒŠANAS UN UZBŪVE

Rīgas pilsētas un rajonu pagaidu izpildu komiteju pastāvēšana 1944.–1948. gadā, tāpat kā 1940. gada novembrī–1941. gada jūnijā, bija nekonstitucionāla pat no Padomju Savienības tiesību viedokļa, jo tās nebija vēlētas. 1948. gada janvārī notika pirmās vietējo padomju vēlēšanas kopš padomju okupācijas 1940. gadā. Tām vajadzēja radīt vietējās varas likumības iespaidu. Rīgā tika ievēlētas pilsētas un rajonu padomes. Sākumā tās sauca par darbaļaužu deputātu padomēm, bet kopš PSRS 1977. gada Konstitūcijas pieņemšanas — par tautas deputātu padomēm. Deputātu padomju vēlēšanas notika reizi divos gados, bet saskaņā ar 1979. gada likumu par vietējo padomju vēlēšanām — reizi divarpus gados. Deputātu skaits padomēs mainījās atkarībā no iedzīvotāju skaita pieauguma. 1948. gadā Rīgas pilsētas padomē bija 282 deputāti, vēlāk, iedzīvotāju skaitam pieaugot, pamazām viņu skaits palielinājās, līdz 1973. gadā sasniedza 500. Šāds deputātu skaits Rīgas tautas deputātu padomē palika līdz pat 1989. gadam. Rajonu padomēs deputātu skaits bija atšķirīgs — atkarībā no iedzīvotāju skaita rajonā. 80. gados dažādos rajonos tas svārstījās no 160 līdz 250.

Padomes nedarbojās pastāvīgi, tās sanāca uz sesijām četras reizes gadā. Padomes ievēlēja pastāvīgās komisijas. Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu

padome 1948. gadā nodibināja 11 pastāvīgās komisijas: mandātu, finansu un budžeta, rūpniecības, tirdzniecības, tautas izglītības, kultūrizglītības, veselības aizsardzības, komunālās saimniecības, dzīvokļu saimniecības, lauksaimniecības, labierīcības komisiju.⁷ Komisiju skaits pakāpeniski pieauga, līdz 80. gados to bija jau 17.

Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes deputāta Jāņa Palkavnieka apliecība. 1948. RVKM.

Ausweis eines Deputierten des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga. 1948. MGRS.

Certificate of Jānis Palkavnieks, deputy of the Riga Soviet of Working People's Deputies. 1948. MHRN.

Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas karogs. Pēc K. Jansona zīmējuma, 20. gs. 50. gadu otrā puse. Zīds, izšuvums, aplikācija. RVKM.

Fahne des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga. Nach der Zeichnung von K. Jansons. Zweite Hälfte 20er Jahre 20. Jh. Seide, Stickerei, Applikation. MGRS.

Flag of the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies. After the design by K. Jansons, second half of the 1950s. Silk, embroidery, appliqué. MHRN.

Rīgas pilsētas pirmā sasaukuma darbaļaužu deputātu padomes pirmā sesija. B. Vdovenko foto, 1948. gada 12. februāris. RVKM.

Die erste Tagung des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga der ersten Einberufung. Foto von B. Vdovenko, 12. Februar 1948. MGRS.

First session of the first convocation of the Riga Soviet of Working People's Deputies. Photo by B. Vdovenko, 12 February, 1948. MHRN.

Deputātu padomēm bija pārsvarā dekoratīva loma. Tās nebija demokrātiska tautas pārstāvniecība. Deputātu kandidātus izvēlējās partijas komitejas, raugoties, lai padomēs būtu pārstāvēts noteikts procents strādnieku, sieviešu, jauniešu u. tml. Uz katru mandātu tika izvirzīts tikai viens kandidāts. Vēlētāju reālā piedalīšanās vēlēšanās galarezultātu neietekmēja. Saskaņā ar oficiālajiem ziņojumiem vēlēšanās parasti bija piedalījušies pāri par 98% vēlētāju un vismaz tikpat daudz balsojuši par kandidātiem. Vēlēšanu rituālais raksturs īpaši spilgti izpaudās Staļina laikā, kad Rīgas pilsētas padomē pirmās četras vietas bija rezervētas Staļinam un viņa tuvākajiem līdzgaitniekiem, kas tika iekļauti kopējā deputātu skaitā. Padomes reāli nekontrolēja izpildvaras darbību. Tās tikai apstiprināja lēmumus, kurus jau bija pieņēmušas izpildu komitejas ar partijas un valsts pārvaldes institūciju akceptu (Rīgas pilsētas izpildu komitejas gadījumā LKP CK un Rīgas pilsētas komiteja, kā arī LPSR Ministru padome) vai arī kopā ar šīm institūcijām.

1948. gadā 33% no Rīgas padomes deputātiem bija Vissavienības, republikas, pilsētas un rajonu mēroga valsts, partijas un sabiedrisko iestāžu vadošie darbinieki. Vēl 13% bija partijas, komjaunatnes un arodbiedrību pirmorganizāciju, rūpniecības un transporta uzņēmumu, cehu un darbnīcu, augstāko un

vidējo mācību iestāžu, zinātniskās pētniecības iestāžu un teātru vadītāji.⁸ Tādējādi 46% deputātu piederēja pie nomenklatūras. Kopš 60. gadu sākuma pilsētas padome "demokratizējās" — strādnieku bija jau pāri par 60%, un šī proporcija saglabājās arī turpmākajos gados.

Padomes savā pirmajā sesijā ievēlēja, taču faktiski akceptēja jau iepriekš partijas institūciju iecelto pilsētas un rajonu izpildu komiteju sastāvu un izpildvaras struktūru. Rīgas pilsētas izpildu komitejā 1948. gadā bija 19 cilvēki (priekšsēdētājs, trīs priekšsēdētāja vietnieki, sekretārs un 14 locekļi).⁹ Izpildu komitejas locekļu kopējais skaits nemainījās visu tās pastāvēšanas laiku, vienīgi pieauga priekšsēdētāja vietnieku skaits. 1987. gadā bija jau seši priekšsēdētāja vietnieki (pirmais vietnieks un pieci vietnieki).¹⁰ Izpildu komitejas locekļi bija LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs (līdz 1951. gadam, kad pirmā sekretāra pienākumus pildīja LKP CK pirmais sekretārs, pilsētas partijas komiteju izpildu komitejā pārstāvēja otrais un trešais sekretārs), dažādu iestāžu, organizāciju un uzņēmumu vadītāji, Baltijas kara apgabala pārstāvis, obligāti kāds pirmrindas strādnieks, dažu izpildu komitejas nodaļu vadītāji. Laika gaitā pilsētas izpildu komitejas sastāvā notika zināmas izmaiņas, piemēram, 50. gados samērā liels bija nodaļu vadītāju īpatsvars, vēlāk tas pamazām samazinājās.

LK(b)P Rīgas pilsētas komitejas un pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas ceļojošais sarkanais karogs.

Kreisā puse. Pēc A. Mežgaiļa zīmējuma, 20. gs. 50. gadu sākums. Zīds, izšuvums. RVKM.

Rote Wanderfahne des Rigaer Komitees der Kommunistischen (Bolschewiken) Partei Lettlands und des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga. Linke Seite.

Nach der Zeichnung von A. Mežgailis. Anfang 50er Jahre 20. Jh. Seide, Stickerei. MGRS.

Red Challenge Banner of the Riga Committee of the C(b)PL and the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies. Reverse. After the design by A. Mežgailis, early 1950s. Silk, embroidery. MHRN.

1948. gadā pilsētas izpildu komitejas struktūrvienības bija Plānu komisija, astoņas nodaļas (Izglītības, Finansu, Tirdzniecības, Veselības aizsardzības, Sociālās nodrošināšanas, Kultūrizglītības iestāžu, Vietējās rūpniecības un Dzīvokļu nodaļa) un četras pārvaldes (Komunālo uzņēmumu, Labierīcību, Dzīvokļu, Sadales un sagādes pārvalde). Pie pārvaldēm pastāvēja vairākas ražošanas struktūrvienības — trestī, piemēram, komunālo pakalpojumu (pirtis, veļas mazgātavas, frizētavas), gāzes, ūdens un kanalizācijas trests un citi, kā arī tāda struktūrvienība kā Zooloģiskais dārzs. Pakāpeniski izpildu komitejas struktūrā tika iekļautas jaunas iestādes: Statistikas pārvalde, Iekšlietu pārvalde, Kapitālās celtniecības pārvalde utt. Pilsētas saimniecība paplašinājās un kļuva aizvien sarežģītāka. Tas izraisīja dažādas reorganizācijas un jaunu pārvalžu un nodaļu rašanos. 1987. gadā Rīgas pilsētas izpildu komitejā bija Plānu komisija, 16 nodaļas, 14 pārvaldes, četri trestī (divi remontu un celtniecības trestī, specializētais ceļu remonta un būvniecības trests un viesnīcu trests), viena komiteja (Fiziskās kultūras un sporta). Pie izpildu komitejas pastāvēja vairākas komitejas un komisijas, kuras apstiprināja deputātu padome, piemēram, Tautas kontroles komiteja, administratīvā komisija, nepilngadīgo lietu komisija un citas.

Rajonu izpildu komiteju uzbūve atbilda pilsētas izpildu komitejai. Piemēram, Kirova rajonā 1948. gadā bija 13 izpildu komitejas locekļi, 1985. gadā — 15 locekļi (bija palielinājies priekšsēdētāja vietnieku skaits). 1948. gadā bija deviņas struktūrvienības, 1985. gadā — 11, bez tam pastāvēja arī tādas pašas komisijas kā pie pilsētas izpildu komitejas."

RĪGAS PĀRVALDE PARTIJAS UN VALSTS KONTROLĒ

Rīgas pilsētas pārvaldes iestāžu kompetence bija ierobežota. Teorētiski tām bija jārisina visi jautājumi, kas bija saistīti ar pilsētas ekonomisko un sociālo attīstību un tās plānošanu. Taču faktiski galvenā Rīgas pārvaldes institūcija bija pilsētas partijas komiteja, jo tā ne tikai pildīja ideoloģiskas funkcijas, bet arī kontrolēja visas pilsētas dzīves jomas. Eduards Berklavs, kurš 1956.–1958. gadā ieņēma pilsētas partijas komitejas pirmā sekretāra amatu, savās atmiņās raksta: “Apzinājos, ka nu Rīgā esmu *pirmais* pēc saviem pienākumiem un atbildības. Domāju, arī tiesībās man vajadzētu būt *pirmajam*.”¹² Tomēr arī Rīgas pilsētas partijas komitejas pirmā sekretāra ietekme bija stingri ierobežota, jo viņam sava darbība bija jāsavienoja ar LKP CK un Ministru padomi. Līdz pat 1951. gadam Rīgas pilsētas partijas komitejas pirmais sekretārs bija komunistiskās partijas CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš un CK tieši kontrolēja visu pilsētas dzīvi. Taču arī turpmākajos gados pilsētas partijas komiteja darbojās ciešā saistībā ar CK, vēl jo vairāk tādēļ, ka LKP Rīgas organizācijā bija apmēram puse no republikas komunistiem un Rīgā atradās visas svarīgākās valsts pārvaldes, izglītības un kultūras iestādes, kā arī lielākā daļa rūpniecības uzņēmumu.

Partijas iestāžu uzdevums bija nodarboties ar to, ko varētu nosaukt par “stratēģisko plānošanu”. Tām bija arī jāpārbauda, kā izpildvaras institūcijas īsteno partijas norādījumus un vai tās neatkāpjas no partijas nospraustā politiskā kursa. Faktiski partijas un padomju iestāžu funkcijas nebija nodalītas un partija iejaucās visos jautājumos. To pašu var teikt arī par republikas vadību. 1960. gadā Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs Ēriks Baumanis žēlojās: “Mēs visus principiālos jautājumus pastāvīgi saskaņojam ar CK un Ministru Padomi, viss, kā pieklājas, partijiski. Taču, kad republikas organizāciju darbinieki sāk mūsu vietā risināt jautājumu, kam dot istabu, kam noliktavu vai garāžu, tas gluži vienkārši rada sajukumu mūsu darbā.”¹³

Pilsētas izpildu komitejas iespējas pārvaldīt pilsētu bija ierobežotas arī tādēļ, ka Vissavienības nozīmes uzņēmumi, militārās un citas iestādes nepakļāvās ne tikai pilsētas pārvaldes institūciju, bet arī LKP CK un Ministru padomes rīkojumiem. Likumā noteiktās administratīvās sankcijas par pilsētas varas iestāžu rīkojumu nepildīšanu bija neefektīvas. Pilsēta varēja vienīgi apelēt pie Vissavienības resoru iestāžu un uzņēmumu vadības vai arī lūgt Latvijas PSR Ministru padomi un LKP CK meklēt palīdzību attiecīgajā PSKP CK nodaļā vai ministrijā Maskavā. Taču ļoti bieži tas viss nedeļa rezultātus.

Visi svarīgākie pilsētas pasākumi bija jāsavienoja ar Maskavu — ar PSKP CK, PSRS Ministru padomi un Valsts plānu. Tas attiecās gan uz pilsētas stratēģiskās attīstības jautājumiem, tādiem kā pilsētas ģenerālplānu izstrāde, gan arī tādiem kā ielu pārdēvēšana. Šī kontrole īpaši stingra bija Staļina laikā, kad ar PSRS Ministru padomi bija jāsavienoja pat samērā nelielu summu izlietojums, taču arī turpmākajos gados neviens kaut cik nopietns jautājums nevarēja tikt atrisināts bez Maskavas sankcijas.

PILSĒTAS PĀRVALDES APARĀTS

Pirmajos pēckara gados pilsētas pārvaldes aparātā visai jūtams bija vietējo Latvijas komunistu īpatsvars. Daudzi no tiem bija karojuši, un tas ievērojami paaugstināja viņu prestižu varas struktūrās. Minēsim tikai izpildu komitejas priekšsēdētājus Arnoldu Deglavu (1944–1951) un Ēriku Baumanu (1958–1962), taču bija arī daudzi zemāka ranga darbinieki. Pēckara gados Rīgas pārvaldes struktūrās ieplūda arī samērā daudz Krievijas latviešu. Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētāja amatu 1951.–1952. gadā pildīja Edgars Apinis (viņš 1952.–1956. gadā bija arī pilsētas partijas komitejas pirmais sekretārs), kurš 30. gados Krievijā bija strādājis dažādos rajona mēroga partijas un padomju amatos, 1952.–1958. gadā — Vilhelms Lecis, kurš kādu laiku bija Pleskavas izpildu komitejas priekšsēdētājs, bet 1962.–1967. gadā — Jānis Pakalns. Jāpiebilst, ka pilsētas izpildu komitejas un partijas komitejas pirmajām personām vismaz pēc ieraksta pasē vai pēc uzvārda bija jābūt latviešiem. Zemākos pārvaldes aparāta līmeņos latviešu īpatsvars bija daudz mazāks.

Jānis Pakalns — Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1962–1967).

Ž. Legzdiņa foto, 1965. LVKFFDA.

Jānis Pakalns — Vorsitzender des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga

(1962–1967). Foto von Ž. Legzdiņš, 1965.

SAFFTDL

Jānis Pakalns, Chairman of the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies (1962–1967). Photo by

Ž. Legzdiņš, 1965. LSAFPhAD.

Rīgas 750 gadu jubilejai veltītās svinīgās sēdes prezidijs. Pirmajā rindā sestais no kreisās: Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs Edgars Apinis (1951–1952). Nezināms fotogrāfs, 1951. gada 25. novembris. RVKM.

Präsidium der festlichen Sitzung zum 750-jährigen Jubiläum Rigas. In der ersten Reihe der sechste von links: der Vorsitzende des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga, Edgars Apinis (1951–1952). Fotograf unbekannt, 25. November 1951. MGRS.

Presidium at the solemn meeting, dedicated to the 750th anniversary of Riga. Front, sixth from the left: Edgars Apinis, Chairman of the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies (1951–1952). Photographer unknown, 25 November, 1951. MHRN.

Ēriks Baumanis — Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1958–1962). Nezināms fotogrāfs. No V. Zariņas arhīva.

Ēriks Baumanis — Vorsitzender des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga (1958–1962). Fotograf unbekannt. Aus dem Archiv von V. Zariņa.

Ēriks Baumanis, Chairman of the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies (1958–1962). Photographer unknown. From V. Zariņa's archives.

Dāvanas Rigai 750 gadu jubilejā —
no Liepājas, Igaunijas PSR un
Minskas (Baltkrievijas PSR). RVKM.

Geschenke zum 750-jährigen
Jubiläum Rigas — von Liepāja,
von der Estnischen SSR und
von Minsk (Belorussische SSR). MGRS.

Presents to Riga on its 750th anniversary
from Liepāja, Estonian SSR,
Minsk (Belorussian SSR). MHRN.

LKP Rīgas pilsētas komitejas un Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas goda grāmatas. 20. gs. 50.–80. gadi. Āda. RVKM.

Ehrenbücher des Rigaer Komitees der Kommunistischen Partei Lettlands und des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga. 50er–80er Jahre 20. Jh. Leder. MGRS.

Books of Honour of the Riga Committee of the CPL and the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies. 1950s–1980s. Leather. MHRN.

Rīgas pilsētas Goda pilsoņu grāmata. Āda. RVKM.

Ehrenbürgerbuch der Stadt Riga. Leder. MGRS.

Riga Book of Citizens of Honour. Leather. MHRN.

Rīgas pilsētas Goda pilsoņa medaļa. A. Jansons, 1972. Tombaks. RVKM.

Ehrenbürgermedaille Riga. A. Jansons, 1972. Tombak. MGRS.

Medal of the Riga Citizen of Honour. A. Jansons, 1972. Tombac. MHRN.

Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes deputāta krūšu nozīme. 20. gs. 70. gadi. RVKM.

Abzeichen eines Deputierten des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga. 70er Jahre 20. Jh. MGRS.

Badge of a deputy of the Riga Soviet of Working People's Deputies. 1970s. MHRN.

Šīs paaudzes pilsētas vadītājiem visumā bija samērā zems izglītības līmenis. Ja bija augstākā izglītība, tā parasti bija iegūta neklātienē Augstākā partijas skolā Maskavā. A. Deglavs bija viens no retajiem, kam bija universitātes izglītība.

Pilsētas pārvaldes struktūrās strauji pieauga nelatviešu — iebraucēju no PSRS — īpatsvars. Pēckara gados notika nemitīgas valsts iestāžu "tīrīšanas", kuru gaitā tika atsijāti tie ierēdņi, kuriem bija kādi pagātnes "grēki" (piederība aizsargu organizācijai, studentu korporācijām, sociāldemokrātiskām organizācijām, darbs pārvaldes institūcijās vācu okupācijas laikā, dienests vācu armijā) vai arī kuru radnieki atradās ārzemēs utt. Šādiem cilvēkiem karjeras iespējas bija liegtas. Vakances automātiski ieņēma iebraucēji ar "tūrām" biogrāfijām.

Nelatviešu ieplūšanu pārvaldes struktūrās lielā mērā veicināja arī tas, ka latvieši 40. un 50. gados ļoti nelabprāt stājās partijā. 1953. gada jūnija plēnumā J. Kalnbērziņš atzina, ka Rīgas partijas organizācijā latviešu ir tikai 20,4%.¹⁴ Latviešu īpatsvars nomenklatūras darbinieku vidū bija vēl zemāks.

60. gadu otrajā pusē un it īpaši 70. gados pilsētas vadībā sāka ieplūst jauna paaudze — vietējie latvieši, kas bija auguši jau pēckara gados. Taču vienlaikus arvien lielāks kļuva nelatviešu īpatsvars pilsētas administrācijā. Jaunā administratoru paaudze bija daudz labāk izglītota, augstākā universitātes vai tehniskā izglītība bija obligāts sekmīgas karjeras priekšnoteikums.

Paaudžu maiņa atspoguļojās arī pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētāju maiņā. Latvijas latviešu jaunās paaudzes pārstāvji bija Egons Slēde (1967–1969), Gunārs Ziemeļis (1969–1976), Mečislavs Dubra (1976–1984), Alfrēds Rubiks (1984–1990).

Egons Slēde — Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs (1967–1969). V. Filatova foto, 1968. LVKFFDA.

Egons Slēde — Vorsitzender des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga (1967–1969). Foto von V. Filatovs, 1968. SAFFTDL.

Egons Slēde, Chairman of the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies (1967–1969). Photo by V. Filatovs, 1968. LSAFPhAD.

Gunāra Ziemeļa — Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja (1969–1976) — deputāta apliecība. Izsniegta 1976. gadā. RVKM.

Deputiertenausweis von Gunārs Ziemeļs — dem Vorsitzenden des Vollzugskomitees des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt Riga (1969–1976). Ausgestellt 1976. MGRS.

Deputy's certificate, issued in 1976 to Gunārs Ziemeļs, Chairman of the Executive Committee of the Riga Soviet of Working People's Deputies (1969–1976). MHRN.

Rīgas pilsētai 1970. gada 26. novembrī pasniegtais V. I. Ļeņina ordenis un karogs. RVKM.

V. I. Lenin-Orden und die Fahne, überreicht an die Stadt Riga am 26. November 1970. MGRS.

Order of Lenin and the banner, awarded to Riga on 26 November, 1970. MHRN.

Mečislavs Dubra (pirmais no labās) —
Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes
izpildu komitejas priekšsēdētājs
(1976–1984) — Vanšu tilta atklāšanā
1981. gada 21. jūlijā. RVKM.

Alfrēds Rubiks — Rīgas pilsētas tautas
deputātu padomes izpildu komitejas
priekšsēdētājs (1984–1990).
Nezināms fotogrāfs, 1986. LVKFFDA.

Alfrēds Rubiks — Vorsitzender des
Vollzugskomitees des
Volksdeputiertensowjets der Stadt Riga
(1984–1990).
Fotograf unbekannt, 1986. SAFFTDL.

Alfrēds Rubiks, Chairman of the Executive
Committee of the Riga Soviet of People's
Deputies (1984–1990).
Photographer unknown, 1986. LSAPPHAD

Mečislavs Dubra (der erste von rechts) —
Vorsitzender des Vollzugskomitees des
Volksdeputiertensowjets der Stadt Riga
(1976–1984) — bei der Eröffnung der
Trossenbrücke am 21. Juli 1981. MGRS.

Mečislavs Dubra (first from the right),
Chairman of the Executive Committee
of the Riga Soviet of People's Deputies
(1976–1984), at the opening of Suspension
Bridge on 21 July, 1981. MHRN.

RĪGAS ATTĪSTĪBAS PROBLĒMAS UN NACIONĀLKOMUNISMS

40. un 50. gados dzīves kvalitātes pasliktināšanos, nacionālā un sociālā diskomforta pieaugumu izjuta daudzi rīdzinieki, to vidū arī komunisti, kas ieņēma vadošos amatus dažādās partijās un pārvaldes institūcijās, īpaši vietējie komunisti.

Pēc Staļina nāves radās cerības kaut ko mainīt kā ekonomiskajā, tā arī nacionālajā politikā. Impulsu deva 1953. gada 12. jūnijā PSKP CK Prezidija pieņemtais lēmums par Latvijas PSR, kurā uzdeva vadošos amatos izvirzīt latviešus, bet darbiniekus, kas neprot latviešu valodu, nodot PSKP CK rīcībā.¹⁵ 1953. gada 22. jūnijā notikušajā LKP CK plēnumā tika nolemts, ka lietvedība visās iestādēs jākārto latviešu valodā, sapulcēm partijas komitejās un izpildu komitejās jānotiek latviski, vadošos amatos jāizvirza latvieši.¹⁶ Lai gan Maskavas politika drīz vien mainījās un šie lēmumi tika aizmirsti, destalinizācijas politikas sākšanās pēc PSKP XX kongresa Latvijā radīja cerības, ka ir iespējams mazināt ekonomiskās un sociālās attīstības disproporciju. Vietējie komunisti, kas ieņēma daudzus nozīmīgus amatus, cerēja, ka viņi spēs realizēt Latvijas interesēm atbilstošu politiku

Reformkomunistu jeb nacionālkomunistu priekšpulkā bija Rīgas pilsētas partijas komiteja, kuru 1956.–1958. gadā vadīja Eduards Berklavs. Pēc tam kad 1958. gadā E. Berklavs atkārtoti tika iecelts par Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku, viņa vietu ieņēma Aleksandrs Straujums. Pilsētas un rajonu izpildu komiteju pienākums bija pildīt partijas instanču lēmumus, taču jāatzīmē, ka tieši izpildu komitejās bija ne mazums darbinieku, kas vairāk vai mazāk atklāti atbalstīja pārmaiņas.

Liela uzmanība tika veltīta latviešu valodas apgūšanai. 1956.–1958. gadā Rīgas pilsētas partijas komiteja pieņēma vairākus lēmumus par to, ka apkalpojošā sfērā, medicīnas iestādēs un milicijā strādājošiem apmēram divu gadu laikā jāapgūst latviešu un krievu valoda. Otrs pasākums bija mēģinājums ierobežot jaunu iedzīvotāju ieplūšanu Rīgā. Kā atceras E. Berklavs, tika nolemts, ka jādomā, “nevis kā varētu pierakstīt, bet otrādi — kā varētu nepierakstīt”¹⁷. Pierakstīšanās ierobežojumi nekādā ziņā nebija pretrunā ar Maskavā, Ļeņingradā un vēl dažās citās Padomju Savienības lielākajās pilsētās pastāvošo praksi. Tomēr tie radīja lielu neapmierinātību, īpaši militārpersonu vidū, kas līdz tam bija baudījušas īpašas privilēģijas šajā ziņā. Arī prasība apgūt latviešu valodu un latviešu izvirzīšana vadošajos amatos daudziem nepatika.

Staļīnisti bija neapmierināti arī ar to, ka brīvāks kļuva ideoloģiskais klimats, un it īpaši ar inteliģences mēģinājumiem atbrīvoties no partijas diktāta. 1957. gadā sāka iznākt Rīgas pilsētas izpildu komitejas un partijas komitejas izdotā vakara avīze “Rīgas Balss”, kas ienesa jaunas vēsmas līdz tam stingri kantonizētajā avīzniecībā.

Uz Maskavu sāka plūst sūdzības, un 1959. gada aprīlī Rīgā ieradās PSKP CK komisija, lai veiktu pārbaudi. Komisijas secinājumi nacionālkomunistiem nebija labvēlīgi. 1959. gada 7. un 8. jūlijā notika LKP CK plēnums, kurā

Rīgas reprezentācijas medaļa.
Averss, reverss. J. Strupulis, 1986.
Bronza. RVKM.

Repräsentationsmedaille Riga.
Avers, Revers. J. Strupulis, 1986.
Bronze. MGRS.

Representation medal of Riga.
Obverse, reverse. J. Strupulis, 1986.
Bronze. MHRN.

staļinistiem radās iespēja revanšēties. Galvenie uzbrukumi bija vērsti pret E. Berklavu. Viņš tika izsūtīts uz Vladimiru. Pēc jūlija plēnuma amatu zaudēja arī A. Straujums, Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētāja pirmais vietnieks Viktors Kreituss, Rīgas pilsētas Tautas izglītības nodaļas vadītājs Jānis Ģibietis, "Rīgas Balss" redaktors Osvalds Darbiņš, Tramvaju un trolejbusu pārvaldes priekšnieks Aleksandrs Zālītis un daudzi citi Rīgas pilsētas un rajonu partijas un izpildu komiteju darbinieki.

RĪGAS PILSĒTAS TAUTAS DEPUTĀTU PADOME ATMODAS SĀKUMĀ

Reformu mēģinājumu sagrāve 1959. gadā problēmas neatrisināja. Tieši otrādi — nākamajos trīsdesmit gados tās samilza vēl vairāk, jo migrācija un latviešu valodas stāvoklis bija kļuvis par tēmām, par kurām nedrīkstēja runāt, tādēļ tās nevarēja arī risināt.

Liberalizācijas sākšanās Padomju Savienībā 80. gadu vidū deva iespēju atklāti runāt par sasāpējušiem jautājumiem. Latvijā galvaspilsētas Rīgas problēmas neizbēgami izvirzījās priekšplānā, jo šeit Padomju Savienības ekonomiskās un sociālās politikas ietekme uz pilsētnieku dzīves kvalitāti un sociālo labsajūtu izpaudās sevišķi uzskatāmi.

Viena no pirmajām akcijām, kurā iesaistījās liela daļa rīdzinieku, bija cīņa pret metro celtniecību Rīgā, par kuru 1985. gada septembrī bija pieņemts LKP CK un LPSR Ministru padomes lēmums. 1987.–1988. gadā metro celtniecība kļuva par plašas sabiedriskas diskusijas objektu. Protesti pret metro celtniecību pārsniedza transporta problēmas risināšanas ietvarus. Parakstu vākšana un mītiņi palīdzēja pārvarēt bailes un bija svarīgs solis iedzīvotāju politiskās pašapziņas veidošanā.

Diskusija par metro celtniecību bija pavērsiens arī tādā ziņā, ka drīz vien Rīgas pilsētas izpildu komitejas un partijas komitejas vadība kļuva par spēku, ap kuru sakļāvās visi demokratizācijas un Latvijas neatkarības pretinieki. Viens no iemesliem bija tas, ka Rīgas pilsētas partijas organizācijas, līdz ar to arī partijas un padomju nomenklatūras vairumu veidoja nelatvieši. Lai gan 70. un 80. gados latvieši sāka vairāk stāties kompartijā, tomēr tās vairākumu joprojām veidoja nelatvieši. Latviešu īpatsvars Rīgas komunistu vidū vēl aizvien bija mazāks par to īpatsvaru visu iedzīvotāju vidū — 1984. gada 1. janvārī Rīgas partijas organizācijā bija tikai 23,4% latviešu.¹⁸ Tādējādi ne tikai Latvijas neatkarības, bet pat nacionālkomunisma idejas nespēja gūt Rīgas komunistu vairākuma atbalstu.

Nenoliedzami sava loma bija arī toreizējam Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājam Alfrēdam Rubikam, kā arī Rīgas pilsētas partijas komitejas pirmajam sekretāram Arnoldam Klaučēnam, kuri konsekventi iestājās pret kompartijas lomas mazināšanos, tātad arī pret Rīgas patstāvības pieaugumu.

Politiskās konfrontācijas degpunktā nonāca dažādi ar Rīgas pārvaldi saistīti jautājumi, taču atmodas laikā būtiska nozīme politisko procesu attīstībā bija

Tautas mītiņš pret metro celtniecību Rīgā
1988. gada 27. aprīlī. G. Janaiša foto.

Volkskundgebung gegen den Bau
der U-Bahn in Riga am 27. April 1988.
Foto von G. Janaitis.

People rallying in protest of the
construction of metro in Riga on 27 April,
1988. Photo by G. Janaitis.

Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes izpildu komitejas reprezentācijas medaļa,
veltīta paredzētajai metro celtniecībai. B. Strautiņš, 1988. Bronza. RVKM.

Repräsentationsmedaille von dem Vollzugskomitee des Volksdeputiertensowjets
der Stadt Riga zu dem geplanten Bau der U-Bahn. B. Strautiņš, 1988. Bronze. MGRS.

Representation medal, commissioned by the Executive Committee of the Riga Soviet
of People's Deputies and dedicated to the planned construction of metro. B. Strautiņš,
1988. Bronze. MHRN.

Dekoratīvs šķīvis ar 1967. gada 15. septembrī apstiprināto Rīgas pilsētas emblēmu (mākslinieks I. Strautmanis). Rīgas porcelāna fabrika, 20. gs. 80. gadu pirmā puse. Porcelāns. RVKM.

Dekorativer Teller mit dem am 15. September 1967 bestätigten Emblem der Stadt Riga (Künstler I. Strautmanis). Porzellanfabrik Riga, erste Hälfte 80er Jahre 20. Jh. Porzellan. MGRS.

Decorative plate with an emblem of Riga, confirmed on 15 September, 1967 (artist I. Strautmanis). Riga China Factory, first half of the 1980s. China. MHRN.

1988. gada 25. oktobrī apstiprinātais Rīgas pilsētas karogs. Kokvilna, eļļa. RVKM. Šis karogs 1988. gada 9. novembrī tika pacelts Rīgas pils Trīszvaigžņu tornī.

Stadtfahne Rigas, bestätigt am 25. Oktober 1988. Öl auf Leinwand. MGRS. Diese Fahne wurde am 9. November 1988 an dem Drei-Sterne-Turm des Rigaer Schlosses aufgezogen.

The Riga city flag, confirmed on 25 October, 1988. Cotton, oil. MHRN. The flag was hoisted on the Three-star tower of the Riga Castle on 9 November, 1988.

cīņai par vēsturiskās simbolikas atjaunošanu. Šajā kontekstā svarīga bija diskusija par Rīgas ģerboni un karogu.

1988. gadā tika izvirzīts jautājums par Rīgas vēsturiskā ģerboņa un karoga atjaunošanu. Līdz tam bija spēkā 1967. gadā apstiprinātā Rīgas emblēma, no kuras bija izņemti vairāki vēsturiskā ģerboņa elementi — lauva vārtos, krusts un karaķronis virs vārtiem (to vietā bija ievietota piecstaru zvaigzne). Kā diskusijas laikā rakstīja akadēmiķis Jānis Stradiņš, “atvērtajiem vārtiem jaunajā emblēmā itin kā būtu jāsimbolizē rīdzinieku viesmīlība, tātad arī iecietība pret neierobežotu migrāciju”¹⁹. Pēc ilgas un visai nokaitētas apspriešanas 1988. gada 25. oktobrī Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes 7. sesija nolēma atjaunot vēsturisko Rīgas ģerboni un zili balto Rīgas karogu. Tomēr ģerbonis tika atjaunots nepilnīgi — bez krusta un karaķrona. (1989. gada 23. februāra LPSR AP Prezidija dekrēts par Latvijas pilsētu vēsturisko ģerboņu atjaunošanu šo nepilnību novērsa.)

Diskusija parādīja spēku samēru tautas deputātu padomē — nomainīga vecā režīma atbalstītāji tajā bija vairākumā. Izveidojās savā ziņā paradoksāla situācija. Rīga bija politisko pārmaiņu, demokratizācijas un nacionālās atmodas procesu centrs, bet tajā pašā laikā pilsētas vadība bija pret neatkarības atgūšanu vērsto spēku galvenais balsts.

Demokratizācija prasīja arī būtiski mainīt tautas deputātu padomju lomu pilsētas dzīvē. Tām bija jāklūst par patiesām pilsētas saimniecēm, kas nodrošinātu rīdzinieku reālu saikni ar pilsētas izpildvaru. Būtisks pavērsiena punkts bija pašvaldību vēlēšanas 1989. gada decembrī. Šajā laikā jau bija skaidrs, ka Augstākās padomes vēlēšanās izšķirsies jautājums par Latvijas ceļu uz neatkarības atgūšanu. Vietējo padomju vēlēšanas bija indikators, kas parādīja reālo spēku samēru un iedzīvotāju noskaņojumu. Tautas frontes sakāve Rīgā —

Latvijas galvaspilsētā un lielākajā politiskajā, ekonomiskajā un kultūras centrā — varētu kļūt par būtisku šķērslī ceļā uz neatkarību.

1989. gada 29. jūlijā Augstākās padomes izdarītie labojumi Latvijas PSR Konstitūcijā paredzēja, ka par vietējo padomju deputātiem var tikt ievēlēti

pilsoņi, kas vismaz piecus gadus dzīvo Latvijas teritorijā.²⁰ Tomēr joprojām tiesības vēlēt bija Padomju armijas karavīriem un viņu ģimenes locekļiem.

Lai gan pamatā tika saglabāta iepriekšējā vēlēšanu sistēma, tajā bija izdarītas visai nopietnas izmaiņas. Uz pieciem gadiem pagarināja jaunievēlēto padomju pilnvaru laiku, bet deputātu skaitu padomēs samazināja, lai gan tas vēl joprojām bija visai liels. Rīgas pilsētas padomē bija 120 deputātu, bet rajonu padomēs — no 80 līdz 120 deputātiem.

Neraugoties uz latviešu zemo īpatsvaru, kā arī Interfrontes aģitāciju un Rīgas pilsētas partijas komitejas darbību, Rīgā un tās rajonos, izņemot Ļeņingradas rajonu, uzvarēja Tautas frontes atbalstītie kandidāti. Tas liecināja, ka lielākā daļa rīdzinieku atbalsta demokratizāciju un cer, ka Tautas frontes deputāti spēs mainīt dzīvi pilsētā uz labo pusi.

1989. gada decembrī notikušās Rīgas pašvaldību vēlēšanas bija pirmās demokrātiskās vēlēšanas kopš 1931. gada. Pirmo reizi Latvijas PSR pastāvēšanas laikā vēlētājiem bija iespēja brīvi izvirzīt deputātu kandidātus un balsojot izvēlēties starp vairākiem kandidātiem. Vēlēšanas ievadīja būtiskas pārmaiņas Rīgas pārvaldē.

¹ Rīga: Enciklopēdija. — Rīga, 1988. — 32. lpp.

² Rīga skaitļos 1991. gadā: Īss statistisko datu krājums. — Rīga, 1992. — 10. lpp.

³ 1989. gada tautas skaitīšanas rezultāti Latvijā: Statistisko datu krājums. — Rīga, 1992. — 125. lpp.

⁴ Rīga sociālisma laikmetā: 1917–1975. — Rīga, 1980. — 207. lpp.

⁵ LVA, 1400. f., 4. apr., 1. l., 3. lp.; LVA SDN, 102. f., 2. apr., 4. l., 11. lp.

⁶ LVA, 1400. f., 4. apr., 1. l., 8. lp.

⁷ Turpat, 235. — 236. lp.

⁸ Turpat, 124. — 126. lp.

⁹ Turpat, 220. — 222. lp.

¹⁰ Vanags E. Pašvaldību organizācija un ekonomika. — Rīga, 1997. — 30. lpp.

¹¹ LVA, 1432. f., 2. apr., 21. l., 36. — 37. lp.; 6. apr., 692a l., 5. — 12. lp.

¹² Berklavs E. Zināt un neaizmirst. — Rīga, 1998. — 154. lpp.

¹³ LVA SDN, 102. f., 19. apr., 2. l., 105. lp.

¹⁴ Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas VI plēnuma stenogramma. 1953. gada 22.–23. jūnijā // Latvijas Vēsture. — 1992. — Nr. 1. — 41. — 42. lpp.

¹⁵ Virsis M., Bērziņš I., Feldmanis I. u. c. Latvijas vēstures apcerējumi (no 1940. gada līdz mūsdienām). — Rīga, 1990. — 101. lpp.

¹⁶ Sk.: Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas VI plēnuma stenogramma. 1953. gada 22.–23. jūnijā.

¹⁷ Berklavs E. Zināt un neaizmirst. — 157. lpp.

¹⁸ LVA SDN, 102. f., 47. apr., 9. l.

¹⁹ Stradiņš J. Trešā atmoda. — Rīga, 1992. — 201. lpp.

²⁰ Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. — 1989. — Nr. 32. — 871. — 877. lpp.

RĪGAS PĀRVALDE ATJAUNOTAJĀ VALSTĪ

Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maijā pieņemtā Deklarācija par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu ievadīja neatkarīgās Latvijas valsts varas un pārvaldes struktūru reorganizāciju, t. sk. arī pašvaldību reformu. Tās mērķis bija kardināla tiesību un funkciju pārdale starp Ministru padomi un vietējām padomēm par labu pēdējām, kā arī reālas varas piešķiršana vietējām padomēm.¹ Pēc tam kad Latvija 1991. gada 21. augustā pilnībā atguva neatkarību, pašvaldību, t. sk. arī Rīgas pārvaldes reforma turpinājās. Vienlaicīgi notika milzīgas pārmaiņas pilsētas dzīvē, kas bija saistītas ar īpašuma veidu maiņu un izmaiņām pilsētas budžeta veidošanā.

Šo procesu aizsāka 1990. gada 15. februārī Augstākās padomes pieņemtie likumi par pagastu, rajonu un pilsētu pašvaldībām.² Saskaņā ar šiem likumiem tautas deputātu padome no sava vidus ievēlēja padomes priekšsēdētāju, viņa vietnieku un sekretāru. Tika izveidots padomes prezidijs, kurā bez priekšsēdētāja, viņa vietnieka un sekretāra ietilpa arī pastāvīgo komisiju priekšsēdētāji. Padome ievēlēja izpildu komitejas priekšsēdētāju un pēc viņa priekšlikuma apstiprināja izpildu komitejas sastāvu un locekļus. Tikai izpildu komitejas priekšsēdētājs varēja būt deputāts. Ja deputāti tika ievēlēti par izpildu komitejas locekļiem, viņiem savas pilnvaras bija jānoliek.

Par Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes priekšsēdētāju ievēlēja Latvijas Tautas frontes pārstāvi Andri Teikmani, juristu pēc izglītības, kurš pirms tam bija strādājis Kirova rajona Tautas tiesā. Par izpildu komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Andreju Inkuli, kurš jau agrāk bija darbojies Rīgas pilsētas izpildu komitejas sistēmā. Rīgas pilsētas padome izveidoja astoņas pastāvīgās komisijas. Izpildu komiteja tika izveidota 17 cilvēku sastāvā (priekšsēdētājs, divi pirmie vietnieki, četri vietnieki, deviņi izpildu komitejas locekļi un sekretārs). Izpildu komitejas locekļu vairumu veidoja Kirova, Maskavas, Oktobra un Proletāriešu rajona izpildu komiteju priekšsēdētāji, Ļeņina un Ļeņingradas rajona tautas deputātu padomju priekšsēdētāji.³

Jāatzīmē, ka jaunā Rīgas pilsētas tautas deputātu padome pieņēma lēmumu lietot pilsētas vēsturisko ģerboni un karogu, tādējādi simboliski atjaunojot pilsētas vēsturisko tradīciju pārmantojamību.⁴

1990. gadā visai būtiski tika reorganizētas arī Rīgas pilsētas izpildu komitejas struktūras. 10 nodaļas un sektorus likvidēja. No jauna izveidotajā struktūrā ietilpa 11 nodaļas (Juridiskā, Kadru, Izpildu komitejas vadības, Vispārējā, Ārējo sakaru, Civilstāvokļa aktu reģistrācijas, Kooperatīvu, Celtniecības koordinācijas, Transporta un sakaru, Agrokompleksa, Vides aizsardzības nodaļa), kā arī Ekonomikas pārvalde.⁵ Turpmākajos gados notika tālākas reorganizācijas, jo līdz ar ekonomisko apstākļu maiņu radās nepieciešamība likvidēt dažas struktūrvienības un veidot citas. Tā, piemēram, 1990. gada 15. februāra likumi par pašvaldībām noteica, ka tās atbild par ekonomisko un sociālo jautājumu risināšanu savā teritorijā. Ministrijas un resori nodeva pašvaldībām sadzīves pakalpojumu, tirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas, dzīvokļu saimniecības un citus objektus. Taču pēc tam, kad 1992. gada janvārī tautas deputātu padome pieņēma lēmumu par pašvaldības īpašumā esošo tirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas un sadzīves pakalpojumu mazo objektu privatizāciju, pilsētas pārvaldes institūcijas tika atbrīvotas no šo uzņēmumu pārvaldīšanas. Savukārt radās jauni pienākumi, kas bija saistīti ar īpašuma konversiju un denacionalizāciju.

1989. gada vēlēšanas un 1990. gadā veiktās izmaiņas likumdošanā par pašvaldībām ienesa kardinālas pārmaiņas Rīgas pārvaldē. Pilsētas un rajonu pārvaldes institūcijas pirmo reizi kopš 1934. gada patiešām varēja saukt par pašvaldībām, jo tās balstījās uz iedzīvotāju brīvi un demokrātiski ievēlētām padomēm. Otrkārt, padomes kļuva par galveno pilsētas pārvaldes institūciju, bet padomes priekšsēdētājs — par galveno pilsētas vai rajona amatpersonu.

Tajā pašā laikā vairākas problēmas nebija atrisinātas. Pamatos saglabājās padomju laika vietējās pašpārvaldes struktūra, taču tā nebija piemērota jaunajiem politiskajiem un ekonomiskajiem apstākļiem. Mēģinājumi struktūru pielāgot jaunajai situācijai (piemēram, tautas deputātu padomes prezidija izveidošana) padarīja to smagnēju un vēl vairāk sarežģīja jautājumu par padomju, izpildu komiteju un to priekšsēdētāju funkciju sadali, kā arī mazināja deputātu lomu. Lai gan 1990. gada 26. oktobrī Rīgas padome pieņēma lēmumu par funkciju pagaidu sadali starp pilsētas un rajonu izpildu komitejām,⁶ praksē tās joprojām pārklājās un bieži vien pastāvēja nopietnas domstarpības starp rajoniem un pilsētu.

Rīgas pilsētas karogs ar atjaunoto
vēsturisko ģerboni.

Stadtfähne Rigas mit dem
wiederhergestellten historischen Wappen.

The Riga city flag with the restored
historical coat-of-arms.

Rīgas pilsētas mazais ģerbonis.

Das kleine Stadtwappen Rigas.

Escutcheon of the Riga city.

1992. gada 10. jūnija likums "Par galvaspilsētas Rīgas pašvaldību"⁷ būtiski mainīja pilsētas pārvaldes sistēmu. Par Rīgas augstāko lēmējinstītūciju kļuva Rīgas Dome, kas sastāvēja no 60 deputātiem. 30 domniekus ievēlēja Rīgas pilsētas padome no sava sastāva, bet katra rajona padome — vēl piecus domniekus. Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes prezidijs un izpildu komiteja tika likvidēti. To vietā izveidoja pilsētas valdi 11 locekļu sastāvā. Par Domes priekšsēdētāju ievēlēja Andri Teikmani. Dome izveidoja piecas komisijas (budžeta, juridisko, nekustamā īpašuma, Rīgas attīstības un valžu koordinācijas komisiju). Rajonu izpildu komiteju vietā tika izveidotas rajonu valdes, kuras vadīja rajonu izpilddirektori. Izpilddirektoru funkcijas nebija noteiktas ar likumu, tās noteica attiecīgā rajona valde. Rīgas pilsētas padome nolēma neizveidot izpilddirektora amatu.⁸

Šo pārkārtojumu rezultātā Rīgas pilsētas padomes loma samazinājās, bet pilsētas valdes kā galvenās izpildinstītūcijas funkcijas bija ļoti plašas. Arī rajonu valžu pilnvaras bija visai lielas. Visumā jaunā struktūra nebija pārāk veiksmīga, jo pilsētas pārvaldes struktūra kļuva komplicēta un neelastīga, bet domstarpības par funkciju sadali starp pilsētu un rajoniem nebija atrisinātas.⁹

Pilsētas pārvaldi bija nepieciešams reformēt, un jautājums par optimālāko pārvaldes modeli izraisīja asas diskusijas. Vislielākie strīdi bija par to, vai Rīgā ir nepieciešamas divu līmeņu pašvaldības, kā arī par pastāvošā iedalījuma rajonos lietderību. 1993. gada 26. augustā Rīgas Dome pieņēma lēmumu "Par Rīgas pašvaldības reformu", kurā ierosināja Saeimai izveidot Rīgā viena līmeņa pašvaldību ar vienu lēmējinstītūciju — Domi 60 domnieku sastāvā un tai pakļautu izpildinstītūciju — Rīgas pilsētas valdi. Dome ierosināja aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības piešķirt Latvijas Republikas pilsoņiem (1989. gada vēlēšanās varēja piedalīties visi balsstiesīgie pastāvīgie Rīgas iedzīvotāji), kā arī ieviest proporcionālo vēlēšanu sistēmu.¹⁰ Savukārt vairāku rajonu vadītāju ierosinātās koncepcijas paredzēja divu līmeņu pašvaldības, kurās galvenais

Pirmā Rīgas pilsētas valde atjaunotajā valstī. 1994. gada maijs. RVKM.

Pirmā rindā trešais no kreisās: Rīgas Domes priekšsēdētājs Andris Teikmanis; blakus: viņa vietnieks Andrejs Inkulis.

Der erste Vorstand des Rigaer Stadtrats in dem erneuerten Staat. Mai 1994. MGRS. In der ersten Reihe der dritte von links: Vorsitzender des Stadtrats Andris Teikmanis, nebenan: sein Stellvertreter Andrejs Inkulis.

First Riga City Board in the renewed State. May, 1994. MHRN. Front, third from the left: Andris Teikmanis, Chairman of the Dome; next to him: Vice-Chairman Andrejs Inkulis.

posms būtu rajoni, kas veidotu Rīgas Domes un deleģētu tai daļu savu pilnvaru. Dažādas koncepcijas paredzēja atšķirīgu administratīvo vienību skaitu — no tagadējiem sešiem līdz pat 40 rajoniem. Tika diskutēts arī par optimālāko vēlēšanu sistēmu.¹¹

1994. gada 19. maijā Saeima pieņēma likumu, saskaņā ar kuru 1994. gada 29. maijā pašvaldību vēlēšanās ievēlēja Rīgas Domes. Rīgā tika izveidota viena līmeņa pašvaldība — Rīgas Dome ar 60 deputātiem. Rajonu skaits palika iepriekšējais. Tomēr vēlēšanu apgabali netika veidoti, un visus Rīgas Domes deputātus ievēlēja vienā vēlēšanu apgabalā pēc partiju sarakstiem. Viena līmeņa pašvaldības izveidošana palīdzēja vienkāršot un padarīt efektīvāku pilsētas pārvaldi. Tajā pašā laikā joprojām aktuāls palika jautājums, kā nodrošināt iedzīvotāju saikni ar pašvaldības institūcijām un Domes deputātiem.

1994. gada vēlēšanās labāki panākumi bija labējām partijām. Latvijas Nacionālās neatkarības kustība ieguva 17, apvienība "Tēvzemei un brīvībai" — sešus, bet Zaļā partija — piecus mandātus. Demokrātiskā partija "Saimnieks", kas šajās vēlēšanās pirmoreiz parādījās kā politisks spēks, ieguva 11 mandātus.¹² Par Rīgas Domes priekšsēdētāju ievēlēja Latvijas Universitātes Vadības un ekonomiskās informācijas fakultātes dekānu Māri Purgaili (Latvijas Nacionālās neatkarības kustība), kurš bija jau iepriekšējās Domes deputāts un bija pildījis budžeta komisijas priekšsēdētāja pienākumus.

Rīgas Dome izveidoja 11 pastāvīgās komitejas (Finansu, Pilsētas attīstības, Dzīvokļu, Pilsētas īpašuma un privatizācijas lietu, Vides aizsardzības, Izglītības, jaunatnes lietu un sporta, Kultūras, mākslas un reliģijas lietu, Komunālo

1994. gadā ievēlētā Rīgas pilsētas Dome.
E. Rudziņa foto, 1995. RVKM.

Rigaer Stadtrat (Dome), gewählt 1994.
Foto von E. Rudzitis, 1995. MGRS.

The Riga Dome, elected in 1994.
Photo by E. Rudzitis, 1995. MHRN.

jautājumu un transporta, Sociālo jautājumu, Pilsētas drošības un kārtības, Ārvalstnieku un bezvalstnieku komiteju). Komiteju priekšsēdētāji veidoja Domes prezidiju. Domē bija arī četras nodaļas (Juridiskā, Ārlietu, Personāla un Dzimtsarakstu), kas bija pakļautas Domes priekšsēdētājam un viņa vietniekam, kā arī astoņas komisijas (zemes, administratīvā un citas). Izpildvaras funkcijas realizēja Domes izpilddirektors, kura vietnieki bija departamentu (Pilsētas attīstības, Īpašuma un Finanšu departamenta) direktori. Viens vietnieks atbildēja par pārvalžu darbību (Vides aizsardzības, Sporta, Kultūras, Veselības pārvalde, Skolu valde un dažas citas struktūrvienības).

Rajonos pārvaldes funkcijas veica Domes ieceltas rajonu valdes, kuras vadīja direktori. Rajonu valdes struktūru veidoja sešas nodaļas, rajona komisijas un valdes komisijas, kā arī Rīgas Domes pārvalžu un departamentu rajonu nodaļas.

1997. gada marta pašvaldību vēlēšanas būtiski mainīja spēku samēru Rīgas Domē. Lielāko daļu mandātu ieguva trīs partijas — LSDP un LSDSP koalīcija (11), apvienība "Tēvzemei un brīvībai" (10) un savienība "Latvijas ceļš" (8).¹³ Pavisam Domes deputātu mandātus ieguva 17 no 19 sarakstiem, kas piedalījās vēlēšanās. Kaut arī sociāldemokrāti guva panākumus, viņiem nācās palikt opozīcijā, jo partijas, kas šajā laikā veidoja valdību, kopā bija ieguvušas vairākumu mandātu. Par Domes priekšsēdētāju ievēlēja Andri Bērziņu ("Latvijas ceļš"), kurš pirms tam bija darba lietu valsts ministrs.

Māris Purgailis (pa labi) — Rīgas pilsētas Domes priekšsēdētājs (1994–1997) — nodod pilnvaras jaunievēlētajam priekšsēdētājam Andrim Bērziņam. R. Puriņa foto, 1997. gada 25. marts. No laikraksta "Diena" arhīva.

Māris Purgailis (rechts) — Vorsitzender des Rigaer Stadtrates (Dome) (1994–1997) — übergibt die Amtsvollmachten dem neugewählten Vorsitzenden Andris Bērziņš. Foto von R. Puriņš, 25. März 1997. Aus dem Archiv der Zeitung "Diena".

Māris Purgailis (on the right), Chairman of the Riga Dome (1994–1997), delegating authority to the newly elected Chairman Andris Bērziņš. Photo by R. Puriņš, 25 March, 1997. From the archives of the newspaper "Diena".

Pēc vēlēšanām Domes struktūra mainījās. Dome no sava vidus ievēlēja priekšsēdētāju un divus viņa vietniekus. Domes priekšsēdētājs vienlaicīgi ir arī Finanšu komitejas priekšsēdētājs. Viņa tiešā pakļautībā ir sekretariāts, Juridiskā, Personāla, Ārlietu un Informācijas nodaļa, Pašvaldības policijas pārvalde un Civilās aizsardzības centrs. Rīgas Domes komiteju skaitu samazināja par divām (nav vairs Ārvalstnieku un bezvalstnieku, kā arī Pilsētas drošības un kārtības komitejas). Komiteju priekšsēdētāji veido Domes valdi. Dome algo izpilddirektoru, kam ir pakļautas rajonu un priekšpilsētu izpilddirekcijas un Rīgas Domes saimniecības nodaļa.

2000. gada 25. aprīlī Rīgas Domes priekšsēdētāju Andri Bērziņu Valsts prezidente aicināja sastādīt valdību. Jauno Ministru kabinetu Saeima apstiprināja 5. maijā. Rīgas Domes frakciju padome nolēma priekšsēdētāja amatam izvirzīt līdzšinējo priekšsēdētāja vietnieku un Pilsētas attīstības komitejas priekšsēdētāju Andri Ārgali ("Tēvzemei un brīvībai"/Latvijas Nacionālās neatkarības kustība). Priekšsēdētāja vietnieks Juris Ritiņš saglabāja savu amatu, bet A. Ārgaļa vietā par priekšsēdētāja vietnieku un Pilsētas attīstības komitejas priekšsēdētāju kļuva Juris Visockis.

Neapšaubāmi — Rīgas pārvaldes struktūra prasa tālāku pilnveidošanu un optimizāciju. Tas nav izdarāms īsā laikā, jo pilsētas saimniecības lielie apjomi rada aizvien jaunas organizatoriskās problēmas, bet pārejas periods — papildu grūtības, kas ir saistītas kā ar īpašumu restitūciju un dzīvokļu privatizāciju, tā arī ar pilsētas komunālās saimniecības modernizāciju un daudzu citu jautājumu risināšanu.

Tajā pašā laikā Rīgai ir ļoti liels ekonomiskās izaugsmes potenciāls. Salīdzinājumā ar citiem valsts reģioniem Rīgā ir viszemākais bezdarba līmenis, augstāka strādājošo vidējā darba samaksa, augsts ekonomiskās aktivitātes līmenis. Ekonomiskās aktivitātes pieaugums ir viens no galvenajiem priekšnoteikumiem sekmīgai Rīgas attīstībai un sociālo problēmu risināšanai.

Rīgas pilsētas valde 1999. gada 11. februārī. Pirmajā rindā: priekšsēdētājs A. Bērziņš (centrā), viņa vietnieki A. Ārgalis (pa kreisi) un J. Ritiņš. Otrajā rindā no kreisās: valdes locekļi H. Lācis, L. Baltiņa, J. Visockis, J. Miķelsons un izpilddirektors A. Grīnbergs. Fotografēšanās brīdī nav klāt: M. Rubīna un A. Draudiņš.

Der Vorstand des Rigaer Stadtrats (der Dome) am 11. Februar 1999. In der ersten Reihe: der Vorsitzende A. Bērziņš (in der Mitte), seine Stellvertreter A. Ārgalis (links) und J. Ritiņš. In der zweiten Reihe von links: Mitglieder des Vorstands H. Lācis, L. Baltiņa, J. Visockis, J. Miķelsons und der Exekutivdirektor A. Grīnbergs. Abwesend: M. Rubīna und A. Draudiņš.

The Riga City Board on 11 February, 1999. In the first row: A. Bērziņš, Chairman of the Dome (centre), his deputies A. Ārgalis (on the left) and J. Ritiņš. In the second row from the left: Board members H. Lācis, L. Baltiņa, J. Visockis, J. Miķelsons and Executive Director A. Grīnbergs. Absent: M. Rubīna, A. Draudiņš.

Rīgas 800 gadu jubilejai veltītas monētas.
Averss, reverss.
Grafīki — L. Šēnbergs, G. Cīlītis,
tēlnieki — L. Franckēviča-Ulmane,
J. Strupulis. Kalts Lielbritānijā,
1995–1998. Sudrabs.

Münzen zum 800-jährigen Jubiläum
von Riga. Avers, Revers.
Graphiker — L. Šēnbergs, G. Cīlītis,
Bildhauer — L. Franckēviča-Ulmane,
J. Strupulis. Geprägt in Großbritannien,
1995–1998. Silber.

Coins, commemorating the 800th
anniversary of Riga. Obverse, reverse.
Graphic artists L. Šēnbergs, G. Cīlītis,
sculptors L. Franckēviča-Ulmane,
J. Strupulis. Struck in Britain,
1995–1998. Silver.

Rīgas pilsētas Domes priekšsēdētājs
Andris Ārgalis (vidū), viņa vietnieki Juris
Visockis (pa kreisi) un Juris Rītiņš.
G. Dieziņa foto, 2000. gada 9. maijs.

Der Vorsitzende des Rigaer Stadtrats
(Dome) Andris Ārgalis (in der Mitte),
seine Stellvertreter Juris Visockis (links)
und Juris Rītiņš.

Foto von G. Dieziņš, 9. Mai 2000.

Chairman of the Dome Andris Ārgalis
(centre), his deputies Juris Visockis (on
the left) and Juris Rītiņš.

Photo by G. Dieziņš, 9 May, 2000.

Rīga ir ne tikai Latvijas galvaspilsēta, bet arī lielākā Latvijas pašvaldība, kurā koncentrēta valsts ekonomiskās, kultūras un zinātnes potenciāla apjomīgākā daļa. Tā ir aktīvi iesaistījusies starptautiskajā pilsētu sadarbībā, īpaši Baltijas jūras pilsētu savienībā, 1992. gadā kļūdamā par tās locekli. Rīga daudzējādā ziņā veido Latvijas tēlu pasaulē. Efektīva Rīgas pārvalde ir priekšnoteikums ne tikai pašas pilsētas, bet arī valsts sekmīgai attīstībai.

¹ *Blūzma V., Celle O., Jundzis T. u. c.* Latvijas valsts atjaunošana: 1986.–1993. — Rīga, 1998. — 242. lpp.

² Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. — 1990. — Nr. 10. — 507. — 552. lpp.

³ LVA, 1400. f., 13. apr., 1216. l., 3., 14. — 18., 27. — 28. lp.

⁴ Sk. Rīgas pilsētas tautas deputātu padomes 1990. gada 20. aprīļa, 6. jūnija un 14. septembra lēmumus. — LVA, 1400. f., 13. apr., 1225. l., 98. lp.; 1227. l., 24. — 25. lp.

⁵ Rīgas Domes arhīvs, vēsturiska izziņa par 1990.–1994. gadu.

⁶ LVA, 1400. f., 13. apr., 1229. l., 37. — 52. lp.

⁷ Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs. — 1992. — Nr. 26. — 1345. — 1359. lpp.

⁸ LVA, 1400. f., 13. apr., 1258. l., 33. — 34., 38. lp.; 1259. l., 10. — 14. lp.; 1693. l., 171. lp.; 1693. l., 174. — 175. lp.; 1694. l., 130. — 131., 138. lp.

⁹ *Vanags E.* Pašvaldību organizācija un ekonomika. — Rīga, 1997. — 41. — 42. lpp.

¹⁰ LVA, 1400. f., 13. apr., 1702. l., 177. — 178. lp.

¹¹ Viedokļus šajā jautājumā sk.: *Cilinskis E.* Par Rīgas pašvaldības struktūru // *Elpa*. — 1993. — 20. aug.; *Ručs A.* Rīgas pašvaldību (pašvaldības) reforma // *Diena*. — 1993. — 11. aug.; *Kā to Rīgu dalīsim? Kādā Rīgā dzīvosim?* // *Diena*. — 1993. — 26. aug.

¹² Latvijas Republikas pašvaldību vēlēšanas 1994. gada 29. maijā. Vēlēšanu rezultāti. 2. laid. — Rīga, 1994.

¹³ Latvijas Vēstnesis. — 1997. — 15. marts.

IN DEN ROEYANNO
WILHELMUS VAN NASSAU
WILHELMUS VAN NASSAU
WILHELMUS VAN NASSAU

RĪGAS PILSĒTAS PĀRVALDES ADMINISTRATĪVĀS ĒKAS

Pilsētas pārvaldes institūcijas (rātes, domes, valdes) galvenajai ēkai jākalpo ne tikai kā vietai, kurā tiek spriests un lemts par pārvaldes praktiskajiem uzdevumiem, bet vienlaikus šim namam jāreprezentē arī pati pilsēta, jābūt tās simbolam. Rīgai augot, mainoties politiskajām varām, kas vairākkārt reorganizējušas arī pilsētas pārvaldi, Rīgas administrācija savu mītni vairākas reizes mainījusi. Gadsimtu gaitā tā savām vajadzībām gan cēlusi jaunus namus, gan pārbūvējusi un paplašinājusi esošos, gan pirkusi un izmantojusi citiem nolūkiem celtas ēkas.

VECĀKAIS RĪGAS RĀTSNAMS

Par Rīgas pirmā rātsnama celšanas laiku un izskatu precīzu ziņu nav. Oriģināldokuments, kurā pirmo reizi pieminēts rātsnams, gājis bojā. Saglabājies tikai 1596. gadā sastādītais īss tā satura pārstāsts vācu valodā: 1249. gadā ordeņa kapituls un pilsēta vienojās, ka ugunsdrošības dēļ nebūvēs dzīvojamās mājas pie mūra — no birģermeistara mājas līdz Daugavai.¹

Rīgas plāns ap 1400. gadu.

V. Neimaņa rekonstrukcija, 1889.

Attēlā ar romiešu cipariem apzīmēto objektu vidū — rātsnams pie Tīrgus laukuma (XIV) un, pēc autora domām, iespējamā vecākā rātsnama atrašanās vieta (XV).

Grundriß von Riga um 1400.

Rekonstruktion von W. Neumann, 1889.

Unter den dargestellten Objekten, bezeichnet mit römischen Ziffern, das Rathaus — am Marktplatz (XIV) und der, nach der Meinung des Autoren, vermutliche Platz des ältesten Rathauses (XV).

Plan of Riga c. 1400.

Reconstruction by W. Neumann, 1889.

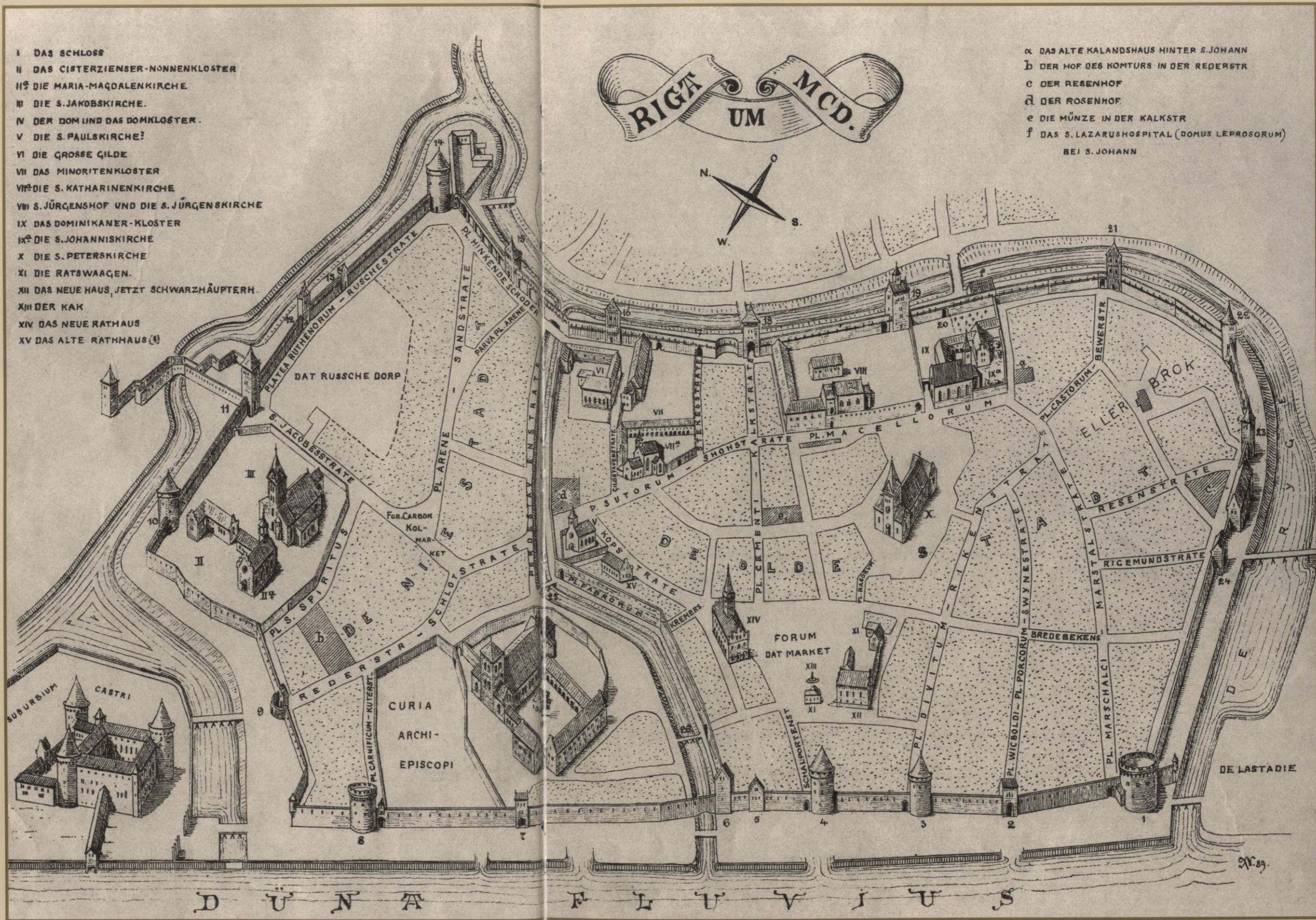
Among the objects, marked by Roman figures, the Town Hall (XIV) at the Market Square and, in the author's opinion, the hypothetical location of the oldest Town Hall (XV).

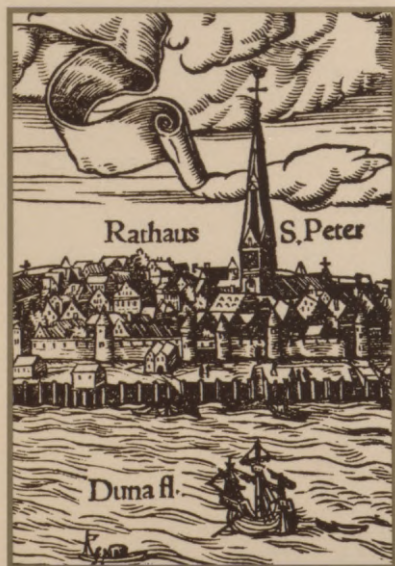
Reproducēts no:

Reproduziert aus:

Reproduced from:

Neumann W. Das mittelalterliche Riga. — Berlin, 1892.

Rātsnams pirms 1547. gada.
1550. gadā Bāzelē izdotajā S. Minstera
grāmatā "Cosmographie oder
Beschreibung aller Länder" iespīestās
Rīgas panorāmas fragments.
H. Häzentēters, pirms 1547.
Kokgrebums. RVKM.

Rathaus vor 1547.
Ausschnitt aus der Panorama von Riga,
veröffentlicht in dem 1550 in Basel
herausgegebenen Buch von S. Münster
"Cosmographie oder Beschreibung aller
Länder". H. Hasentöter, vor 1547.
Holzschnitt. MGRS.

Town Hall before 1547.
Fragment of the panorama of Riga,
printed in "Cosmographie oder
Beschreibung aller Länder" by S. Münster,
Basel, 1550. H. Hasentöter, before 1547.
Woodcut. MHRN.

Vācu vēsturnieks Frīdrihs Benninghofens šo birģermeistara māju identificē ar Rīgas vecāko rātsnamu, kas uzcelts jau ievērojami agrāk, vēl pirms rātes oficiālās izveidošanās, un kalpojis par ievērojamu pilsētas pārstāvju, pēc F. Benninghofena domām — tirgotāju, pulcēšanās vietu.² Ap 1301. gadu rātsnams (*domus consulum*) minēts kā orientieris kādam nekustamam īpašumam,³ bet 1334. gadā, sastādot grāmatu par ienākumiem no nekustamiem īpašumiem, tas nosaukts par veco rātsnamu (*antiquus domus consulatus*) Tirgoņu ielā⁴. Vietējais Rīgas rātsnama vēstures pētnieks Antons Buhholcs, apkopojot orientierus, kas avotos minēti saistībā ar rātsnamu, noteicis, ka pirmais Rīgas rātsnams atradies pie t. s. Rātes vārtiem — Tirgoņu un Šķūņu ielas stūrī.⁵ 1349.–1350. gadā ēka pārdota postā nonākušo brālībai (*societati der elenden*). Par iemeslu vecā nama pamešanai A. Buhholcs minējis telpu šaurību.⁶ Tomēr nevar ignorēt tās pārmaiņas, kas bija notikušas Rīgas dzīvē. Pēc pilsētas teritorijas paplašināšanās rātsnams atradās citu ēku vidū prom no pilsētas galvenajiem vārtiem. Kad pēc Rīgas pakļaušanās Livonijas ordenim kā Hanzas pilsētas ekonomiskās un sabiedriskās dzīves centrs izveidojās jauns tirgus laukums, prestižs prasīja, lai rātsnams atrastos centrālajā vietā.

RĀTSNAMAS PIE TIRGUS LAUKUMA

Par rātsnama celtniecību 14. gadsimta pirmajā pusē avotu liecības nav saglabājušās. 1334. gadā lietotais apzīmējums "vecais rātsnams" ļauj pieņemt, ka šajā laikā jau pastāvējusi arī jaunā ēka. Savukārt tās atrašanās vietu var noteikt pēc Rīgas rātes kancelejas grāmatām, kurās 15. gadsimta sākuma ierakstos rātsnams minēts kā orientieris vairākiem nekustamiem īpašumiem pie Tirgus laukuma.⁷ 14. gadsimta rakstītajos avotos rātsnams nosaukts dažādi: par apspriežu namu (*consistorio*), rātskungu namu (*domus dominorum*, *domus consulatus*), par pilsētas namu (*domus civitatis*). Salīdzinājumā ar Vācijas pilsētām⁸ agri lietots apzīmējums "rātsnams" (1357.–1358. gadā — *rathus*).⁹ Vienreiz lietots apzīmējums "pils" (*pallacium*). 15. gadsimta sākumā tas reizēm nosaukts par tiesas namu (*pretorium*, *tribunal*).¹⁰ Dažādie nosaukumi rāda, ka Rīgas rātsnamam, tāpat kā citu Eiropas pilsētu pārvaldes ēkām, bija vairākas funkcijas — tajā sanāca uz sēdēm rāte, tajā sprieda tiesu. Rātsnams bija arī grezna reprezentācijas ēka.

Daudzās pilsētās rātsnama pirmajā stāvā bija svērtuve, bet pagrabā glabāja vīnu. Rīgā tās bija atsevišķas ēkas: Svaru māja vēl 19. gadsimtā atradās Tirgus laukumā, bet vīna pagrabs — aiz rātsnama Tirgoņu ielā. Ir ziņas, ka rātes īpašumā vīna pagrabs bijis līdz 1600. gadam, kad pārdots Rīgas namniekam Rotgeram Horstam.¹¹

Rīgas ķemerejas izdevumu grāmatā atzīmēts fakts, ka 1412.–1413. gadā rāte izdevusi nedaudz vairāk kā vienu māru par Rolandu.¹² Kas par šo naudu veikts, nav zināms. Varam tikai pieņemt, ka jau pirms šī gada pie rātes stāvējis pilsētas tiesību aizstāvja teiksmainā Rolanda tēls. Liekas, ka 1473.–1474. gadā no koka veidota jauna figūra, jo tad četras mārkas par Rolandu maksātas kokgriezējam.¹³ (1894. gadā, kad pilsētas administrācijas galvenā ēka jau vairs

neatradās pie Rātslaukuma, pēc Vilhelma Neimaņa zīmējuma tēlnieks Augusts Folcs pie Melngalvju nama izveidoja Rolanda akmens tēlu.)

Rīgas rātsnama pirmais zināmais grafiskais attēls saglabājies 16. gadsimta vidū izdotajā Sebastiana Minstera grāmatā "Cosmographie ..". Pilsētas kopskatā redzams renesanses formās veidotais pret Daugavu vērtais rātsnama zelminis ar vienu logu centrā. Tā ir vairākstāvu ēka. Ieraksti ķemerejas izdevumu grāmatās 1455.–1474. gadā apliecina, ka rātsnama pārbūvēm izdotas lielas naudas summas (1455.–1461. gadā — 291 mārkā, 1465.–1474. gadā — 273 mārkas¹⁴), un ļauj secināt, ka minētajā attēlā redzama jau pārbūvētā ēka. Vienlaikus ieraksti arī papildina priekšstatu par nama izskatu. Rātsnamam nav bijis augsta zvanu torņa, bet tikai zvanītava — zvanu mājiņa (1434.–1435. gadā — *klochuseken*).¹⁵ Minēto avotu norādes liecina, ka arī Rīgā pastāvēja Eiropas pilsētu rātsnamiem bieži raksturīgā tiesas telpa — vaļējā galerija. Avotos pie rātsnama minēts arī vējrādītājs svētā Jura izskatā, un pie nama galvenās fasādes kāds gleznojums (freska) vai krāsains cilnis attēlojis svēto Mariju.¹⁶

16. gadsimta beigās rātsnamam cieši blakus austrumu pusē uzcēla jaunu kancelejas ēku. Būvdarbi sākās 1595. gadā. Darbu vadītājs, kā arī celtnes arhitektoniskā veidola un mākslinieciskā noformējuma autors, šķiet, bija 1590. gadā no Lībekas uz Rīgu atbraukušais akmeņkalis un vēlākais pilsētas būvmeistars Bernts Bodekers.¹⁷ Pēc trim gadiem — 1598. gada 14. februārī — varēja svinēt piebūves atklāšanu.¹⁸ Būvdarbu gaitā pārveidoja arī rātsnamu. 1596.–1598. gadā ēkai uzcēla jaunu astoņstūru torni ar arkotu galeriju un krāšņu vairākposmu smaili, kurai izgatavoja arī jaunu metālā kaltu noslēguma rotājumu — alegorisku zvēra figūru ar zivs asti, uz kuras sēdēja svētais Juris ar karogu rokā.¹⁹ Pārūves bijušas tik lielas, ka 18. gadsimtā un 19. gadsimta sākumā pat valdīja viedoklis, ka šajos gados ēka uzcelta no jauna.

Izteiksmīgu laikabiedra acīm skatītu celtnes vizuālo atainojumu sniedz 1612. gadā Rīgā Nikolaja Mollīna grāmatspiestuvē iespiestā gravūra, kurā putna skatījumā Vecrīgas centrā pie Tirgus laukuma skaidri iezīmējas rātsnams. Labi saskatāms gan ēkas jumts, virs kura paceļas augsts, spēcīgs tornis ar vaļēju galeriju, gan renesanses formās veidotais dienvidrietumu puses zelminis ar vienu logu centrā, gan daļa uz Kaļķu ielas pusi vērsta ziemeļaustrumu zelmiņa un ziemeļrietumu divstāvu fasāde pret Lielo Jaunavu ielu.

Lielākas vai mazākas pārūves un labošanas darbi rātsnamā periodiski notika visu 17. gadsimtu un arī vēl 18. gadsimta sākumā. To apstiprina celtnes atšķirības vairākos šī laika attēlos, bet rakstītie avoti par to informāciju sniedz visai skopi.

Kā vairums sabiedrisko Rīgas celtnu, nams tika bojāts karu un pilsētas aplenkumu laikā. Tā 1621. gadā zviedru karavīri vairākkārt caursāva un "gandrīz pavisam sabojāja" torni. 1656. gadā, kad Rīgu bija aplencis Krievijas cara Alekseja Mihailoviča karaspēks, Tirgus laukumā netālu no rātsnama nokrita 50 mārciņas smaga bumba un izsita vienu pirmā stāva arkādes kolonnu.²⁰

Rātsnama pastāvēšanas pirmajos gadsimtos velvēm segto pirmo stāvu aizņēma dažādas privātpersonām iznomātas tirgotavas. Tikai 17. gadsimtā, rātes darbības apjomam paplašinoties, te izbūvēja telpas vairākām iestādēm, kā fogta tiesai, bāriņtiesai, kases kolēģijai. 1677. gadā Rīgas pilsētas īpašumu un

Rātsnams 1612. gadā.

N. Mollīna 1612. gadā Rīgā iespiestā

H. Tūma vara grebuma kopijas fragments.

J. Delters, 1963. Oforts. RVKM.

Rathaus im Jahre 1612.

Ausschnitt aus dem Kupferstich

von H. Thum, gedruckt von N. Mollin,

Riga, 1612. Kopie von J. Delters, 1963.

Radierung. MGRS.

Town Hall in 1612.

Fragment of a copper engraving by

H. Thum, printed by N. Mollin, Riga, 1612.

Copy by J. Delters, 1963. Etching. MHRN.

Rātsnams 17. gadsimta vidū.
Nezināma mākslinieka glezņas fragments,
17. gs. vidus. Audekls, eļļa. RVKM.

Rathaus in der Mitte des 17. Jh.
Ausschnitt aus dem Gemälde eines
unbekannten Künstlers. Mitte 17. Jh.
Öl auf Leinwand. MGRS.

Town Hall in mid-17th century.
Fragment of a painting
by an unknown artist, mid-17th cent.
Canvas, oil. MHRN.

ienākumu inventārijs²¹ liecina, ka rātsnama pirmajā stāvā saglabājušās vairs tikai četras nelielas tirdzotavas.

Galvenās rātes darba un reprezentācijas telpas atradās rātsnama otrajā stāvā. Nozīmīgākā no tām bija rātes sēžu zāle jeb, kā minēts senākajos avotos, “rātes istaba”. Par telpas interjeru avotu ziņas ir ļoti fragmentāras, bet liek domāt, ka tā bijusi ar gleznojumiem un kokgriezumiem rotāta telpa.²²

17. gadsimtā rātes sēžu zāli greznojuši Zviedrijas, bet kopš 18. gadsimta — arī Krievijas valdnieku portreti. Rātes protokolos²³ minēti Mihaela Šturma gleznotais Kārļa XI portrets (pasūtīts 1679. gadā), Johana Jūliusa Millera gleznotie Pētera I, Kārļa XII un Katrīnas I portreti (novietoti 1726. gadā), gleznotājam Kaselam 1731. gadā pasūtītie Pētera II un Annas Joanovnas portreti, kā arī īsi pirms ēkas nojaukšanas 1742. gadā Luijam Karavakam pasūtītais Elizabetes Petrovnas portrets.

Rātsnama otrajā stāvā kopš 14. gadsimta atradās arī pilsētas ķemereja, kurā t. s. birģermeistara lādē glabājās svarīgākie pilsētas dokumenti: privilēģiju oriģināli, pilsētas rentes un mantojumu grāmatas un citi.

Jaunajā kancelejas ēkā galvenā telpa bija rātes kanceleja, ko vēlāk sāka saukt arī par virskanceleju. Tā atradās otrajā stāvā un, šķiet, funkcionāli bija

savienota ar rātsnama sēžu zāli. Aiz kancelejas galvenās darba telpas izbūvēja speciālu istabu rātes dokumentu uzglabāšanai — arhīvu. Vērtīgākos dokumentus, kā arī pilsētas kasi un rātes sudrablietas zināmu laiku turpināja uzglabāt ķemerejā, sevišķi drošā glabātavā, un tās drikstēja izņemt tikai kancelejas kunga un mantziņa klātbūtnē. Šķiet, t. s. slepeno kambari — speciālu ugunsdrošu velvētu telpu rātsnama pirmajā stāvā seno dokumentu novietošanai — izveidoja tikai 17. gadsimta otrajā pusē. Katrā ziņā 1661. gadā rāte pieņēma lēmumu par karaļa rezolūciju un privilēģiju pārvietošanu uz “slepeno kambari”, bet 1663. gadā jau tika sastādīts tajā novietoto dokumentu saraksts.²⁴

Norakstos saglabājušies vairāku 1595.–1597. gadā latīņu valodā sacerētu uzrakstu teksti, kuri rotājuši gan nama fasādi, gan nozīmīgākās telpas. Virs ieejas rātes sēžu zālē bijis rakstīts: “Tu, kas kā rātskungs ienāc tiesas zālē pildīt amatu un pienākumus, pirms sliekšņa atmet visas savas personīgās kaislības — dusmas, naidu, pakalpiņu — un pakļauj sevi un visas savas domas un prātus kopīgam labumam. Jo tikai pēc tam, kad tu šeit taisnīgi vai netaisnīgi sevi parādīsi, tu varēsi Dieva tiesu sagaidīt ar cerībām vai bailēm.” Savukārt virs arhīva telpas uzraksts vēstīja: “Vecais un jaunais šeit tiek uzglabāts izzināšanai; kādreiz to savākusi rāte, kas te bijusi, tagad tā, kas te ir. Dod, Dievs, ka nākamās paaudzes to ilgi un laimīgi lietotu; taču nākamās paaudzes turpmāk varētu būt pateicīgākas.”²⁵

1674. gadā rātsnama kancelejas augšējā stāvā izcēlās ugungrēks. Lielākais zaudējums bija daudzie sadegušie rātes arhīva dokumenti, bet daudz pūļu un līdzekļu prasīja arī telpu atjaunošana. 1681. gada februārī toreizējais pilsētas būvmeistars Ruperts Bindensū un pilsētas mūrniekmeistars Hinriks Henike bija spiesti ziņot, ka “rātsnama jumta stāvā vairums konstrukciju ir vecas un sapuvušas, tās savas funkcijas ilgi vairs nevarēs pildīt. Lai vismaz kādu gadu ēka vēl stāvētu, jāmēģina šeit bīstamākās vietas izlabot un nostiprināt ar balstiem. Rātsnama torni nepieciešams saistīt ar enkuriem, jo tas vējainākā laikā ļoti šūpojas.”²⁶ Paveiktais, jādomā, deva visai īslaicīgu efektu, jo 1684. gada novembrī R. Bindensū atkal ziņoja rātes sēdē, ka “rātsnama jumta stāvoklis ir pavisam bīstams un jābaidās no tā sabrukšanas. Lai nodrošinātu drošību, vecais jumts jānoņem un jābūvē jauns.” Teiktais acīmredzot klātesošos pārliecināja, jo rātskungi nolēma atrast nepieciešamos līdzekļus un slēgt līgumus par jaunu spāru izgatavošanu.²⁷

Vēl vairāk celtnes tehnisko stāvokli pasliktināja Ziemeļu karš, jo sevišķi 1710. gada spēcīgā pilsētas bombardēšana. Bumbām kritot, saplīsa gandrīz visi logi. Augšējā stāva telpas darbinieki pameta, logus aizsita dēļiem, vairākas telpas, lai pasargātu no iebrukšanas, nostiprināja ar balstiem. Bija jāatstāj arī sēžu zāle, un rātei vajadzēja izmantot velvēto pirmā stāva kases kolēģijas telpu. Arhīva dokumentus iepakojā speciālās kastēs un novietoja iespējami drošā vietā pagrabos.

Lai rātsnamā atsāktos normāls darbs, pirmos nelielos remontus veica jau neilgi pēc Rīgas kapitulācijas. Steidzīgi bija jālabo ēkas jumts. Lēmumu par to pieņēma 1710. gada 22. jūlija rātes sēdē.²⁸ Lielāka apjoma iekštelpu krāsošanas darbus veica arī 1720. gadā. Nolietoto un būtiski bojāto celtnes pamatkonstrukciju atjaunošanai līdzekļu nepietika.

Rīgas rātsnams ar piebūvēto kancelejas ēku. Atklātne, 1901. RVKM.

Rīgas 700 gadu jubilejas izstādē 1901. gadā pilsētas kanāla malā pēc V. Neimaņa rekonstrukcijas tika uzbūvēts senās Rīgas modelis, kur citu ēku vidū atradās arī rātsnams pie Tīrgus laukuma.

Das Rigaer Rathaus mit dem angebauten Kanzleigebäude. Postkarte, 1901. MGRS. In der Ausstellung zum 700-jährigen Jubiläum Rigas im Jahre 1901 wurde nach der Rekonstruktion von W. Neumann am Ufer des Stadtkanals ein Modell des alten Rigas errichtet; am Marktplatz befand sich dort auch das Rathaus.

Riga Town Hall with attached to it Registry building. Postcard, 1901. MHRN. For Riga's 700th anniversary exhibition in 1901 a model of ancient Riga reconstructed by W. Neumann was built on the banks of the city canal where among other buildings the Town Hall at the Market Square was located.

JAUNAIS RĀTSNAMAS

18. gadsimta vidū, kad Rīga bija atspīrgusi no Ziemeļu kara postījumiem, pakāpeniski radās priekšnoteikumi un materiālās iespējas jaunu ēku celtniecībai. Pēckara pirmajos gadu desmitos, strauji attīstoties tirdzniecībai, lielākos ienākumus guva tirgotāji, kuri sāka risināt jautājumu par biržas telpu iekārtošanu. Sākotnējais priekšlikums paredzēja Tirgus laukumā esošās koka Svaru mājas vietā uzcelt mūra ēku un tajā iekārtot arī nepieciešamās biržas telpas. Tomēr visai drīz tirgotāji un Rīgas rāte vienojās par ievērojami lietderīgāku projektu: pārbūvēt esošo vai uzcelt jaunu rātsnama ēku, kuras pirmajā stāvā iekārtotu arī biržu. Lēmumu akceptēja 1747. gada 9. septembra rātes sēdē. Protokols vēsta, ka tirgotāji rātsnama būvē bija gatavi ieguldīt 7000 valstsdālderu.²⁹ Taču uzreiz bija skaidrs, ka paredzamajam darbu apjomam būs nepieciešams ievērojami vairāk līdzekļu, tādēļ sēdē nolēma dibināt rātsnama celtniecības fondu, kur uzkrātos gan ziedojumu, gan nodevu veidā ienākušie līdzekļi.

Rīgas Doms un krusteja.

J. K. Broce, 1786. Akvarelis. LAB.

Virš krustejas esošajās telpās Rīgas rāte darbojās no 1749. līdz 1764. gadam jaunā rātsnama celtniecības laikā.

Rigaer Dom und der Kreuzgang.

J. Chr. Brotze, 1786. Aquarell. ABL.

Räume über dem Kreuzgang benutzt der Rigaer Rat von 1749 bis 1764, während das neue Rathaus erbaut wurde.

Riga Dom and the cross gallery.

J. Chr. Brotze, 1786. Water colour. LAL.

From 1749 till 1764, during the construction period of the new Town Hall, the Riga Town Council used the premises above the cross gallery.

Lai izšķirtos, vai pārbūvēt esošo vai celt jaunu ēku, dažus mēnešus vēlāk izveidoja komisiju, kuras uzdevums bija izpētīt vecā rātsnama tehnisko stāvokli un aprēķināt iespējamās jaunbūves izmaksas. Pirmie aprēķini rādīja, ka jaunā rātsnama celtniecība varētu izmaksāt 29 601 valstsdālderu, bet vecās ēkas pārbūve — 8000 valstsdālderu.³⁰ Pieņemot lēmumu par jaunbūvi mudināja arī virskamerārija Valentīna Grāfes piedāvājums sagādāt būvei nepieciešamos kokmateriālus. Vienlaicīgi tika meklētas piemērotas pagaidu telpas rātes un tai pakļauto iestāžu izmitināšanai. Atsaucību ieguva priekšlikums izmantot telpas virs Doma krustejas.

Rātsnama projektu izstrādāja no Holšteinas nākušais militārais inženieris un arhitekts Johans Fridrihs fon Etingers. 1747. gadā viņu iecēla par inženieru

komandas priekšnieku Rīgā. Meistars pirms tam bija piedalījies Kopenhāģenas un Frederiksborgas pils celtniecībā. Viens no viņa skolotājiem bija Virtenbergas būvdirektors Leopolds Rati, kura vadībā J. F. fon Etingers izgatavoja Štutgartes pils projektu.³¹

Rīgas rātsnamu meistars bija iecerējis kā monumentālu divstāvu ēku — cienīgu varas simbolu. Lai palielinātu celtnei nepieciešamo gruntsgabalu, nojauca vecajam rātsnamam cieši blakus esošo veco pilsētas aptieku un divas nelielas ēkas. 1749. gada 1. jūnijā uzsāka rātsnama nojaukšanu. 1750. gada 26. maijā ielika pamatakmeni jaunajam rātsnamam.³²

Sākot darbus, rātsnama celtniecībai savāktā summa bija sasniegusi 10 670 valstsdālderu. Ar vairākkārtējiem aicinājumiem pēc materiālā atbalsta pilsētas vadība vērsās arī pie vietējiem amatniekiem un tirgotājiem. Pirmo pozitīvo piemēru šai ziņā rādīja koku un pelnu tirgotāji, kuri jau 1749. gadā apņēmas turpmākos piecus gadus no pārdotajām precēm noteiktu summu ieskaitīt rātsnama būves fondā. Viņiem sekoja arī kaņepāju tirgotāji, kuri apņēmas jaunbūvei sešus gadus pārskaitīt no katra pārdotā kaņepāju birkava vienu vērđiņu, bet vietējie kuģīpašnieki apsoliņa līdz 1757. gadam no katra veiktā reisa šim vajadzībām pārskaitīt vienu valstsdālderu. Līdzīgi rikojās arī linu tirgotāji un sešus gadus ieskaitīja rātsnama celtniecības fondā vienu vērđiņu no katra pārdotā linu birkava. Zināmu daļu no ienākumiem rātsnamam ziedoja arī siktirgotāji, vīna, degvīna un sāls tirgotāji.³³ Apjomīgā būve tomēr prasīja ievērojami vairāk līdzekļu, nekā spēja sagādāt šim nolūkam radītais fonds. Lai gan

Jaunais rātsnams.

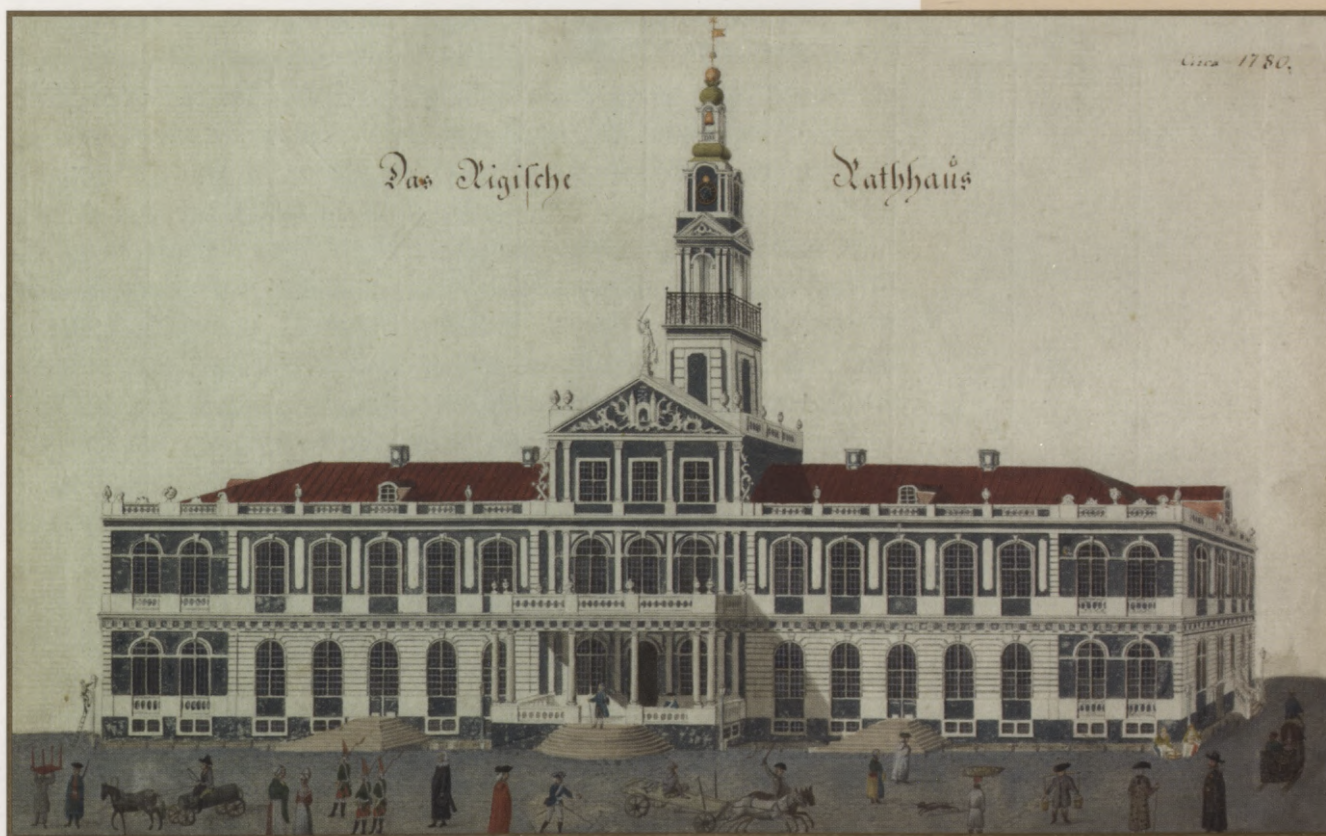
J. K. Broce, 1780. Akvarelis. LAB.

Das neue Rathaus.

J. Chr. Brotze, 1780. Aquarell. ABL.

The new Town Hall.

J. Chr. Brotze, 1780. Water colour. LAL.

Vāze — rātsnama kāpņu dekors.
J. E. Meiers, 1764./1765. Akmens. LAM.

Vase — Dekor der Rathaustreppe.
J. E. Meyer, 1764/1765. Stein. MAL.

Vase, decoration of the Town Hall stairs.
J. E. Meyer, 1764/1765. Stone. LAM.

pilsētas vadība un sabiedrība rikojās ļoti enerģiski, jau 1757. gadā līdzekļi bija izsīkuši. Rātsnama celtniecības tempi palēninājās, brīžam pat pavisam apstājās.

Celtniecību vadīja Brandenburgā dzimušais Rīgas pilsētas mūrniekmeistars Johans Pēters Leihts. Šķiet, apstākļi, ka J. F. fon Etingers pats nevarēja piedalīties projekta praktiskajā realizācijā, radīja vairākas atkāpes no autora ieceres, un rezultātā ēka nedaudz zaudēja no sākotnēji iecerētās formu vienkāršības. Tās interjeros, it īpaši kāpņu telpā, izvietoja rokoko stila akmens vāzes, vieglās metāla margas virs lielās galerijas un uz kāpnēm aizstāja ar akmens kalumu.

Runājot par meistariem, kas cēlušī un izdaiļojuši rātsnama ēku, vispirms minams Rīgas pilsētas un fortifikāciju akmeņkalis Johans Gotfrīds Šreiers no Rohlicas Saksijā.³⁴ 1749. gada 11. novembrī meistaram "par darbiem pie rātsnama celtniecības" samaksāti 17 valstsdālderī.³⁵ Nama celtniecība šajā laikā vēl nebija uzsākta, tādēļ jādodomā, ka meistars nodarbojies ar materiālu sagādi un sācis jau izgatavot atsevišķas nepieciešamās detaļas. 1752. gadā liela apjoma pasūtījumu — izgatavot rātsnama akmens detaļas (ēkas stūru rustus, biržas telpas durvju ailas apdari, logu arku slēgakmeņus u. c.) — saņēma Tīringenē dzimušais akmeņkalis Samuels Beks.

1754. gadā iesākto turpināja Johans Georgs Hāberkorns, kuram abi iepriekšējie meistari bija patēvi. No viņiem J. G. Hāberkorns bija mācījies amata prasmi un jau ieguvis akmeņkaļa meistara grādu. Viņš rātsnamam gatavoja visus galvenos akmens dekorus: akmens apšuvuma plāksnes ēkas fasādēm un zelminim, sešus kapiteļus, desmit logu arkas un to horizontālos balstus. 1755. gadā meistars strādāja pie dekoratīvajiem frontona veidojumiem, bet gadu vēlāk nodeva būvmeistariem astoņus mazākus un četrus dubultkapiteļus. Šajā pašā laikā J. G. Hāberkorns pēc kroņa galdniekmeistara Jākoba Egera izgatavotajiem šabloniem veidoja arī dzegas gan pašai ēkai, gan tornim. Viņa krāšņākais darinājums bija lielais, kolonnām rotātais portāls ar balkonu, kā arī uz Tīrgus laukumu vērstās vaļējās kāpnes un torņa galerija. Kā vienus no pēdējiem J. G. Hāberkorns 1759. gadā izgatavoja arī divus kamīnus un gadu vēlāk akmeņkaļa darbus rātsnamā pabeidza.³⁶

Rātsnama ēkai vairākas būtiskas detaļas un greznojumus veidojuši arī citi tēlnieki un akmeņkaļi. Jau 1755. gadā darbos iesaistījās Daniels Kurlafskis un izgatavoja 34 vairāk nekā metru augstas un 60 cm platas dekoratīvas vāzes. Tomēr nozīmīgākais darinājums bija 2,17 m augstās taisnības dievietes Temīdas figūra, ko novietošanai virs zelmiņa smailes viņš izgatavoja 1757. gadā. Pamatni šai akmens skulptūrai veidoja jau minētais J. G. Hāberkorns. 1758. un 1759. gadā 33 dekoratīvas vāzes rātsnama greznošanai izgatavojis arī Rīgas tēlnieks Johans Bartolomejs Bergers. Meistars darinājis arī četrus kamīnus. Celtniecības noslēguma posmā 1761. gadā celtnes iekštelpu apdares darbos līdzdalību ņēma no Cīrihes uz Rīgu atceļojušais Jenss Jākobs Hinne. Viņa galvenais darbalauks bija reprezentablo iekšējo kāpņu izveidošana. Paralēli šim apjomīgajam pasūtījumam 1764. gadā J. J. Hinne no Brēmenes smilšakmens rātsnamā izveidoja arī kamīnu. Dekorus — akmens vāzes un urnas — rātsnama kāpnēm gatavoja Dancigā dzimušais tēlnieks un akmeņkalis Jākobs Ernsts Meiers. 1762. gadā meistars pabeidza ar stuka ziedu motīviem un figurāliem

veidojumiem greznotos rātes sēžu zāles griestus.³⁷ Bez tam viņš gatavoja dekorus arī divām krāsnīm.³⁸

Ēkas tapšanā dalību ņēma arī vairāki no Vācijas Rīgā ieceļojuši namdari. Jau vecā rātsnama nojaukšanas darbos piedalījās Lībekā dzimušais Johans Lākmanis, kurš šeit strādāja kopā ar Johanu Heinrihu Vilbernu, no Hannoveres ieceļojušu meistaru. Iekštelpu krāsošanu un apgleznošanu 1754. gadā uzsāka Pomerānijā, Treptovā dzimušais Kristians Hofštets³⁹, bet 1764. un 1765. gadā šeit strādāja Johans Konrāds Šmits un Andreass Vilhelms Štillings, kura lielākais veikums bija rātes sēžu zāles griestu apgleznošana un sagatavošana zeltīšanai⁴⁰. No plašās rātsnama būvē nodarbināto meistaru saimes var minēt torņa smailes bumbas apzeltītāju Johanu Filipu Ketermani un torņa apejas margu kalēju Ignāciju Haki⁴¹, kā arī vairāku krāšņu un kamīnu autoru podniekmeistaru Johanu Dāvidu Lēmani⁴².

Pārvarot finansiālās grūtības, 1761. gadā rātsnama fasāde bija pabeigta. Divus gadus vēlāk, 1763. gada vidū, pirmajā stāvā jau varēja iekārtoties pilsētas kases kolēģija, muitas kantoris, ostas muitnīca un pilsētas akcīze, bet gada beigās divās jaunizveidotās telpās darbu uzsāka arī birža.⁴³ Bija sagādāti arī celtnes iekšējās apdares pabeigšanai nepieciešamie materiāli, un celtniecības fonda vadība aicināja sabiedrību ziedot līdzekļus nepieciešamajām mēbelēm.

Šajā laikā Rīgu sasniedza ziņa, ka 1764. gada jūlijā pilsētā ieradīsies Krievijas ķeizariene Katrīna II. Cerot, ka līdz šim laikam rātsnama būvi varētu pilnībā pabeigt un pati ķeizariene to varētu svinīgi atklāt, rīdzinieki lielā steigā centās nodomu īstenot. Telpu iekšējo apdari pabeigt neizdevās, taču Katrīnai II veltīta svinīgā pieņemšana un pusdienas 12. jūlijā šeit tomēr notika.⁴⁴

Prominentais pasākums prasīja papildu pūles un līdzekļus, tādēļ līdz pilnīgai būvdarbu pabeigšanai pagāja vairāk nekā gads. Rātsnama svinīgā atklāšana notika 1765. gada 11. oktobrī.⁴⁵ Tie bija svētki visai pilsētai, kas sākās jau plkst. 6 no rīta ar apsveikuma dziesmu skandēšanu Rātslaukumā. Tam apkārt esošie nami bija svinīgi uzposti un greznoti karogiem. Rātes locekļi sapulcējās savā pagaidu mītnē virs Doma krustejas, lai dotos uz svinīgo dievkalpojumu Doma baznīcā. Plkst. 10 pilsētas rāte un goda viesi devās uz jauno rātsnamu. Viņus sagaidīja no ēkas balkona plūstošas svētku fanfaru skaņas un pilsētas sardzes kareivju parāde. Nedaudz vēlāk lielajā rātes zālē sākās svinīgā sēde. Svinības turpinājās Domskolā, kur sapulcējās rāte, augstākā garīdzniecība un abu ģilžu vecākie. Bija ieradies arī Vidzemes ģenerālgubernators Georgs fon Brauns augstu amatpersonu pavadībā. Ar pacilātu, svinīgu runu klātesošos sveica toreizējais Domskolas skolotājs Johans Gotfrīds Herders. Vakarā noslēdza koncerts jaunajās biržas telpās rātsnama pirmajā stāvā.

Jaunais rātsnams toreiz bija pilsētas rota un lepnums. Kaut ierobežoto līdzekļu dēļ J. F. fon Etingers nevarēja atļauties lielu greznību, tomēr viņš prata celtnē, kuras reprezentablākā daļa bija 60 m garā, no kaltiem akmeņiem veidotā fasāde, radīt pilsētas cienīgu varas simbolu. Kā atzīmējis Pauls Kampe, "jaunais, ko Etingers ar savu darbu ienesa Rīgas celtniecības attīstībā, bija klasicisma garā ieturētā telpu izvietojuma pārskatāmība un plašais vēriens monumentālo kāpņu telpu veidojumā"⁴⁶. Klasicisma elementi bija saskatāmi

Taisnības dievietes Temīdas skulptūra virs rātsnama zeltiņa smailes.
D. Kurlafskis, 1757. Akmens.
A. Dogatkina foto, 1939. RKPAL.

Skulptur der Göttin der Gerechtigkeit, Themis, über dem Frontispiz des Rathauses. D. Kurlavsky, 1757. Stein.
Foto von A. Dogatkins, 1939. MGRS.

Sculpture of Themis, goddess of justice, on the pediment of the Town Hall.
D. Kurlavsky, 1757. Stone.
Photo by A. Dogatkins, 1939. RIHP

Rātsnams pēc arhitekta K. Hāberlanda
veiktajām pārbūvēm (1791–1793).
K. T. Fehhelms, 1816. Litogrāfija. RVKM.

Rathaus nach dem vom Architekten
Chr. Haberland vorgenommenen Umbau
(1791–1793). C. T. Fehhelm, 1816.
Lithographie. MGRS.

Town Hall after the reconstruction
by Chr. Haberland (1791–1793).
C. T. Fehhelm, 1816. Lithograph. MHRN.

ne tikai iekšējās, bet arī celtnes fasādēs. Pirmo reizi Rīgas arhitektūrā parādījās portiks vai "lielā galerija" ar toskāņu kārtuma kolonnām. Pirmā stāva logi veidoja arkādi, kuras monumentalitāti vēl vairāk uzsvēra horizontāls lentveida rustojums. Celtnes veidols bija izteikti lakonisks, akcentēta bija tikai centrālā ass, virs tās izveidojot vēl arī trešo stāvu, ko noslēdza greznis, ar Rīgas ģerboni rotāts frontons un 39 m augsts četrstāvīgs tornis ar vairākām galerijām. Galvenās fasādes centrālā daļa bija apšūta ar Sāmsalas kaļķakmeni, bet visas arhitektoniskās detaļas un greznojumi darināti no Gotlandes kaļķakmens.

Jau 18. gadsimta beigās celtni pārbūvēja. Pēc J. G. fon Etingera projekta izveidotais lēzenais, ar skārdu segtais jumts rātsnama celšanas laikā rīdniekiem bija jaunums. Var pieņemt, ka tas netika pietiekami kvalitatīvi iesegts un kopts. Trīsdesmit gadus vēlāk jumta skārds bija jau sarūsējis un caurs. Mitruma dēļ bija satrunējušas ēkas spāres un sijas, bojāti bija arī otrā stāva griestu baļķi un ģipša apmetums. Vairākās vietās sāka atlobīties dzegas. No mitruma bija cietis pat galvenais mūris.⁴⁷ Tāpēc sešbalsīgā pilsētas dome nolēma izbūvēt mansarda stāvu un uzlikt jaunu divslīpju melni vāpētu kārniņu jumtu. No 1791. līdz 1793. gadam mansarda stāvā izbūvēja astoņas jaunas

darba telpas, to apgaismošanai izveidoja vairākus jumta lodziņus. Celtniecības darbus vadīja pilsētas būvmeistars Kristofs Hāberlands.⁴⁸

Turpmāk rātsnamā regulāri notika neliela apjoma remontu un bojājumu labošana. Lielāka pārbūve tika veikta 1806. gadā. Palielinoties darba apjomam, ieeja biržas telpā bija kļuvusi par šauru, un tirgotāji lūdza atļauju četru logu ailas galvenajā fasādē pārveidot par ieejas durvīm. Vienlaicīgi viņi vēlējās arī paplašināt kāpņu ārējo laukumu.⁴⁹ Pārbūves rezultātā tika izjaukta celtnes galvenās fasādes simetrija.

Pēc 1812. gada krievu–franču kara strauji uzplauka Rīgas tirdzniecības darījumi, pieauga iestāžu skaits un apjoms, tādēļ rātsnamā esošajai biržai un pilsētas iestādēm, sevišķi bāriņtiesai, telpu nepietika. Nebija arī pietiekami ugunsdrošas vietas kases kolēģijā deponētās naudas un vērtslietu glabāšanai. Kā apliecina vairāku revīziju ziņojumi, ļoti liela šaurība un neērtība valdīja arhīva telpā. Paplašināšanās iespējas sāka apsvērt 1840. gadā, kad izstrādāja arī priekšlikumu par ugunsdrošas telpas izveidošanu pirmajā stāvā, iebūvējot to kases kolēģijas arhīva istabā; šis priekšlikums tomēr problēmu neatrisināja un tika noraidīts.⁵⁰

1842. gada 17. janvāra vakarā rātsnama virssekretāra telpās iebruka sen nelabotās krāsns augšdaļa un izcēlās ugunsgreks, ko, pateicoties steidzīgi sniegtajai palīdzībai, izdevās savlaicīgi nodzēst,⁵¹ taču gadījums lika apzināties stāvokļa nopietnību.

Rātsnams pēc 1806. gada pārbūvēm.
D. Jancens, 1835. Litogrāfija. RVKM.

Rathaus nach dem Umbau vom Jahre
1806. D. Jantzen, 1835. Lithographie.
MGRS.

Town Hall after the reconstruction
of 1806. D. Jantzen, 1835. Lithograph.
MHRN.

Bāriņu nams. A. Vegers, pēc O. Pelhaua
zīmējuma, 19. gs. vidus. Vara grebums.
RVKM.

Bāriņu namā rāte darbojās no 1847. līdz
1850. gadam rātsnama pārbūves laikā.

Waisenhaus. A. Weger,
nach der Zeichnung von O. Poelchau,
Mitte 19. Jh. Kupferstich. MGRS.
Die Räume im Waisenhaus benutzte
der Rat von 1847 bis 1850, während
das Rathaus umgebaut wurde.

Orphanage. A. Weger after a drawing
by O. Poelchau, mid-19th cent.
Copper engraving. MHRN.
The Town Council used the premises of
the orphanage from 1847 till 1850 during
the reconstruction of the Town Hall.

1842. gada 20. janvārī kases kolēģija, izpildot rātes uzdevumu, izveidoja speciālu komisiju no sešiem locekļiem — rātskunga Dāvida fon Vikena, virskamerārija Karla Jākoba Bergengrina, rātskunga Karla Kristofa Grosa, rātskunga Hermaņa Ādama Krēgera un pirmās nodaļas kases piesēdētāja dokmaņa Karla Johana fon Cimmermaņa. Komisijas uzdevums bija apsvērt telpu paplašināšanas un rātsnama pārbūves iespējas.⁵² Nākamā gada janvārī komisija bija izlēmusi, ka rātsnama ēkai nepieciešams uzbūvēt trešo stāvu.⁵³ Tas ļautu otrajā stāvā iekārtot rātes konferenču telpu, paplašināt virskanceleju un izveidot arī ērtu un prasībām atbilstošu arhīvu. Pārbaudot ēku un tās pamatus, noskaidrojās, ka sākotnējie pamatu koka pāļi ir sapuvuši un jau pašreizējai ēkai, nemaz nerunājot par trešā stāva celšanu, nepieciešami apjomīgi pamatu pastiprināšanas darbi, kuru izmaksas varētu sasniegt 6437 rubļus.⁵⁴ Četri Rīgas mūrniekmeistari — Johans Heinrihs Kruts, Kristofs Frīdrihs Krigers, Johans Frīdrihs Verners un Johans Daniels Šteinerts — noskaidroja arī rātsnama sienu un pārsegumu tehnisko stāvokli un 1845. gada 2. augusta ziņojumā⁵⁵ apliecināja, ka pēc pamatu nostiprināšanas ēkas galvenās konstrukcijas ir pietiekami drošas un trešā stāva celtniecība pieļaujama. Šaubas vēl radīja lielās biržas zāles pārseguma stabilitāte. Lai nodrošinātu tā nestspēju, komisijas locekļi ierosināja no kaļķakmens veidotās kolonnas aizstāt ar granīta kolonnām un nostiprināt zem tām esošo pagraba mūri.

1847. gada aprīlī pilsētas galvenā arhitekta Johana Daniela Felsko izstrādātais trešais pārbūves projekta variants apmierināja gan rātes prasības pēc

ērtākām telpām, gan arī atbilda arhitekta priekšstatiem par celtnes drošību. Būtiskākais jauninājums salīdzinājumā ar iepriekšējiem bija biržas zāles sadalīšana mazākās telpās, iemūrējot šeit vairākas starpsienas, kas ievērojami paaugstināja pirmā stāva konstrukciju izturību.

Rātsnams pēc arhitekta J. D. Felsko veiktajām pārbūvēm (1848–1850). Atklātne, 20. gs. sākums. RVKM.

Rathaus nach dem vom Architekten J. D. Felsko vorgenommenen Umbau (1848–1850). Postkarte, Anfang 20. Jh. MGRS.

Town Hall after the reconstruction by J. D. Felsko (1848–1850). Postcard, early 20th cent. MHRN.

1847. gadā pilsētas pārvaldes iestādes pārcēlās uz nesen uzcelto Bāriņu namu, bet birža — uz Melngalvju namu. Būvdarbus aizkavēja 1848. gada pavasarī Rīgā izcēlusies holēras epidēmija. Tukšajā rātsnamā vajadzēja iekārtot lazareti, un remonts varēja sākties tikai septembrī.⁵⁶ Ēkai uzcēla trešo stāvu, izveidoja lēzenu, ar skārdu klātu jumtu un vienkāršoja fasādes apdari. Likvidēja arī terasveidīgās vaļējās uzejas kāpnes Tirdzniecības laukuma pusē un pakārtoti tam izmainīja agrāko priekšnamu. Ēka kļuva vienmuļāka, tās proporcijas — neizteiksmīgākas. Pārbūve skāra ne tikai nama ārpusi, bet arī iekšieni. Nepārveidota palika vienīgi rātes sēžu zāle. 1850. gada 1. septembrī rāte un tai pakļautās iestādes varēja atgriezties pārbūvētajā namā.

Arhitekta J. D. Felsko pārbūvētais rātsnams savas funkcijas pildīja līdz 19. gadsimta pēdējam ceturksnim, kad uz Rīgu tika attiecināta Krievijas pilsētu pārvaldes reforma un 1878. gadā izveidota pilsētas dome un valde. Kaut ievērojami sašaurinātām pilnvarām, rāte vairāk nekā desmit gadus vēl turpināja darboties savā namā. Pēdējā šīs senās Rīgas pārvaldes iestādes sēde notika 1889. gada 27. novembrī.

Pēc rātes un tai pakļauto iestāžu likvidēšanas daļā rātsnama pirmā stāva telpu izvietojās Rīgas pilsētas bāriņtiesa⁵⁷, pārējās sāka darboties Diskonta banka⁵⁸. Par nama otrā un trešā stāva izmantošanu pilsētas valde lēmumu pieņēma 1890. gada 9. aprīlī; šīs telpas nodeva pilsētas bibliotēkai.⁵⁹ Minētās iestādes šeit darbojās līdz pat rātsnama bojāejai.

Pēc agrāko iestāžu likvidēšanas bija jārisina arī jautājums par rātsnama iekārtas turpmāko izmantošanu. 1890. gada 14. jūnijā pilsētas valdes sēdē nolēma agrākās rātes un tai pakļauto iestāžu mēbeles un inventāru ar vēsturisku vērtību nodot glabāšanā Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētitāju biedrībai (vēlāk Doma muzejs), greznākās telpas, agrākās rātes zāles, inventāru — pilsētas bibliotēkai, bet pārējo izdalīt pilsētas iestādēm.⁶⁰ Tā vairākus skapjus, galdus, krēslus, plauktus un sikākas lietas saņēma Rīgas-Valmieras miertiesa, divus lielus skapjus — pilsētas īpašumu pārvalde, bet

Krēsls no rātes sēžu zāles. Rīga, 18. gs. Ozolkoks, āda. RVKM.

Lehnstuhl aus dem Sitzungssaal des Rates. Riga, 18. Jh. Eichenholz, Leder. MGRS.

Chair from the assembly hall of the Town Council. Riga, 18th cent. Oak, leather. MHRN.

Rātsnama torņa zvans. Rīga,
J. A. Hetzels, 1765. Čuguns. RVKM.

Glocke aus dem Rathausturm. Riga,
J. A. Hetzel, 1765. Gußeisen. MGRS.

Bell of the Town Hall tower. Riga,
J. A. Hetzel, 1765. Cast iron. MHRN.

rātes tiesās izmantotos “zvēresta krustus”, naudas skapi, kas līdz tam stāvēja fogta tiesas telpā, un nelielo, 1765. gadā izgatavoto, bet jau saplaisājušo un lietošanai nederīgo zvanu nodeva Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrībai.⁶¹ Tomēr daudz rātsnama lietu savu jauno saimnieku vēl nebija atradušas; tās novietoja vecajā Svaru mājā Rātslaukumā un ugunsdzēsēju stacijas šķūnī Jaunielā.⁶²

1941. gada 29. jūnijā karadarbības laikā bijušais rātsnams izdega. Palikušās ārējās sienas, neraugoties uz iedzīvotāju vairākkārtējiem priekšlikumiem seno celtni atjaunot, nojauca 1954. gadā. Šodienas paaudzēm liecības par ēku sniedz

Divāns un krēsls no rātsnama.
19. gs. sākums. Koks, zīds, metāls. RVKM.

Diwan und Lehnstuhl aus dem Rathaus.
Anfang 19. Jh. Holz, Seide, Metall. MGRS.

Couch and chair from the Town Hall.
Early 19th cent. Wood, silk, metal. MHRN.

Sagrautais rātsnams.
K. Rakes foto, 1941. RVKM.

Das zertrümmerte Rathaus.
Foto von K. Rake, 1941. MGRS.

Town Hall in ruins.
Photo by K. Rake, 1941. MHRN.

vairs tikai fotogrāfijas, arhīvu dokumenti un atsevišķas arhitektoniskas detaļas, kā Sv. Pētera baznīcā novietotie frontona skulpturālie fragmenti un Tehniskās universitātes auditoriju korpusa fasādē uzstādītā, kādreiz rātsnama frontonu greznojušī Temīdas statuja. Tomēr būtu maldīgi domāt, ka rātsnams ir pilnīgi iznīcināts. Vēl šodien zem Kaļķu ielas atrodas vismaz trešā daļa no rātsnama pagrabiem un pamatiem.⁶³

Arheoloģiskajos izrakumos atsegtie
rātsnama pamati, 1998.

Izrakumu vadītāji — A. Caune, V. Bebre,
I. Ose, S. Tilko.

Fundamente des Rathauses, freigelegt bei
den archäologischen Ausgrabungen 1998.

Leiter der Ausgrabungen — A. Caune,
V. Bebre, I. Ose, S. Tilko.

Foundations of the Town Hall, uncovered
in archaeological excavations, 1998.

Excavation was conducted by A. Caune,
V. Bebre, I. Ose, S. Tilko.

IDEJAS PAR PILSĒTAS VALDES JAUNĀ NAMA CELTNIECĪBU

Līdz ar jauno pilsētas pārvaldes iestāžu izveidošanos rīdzinieki sāka risināt jautājumu par jauna administrācijas nama celšanu un pirmo valdes lēmumu pieņēma jau 1879. gada 13. decembrī.⁶⁴ Izveidoja speciālu komisiju, kura sastāvēja no pilsētas ekonomijas valdes priekšsēdētāja Ludviga Vilhelma Kerkoviusa, viņa piesēdētāja Oskara Augusta Jakša, būvvaldes priekšsēdētāja, pilsētas padomnieka Karla fon Holsta, viņa piesēdētāja Augusta fon Knīrima, kā arī pilsētas arhitekta Reinholda Šmēlinga.

Sākās piemērotas vietas meklējumi. Projektējamā nama telpu kopplatība nevarēja būt mazāka par 2642 m². Jaunās būves vietas izvēlei tika izvirzīti vairāki kritēriji: laukumam jābūt līdz 1980 m² lielam, tam jāatrodas izdevīgā un labi pieejamā vietā, pilsētas valdes nama reprezentatīvai arhitektūrai kompozicionāli labi jāiekļaujas apkārtējā vidē, un celtnei apkārt jābūt brīvam laukumam, kā arī vēlams panākt iespējami mazas nepieciešamā gruntsgabala izmaksas.

Izvērtējot dažādos priekšlikumus, 1881. gada 31. oktobrī komisija nolēma par piemērotāko vietu jaunā pilsētas valdes nama celtniecībai ieteikt laukumu pie Vērmanes dārza. Šī projekta autors bija pilsētas arhitekts R. Šmēlings.⁶⁵ Tomēr tas neguva pilsētas vadošo iestāžu atbalstu, tādēļ tā paša gada 7. de-

cembrī jautājuma tālākai risināšanai izveidoja jaunu komisiju, kas pēc pusgada paziņoja savu lēmumu — jauno valdes namu celt pie pilsētas kanāla, nojaucot Bastejkalnu.⁶⁶ Praktisku argumentu vadīta, tam piekrita arī pilsētas valde, bet lēmumu ļoti negatīvi uzņēma vairums rīdzinieku, kas pilsētas ainavā vēlējas saglabāt seno Rīgas nocietinājumu liecinieku un ap to nesen izveidoto apstādījumu joslu. Pret Bastejkalna nojaukšanu ar saviem parakstiem protestēja vairāk nekā 1400 pilsētas iedzīvotāju. Ar šādu nostāju bija jārēķinās, un no paredzamā projekta atteicās. Valdes namam piemērotās vietas meklējumi turpinājās vēl gandrīz desmit gadu. Mainījās komisijas, tika apsvērtas daudzas iespējas, līdz beidzot 1900. gadā nolēma ēku būvēt Jēkaba kazarmu laukumā, iepretim Bastejkalnam, pa labi no Smilšu torņa. Maijā pilsētas valde izsludināja vērienīgu konkursu Eiropas mērogā par piemērotāko celtnes arhitektonisko veidojumu; būvdarbus paredzēja uzsākt 1901. gadā un, atzīmējot Rīgas 700 gadu jubileju, ielikt nama pamatakmeni. Taču 1901. gadā valde saņēma tikai izstrādātos projektus. Pirmo prēmiju piešķīra Helsinku arhitektu Grāna, Hedmaņa, K. Vasašernas un G. Lindberga izstrādātajam darbam ar devīzi “Baltijas jūras karaliene”, divas otrās — Šarlotenburgas arhitektu H. Hegera un R. Valtera darbam “Stingri celts” un Lozannas arhitektu Šesa un Šamorela Garnjē darbam “Pinijas ķekars”, divas trešās — Varšavas arhitekta Karola Jankovska darbam “Tornis” un Rīgas arhitekta Augusta Reinberga projektam, kura devīzi veidoja trīs Austrumu ķēniņu vārdu sākuma burti “C+M+B” (Kaspars, Melhioris, Baltazars).⁶⁷ Tomēr neviens no projektiem realizēts netika.

Rīgas valdes nama projektu konkursā godalgotais arhitektu Grāna, Hedmaņa, K. Vasašernas un G. Lindberga darbs. 1901.

Entwurf von den Architekten Grahm, Hedmann, K. Wasastjerna und G. Lindberg, preisgekrönt in dem Preisausschreiben für die Projekte zum Bau eines Stadtamtshauses 1901.

Design, a prize winner, for the municipality building by the architects Grahm, Hedmann, K. Wasastjerna and G. Lindberg. 1901.

Reproducēts no:
Reproduziert aus:
Reproduced from:

Jahrbuch für bildende Kunst in den Ostseeprovinzen. — Riga, 1907.

NAMS LIELAJĀ ĶĒNIŅU IELĀ 5

Neatmetot cerības strādāt jaunā, speciāli celtā namā, jaunās pilsētas pārvaldes iestādes — pilsētas dome un pilsētas valde — sākot ar 1878. gada 24. jūliju, darbam nepieciešamās telpas nomāja Oskaram fon Strīkam piederošajā namā Lielajā Ķēniņu (tag. R. Vāgnera) ielā 5. Savulaik mājas īpašnieki bija bagātā Rīgas tirgotāju fon Branderburgu ģimene, un 1837. gadā Melngalvju biedrības vecākais Jākobs fon Branderburgs šeit bija uzcēlis respektablu trīsstāvu ēku,⁶⁸ kuras reprezentatīvās telpas ar plašo zāli otrajā stāvā vismaz sākotnēji apmierināja pilsētas valdes vajadzības. Tomēr ilgstošs nomnieka statuss pilsētas valdei nebija piemērots, tādēļ 1884. gadā, samaksājot 67 684 sudraba rubļus, pilsēta to ieguva savā īpašumā.⁶⁹

Nams Lielajā Ķēniņu (tag. R. Vāgnera) ielā 5. Nezināms fotogrāfs, 20. gs. sākums. RVKM.

Haus in der Großen Königsstraße (heute R. Vāgnera-Straße) 5. Fotograf unbekannt, Anfang 20. Jh. MGRS.

Building at 5 Lielā Ķēniņu (now R. Vāgnera) street. Photographer unknown, early 20th cent. MHRN.

Gadsimta beigās pilsētas valde un tai pakļautās iestādes arvien vairāk sāka izjust piemērotu darba telpu trūkumu. Situācija prasīja steidzīgu risinājumu, tādēļ 1898. gada 8. maijā pilsētas valde noslēdza līgumu par telpu nomu ar nama Lielajā Ķēniņu ielā 3 īpašniekiem — Aulu ģimenes mantiniekiem. Nedaudz vēlāk — 1903. gada 11. novembrī — pilsētas valde dažādu biroju telpu vajadzībām nolēma nopirkt arī blakus esošo Drahenhaueru ģimenei piederošo trīsstāvu ēku (nams Nr. 10) ar galveno fasādi uz Kalēju ielu. Vienlaicīgi ar formalitāšu kārtošanu tika izstrādāts arī celtnes pārbūves projekts, kas paredzēja par vienu stāvu paaugstināt galveno trīsstāvu korpusu, bet vecā divstāvu pagalma korpusa vietā uzcelt četrstāvu namu un savienot to ar pilsētas valdes ēku. Projektu izstrādāja pilsētas arhitekts R. Šmēlings, bet būvdarbus 1904. gadā veica mūrniekmeistars Kārlis Ozoliņš.⁷⁰

1912. gadā pilsētas valde nopirka vēl divus blakus esošos īpašumus — Johanam Heinriham Beiermanim piederošo trīsstāvu namu Lielajā Ķēniņu ielā 7 un Amālijas Ķēzes trīsstāvu ēku Gleznotāju ielā 4.⁷¹ Pēc veiktajām pārbūvēm šeit izvietojās pilsētas skolu komisijas kanceleja, celtniecības uzraudzības komisija, slimnīcu uzraudzības komisija, pilsētas arhitektu birojs un nodokļu kase. Tomēr telpu vēl arvien nepietika. Tādēļ 1914. gada sākumā izstrādāja projektu ceturtā stāva izbūvei virs pilsētas valdes nama Lielajā Ķēniņu ielā 5. To īstenojot, varēja iegūt 18 jaunas telpas celtniecības komisijas un topogrāfiskā biroja vajadzībām. Ieceri akceptēja Vidzemes gubernators, un darbus pēc R. Šmēlinga izstrādātā projekta pabeidza 1915. gada septembrī. Pārbūvētajā namā pilsētas valde, pārvarot gan Pirmā pasaules kara seku izraisītās grūtības, gan politiskās varas pārmaiņas, darbojās līdz 1937. gadam.

Rīgas pilsētas lielais ģerbonis.

Rīga, pēc 1925. Ozolkoks. RVKM.

Kokgriezums rotāja sienu valdes namā Lielajā Ķēniņu (tag. R. Vāgnera) ielā 5.

Das große Stadtwappen Rigas. Riga, nach 1925. Eichenholz. MGRS.

Das Schnitzwerk schmückte die Wand im Haus in der Lielā Ķēniņu- (heute R. Vāgnera-) Straße 5.

Riga coat-of-arms. Riga, after 1925. Oak. MHRN.

The woodcut was a wall decoration at the municipality building at 5 Lielā Ķēniņu (now R. Vāgnera) street.

Rīgas panorāma ar projektēto Rīgas pilsētas valdes namu.

Arhitekti — S. Antonovs, N. Voits.
Fotomontāža, 1939. LAM.

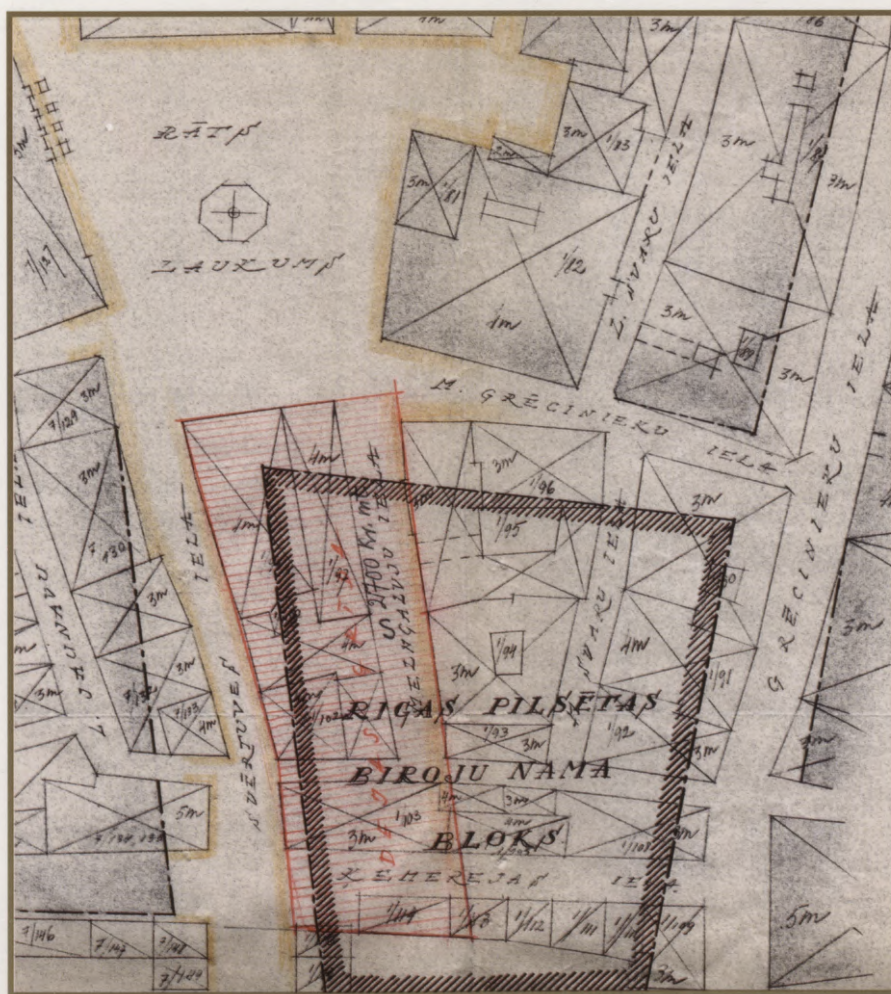
Panorama Rīgas mit dem projektierten Bürohaus des Rigaer Stadtamtes.
Architekten — S. Antonovs, N. Voits.
Fotomontage, 1939. MAL.

Panorama of Riga with the designed municipality building.
Architects — S. Antonovs, N. Voits.
Photomontage, 1939. LAM.

PROJEKTS PAR PILSĒTAS NAMU DAUGAVMALĀ

20. gadsimta 30. gados jautājumu par pilsētas vadības iestāžu nama celtniecību sāka risināt arī Latvijas valdība un Rīgas pašpārvalde. 1930. gada 26. augusta Rīgas valdes sēdē pilsētas virsarhitekts Pāvils Dreijmanis jau sniedza plašu ziņojumu par iecerēto celtni: šeit bija plānots izvietot domes sēžu zāli 100 personām, pilsētas galvas reprezentācijas telpas, 122 atsevišķas darbistabas nodaļu vadošam personālam, 114 kopējas darbistabas, atsevišķas apspriežu telpas, arhīvu, bibliotēku, kā arī kongresu zāli 1500 personām, 2–3 reprezentācijas telpas pilsētas domei un valdei, ierēdņu ēdamistabu un virtuvi un 10 nelielus dzīvokļus nama pārvaldes personālam. Pēc izdarītiem iepriekšējiem aprēķiniem, celtniecības izmaksas varēja sasniegt 4,5 līdz 6 miljonus latu.⁷² Par piemērotāko vietu būvei tika izvirzīti divi priekšlikumi: Daugavmala vai laukums starp pilsētas kanālu, K. Valdemāra ielu un Raiņa bulvāri. Rīgas valde izšķīrās par otro variantu. 1. decembrī izsludināja konkursu par izvēlētas vietas apbūves projektu, par darbu iesniegšanas galīgo termiņu nosakot 1935. gada 1. augustu. Žūrijas komisijā ievēlēja pārstāvi no Latvijas Universitātes Arhitektūras fakultātes — profesoru Dr. Eiženu Laubi, pārstāvi no Latvijas Arhitektu biedrības — profesoru Dr. Paulu Kundziņu, pārstāvi no Rīgas Arhitektu biedrības — arhitektu Heincu Pīrangu. Kaut arī konkurss notika (bija arī uzvarētāji — 500 latu lielo prēmiju piešķīra Aleksandram Klinklāvam⁷³), tomēr praktisku rezultātu tam nebija. 1935. gada rudenī sabiedrībā arvien lielāku piekrišanu ieguva priekšlikums par pilsētas nama celšanu Daugavmalā, laukumā starp 11. novembra bulvāri, Lielo Grēcinieku, Mazo Grēcinieku un Svērtuves ielu. Priekšlikumu izskatīja Rīgas pilsētas valde. Galvenie projekta autoru argumenti bija, ka "Daugavmala uzskatāma par vēsturisku un pietiekami reprezentatīvu vietu un, ceļot jauno namu tur, netiktu iznīcināti pilsētas apstādījumi"; kā būtisks tika minēts arī apstāklis, ka "pilsētas valdes nama novietošana Daugavmalā, t. i., Vecpilsētas robežās, noplēšot vecās, savu laiku pārdzīvojušās nehiģiēniskās un neglītās ēkas, varētu atdzīvināt šo pilsētas daļu". Šī varianta

aizstāvjus nemulsināja apstākļi, ka būvlaukuma atbrīvošanai pilsētai būs jāpērk no privātpersonām un jānojauc 24 senas ēkas, kas izmaksās vismaz vienu miljonu latu. Strīdi ieilga līdz 1937. gadam. Pret t. s. Daugavmalas variantu ar visai pamatotu argumentāciju uzstājās gan pilsētas Būvju valde, gan revīzijas komisija. Tomēr pilsētas galva R. Liepiņš savu viedokli nemainīja: "Valsts Prezidents un valdība vairākkārt ir uzsvērusi nepieciešamību pārveidot laika garam atbilstošā veidā Vecpilsētu, sevišķi daļu, kas pieguļ Daugavai. Pilsēta nekad nedrīkst aizmirst šo pienākumu, ko uzliek tagadējais laikmets, un pilsētai vienmēr jāpatur prātā lielais uzdevums — jaunas sejas došana mūsu galvaspilsētai."⁷⁴ 1937. gada 18. jūnijā Rīgas pilsētas valde piekrita pilsētas valdes nama celšanai Daugavmalā. 30. jūnijā Būvju valde jau izsludināja ēkas projektu konkursu, kas noslēdzās 8. novembrī. Par veiksmīgāko, piešķirot 1500 latu naudas prēmiju, atzina arhitektu Sergeja Antonova, Artūra Reinfelda un Valtera Dambrāna darbu. Tomēr galīgo ēkas projektu izstrādāja Būvju valde. Tas paredzēja uzcelt sešstāvu ēku (kopējo ēkas tilpumu plānoja 78 000 m³) ar četriem spārniem, kas veidotu noslēgtu pagalmu. Galvenā ieeja bija plānota no Svērtuves ielas un Daugavmalas. Šeit kā "spēcīgu sava laika arhitektūras akcentu" bija iecerēts izbūvēt augstu torni.⁷⁵

Iecerētā Rīgas pilsētas valdes nama
gruntsgabala novietne Daugavmalā. 1939.
LVVA.

Lage des Grundstücks an der Daugava
(Düna) für das projektierte Bürohaus
des Rigaer Stadtamtes. 1939. HSAL.

Location of the building site
for the designed municipality building
at the Daugava. 1939. SHAL.

Kaut gan noritēja projekta pilnveidošana, 1938. gada 25. oktobrī jau sākās jaunbūves laukuma sagatavošanas darbi, kuru rezultātā nojauca piecus Vecrīgas seno ēku kvartālus. Gadu vēlāk ielika arī iecerētā nama pamatus. Taču turpmākos būvdarbus pārtrauca saimnieciskās grūtības un Latvijas okupācija 1940. gadā.

NAMS RAIŅA BULVĀRĪ 7

Par Ķēniņu ielas namu nepiemērotību pilsētas iestāžu normālai funkcionēšanai sprieda jau 30. gadu vidū. 1936. gada 28. jūlijā pilsētas valde pieņēma lēmumu pilsētas galvas kabinetu, pilsētas valdi un tās juridisko konsultāciju pārcelt uz namu Raiņa bulvārī 7,⁷⁶ kur no 1864. līdz 1936. gadam atradās Reimersa acu klinika — pirmā acu slimnīca Latvijā. Pēc arhitekta Heinriha Šēla projekta 1863. gadā celtais nams bija pietiekami plašs, un pēc rūpīgas pārbūves šeit varēja iekārtot ērtas pilsētas valdei nepieciešamās reprezentācijas un darba telpas, kā arī sanāksmju zāli. Projektu izstrādāja arhitekts Osvalds Tīlmanis, bet gruntsgabala apzaļumošanas projektu — dārzu arhitekts Andrejs Zeidaks. Telpu iekārtas priekšmetiem tika atvēlēti 101 924 lati, no tiem pilsētas galvas lielā kabineta iekārtošanai vien — 25 150 latu. Daļu mēbeļu — grāmatu plauktus, vairākus skapjus, valdes sēžu zāles iekārtu un pilsētas galvas mazā kabineta iekārtu — izgatavoja Rīgas amatnieku skolas galdnieku darbnīcas, bet greznākās — Robiņa mēbeļu fabrika. 12 krēslus, zviedru pulksteni, kā arī Rīgas skatus — gravīras un litogrāfijas pilsētas valde pārņēma no kādreizējā rātsnama inventāra. 1937. gada 22. aprīlī pārbūve bija pabeigta,⁷⁷ bet 10. jūnijā pilsētas galva šeit jau rikoja pirmo pieņemšanu sakarā ar Zviedrijas ārlietu ministra Rikarda Sandlera viesošanos Rīgā⁷⁸.

Telpu dalījums, bet it īpaši interjeri apliecināja sava laika gaumes prasības un skaistuma izjūtu. Senas oriģinālmēbeles un iekārtas priekšmeti bija izmantoti ļoti maz, telpās galvenokārt novietoja dažādu stilu mēbeļu atdarinājumus. Ienācēju vispirms sagaidīja tumšām mēbelēm, paklājiem, greznām lustrām un gleznām noformētais vestibils. No tā tumša koka kāpnes veda uz otro stāvu. Kāpņu telpā pie sienām izvietojās ievērojams skaits senu gravīru ar Rīgas vēstures sižetiem. Augšstāvā vestibils transformējās par plašu uzgaidāmo telpu, kurā savu vietu bija atraduši 12 savulaik rātsnamā lietotie angļu stila krēsli. Pilsētas goda viesiem bija iekārtots atsevišķs kabinets ar bīdermeiera stila mēbeļu kopijām, blakus tam izvietotajā pilsētas valdes sekretāra darba telpā bija novietotas čipendeila stila mēbeļu kopijas. Rīgas pilsētas galvas oficiālās pieņemšanas telpas mēbeles imitēja rokoko un ampīru, bet tumši zilos toņos veidotais darba kabinets — čipendeila stilu. Visās telpās sienas greznoja Jaņa Rozentāla un Vilhelma Purviša gleznas.

Pilsētas valdes sēžu zāle otrajā stāvā bija liela, nacionāliem motīviem piesātināta telpa, kuras sienas greznoja Valsts prezidenta, kara ministra un iekšlietu ministra portreti. Tālāk atradās pilsētas valdes kancelejas, pilsētas sekretāra un pilsētas valdes sekretāra kabineti. Mājas pirmo stāvu aizņēma pilsētas juridiskās konsultācijas un revīzijas komisijas darba telpas.

Sienas pulkstenis no rātsnama.
Zviedrija, 19. gs. sākums.
Metāls, koks, zeltījums. RVKM.

Wanduhr aus dem Rathaus.
Schweden, Anfang 19. Jh.
Metall, Holz, vergoldet. MGRS.

Wall clock from the Town Hall.
Sweden, early 19th cent.
Metal, wood, gilded. MHRN.

Nams Raiņa bulvārī 7.
R. Johansona foto, 1937. RVKM.

Haus auf dem Raiņa-Boulevard 7.
Foto von R. Johansons, 1937. MGRS.

Building at 7 Raiņa boulevard.
Photo by R. Johansons, 1937. MHRN.

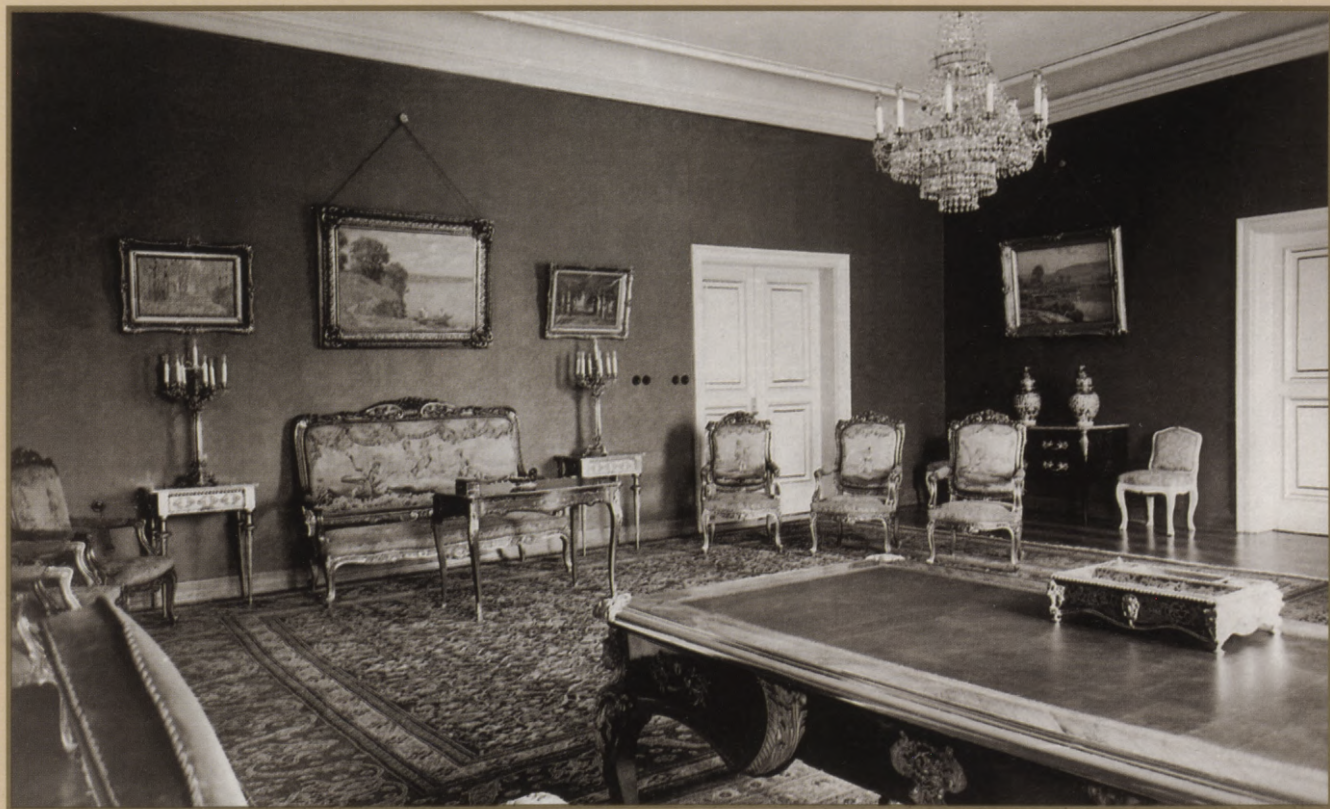

Rīgas pilsētas galvas
pieņemšanas telpa Raiņa bulvārī 7.
Nezināms fotogrāfs, pēc 1937. RKPAI.
Interjera priekšmeti.
18. gs. otrā puse–19. gs. RVKM.

Empfangzimmer des Stadtoberhaupts
Rigas im Haus Raiņa-Boulevard 7.
Fotograf unbekannt, nach 1937. IKDSR.
Gegenstände der Innenaustattung.
Zweite Hälfte 18. Jh.–19. Jh. MGRS.

Interior and objects
of the reception room of the Mayor
of Riga at 7 Raiņa boulevard.
Photographer unknown, after 1937. RIHP.
Objects of the interior. Second half
of the 18th cent.–19th cent. MHRN.

Izdevēju Benjamiņu nams

K. Barona ielā 12 — Rīgas pārvaldes

iestāžu darba vieta 1941. gadā.

R. Johansona foto, 20. gs. 30. gadi. RVKM.

Haus der Verleger Benjamiņi in der

K. Barona-Straße 12 — Arbeitsstelle der

Verwaltungsbehörden Rigas im Jahre 1941.

Foto von R. Johansons. 30er Jahre 20. Jh.

MGRS.

House of the publishers Benjamiņi

at 12 K. Barona Street — office place

for Riga administration in 1941.

Photo by R. Johansons, 1930s. MHRN.

Mājā Raiņa bulvārī 7 pilsētas valde darbojās arī vācu okupācijas laikā Otrā pasaules kara gados. Jāpiebilst, ka 1941. gada janvārī izveidotā Rīgas pilsētas pagaidu izpildu komiteja sev mājvietai izraudzījās izdevēju Benjamiņu namu Krišjāņa Barona ielā 12. Te līdzīga rakstura padomju iestāde — Latvijas PSR Tautas komisāru padomes operatīvā grupa — atgriezās arī 1944. gada 14. oktobrī. Pēc kara izveidotais Rīgas pilsētas izpildu komitejas aparāts pārcēlās uz namu Raiņa bulvārī, kur strādāja līdz 1974. gadam.

NAMS K. VALDEMĀRA IELĀ 3

70. gadu sākumā Rīgas pašpārvaldes iestādēm radās jauna iespēja darba un reprezentācijas telpu paplašināšanai — tās varēja pārcelties uz plašo namu K. Valdemāra (toreiz Gorkija) ielā 3. Ēku Hipotēku bankas vajadzībām neilgi pirms Pirmā pasaules kara — 1912.–1913. gadā — cēla Rīgas Hipotēku biedrība pēc arhitekta Augusta Vites projekta.⁷⁹

Latvijas Republikas laikā ēkā K. Valdemāra ielā 3 atradās Ministru kabinets un Ārlietu ministrija, bet jau 1940. gada jūlijā šeit iekārtojās LKP CK, kas ēku atbrīvoja tikai 1974. gadā, kad pārcēlās uz jaunuzcelto namu Elizabetes (toreiz Kirova) ielā 2.

1974. gadā uz atbrīvotajām telpām K. Valdemāra ielā 3 pārcēlās Rīgas pilsētas vadība — darbaļaužu deputātu padome.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas namā strādā Rīgas Dome un valde.

Nams K. Valdemāra ielā 3.
L. Baloža foto, 1998.

Haus in der K. Valdemāra-Straße 3.
Foto von L. Balodis, 1998.

Building at 3 K. Valdemāra street.
Photo by L. Balodis, 1998.

Līdz ar Melngalvju nama atjaunošanu aktualizējās jautājums par Rīgas vēsturiskā centra — Rātslaukuma — pārējās nopostītās apbūves rekonstrukciju. Zudušo celtnu vidū neapšaubāmi vislielāko uzmanību pievērta rātsnamam. Rīgas Domes pieņemtie lēmumi, Rātslaukuma apbūves projektu konkursu rezultāti, kā arī SIA "Rīgas nami" aktivitātes Rātslaukuma zudušo celtnu atjaunošanā ļauj cerēt, ka nākamo gadu tūkstoši ievadīs Rīgas pārvaldes institūciju atgriešanās to vēsturiskajā mājvietā — atjaunotajā rātsnamā.

Atjaunotā rātsnama vīzija.
Datorgrafika. V. Voinkova, 1998.
SIA "Rīgas nami".

Vision des wiederhergestellten Rathauses.
Computergraphik. V. Voinkova, 1998.
"Rīgas nami" GmbH.

Vision of the rebuilt Town Hall.
Computer graphics. V. Voinkova, 1998.
"Rīgas nami", Ltd.

- ¹ *Schiemann Th.* Regesten verlorener Urkunden aus dem alten livländischen Ordensarchiv. — Mitau, 1873. — S. 2.
- ² *Benninghoven F.* Rigas Entstehung und der frühhansische Kaufmann. — Hamburg, 1961. — S. 47.
- ³ Das Rigasche Schuldbuch (1286–1352) / Hrsg. H. Hildebrand. — St. Petersburg, 1872. — S. 23.
- ⁴ Die Libri redituum der Stadt Riga / Hrsg. J. G. L. Napiersky. — Leipzig, 1881. — S. 15.
- ⁵ *Buchholtz A.* Zur Geschichte des Rigaschen Rathauses // Mitteilungen aus der livländischen Geschichte. — Riga, 1893. — Bd. 15. — S. 163.
- ⁶ Turpat.
- ⁷ Turpat. — 164. lpp.
- ⁸ *Träger F.* Rathäuser. — Dresden, 1956. — S. 5.
- ⁹ Die Libri redituum .. — S. 60.
- ¹⁰ Turpat. — 207. lpp.
- ¹¹ *Pāvele T.* No Rīgas XIV gs. civilceltniecības vēstures // Par tehnikas vēsturi. — Rīga, 1964. — 6. laid. — 111. lpp.
- ¹² Kämmerer-Register der Stadt Riga 1348–1361 und 1405–1474 / Bearb. von A. v. Bulmerincq. — München; Leipzig, 1913. — Bd. 2. — S. 167.
- ¹³ Turpat. — 254. lpp.
- ¹⁴ Turpat. — 238., 254. lpp.
- ¹⁵ Kämmerer-Register .. — München; Leipzig, 1909. — Bd. 1. — S. 195.
- ¹⁶ Turpat. — 2. sēj. — 220., 361. lpp.
- ¹⁷ *Campe P.* Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400 bis 1850. — Stockholm, 1957. — Bd. 2. — S. 15.
- ¹⁸ *Buchholtz A.* Das älteste Kanzleibuch des Rigaschen Rathes // Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1887. — Riga, 1888. — S. 14.
- ¹⁹ *Neumann W.* Das Rathaus // Riga und seine Bauten. — Riga, 1903. — S. 202. Šo kalumu ar apzeltītu bumbu nomainīja 1726. gadā. Sk.: *Buchholtz A.* Zur Geschichte .. — S. 184.
- ²⁰ *Buchholtz A.* Zur Geschichte .. — S. 190.
- ²¹ LVVA, 1390. f., 4. apr., 408. l.
- ²² Kämmerer-Register.. — Bd. 1. — S. 85, 298; LVVA, 769. f., 6. apr., 44. l., 412., 426. lp.
- ²³ LVVA, 769. f., 6. apr., 44. l., 23., 76., 91., 100., 119. lp.
- ²⁴ *Buchholtz A.* Zur Geschichte .. — S. 210.
- ²⁵ Rigasche Stadtblätter. — 1825. — Nr. 16. — S. 126; 1855. — Nr. 39. — S. 313.
- ²⁶ LVVA, 769. f., 6. apr., 25. l., 268. lp.
- ²⁷ Turpat, 29. l., 148. lp.
- ²⁸ Turpat, 65. l., 475. lp.; 66. l., 92. lp.
- ²⁹ Turpat, 673. f., 1. apr., 683. l., 29., 55. lp.
- ³⁰ Turpat, 30. lp.
- ³¹ *Campe P.* Lexikon .. — Stockholm, 1951. — Bd. 1. — S. 275.
- ³² *Buchholtz A.* Zur Geschichte .. — S. 193.
- ³³ LVVA, 673. f., 1. apr., 683. l., 33. — 34. lp.
- ³⁴ *Pönicke H.* Die Familiengruppe der Steinmetzen Haberkorn aus Rochlitz/Sa. in Riga im 18. Jahrhundert und der Rigaer Rathausbau // Studien zur Wanderung sächsischthüringischer Handwerker in die baltischen Provinzen im 18. und 19. Jh. — Hamburg, 1964. — S. 38.
- ³⁵ *Campe P.* Lexikon .. — Bd. 1. — S. 265.
- ³⁶ Turpat. — 277. lpp.
- ³⁷ Turpat. — 279., 298. — 299. lpp.
- ³⁸ LVVA, 673. f., 1. apr., 684. l., 32. lp.
- ³⁹ *Campe P.* Lexikon .. — Bd. 1. — S. 247, 250, 259.
- ⁴⁰ LVVA, 673. f., 1. apr., 684. l., 17., 45. lp.
- ⁴¹ *Campe P.* Lexikon .. — Bd. 1. — S. 290.
- ⁴² LVVA, 673. f., 1. apr., 684. l., 32. lp.
- ⁴³ Turpat, 683. l., 39. — 40. lp.
- ⁴⁴ Vor einem Jahrhundert // Rigasche Stadtblätter. — 1864. — Nr. 28.
- ⁴⁵ LVVA, 673. f., 1. apr., 683. l., 41. lp.

- ⁴⁶ *Kampe P.* Rīgas dzīvojamo ēku iekštelpu arhitektoniskais veidojums // Latvijas Arhitektūra. — 1939. — Nr. 8. — 3. lpp.
- ⁴⁷ *Broce J. K.* Zīmējumi un apraksti. — Rīga, 1992. — 1. sēj.: Rīgas skati, ļaudis un ēkas. — 231. lpp.
- ⁴⁸ *Campe P.* Lexikon .. — Bd. 1. — S. 326.
- ⁴⁹ LVVA, 1382. f., 2. apr., 80. l., 295. — 296. lp.
- ⁵⁰ Turpat, 1390. f., 4. apr., 1332. l., 7. lp.
- ⁵¹ Turpat, 1382. f., 2. apr., 116. l., 6. — 9. lp.
- ⁵² Turpat, 749. f., 1. apr., 49. l., 16. — 17. lp.
- ⁵³ Turpat, 27. lp.
- ⁵⁴ Turpat, 1390. f., 4. apr., 1332. l., 20. lp.
- ⁵⁵ Turpat, 749. f., 1. apr., 49. l., 43. lp.
- ⁵⁶ Turpat, 172. l., 63. lp.
- ⁵⁷ Turpat, 2724. f., 1. apr., 1457. l.
- ⁵⁸ Turpat, 2. apr., 2257. l., 2. lp.
- ⁵⁹ Turpat, 2764. f., 2. apr., 613. l., 9. lp.
- ⁶⁰ Turpat, 324. l., 1. lp.
- ⁶¹ Turpat, 2724. f., 2. apr., 324. l., 682., 2266. lp.
- ⁶² Turpat, 2764. f., 2. apr., 324. l., 17. lp.
- ⁶³ *Bākule I.* Kāds bija Rīgas Rātsnams? // Diena. Sestdiena. — 1998. — 28. febr. — 7. lpp.
- ⁶⁴ LVVA, 2764. f., 1. apr., 491. l., 1. lp.
- ⁶⁵ Turpat, 2724. f., 1. apr., 1652. l., 40. lp.
- ⁶⁶ Turpat, 141. lp.
- ⁶⁷ *Gleye C.* Die Entwürfe zu einem Rigaschen Stadthause // Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau. — 1901. — Nr. 3. — S. 28, 30.
- ⁶⁸ LVVA, 2764. f., 1. apr., 501. l., 2. lp.
- ⁶⁹ Turpat, 16., 41. lp.
- ⁷⁰ Turpat, 2724. f., 2. apr., 535. l., 1., 41., 45., 60., 100. lp.
- ⁷¹ Turpat, 155., 168. lp.
- ⁷² Turpat, 2927. f., 1. apr., 1407. l., 2. lp.
- ⁷³ Turpat, 73. lp.
- ⁷⁴ Turpat, 1408. l., 33. lp.
- ⁷⁵ Turpat, 95., 163. lp.
- ⁷⁶ Turpat, 2927. f., 1. apr., 1296. l., 119. lp.
- ⁷⁷ Turpat, 1272. l., 225. lp.
- ⁷⁸ Zviedrijas ārlietu ministrs Rīgas saimnieka viesis // Rīts. — 1937. — Nr. 158.
- ⁷⁹ LVVA, 2761. f., 3. apr., 1096. l., 19. lp.

DIE VERWALTUNG RIGAS WÄHREND ACHT JAHRHUNDERTEN

(Zusammenfassung)

DAS TERRITORIUM UND DIE ADMINISTRATIVEN GRENZEN DER STADT RIGA

Ingrīda MIKLĀVA,
Aivars STAŠĀNS

Die Stadt Riga entstand am rechten Ufer der Daugava (Düna), ungefähr 15 km vor ihrer Mündung ins Meer. Im 13. Jahrhundert bildete im Süden und Osten ihre natürliche Grenze ein Nebenfluß der Daugava (Düna) — die Riga, die unweit von ihrer Mündung sich zum sogenannten Riga-See erweiterte und so vorteilhafte Bedingungen für einen Hafen schuf.

Der historische Stadtkern. Da, wo später das Stadtzentrum lag, waren schon im 12. Jahrhundert Ansiedlungen der einheimischen Bevölkerung: die eine an dem sogenannten Riga-See, die andere an der Mündung des Flusses Riga in die Daugava (Düna). Nach Verlegung des Bischofssitzes nach Riga im Jahre 1201 bauten hier die ersten deutschen Einwanderer ihre Häuser und zogen bald um ihren neuen Wohnort einen Wall mit Palisaden. 1207 wurde bereits eine Mauer errichtet, die nach dem Überfall der Kuren auf Riga 1210 bis zur Daugava (Düna) verlängert wurde, so daß sie auch die Dörfer der Einheimischen und 1234 auch das am nördlichen Stadtrand entstandene Wohngebiet umschloß. So umgab die 2,2 km lange Mauer eine Stadt von 28 ha; sie wurde nicht mehr verlängert.

Im 15.–16. Jahrhundert wurde an der Landseite der Stadt zur Verstärkung der Mauer ein Schutzwall errichtet. Das Stadtgebiet innerhalb des Walles vergrößerte sich auf 35 ha, 1558 erreichte die Einwohnerzahl 12 000 Personen. Der Flächenraum der Stadt blieb bis zum Abbruch der Befestigungsanlagen unverändert. 1844 wohnten auf dem von den Erdwällen umgebenen Territorium 14 337 Menschen. Die Wachstumsmöglichkeiten der Stadt waren erschöpft.

Die Stadtmark Rigas. Über den Anfang der Entstehung der Stadtmark oder des Landgebiets von Riga gibt es keine Quellenangaben. Zum ersten Mal ist dieses Territorium, in dem die Stadt besondere Rechte besaß, in der Urkunde vom 15. März 1226 genannt, mit welcher Bischof Wilhelm von Modena die Grenzen des Landgebiets der Stadt bestätigte.

Die Tatsache, daß die Besitzungen des Domkapitels, des Ordens und der Klöster zwischen den Ländereien der Stadt zerstreut waren, hinderten die Stadt, das Landgebiet, das auf beiden Seiten der Daugava (Düna) lag, voll und ganz zu benutzen. Eine Vergrößerung der Besitztümer der Stadt war meist nur durch Ankauf möglich. Günstigere Bedingungen für solchen Erwerb der Ländereien entstanden in den ersten Jahren des Livländischen Krieges, als der Orden große finanzielle Schwierigkeiten hatte und seine Ländereien an die Stadt Riga verkaufte. Einige Grundbesitze erhielt Riga auch von den schwedischen Königen.

Im Laufe mehrerer Jahrhunderte entwickelte sich die Stadtmark Rigas aus einem spärlich bewohnten Terri-

torium zu einem ungleichmäßig, in der Nähe der Stadt aber zu einem dicht bewohnten Gebiet, das den Rigaer Vorstädten Raum gab.

Die Vorstädte. Dicht besiedelte Ortschaften außerhalb den Stadtmauern Rigas sind schon im 14. Jahrhundert erwähnt. Seit dem 17. Jahrhundert wurde das Wachstumstempo der Vorstädte rapider; die Hauptrichtungen ihrer Entwicklung wurden von den wichtigsten Verkehrsachsen bestimmt.

1626 grenzten die Schweden die Vorstädte mit Palisaden ab und fügten sie so in das gesamte Verteidigungssystem ein. Das von Wällen und Palisaden umschlossene Weichbild der Stadt betrug 226 ha. 1772 wurde vor dem Schutzwall eine unbebaute Zone angelegt — die Esplanade; der Palisadenzaun wurde weiter versetzt. 1784 betrug das ganze von Palisaden umschlossene Stadtgebiet mit den Vorstädten auf dem rechten Ufer der Daugava (Düna) schon 440 ha. Die Besiedlung der Randgebiete der Stadt außerhalb der Palisaden setzte sich fort, und 1808 wurde dieser Zaun, der seine Bedeutung verloren hatte, weggeräumt. Im Laufe von zwei Jahrhunderten hatten die Vorstädte die Innenstadt in ihrer Ausdehnung überholt.

Langsamer entwickelte sich der Stadtteil auf dem linken Ufer der Daugava (Düna) — "Pārdaugava" ("Überdüna"), der noch im 18. Jahrhundert weniger einer Vorstadt als eher einzelnen dicht bevölkerten Ortschaften ähnelte.

Die administrative Einteilung und die Stadtgrenze. Bis zu den 80er Jahren des 18. Jahrhunderts fiel die administrative Stadtgrenze tatsächlich mit der äußeren Befestigungslinie, den Palisaden, zusammen. Veränderungen traten 1787 ein, als für Riga die Polizeibestimmungen Rußlands verbindlich wurden. Die Stadt und die Vorstädte wurden in Bezirke und Reviere eingeteilt und somit die Grenzen des Tätigkeitsbereichs der Stadtpolizei bestimmt (3300 ha). Diese Grenzen kann man als Vorläufer der administrativen Grenzen Rigas betrachten.

1828 wurde zum ersten Mal die Grenze des Stadtterritoriums von Riga — des sogenannten Stadtpolizeibezirks — offiziell bestimmt, wobei sein Territorium (5200 ha) von dem der Landpolizei unterstellten Landgebiet der Stadt getrennt wurde.

Die Stadt ohne Wälle. Mitte des 19. Jahrhunderts machte die von Wällen umgebene Stadt nur einen kleinen Teil der Gesamtfläche der Vorstädte aus. Das

Schutzwallsystem war auch militärisch veraltet. Deshalb wurden zwischen 1857 und 1863 die Wälle abgetragen, und der historische Stadtkern schloß sich mit den Vorstädten zusammen. Riga wuchs zu einer Großstadt. Seine Einwohnerzahl stieg von 61 800 im Jahre 1857 auf 517 000 im Jahre 1913.

Doch das Territorium der Stadt war nicht einheitlich, ihre Grenze war nicht festgesetzt. 1877, als die Städteordnung Rußlands eingeführt wurde, wurden der Rigaer Stadtverwaltung auch einzelne Teile des Landgebiets unterstellt, womit die 1828 gezogene Grenze zwischen der Stadt und dem Landgebiet im Grunde aufgehoben wurde. Die Grenzfrage verwirrte sich noch mehr im Jahre 1888, als ein Teil des Landgebiets, der dicht bebaut war und nicht zum Landbesitz der Güter gehörte, der Rigaer Stadtpolizei unterstellt wurde. Somit umfaßte die Stadtgrenze zu Beginn des 20. Jahrhunderts rechtmäßig noch immer einen Flächenraum von 5200 ha, doch faktisch verfügten die administrativen Behörden der Stadt über ein Territorium von 9014 ha.

Das Territorium und die Besitzungen der Stadt Riga während der Republik Lettland (1918–1940). Das am 24. Februar 1924 von der Saeima angenommene Gesetz über die administrative Grenze der Stadt Riga bestätigte rechtmäßig die in fast 100 Jahren entstandene neue Grenze. Der Stadt wurden weitläufige Ländereien auf beiden Ufern der Daugava (Düna) zugeteilt, und das Territorium der Stadt Riga erreichte 20 580 ha, im Jahre 1939 — 21 078 ha.

Nach der Staatsgründung Lettlands behielt Riga die großen Grundbesitze (86 438 ha), die es in den vorigen Jahrhunderten erworben hatte. Davon befanden sich 82 768 ha außerhalb seiner administrativen Grenze und nur 3670 ha innerhalb derselben.

Infolge der von der Regierung der Republik Lettland durchgeführten Bodenreform veränderte sich ein wenig der Grundbesitz der Stadt. 1938 lagen innerhalb ihrer administrativen Grenze 6800 ha, außerhalb — 78 130 ha. Die allgemeine Verstaatlichung von 1940 schaffte alle Besitztümer der Stadt ab.

Veränderungen in der administrativen Einteilung des Stadtterritoriums Rigas nach dem Verlust der Unabhängigkeit (1940–1991). Nach der Okkupation wurde Riga laut dem in der Sowjetunion bestehenden Verwaltungssystem in sechs administrativ-territoriale

Rayons eingeteilt. Obwohl die deutsche Besatzungsmacht diese Einteilung aufhob, wurde sie nach dem Einzug der Roten Armee 1944 wiederhergestellt.

In den Nachkriegsjahren wurden die Grenzen, die Zahl und die Namen der Rayons mehrmals geändert. Die heutige administrative Einteilung Rigas besteht seit 1969, die Namen sind aber zur Zeit der nationalen Wiedergeburt am 28. Dezember 1990 neu gegeben worden.

In der Nachkriegszeit wurde die administrative Grenze der Stadt Riga mehrmals erweitert, — das letzte Mal im Jahre 1976. Somit erreichte die Stadtfläche 30 716 ha und ist bis zuletzt unverändert geblieben.

Wie wird Riga, die Hauptstadt der unabhängigen Republik Lettland, den Übergang in das nächste Jahrtausend erleben?

In dem vom Rigaer Stadtrat bestätigten Entwicklungsplan der Stadt für 1995–2005 erscheint Riga in der Zukunftsvision als eine kulturhistorisch reiche und zugleich moderne, als eine vitale und harmonische Stadt.

DIE VERWALTUNG DER STADT RIGA IM MITTELALTERLICHEN LIVLAND

(13. Jh.–erste Hälfte 16. Jh.)

Māra CAUNE

Den politischen Hintergrund der Entstehung, der Entwicklung, des Wirkungsbereichs und der Eigentümlichkeiten der Verwaltung Rigas bildeten die Beziehungen der Stadt mit deren Oberherren. Schon in den Anfängen der mittelalterlichen Stadt wurde Bischof Albert 1201 Stadtherr von Riga; bis 1330 unterstand die Stadt dem Bischof (seit 1255 dem Erzbischof).

Infolge des Krieges zwischen Riga und dem Livländischen Orden 1297–1330 wurden die Rigenser dem Orden unterworfen, 1452 aber wurde zwischen dem Erzbischof Silvester Stodewescher und dem Livländischen Ordensmeister Johann von Mengede, genannt Osthof, in Kirchholm (Salaspils) ein Vertrag getätigt, der Riga unter die Oberherrschaft der beiden Parteien stellte. Der Vertrag war bis zum Untergang der livländischen Kleinstaaten 1562 in Kraft.

Die Entstehung des Rates. Der Rat und die Ratsher-

ren erscheinen zum erstenmal unter diesem Namen in den Geschichtsquellen am 18. April 1226.

Doch der Rigaer Rat entstand nicht in einem Tag, sondern in einem länger währenden Prozeß, der schon seit dem Jahr 1202 begann, als an den Ufern des Flusses Riga Kaufleute und Handwerker erschienen und sich niederließen. Die ersten Zeugnisse zunehmender Eigenständigkeit der Rigenser stammen aus dem Jahre 1211, als den Kaufleuten einige Rechte schriftlich zuerkannt wurden, der Bischofssitz aus dem Stadtzentrum verlegt wurde, sowie die Gleichberechtigung der Bürger und der Ältesten der Stadt unter anderen sozialen Gruppen urkundlich beglaubigt wurden. Diese Vorgänge zeugen davon, daß sich die Vollmachten der Vertreter der Stadtgemeinde erweiterten.

Nach zehn Jahren begegnen wir in der Chronik Heinrichs einer neuen Äußerungsform der Aktivität der Rigenser. 1221 war Bischof Albert nach mehreren Mißerfolgen bei der Eroberung baltischer Länder gezwungen, den dänischen König Waldemar II. um Hilfe zu ersuchen und als Lohn dafür die Oberherrschaft des dänischen Königs im eroberten Baltikum und damit auch in Riga anzuerkennen. Als der Gesandte Waldemars, Godescalk, in Riga erschien, um das Amt des Stadtvogts zu übernehmen, zwang ihn der Protest der Rigenser, Livland zu verlassen. Nach der Abreise Godescalks versammelten sich bei Treyden (Turaida) Bürger und Kaufleute von Riga, Liven und Lettgallen und schlossen ein Abkommen "gegen den dänischen König und alle ihre Gegner"; darunter wohl auch gegen Bischof Albert. In diesem vom Chronisten dargestellten Schlußteil der Unruhen werden die Vertreter der Stadtgemeinde Rigas als die ersten genannt. Daraus ließe sich auf sie als Urheber und Anstifter dieses Abkommens schließen. Der weitere Verlauf der Dinge zeigt, daß durch diese Ereignisse ermutigt, die führenden Vertreter der Einwohnerschaft Rigas sich veranlaßt sahen, sich für eine größere Selbstbestimmung der Stadt einzusetzen. Nach vier Jahren, 1225, kam auf Gesuch von Bischof Albert der päpstliche Legat, Bischof Wilhelm von Modena, nach Riga, um den Bischof, den Orden und die Stadt zu versöhnen. Er bestätigte die in den Vergleichen der Parteien bestimmten Rechte der Bürger auf eigenständige Handlungen in mehreren Bereichen des Stadtlebens. Ein paar Monate später, im Vertrag vom 18. April 1226, werden der Meister des

Schwertbrüderordens und die Rigaer Ratsherren als Vertragspartner genannt.

Doch auch weiterhin werden in den Urkunden die Bürger, die die Stadt Riga vertreten, — obwohl sie Ratsherren sind, — einfach als Vertreter der Bürgerschaft genannt. Nur selten kommt der Name "Ratsherr" vor. Das ist ein Zeugnis dafür, daß der Rigaer Rat bereits vor seiner Erwähnung in den Geschichtsquellen bestanden hat.

Die Wahl des Rates. Im ersten Stadtrecht sind die Paragraphen über die Wahl des Rates nicht erhalten. Die in der Chronik Heinrichs seit 1212 erwähnten "Ältesten" der Stadt Riga wurden wohl von der Bürgerversammlung gewählt.

Die Ältesten der Stadt bildeten den Kern des späteren Rates. An der Ratswahl durften sich alle vollberechtigten Einwohner Rigas beteiligen, und in ihrer Versammlung wählten sie von den Bürgern die erforderlichen Vertreter. Als eine Institution der Selbstverwaltung der Städter gebildet war, wählten ihre Mitglieder selbst die neuen Ratsherren; der Stadtgemeinde wurden diese nur vorgestellt. Das umgearbeitete Stadtrecht (Statut) Rigas — Ende des 13.-Anfang des 14. Jahrhunderts — sprach das Wahlrecht nur den Ratsherren zu.

Nach und nach änderte sich auch der Kreis der Wählbaren. Die Mehrheit der Ratsherren bildeten angesehenen Vertreter der deutschen Kaufmannschaft. Doch unter den Bedingungen, wo jeder ohne Glaubens- und Nationalitätseinschränkung vollberechtigter Bürger sein konnte und jemand im Rat auch die Interessen dieser in verschiedenen Sprachen sprechenden Einwohner vertreten mußte, scheint es glaubwürdig, daß auch die Einheimischen in der Verwaltung Rigas vertreten waren. So ist der Zuname von Hermannus Nogatensilivisch. Auch einige andere in den Urkunden vorkommende Namen der Mitglieder des Rates klingen nicht deutsch. Doch mit der Änderung des Rechtsstandes der Einheimischen wurden sie aus dem Rat verdrängt.

Das 14. Jahrhundert verzichtete allmählich auf die jährliche Wahl der Ratsherren, und der Rat selbst kooptierte nach Bedarf neue Personen für die Vakanz. Der Kreis der in den Rat zu wählenden Personen verengte sich, und sie kamen nun fast ausschließlich aus den Großhändlern.

Umfang und Tätigkeit des Rates. Die Zahl der Ratsherren ist erstmalig in der Urkunde vom 9. August

1231 genannt. Im Namen der Stadt wurden 12 Rigaer Ratsherren belehnt. Unter den Historikern überwiegt die Ansicht, dies sei die Größe des Rates gewesen. Im Laufe des 13. Jahrhunderts stieg die Zahl der Mitglieder des Rates auf 16, im nächsten Jahrhundert — auf 20. Zu ihren Sitzungen versammelten sich die Mitglieder des Rates im Rathaus. Die Sitzungen wurden vom wortführenden Bürgermeister geleitet. Der Rat wählte aus seiner Mitte zwei Bürgermeister; wenn der erste aus irgendwelchen Gründen dieser Pflicht nicht nachkommen konnte, wurde er durch den zweiten vertreten. Im 15. Jahrhundert gab es vier Bürgermeister.

Die Ratskanzlei und das Archiv. Die vielfältigen Funktionen des Rigaer Rates erforderten die Protokollierung seiner Tätigkeit und seiner Beschlüsse. Die Niederschrift der Beschlüsse der Ratssitzungen sowie andere schriftliche Arbeiten wurden vom Stadtsekretär oder vom Notar vollzogen. Da der Sekretär ein hochgebildeter Mann war, konnte er später Ratsherr werden. 1454–1479 bekleidete Hermann Helewegh das Amt des Ratssekretärs; von ihm stammt die erste — aus dem Blickpunkt der Stadt — verfaßte Chronik.

In der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts formierte sich die Ratskanzlei. Von der Existenz und der Tätigkeit der Kanzlei zeugen die im Archiv erhaltenen vielfältigen Kanzleibücher. Die Dokumentation und die Schreiben der Ratskanzlei sind bis 1369 lateinisch abgefaßt. Danach gingen die Schriftführer allmählich — und seit 1410 fast ausschließlich — zum Mittelniederdeutsch über, welches am Ende des 16. Jahrhunderts durch die deutsche Sprache verdrängt wurde.

Die älteste, noch heute im Archiv des Rates vorhandene Urkunde datiert aus dem Jahr 1220. Über den ältesten Teil des Stadtarchivs haben die Verwalter der Kasse und der Schriftführer 1507 ein Register zusammengestellt, das heutzutage als die älteste überlieferte Beschreibung der Archivbestände im Ostbaltikum gilt.

Im Rat wurde das Stadtsiegel aufbewahrt. Die ältesten Siegelstempel sind auf den Urkunden von 1225–1226 erhalten. Auf dem Stempel ist eine Mauer mit einem offenen Tor und zwei Türmen zu sehen; dazwischen zwei parallele Schlüssel mit einem Kreuzstab in der Mitte. Die Umschrift lautet: *SIGILLUM BURGENTIŪ I RIGA MANENCIŪ†*.

1347 ließ der Rat ein neues Siegel stechen: Auf einem punktierten Feld zwischen zwei Türmen zwei gekreuzte

Schlüssel, in deren oberem Winkel ein Kreuz als Zeichen der Abhängigkeit vom Livländischen Orden. Die Umschrift des Siegels: * *SIGILLUM* * *CIVITATIS* * *RIGENSIS* *. Für Urkunden, die keinen öffentlichen Charakter hatten, benutzte der Rat das kleine Siegel: Zwei gekreuzte Schlüssel mit Kreuz auf einem gegitterten und mit Rosetten geschmückten Feld; die Umschrift: *SECRETUM CIVITATIS RIGENSIS*.

Der Tätigkeitsbereich (die Kompetenz) des Rates.

Das Grundgesetz, das den Tätigkeitsbereich des Rates und die Gerichtsbarkeit bestimmte, war das Stadtrecht. Das erste schriftliche, das sogenannte Visby-Rigaer Stadtrecht, erhielt Riga gegen 1225–1227. 1270 fand in Riga die Hamburger Rechtssammlung Eingang, die vom Rat Rigas Ende des 13. oder Anfang des 14. Jahrhunderts vielfach umgearbeitet wurde. Es wurde das "Umgearbeitete Rigaer Recht oder Statut" genannt. Wenn das "Umgearbeitete Statut" auf irgendein Problem keine Antwort gab, entschied der Rat selbst, wie er verfahren sollte. Diese von dem Rat angenommenen Gesetze sowie die Bürgerversammlungen nannte man "Burspraken", da sie vom Rathaus aus an die versammelten Bürger Rigas verkündet wurden.

1211 erlaubte Bischof Albert den Kaufleuten Gotlands in Riga, die gegenseitigen Streitigkeiten selbst zu entscheiden. Es ist schwer zu sagen, wie weit sich dieses Privileg auf die übrigen Städter erstreckte, doch nach den Geschehnissen von 1221 gehörte die Rechtssprechung im Namen der Stadt dem Stadtvogt. 1225 bestätigte Wilhelm von Modena den Erlaß, daß die Bürger den Vogt unabhängig vom Rigaer Erzbischof wählen durften. In der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts wurde der Vogt von der Bürgerversammlung gewählt und war dem Rat nicht untergeben. Aber bereits Mitte des 13. Jahrhunderts wurde der Vogt ausschließlich vom Rat aus seiner Mitte gewählt; die Bürgerversammlung wurde lediglich davon informiert.

Der Stadtvogt wurde Amtsperson des Rates und sprach Recht im Auftrag des Rates. Um richterliche Gewalt zu erhalten, mußte der Vogt vom Bischof investiert (ins Amt eingesetzt) werden. 1275 erlaubte der Erzbischof Johannes I. von Lune dem vom Erzbischof investierten Stadtvogt, sich selbst einen Stellvertreter einzusetzen, der im Auftrag des Vogtes ohne offizielle Berufung in das Amt Verhandlungen führen durfte. Der Vogt wurde nun Erzvogt genannt. Im Rat wurde er zum

dritten Bürgermeister oder aber kam er aus der Mitte der Bürgermeister. Im 14. Jahrhundert unterblieb die Investitur überhaupt. Im 15. Jahrhundert, als der Erzbischof in Riga residierte, vermied der Rat die Investitur des Erzvogtes. Der Vertrag von Kirchholm (Salaspils) aus dem Jahre 1452 bestimmte, daß der Erzvogt der Stadt von zwei Stadtherren nicht nur investiert, sondern auch bestätigt werden sollte. Der Erzvogt durfte aber sein Amt antreten, wenn der eine oder auch beide Stadtherren nicht in Livland waren.

Zu den Amtspflichten des Stadtvogtes gehörten: 1) Rechtssprechung; 2) Aufsicht über die Vollstreckung der Gerichtsurteile; 3) Beitreibung der nicht bezahlten Stadtgebühren.

Die Rechtssprechung geschah durch den Vogt und zwei Richter, die laut dem Stadtrecht aus der Mitte der Ratsherren kamen. Das Urteil wurde vom Vogt vorbereitet und gefällt. Das "Umgearbeitete Statut" der Stadt Riga bestimmte, daß man sich in unklaren Fällen an den Rat zu wenden hatte, und der Syndikus — der Rechtsberater — suchte im Recht oder in den Bestimmungen des Rates nach dem betreffenden Paragraphen. Da das Stadtrecht Rigas den meisten livländischen Städten verliehen war, wandten sich auch diese in zweifelhaften Fällen an den Rigaer Rat. Die Rechtssprechung des Vogtes erstreckte sich bis zum 15. Jahrhundert auch auf die Stadtmark. Der Vogt durfte nicht diejenigen Verbrechen und Rechtsverletzungen verhandeln, die von den Bürgern in den Besitztümern des Bischofs, des Domkapitels, des Ordens und des Klosters von Dünamünde in der Stadt oder in deren Landgebiet verübt worden waren. Diese wurden laut dem Stadtrecht vom Gericht des Bischofs verhandelt. Nach 1330 beteiligte sich an den Sitzungen des Rates wie auch des Gerichts ein Bruder des Livländischen Ordens, in der Regel der Hauskomtur der Burg Riga.

Die Verwaltung der Stadt im engeren Sinne des Wortes bedeutete auch die Sorge für öffentliche Ruhe und Ordnung und für die Wohlfahrt der Stadt. Um öffentliche Ruhe und Ordnung zu regeln, erließ der Rat für Bürger verbindliche Bestimmungen ("Willküren"). Im Unterschied zu den Gesetzen überwachte der Rat selbst ihre Befolgung. Für Übertretungen und Mißachtung der Bestimmungen mußte man Strafgeld bezahlen.

In der Außenpolitik vertrat der Rigaer Rat im Namen der Stadt die Beziehungen zu anderen Städten und den

Herrschern anderer Länder. An die Hansestädte, an den Kaiser des Heiligen römischen Reichs deutscher Nation und an den Papst wandte sich der Rat häufig und rief sie als Schiedsrichter an. Zu Verhandlungen von Angelegenheiten im Ausland wurden aus der Mitte der Ratsherren Gesandte der Stadt gewählt. Zur Kurie des Papstes sandte man die sogenannten Prokuratoren. Die Hauptaufgabe der Außenpolitik war die Sorge um Erweiterung, um Erleichterungen und die Sicherheit des Handels. Zu diesem Zweck wurden Verhandlungen geführt und Verträge geschlossen. Den Kaufleuten gab der Rat Begleitbriefe mit; die Handelsschiffe mußten die schwarze, durch ein weißes Kreuz gevierte Schiffsflagge der Stadt hissen.

Die Verteidigung der Stadt war Pflicht jedes Bürgers; so war der Rat für das Kriegswesen zuständig. Er erließ Verordnungen über den Wachdienst, über die Kriegsteuer, über die Kampfbereitschaft der Bürger, er befahl die Bürger im Felde und in der Stadt. Dem Rat war das Kampfbanner der Stadt anvertraut. Der Rat hatte für die Wehrfähigkeit der Stadt zu sorgen sowie Kampfeinheiten der Stadt für die Kriegszüge der Landesherrscher zu organisieren.

Den wichtigsten Bestandteil des Vermögens der Stadt stellten ihre Immobilien dar. In Riga gehörten sie der Stadt, den Bürgern, dem Orden, der Kirche und dem Domkapitel. Der Stadt gehörten die Stadtmauer, das Rathaus, der Hafen des Flusses Riga und später der Daugava (Düna), der Marktplatz, das Münzamt, die Waage, die Kaufhäuser, die Straßenverkaufstische, die Straßen selbst, das Fahrwasser der Daugava (Düna) innerhalb der Stadt und der Stadtmark, die kommunalen Häuser — wie die Gerberei, das Schlachthaus, das Badehaus, — der Holzplatz sowie ein Teil der Grundstücke. Die Stadt besaß auch Äcker, Wiesen, Wälder, Steinbrüche, Mühlen, Kalkbrennereien und Bienenstöcke in der Stadtmark. Der Rat kontrollierte alle Geschäfte mit dem Eigentum der Stadt. Zur Verwaltung der Stadtmark Rigas schuf der Rat gegen 1380 den Posten des Landvogts.

Die Bürger Rigas mußten eine Besitzsteuer abführen. Um Bürger Rigas zu werden, mußte man das sogenannte Bürgergeld zahlen. In die Stadtkasse kam auch die Hälfte der Strafgeelder, die andere Hälfte ging an die Stadtherren. Obwohl die Stadt selbst ihre Münzen nicht prägte, war das Münzamt alle Jahrhunderte hindurch

Stadteigentum, und den Münzmeister, der gutes Silber beschaffen sollte, belohnte der Rat aus der Stadtkasse und beaufsichtigte genau seine Arbeit.

Der Rat und die Kirche. Auf die Angelegenheiten der Kirche hatte der Rat Rigas im 13.–15. Jahrhundert keinen Einfluß. Er hatte nicht einmal das Recht, seine Meinung zur Einsetzung des Pfarrers in der St. Petrikirche zu äußern. Auch die Schule an der St. Petrikirche war ausschließlich dem Domkapitel unterstellt. Im Konfliktfall wandte sich der Erzbischof oder auch das Domkapitel an den Papst und erreichte, daß dessen Bann oder Interdikt über die Stadt verhängt wurde.

Der Eingriff der Kirche in weltliche Dinge führte dazu, daß der Rat die Reformationsbewegung aktiv unterstützte, die eine Unterordnung der Kirche unter die weltliche Macht des Landes oder der Stadt verlangte.

Besonders tatkräftig setzte sich für die neue Lehre der Ratssekretär Johann Lohmüller ein, der eine direkte Verbindung mit Martin Luther aufnahm. Luther schrieb mehrmals an die Rigenser Briefe mit seinen Anweisungen und Empfehlungen. Die Politik des Rates hatte zur Folge, daß 1525 Wolter von Plettenberg Riga das Recht zuerkannte, in der Stadt die Reformation durchzuführen. Im Zuge der Reformation schwächte sich die Macht der katholischen Landesherrscher — des Erzbischofs und des Livländischen Ordensmeisters — bedeutend ab. Seitdem war die Kirche der Stadt unterstellt, und die Geistlichen wurden zum Teil von der Stadt belohnt.

Bei den Bilderstürmen der Klöster und der Kirchen erlitten die Klosterbibliotheken, deren Bücher konfisziert wurden, erhebliche Verluste. Im März 1524 übergab der Ratsherr Paul Dreiling dem Pastor Nicolaus Ramm fünf Bücher aus dem Franziskanerkloster, damit sie zum allgemeinen Wohle reichen sollten. Mit diesem Akt war der Grundstein zur Rigaer Stadtbibliothek gelegt worden (heute die Akademische Bibliothek Lettlands).

Der Rat und die Gilden. Mit dem Wachstum Rigas erstarkten auch die Vereine der Kaufleute und der Handwerker — die Gilden. Das erste Mal, wo zur Entscheidung des Schicksals der Stadt der Rat sich nicht an die Bürger wandte, sondern nur die Vertreter der Gilden oder der erst werdenden Gilden zuzog, war zur Zeit der Belagerung Rigas im März 1330.

Der Übergang zur Ständeverwaltung — zu der des Rates und der Kaufleute-Handwerker — vollzog sich in Riga allmählich und friedlich, im Gegensatz zu Vorgängen in mehreren anderen deutschen Städten. Mit der Zeit wurde die Anwesenheit der Ältermänner und der Ältesten der Gilden in den Ratssitzungen zum unveräußerlichen Privileg. Die Vakanzen im Rat besetzten ausschließlich die Ältermänner der Großen Gilde.

In der Politik des Rates gegen die Stadtherren war die Unterstützung der Gilden sehr wichtig. Der Erzbischof von Riga und der Livländische Ordensmeister versuchten mehrmals, die Gilden vom Rat abzuspalten. Mitunter appellierte der Rat, um den Druck der Gilden abzuschwächen, an die Bürgerversammlung, obwohl diese ihre Bedeutung schon eingebüßt hatte. Die Reformation, die den Machtbereich des Rates bedeutend erweiterte, vergrößerte auch die Rolle der Gilden in der Stadtverwaltung.

Obwohl in mehr als drei Jahrhunderten die Stadtverwaltung Rigas sich weiter entwickelte, änderte sich ihre Tätigkeit nicht wesentlich bis zum Untergang des mittelalterlichen Livlands im Livländischen Krieg.

DER RIGAER RAT UNTER DER VORHERRSCHAFT POLENS, SCHWEDENS UND RUSSLANDS

(zweite Hälfte 16. Jh.—erste Hälfte 19. Jh.)

Māra CAUNE

Nach der Niederlage des Livländischen Ordens in der Schlacht bei Ermes (Ērgeme) am 2. August 1560 wurde es den örtlichen Machthabern klar, daß nur militärische Beteiligung anderer Staaten am Krieg dieses Land vor der Übermacht der Russen retten konnte. Der Livländische Ordensmeister Gotthard Kettler und der Erzbischof von Riga Wilhelm von Brandenburg beschlossen, sich Polen zu unterwerfen. Mit der Selbstauflösung des Livländischen Ordens (1562) wurde Riga unabhängig; seine Unterwerfung unter Polen erfolgte erst 20 Jahre danach. 1582 schwor die Stadt Riga Treue dem König Stephan Bathory, welcher versprach, alle Privilegien der Stadt aufrechtzuerhalten und den lutherischen Glauben nicht einzuschränken. Die Polen herrschten in Riga 39 Jahre lang.

1621 ergab sich Riga im Polnisch-Schwedischen Krieg (1600–1629) den Schweden und schwor Treue dem König Gustav II. Adolf. 1656 schlug Riga das vordringende Heer des russischen Zaren Alexei Michailowitsch zurück. Alle Ratsherren Rigas und deren Nachkommen wurden für diese Heldentat von der schwedischen Regentin Hedwig Eleonore geadelt. Auch das Stadtwappen Rigas wurde geändert: über das Kreuz und aufs Haupt des Löwen im Stadttor wurde die schwedische Königskrone gesetzt; die weiße Farbe des Wappenschildes wurde durch blau ersetzt. Die Fahne der Stadt Riga war nach 1621 blau mit einem gelben Kreuz, in dessen Mitte das kleine Stadtwappen in roter Farbe stand. Ende des 17. Jahrhunderts war die Fahne in Blau und Weiß — fortan waren das die traditionellen Farben der Stadt.

Im Nordischen Krieg (1700–1721) versuchte Rußland wiederholt, die Länder an der Ostsee und somit auch Riga zu besetzen. Am 4. Juli 1710 kapitulierte Riga. Die Bedingungen der Kapitulation garantierten die Aufrechterhaltung aller Privilegien und der Verfassung Rigas. Nach dem Nordischen Krieg änderte sich wieder das Wappen von Riga. Die schwedische Königskrone wurde durch die des russischen Kaisers ersetzt. Als Schildhalter traten jeweils die Hälften des zweiköpfigen Adlers auf.

Die Verwaltung Rigas und die zentrale Macht. In den Privilegien, die die Beziehungen Rigas mit Polen-Litauen regelten, waren durch verschiedene Paragraphen die Veränderungen in der Tätigkeit des Rates festgelegt. Der Rat behielt sein Recht, die Gesetze und "Willküren" zu ändern, aber nur mit der Zustimmung des Königs. 1582 schuf Stephan Bathory den Posten des Burggrafen. Dieser Vertreter der Interessen des Königs im Rat wurde vom König aus der Mitte der Bürgermeister gewählt. Die Adligen (auch polnische), die im Stadtgebiet Verbrechen begingen, unterlagen dem Gericht des Burggrafen. Riga hatte in einen neuen Zoll eingewilligt — das Portorium, von dem 2/3 der polnische König und 1/3 die Stadt erhielten.

Stephan Bathory verlangte die Rückgabe von zwei Kirchen an die Katholiken. Der Rat gab ihnen die Maria-Magdalena- und die St. Jakobikirche. In Riga entfalteten die Jesuiten eine aktive Tätigkeit. Die meisten Einwohner Rigas waren gegen die Rückkehr der Katholiken in die Stadt.

1621 bestätigte Gustav II. Adolf alle Privilegien Rigas.

Die Lutheraner bekamen ihre Kirchen und Besitztümer zurück. Doch die Oberherrschaft Schwedens schränkte die Selbständigkeit der Stadt bedeutend ein. Gustav II. Adolf erließ das sogenannte Reversal, das für Riga mehrere Einschränkungen und zusätzliche Kosten vorsah.

Eine besonders lästige Rechtsbeschränkung war der Aufenthalt der schwedischen Garnison in Riga, — die polnischen Truppen waren seinerzeit immer außerhalb der Stadtmauer geblieben. Im März 1629 belegte Gustav II. Adolf den Handel Rigas mit einem neuen Zoll — der Lizenz, die voll und ganz der Krone zufiel. Um die Kriegskosten zu decken, führten die Schweden im 17. Jahrhundert noch zusätzliche Zölle ein. Die Schweden bewahrten das Amt und das Gericht des Burggrafen, das Reversal nahm aber dem Rat Rigas das Recht, die Sachen der Adligen schwedischer Herkunft zu verhandeln. Zur Appellationsinstanz für die Entscheidungen des Ratsgerichts wurde das Hofgericht in Dorpat oder Stockholm. An der Behandlung außenpolitischer Probleme und gar derjenigen des Gouvernements Livland nahm der Rigaer Rat keinen Anteil mehr.

Nach der Kapitulation Rigas 1710 gegenüber den Russen, mischte sich die Zarenregierung während der ersten zwei Jahre nicht in die inneren Angelegenheiten Rigas ein. Sie übernahm nur die Eintreibung der Einkünfte von den neuen Zöllen.

Im Juni 1712 ernannte Peter I. Ilja Issajew zum Präsidenten und Oberinspektor des Rates. Er war ein Vermittler zwischen der Stadtverwaltung und dem Gouverneur, der alle Einnahmen der Stadt verwaltete, Verordnungen vom Senat und Kollegium erhielt und dafür sorgte, daß die in Riga bestehenden Handelsbeschränkungen nicht die russischen Kaufleute betrafen. Mit dem Ukas von Katharina I. vom 22. Dezember 1725 wurde das Amt und das Gericht des Burggrafen beim Rigaer Rat abgeschafft. Die Vergehen der Adligen wurden fortan im Hofgericht verhandelt, — einer Justizeinrichtung des Gouvernements.

Schwerer als in der Schwedenzeit war die militärische Einquartierungspflicht — die russischen Soldaten wurden in allen Häusern der Stadt untergebracht. Eine Ausnahme bildeten nur die Häuser des Bürgermeisters, der Ratsherren und der Adligen. Noch mehr als in der Schwedenzeit mußte Riga Geld für außerordentliche Ausgaben der russischen Krone aufbringen.

Mit der Rigaer Handelsordnung (1765) verlor der Rat das Vorrecht in der Handelsgesetzgebung und unterlag der Kontrolle des Generalgouverneurs.

Der Kampf der Gilden um Mitwirkung in der Stadtverwaltung. In der Zeit der Selbständigkeit Rigas (1562–1582) vergrößerten die Gilden wesentlich ihre Rolle bei der Entscheidung der für die Stadt wichtigen Fragen. Zum Nachteil der Gilden änderte sich die Lage, als Riga sich dem polnischen König ergab. In den Gilden gärte es. Im Dezember 1584 löste sich die Spannung in den sogenannten Kalenderunruhen auf, als auf Verlangen des Burggrafen Eck die vom Papst Gregor XIII. verkündete Kalenderreform, die bislang vom Rat verzögert worden war, in Riga eingeführt wurde. Die Vertreter der Gilden erklärten den Einwohnern, durch Einführung des reformierten Kalenders versuche die polnische Regierung mit Hilfe des bestochenen Rates den katholischen Glauben in der Stadt wiederherzustellen.

Als der Rat und die Katholiken in der St. Jakobikirche nach dem neuen Kalender Weihnachten feierten, drang eine Volksmenge ins Gotteshaus ein und begann einen Bildersturm. Die Anführer der Rebellen waren die Ältermänner der Großen Gilde Martin Giese und Hans Brinken, aus der Kleinen Gilde — Hans Sengeisen. Die soziale Zugehörigkeit der Anführer der Unruhen und der dem Rat aufgezwungene Vertrag vom 23. Januar 1585 zeigten, daß die Proklamation der Verteidigung der evangelischen Lehre nur ein Vorwand war, um eine Abänderung der Stadtverfassung zugunsten der Gilden zu erlangen. Die meisten Paragraphen des Vertrags bestimmten die Gleichberechtigung der Gilden und des Rates in der Verwaltung der Stadt, vor allem aber in der Kontrolle der Finanzen. Jedes Geldgeschäft wurde von den Vertretern beider Gilden streng beaufsichtigt.

Das Eintreffen polnischer Kommissare und Truppen in Riga am 17. Juli 1589 machte den Unruhen ein Ende. Über mehrere Anführer der Opposition wurde das Todesurteil vollstreckt, andere entflohen. Am 26. August wurde vom Rat und von den Gilden "Der Vergleich des Hl.-Severin-Tages" unterzeichnet. Die Gilden verloren auch die noch vor den Unruhen erworbenen Rechte.

1592 gelang es den Bürgern, ihre Rolle bei der Verwaltung der gemeinsamen Kasse zu vergrößern. 1604 wurde zwischen dem Rat und den Gilden ein neuer Vertrag über die aktive Mitarbeit der Vertreter der

Gilden in der Finanzverwaltung der Stadt geschlossen. Der langwierigste Konflikt zwischen der Opposition der Bürger und dem Rat spielte sich in den 70er Jahren des 17. Jahrhunderts sowohl in Riga als auch am königlichen Hof in Stockholm ab. Dann wurde für die Finanzverwaltung Rigas ein "Stadtkassakollegium" gegründet, das auch in den folgenden Jahrhunderten seine Tätigkeit fortsetzte. Ende des 17. Jahrhunderts hörte die Opposition auf.

Die Struktur und die Kompetenzen des Rates. Bis zum letzten Viertel des 18. Jahrhunderts blieb die Verwaltungsorganisation des Rigaer Rates, die sich bereits bis zum 16. Jahrhundert formiert hatte, fast unerschüttert. Darin waren die drei örtlichen Stände der deutschen Bürger vertreten: der Rat, die Große Gilde, die Kleine Gilde.

Der Rat war zuständig für die Gesetzgebung, die Verwaltung, die Rechtssprechung und die Finanzen. Die Ordnung für die Besetzung der vakanten Stellen im Rat hatte sich nicht geändert. Die Wähler des Rates waren nur seine Mitglieder, und die freien Stellen wurden in der Regel von den Söhnen und Verwandten der Ratsherren besetzt. Das waren einige, meist miteinander verwandte Familien. Mehrere von ihnen blieben in der Verwaltung Rigas sogar mehrere Jahrhunderte lang. Im 17.–18. Jahrhundert änderte sich der Umfang des Rates nicht wesentlich. Der Rat bestand aus vier Bürgermeistern und 14–16 Ratsherren.

Der Aufbau des Rates wurde komplizierter. Zur Leitung einzelner Wirtschafts- und Verwaltungszweige der Stadt wurde im 17. Jahrhundert ein dem Rat untergebenes System von administrativen und juristischen Behörden gebildet: Gerichte, Kollegien und Inspektionen.

Die führenden Posten in der Verwaltung Rigas nahmen die Ratsherren ein, deren Arbeit von den Bürgermeistern beaufsichtigt wurde. Jeder Bürgermeister und Ratsherr mußte mehrere Ämter in den administrativen und juristischen Institutionen übernehmen, weil ihre Zahl größer als die der Mitglieder des Rates war. Mit dem Wechsel der höheren politischen Mächte wurden einige Ämter abgeändert. 1725 wurden das Amt und das Gericht des Burggrafen abgeschafft. Im 18. Jahrhundert war kein Münzherr mehr nötig.

Der Rat war die höchste Instanz in Strafsachen. In einzelnen Zivilsachen ging die Appellation an das königliche Gericht in Stockholm, im 18. Jahrhundert —

an das staatliche Justizkollegium in St. Petersburg. Außerdem gab es verschiedene niedrigere Gerichte, für die das Ratsgericht die Appellationsinstanz war. Die Finanzen Rigas verwaltete das Stadtkassakollegium. Die Landvogtei verwaltete die Besitztümer der Stadt im Patrimonialgebiet. Die Munsterei war für das Kriegswesen zuständig. Für die Einquartierung der Garnison sorgten vier Quartierherren. Das Wettgericht entschied alle Streitigkeiten beim Kauf und Verkauf. Öffentlicher Waagen, Maße und Gelder nahm sich die Kämmerei an. Alle Streitsachen der Zünfte kamen zuerst vor das Amtsgericht. Für den Gesundheitsschutz und die Sanitätsbedingungen der Einwohner sorgten mehrere Institutionen. Spezielle Inspektionen beaufsichtigten die Wasserversorgung, den Zustand der Rīdziņa (ehemaliger Riga-Fluß), die Pferdeställe und das Gefängnis der Stadt. In der Sozialfürsorge spielte das Waisengericht die führende Rolle. Der Rat verwaltete auch das Bildungswesen, die städtische Buchdruckerei u. a. Das städtische Konsistorium verhandelte Familienstreitigkeiten und andere eherechtliche Sachen.

Unter der Macht zentralisierter, bürokratischer Staaten hatte sich die Kanzlei erweitert. Die Obere und die Untere Kanzlei zählten im ganzen 9–10 Personen. Die Obersekretäre der Kanzlei waren hochgebildete Menschen. Eine der markantesten Persönlichkeiten war der Obersekretär und spätere Syndikus David Hilchen (1561–1610). 1588 gründete er in Riga die erste Buchdruckerei, verfaßte selbst mehrere rechtswissenschaftliche sowie humanistisch-literarische Werke. Hilchens Schwiegervater war der Burggraf Franz Nyenstede (1540–1622), der die ausführlichste Beschreibung der Kalenderunruhen hinterlassen hat.

Im 16.–18. Jahrhundert erfolgte die Weiterentwicklung des Rigaer Stadtarchivs. 1647 wurde das Amt des Stadtarchivars geschaffen; es wurden die ersten Archivlisten erstellt.

Die Verwaltung Rigas zur Zeit der Statthalterschaft (1787–1797). Katharina II. (1762–1796) war bestrebt, im ganzen Staat eine gleichartige und einheitliche Verwaltung mit der Kaiserin selbst an der Spitze einzuführen. Das Territorium des Imperiums wurde in sogenannte Statthalterschaften eingeteilt, die je nach der Einwohnerzahl aus einem bis drei Gouvernements bestanden. Die baltischen Gouvernements wurden 1783 in die Revaler und in die Rigaer Statthalterschaft umbenannt.

Die höchste örtliche Macht besaß der Generalgouverneur. Die Städte wurden einer Gouvernementsbehörde unterstellt — dem Gouvernementsmagistrat.

1785 erließ Katharina II. den Befehl zur Einführung der Städteordnung, die bestimmte, daß alle drei Jahre die wahlberechtigten Einwohner der Stadt das Stadtoberhaupt, den allgemeinen Stadtrat und den Stadtmagistrat, — eine Institution, die das Rechtswesen versah, — wählen sollen. Die Polizei wurde vom Gericht abgetrennt.

Der allgemeine Stadtrat mußte einen sechsstimmigen Rat wählen, der sich mit der Wirtschaft der Stadt befaßte. Die Mitgliederzahl des sechsstimmigen Rates war durch die Einteilung der Einwohner der Stadt in sechs Klassen bedingt. Das Wahlrecht besaßen ab 25 Jahren diejenigen, die jährlich mindestens 50 Rubel Steuern zahlten.

Das Gesetz trat ab 1787 in der Rigaer und in der Revaler Statthalterschaft in Kraft. Die Reorganisierung der Verwaltung geschah in Riga stufenweise, anfangs wurden mehrere Einrichtungen des Rates beibehalten, einige wurden reformiert und danach wiederhergestellt. Von den früheren Gerichten wurden das Waisengericht und das Konsistorium übernommen. Die Verwaltung Rigas war der Kontrolle des Gouverneurs unterstellt.

Paul I. schaffte am 28. Oktober 1796 die Statthalterschaft ab. Die Mängel des durch die Statthalterschaft gebildeten Verwaltungssystems beförderten die Wiederherstellung der alten Verwaltung. Doch im 19. Jahrhundert zeigte es sich, daß die alte Verwaltung nicht im Stande war, die mannigfaltigen Probleme der stark gewachsenen Stadt zu lösen.

DIE BILDUNG DES RIGAER STADTRATS (DER DOME) UND SEINE TÄTIGKEIT

(zweite Hälfte 19. Jh.–1918)

Dzidra OZOLIŅA

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts entfaltete sich Riga zu einer für das ganze russische Imperium bedeutenden Industrie- und Hafengroßstadt. Der nationale Bestand ihrer Einwohner war nicht einheitlich, es dominierten darin Deutsche, Letten und Russen. Allmählich

wuchs das Gewicht der Letten und Russen unter den wohlhabenden Städtern. Riga wurde zum Mittelpunkt der lettischen Nationalbewegung. Unter dem Einfluß der Revolution von 1905 in Rußland nahmen politische Parteien ihre Tätigkeit auf und schalteten sich auch in die Bildung der Stadtverwaltung ein. Doch am Vorabend des Ersten Weltkrieges verstärkte sich die von der russischen Regierung betriebene Politik der Russifizierung in den Randgebieten des Staates, während gleichzeitig die Zahl der Industriebetriebe und der Einwohner der Städte zunahm. Der Anfang des Weltkrieges im Jahre 1914 entfesselte einen Flüchtlingsstrom aus den von Kampfhandlungen erfaßten Gebieten in Polen, Litauen und Kurland durch Riga in das Innere Rußlands. Im Herbst 1915 stabilisierte sich die Front längs der Daugava (Düna) und umgab im Halbkreis Riga. Die langen Kriegsjahre und der wirtschaftliche Ruin im russischen Imperium lösten im Februar 1917 eine Revolution aus, welche die Abdankung des Zaren zur Folge hatte. In Riga, wie im ganzen Imperium, wurden verschiedene politische Kräfte aktiv; im Volk wuchs die Wirkung der von den Sozialdemokraten-Bolschewiken verbreiteten Ideen. Im September besetzten deutsche Truppen Riga. Der Weltkrieg endete im November 1918, und im Waffenstillstandsvertrag verpflichtete sich Deutschland, seine Truppen aus dem Baltikum zurückzuziehen, doch blieb die Macht vorläufig in den Händen der deutschen Militärbehörden.

Der Rat in der Mitte des 19. Jahrhunderts. In der Mitte des 19. Jahrhunderts zeigte sich, daß der Rat den neuen Verhältnissen nicht gewachsen war. Bei der rapiden Zunahme der Einwohnerzahl hatten nur 1,8% aller Einwohner die Möglichkeit, an der Stadtverwaltung teilzunehmen. Der Rat konnte die immer wachsenden administrativen, richterlichen, polizeilichen und wirtschaftlichen Funktionen nicht mehr bewältigen. Das auf Standesprivilegien basierende Verwaltungssystem befriedigte weder die außerhalb der Gilden stehenden Handwerker und Industriellen, noch das werdende lettische Bürgertum und auch nicht die russische Regierung, die bestrebt war, in die baltischen Gouvernements das für den ganzen Staat typische Verwaltungssystem einzuführen.

Die russische Städteordnung und die Bildung des Rigaer Stadtrats. 1870 wurde in Rußland die neue Städteordnung eingeführt, die auf vier Jahre gewählte

Verwaltungsorgane vorsah: den Stadtrat (die Dome) (in Riga im Umfang von 72 Mitgliedern) und das Stadtamt mit dem Stadtoberhaupt an der Spitze. Für die einzelnen Zweigstellen wurden Kommissionen gebildet, die dem Stadtamt unterstellt waren. Das Wahlrecht erhielten die Bürger Rußlands, die ein Eigentum von gewissem Umfang in der Stadt besaßen und keine Schulden hatten, sowie juristische Personen. Die Wähler wurden nach der Höhe der Steuerzahlung in drei Klassen eingeteilt, von denen jede ein Drittel des Gesamtbetrags der Steuern zahlte und die gleiche Zahl der Ratsherren wählte. Der Stadtrat war ein verordnendes, das Stadtamt — ein ausübendes Organ. Das Gesetz schränkte die Handlungsfreiheit der Stadtverwaltung ein, indem es sie vom Gouverneur und von der von ihm geleiteten Aufsichtseinrichtung — der Verwaltung der Stadtangelegenheiten des Gouvernements — abhängig machte. Mit dem Ukas des Zaren vom 26. März 1877 wurde die Städteordnung Rußlands auf die baltischen Gouvernements ausgedehnt, unter Beibehaltung einzelner Besonderheiten: als richterliche Einrichtung wirkte der Rat weiter fort, in den Verwaltungsbehörden war die deutsche Sprache zulässig usw. Aber nach dem Tod des liberalen Zaren Alexander II. im Jahre 1881 führte sein Nachfolger Alexander III. eine planmäßige Russifizierung der baltischen Gouvernements durch. Amtspersonen, die sich widersetzten, wurden ihres Amtes enthoben. 1889 wurde der Rat aufgelöst und das russische Justiz- und Polizeiverwaltungssystem eingeführt; in der Geschäftsführung wurde die deutsche Sprache durch die russische ersetzt.

Die 1892 unter der in Rußland herrschenden politischen Reaktion angenommene neue Städteordnung verringerte entscheidend die Zahl der wahlberechtigten Bürger, indem der Wahlzensus auf den Besitz von 1500 Rubel erhöht und das Wahlrecht ausnahmslos allen Juden entzogen wurde. So nahm die Abhängigkeit der Stadtverwaltung vom Innenministerium und vom Livländischen Gouverneur zu. Die Zahl der Rigaer Ratsherren wurde auf 80 erhöht. Das neue Gesetz wurde sofort auf die Stadt Riga ausgedehnt und war, — abgesehen von geringfügigen Veränderungen, — bis zum Ersten Weltkrieg in Kraft.

Die Wahl des Rigaer Stadtrats. Laut der Städteordnung von 1870 fand in Riga die erste Wahl für den Stadtrat (die Dome) im Jahre 1878 statt. Das Stimmrecht

hatten 5212 Personen (3,4% der Gesamtzahl der Einwohner), Wähler der 3. Klasse waren 4410. Sowohl nach der ersten Wahl als auch nach den weiteren Wahlen erlangten die Deutschen eine bedrückende Mehrheit im Stadtrat; die Letten, Russen und Juden — nur je 2–5 Plätze. Nach der Einführung der russischen Städteordnung von 1892 verringerte sich die Zahl der Stimmberechtigten (bei der Wahl von 1893 — 2371) sowie die Aktivität der Wähler (1893 — 36%, 1897 — 25%). Mit dem Anstieg der Zahl der wohlhabenden und somit stimmungsfähigen Rigenser und dem Anteil der Letten unter ihnen wurde die Wahl des Stadtrats zu Beginn des 20. Jahrhunderts zu einem der spannendsten Momente im Leben der Stadt. Auch die Aktivität der Wähler nahm zu (1901 — 61,4%, 1913 — 87,3%). Es verstärkte sich der Kampf zwischen den deutschen und den lettischen Wahlkomitees; den letzteren traten auch Vertreter der Gruppierungen der Russen und anderer Nationalitäten bei. Keine Eintracht herrschte unter den lettischen Wählern, von denen ein Teil gemeinsam mit den deutschen Wählern auftrat. 1907 wurde vom Stadtrat zum ersten Mal ein Lette in die Stadtverwaltung gewählt. 1913 fand die letzte Wahl des Rigaer Stadtrats vor dem Ersten Weltkrieg statt. Der Anteil der Letten unter den Einwohnern erreichte 42%, und von den 5200 Wählern waren ungefähr 2400 Letten. Die lettische Wahlliste hatte bei dieser Wahl den größten Erfolg — 41,9% Stimmen.

Die Struktur und der Bestand der Verwaltung Rigas.

Das Stadtamt bestand anfangs aus fünf, ab 1892 aber — aus neun Mitgliedern. Sie leiteten die Arbeit der Kommissionen. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts gab es in Riga 24 beständige Kommissionen, die das Eigentum der Stadt, die Steuern, die öffentlichen Gebäude, die Privatbauten, den Handel, die Industrie, die Wohnungsangelegenheiten usw. beaufsichtigten. Dem Stadtamt waren auch die Bildungsanstalten, medizinische Behörden und Einrichtungen der sozialen Fürsorge unterstellt. 1914 beschäftigte die Stadt 2805 Personen.

Die Kompetenzen und die Tätigkeit der Stadtverwaltung Rigas.

Zu den direkten Aufgaben der Stadtverwaltung gehörten die Maßnahmen zur Entwicklung der Infrastruktur der Stadt, die Gewährleistung der Brandsicherheit, die Oberaufsicht über das Bauwesen der Stadt, die soziale Fürsorge für die Einwohner usw. Der Gesamtumfang des Stadthaushalts stieg von 1,4 Millio-

nen Rubel im Jahre 1879 auf 12,8 Millionen Rubel im Jahre 1913. In überwiegendem Maße waren dies Steuern und Abgaben. Im Haushalt Rigas wurde immer größeres Gewicht auf Einnahmen aus dem Stadteigentum gelegt; die größten Einkünfte aber waren aus kommerziellen Unternehmen und aus der Kommunalwirtschaft. Das zeugte vom Anstieg der Munizipalisierung der Unternehmen in der Stadt. Die Stadt selbst plante und richtete die Wasser- und Gasversorgung ein, eröffnete eine neue Pfandleihanstalt und den Schlachthof, profitierte von den in ihrem Besitz befindlichen Kreditanstalten usw. Infolge der rapiden Entwicklung der Stadtunternehmen wurde 1904 eine spezielle Verwaltung dieser Unternehmen gebildet. Im Hinblick auf die Ausgaben der Stadt wurden erhebliche Summen für die Unterhaltung der Polizei, die Versorgung der Truppenteile sowie auch für die Institutionen der Kultur, der Bildung und der sozialen Fürsorge ausgegeben.

Infolge der stürmischen Entwicklung der Stadt stellten sich vor die Verwaltung neue Aufgaben in verschiedenen Bereichen der Kommunalwirtschaft: im Blick auf eine Bebauungsordnung, die Befestigung des Straßenbelages usw. Die Stadtverwaltung baute aus eigenen Mitteln mehrere Gesundheitsfürsorgeanstalten, Schulen, Theater, das Kunstmuseum der Stadt, Wassertürme, Märkte u. a. Eine der wichtigsten Aufgaben war die Frage des Verkehrs. 1896 wurde die eiserne Pontonbrücke errichtet, aktiv verlief der Kleinschiffsverkehr. 1882 wurde die Pferdetrambahn eröffnet, der Omnibusverkehr entwickelte sich weiter, im Sommer 1901 kam die elektrische Straßenbahn. Große Aufmerksamkeit wurde der Versorgung der Stadt mit Gas und Strom geschenkt. 1904 wurde eine neue Grundwasserleitung angelegt, deren Gesamtlänge im Jahre 1913 289 km erreichte. Die Gesamtlänge des Kanalisationsnetzes betrug in dieser Zeit 90,6 km.

Der Erste Weltkrieg und die Verwaltung Rigas. Das friedliche Leben der Stadt wurde durch den Ausbruch des Weltkrieges im Sommer 1914 unterbrochen. Veränderungen im Gemeinschaftsleben wurden durch die von der Regierung betriebene Antideutschenkampagne, durch den darauffolgenden Flüchtlingsstrom, durch die Evakuierung der Unternehmen und der Behörden verursacht. Auf Geheiß der Militärbehörden wurden die meisten Flußschiffe, Straßenbahnwagen, Kraftwerke, Schienen beschlagnahmt; die Pontonbrücke wurde

weggeschleppt. Gemeinnützige Arbeiten wurden eingestellt, und die Verwaltung mußte die durch den Krieg verursachten Probleme bewältigen. 1916 wurde Andrejs Krastkalns Stadtoberhaupt, — der erste Lette in der Geschichte der Verwaltung Rigas. Eine Nahrungskrise griff um sich und wurde 1917 katastrophal. Sie wurde durch den ständigen Flüchtlingsstrom erheblich verschärft. Im Juli 1917 zählte Riga 209 721 Einwohner, von denen 23,5% Flüchtlinge waren. Die Budgeteinnahmen verringerten sich zusehends, dazu kamen Ausgaben militärischen Charakters. Nach dem Fall der Zarenregierung im Februar 1917 bildeten gesellschaftliche Organisationen im April einen provisorischen Stadtrat. Im August fand aufgrund der von der Provisorischen Regierung Rußlands erlassenen Verordnungen über die Wahlen der Stadtorgane die erste allgemeine, direkte, gleiche und geheime Wahl der 120 Ratsmitglieder statt. Die meisten Plätze im Stadtrat (49) erhielten die Sozialdemokraten-Bolschewiken. Doch der neue Stadtrat trat seinen Dienst nicht an, denn am 3. September wurde die Stadt von deutschen Truppen besetzt. Die Tätigkeit der Verwaltung wurde eingestellt, deutsche Militärbehörden übernahmen die Macht.

Im Herbst 1917 unterstützten mehrere deutsche Organisationen in Riga den Anschluß des Baltikums an Deutschland. Ein gleicher Wunsch wurde am 20. März 1918 von den im Jahre 1913 gewählten Ratsherren geäußert. Doch die krassen Veränderungen der politischen und militärischen Lage verhinderten die Ausführung dieses Vorhabens.

DIE VERWALTUNG DER STADT RIGA IN DER REPUBLIK LETTLAND (1918–1940)

Ēriks JĒKABSONS,
Dzidra OZOLIŅA

Die Hauptstadt der am 18. November 1918 zur Zeit der deutschen Besatzung proklamierten Republik Lettland Riga wurde im Januar 1919 von der Roten Armee eingenommen, in deren Gewalt sie bis zum 22. Mai blieb, bis die der Lettischen Provisorischen Regierung feindlich gesinnte baltische Landeswehr in die Stadt einzog.

Erst nach dem Sieg der estnisch-lettischen Truppen über die Deutschen Ende Juni 1919 bei Cēsis (Wenden) kehrte die Provisorische Regierung nach Riga zurück und übernahm die Staatsführung. Im Herbst 1919 wurde Riga von der von Paul Bermondts kommandierten russischen Westarmee überfallen, die sich zum Ziel setzte, den Einfluß Deutschlands im Baltikum und die Monarchie in Rußland wiederherzustellen. Die lettische Armee befreite im November 1919 Lettland von den Bermondts-truppen und im Januar 1920 von der Roten Armee. Am 11. August 1920 wurde in Riga der Friedensvertrag zwischen Lettland und Rußland unterzeichnet. Die Regierung begann nun die Wiederherstellung des kriegszerstörten Wirtschaftslebens.

Die Gesetzgebung im Staat erfolgte durch ein demokratisch gewähltes Parlament (bis 1922 — Verfassungsgebende Versammlung, später — Saeima). Doch am 15. Mai 1934 führte der Ministerpräsident Kārlis Ulmanis, der die Mängel des parlamentarischen Systems zum Vorwand nahm, einen Staatsstreich durch; er verhängte den Kriegszustand und verbot die Tätigkeit der politischen Parteien. Es wurde eine autoritäre Ordnung eingeführt, gekennzeichnet durch die anwachsende Rolle des Staates im Leben des Landes, eine gewisse Einschränkung der Bürgerrechte und eine Lettifizierung aller Lebensbereiche. 1936 übernahm Kārlis Ulmanis auch das Amt des Staatspräsidenten.

Die Verwaltung Rigas während des Befreiungskrieges. Gleich nach der Proklamierung der Republik Lettland am 18. November 1918 bildeten die Vertreter der politischen Parteien und der gesellschaftlichen Organisationen einen provisorischen Rigaer Stadtrat, dessen Mitglieder in der Mehrzahl nach dem Einzug der Roten Armee die Stadt verließen. In der Sowjetzeit, den ersten Monaten des Jahres 1919, wurde das Stadtleben vom Rigaer Deputiertensowjet der Arbeiter geleitet; unter der deutschen Herrschaft im Mai–Juli 1919 lag die Macht in den Händen des Militärgouverneurs.

Die Wahl des Stadtrats. Nach dem Sieg bei Cēsis (Wenden) nahm Ende Juni 1919 der provisorische Stadtrat seine Tätigkeit wieder auf, er wählte das Stadttamt und begann den Wiederaufbau der Wirtschaft. Die erste Wahl des Stadtrats fand im Januar 1920 statt unter Beteiligung von Personen ab 21 Jahren, die einen Stadtrat aus 90 (ab 1931 — 100) Mitgliedern auf zwei, ab 1923 auf drei, ab 1931 auf vier Jahre wählten.

Struktur und Tätigkeit der Stadtverwaltung. Die Stadtverwaltung bestand aus dem Stadtrat (der Dome), dem Stadttamt, dem Stadtoberhaupt (er war auch der Vorsitzende des Stadttamts) und der Revisionskommission. Die ganze Verwaltung der Stadt oblag direkt dem Stadttamt.

Zur Lösung einzelner Fragen bestanden bei dem Stadttamt spezielle Abteilungen, die für die Finanzen und Immobilien der Stadt, für Bildung, soziale Fürsorge usw. zuständig waren. Die Revisionskommission überwachte die Gesetzlichkeit der Tätigkeit der Verwaltung und der ihr unterstehenden Behörden. Die Stadtverwaltung war dem Selbstverwaltungsdepartement des Innenministeriums unterstellt.

Die Stadtverwaltung nach dem 15. Mai 1934. Die Tätigkeit des demokratisch gewählten Stadtrats wurde durch den Staatsstreich vom 15. Mai 1934 unterbrochen. Danach wurde die Tätigkeit der Stadträte zeitweilig eingestellt, ihre Vollmachten wurden von den Stadtämtern übernommen. Die Mitglieder des Stadttamts und andere Amtspersonen der Stadt wurden vom Innenminister ins Amt gesetzt, das Stadtoberhaupt — von der Regierung. Die Vollmachten des Stadtoberhauptes wurden bedeutend erweitert. Die Abteilungen des Stadttamts wurden in Ämter umbenannt. Die Stadtverwaltung schenkte große Aufmerksamkeit der Lettifizierung aller Bereiche des Stadtlebens.

Durch die im Herbst 1939 vorgenommenen Veränderungen in der Gesetzgebung wurde das Amt des Stadtoberhauptes von Riga in das Amt des Großältesten umgewandelt, wobei die Vollmachten dieser Amtsperson noch mehr erweitert wurden. Für Riga, in dem 1/5 der Bevölkerung des Staates wohnte und dessen Haushalt über 1/4 des Staatshaushalts betrug, war die Dienstzeit einer Amtsperson der Stadt nicht beschränkt, wie in anderen Städten. Es wurde ein Stadtbeirat gebildet — als Institution der Vertretung der Einwohner mit beratendem Recht in den Fragen des Haushalts, der Steuern, des Bauwesens u. a.

Die wirtschaftliche Tätigkeit der Stadtverwaltung Rigas. Während der demokratischen Entwicklungsphase des Staates waren für das Wirtschaftsleben Rigas — wie für die Wirtschaftsentwicklung des Staates im Ganzen — folgende Etappen kennzeichnend: bis 1922 — die Zeit des Wiederaufbaus, 1923–1930 — die Periode des Aufschwungs, 1930–1933 — die Wirtschafts-

krise. In der Wirtschaft der Stadt war 1934–1940 ein Aufschwung wahrzunehmen; — nach der Wirtschaftskrise herrschten günstige Bedingungen, ebenso wurde durch die Gesetzgebung der autoritären Staatsführung das Wirtschaftsleben gefördert. Seit dem Herbst 1939 stand dieses unter dem Einfluß des Kriegsausbruchs in Europa.

Seit 1923 war der Haushalt der Stadt ausgewogen. Ungefähr 75% der Einnahmen kamen durch Steuern, Abgaben und den Profit der kommunalen Unternehmen in die Stadtkasse. Die Ausgaben für Bildung, Kultur und soziale Fürsorge wuchsen erheblich. Die Stadtverwaltung unterhielt die Grundschulen, die Gymnasien, die Schulen für behinderte Kinder, die Altersheime, die Kinderheime, die Kindergärten, die Bibliotheken und andere Kulturanstalten, sie zahlte Beihilfen für bedürftige Familien.

Erhebliche Mittel wurden für die Ausbesserung der Straßen, für die Erweiterung der Strom- und Gasversorgung ausgegeben. Der Gesamtumfang der Gasproduktion wuchs von 1,8 Millionen Kubikmetern im Jahre 1920 auf 6,3 Millionen Kubikmetern im Jahre 1937. Nach und nach wurde das Kraftwerk modernisiert. Seine Kapazität erreichte 1938 124,5 Millionen Kilowattstunden (1921 — nur 11,1 Millionen Kilowattstunden). Auch in die Wasserversorgung und den Ausbau des Kanalisationsnetzes investierte die Stadtverwaltung ansehnliche Summen, und Ende der 30er Jahre erreichte die Gesamtlänge der Wasserleitung 405 km, die des Kanalisationsnetzes — 142,4 km.

Die Stadt betrieb auch den Bau und die Wiederherstellung der Wohnhäuser, Märkte, Krankenhäuser u. a. 1930 wurde der Zentralmarkt — eines der modernsten Marktgebäude in Europa — eröffnet.

Die Intensität des Stadtverkehrs verstärkte sich. 1931 übernahm die Stadt den Straßenbahnverkehr, Ende der 30er Jahre erreichte die Gesamtlänge der Linien 87 km. 1938 beförderten die Straßenbahnen 40 Millionen, die Kraftomnibusse 29,2 Millionen Fahrgäste pro Jahr. Ende der 20er Jahre übernahm die Stadt auch den größten Teil des Busverkehrs und modernisierte ihn erheblich. In die Kasse der Stadtverwaltung strömten auch Mittel aus dem Flußschiff-, dem Taxi- und dem Fuhrmannsverkehr. Die Stadt baute aus ihren Mitteln mehrere Brücken und unterhielt zirka 400 Brücken verschiedener Größe.

In der 20-jährigen Periode friedlicher Entwicklung war die Hauptstadt Lettlands zu einer modernen europäischen Stadt mit hochentwickelter Infrastruktur und sozialen Diensten geworden. Dies hatte die Stadtverwaltung durch intensive Arbeit und rationelle Wirtschaftsführung erreicht, indem sie im Rahmen des ihr Möglichen in die Wirtschaftsstrukturen der Stadt beträchtliche finanzielle Mittel investierte.

DIE REORGANISATION DER VERWALTUNG RIGAS IM ERSTEN JAHR DER SOWJETMACHT

(Juni 1940–Juni 1941)

Daina BLEIERE

Nachdem die Rote Armee Lettland und seine Hauptstadt Riga am 17. Juni 1940 besetzt hatte, funktionierten alle Strukturen der Staatsmacht Lettlands formell weiter. Doch ihre Handlungsfähigkeit war gelähmt, denn sie unterlagen einer Kontrolle der Gesandtschaft der UdSSR und der Armee.

Die von der Gesandtschaft der UdSSR und dem Emissär Moskaus, Andrei Wischinskij, gebildete lettische Regierung betrieb die Demontage der Strukturen der Staatsmacht, — dabei wurde die Verwaltung der Hauptstadt Riga abgelöst.

Die ersten Veränderungen im Stadtamt. Am 4. Juli 1940 wurde zum Großältesten Rigas ein Kommunist — Jānis Pupurs — eingesetzt. Bis zum 22. Juli wurde das neue Stadtamt gebildet, dessen Mitglieder Kommunisten oder der Kommunistischen Partei nahestehende Leute waren. In den unteren Instanzen blieben vorläufig mehrere führende und die meisten untergeordneten Amtspersonen der alten Stadtverwaltung in ihrem Amt.

Die Verwaltungsstruktur der Stadt Riga blieb bis zur Einstellung ihrer Tätigkeit, abgesehen von geringfügigen Veränderungen, die alte. Um den Forderungen des Sowjetsystems gerecht zu werden, bildete man bei dem Stadtamt eine Plankommission, einen Kadersektor sowie auch andere neue Struktureinheiten.

Bildung der provisorischen Vollzugskomitees der Stadt Riga und ihrer Rayons. Am 27. November

1940 erließ das Präsidium des Obersten Sowjets der Lettischen SSR ein Dekret über die Bildung der provisorischen Vollzugskomitees der Städte und Kreise. Am 29. November fand die erste Sitzung des Rigaer Vollzugskomitees statt, auf der das Stadtamt seine Vollmachten ablegen mußte.

Im Dezember 1940 wurden die Verwaltungen des Vollzugskomitees der Stadt reorganisiert. Sie wurden in Abteilungen umbenannt, denen die Produktionsstruktureinheiten unterstellt wurden: die Trusts und die Kontore. Am 18. April 1941 bildete das Vollzugskomitee der Stadt Kommissionen, in die man Aktivisten aus Unternehmen, Anstalten und Behörden einschaltete. Sie mußten angeblich die Vertretung der Einwohner gewährleisten bzw. dies imitieren.

Mit der Einteilung Rigas in sechs administrativ-territoriale Rayons wurde am 9. Januar 1941 auch der Bestand der Vollzugskomitees bestätigt. Zu dieser Zeit zählte Riga nur 335 000 Einwohner; durch sechs Rayonvollzugskomitees wurde die Verwaltung der Stadt nur unübersichtlicher.

Nach der Gründung der provisorischen Rayonvollzugskomitees und nachdem die Verstaatlichung der Wohnungen, der Krankenhäuser, der Schulen u.ä. abgeschlossen war, nahm die Zahl der in der Stadtverwaltung und in den produzierenden Struktureinheiten Beschäftigten sehr schnell zu.

Die Rolle der Kommunistischen Partei Lettlands bei der Verwaltung der Stadt. Die vollständige Einordnung der Verwaltung Rigas in das sowjetische administrative System bedeutete auch, daß alle Bereiche des Lebens unter die Kontrolle der Kommunistischen Partei kamen. Die Rolle und das Prestige der Verwaltungsinstitutionen Rigas sanken, denn sie funktionierten nur unter beständiger Aufsicht der betreffenden Instanzen der Kommunistischen Partei; es konnte kein wichtiger Beschluß ohne Zustimmung des Rigaer Stadtkomitees oder auch des Zentralkomitees der Kommunistischen (bolschewistischen) Partei Lettlands gefaßt werden. Die Arbeit des Vollzugskomitees der Stadt wurde auch dadurch eingeschränkt, daß Militärbehörden, Allunionsorganisationen und -unternehmen in ihrer Tätigkeit nicht selten den Standpunkt des Vollzugskomitees der Stadt mißachteten oder die Annahme den ihren Interessen entsprechenden Beschlüsse bei den höheren Instanzen erreichten.

Veränderungen in der Stadtwirtschaft. Die Dekrete vom 22. Juli 1940, wonach Grund und Boden als Staats-eigentum erklärt und die Verstaatlichung der Banken und der großen Industriebetriebe verordnet wurden, — auch die späteren Dekrete über die Verstaatlichung der kleinen Industriebetriebe, der Handelsunternehmen und der Häuser sowie die Auflösung der gesellschaftlichen und gemeinnützigen Organisationen, — all dies änderte wesentlich den Charakter der Wirtschaft sowie die Verwaltungsfunktionen der Stadt Riga. Einerseits verlor sie einen Teil ihres Eigentums (Grundbesitze der Stadt, Banken, Kraftwerke u. a.), andererseits war sie gezwungen, die Verwaltung solcher Bereiche zu übernehmen, mit denen sie sich früher nicht befaßt oder sie nur in beschränktem Umfang verwaltet hatte. Als Beispiel, wenn früher der Stadtverwaltung Rigas 117 Häuser gehört hatten, so kamen jetzt unter die Verwaltung der Stadt 7135 verstaatlichte Häuser.

Unter die Verwaltung des Vollzugskomitees der Stadt Riga gelangten auch die verstaatlichten Krankenhäuser, Hotels, der zoologische Garten, die ehemals privaten Garagen, Badehäuser, Gärtnereien. Aus den im Februar 1941 verstaatlichten kleinen Industriebetrieben wurden sechs Rayonindustriekombinate gebildet.

Unter den Bedingungen des zentralisierten Verwaltungssystems verlor Riga seine wirtschaftliche Selbständigkeit. Nach dem Übergang zum sowjetischen Rubel am Jahresende 1940 begannen diejenigen Zweige, die früher Überschüsse gemacht hatten, z. B. der Stadtverkehr, Verluste zu tragen. Die Stadt verlor auch mehrere andere Einnahmequellen, unter die Verwaltung der Stadt kamen solche Bereiche, die keinen Gewinn erbrachten, z. B. die Wohnungswirtschaft, die Krankenhäuser u. ä. Zur Unterhaltung dieser Wirtschaftszweige brauchte man viel mehr Mittel. Im Haushalt der Stadt entstand ein Defizit, welches durch Subventionen gedeckt wurde. So änderte sich die Struktur der Einnahmen und Ausgaben der Stadt. Auch die Prinzipien der Aufstellung des Haushalts der Stadt änderten sich.

Durch all diese Maßnahmen verschlechterte sich merkbar die Lebensqualität in Riga. Die verstaatlichten Häuser und das in die Verwaltung der Stadt übergebene Eigentum wurden viel schlechter bewirtschaftet als früher.

DIE VERWALTUNG RIGAS ZUR ZEIT DER DEUTSCHEN OKKUPATION

(Juli 1941–Oktober 1944)

Daina BLEIERE

Die Bildung der provisorischen Rigaer Stadtverwaltung. Die deutschen Truppen besetzten Riga am 1. Juli 1941. In den ersten Julitagen wurde das provisorische Stadtamt Rigas unter der Leitung des Architekten Pāvils Dreijmanis gebildet. Das Rigaer Stadtamt wollte die Struktur der Stadtverwaltung wiederherstellen, wie sie vor der sowjetischen Okkupation bestanden hatte.

Schnell wurden die Rayonvollzugskomitees der Stadt abgeschafft. Es war jedoch unmöglich, sofort die in der Sowjetzeit gebildete Stadtverwaltung völlig abzubauen, denn die Wohnhäuser mußten verwaltet und andere in der Sowjetzeit entstandene Funktionen ausgeübt werden.

Die Verwaltung Rigas in der administrativen Struktur der deutschen Okkupation. Das wiederhergestellte Stadtamt hoffte, daß es zum rechtsgültigen Stadtverwaltungsorgan werden würde. Doch das paßte nicht in die Pläne der Nazis. Auch nachdem die sogenannte lettische Stadtverwaltung gebildet war, die offiziell Landesverwaltung hieß, gehörte Riga nicht zu ihrem Kompetenzbereich.

Riga wurde direkt dem Reichskommissar Ostland und dem Ostministerium unterstellt. Anfang Juli wurde zum Oberbürgermeister der Stadt Riga der Deutschbalte Hugo Wittrock ernannt. Das lettische provisorische Rigaer Stadtamt wurde der deutschen Verwaltung Rigas einverleibt, indem Pāvils Dreijmanis zum zweiten Bürgermeister Rigas eingesetzt wurde. Der erste Bürgermeister war der reichsdeutsche Doktor Hans Windgassen. Die wichtigsten Tätigkeitsbereiche der Stadtverwaltung wurden zwischen den beiden Bürgermeistern geteilt. Mehrmals gab es Veränderungen in der Verwaltungsstruktur.

Neben den üblichen Arbeiten, die die Institutionen der Stadtverwaltung zu leisten hatten, wurden sie von dem Naziregime auch in die Durchführung seiner Rassenpolitik eingeschaltet. Von Ende September bis

Ende November 1941 übernahm die Rigaer Stadtverwaltung die Einrichtung und Versorgung des Judengettos, die Beschlagnahme des Eigentums und die Ausbeutung der Arbeit der Juden.

Das von der Sowjetmacht verstaatlichte Eigentum wurde als Staatseigentum Deutschlands betrachtet – als Kriegstrophäe; somit kam auch das Eigentum Rigas unter die Verwaltung des Reichskommissariats. Der Stadt gelang es aber, die in ihrem Besitz gewesenen Kulturanstalten, mit Ausnahme des Archivs, zurückzuerlangen. Komplizierter stand es um die Besitzungen der Stadt und um die vom Reichskommissariat verwalteten Unternehmen. Im ganzen erhielt die Stadt einen Teil ihres Eigentums infolge der Reprivatisierung zurück. Doch die Reprivatisierung war unvollständig und inkonsequent und zog sich bis zum Sommer 1944 hin.

Am 6. Oktober 1944 begann die Rote Armee Riga zu stürmen. Das Rigaer Stadtamt legte wegen Evakuierung ihre Funktionen nieder.

DIE VERWALTUNG RIGAS IN DER LETTISCHEN SSR

(Oktober 1944–Mai 1990)

Daina BLEIERE

Am 13.–15. Oktober 1944 wurde Riga von der Roten Armee besetzt. In den nachfolgenden 45 Jahren erfolgte die Entwicklung der Stadt im Rahmen der politischen und ökonomischen Ordnung der Sowjets; dies brachte Veränderungen in ihrem Aussehen und im Aufbau und auch in den Besonderheiten ihrer Verwaltung.

Die Industrie Rigas entfaltete sich nach dem Krieg stürmisch, aber der Wohnungsbau und die Entwicklung der kommunalen und sozialen Infrastruktur blieb zurück. Zur Versorgung der wachsenden Industrie mit Arbeitskräften begann ein rascher Bevölkerungszuwachs. 1950 zählte Riga schon 482 300 Einwohner, 1955 – 566 900, 1989 – 915 000.

Da in Lettland die Arbeitskraftreserven zu gering waren, wurden sie außerhalb Lettlands gesucht, vorwiegend in Rußland und Belorußland. In Riga befanden sich die Behörden des baltischen Militärgebiets und die vielen dort stationierten Truppenteile; so strömten viele

Militärpersonen in die Stadt, die sich hier auch nach ihrer Dienstzeit niederzulassen wünschten.

Der Prozentsatz an Letten unter den Rigensern sank von 63% im Jahre 1935 auf 44,5% im Jahre 1959 und auf 36,5% im Jahre 1989. Dagegen stieg der Prozentsatz an Russen von 7,4% im Jahre 1935 auf 39,4% im Jahre 1959 und auf 47,3% im Jahre 1989. Auch der Prozentsatz an Belorussen und Ukrainer war erheblich gestiegen.

Der Bevölkerungszuwachs rief Wohnungsmangel, Überlastung des Stadtverkehrs, Schwierigkeiten in der Arbeit anderer Dienste hervor. Dazu kamen die beständigen Schwierigkeiten in der Versorgung der Einwohner mit Waren und Dienstleistungen. Bei der Verteilung der begrenzten Ressourcen hatten die Zugewanderten und einige soziale Gruppen, in denen die Letten in der Minderheit waren, gewisse Vorzüge. Infolge der offiziellen Staatspolitik sowie der veränderten Nationalitätenverhältnisse wurde Russisch nicht nur zur Sprache der offiziellen Geschäftsführung, sondern auch zum dominierenden Verständigungsmittel in der Stadt.

Dieser Knoten der ökonomischen, sozialen und ethnischen Probleme rief entsprechende Spannungen hervor. Die Versuche der Behörden der Stadt, eine Verbesserung der Lebensqualität der Rigenser zu erreichen, scheiterten an den unüberwindlichen Hindernissen, die sich aus den politischen und ökonomischen Prinzipien der UdSSR ergaben, nämlich den Prinzipien der Zentralisierung und der ideologischen Vorgaben in der Behandlung ökonomischer und sozialer Fragen.

Die Wiederherstellung der Tätigkeit des provisorischen Rigaer Vollzugskomitees. In Erwartung der Einnahme Rigas wurde schon zeitig der Vorsitzende des Vollzugskomitees der Stadt Riga eingesetzt und das Personal der Vollzugskomitees der Stadt und der Rayons bereit gestellt. Die Leiter der Stadt kamen in Riga am 13. Oktober 1944 an. Die 1941 gebildete Verwaltungsstruktur Rigas wurde wiederhergestellt, auch entstanden neue, durch den Krieg bedingte Struktureinheiten.

Die Wahl und der Aufbau der Verwaltung Rigas. Im Januar 1948 fanden die ersten — seit der Sowjetokkupation im Jahre 1940 — Wahlen der lokalen Stadtsowjets statt. In Riga wurden die Sowjets der Stadt und der Rayons gewählt. Anfangs hießen sie Deputiertensowjets der Werktätigen, aber seit der Annahme der Konstitu-

tion der UdSSR von 1977 — Volksdeputiertensowjets. Die Wahlen der Deputiertensowjets fanden alle zwei Jahre statt, aber seit 1978 — jeweils nach zweieinhalb Jahren. Die Zahl der gewählten Deputierten hing von der Bevölkerungszahl ab. Die Stadtsowjets funktionierten nicht ständig, sie traten zu den Sitzungen viermal jährlich zusammen. Sie wählten die ständigen Kommissionen.

Die Deputiertenkandidaten wurden von den Parteikomitees ausgesucht, wobei darauf geachtet wurde, daß in den Stadtsowjets ein bestimmter Prozentsatz an Arbeitern, Frauen, Jugendlichen u. a. vertreten sei. Für jedes Mandat wurde nur ein Kandidat nominiert. Die tatsächliche Beteiligung der Wähler an den Wahlen beeinflusste das Endergebnis nicht. Die Stadtsowjets kontrollierten faktisch nicht die Tätigkeit der Exekutivgewalt. Sie bestätigten nur die von den Vollzugskomitees mit Zustimmung der Institutionen der Partei und der Staatsverwaltung oder gemeinsam mit diesen gefaßten Beschlüsse.

In ihrer ersten Sitzung wählten die Stadtsowjets — doch eigentlich akzeptierten sie nur — die von den Parteiinstitutionen schon im voraus eingesetzten Amtspersonen der Vollzugskomitees der Stadt und der Rayons und die vorbestimmte Struktur der Exekutivgewalt. Die Exekutivgewalt wurde mittels der Kommissionen, Abteilungen und Verwaltungen ausgeübt. Da sich die Wirtschaft der Stadt erweiterte und komplizierter wurde, erfolgte eine Reorganisierung und Neubildung der Struktureinheiten.

Die Verwaltung Rigas unter der Kontrolle der Partei und des Staates. Die Kompetenz der Verwaltungsbehörden der Stadt Riga war beschränkt. Faktisch war die Hauptinstitution der Verwaltung Rigas das Parteikomitee der Stadt, denn es erfüllte nicht nur ideologische Funktionen, sondern kontrollierte alle Bereiche des Stadtlebens. Auch der Einfluß des Rigaer Stadtkomitees der Kommunistischen Partei Lettlands war streng beschränkt, denn seine Tätigkeit mußte mit dem Zentralkomitee und dem Ministerrat abgestimmt werden. Die in Riga befindlichen Allunionsunternehmen, die Militärbehörden u. a. fügten sich weder den Verordnungen der Institutionen der Stadtverwaltung noch denen des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei Lettlands und des Ministerrates. Die gesetzlich bestimmten administrativen Sanktionen bei Nichterfüllung der Ver-

ordnungen der Machtinstitutionen der Stadt waren unwirksam.

Alle wichtigeren Maßnahmen der Stadt wurden mit Moskau — dem Zentralkomitee der Kommunistischen Partei der Sowjetunion, dem Ministerrat der UdSSR und dem Staatsplankomitee koordiniert. Diese Kontrolle war besonders streng zu Stalins Zeit, als die Verwendung sogar verhältnismäßig geringer Summen mit dem Ministerrat der UdSSR abgestimmt werden sollte. Doch auch in den nachfolgenden Jahren durfte keine wesentliche Entscheidung ohne Zustimmung Moskaus getroffen werden.

In den ersten Nachkriegsjahren war im Verwaltungsapparat der Stadt noch das Gewicht der örtlichen Kommunisten Lettlands spürbar, es kamen auch ziemlich viele Rußlandsletten dazu. Gleichzeitig nahm der Anteil der aus der UdSSR zugereisten Nichtletten in den Strukturen der Stadtverwaltung sehr schnell zu, was dadurch zu erklären ist, daß die Letten in den 40er und 50er Jahren sehr ungern in die Partei eintraten. 1953 waren in der Parteiorganisation Rigas nur 20,4% Letten; der Prozentsatz an Letten unter dem Verwaltungspersonal war noch geringer.

Die Probleme der Entwicklung Rigas und der Nationalkommunismus. Nach Stalins Tod (1953) spielte in Riga das Parteikomitee der Stadt die Hauptrolle in den Reformversuchen; es wurde aber auch von den Vollzugskomitees der Stadt und der Rayons unterstützt. Die größte Aufmerksamkeit wurde der Erlernung der lettischen Sprache und der Einschränkung des Zustroms neuer Einwohner in Riga geschenkt. Nach der Zerschlagung der Reformversuche 1959 büßten viele Funktionäre der Vollzugskomitees der Stadt und der Rayons ihre Ämter ein.

Der Rigaer Volksdeputiertensowjet zu Beginn der nationalen Wiedergeburt. In den folgenden dreißig Jahren verschärfen sich die Probleme noch mehr. Das verursachte soziale und politische Spannungen. Durch die politische Liberalisierung in der UdSSR Ende der 80er Jahre brachen diese Spannungen offen aus. Eine der ersten Aktionen, in die sich ein großer Teil der Rigaenser einschaltete, war der Kampf gegen den Bau einer Untergrundbahn in Riga 1987–1988.

Die Diskussion über die Wiederherstellung des historischen Wappens und der Staatsfahne wurde 1988 zum Brennpunkt der politischen Konfrontation. Sie

zeigte das Kräfteverhältnis im Volksdeputiertensowjet der Stadt Riga — Anhänger der Erhaltung des alten Regimes waren da in der Mehrzahl. Diese Situation spiegelte aber das wirkliche Kräfteverhältnis nicht wider. Die Demokratisierung verlangte auch, die Rolle der Volksdeputiertensowjets im Leben der Stadt wesentlich zu ändern. In dieser Hinsicht waren die Wahlen der Stadtverwaltungsorgane im Dezember 1989 ein wesentlicher Wendepunkt. Der Sieg der Lettischen Volksfront in Riga zeigte, daß die meisten Einwohner die Unabhängigkeitsbestrebungen Lettlands unterstützten.

Obwohl im Grunde das bisherige Wahlsystem beibehalten wurde, waren doch bedeutende Änderungen vorgenommen worden. Die Volksdeputiertensowjets erlangten die ihnen gebührende Rolle wieder. Jetzt bekleidete der Vorsitzende des Stadtsowjets kein rein dekoratives Amt, er wurde zur wichtigsten Amtsperson in der Stadt bzw. im Rayon. Die Wahlen der Stadtverwaltungsorgane Rigas im Dezember 1989 waren die ersten demokratischen Wahlen seit 1931. Zum ersten Mal seit dem Bestehen der Lettischen SSR hatten die Wähler die Möglichkeit, die Deputiertenkandidaten aufzustellen und beim Abstimmen zwischen mehreren Kandidaten zu wählen. Die Wahlen leiteten wesentliche Veränderungen in der Verwaltung Rigas ein.

DIE VERWALTUNG RIGAS IM ERNEUERTEN STAAT

Daina BLEIERE

Am 4. Mai 1990 nahm der Oberste Sowjet der Lettischen SSR die Deklaration über die Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Lettland an. Es begann eine Reorganisation der Strukturen der Staatsmacht und der Verwaltung des unabhängigen Lettlands, darunter auch die Stadtverwaltungsreform. Sie erstrebte eine kardinale Neuaufteilung der Rechte und Funktionen zwischen dem Ministerrat und den lokalen Volksdeputiertensowjets zugunsten der letzteren, sowie die Ausstattung der lokalen Volksdeputiertensowjets mit reellen Machtbefugnissen. Nachdem die völlige Unabhängigkeit am 21. August 1991 wiedererlangt war, ging die Reform der Stadtverwaltungen, darunter auch der

Verwaltung Rigas, weiter. Zugleich geschahen sehr große Veränderungen im Leben der Stadt, verbunden mit dem Wechsel der Eigentumsformen und den Veränderungen bei der Aufstellung des Haushalts der Stadt.

Diesen Prozeß brachten die am 15. Februar 1990 vom Obersten Sowjet angenommenen Gesetze über die Stadtverwaltung auf den Weg. Laut diesen Gesetzen änderte sich die Rolle der Volksdeputiertensowjets sowie die Struktur der Stadtverwaltung, doch die Funktionen der Stadtsowjets, der Vollzugskomitees und ihrer Vorsitzenden waren noch immer nicht deutlich abgegrenzt.

Das Gesetz vom 10. Juni 1992 "Über die Stadtverwaltung der Hauptstadt Riga" veränderte wesentlich das System der Verwaltung der Stadt. Zur höchsten Entscheidungsinstanz Rigas wurde der Rigaer Stadtrat (die Dome), der aus 60 Abgeordneten bestand. Zur exekutiven Institution wurde das Stadtamt. Anstelle der Rayonvollzugskomitees wurden Bezirksämter gebildet, die von Exekutivdirektoren geleitet wurden.

Am 19. Mai 1994 setzte das Parlament (die Saeima) die Wahlen der Stadtverwaltungsorgane auf den 29. Mai 1994 an. In Riga wurde eine einstufige Stadtverwaltung gewählt — der Rigaer Stadtrat mit 60 Abgeordneten. Die Vorsitzenden der vom Stadtrat gebildeten 11 ständigen Komitees bildeten das Präsidium des Stadtrats.

Die Funktionen der Exekutivgewalt übte der Exekutivdirektor des Stadtrats aus, seine Stellvertreter waren die Direktoren der Departements. In den Stadtbezirken fielen die Verwaltungsfunktionen den Bezirksämtern zu, die vom Stadtrat eingesetzt und von Direktoren geleitet wurden.

Bei den Wahlen 1994 waren die Rechten die erfolgreichsten. Zum Vorsitzenden des Rigaer Stadtrats wurde der Vertreter der "Bewegung für nationale Unabhängigkeit Lettlands" Māris Purgailis gewählt.

Die Stadtverwaltungswahlen im März 1997 änderten wesentlich das Kräfteverhältnis im Rigaer Stadtrat. Die meisten Mandate wurden von drei Parteien erworben, — der Koalition der Lettischen Sozialdemokratischen Partei und der Lettischen Sozialdemokratischen Arbeitspartei (11), der Vereinigung "Tēvzemei un Brīvībai" ("Für Vaterland und Freiheit") (10), der Union "Latvijas ceļš" ("Lettlands Weg") (8). Zum Vorsitzenden des Stadtrats wurde Andris Bērziņš ("Latvijas ceļš") gewählt. Die Struktur des neuen Stadtrats änderte sich

wesentlich. Der Stadtrat wählte aus seiner Mitte den Vorsitzenden und seine zwei Stellvertreter. Die Zahl der ständigen Kommissionen, deren Vorsitzende den Vorstand des Stadtrats bilden, wurde um 2 verringert. Der Stadtrat beschäftigt einen bezahlten Exekutivdirektor, dem die Exekutivdirektionen der Bezirke untergeben sind.

Zweifellos sollte die Verwaltungsstruktur Rigas vervollkommen und optimiert werden. Das ist in kurzer Zeit nicht zu bewältigen, denn die großen Bereiche der Stadtwirtschaft schaffen immer neue organisatorische Probleme, die Übergangsperiode — zusätzliche Schwierigkeiten.

DIE ADMINISTRATIVEN HÄUSER DER STADTVERWALTUNG RIGAS

Pārsla PĒTERSONE

Das Hauptgebäude der Institutionen der Stadtverwaltung (des Rates, des Stadtrats, des Stadtamts) soll nicht nur ein Ort sein, wo die praktischen Verwaltungsaufgaben bearbeitet und entschieden werden, sondern auch zugleich die Stadt selbst repräsentieren, ihr Symbol sein. Mit dem Wachstum Rigas, mit dem Wechsel der politischen Mächte, die auch die Stadtverwaltung vielfach reorganisiert haben, hat die Administration Rigas ihren Sitz mehrfach gewechselt. Im Laufe der Jahrhunderte hat sie zu ihren Bedürfnissen bald neue Häuser errichtet, bald die vorhandenen umgebaut und erweitert, bald zu anderen Zwecken gebaute Häuser gekauft und genutzt.

Das älteste Rathaus Rigas. Über die Bauzeit des ersten Rigaer Rathauses gibt es keine genauen Angaben, ebenso ist es auch nicht bekannt, wie es ausgesehen hat. Die ältesten Quellenangaben, die sein Bestehen bestätigen, beziehen sich auf 1249. Es soll an dem sogenannten Großen Tor an der Ecke der Kauf- und der Scheunenstraße gestanden haben. Der Rat benutzte dieses Haus fast hundert Jahre lang, bis es 1349/1350 der "Gesellschaft der Elenden" verkauft wurde.

Das Rathaus am Marktplatz. Über den Bau des Rathauses in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts haben sich keine Quellenangaben erhalten. Der in einer Urkunde von 1334 gebrauchte Ausdruck "das alte Rat-

sich keine Quellenangaben erhalten. Der in einer Urkunde von 1334 gebrauchte Ausdruck "das alte Rathaus" läßt schließen, daß zu dieser Zeit auch das neue Rathaus bestanden hat. Laut Eintragungen in die Kanzleibücher des Rigaer Rates von Anfang des 15. Jahrhunderts soll es am Marktplatz gestanden haben. Das Rathaus war ein zweigeschossiges Giebelhaus mit einer offenen Galerie an der bemalten Hauptfront zum Marktplatz. 1595–1598 wurde dicht neben dem Rathaus an der Ostseite ein neues Haus für die Kanzlei gebaut. Gleichzeitig wurde auch das Rathaus selbst umgebaut: es wurde ein neuer achteckiger Turm mit einer Bogengalerie und einem schmiedeeisernen Schmuck auf seiner hohen Spitze errichtet. Der große Umfang dieses Umbaus führte in den späteren Jahrhunderten zu dem Trugschluß, im 16. Jahrhundert sei ein neues Rathaus erbaut worden.

Wie die meisten öffentlichen Bauten Rigas wurde das Rathaus während der Kriege und Belagerungen beschädigt. Ende des 17. Jahrhunderts war das Rathaus schon in einem schlechten technischen Zustand. Das Haus litt auch unter dem Nordischen Krieg, insbesondere durch das heftige Bombardement der Stadt im Jahre 1710.

Das neue Rathaus. Mitte des 18. Jahrhunderts, als Riga sich von den Zerstörungen des Nordischen Krieges erholt hatte, einigten sich die Kaufleute und Ratsherren, ein neues Rathaus zu bauen, in dessen erstem Geschoß auch die Börse untergebracht werden sollte. Das Bauprojekt wurde von dem dazu berufenen Militäringenieur und Baumeister Johann Friedrich von Öttinger ausgearbeitet. Um die Baufläche zu vergrößern, wurden das alte Rathaus, die danebenstehende Stadtapotheke und zwei weitere Bauten abgetragen. Am 26. Mai 1750 wurde der Grundstein des neuen Hauses gelegt. Der aus Brandenburg gebürtige Rigaer Maurermeister Johann Peter Leicht leitete die Bauarbeiten; hier arbeiteten auch die Steinmetzen Johann Georg Haberkorn und Daniel Kurlavsky, die Bildhauer Johann Bartholomäus Berger, Jens Jakob Hinne und Jacob Ernst Meyer, der Tischlermeister Jakob Eger u. a. Die Einweihungsfeier des Rathauses fand am 11. Oktober 1765 statt. Es war dem Architekten gelungen, mit dem monumentalen zweigeschossigen Gebäude, an dessen Fassaden sowie auch in den Innenräumen bereits die Elemente des Klassizismus auftraten, ein der Stadt würdiges Sym-

bol ihrer Macht zu schaffen. Erstmals in der Architektur Rigas erschien hier die Säulenhalle oder die "große Galerie" mit dorischen Säulen. Die äußere Gestalt des Hauses war ausgesprochen einfach, hervorgehoben war nur die zentrale Achse, auf der noch ein drittes Geschoß aufgeführt wurde. Den krönenden Abschluß bildete ein Frontispiz mit dem Wappen Rigas und einem viergeschossigen Turm mit mehreren Galerien. Der Mittelteil der Hauptfassade war mit Kalkstein aus Oesel (Saaremaa), die architektonischen Details — mit dem aus Gotland verkleidet.

1793 wurde unter der Leitung des Stadtbaumeisters Christoph Haberland das Rathaus mit einer Mansarde und einem neuen schwarz glasierten Satteldach versehen. 1848–1850 wurde unter der Leitung des Stadtbaumeisters Johann Daniel Felsko das Haus mit einem dritten Geschoß und einem flachen Blechdach versehen, indem auch die Turmhöhe geändert wurde. Die Freitreppe an der Marktplatzseite wurde abgebrochen. Der Umbau umfaßte auch die Innenräume, wo nur der Sitzungssaal des Rates unverändert blieb.

Das von Johann Daniel Felsko umgebaute Rathaus diente seiner Bestimmung bis zum letzten Viertel des 19. Jahrhunderts. Nach der Auflösung des Rates und der ihr untergeordneten Behörden fanden 1899 im ersten Geschoß des Rathauses das Waisengericht und die Diskontbank der Stadt Platz, das zweite und das dritte Geschoß wurden 1890 von der Stadtverwaltung der Stadtbibliothek übergeben. Am 29. Juni 1941 brannte das ehemalige Rathaus bei den Kampfhandlungen aus. Die erhaltenen Mauern wurden 1954 abgetragen.

Ideen über den Bau eines Stadtamtshauses. Mit der Herausbildung der neuen Stadtverwaltungsbehörden dachten die Rigaenser an den Bau eines neuen Administrationshauses. 1900 beschloß die Stadtverwaltung, das Haus in der Nähe der Jakobskasernen zu errichten, gegenüber dem Basteiberg, und sie veranstaltete ein großzügiges Preisausschreiben europäischen Maßstabs für die geeignetste architektonische Gestaltung des Baues. Der erste Preis wurde dem Entwurf der finnischen Architekten aus Helsinki Grahn, Hedmann, Knut Wasastjerna und Gustav Lindberg zugesprochen, doch die Verwirklichung dieser Idee wurde durch den Ausbruch des Ersten Weltkriegs verhindert.

Das Haus in der Großen Königsstraße (jetzt Riharda Vägnera-Straße) 5. Seit dem 24. Juli 1878 mietete die

neue Stadtverwaltungsinstitution — das Stadtamt — die Räume in dem Oskar von Stryck gehörenden Haus in der Großen Königsstraße 5. Seinerzeit gehörte das Haus der Kaufmannsfamilie von Branderburg: 1837 hatte der Älteste der Kompagnie der Schwarzen Häupter Jacob von Branderburg ein zweistöckiges Haus erbaut. Am 22. August 1884 kam es in den Besitz der Stadt. Um die Arbeitsräume zu erweitern, wurde das Haus 1914–1915 nach dem Entwurf des Stadtbaumeisters Reinhold Schmaeling um einen Stock erhöht. In diesem Haus arbeitete die Stadtverwaltung trotz den Schwierigkeiten in der Zeit des Ersten Weltkriegs und dem Wechsel der politischen Macht bis zum Jahre 1937.

Projekt zum Bau des Stadthauses an der Daugava (Düna). In den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts wurde der Bau eines Hauses für die Behörden der Stadtleitung von der Regierung der Republik Lettland und von der Stadtverwaltung Rigas erwogen. 1937 beschloß die Rigaer Stadtverwaltung, ihr Haus im historischen Stadtkern Rigas an der Daugava (Düna), in der Nähe des Rathauses zu bauen. Ein Jahr später wurde mit den Vorbereitungen am Bauplatz begonnen; zu diesem Zweck wurden in der Altstadt Rigas fünf Häuserblocks abgetragen. 1939 wurde das Fundament des geplanten Bürohause gelegt. Doch die wirtschaftlichen Schwierigkeiten und die Okkupation Lettlands 1940 unterbrachen die weiteren Bauarbeiten.

Das Haus am Raiņa-Boulevard 7. Der Sitz des Stadtoberhauptes, des Stadtamts und seiner Rechtsberatung war seit 1937 das nach dem Projekt von Heinrich Scheel errichtete Haus der ehemaligen Reimers Augenheilstalt am Raiņa-Boulevard 7. Das Haus war genügend geräumig, und — nach dem vom Architekten Osvalds Tilmanis vorgenommenen Umbau — konnte man hier bequem die dem Stadtamt nötigen Arbeits- und Repräsentationsräume sowie den Versammlungssaal einrichten.

Im Haus Raiņa-Boulevard 7 befand sich das Stadtamt auch während der deutschen Okkupation in den Jahren des Zweiten Weltkriegs. Das im Januar 1941 gebildete Vollzugskomitee der Stadt Riga wählte zu seinem Sitz das Haus der Familie Benjamiņi in der Krišjāņa Barona-Straße 12; nach dem Kriegsende kehrte es wieder in das Haus Raiņa-Boulevard 7 zurück, wo es bis 1974 blieb.

Das Haus in der Krišjāņa Valdemāra-Straße 3. Anfang der 70er Jahre eröffneten sich für die Institutio-

nen der Stadtverwaltung Rigas neue Aussichten auf die Erweiterung ihrer Arbeits- und Repräsentationsräume: es war das weitläufige Haus in der Krišjāņa Valdemāra-Straße (damals Maksima Gorkija-Straße). Das Haus war nach dem Entwurf von August Witte 1912–1913 für die Rigaer Hypothekenbank errichtet worden. In den Jahren der unabhängigen Republik Lettland befand sich hier das Außenministerium, doch bereits im Juli 1940 setzte sich an diese Stelle das Zentralkomitee der Kommunistischen Partei Lettlands.

1974 wurde für das Zentralkomitee der KPL ein neues Haus gebaut; in die nun freien Räume in der Krišjāņa Valdemāra-Straße (damals Maksima-Gorkija-Straße) 3 zog die Leitung der Stadt Riga — der Volksdeputiertensovet — ein. Heute ist es der Sitz des wiederhergestellten Rigaer Stadtrats (der Dome) und des Stadtamts.

Mit dem Wiederaufbau des Schwarzhäupterhauses gewann die Frage der Rekonstruktion der übrigen zerstörten Gebäude des historischen Stadtkerns von Riga — des Rathausplatzes — an Aktualität. Von allen zerstörten Gebäuden wurde vor allem dem Rathaus die größte Beachtung geschenkt. Die von dem Rigaer Stadtrat (der Dome) gefaßten Beschlüsse sowie das veranstaltete Preisausschreiben für den besten Entwurf zur Bebauung des Rathausplatzes berechtigten zu der Hoffnung, daß zu Beginn des neuen Jahrtausends die Rückkehr der Verwaltungsinstitutionen Rigas an ihren historischen Platz — in das wieder aufgebaute Rathaus — möglich sein wird.

EIGHT HUNDRED YEARS OF RIGA ADMINISTRATION

(Summary)

TERRITORY AND ADMINISTRATIVE BOUNDARIES OF RIGA

Ingrīda MIKLĀVA,
Aivars STAŠĀNS

The city of Riga developed on the right bank of the Daugava river about 15 km from the sea. The natural border on the south and east was the river Riga, a tributary of the Daugava, that widening formed Riga Lake, a convenient place for a harbour.

Historical Centre. In the territory of the present historical centre as early as the 12th century there were villages of the local inhabitants: one at the so-called Riga Lake, the other at the inflow of the Riga into the Daugava.

After the Bishop's seat was moved to Riga in 1201, the first German settlers built their dwellings in the vicinity, surrounding their settlement with a rampart and a wooden fence of pales — a palisade. Already in 1207 a stone wall was built, to be extended as far as the Daugava bank after the Cours' attack on Riga in 1210. The wall enclosed the villages of the local inhabitants and since 1234 it embraced also the inhabited northern area. Thus, the ultimately 2.2 km long defensive stone wall marked off 28 ha of the city territory.

In the 15th–16th centuries a defensive rampart was built on the southern side of the city, the territory of

which inside the rampart grew to 35 ha. The number of inhabitants in 1558 reached 12,000. The size of the city remained unchanged up to the demolition of the fortification system. With 14,337 people inhabiting the rampart-enclosed city in 1844, the prospect of further growth was exhausted.

The Rural Area of the Riga City. The early formation of the rural area of Riga is not reflected in historical sources. The issue of the territory in which the city enjoyed special rights was treated in the document signed on March 15, 1226 confirming the boundaries of the rural area of Riga.

Maximum exploitation of the rural area for the benefit of the city was inconvenienced by the fact that the territory was interspersed with the lands of the Dom Chapter, the Order and several monasteries. The city consolidated its proprietary rights to land by buying it out in most cases, especially during the first years of the Livonian war when the Order experienced grave money difficulties and sold off its lands to Riga. Certain territories were also granted to the city by the Swedish kings.

In the course of several centuries the rural area of the Riga city developed from a thinly populated territory into an unevenly inhabited one, especially densely populated on the approaches to the city, thus securing the growth of the city suburbs.

Suburbs. Certain more densely populated places outside the Riga rampart have been mentioned in records as early as the 14th century. Since the 17th

century the rapid development of the suburbs highlighted the basic tendencies of their growth around the significant traffic routes.

In 1626 the Swedes marked the suburbs off with palisades, thus including them in a united defence system. The territory, surrounded with ramparts and palisades, covered 226 ha. In 1772 a vacant zone — esplanade — was formed in front of the rampart, and the palisade fencing was transferred behind the esplanade. In 1784 the total territory of Riga and the suburbs on the right bank within the palisades reached already 440 ha. People continued to settle in the vicinity of the city outside the palisades, and the fencing which had lost its function was removed in 1808. Within two centuries the suburbs had considerably outgrown the inner city.

Pārdaugava, the suburban area on the left bank, developed slower and in the 18th century consisted of separate densely populated places, that could not yet be considered a fully formed suburb.

Administrative Division and City Borders. Up to the 1780s the administrative boundaries of the city practically coincided with its outer defence line of palisades. The year 1787 brought changes when Russia's police regulations were applied to Riga whereby the city and its suburbs were divided into districts and blocks, thus outlining the boundaries of the area subject to the city police operations (3,300 ha). These boundaries can be considered the forerunners of Riga's administrative boundaries.

In 1828 the boundaries of the city territory, i. e. the city police precinct, were officially marked, setting the city territory (5,200 ha) apart from the rural territory that fell under the supervision of the rural police.

City Without Ramparts. In mid-19th century the rampart-surrounded city was tiny in comparison with the suburbs. The rampart system was military outdated, that is why the earthen ramparts were levelled off in 1857–1863, and the historical centre of the city merged with the suburbs. Riga grew into a metropolis. The number of its inhabitants increased from 61,800 in 1857 to 517,000 in 1913.

However, the territory of the city was not compact and its boundaries had not been fixed. In 1877, when Russia's law on cities was enforced, certain territories of the rural area fell under Riga administration,

practically removing the boundaries of 1828 between the city and its rural area. The boundary issue grew even more complicated in 1888 when part of the rural area which was more densely built and was not the property of landed estates was brought under the supervision of the Riga City police. Thus, in the early 20th century the borders of the city juridically still marked off 5,200 ha while in reality the administration of the city supervised a territory of 9,014 ha.

Territory of Riga and Its Landed Property during the Period of the Republic of Latvia (1918–1940). The law "The Administrative Boundaries of the Riga City", adopted by the Saeima on February 24, 1924 legally confirmed the new boundaries that had been formed over nearly 100 years. Extensive territories on both banks of the Daugava now were a part of the city; the territory of Riga covered 20,580 ha and in 1939 it reached 21,078 ha.

When the State of Latvia was established Riga owned vast landed property (86,438 ha) that had been acquired over the previous centuries. Outside the city administrative boundaries there lay 82,768 ha of this territory, while only 3,670 ha were within the city borders.

As a result of the agrarian reform of the Government of the Republic of Latvia the situation with the city lands slightly changed. In 1938 the territory within the administrative boundaries was 6,800 ha, outside — 78,130 ha. The total nationalization in 1940 did away with all of the city property.

Changes in the Administrative Division of the Territory of Riga After the Loss of Independence (1940–1991). Upon its occupation Riga was mechanically divided into six territorial administrative regions according to the system existing in the Soviet Union. Although the German occupation power abolished this division, it was re-established after the Red Army took over in 1944.

In the post-war period boundaries of regions, their number and names have changed several times. The present administrative division of Riga was effectuated in 1969; the names of the regions were confirmed on December 28, 1990 at the time of the national Awakening.

In the post-war period the administrative boundaries of Riga have been extended a number of times; the last

was in 1976. As a result the territory of the city increased to 30,716 ha and did not change up to the last year of the 20th century.

What will Riga, the capital of the Republic of Latvia, be like on the threshold of the next millenium?

The city development plan for 1995–2005, confirmed by the Riga City Council (Dome), outlines Riga as a healthy and benevolent city, well-balanced, rich in historical and cultural landmarks, animated and prosperous, harmonious and beautiful, breathing Latvian spirit and united with its neighbours.

RIGA ADMINISTRATION IN MEDIEVAL LIVONIA (13th cent.–first half of the 16th cent.)

Māra CAUNE

The formation of the administration of Riga, its development, scope and peculiar nature of its activities was politically determined by the relations between the city and its overlords. Already at the origin of the city in 1201 the ruler of the city was Bishop Albert, and till 1331 Riga was under the Bishop's (since 1255 – Archbishop's) rule.

The war (1297–1330) between the citizens of Riga and the Livonian Order ended by bringing Riga under the Livonian Order, while in 1452 Archbishop Silvester Stodewescher and Master of the Livonian Order Johann von Mengede, called Osthof, signed in Salaspils a treaty which made them both rulers of Riga. The treaty was in force until the small Livonian states ceased to exist in 1562.

Establishment of the Riga Town Council (*Rigaer Rat*). The first reference to the Town Council (*Rat*) and Town Councillors (*Ratsherren*) is traced in historical sources, dated April 18, 1226. However, the Town Council was not established in a day; moreover, it was a continuous process which began in 1202 when traders and artisans came to settle down on the banks of the river Riga.

The first evidence of the growing independence of the Riga citizens dates back to 1211. At that time certain rights of merchants were fixed in writing, the Bishop's residence was transferred away from the city centre

and the documents revealed that citizens of Riga and the city elders were treated as equals among other social groups. This testified to the fact that the authority delegated to the city community was extended.

An entry made ten years later in the chronicles of Henricus Lettonicus related to another deed of the citizens. After several unsuccessful attempts to conquer the Baltic lands, Bishop Albert was compelled in 1221 to turn to the Danish king Waldemar II for help, promising in return to acknowledge him as the suzerain in the conquered Baltic territory, Riga including. When the Danish envoy Godescalk arrived in Riga to take over the functions of the city vogt (Germ. "judge"), protests of the Riga citizens forced him to leave Livonia. After Godescalk's departure citizens and merchants of Riga, also the Livs and Latgallians, assembled at Turaida where they entered into an alliance "against the Danish king and all our enemies", presumably also against Bishop Albert. In the description of the concluding phase of the riot the representatives of the Riga citizens ranked first among the rioters. It might suggest that they were the initiators and leaders of the alliance. Further developments revealed that Bishop Albert's actions were the cause for the representatives of the Riga citizens to claim greater mandate for the city governance. Four years later (1225) Wilhelm, Bishop of Modena, came to Riga on the invitation of Bishop Albert to reconcile the Bishop, the Order and the city. He confirmed reconciliations of the parties whereby the citizens were granted freedom of action in several spheres of the city life. The treaty of April 18, 1226 named two signing parties – the Master of the Order of the Brethren of the Sword representing one party, and the Riga town councillors representing the other.

However, in later documents the witnesses signing for the city of Riga were called "representatives of the citizens", though in fact they were town councillors. Occasionally, the title "town councillor" was used testifying that the Riga Town Council had existed earlier than evidenced by its mention in historical sources.

Elections of the Town Council. In the first document on the city rights the paragraphs on the elections of the Town Council have not been traced. Presumably, the Riga "elders", mentioned in the chronicle by Henricus Lettonicus, had been elected by the assembly of citizens.

The elders constituted the kernel of the future town council. All full-fledged citizens of Riga could participate in the elections of the Town Council and they nominated the delegates in their assembly. As the institution of the city administration developed, its members themselves nominated and elected new town councillors whose names were merely brought to the community notice. The revised rights (charter) of the Riga city in late 13th–early 14th century prescribed that only town councillors were granted the right to elect.

Gradually, the range of the candidates changed as well. Representatives of prominent German merchants constituted the majority in the Town Council. However, considering that anybody could be a full-fledged citizen, irrespective of one's faith or nationality, and in view that somebody had to represent the interests of this multi-lingual community, it seems likely that also the native population was represented in Riga administration in the 13th century. Thus Hermannus, whose by-name was Nogatensilme, was of Liv origin. Several other names, mentioned in various documents, did not sound German either. With the changes in the legal status of the local population, they were ousted from the Town Council.

In the 14th century the annual election of town councillors gradually ceased being practised. Whenever necessary the Town Council itself co-opted new members for the vacancies. The circle of the persons to be elected in the Town Council narrowed; new members came almost exclusively from large-scale merchants.

Size and Activities of the Town Council. The number of town councillors was first mentioned in the document of 9 August, 1231 on the occasion of the city granting fief to twelve town councillors. Most of historians tend to agree that such was the actual size of the Town Council. In the course of the 13th century the number of the Council members increased to sixteen, reaching twenty in the next century. The meetings chaired by the Chief Burgomaster (Wortführender Bürgermeister) of the Town Council were held in the Town Hall (Rathaus). The town councillors elected two burgomasters from among themselves and, if the first for any reason could not perform his duties, the other burgomaster substituted him. In the 15th century there were four burgomasters in the Riga Town Council.

Registry and Archives of the Riga Town Council. The various administrative functions of the Riga Town Council called forth the necessity to record in writing the procedures and their results. The city secretary or notary took down the decisions of the Town Council and managed other written work. As the secretary was a very educated person he could later become a town councillor. From 1454 till 1481 the secretary of the Town Council was Hermann Helewegh who compiled the first chronicle written from the city point of view. The office of the Town Council was formed in the latter half of the 14th century. Facts on it, as well as its activities and functions are to be found in the various Registry records that have survived in the archives. The documentation and letters of the Town Council up to 1369 had been written in Latin. Gradually, but since 1410 almost fully, secretaries passed over to Middle Low German which only in the 16th century was ousted by the German language.

The oldest document in the Town Council archives was dated by the year 1220. In 1507 the city treasurers and the secretary compiled an inventory of the ancient part of the city archives. It is the oldest preserved inventory of archives in Eastern Baltics.

The city seal was kept at the Town Council. The oldest traced impressions of seals appear on the documents of the years 1225–1226. The seal shows a brick wall with two towers and an open gate. Between the towers there are two parallel keys with a cross staff between them. The seal is encircled with the inscription: *SIGILLUM BURGENTIŪ I RIGA MANENCIŪ†*.

In 1337 the Town Council ordered a new seal: two crossed keys between two towers on a dotted field; a cross in the upper angle of the intercrossed keys signified subordination to the Livonian Order. Around the seal it read: * *SIGILLUM* * *CIVITATIS* * *RIGENSIS* *. If the document was not of public importance, the Council used the small seal: two crossed keys with a cross on a trellised and re-sette–strewn field. The inscription around it read: *SECRETUM CIVITATIS RIGENSIS*.

The Town Council: Scope of Competence. The basic law according to which the Council functioned and administered justice was the city rights. Riga acquired the earliest, the so-called Visby rights, in written form around 1225–1227. In 1270 Riga started to use the

Hamburg collection of rights which the Council considerably revised in late 13th or early 14th century and these were called the Revised Rights or Charter of Riga. If the revised Charter did not provide a solution to a problem the Council had to deal with, the Council took the decision independently. These Council-made laws and the assembly of citizens likewise were called "citizens' speeches" (*bursprake*) because they were announced from the Town Hall to the citizens of Riga who had been gathered there.

In 1211 Bishop Albert allowed the merchants of Gotland to solve their mutual disputes. It is difficult to state to what extent this privilege referred to the rest of the citizens; however, after the unrest of 1221, justice on behalf of the city was administered by the city vogt (judge). In December, 1225 Wilhelm of Modena confirmed that the citizens could elect the city vogt, regardless of the Bishop of Riga. In the first half of the 13th century the vogt was elected by the Town Council from among its own members, merely informing the assembly of citizens about the election results. The city vogt became a Town Council official, authorized by the Council to administer justice.

The Bishop had to invest the vogt with this power or, in other words, put him in office. In 1275 Archbishop Johannes I of Lune permitted that the Archbishop's invested city vogt appointed his own deputy who could try cases on behalf of the vogt without the formal investment procedure. The vogt was now called the chief vogt (*Erzvogt*). He became the third burgomaster in the Town Council if he had not been chosen from among the burgomasters. In the 14th century investment was not practised at all. In the 15th century, during the Archbishop's visit to Riga, the Town Council evaded the investment procedure. The agreement of Salaspils (1452) prescribed that the city chief judge should not only be invested but also confirmed by the two city overlords. However, the vogt could start performing his duties even if the representatives of one or both the suzerains were not in Livonia.

The duties of the city vogt were as follows: 1) to sit in judgement, 2) to supervise the implementation of the court rulings, 3) to collect the unpaid city taxes.

Cases were tried by the vogt and two judges who pursuant to the Riga rights were chosen from the town councillors. The vogt passed a sentence and pro-

nounced it. The revised Charter of Riga provided that in unclear cases one should turn to the Council, and then the syndic — a legal consultant — sought the Charter of the Council regulations for the applicable paragraph. Since most of the Livonian towns had been granted the Riga rights, in hard cases these towns turned to the Riga Town Council as well. Until the 15th century the vogt's court of justice was effective also in the rural area of the city. The vogt was not authorized to handle the crimes and offences committed by the citizens on the territory of the Dom Chapter, the Order and the Daugavgrīva monastery, be it either in the city or its rural area. Such cases were conducted by the Bishop's court of justice in accordance with the city rights. After 1330, a brother of the Livonian Order, usually a deputy from the Riga Castle, participated in the court sittings.

The city administration, in the narrowest sense of the word, meant care of public peace, order and well-being of the citizens. To control public peace and order the Town Council issued regulations, binding for the citizens. In difference from the laws, compliance with the regulations was supervised by the Council itself. In case of breach of the regulations the guilty person was fined.

On behalf of the city the Riga Town Council managed foreign affairs with other towns and sovereigns of other countries, approaching the Hanseatic towns or the emperor of German Roman Empire or the Pope as umpires. To settle disputes outside the country the Town Council elected certain councillors to act as the city envoys. The so-called procurators were sent to the Pope's curia. The main objective of the city foreign policy was to promote the trade development, facilitations and safety. To this effect negotiations were conducted and agreements were signed. The Town Council furnished merchants with commendatory letters, and the merchants' vessels had to hoist a special flag — black, quartered by a white cross — designating a Riga ship.

The duty of each citizen was to participate in the defence of the city, while the management of military affairs was the competence of the Town Council. It issued orders concerning the defence guard, war tax, combat readiness for the citizens. The Town Council was in charge of the city battle flag under which it commanded the citizens in the battlefield and in the city. The Town Council had to secure the defence resources and

to organize special city units which participated in the military expeditions of the overlords.

The most important property of the city was its real estate, owned in Riga by the city, its citizens, the Order, the Church and Dom Chapter. The city owned the city wall, the Town Hall, the Riga (later Daugava) harbour, the market place, the mint, the scales, shops, stalls in the streets, the very streets, the Daugava waterway within the city and its rural area, communal buildings — the tannery, the slaughterhouse, the bath, the lumber yard and certain building plots. Owned by the city were also fields, meadows, forests, quarries, mills, lime kilns and bee trees in the city rural area. The Town Council supervised all transactions with real estate. For the supervision of the rural area, in 1380 the Town Council established the post of Landvogt.

The citizens of Riga had to pay the property tax. To be granted the status of a citizen one had to pay the so-called citizen's fee (*Bürgergeld*). Half of the fines was transferred to the city treasury, the other half belonged to the city overlords.

The city expenditure registers, partly preserved from the 14th century, reveal the kind of expenses the Town Council covered from the city treasury.

Although the city did not mint money of its own, for centuries the mint had been the city property. The Town Council hired a mint-master for the purveyance of quality silver and strictly supervised his work.

The Town Council and the Church. In the 13th–15th centuries the Town Council had no say in the Church affairs. It even had no right to express its opinion about a priest's appointment to St Peter's church. The school at St Peter's church, too, was fully subordinate to the Dom Chapter. In conflicting cases the Archbishop or Dom Chapter appealed to the Pope for anathema or interdict on the city.

The interference of the Church in secular affairs stimulated the Town Council's active support for the Reformation movement which demanded the subordination of the Church to the secular power of the country or the city.

Johann Lohmüller, the Town Council secretary, was an especially zealous advocate of the new doctrine. He established direct contacts with Martin Luther who had written a number of letters to the citizens of Riga, giving instructions and advice. As a result of the Town

Council's policy, in 1525 Wolter von Plettenberg granted Riga the right to propagate the Reformation in the city. The Reformation gaining strength, the power over the city weakened on the part of the Archbishop and the Master of the Livonian Order. Since that time the Church was subordinated to the city who now partly salaried the priests.

While monasteries and churches were being demolished the books from their libraries were confiscated. In March of 1524 town councillor Paul Dreiling handed over five books from the Franciscan monastery to clergyman Nicolaus Ramm so that "they should serve the common good", thus laying the basis of the Riga city library (now Latvian Academic Library).

The Town Council and the Guilds. The development of Riga is closely linked with strengthening of the guilds — associations of merchants and artisans. The first occasion when the Town Council did not approach the citizens before a decision was taken, but merely invited representatives of the guilds or guilds-in-the-making to participate was during the siege of Riga in March, 1330.

The transition to Riga being administered by the Town Council, as well as merchants and artisans was gradual and peaceful, thus differing from the same process in several German cities. With time the presence of the guilds' Eldermen and elders in the sittings of the Town Council turned into an inalienable privilege of the guilds. The vacancies in the Town Council could be filled only by the Eldermen of the Big Guild.

The support of the guilds was very important for the Town Council when pursuing the policy directed against the city overlords. The Archbishop of Riga and the Master of the Livonian Order in their turn attempted several times to alienate the guilds from the Town Council. Occasionally the Town Council, to weaken the pressure from the guilds, appealed to the assembly of citizens that had practically lost its significance. Though the Reformation considerably expanded the scope of the Town Council's mandate, it also caused the increase of the role of guilds in the city administration.

Notwithstanding the development of Riga administration over more than three centuries, its activities did not undergo any substantial change until the collapse of Livonia during the Livonian war.

TOWN COUNCIL UNDER POLISH, SWEDISH AND RUSSIAN RULE

(second half of the 16th cent.–
first half of the 19th cent.)

Māra CAUNE

After the defeat of the Livonian Order in the battle at Ergeme on 2 August, 1560, the leaders of local political powers clearly realized that the only way to defend this country from Russian dominance was by getting other states to participate in the war. Master of the Livonian Order Gotthard Kettler and the Archbishop of Riga Wilhelm von Brandenburg resolved to submit themselves to Poland. Due to dissolving of the Livonian Order (1562), Riga gained independence and managed for 20 years to delay its submission to Poland. In 1582, in Riga, the city took an oath of allegiance to King Stephen Bathory who promised to retain all city privileges and not to impose any restrictions on the Lutheran faith.

The Polish rule over Riga continued for 39 years. In 1621, during the Polish–Swedish war (1600–1629), Riga surrendered to the Swedes and swore allegiance to King Gustav II Adolf. In 1656 Riga managed to defeat the Russian armed forces under the leadership of Tsar Alexey Mikhailovich. For this deed Hedwig Eleonore, Queen regent of Sweden, granted nobility to all town councillors of Riga and their successors. The city coat-of-arms changed, too: the Swedish royal crown was placed above the cross and lions in the city gate, the white of the escutcheon was changed for the blue colour. The flag of Riga after 1621 was blue with a yellow cross, in the middle of which was the city escutcheon, painted red. At the end of the 17th century the flag was blue-and-white, these later becoming the traditional colours of the city.

During the Northern War (1700–1721) Russia repeatedly attempted to acquire lands at the Baltic Sea and to conquer the city of Riga. On July 4, 1710 Riga surrendered. The terms of surrender guaranteed all existing privileges of the city and its administration. After the Northern War the Riga coat-of-arms was changed

again. The crown of the Russian emperor substituted the Swedish crown. The escutcheon was supported by the two-headed eagle.

Riga Administration and the Central Power. In the privileges, regulating the relations between Riga and Poland–Lithuania, a number of paragraphs prescribed changes in the mandate of the Town Council. The Town Council retained the right to amend the city laws and regulations, but only with the king's accept. In 1582 Stephen Bathory established the post of Burggraf, to be chosen by the king from among the town councillors to attend to the interests of the king. The nobles, the Poles including, who had committed offence within the territory of the city, were tried by the Burggraf. Riga had also consented to imposing another customs duty — portory — two thirds of which went to the king of Poland, and only one third to the city. Stephen Bathory demanded that two churches should be reverted to Catholics, and the Town Council returned the church of Mary Magdalene and St Jacob's church. Jesuits started their activities in Riga. However, majority of the citizens were against the return of Catholics to the city.

In 1621 Gustav II Adolf confirmed all privileges of Riga. Lutherans recovered their churches and property. At the same time the Swedish superior rule imposed considerable restrictions on the independence of the city. Gustav II Adolf issued the so-called reversal which prescribed a number of restrictions and additional expenses for Riga.

The most disturbing restriction of the city rights was the presence of the Swedish garrison in Riga, for the Polish troops had always stayed outside the city walls. In March 1629 Gustav II Adolf imposed a new customs duty on the Riga trade, called licence which was fully to be given away to the Crown. To cover the war expenses, the Swedes imposed additional duties in the 17th century. The Swedish rule retained the post of Burggraf and his court of justice, while the reversal deprived the Town Council of the right to try the cases of Swedish nobles. The sentences passed by the Town Council could be appealed against at the Court (Hofgericht) in Dorpat or Stockholm. The Town Council could not participate in tackling any problems of foreign policy or even of the Vidzeme province.

When Riga capitulated to the Russians in 1710, for two years the tsar's government refrained from inter-

fering with Riga's internal affairs, except that it collected the revenue from the new customs duties.

In June, 1712, Peter I appointed Ilya Isayev president and chief inspector for the Town Council. He was to act as a mediator between the city administration and the Governor. He also supervised all income of the city, received orders from the central power in St Petersburg, reviewed the existing restrictions on trade in Riga so that they would not affect Russian merchants. The decree, issued by Catherine I on 22 December, 1725 cancelled the post of Burggraf and his court of justice. The offences committed by the nobles were now tried at the province court (*Hofgericht*).

The duty to quarter Russian soldiers in the city was even more onerous than in the Swedish times. The soldiers were quartered in all houses, with the exception of the homes of the Burgomaster, the town councillors and the noblemen.

The Crown of Russia demanded from Riga more financial resources for extra expenses than the Swedish overlords had done.

With the Riga Trade Act (1765) the Town Council lost the prerogative in trade legislation and was subordinated to the Governor's control.

Guilds in Pursuit of Office in the City Administration. During Riga's independence period (1562–1582) the guilds managed to increase their say when important decisions for the city were taken. After the subordination to the Swedish king the situation of the guilds changed for the worse, it being a cause of growing dissatisfaction within the guilds. In 1584 the tension broke out into the so-called Calendar unrest when the so far delayed calendar reform, issued by Pope Gregory XIII, was applied to Riga on the claim of Burggraf Eck. Guild representatives appealed to the citizens explaining that the Polish rule, under the pretext of a reformed calendar, was attempting to renew the Catholic faith in Riga, assisted by the corrupted Town Council.

At the time when in accordance with the new calendar the Town Council and catholics were in St Jacob's church for the Christmas mass, a crowd of rioters broke into the church and started vandalizing. The leaders of the riot were Eldermen of the Big Guild — Martin Giese and Hans Brinken — and of the Small Guild — Hans Sengeisen. Their social affiliation and the agreement which was forced on the Town Council on 23 January,

1585 clearly showed that the slogan in support of the Evangelical doctrine had been merely a pretext to achieve alterations in the city administration, beneficial for the guilds. Most of the paragraphs in the agreement prescribed equal standing for the guilds and the Town Council in the management of the city, especially in financial control. Representatives of both Guilds strictly supervised all money transactions.

The arrival of Polish commissars and the army in Riga on July 17, 1589 put the riot to an end. Several opposition leaders were executed, others managed to escape. On 26 August the Town Council and the guilds signed the Reconciliation of St Severin's Day by which the guilds even lost the rights they had won before the riot.

In 1592 the citizens succeeded in increasing their role in the management of the public treasury. In 1604 the Riga Town Council and the guilds signed a new agreement granting active participation to the representatives of the guilds in the management of the city finances and real estate.

The most continuous conflict between the opposition of citizens and the Town Council evolved both in Riga and in the Royal Court in Stockholm. As a result the City Treasury Board was established for the financial management of Riga. The Board functioned in its initial form for several centuries. In the late 1600s the opposition subsided.

Structure and Competences of the Town Council.

The administrative establishment, set up before the 16th century, functioned practically unaltered up to the last quarter of the 18th century. The Riga Town Council represented three estates of the local German citizens: the Town Council, the Big Guild, the Small Guild. The Town Council was empowered with the functions of legislation, administration, jurisdiction and financial management. The procedure of filling vacancies in the Town Council had not changed. The electors of the Town Council were only its members, the vacancies being filled up usually by the sons and other relatives of the town councillors. The Town Council consisted only of a few families of Riga, very often sharing a family tree. Some families had been represented in the Town Council for several centuries. In the 17th–18th centuries the Town Council consisted of four burgomasters and fourteen to sixteen town councillors.

The structure of the Town Council grew more complex. A system of judicial and administrative institutions — courts, boards and inspections — was established in the 17th century. These institutions were subordinated to the Town Council for the management of various branches of the city economy and administration. The leading posts in the administration of Riga were occupied by town councillors under the supervision of burgomasters. Each burgomaster and town councillor had to hold several posts in the judicial and administrative institutions of Riga because the number of such posts exceeded the number of the Town Council members. With the change of the overlords, some of the posts changed, too. The Burggraf's post and court were dissolved in 1725. In the 18th century the post of the Mint-master had become unnecessary.

The Town Council was the supreme judicial authority in criminal offence. In separate instances of civil suit the appeal was submitted to the King's Court in Stockholm, but in the 18th century — to a higher institution of justice in St Petersburg. Besides, there were various lower courts for which the Court of the Town Council was an appellate institution.

The City Treasury Board managed the finances of Riga. The Landvogtei supervised the city property in the rural area. Military affairs were under the supervision of the Munsterei. Four quarter-masters (*Quartierherren*) were responsible for providing the garrison with lodgings. Commercial court solved the arguments that would arise in trade transactions. Everything that concerned the public scales, measures and money was under the mandate of the Kämmerei. The court of craft was the first institution to hear all cases of arguments of the guilds. Several establishments were made responsible for health care and sanitation. Special inspections monitored water supply, the situation in the river Riga, city stables, prisons. In the field of social care the central role was played by the custody court. The Town Council was in charge of education, the city printing house etc. The city consistory resolved family arguments and other matrimonial cases.

The Town Council Registry had developed under the rule of the centralized and beurocratic superpowers. The personnel of Higher and Lower Registry amounted to nine or ten persons. The chief secretaries of the Registry were highly educated people, one of the brightest

personalities being chief secretary and later syndic David Hilchen (1561–1610). In 1588 he founded the first printing house in Riga; he was also the author of several books on jurisdiction and writings in the tradition of humanism. Hilchen's father-in-law was Burggraf Franz Nyenstede (1540–1622), who left the most thorough descriptions of the Calendar unrest.

In the 16th–18th centuries the Riga City archives continued to develop. In 1647 the post of the city archivist was established and the first descriptions of the archives were compiled.

Riga Administration during the Reforms of Catherine II (1787–1797). Catherine II (1762–1796) wished to establish unified and united administration in the whole country, at the head of which would be the Empress herself. The empire was territorially divided into administrative units, the so-called "namestnichestvo" (*Statthalterschaft*). Depending on the number of inhabitants, they consisted of one to three provinces. In 1783 the Baltic provinces were renamed the Tallinn (Reval) and the Riga *Statthalterschaften*. The local supreme authority was exercised by Governor-General. Cities were subordinated to the province institution — the province magistrate.

In 1785 Catherine II issued the Act on Cities prescribing that once every three years all citizens who had the right to vote elected the city mayor, the common town council (*allgemeiner Stadtrat*) and the magistrate. The latter's authority was judicial affairs. The police was separated from the court.

The task of the common town council was to elect a six-vote-strong council (*sechstimmiger Rat*) for management of the city economy and public utilities. The number of members in the six-vote-strong council proceeded from the division of citizens into six categories. Only those who annually paid the tax minimum of 50 roubles had the right to vote and be elected upon reaching the age of 25 years.

In the Riga and Tallinn *Statthalterschaften* the Act was in force since 1787. The reorganization of Riga administration was gradual; some Town Council institutions were initially retained, some were renewed after the reform. Out of the courts, existing in earlier times, the custody court and consistory were retained. The administration of Riga was under the control of Governor-General.

On 28 October, 1796 Paul I abolished the system of *Statthalterschaften*. The shortcomings of the *Statthalterschaften* administration boosted total renewal of the old-type administration. However, in the 19th century the system proved its inability to solve the various problems of the growing city.

THE RIGA TOWN COUNCIL (DOME) FORMATION AND ITS ACTIVITIES (second half of the 19th cent.–1918)

Dzidra OZOLIŅA

In the second half of the 19th century Riga developed into an industrial and port metropolis of the Russian Empire. The national composition of Riga was not homogeneous, with Germans, Latvians and Russians dominating. Gradually, the proportion of Latvians and Russians among the well-to-do citizens increased. Riga became the centre of the Latvian national movement. Under the impact of the revolution in Russia in 1905, political parties launched a campaign to get involved also in the formation of local administration. However, on the eve of World War I, the Russian government intensified the policy of russification in its provinces; at the same time the number of inhabitants and industrial enterprises in cities kept growing. The outbreak of World War I caused a stream of refugees from the areas of action in Poland, Lithuania and Kurzeme through Riga to Central Russia. In the autumn of 1915 the front line stabilized at the Daugava, embracing Riga in a semi-circle. The long war period and economic collapse in the Empire resulted in a revolution in February, 1917. The tsar was forced to abdicate. Various political forces in Riga, like in the whole country, placed their activities on a broad footing, with the growing impact of the ideas of social democrats (bolsheviks). In September the German army occupied Riga. In November 1918 the World War was over and in accordance with the armistice Germany agreed to withdraw its troops from the Baltics; temporarily, though, the real power in Riga remained in the hands of German military offices.

The Town Council in mid-19th Century. In the mid-

dle of the 19th century it became obvious that the Riga Town Council was inadequate for the new conditions. With the number of inhabitants rapidly growing, only 1.8% of all citizens were given a chance to participate in the city administration. The Town Council could not cope any more with the constantly expanding administrative, court, police and economic functions. The administrative system, based on estate privileges, did not satisfy either those craftsmen who were not guild members or manufacturers or the budding citizens of Latvia. Neither did it satisfy the government of Russia that had attempted to introduce Russian state administration system into the Baltic provinces.

Legislation in the Cities of Russia and Formation of the Town Council (*Dome*). The year of 1870 in Russia brought about a new Act on Cities which envisaged to form elected administrative institutions, councils, and the city Board, headed by the mayor. Their term of office was 4 years. The Riga Council was to consist of 72 members. Separate branches would be managed by special commissions, subordinate to the Board. The right to vote was granted to the citizens of Russia and juridical persons who had property of specified value in the city and who had not accrued unpaid taxes to the city. All electors were divided into three classes according to the amount of taxes paid. Each class paid one third of the total amount of taxes and elected an equal number of councillors. The Town Council was the governing body, the Board was to fulfil executive functions. The law restricted the freedom of action for the city administration by subordinating it to the Governor and the institution under his supervision — Department for the Province City Affairs. With the decree of 26 March, 1877 the Russian Act on Cities was applied to the Baltic provinces, however, certain local features were retained: the Town Council maintained its court functions, the use of the German language was permitted in the administrative institutions etc. Nevertheless, after the death of the liberal Tsar Alexander II in 1881, his successor Alexander III embarked on planned russification of the Baltic provinces. The officials who resisted this policy were dismissed; the Town Council was dissolved in 1889; the Russian system of administration was introduced in courts and the police; the German language in office work was substituted by the Russian language.

Adopted under the reigning political reaction in Russia in 1892, the new Act on Cities considerably reduced the electorate by increasing the property qualification up to 1,500 roubles and by fully depriving Jews of the right to vote. The dependence of the local authorities on the Ministry of the Interior and the Governor of Vidzeme had notably increased. The number of councillors in Riga was increased to 80 members. The new law was immediately applied to the city of Riga and, with minor amendments, it continued to be in force till World War I.

Elections of the Riga Town Council (*Dome*). In accordance with the 1870 Act on Cities, the first elections of the Riga Town Council were held in 1878, with 5,212 persons (3.4% of the total number of inhabitants) qualified to vote. Of these, 4,410 persons belonged to the third-class electorate. In the first as well as all the following elections German electors won an overwhelming majority in the Town Council, Latvians, Russians and Jews each getting only 2–5 seats. After another Act on Cities was adopted in Russia in 1892 the number of persons qualified to vote dropped (2,371 persons in the elections of 1893); the activity of the electors dropped, too (36% electors in 1893, 25% in 1897). With the increase of the wealthy population, Latvians among them, the electorate expanded and the elections of the Town Council in the early 20th century turned into a most dynamic event of the city life. The activity of the electorate increased (61.4% electors in 1901; 87.3% in 1913). The competition between the German and Latvian election committees intensified, each supported by groupings of Russian and other nationalities. The Latvian electorate as such was far from being united, and some electors chose to go with the German faction. In 1907, for the first time a Latvian was elected to the Town Council. The last elections of the Riga Town Council before World War I were held in 1913. The percentage of Latvian citizens at the time reached 42%; out of 5,200 electors about 2,400 were Latvians. The list of Latvian electors won a convincing victory of 41.9% of vote.

Structure and Composition of Riga Municipality. Initially, the Town Board consisted of five, but since 1892 — of nine members who conducted the work of commissions. In the early 20th century there were 24 standing commissions (boards) which managed the city property and taxes, public buildings, private construc-

tion, trade and industry, accomodation, etc. Within the competence of the Board there were also establishments of social care, education and health care. In 1914 the city employed 2,805 persons.

Competences and Activities of Riga Municipality.

Riga municipality was directly responsible for the public utilities, fire prevention, supervision of construction in the city, social care etc. The city budget increased from 1.4 million roubles in 1879 to 12.8 million in 1913, largely due to taxes and duties. An increasingly greater stress in the budget of Riga was placed on the revenues from the city property, the main source of income being the commercial enterprises and municipal economy. This proved that the municipalization of the city enterprises was a success. The city itself managed the water supply system, gas service, the newly-opened pawnshop and slaughter-house. Riga also earned profits from its credit institutions, etc. Due to the rapid development of the city enterprises, a special Department for City Enterprises was established in 1904. As for the city expenditure, considerable sums were spent on maintaining the police, on the army supplies, social care, culture and education.

The rapid development of the city set new tasks for the city local government in various branches of municipal economy — regulation of the city construction, maintenance of streets, etc. The city local government at its own expense built several health care institutions, schools, theatres, the City Art Museum, water towers, markets and other buildings. One of the most important tasks for the Town Council was to solve the traffic problem. In 1896 an iron pontoon bridge was built; lively communication was ensured by small ships. In 1882 a horse-drawn tram line was opened, omnibus service continued to operate, but in the summer of 1901 an electric tram line started functioning. Much attention was devoted to supply the city with gas and electricity. In 1904 a new ground-water line was built, the total length of which reached 289 km in 1913. At that time the total length of the sewerage system was 90.6 km.

World War I and Riga Administration. The peaceful life of the city was interrupted by the outbreak of World War I in the summer of 1914. The daily routine gave place to the Government-effectuated anti-German campaign, the ensuing stream of refugees, relocation of enterprises and institutions. Pursuant to the order of mili-

tary offices most of the city river transport, tram carriages, power stations, railroads were commandeered; the pontoon bridge was removed. All work for city public utilities was interrupted and the city local government faced a lot of war-instigated problems. In 1916 A. Krastkalns was elected Mayor of the city, the first Latvian in the history of Riga administration. The mounting food crisis in 1917 became disastrous, aggravated by the constant stream of refugees whom the city had to shelter. In July 1917 there were 209,721 citizens in Riga, of which 23.5% were refugees. Revenues in the budget dropped considerably, coupled with military expenditures. After the fall of the tsar's government in February 1917, certain public organizations formed a provisional Town Council. In August, based on the regulations on city elections issued by Russia's Provisional government, the first universal, direct and equal elections by secret ballot were held to elect 120 town councillors. Social democrats — bolsheviks — won the majority of seats (49) in the Town Council. However, the new Town Council did not start working because on 3 September German troops occupied the city. German military offices took over the functions of Riga local government.

In the autumn of 1917 several German organizations of Riga supported the annexation of the Baltics to Germany. The town councillors who had been elected in 1913 gathered on 28 March, 1918 and gave their consent as well. Nevertheless, the rapid political and military developments did not permit such course of events.

RIGA ADMINISTRATION IN THE PERIOD OF THE REPUBLIC OF LATVIA (1918–1940)

Ēriks JĒKABSONS,
Dzidra OZOLIŅA

The Republic of Latvia was proclaimed an independent state on 18 November, 1918 when it was actually under German occupation. In early 1919 the capital Riga was occupied by the Red Army under which control it remained until 22 May. On that day the troops of the Baltic Landeswehr, hostile to the Provisional govern-

ment of Latvia, seized Riga. It was only after the victory of Estonian–Latvian troops at Cēsis in June that the Provisional government, headed by Kārlis Ulmanis, returned to Riga and took upon itself the governing of the country. However, in the autumn of 1919 Russia's Western army under the command of P. Bermondts attacked Riga with the aim to renew German influence in the Baltics and restore monarchy in Russia. Latvia's army liberated the territory of Latvia from the Bermondts troops in November, and at the beginning of the following year — from the Red Army. On 11 August, 1920 the peace treaty between Latvia and Russia was signed in Riga. The government embarked on the reconstruction of the war-devastated economy.

Legislation in the country was the responsibility of a democratically elected parliament (until 1922 Constitutional Assembly, later — Saeima). Even so, on 15 May, 1934 Prime Minister, on a pretext of deficiencies in the parliamentary system, staged a coup, promulgated martial law, suspended the work of Saeima and imposed a ban on all political parties in the country. An authoritarian system was established, characterized by the growing role of the state in the life of the country, certain restrictions on the citizens' rights, and latvianization in all spheres of life. In 1936 K. Ulmanis proclaimed himself the State President.

Riga Administration during Liberation Fights. Soon after the proclamation of the State of Latvia in November 1918, representatives of political parties and public organizations formed a provisional Riga Town Council. Most of its members, the Red Army attacking, left the city. During the Soviet period — the first months of 1919 — Riga's life was administered by the Riga Soviet of Workers' Deputies; during the German occupation in May–July 1919 the power was in the hands of the Military Governor.

Election of the Town Council (*Dome*). After the victory at Cēsis in late June 1919, the Provisional Town Council resumed work in Riga and elected the Board. The first elections of the Town Council were held at the beginning of 1920. The voters, persons of 21 years of age and older, elected 90 members to the Town Council (100 members since 1931) for the term of 2 years, 3 years since 1923, 4 years since 1931. The lists of candidates had been submitted by socialist, civic and national minority groupings.

Structure and Activities of the Local Government.

The city local government consisted of the Town Council, the City Board, the Mayor (he was also the Chairman of the City Board) and the Audit Committee. All administration of the city was in the hands of the City Board. For the management of specific problems the Board set up special departments which were responsible for the city finances, real estate, education, social care, etc. The Audit Committee monitored the lawfulness of the actions of the local government and its institutions. The city local government was subordinated to the Department for Local Governments, Ministry of the Interior.

Local Government after 15 May, 1934. The work of the democratically elected Town Council was interrupted by the coup of 15 May, 1934. Consequently the activities of the Town Council were temporarily suspended, the Board taking over the functions of the Council. The members of the Board and other city officials were appointed by the Minister of the Interior; the Mayor was nominated by the Government. The authority of the Mayor was considerably extended. The Board divisions were renamed. The local government devoted considerable attention to latvianization of all spheres of the city life.

In conformity with the amendments in legislation introduced in autumn 1939, the post of the Mayor was renamed Grand Elder (*lielvečākais*), and the authority of this official was strengthened. In Riga, where the number of citizens comprized 1/5 of the inhabitants of the country and whose budget exceeded 1/4 of the total state budget, the term of office for the city officials was not restricted, like in other cities. The City advisory board was established as a representative institution of the citizens, with the right of deliberation regarding the budget, taxes, construction and other issues.

Riga Municipality. Economic Activities. In the period of the country's democratic development, economy of Riga reflected all stages characterizing the state economy at large: construction period till 1922; the period of flourish during 1923–1930; economic crisis in 1930–1933. The municipal economy prospered in 1934–1940, resulting from the favourable conditions after the economic crisis as well as from the centralized management of the state economy stipulated by the legislation of the authoritarian system. Beginning with the

autumn of 1939, the municipal economy was, to a certain extent, influenced by the outbreak of World War II in Europe.

Since 1923 the city budget was balanced, with 75% of revenues composed of taxes, duties and income from the municipal enterprises. Allocations for education, culture and social care had notably increased. The municipality maintained primary and secondary schools, as well as schools for children with different impairments, almshouses, children's homes, kindergartens, libraries and other institutions of culture. The municipality also paid benefits to disadvantaged families.

Considerable funds were allocated for the repair of streets and for the development of lighting and gas network. The total produce of the city gasworks increased from 1.8 million m³ in 1920 to 6.3 million m³ in 1937. Facilities at the city electric power station gradually underwent modernization. Its capacity in 1938 reached 124.5 million kw/h (in 1921 it was only 11.1 million kw/h). The municipality made essential investments in the community water supply and building a sewerage network. In the late 1930s the total length of the water-line reached 405 km; the length of the sewerage network was 142.4 km.

The municipality embarked on wide construction and reconstruction work, erecting residential houses, a market, buildings for medical care and other. The Central Market was opened in 1930, one of the most up-to-date market buildings in Europe of the time.

The intensity of traffic rose considerably. In 1931 the city took the tram-lines under its wing, and by the end of the 1930s the total length of the tram-lines reached 87 km. In 1938 the number of passengers carried by trams amounted to 40 million, while 29.2 million were carried by buses. In the late 1930s the city took over the majority of the bus transport, modernizing it essentially. The municipality treasury increased its resources also due to the income from using river vessels, taxis and horse-drawn cabs. The city municipality covered the expenses for building several bridges, and it maintained altogether around 400 bridges of various size.

During the 20 years of peaceful development the capital of Latvia had grown into a modern European city with a highly developed infrastructure and social services. The municipality had achieved this by intensive work and rational economy, investing reasonable

sums into the city maintenance structures. As a result, the image of Riga and the high level of social life of its people often surprised numerous foreign guests.

REORGANIZATION OF RIGA ADMINISTRATION DURING THE FIRST YEAR OF SOVIET REGIME (June 1940–July 1941)

Daina BLEIERE

After Latvia and its capital Riga were occupied by the Red Army on 17 June, 1940 formally all Latvian state administration structures continued their work. However, their capacity was paralyzed because they were under absolute control of the USSR embassy and the army. The Government of Latvia, formed by the USSR embassy and the Moscow emissary Andrei Vishinsky, set about dismantling the administrative structures, the replacement of Riga administration including.

First Changes in the Composition of the City Board.

On 4 July, 1940 communist Jānis Pupurs became the Grand Elder of Riga. By 22 July the new City Board was formed the members of which were communists or people close to the Communist Party. In subordinate institutions, several senior officers and most of the lower-ranking staff of the previous city administration temporarily were left in office.

The structure of Riga administration was left practically unchanged until the end of its activities. To adapt it to the demands of the Soviet system, new institutions were set up at the City Board: planning commission, personnel sector and others.

Formation of Riga and Regional Provisional Executive Committees. On 27 November, 1940 the Presidium of the Supreme Soviet of the Latvian SSR issued a decree on the formation of the provisional executive committees in cities and rural districts. On 29 November the first meeting of the Riga Executive Committee took place during which the City Board relinquished authority.

In December 1940 divisions of the Executive Committee underwent reorganization as a result of which they

were renamed departments, whose responsibility was to supervise industrial enterprises — trusts and offices. On 18 April, 1941 the Riga Executive Committee formed commissions and activists from enterprises and institutions were involved in their work. These commissions had to ensure the community representation, i. e. they were puppet councils.

Riga was divided into 6 administratively territorial regions and the composition of the regional executive committees was confirmed. At that time there were only 335,000 inhabitants in Riga, so the 6 regional executive committees only complicated the city administration.

After the regional executive committees had been set up and flats, hospitals, schools, etc. nationalized, the number of people working in the city administration and industrial enterprises grew rapidly.

Role of the Latvian Communist Party in the City Administration.

Incorporation of Riga administration in the Soviet administrative system brought about the control of the Communist Party over all spheres of life. The role and prestige of Riga administrative institutions fell, for they functioned under constant supervision of the Communist Party. No decision of importance could be taken without being endorsed by the Riga Committee of the Latvian Communist (bolshevik) Party or the Central Committee of LC(b)P. The authority of the City Executive Committee was limited also due to the fact that military institutions, all-Union organizations and enterprises very often acted without considering the opinion of the City Executive Committee or else they strove to obtain a satisfying decision from some higher authorities.

Changes in the Municipal Economy. On 22 July, 1940 and on some later dates there were passed the following decrees: on declaring the land the state property, on the nationalization of banks and big industrial enterprises, on the nationalization of commercial and small businesses and buildings, on the liquidation of public and non-profit organizations. These acts radically changed the character of Riga economy and its administrative functions. On the one hand, the city lost part of its property (city land, banks, electric power stations etc.); on the other hand, it was forced to take upon itself administration of the branches it had never supervised or done it only to a limited extent. For example, if earlier 117 houses were in the possession of

Rīga municipality, now the city administration had to ensure maintenance of 7,135 houses.

The nationalized hospitals, hotels, the Zoo, private garages, baths, vegetable farms likewise became the responsibility of the Riga Executive Committee. The small industrial enterprises, nationalized in February 1941, were to make 6 regional groups of industrial enterprises controlled by the City Executive Committee.

Within the system of centralized administration Riga lost its economic independence. After the transition to the Soviet rouble late in 1940, the former profitable branches, for example, public transport, incurred losses. The city lost several sources of income. Instead, the municipality possessions now were from the spheres that did not bring profit, like housing, hospitals, etc. which demanded far greater funds and was a cause of deficit in the city budget to be covered by state subsidies. The city income and expenditure structure changed, also the very principles of drawing up the budget suffered alterations. As a result, the standard of life in Riga notably dropped. The maintenance of the nationalized houses and other property in municipality possession deteriorated.

RIGA ADMINISTRATION DURING GERMAN OCCUPATION

(July 1941–October 1944)

Daina BLEIERE

Formation of the Provisional City Board. On 1 July, 1941 German troops invaded Riga. The government of the Latvian SSR and authorities of Riga administration left the city already on 27 June. Early in July the Provisional Board of Riga was formed, with architect Pāvils Dreijmanis at the head. The Board wished to re-establish the structure of the city administration as it had been before the Soviet occupation.

The regional executive committees were speedily dissolved. Nevertheless, it was unrealistic to fully dismantle the Soviet city administration because it still had to deal with the functions, imposed during the Soviet period, like maintenance of housing and others.

Riga Administration within the Framework of German Administration. The renewed City Board had hoped that it would become a lawful governing body of the city. However, the Nazi's plans were different. Even after the so-called Latvian local government (official name *Zemes pārvalde*) was set up, administration of Riga was outside its sphere of competence.

Riga was put under the rule of the Reichskommissar of Ostland and Reichsministerium of Eastern countries. Early in July, 1941 the Baltic German Hugo Wittrock was appointed Burgomaster-in-Chief. The Latvian Provisional City Board was incorporated into the German administration of Riga by nominating Pāvils Dreijmanis the second Burgomaster of Riga. The first Burgomaster was the State German Dr. Hans Windgassen. The principal spheres of the Board activity were divided between the two Burgomasters. The structure of administration underwent reorganization several times.

Alongside with the routine tasks of the Riga administrative institutions to ensure normal work of all city services, the Nazi regime enforced the implementation of the Nazi racist policy. From the end of September till 30 November, 1941 the administration of Riga monitored the establishment and provision of the Jewish ghetto, confiscation of the Jews' property, and the use of Jews as workforce.

The property, nationalized by the Soviets, was considered the property of the German State as war trophy and in this manner the property of Riga passed under the authority of the Reichskommissariat. All institutions of culture, with the exception of the archives, were recovered as the property of Riga. Things were more complicated with the city land and enterprises under the authority of the Reichskommissariat. For the most part, the city property was restituted, although the process was incomplete, inconsistent and dragged on until the summer of 1944.

On 6 October, 1944 the Red Army launched its attack on Riga. Because of evacuation, the City Board interrupted its work.

RIGA ADMINISTRATION WITHIN THE LATVIAN SSR (October 1944–May 1990)

Daina BLEIERE

On 13–15 October, 1944 the Red Army occupied Riga. During the following 45 years the city developed within the Soviet political and economic system which was a cause of changes in its image and peculiarities of its administration.

Industry grew rapidly in Riga in the post-war period, but housing, municipal and social infrastructure was lagging much behind. To supply the burgeoning industry with workforce, the population sharply increased. In 1950 there were 482.3 thousand inhabitants in Riga, in 1955 their number amounted to 566.9 thousand, in 1989 — already to 915 thousand inhabitants. As the local labour resources were insufficient, workforce was recruited outside Latvia, mostly in Russia and Belarus. Riga was the headquarters of institutions of the Baltic military district and a number of army regiments, so the city experienced a great influx of military persons who strived to stay in Riga also after retirement.

The percentage of Latvians among the population of Riga decreased from 60.0% in 1935 to 44.5% in 1959, and to 36.5% in 1989. The percentage of Russians, in its turn, grew from 7.4% in 1935 to 39.4% in 1959, and to 47.3% in 1989. The proportion of Belorussians and Ukrainians had considerably increased as well.

The growth of population caused shortage of accommodation, overload of public transport, complications in other municipal services. Moreover, there was constant difficulty in supplying the people with goods and services. The recent settlers and some groups of Riga inhabitants enjoyed certain privileges in the distribution of the limited resources. Latvians constituted a minority among the privileged persons. The official state policy and the changes in the national composition of the population resulted in the Russian language becoming not only the official language, but also the dominating means of communication in the city.

The tangle of economic, social and ethnic problems gave rise to social and ethnic tension. The municipality

attempts to achieve an improvement of the living standard in Riga constantly met insurmountable obstacles, ensuing from the basic principles of the USSR political and economic system, i.e. centralization and the decisive role of ideological considerations when solving economic and social issues.

Renewal of Riga Provisional Executive Committee. As part of the preparatory activities for the invasion of Riga, well before it the chairman of Riga Executive Committee had been appointed, and the personnel of the city and regional executive committees selected and confirmed. The authorities of the city administration arrived in Riga on 13 October, 1944. Riga administrative structure of 1941 was renewed and new administrative divisions, necessitated by the war, were formed.

Structure and Elections of Riga Administration. The first elections of the local Soviets since the Soviet occupation in 1940 took place in January, 1948. The Riga city and its regional Soviets were initially called Soviets of Working People's Deputies, but after the adoption of the Constitution of 1977 they were renamed Soviets of People's Deputies.

The elections of the Soviets of Deputies were held every two years, since 1978 — every two and a half years. The number of deputies elected depended on the number of inhabitants in the area. The Soviets did not function constantly; they convened for sessions four times a year. The Soviets elected the standing commissions. Deputy candidates were selected by the Party committees ensuring that a certain proportion of workers, women, young people, etc. should be represented in the Soviets. There was only one candidate per mandate. The actual participation of voters in the elections did not affect the results. The Soviets did not exercise real control of the executive power; they merely confirmed the decisions that had already been taken by the executive committees and approved of by the Party committees and state administration.

At their first session the Soviets elected, in fact approved of the personnel of the city and regional executive committees, already appointed by the Party institutions, as well as of the structure of the executive power. Commissions, departments and divisions performed executive functions. As the municipal economy expanded and became more complex, the structural units were reorganized and new ones were set up.

Riga Administration under Party and State Control.

The competence of the municipal institutions was restricted. In fact, the principal administrative institution in Riga was the City Party committee as it fulfilled not only ideological functions, but also controlled all spheres of Riga life. However, the influence of the Riga committee of the Communist Party of Latvia was strictly limited as it had to coordinate its activities with the Central Committee and the Council of Ministers. Besides, the all-Union enterprises, military institutions and some others did not subordinate to the resolutions of either the municipality, or the Central Committee of the Communist Party of Latvia, or the Council of Ministers of the Latvian SSR. The administrative sanctions, prescribed by law in case of non-compliance with the municipality regulations, were ineffective.

All important activities in the city had to be submitted to the approval of Moscow — of the CC CPSU, the Council of Ministers of the USSR and the State Plan. During Stalin's time control was exceptionally strict and even comparatively small expenditure had to be submitted for approval. However, also in later years no question of importance could be solved without Moscow approval.

In the first post-war years the proportion of local Latvian communists in the city administrative apparatus was notable; there were also quite a number of Latvians from Russia.

Soon the city administration witnessed a striking increase in the number of non-Latvian staff who were immigrants from the USSR. That was very much due to the fact that Latvians were reluctant to join the Party in the 1940s and 1950s. Only 20.5% of the members in the Party organization of Riga in 1953 were Latvians; the proportion of Latvians among the city administration personnel was even smaller.

Development of Riga. National Communism. After Stalin's death (1953) the City Party committee played the main role in the attempts to start reforms, and it was supported by the city and regional executive committees. Close attention was paid to mastering the Latvian language and curbing the influx of new inhabitants to Riga. The failure to introduce the reform was followed by numerous dismissals within the staff of the city regional executive committees.

Riga Soviet of People's Deputies at the Beginning of

Awakening. Over the following thirty years problems continued to swell, creating social and political tension which broke out in the late 1980s, due to the political liberalization processes in the USSR. Among the first activities involving many inhabitants of Riga was the protest against building an underground in Riga in 1987–1988.

The discussion about the rehabilitation of the historical coat-of-arms and flag of Riga became the focal point of political confrontation. It demonstrated the alignment of forces in the Riga Soviet of People's Deputies — the majority stood for the immutable old regime. However, this did not reflect the actual correlation of forces. Democratization necessitated changes in the role of the Soviets of People's Deputies. In this respect, the elections of the local government in December 1989 was a decisive turning point. The victory of the Popular Front in Riga clearly manifested that majority of inhabitants in the capital supported the aspiration for the independence of Latvia.

Although the previous election system was basically preserved, it had also undergone serious changes. The Soviets recovered their due role. From a purely decorative post the chairperson of the Soviet turned into the principal official person of the city or region.

The elections of Riga local government in 1989 were the first democratic elections since 1931. During the existence of the Latvian SSR, for the first time the electors could freely nominate candidates and choose from a number of them. The elections ushered essential alterations in Riga administration.

RIGA ADMINISTRATION IN THE RENEWED STATE

Daina BLEIERE

On 4 May, 1990 the Supreme Soviet of the Latvian SSR adopted the "Declaration on the Renewal of Independence of the Republic of Latvia". This also marked reorganization in the structures of power and administration, including the reform of local governments, aimed at cardinal redistribution of authority and functions between the Council of Ministers and local Soviets in favour of the latter, endowing them with real

power. The given reform of local governments, Riga administration among them, continued after Latvia gained its independence *de facto* on 21 August, 1991. At the same time the life in the city underwent fundamental changes, ensuing from alterations in the city budget and the forms of proprietorship.

This process began with the adoption of laws on local governments by the Supreme Soviet on February 15, 1990. The role of Soviets of People's Deputies and the structure of local governments changed in conformity with these laws; nevertheless, the responsibilities of the Soviets, executive committees and their chairpersons were not distinctly set apart.

The law "On the Local Government in the Capital City of Riga" of 10 June, 1992 brought about essential changes in the system of administration. The Riga Dome (City Council) became the highest decision-making authority of Riga, while the City Board was the executive institution. Regional executive committees were substituted by regional boards, headed by regional executive directors.

Elections to the local governments on 29 May, 1994 were held in compliance with the law the Saeima had adopted on 19 May, 1994. In Riga a one-level municipality was elected — the Riga Dome, consisting of 60 deputies. The chairpersons of the 11 standing committees constituted the Presidium of the Dome.

The executive director of the Dome, with the department directors as his deputies, carried out the executive function. The regional managing functions were performed by the Dome-appointed regional boards, headed by directors.

The right-wing parties were more successful in the elections of 1994. Māris Purgailis, a representative of Latvia's National Independence Movement (*LNNK*), was elected Chairman of the Riga Dome.

Elections to the local governments in March 1997 fundamentally changed the proportion of forces in the Riga Dome. Most of the mandates went to three parties: the coalition of the Latvian Social Democratic party (*LSDP*) and Latvian Social Democratic Workers (*LSDSP*) won 11 seats, the association "For Motherland and Freedom" (*TB*) 10 seats, "Latvia's Way" (*LC*) 8 seats. Andris Bērziņš ("*Latvia's Way*") was elected Chairman of the Dome. The structure of the new Dome was considerably transformed. The Dome members

elected the Chairman and his two deputies. The number of the standing committees, accordingly the number of directors constituting the Dome Board, was reduced by two. The Dome employed the managing director who supervised the regional executive directors.

The structure of Riga administration, undoubtedly, calls for further improvement and optimization. This cannot be achieved in a day for the huge scope of the municipal economy keeps coming up with ever new organizational problems, while the transitional period presents additional difficulties.

ADMINISTRATIVE BUILDINGS OF RIGA MUNICIPALITY

Pārsla PĒTERSONE

The main building of the municipality (Town Council, Dome, Board) should not be merely a place where decisions are taken concerning practical tasks of the city administration, but it rather should be an edifice representing the city itself and serving as its symbol. As Riga was growing and the political powers were changing, ensuing reorganizations in the city administration, the seat of the municipality was moved to different places as well. In the course of centuries the municipality erected new houses for itself, reconstructed the existing buildings and had extensions built onto some of them, as well as purchased and used houses which had been built for other needs.

The Oldest Town Hall of Riga. Precise data about the erection of the first Riga Town Hall are not available, neither is the description of its appearance. The oldest sources, bearing witness of its existence, date back to 1249. The building had been situated at the so-called Big Gate on the corner of Tirgoņu and Šķūņu Streets. The Town Council had used the building for nearly a hundred years. In 1349–1350 it was sold to the Fraternity of the Distressed.

Town Hall at the Market Square. There is no documentary evidence as to the construction of the Town Hall in the first half of the 14th century. The reference to the "old Town Hall" in 1334, leads to the conclusion that there had also been a new Town Hall at the time. The entries of the early 15th century in the Registry

books of the Riga Town Council enable to locate the Town Hall at the Market Square. The Town Hall was a two-storeyed building with a high span roof. Its more imposing facade, facing the Market Square, was decorated with an open gallery and mural paintings. In 1595–1598, right next to the Town Hall eastern wall, a new building for the Registry was erected. At the same time the Town Hall itself underwent reconstruction: a new octagonal tower was built, with an arched gallery and a tall spire, sporting wrought metal decoration. The immense reconstruction led to a misconception of later centuries that a totally new Town Hall was built in the 16th century.

Like the majority of Riga public buildings, the Town Hall was damaged in wars and sieges. In the late 17th century it was in bad repair. The building suffered in the events of the Northern War, especially in the massive bombardment of the city in 1710.

The New Town Hall. In the middle of the 18th century, when Riga had recovered from the devastation of the Northern War, merchants and town councillors agreed on the construction of a new Town Hall, the ground floor of which would be allotted to the Exchange. The military engineer and architect Johann Friedrich von Öttinger was commissioned to make the design. To enlarge the necessary building site, the old Town Hall together with the nearby apothecary and other two houses was pulled down. The foundation stone for the new building was laid on 26 May, 1750. The construction was supervised by the Brandenburg-born, but residing in Riga, master bricklayer Johann Peter Leicht who employed stonemasons Johann Georg Haberkorn and Daniel Kurlavski, sculptors Johann Bartholomäus Berger, Jens Jakob Hinne and Jacob Ernst Meyer, master joiner Jakob Eger and others. The ceremonious opening of the Town Hall took place on 11 October, 1765. By erecting this monumental two-storeyed building, whose facades and interiors displayed elements of Classicism, the architect had managed to create a worthy symbol of the city power. For the first time in Riga architecture a building was decorated with a portico or the "grand gallery" with a Doric arrangement of columns. The building was very laconic, the only accent laid on the central axis, on which the third storey was built crowned with a rich fronton decorated with the coat-of-arms of Riga, and a high four-storeyed tower

with several galleries. The central part of the main facade was panelled with the Saaremaa limestone, the architectonic elements — with the Gotland limestone.

In 1793, under the supervision of the city construction master Christoph Haberland, a garret storey was added to the Town Hall and the building was covered by a new black-glazed tile roof. In 1848–1850 the city chief architect Johann Daniel Felsko supervised the construction of the third storey, with a sloping tin roof. The open terraced entrance stairs on the Market Square side were removed. The interior, too, was refurbished, and only the Conference Hall was left untouched.

The Town Hall, reconstructed by the architect Daniel Felsko, served its purpose till the last quarter of the 19th century. After the dissolving of the Town Council and its institutions in 1899, the ground floor was allotted to the custody court and the City Discount Bank; the City Board assigned the first and the second floor to the City Library. During the military operations of 29 June, 1941 the former Town Hall burned out. The brickwork remains were pulled down in 1954.

Planning the Construction of a New Municipality Building. As new divisions of the city administration were formed, inhabitants of Riga started considering the idea of a new administrative building. In 1900 the City Board took a decision to build the house in the square of the Jacob Barracks, opposite Bastejkalns, and announced a European-wide tender for the most appropriate architectonic design of the building. The project of the Helsinki architects Grahn, Hedmann, K. Wasastjerna and G. Linderg won the first prize; the implementation of their idea was interrupted by World War I.

The House at 5 Ķēniņu (now Riharda Vāgnera) street. Since 24 July, 1878 the new administrative institution, the City Board, rented the necessary office space from Oskar von Stryck at 5 Lielā Ķēniņu street. Earlier, the house had belonged to the rich family of von Branderburgs. A representative of the family, Jakob von Branderburg, Elder of the Blackheads Association, built an imposing three-storeyed house in 1837. On 22 August, 1884 it passed into the city ownership. To enlarge the office space, the fourth storey of the house was built in 1914–1915, after the design of the city architect Reinhold Schmaeling. The City Board worked in this building till 1937, in spite of the post-war difficulties and changes of political power.

Project of a Town Hall at the Daugava. In the 1930s the Government of the Republic of Latvia and the local government of Riga started tackling the question of a new building for the city administrative institutions. In 1937 the Riga City Board decided to have the new Town Hall in the historical centre of Riga, on the right bank of the Daugava, not far from the old Town Hall. A year later, the preparation of the building site began, which included pulling down five blocks of ancient buildings in Old Riga. In 1939 the foundations were laid for the new Town Office Building. Further construction work, however, was impeded by economic difficulties and interrupted by the occupation of Latvia in 1940.

The Building at 7 Raiņa boulevard. Since 1937, the Mayor, the City Board and its legal department worked in the former building of Reimers eye-clinic at 7 Raiņa boulevard, built after the design of the architect Heinrich Scheel. The house was spacious enough and, after the rebuilding by the architect Osvalds Tilmanis, the City Board could comfortably furnish office and representation rooms, as well as the Conference Hall.

While under the German occupation during World War II the City Board worked at 7 Raiņa boulevard. The Riga Executive Committee, set up in January, 1941, chose to locate its offices in the building at 12 Krišjāņa Barona street, which had belonged to the publishers Benjamiņi. After the war the Executive Committee returned to the house in Raiņa boulevard and stayed there till 1974.

The Building at 3 Krišjāņa Valdemāra street. In the early 1970s there opened a new possibility for the municipality institutions to expand their office and representation space by moving to the spacious building in K. Valdemāra (then Gorkija) street, built in 1912–1913 as a Mortgage Bank after the design of the architect August Witte. During the period of the Republic of Latvia it had been the seat of the Ministry of Foreign Affairs, but already in July 1940 the Central Committee of the Latvian Communist Party chose it for its seat and occupied it till 1974 when they moved over to their newly built house. Soon after, the administration of Riga — Soviet of Working People's Deputies — was located in the vacated building at 3 Valdemāra (then Gorkija) street that is now the seat of the renewed Riga Dome and the Board.

The reconstruction of the Blackhead's House brought up the issue concerning the reconstruction of the whole of the demolished building area in the historical centre of Riga — the Town Hall square. Among all the ruined buildings it was the Town Hall that attracted most attention. Resolutions, passed by the Riga Dome, as well as its involvement in organizing the tender for reconstruction of the buildings around the Town Hall square give hope that Riga administration institutions will meet the next millennium in their historical premises, the Town Hall, restored by then.

PERSONU RĀDĪTĀJS PERSONENREGISTER INDEX

Personu rādītājā iekļautas grāmatas pamattekstā minētās personas latviešu alfabēta secībā. Personvārdu lietošanas specifika viduslaikos nav ļāvusi personas konsekventi sakārtot pēc uzvārdiem.

Im Personenregister werden die in den Beiträgen und in den Zusammenfassungen erwähnten Personen nach dem lettischen Alphabet eingeordnet. Die Spezifik vom Gebrauch der Personennamen im Mittelalter machte eine konsequente Anordnung der Personennamen nach den Familiennamen unmöglich.

Index enlists names that appear in the basic text and summaries and they are given according to the Latvian alphabet. The specific usages of the Middle Ages do not permit an accurate arrangement according to last names.

A

Agte Ādolfs / Agthe, Adolf — 47

būvinženieris; Bauingenieur; civil engineer

Akuraters Jānis — 181

rakstnieks, domnieks; Schriftsteller, Mitglied des Stadtrates; writer, member of the Dome

Alberts / Albertus — 63, 72

Rīgas pilsonis, sindiks, fogts; Bürger von Riga, Syndikus, Vogt; citizen of Riga, syndic, vogt

Alberts, Bukshēvdens / Albert von Buxhövdens — 29, 32, 57, 58, 60, 62, 68, 69, 70, 291, 293, 312, 314

Rīgas bīskaps; Bischof von Riga; Bishop of Riga

Alberts, no Ziemeļiem / Albertus Utnordius — 63

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Alberts, Suerbērs / Albert Suerbeer — 72

Rīgas arhibīskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Aleksandrs, Ancilas / Alexander von Ancilla — 76

rātes sūtnis; Gesandter des Rates; envoy of the Town Council

Aleksandrs II / Alexander II. / Alexander II — 44, 142, 299, 319

Krievijas imperators; Kaiser von Rußland; Emperor of Russia

Aleksandrs III / Alexander III. / Alexander III — 142, 299, 319

Krievijas imperators; Kaiser von Rußland; Emperor of Russia

Aleksandrs IV / Alexander IV. / Alexander IV — 60

pāvests; Papst; Pope

Aleksejs Mihailovičs / Alexei Michailowitsch / Alexey Mikhailovich — 93, 261, 295, 316

Krievijas cars; Zar von Rußland; Tsar of Russia

Altens K. fon / Alten, K. von — 164

Rīgas guberņas gubernators; Gouverneur vom Gouvernement Riga; Governor of the Riga Province

Alts Eižens Jūliuss / Alt, Eugen Julius — 150

rātskungs, pilsētas sekretārs; Ratsherr, Stadtsekretär; town councillor, secretary of the Town Council

Ancilas Aleksandrs sk.; s.; see **Aleksandrs, Ancilas**

Andersons Alfrēds — 177, 178, 179

pilsētas galva; Stadoberhaupt; Mayor

Andreass / Andreas — 65

pilsētas sekretārs; Stadtsekretär; secretary of the Town Council

Anna Joanovna / Anna Ioanowna — 104, 262

Krievijas imperatore; Kaiserin von Rußland; Empress of Russia

Ansbergs Jānis — 145

žurnālists, sabiedriski politiskais darbinieks; Journalist, gesellschaftlicher Arbeiter und Politiker; journalist, public and political figure

Antonovs Sergejs — 278, 279

arhitekts; Architekt; architect

Anzū Heinrihs sk.; s.; see **Heinrihs, Anzū**

Apinis Edgars — 234, 235

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Arborijs Johans Nikolajs / Arborius, Johannes Nicolaus — 106

astrologs; Astrolog; astrologer

Ārgalis Andris — 253

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Ārmitsteds Georgs (Džordzs) / Armitstead, George — 137, 147, 149, 152

pilsētas galva; Stadoberhaupt; Mayor

Arnims S. fon / Arnim, S. von — 174

Rīgas gubernators; Gouverneur von Riga; Governor of Riga

Arnolds, Kalmaras / Arnoldus de Calmaria — 76

rātes sūtņis; Gesandter des Rates; envoy of the Town Council

Asars Hermanis — 199

pilsētas revīzijas komisijas priekšsēdētājs; Vorsitzender der Revisionskommission der Stadt; chairman of the City Audit Committee

Auli / Aull / the Aulls — 277

namīpašnieki; Hausbesitzer; homeowners

Aurēlijs Augustīns / Aurelius Augustinus — 82

Romas imperators, filozofs; Römischer Kaiser, Philosoph; Emperor of Rome, philosopher

B

Balodis Jānis — 171, 174

valsts un militārais darbinieks; Staatsmann und Militärperson; statesman and military figure

Balodis Kārlis — 48

tautsaimnieks; Wirtschaftsfachmann; economist

Balodis Leons — 285

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Baltiņa Linda — 253

pilsētas valdes locekle; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Barklajs de Tolli Augusts Vilhelms / Barclay de Tolly, August Wilhelm — 130, 131

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Bürgermeister; town councillor, Burgomaster

Batorijs Stefans / Bathory, Stephan / Bathory, Stephen — 91, 93, 101, 295, 296, 316
Polijas karalis; König von Polen; King of Poland

Baumanis Ēriks — 233, 234, 235

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Bebre Viktorija — 274

arheoloģe; Archäologin; archaeologist

Begičevs Pēteris / Begitschew, Peter / Begichev, Peter — 131

policijas valdes virskomandants; Oberkommandant des Polizeiamtes; commandant in chief of the Police Board

Beiermanis Johans Heinrihs / Beiermann, Johann Heinrich — 277

namīpašnieks; Hausbesitzer; houseowner

Beks Samuels / Beck, Samuel — 266

akmeņkalis; Steinmetz; stonemason

Benjamiņi / the Benjamins — 284, 309, 329

izdevēji; Verleger; publishers

Benjamiņš Jānis — 184

žurnālists, pilsētas padomes loceklis; Journalist, Mitglied des Stadtbeirats; journalist, member of the City Board

Benninghofens Fridrihs / Benninghoven, Friedrich — 28, 29, 63, 260

vēsturnieks; Historiker; historian

Bērensi / Behrens / the Behrens — 116

rātskungu dzimta; Ratsfamilie; family of town councillors

Bergengrīns Karls Jākobs / Bergengrün, Carl Jacob — 270

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Bergers Johans Bartolomejs / Berger, Johann Bartholomäus — 266, 308, 328

tēlnieks; Bildhauer; sculptor

Berģis Sīmanis — 173

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Berkholcs Leo / Berkholz, Leo — 171

pilsētas galvas biedrs; Amtsgehilfe des Stadtoberhauptes; deputy Mayor

Berklavs Eduards — 233, 241, 242

valsts un PSKP darbinieks; Staatsmann und Funktionär der KPdSU; statesman and functionary of the CPSU

Bermonts-Avalovs Pāvels / Bermond-Avaloff, Paul — 170, 301, 321

Krievijas militārais darbinieks; Militärperson von Rußland; Russian military figure

Bernards / Bernardus — 62

Rīgas pilsonis; Bürger von Riga; citizen of Riga

Bernards Letespape / Bernardus Lettesche Pape (Lettespape) — 64

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Bernards, Minsteres / Bernardus de Monasterio — 63

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Bernevics Karls / Bernewitz, Karl — 58

tēlnieks; Bildhauer; sculptor

Bērziņa Maija — 177

fotogrāfijas īpašniece; Leihgeberin eines Fotos; owner of a photo

Bērziņš Andris — 252, 253, 307, 327

Domes priekšsēdētājs; Vorsitzender des Stadtrates (der Dome); Chairman of the Dome

Betfirs Heinrihs Jūlijs / Böthführ, Heinrich Julius — 63, 64

vēsturnieks; Historiker; historian

Betfirs Johans Jākobs Daniels / Boetefeuer, Johann Jakob Daniel — 131

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Bürgermeister; councillor, Burgomaster

Bilmanis Roberts — 199

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Bindensū Ruperts / Bindenschu, Rupert — 263

pilsētas būvmeistars; Stadtbaumeister; building master of the city

Bingners Roberts fon / Büngner, Robert von — 142, 147

rātskungs, birģermeistars, pilsētas galva; Ratsherr, Burgermeister, Stadtoberhaupt; town councillor, Burgomaster, Mayor

Birzenieks Aleksandrs — 184

arhitekts, pilsētas padomes loceklis; Architekt, Mitglied des Stadtbeirats; architect, member of the City Board

Bodekers Bernts / Boddecker, Bernt — 261

akmeņkalis, pilsētas būvmeistars; Steinmetz, Stadtbaumeister; stonemason, building master of the city

Bodenērs Gabriēls / Bodenehr, Gabriel — 30, 36

graģiķis; Graphiker; graphic artist

Bokslafs Vilhelms / Bockslaff, Wilhelm — 154, 161

arhitekts; Architekt; architect

Borhards Roberts / Borchardt, Robert — 148

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Bormanis Augusts — 43

arhitekts; Architekt; architect

Brambe Rita — 29

vēsturniece; Historikerin; historian

Brandenburgas Vilhelms sk.; s.; see **Vilhelms, Brandenburgas****Branderburgi / Branderburg / the Branderburgs** — 276, 309, 328

tirgotāju dzimta; Kaufmannsfamilie; family of merchants

Branderburgs Jākobs fon / Branderburg, Jakob von — 276, 309, 328

Melngalvju biedrības vecākais; ältester der Compagnie der Schwarzen Häupter; Elder of the Blackheads Association

Brauns Georgs fon / Browne, George von — 131, 267

Vidzemes ģenerālģubernators; Generalgouverneur von Livland; Governor General of Vidzeme

Brigenejs Hermanis fon sk.; s.; see **Hermanis, Brigenejs****Brinkens Hanss / Brinken, Hans** — 107, 296, 317

Lielās ģildes eltermanis; ltermann der Großen Gilde; Elderman of the Big Guild

Broce Johans Kristofs / Brotze, Johann Christoph — 34, 37, 116, 264, 265

Baltijas senatnes pētnieks; baltischer Altertumsforscher; researcher of the Baltic antiquity

Bronserts Karls fon / Bronsert, Carl von — 102

mērnies; Landmesser; land surveyor

Buhholcs Antons / Buchholtz, Anton — 260

vēsturnieks; Historiker; historian

Bukams Meinarts / Bukam, Meinhart — 72

virsfogts; Erzvogt; chief vogt

Bulmerinks Augusts Mihaels fon / Bulmerincq, August Michael von — 70

vēsturnieks; Historiker; historian

Bulmerinks Johans Valentins / Bulmerincq, Johann Valentin — 35

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Bulmerinks Vilhelms Roberts fon / Bulmerincq, Wilhelm Robert von — 147, 149, 162

pilsētas galva; Stadtoberhaupt; Mayor

C

Caune Andris — 28, 274

arheologs; Archäolog; archaeologist

Celmiņš Hugo — 178, 180, 181, 199

valsts un politiskais darbinieks, pilsētas galva; Staatsmann und Politiker, Stadtoberhaupt; statesman and political figure, Mayor

Cilītis Gunārs — 255

grafīķis; Graphiker; graphic artist

Cimmermanis Karls Johans fon / Zimmermann, Carl Johann von — 270

dokmanis, rātskungs; Dockmann, Ratsherr; Speaker of the Big Guild, town councillor

Cimmermaņi / Zimmermann / the Zimmermann — 116

rātskungu dzimta; Ratsfamilie; family of town councillors

Cirulis Ansis — 172

gleznotājs, grafīķis; Maler, Graphiker; painter, graphic artist

Č

Čakste Jānis — 170

valsts un politiskais darbinieks, Latvijas Valsts prezidents; Staatsmann und Politiker, Präsident der Republik Lettland; statesman and political figure, President of the Republic of Latvia

Čaule Jānis — 199

pilsētas vecākais, valdes loceklis; Stadtoberhaupt, Mitglied des Stadtamtes; City Elder, member of the Board

Čerņišovs Grigorijs / Tschernischew, Grigori / Tscernishov, Grigory — 105

Vidzemes gubernators; Gouverneur von Livland; Governor of Vidzeme

D

Dambrāns Valters — 279

arhitekts; Architekt; architect

Dannenšterns fon / Dannenstern, von — 105

portorija prefekts; Präfekt des Portoriums; prefect of portory

Darbiņš Osvalds — 242

laikraksta redaktors; Zeitungsredakteur; newspaper editor

Daulijs Ernests / Dowley, Ernest — 174

Rīgas gubernators; Gouverneur von Riga; Governor of Riga

Degļavs Arnolds — 199, 202, 203, 226, 227, 234, 238

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Dēķens Kārlis — 175, 177

pilsētas galvas biedrs, domes priekšsēdētājs; Amtsgehilfe des Stadtoberhaupt, Vorsitzender des Stadtrates (der Dome); deputy Mayor, Chairman of the Dome

Delvers Jāzepts — 32, 38, 261

grafīķis; Graphiker; graphic artist

Derevjanskis Vladimirs / Derewjanskij, Wladimir / Derevjansky, Vladimir — 197, 210

PSRS diplomāts; Diplomat der UdSSR; diplomat of the USSR

Dipons Eizēns / Dupont, Eugen — 158

inženieris, Šveices diplomāts; Ingenieur, Diplomat der Schweiz; engineer, diplomat of Switzerland

Diriķis Bernhards — 144

izdevējs, sabiedriski politiskais darbinieks; Verleger, gesellschaftlicher Arbeiter und Politiker; publisher, public and political figure

Dogatkins Aleksejs — 267

arhitekts, fotogrāfs; Architekt, Fotograf; architect, photographer

Dolmanis Bērents / Dolmann, Berent — 113

rātskungs, birģermeistars, burggrāfs; Ratsherr, Burgermeister, Burggraf; town councillor, Burgomaster, Burggraf

Doroģenko Vasilijis — 29

vēsturnieks; Historiker; historian

Dovinhs Volmers / Dovinch, Wolmarus — 76

Rĩgas pilsonis; Bürger von Riga; citizen of Riga

Drahenhaueri / Drachenhauer / the Drachenhauers — 277

namĩpaģnieki; Hausbesitzer; homeowners

Draudiņģ Aivars — 253

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Dreijmanis (Dreimanis) Pāvils — 188, 215, 216, 217, 218, 278, 304, 324

arhitekts, pilsētas valdes vadītājs, birģermeistars; Architekt, Leiter des Stadtamtes, Burgermeister; architect, Head of the City Board, Burgomaster

Dreilingi / Dreiling / the Dreilings — 115

rātskungu dzimta; Ratsfamilie; family of town councillors

Dreilings Johans / Dreiling, Johann — 116

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Dreilings Melhioris fon / Dreiling, Melchior von — 115, 116

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Dreilings Pauls / Dreiling, Paul — 81, 82, 115, 294, 315

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Dreilings Teodors Heinrihs fon / Dreiling, Theodor Heinrich von — 116

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Drekslers Oto Heinrihs / Drechsler, Otto Heinrich — 216, 217

nacistiskās Vāģijas valsts un politiskais darbinieks; Staatsmann und Politiker des nazistischen Deutschlands; statesman and political figure of the Nazi Germany

Dreslers Hanss Eizens / Dressler, Hans Eugen — 213

nacistiskās Vāģijas valsts un politiskais darbinieks; Staatsmann und Politiker des nazistischen Deutschlands; statesman and political figure of the Nazi Germany

Dubra Meģislavs — 238, 240

izpildu komitejas priekģsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Dubroviģ A. M. — 207

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Dunkers Hermanis / Dunker, Hermann — 76

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Dunsdorfs Edgars — 29

vēsturnieks; Historiker; historian

Dzelģitis Eduards — 199

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

E

Egers Jākobs / Eger, Jakob — 266, 308, 328

galdnieks; Tischler; joiner

Eke Nikolajs / Eck, Nicolaus — 101, 107, 108, 109, 126, 296, 317

rātskungs, birģermeistars, burggrāfs; Ratsherr, Burgermeister, Burggraf; town councillor, Burgomaster, Burggraf

Ēlers Jākobs Heinrihs / Ehlers, Jacob Heinrich — 131
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Elizabete Petrovna / Elisabeth Petrowna — 262
Krievijas imperatore; Kaiserin von Rußland; Empress of Russia

Endrups Rūdofs — 172, 173
izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Engelberts / Engelbertus (Eggelbertus) — 57
biskapa Alberta brālis; Bruder des Bischofs Albert; brother of Bishop Albert

Erhards Johans Jākobs / Erhardt, Johann Jakob — 162
pilsētas galva; Stadtoberhaupt; Mayor

Ēriks XIV / Erich XIV. / Erich XIV — 89
Zviedrijas karalis; König von Schweden; King of Sweden

Ermsons Jēkabs Ādofs — 199, 201, 202
pilsētas vecākais, lielvecākais, izpildu komitejas loceklis; Stadtältester, Großältester, Mitglied des Vollzugskomitees;
City Elder, Grand Elder, member of the Executive Committee

Esens Magnuss fon / Essen, Magnus von — 39
Vidzemes ģenerālgubernators; Generalgouverneur von Livland; Governor General of Vidzeme

Etingens Augusts Georgs Frīdrihs fon / Oettingen, August Georg Friedrich von — 147, 149
pilsētas galva; Stadtoberhaupt; Mayor

Etingers Johans Frīdrihs fon / Öttinger, Johann Friedrich von — 264, 265, 266, 267, 268, 308, 328
arhitekts; Architekt; architect

Etings (Etingens) Everts / Öttingen, Evert — 109
Lielās gildes eltermanis; Ältermann der Großen Gilde, Elderman of the Big Guild

F

Fēgezaks Gothards / Vegesack, Gotthard — 116
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Bürgermeister; town councillor, Burgomaster

Fehhelms Karls Traugots / Fechhelm, Carl Traugott — 268
gleznotājs; Maler; painter

Felsko Johans Daniels / Felsko, Johann Daniel — 160, 270, 271, 308, 328
arhitekts; Architekt; architect

Fike Nikolajs / Ficke, Nicolaus — 107
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Filatovs Vladimirs — 238
fotogrāfs; Fotograf; photographer

Filips / Philippus — 60
fogts; Vogt; vogt

Fleišers Oskars — 175
pilsētas galvas biedrs; Amtsgehilfe des Stadtoberhauptes; deputy Mayor

Folcs Augusts / Volz, August — 160, 261
tēlnieks; Bildhauer; sculptor

Fragni Lorenzo / Fragny, Lorenzo — 106
medaļu meistars; Medailleur; medallist

Frankenšteins Fricis — 202
izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieks; stellvertretender Vorsitzende des Vollzugskomitees; Vice-Chairman of the Executive Committee

Frankēviča-Ulmane Ligita — 255
tēlniece; Bildhauerin; sculptor

Frīdenbergs Andrejs — 178, 179, 199
pilsētas galva; Stadtoberhaupt; Mayor

Frīdrihs (Teodorihs), Cēsu / Thidericus de Wenden, Theodoricus de Wentha — 64
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Frīdrihs, Lībekas / Fridericus de Lubeke — 63
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Fukss Melhiors / Fuchs, Melchior — 115, 116
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Břrgermeister; town councillor, Burgomaster

G

Garnjē Šamorels / Garnier, Chamorel — 275
arhitekts; Architekt; architect

Garsils Roberts — 182
pilsētas galva; Stadtoberhaupt; Mayor

Gīze Mārtiņš / Giese, Martin — 107, 108, 296, 317
pilsētas notārs, Lielās ģildes eltermanis; Stadtnotar, Āltermann der Großen Gilde; Town notary, Elderman of the Big Guild

Gotthards, Ketlers / Gotthard Kettler — 84, 89, 90, 295, 316
Livonijas ordeņa mestrs, Kurzemes hercogs; Meister des Livländischen Ordens, Herzog von Kurland;
Master of the Livonian Order, Duke of Courland

Gotmērs Melnais / Gotmer Schwartz — 76
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Gotšalks / Godescalk — 62, 291, 312
Dānijas karaļa sūtņis; Gesandte des Königs von Dänemark; envoy of the king of Denmark

Gotšalks Kuro / Godescalcus Curo — 64
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Grāfe Valentīns / Grave, Valentin — 264
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Grāfes / Grave / the Graves — 116
rātskungu dzimta; Ratsfamilie; family of town councillors

Grāns / Grahn — 275, 308, 329
arhitekts; Architekt; architect

Gregorijs XIII / Gregor XIII. / Gregory XIII — 106, 107, 296, 317
pāvests; Papst; Pope

Grēviņš Valdis — 181
rakstnieks, domnieks; Schriftsteller, Mitglied des Stadtrates (der Dome); writer, member of the Dome

Grimms Eduards Vilhelms Tilemanis / Grimm, Eduard Wilhelm Tieleman — 44
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Břrgermeister; town councillor, Burgomaster

Grīnbergs Alfrēds — 190
arhitekts; Architekt; architect

Grīnbergs Andris — 253
Domes izpilddirektors; Exekutivdirektor des Stadtrates (der Dome); Riga Dome executive director

Grīnbergs Oto — 199
pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Gross Karls Kristofs / Gross, Carl Christoph — 270
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Břrgermeister; town councillor, Burgomaster

Grosvalds Frīdrihs — 145, 146, 164
domnieks, pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtrates (der Dome) und des Stadtamtes; member of the Dome and the City Board

Gustavs II Ādolfs / Gustav II. Adolf / Gustav II Adolf — 34, 92, 101, 103, 295, 296, 316
Zviedrijas karalis; König von Schweden; King of Sweden

G

Ģibietis Jānis — 242
izglītības darbinieks; Pēdagoģe; educator

H

Hāberkorns Johans Georgs / Haberkorn, Johann Georg — 266, 308, 328
akmeņkalis; Steinmetz; stonemason

Hāberlands Kristofs / Haberland, Christoph — 268, 269, 308, 328
arhitekts; Architekt; architect

Haijens Johans III / Hayen, Johan III. / Hayen, Johan III — 129
alvas lējējs; Zinngießer; tin caster

Hake Ignācijs / Hacke, Ignatius — 267
kalējs; Schmied; blacksmith

Hausvalds Kārlis Fridrihs / Hauswald, Karl Friedrich — 81
grafiķis; Graphiker; graphic artist

Hāzentēters Hanss / Hasentöter, Hans — 260
grafiķis; Graphiker; graphic artist

Hecels Johans Augusts / Hetzel, Johann August — 272
zvanu lējējs; Glockengießer; bell-founder

Hedmanis / Hedmann — 275, 308, 328
arhitekts; Architekt; architect

Hedviga Eleonora / Hedwig Eleonore — 93, 295, 316
Zviedrijas karaļa reģente; Regentin anstelle des Königs von Schweden; Queen Regent of Sweden

Hegers Hugo / Heger, Hugo — 275
arhitekts; Architekt; architect

Heince Tobiass / Heintze (Heintz), Tobias — 117
galdnieks; Tischler; joiner

Heinrihs, Anžū / Heinrich von Anjou — 90
Polijas karalis; König von Polen; King of Poland

Heinrihs, no Jelgavas / Henricus de Mithovia — 64
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Heleveg Hermanis / Helewegh, Hermann — 65, 292, 313
rātes sekretārs, rātskungs; Ratssekretär, Ratsherr; secretary of the Town Council, town councillor

Henike Hinriks / Henicke, Hinrich — 263
mūrnieks; Maurer; bricklayer

Herders Johans Gotfrīds / Herder, Johann Gottfried — 267
rakstnieks, filozofs, skolotājs; Schriftsteller, Philosoph; Lehrer; writer, philosopher, teacher

Hermanis / Hermannus — 72
fogts; Vogt; vogt

Hermanis, Brigenejs / Hermann von Brüggenei — 84
Livonijas ordeņa mestrs; Meister des Livländischen Ordens; Master of the Livonian Order

Hermanis Jūliuss / Hermann, Julius — 35
gleznotājs; Maler; painter

Hermanis Nogatensilme / Hermannus Nogatensilme (Nogate) — 63, 64, 292, 313
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Hilhens Dāvids / Hilchen, David — 124, 126, 297, 318
rātes virssekretārs, rātskungs, sindiks; Obersekretär des Rates, Ratsherr, Syndikus;
chief secretary of the Town Council, town councillor, syndic

Hilners Alfrēds / Hillner, Alfred — 142
pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtaamtes; member of the City Board

Hinne Jēss Jākobs / Hinne, Jens Jakob — 266, 308, 328
akmeņkalis; Steinmetz; stonemason

Hintelmanis Ludvigs / Hintelmann, Ludwig — 112, 117
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Hitlers Ādolfs / Hitler, Adolf — 217, 218
nacistiskās Vācijas valsts un politiskais darbinieks; Staatsmann und Politiker des nazistischen Deutschlands;
statesman and political figure of the Nazi Germany

Hodkevičs Jans / Chodkiewicz, Jan — 109
Polijas militārais darbinieks; Militärperson von Polen; military figure of Poland

Hofštets Kristians / Hoffstädt, Christian — 267
dailkrāsotājs; Malermeister; painter-decorator

Holandars Eduards Gustavs / Hollander, Eduard Gustav — 142, 144, 153
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Holsts Karls fon / Holst, Carl von — 47, 274
pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtaamtes; member of the City Board

Holthuzens Johans / Holthusen, Johann — 76
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Honorijs III / Honorius III. / Honorius III — 59, 61
pāvests; Papst; Pope

Hope Johans / Hoppe, Johann — 70
ierocu meistars; Waffenschmied; armorer

Hopfs Pauls / Hopf, Paul — 164
pilsētas priekšnieks; Stadtvorsteher; Chief of the Town

Horsts Rotģers cur / Horst, Rotģer zur — 260
nampašnieks; Hausbesitzer; houseowner

I

Ikskils-Gildenbants Aleksandrs fon / Uexküll-Guldenband, Alexander von — 142
Vidzemes ģubernators; Gouverneur von Livland; Governor of Vidzeme

Indriķis / Heinricus (Henricus), Heinrich — 62
hronikas autors; Chronist; chronicler

Inkulis Andrejs — 248, 250
izpildu komitejas priekšsēdētājs, Domes priekšsēdētāja vietnieks; Vorsitzender des Vollzugkomitees,
stellvertretender Vorsitzende des Stadtrates (der Dome); Chairman of the Executive Committee, Vice-Chairman of the Dome

Innocents VI / Innocenz VI. / Innocenz VI — 76
pāvests; Papst; Pope

Isajevs Ilja / Issajew, Ilja / Isayev, Ilya — 103, 104, 105, 120, 296, 317
rātes prezidents, virsinspektors; Ratsprasident, Oberinspektor; president of the Town Council, chief inspector

Ivanovs Timotijs / Iwanoff, Timofei (Timothei) / Ivanov, Timofey (Timothei) — 99
medaļu meistars; Medailleur; medallist

Ivans IV / Iwan IV. / Ivan IV — 90
Krievijas cars; Zar von Rußland; Tsar of Russia

J

Jakšs Oskars Augusts / Jaksch, Oskar August — 274
pārvaldes darbinieks; Beamter der Stadtverwaltung; administration official

Janaitis Gunārs — 243
fotogrāfs; Fotograf; photographer

Jancens Dāvids / Jantzen, David — 269
*grafiķis; Graphiker; graphic artist

Jānis Blankenfēlds sk.; s.; see Johans (Jānis) VII, Blankenfēlds

Jankovskis Karols / Jankowski, Carol — 275
arhitekts, Architekt; architect

Jansons Arnolds — 237
medaļu meistars; Medailleur; medallist

Jansons Krišs — 229
zīmētājs; Zeichner; draughtsman

Jofe Izaks — 199
pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Jofe Miķelis — 200
pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Johans (Jānis) I, Lunes / Johannes I. von Lune / Johannes I of Lune — 72, 293, 314
Rīgas arhibīskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Johans (Jānis) IV, Zintens / Johannes IV. von Sinten (Zinten) / Johannes IV von Sinten (Zinten) — 65
Rīgas arhibīskaps, iepriekš — rātes sekretārs; Erzbischof von Riga, früher — Ratssekretär;
Archbishop of Riga, earlier — secretary of the Town Council

Johans V, Vallenrode / Johannes V. von Wallenrodt / Johannes V von Wallenrodt — 59
Rīgas arhibīskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Johans VI, Ambundi / Johannes VI. Ambundii / Johannes VI Ambundii — 59, 78
Rīgas arhibīskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Johans (Jānis) VII, Blankenfēlds / Johannes VII. Blankenfēld / Johannes VII Blankenfēld — 81
Rīgas arhibīskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Johans, fon Mengede, saukts Osthofs / Johann von Mengede, gen. Osthof / Johann von Mengede, called Osthof — 59, 291, 312
Livonijas ordeņa mestrs; Meister des Livländischen Ordens; Master of the Livonian Order

Johans, fon der Reke / Johann von der Recke — 78
Livonijas ordeņa mestrs; Meister des Livländischen Ordens; Master of the Livonian Order

Johans, no Rīgas grīvas / Johannes de Rigemunde — 64
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Johansons Roberts — 49, 188, 193, 281, 284
fotogrāfs; Fotograf; photographer

K

Kalmaras Arnolds sk.; s.; see Arnolds, Kalmaras

Kalnberziņš Jānis — 204, 206, 233, 238
PSKP darbinieks; Funktionär der KPdSU; functionary of the CPSU

Kalniņš Juris — 54
fotogrāfs; Fotograf; photographer

Kalniņš Krišjānis — 144

sabiedriski politiskais darbinieks; gesellschaftlicher Arbeiter und Politiker; public and political figure

Kalniņš Pauls — 171

domnieks, pilsētas galvas biedrs; Mitglied des Stadtrates (der Dome), Amtsgehilfe des Stadtoberhauptes; member of the Dome, deputy Mayor

Kampe Pauls / Campe, Paul — 267

arhitekts; Architekt; architect

Kanne Oto / Kanne (Canne), Otto — 124

virsekretārs, rātskungs; Obersekretär, Ratsherr; chief secretary, town councillor

Karavaks Luijs / Caravac, Louis — 262

gleznotājs; Maler; painter

Karlbergs Nikolajs / Carlberg (Karlberg), Nikolai — 150

statistiķis, pilsētas sekretārs; Statistiker, Stadtsekretär; statistician, town secretary

Kārlis XI / Karl XI. / Karl XI — 93, 111, 262

Zviedrijas karalis; König von Schweden; King of Sweden

Kārlis XII / Karl XII. / Karl XII — 97, 262

Zviedrijas karalis; König von Schweden; King of Sweden

Karls Mateuss Melhiorš / Carl, Mattheus Melchior — 101

medaļu meistars; Medailleur; medallist

Kartāgas Kipriāns sk.; s.; see **Kipriāns, Kartāgas****Kasels / Cassel** — 262

gleznotājs; Maler; painter

Katrīna I / Katharina I. / Catherine I — 104, 262, 296, 317

Krievijas imperatore; Kaiserin von Rußland; Empress of Russia

Katrīna II / Katharina II. / Catherine II — 105, 128, 129, 131, 267, 297, 298, 318

Krievijas imperatore; Kaiserin von Rußland; Empress of Russia

Kauls Johans Fridrihs / Kaul, Johan Friedrich — 100

daiļkrāsotājs; Malermeister; painter-decorator

Kerkoviuss Ludvigs Vilhelms / Kerkovius, Ludwig Wilhelm — 47, 147, 148, 152, 153, 274

rātskungs, pilsētas galva; Ratsherr, Stadtoberhaupt; town councillor, Mayor

Ketermanis Johans Filips / Kettermann, Johann Philipp — 267

apzeltītājs; Vergolder; gilder

Ketlers Gothards sk.; s.; see **Gothards, Ketlers****Kipriāns, Kartāgas / Cyprianus von Karthago** — 82

filozofs; Philosoph; philosopher

Kirhenšteins Augusts — 181, 198

valsts darbinieks, domnieks; Staatsmann, Mitglied des Stadtrates (der Dome); statesman, member of the Dome

Klaucēns Arnolds — 242

PSKP darbinieks; Funktionär der KPdSU; functionary of the CPSU

Klene Miķelis / Klene, Michel — 76

Mazās gildes loceklis; Mitglied der Kleinen Gilde; member of the Small Guild

Klinklāvs Aleksandrs — 278

arhitekts; Architekt; architect

Knīrims Augusts fon / Knierim, August von — 274

pārvaldes darbinieks; Beamter der Stadtverwaltung; administration official

Knopke Andreass / Knopken, Andreas — 80, 81

reformācijas sludinātājs; Prediger der Reformation; advocate of the Reformation

Konrāds / Conradus — 72

fogts; Vogt; vogt

Konrāds Pravegale / Conradus Prawegale — 64

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Krastkalns Andrejs — 145, 162, 163, 300, 321

domnieks, pilsētas galva; Mitglied des Stadtrates (der Dome), Stadtoberhaupt; member of the Dome, Mayor

Krēgers Hermanis Ādams / Kröger, Hermann Adam — 270

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Krēgers Johans Vilhelms fon / Kröger, Johann Wilhelm von — 131

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Kreituss Viktors — 242

izpildu komitejas loceklis; Mitglied des Vollzugskomitees; member of the Executive Committee

Krieviņš Ādams — 178, 180

pilsētas galva; Stadtoberhaupt; Mayor

Krīgers Kristofs Frīdrihs / Krüger, Christoph Friedrich — 270

mūrnieks; Maurer; bricklayer

Kristofs, Meklenburgas / Christoph von Mecklenburg — 90

Rīgas arhibīskapa koadjutors; Koadjutor des Erzbischofs von Riga; coadjutor of the Archbishop of Riga

Krivošapkins Mihails — 199

pilsētas revīzijas komisijas priekšsēdētājs; Vorsitzender der Revisionskommission der Stadt; chairman of the City Audit Committee

Kruts Johans Heinrihs / Kruth, Johann Heinrich — 270

mūrnieks; Maurer; bricklayer

Kruze Bruno / Kruse, Bruno — 152

medaļu meistars; Medailleur; medallist

Kundziņš Pauls — 278

arhitekts; Architekt; architect

Kurlafskis Daniels / Kurlavsky, Daniel — 266, 267, 308, 328

tēlnieks; Bildhauer; sculptor

Kviesis Alberts — 181

valsts un politiskais darbinieks, Latvijas Valsts prezidents, domnieks; Staatsmann und Politiker, Präsident der Republik Lettland, Mitglied des Stadtrates (der Dome); statesman, political figure, President of the Republic of Latvia, member of the Dome

K

Ķeniņš Atis — 181, 199

literāts, domnieks, pilsētas valdes loceklis; Literat, Mitglied des Stadtrates (der Dome) und des Stadtamtes; man of letters, member of the Dome and the City Board

Ķēze Amālija — 277

namīpašniece; Hausbesitzerin; houseowner

L

Lācis Heinrihs — 253

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Lācis Vilis — 198

rakstnieks, valsts darbinieks; Schriftsteller, Staatsmann; writer, statesman

Laimiņš Eduards — 198

pilsētas vecākais; Stadtältester; city Elder

Lākmanis Johans / Laackmann (Laakmann), Johann — 267

namdaris; Zimmermann; carpenter

Lamze Arnolds — 43, 48
arhitekts; Architekt; architect

Laškops Kārlis — 199
pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtrates; member of the City Board

Laube Eižens — 278
arhitekts; Architekt; architect

Leberehts Karls / Leberecht, Carl — 45
medaļu meistars; Medailleur; medallist

Lecis Vilhelms — 203, 234
izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Legzdiņš Žanis — 234
fotogrāfs; Fotograf; photographer

Leihts Johans Pēters / Leicht (Leucht), Johann Peter — 266, 309, 328
mūrnieks; Maurer; bricklayer

Lēmanis Johans Dāvids / Lehmann, Johann Dawid — 267
podnieks; Töpfer; potter

Liepiņš Roberts — 170, 182, 183, 184, 198, 279
pilsētas galva, lielvecākais; Stadtoberhaupt, Großältester; Mayor, Grand Elder

Lindbergs Gustavs / Lindberg, Gustav — 275, 308, 328
arhitekts; Architekt; architect

Linde Johans Hermanis / Linde, Johan Hermann — 130
grafiķis; Graphiker; graphic artist

Litens Johans / Lithen, Johann — 99
grafiķis; Graphiker; graphic artist

Liventāls Teodors — 199
pilsētas galvas vietnieks; stellvertretender Stadtoberhaupt; deputy Mayor

Lomillers Johans / Lohmüller, Johann — 80, 81, 294, 315
rātes sekretārs, reformācijas sludinātājs; Ratssekretär, Prediger der Reformation; secretary of the Town Council, advocate of the Reformation

Lorencs Kārlis — 199
pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtrates; member of the City Board

Loze Hinrihs / Lohse, Hinrich — 219
nacistiskās Vācijas valsts un politiskais darbinieks; Staatsmann und Politiker des nazistischen Deutschlands;
statesman and political figure of the Nazi Germany

Ludvigs, Jelgavas / Ludovicus de Mithovia — 64
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Lunes Johans sk.; s.; see **Johans (Jānis) I, Lunes**

Lupe Johans / Lupi, Johann — 76
rātes sekretārs, sūtnis; Ratssekretär, Gesandter; secretary of the Town Council, envoy

Luters Mārtiņš / Luther, Martin — 79, 81, 294, 315
reformācijas sludinātājs Vācijā; Prediger der Reformation in Deutschland; propagator of the Reformation in Germany

L

Ļūle Arturs — 198
pilsētas vecākais; Städtältester; city Elder

M

Magaziņš Oto — 33

pārvaldes darbinieks; administrativer Mitarbeiter; administration official

Maksimiliāns II / Maximilian II. / Maximilian II — 90

Vācijas ķeizars; Kaiser von Deutschland; Emperor of Germany

Manaseins Nikolajs / Manassein, Nikolai — 142

Krievijas valsts darbinieks; Staatsmann von Rußland; statesman of Russia

Marga Kārlis — 199

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Meiers Jākobs Ernsts / Meyer, Jacob Ernst — 266, 308, 328

tēlnieks, akmeņkalis; Bildhauer, Steinmetz; sculptor, stone-carver

Mellers Heinrihs / Möller, Heinrich — 107

Domscolas rektors; Rektor der Domschule; rector of the Dom School

Mengede Johans fon, saukts Osthofs sk.; s.; see Johans, Mengede**Menšikovs Aleksandrs / Menschikow, Alexander / Menshikov, Alexander** — 105

Krievijas valsts un militārais darbinieks; Staatsmann und Militärperson von Rußland; statesman and military figure of Russia

Mežgailis Alfrēds — 232

zīmētājs; Zeichner; draughtsman

Miķelsons Juris — 253

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Millers Johans Jūliuss / Müller, Johann Julius — 262

gleznotājs; Maler; painter

Minsters Sebastians / Münster, Sebastian — 260, 261

kosmogrāfs, ģeogrāfs; Kosmograph, Geograph; cosmographer, geographer

Molins Gustavs Aleksandrs / Molien, Gustav Alexander — 147

pilsētas galvas biedrs; Amtsgehilfe des Stadtoberhauptes; deputy Mayor

Mollins Nikolajs / Mollin, Nicolaus — 32, 38, 106, 126, 261

grāmatiespiedējs; Buchdrucker; book printer

Molotovs Vjačeslavs / Molotow, Wjatscheslaw / Molotov, Vyacheslav — 197

PSRS valsts un PSKP darbinieks; Staatsmann der UdSSR und Funktionär der KPdSU; statesman of the USSR and the CPSU functionary

N

Neienkirhens Karls Vilhelms Frīdrihs / Neuenkirchen, Carl Wilhelm Friedrich — 131

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Neimanis Vilhelms / Neumann, Wilhelm — 154, 258, 261, 263

arhitekts; Architekt; architect

Niedra Andrievs — 167

valsts darbinieks; Staatsmann; statesman

Nienstēde Francis / Nyenstede, Franz — 101, 126, 297, 318

rātskungs, birģermeistars, burggrāfs; Ratsherr, Burgermeister, Burggraf; town councillor, Burgomaster, Burggraf

Nikelss F. L. / Nickels, F. L. — 83

akvareļa autors; Aquarellmaler; painter

Nikolajs / Nicolaus — 59, 64, 69, 76

Rīgas bīskaps; Bischof von Riga; Bishop of Riga

Nikolajs II / Nikolai II. / Nikolai II — 137

Krievijas imperators; Kaiser von Rußland; Emperor of Russia

O

Ose Ieva — 274

arheoloģe; Archäologin; archaeologist

Ozoliņš Kārlis — 277

mūrnieks; Maurer; bricklayer

Ozols Markus — 199

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtaamtes; member of the City Board

P

Pakalns Jānis — 234

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Palkavnieks Jānis — 229

pilsētas darbaļaužu deputātu padomes deputāts; Vorsitzender des Deputiertensowjets der Werktätigen der Stadt; deputy of the City Soviet of Working People's Deputies

Pauluči Filips / Paulucci, Philipp — 39

Vidzemes ģenerālgubernators; Generalgouverneur von Livland; Governor General of Vidzeme

Pāvils I / Paul I. / Paul I — 131, 298, 319

Krievijas imperators; Kaiser von Rußland; Emperor of Russia

Pelhaus Haralds Oskars Georgs / Poelchau, Harald Oskar Georg — 270

gleznotājs; Maler; painter

Perels Ādams / Perelle, Adam — 93

grafīķis; Graphiker; graphic artist

Pēteris I / Peter I. / Peter I — 97, 100, 103, 104, 105, 262, 296, 317

Krievijas cārs, imperators; Zar und Kaiser von Rußland; Tsar of Russia, Emperor

Pēteris II / Peter II. / Peter II — 262

Krievijas imperators; Kaiser von Rußland; Emperor of Russia

Piesis Jānis — 202

izpildu komitejas loceklis; Mitglied des Vollzugskomitees; member of the Executive Committee

Pīpiņa Berta — 181

sabiedriski politiskā darbiniece, domniece; gesellschaftliche Arbeiterin und Politikerin, Mitglied des Stadtrates (der Dome); public and political figure, member of the Dome

Pīrangs Heincs (Heinrihs) / Pirang, Heinrich — 278

arhitekts; Architekt; architect

Pletenbergs Valters (Volters) fon / Plettenberg, Wolter von — 78, 81, 294, 315

Livonijas ordeņa mestrs; Meister des Livländischen Ordens; Master of the Livonian Order

Plute-Olavs Vilis — 145

sabiedriski politiskais darbinieks; gesellschaftlicher Arbeiter und Politiker; public and political figure

Pļavinskis Aleksandrs — 200, 215

pilsētas sekretārs; Stadtsekretär; town secretary

Pormanis Mārtiņš — 200

pilsētas revīzijas komisijas loceklis; Mitglied der Revisionskommission der Stadt; member of the City Audit Committee

Prīmanis Mārtiņš — 181

ķīmiķis, domnieks; Chemiker, Mitglied des Stadtrates (der Dome); chemist, member of the Dome

Pupurs Jānis — 199, 201, 302, 323

pilsētas lielvecākais; Großältester der Stadt; Grand Elder of the city

Purgailis Māris — 251, 252, 307, 327

Domes priekšsēdētājs; Vorsitzender des Stadtrates (der Dome); Chairman of the Dome

Puriņa Emma — 203

izpildu komitejas locekle; Mitglied des Vollzugskomitees; member of the Executive Committee

Puriņš Raitis — 252

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Purvītis Vilhelms — 280

gleznotājs; Maler; painter

Puzuls Voldemārs Karls / Pussul, Woldemar Karl — 174

pilsētas priekšnieks; Stadtvorsteher; Chief of the Town

R

Radzivils Jans / Radziwill, Jan — 108

Polijas karaļa vietvaldis; Statthalter des Königs von Polen; viceregent of the king of Poland

Radzivils Nikolajs / Radziwill, Nikolaus — 90

Polijas karaļa pārstāvis; Kommissionär des Königs von Polen; commissioner of the king of Poland

Rainis (Jānis Pliekšāns) — 181

rakstnieks, domnieks; Schriftsteller, Mitglied des Stadtrates (der Dome); writer, member of the Dome

Rake Krīss — 192, 227, 273

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Ramms Nikolajs / Ramm, Nicolaus — 81, 294, 315

mācītājs; Prediger; clergyman

Ratgeve Johans / Ratgeve, Johannes — 76

Rīgas pilsonis; Bürger von Riga; citizen of Riga

Rati Leopolds / Ratti, Leopold — 265

Virtenbergas būvdirektors; Baudirektor von Württemberg; construction manager of Württemberg

Regenbodone / Regenbodone — 64

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Reinbergs Augusts / Reinberg, August — 275

arhitekts; Architekt; architect

Reinfelds Artūrs — 279

arhitekts; Architekt; architect

Reke Johans fon der sk.; s.; see Johans, fon der Recke

Reppins Anikita / Repnin, Anikita — 104

Rīgas guberņas ģenerālgubernators; Generalgouverneur vom Gouvernement Riga; Governor General of the Riga Province

Ridzenieks Vilis — 169, 175, 179, 180, 182, 189

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Rigemaņi / Rigemann / the Rigemann — 116

rātskungu dzimta; Ratsfamilie; family of town councillors

Ritiņš Juris — 253

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Roze Jānis Staņislavs — 146

gleznotājs; Maler; painter

Rozenbergs Alfrēds / Rosenberg, Alfred — 217

nacistiskās Vācijas valsts, politiskais un militārais darbinieks; Staatsmann, Politiker und Militärperson des nazistischen Deutschlands; statesman, political and military figure of the Nazi Germany

Rozenburgs Osvalds Jānis — 200

pilsētas revīzijas komisijas priekšsēdētājs; Vorsitzender der Revisionskommission der Stadt; chairman of the City Audit Committee

Rozentāls Janis — 148, 149, 280
gleznotājs; Maler; painter

Rubiks Alfrēds — 238, 240, 242

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Rubīna Maija — 253

pilsētas valdes locekle; Mitglied des Stadtmtes; member of the City Board

Rudzītis Elmārs — 251

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Rumelants Konrāds / Rumelant, Conrad — 76

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Rūtiņš Pēteris — 200

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtmtes; member of the City Board

S

Sandlers Rikards / Sandler, Rikard — 280

Zviedrijas valsts darbinieks; Staatsmann von Schweden; statesman of Sweden

Sigismunds II Augusts / Sigismund II. August / Sigismund II August — 89, 90

Polijas karalis; König von Polen; King of Poland

Silvestrs, Stodevešers / Silvester Stodewescher — 59, 72, 291, 312

Rīgas arhibīskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Skalbe Kārlis — 181

rakstnieks, domnieks; Schriftsteller, Mitglied des Stadtrates (der Dome); writer, member of the Dome

Skujenieks Marģers — 48, 181

valsts darbinieks, statistiķis, domnieks; Staatsmann, Statistiker, Mitglied des Stadtrates (der Dome); statesman, statistician, member of the Dome

Slēde Egons — 238

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Sniķeris Pēteris — 181

ārsts, domnieks; Arzt, Mitglied des Stadtrates (der Dome); physician, member of the Dome

Spekke Arnolds — 181

vēsturnieks, diplomāts, domnieks; Historiker, Diplomat, Mitglied des Stadtrates (der Dome); historian, diplomat, member of the Dome

Spure Žanis — 202, 206

PSKP darbinieks, izpildu komitejas loceklis; Funktionär der KPdSU, Mitglied des Vollzugskomitees; functionary of the CPSU, member of the Executive Committee

Staļins Josifs / Stalin, Josef — 230, 233, 241, 306, 326

PSRS valsts un PSKP darbinieks; Staatsmann der UdSSR und Funktionär der KPdSU; statesman of the USSR and functionary of the CPSU

Stradiņš Jānis — 244

akadēmiķis; Akademiker; academician

Straujums Aleksandrs — 241, 242

PSKP darbinieks; Funktionär der KPdSU; functionary of the CPSU

Strautiņš Bruno — 243

tēlnieks; Bildhauer; sculptor

Strautmanis Ivars — 244

arhitekts; Architekt; architect

Strīks Oskars fon / Stryck, Oskar von — 276, 309, 328

namīpašnieks; Hausbesitzer; houseowner

Strupulis Jānis — 241, 255

tēlnieks; Bildhauer; sculptor

Svemps Leo — 184

gleznotājs, pilsētas padomes loceklis; Maler, Mitglied des Stadtsowjets; painter, member of the City Board

Š

Šēls Heinrihs / Scheel, Heinrich — 280, 309, 328

arhitekts; Architekt; architect

Šēnbergs Laimonis — 255

grafīķis; Graphiker; graphic artist

Šeremetjevs Boriss / Scheremetow (Scheremetjew), Boris / Sheremetyev, Boris — 97, 100

Krievijas militārais darbinieks; Militärperson von Rußland; military figure of Russia

Šess / Chess — 275

arhitekts; Architekt; architect

Ševičs Ivans / Schewitsch, Iwan / Shevitsch, Ivan — 142

Vidzemes gubernators; Gouverneur von Livland; Governor of Vidzeme

Šifelbeins Pēters fon / Schivelbein, Peter von — 126

arhivārs, rātskungs, birģermeistars; Archivar, Ratsherr, Burgermeister; archivist, town councillor, Burgomaster

Šluns Jānis — 132

domnieks; Mitglied des Stadtrates (der Dome); member of the Dome

Šmēlings Reinholds / Schmaeling, Reinhold — 155, 274, 277, 309, 328

arhitekts; Architekt; architect

Šmits Johans / Schmidt, Johann — 65

rātes sekretārs; Ratssekretär; secretary of the Town Council

Šmits Johans Konrāds / Schmidt, Johann Konrad — 267

daļķrasotajs; Malermeister; painter-decorator

Šmulders Voldemars Aleksandrs — 199

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadttamtes; member of the City Board

Španaus Verners / Spanau, Werner — 76

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Šreiers Johans Gotfrīds / Schreyer, Johann Gottfried — 266

akmeņkalis; Steinmetz; stonemason

Štegmanis Rihards / Stegman, Richard — 47

pilsētas mērnies; Landmesser der Stadt; land surveyor of the town

Šteinerts Johans Daniels / Steinert, Johann Daniel — 270

mūrnies; Maurer; bricklayer

Štillings Andreass Vilhelms / Stilling, Andreas Wilhelm — 267

daļķrasotajs; Malermeister; painter-decorator

Štrauhs Heinrihs / Strauch, Heinrich — 131, 132

pilsētas galva; Stadtoberhaupt; Mayor

Šturms Mihaels / Sturm, Michael — 262

gleznotājs; Maler; painter

Šulcs Johans Ludvigs / Schultz (Schulz), Johann Ludwig — 41

gleznotājs; Maler; painter

Švarcs adams Hinrihs / Schwartz, Adam Hinrich — 114

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Švarcs Ādams Hinrihs / Schwartz, Adam Hinrich — 131
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Švarcs Johans Kristofs / Schwartz, Johann Christoph — 114
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

T

Talentss Stvens / Tallents, Stephen — 174
Rgas gubernators; Gouverneur von Riga; Governor of Riga

Tastijs Johans / Tastius, Johann — 107
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Tegetmeiers Silvestrs / Tegetmeyer, Silvester — 81
reformācijas sludinātājs; Prediger der Reformation; advocate of the Reformation

Teikmanis Andris — 248, 250
pilsētas tautas deputātu padomes priekšsēdētājs, Domes priekšsēdētājs; Vorsitzender des Volksdeputiertensowjets der Stadt, Vorsitzender des Stadtrates (der Dome); Chairman of the City Soviet of People's Deputies, Chairman of the Dome

Tideriks, Berevihas / Tidericus de Berewich — 63
rātskungs; Ratsherr; town councillor

Tilko Silvija — 274
arheoloģe; Archologin; archaeologist

Tillbergs Jānis Roberts — 163
gleznotājs; Maler; painter

Tilmanis Osvalds — 280, 309, 329
arhitekts; Architekt; architect

Tolks Eberhards / Tolcks, Eberhard — 102
mrnieks; Landmesser, land surveyor

Tomass, Šēnings / Thomas Schoning — 81
Rīgas arhibiskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Tms Heinrihs / Thum, Heinrich — 32, 38, 93, 261
grafiks; Graphiker; graphic artist

U

lenbroks Hinrihs fon / Ulenbrock, Hinrich von — 113
rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Ulmanis Kārlis — 167, 171, 181, 198, 301, 321
valsts un politiskais darbinieks, Latvijas Valsts prezidents, domnieks; Staatsmann und Politiker, Prasident der Republik Lettland, Mitglied des Stadtrates (der Dome); statesman and political figure, President of the Republic of Latvia, member of the Dome

V

Valdemars II / Waldemar II. / Waldemar II — 62, 291, 312
Dānijas karalis; Konig von Danemark; King of Denmark

Valdmanis Alfrēds — 215
valsts darbinieks; Staatsmann; statesman

Valters Rihards / Walter, Richard — 275
arhitekts; Architekt; architect

Vasašerna Knuts / Wasastjerna, Knut — 275, 308, 328
arhitekts; Architekt; architect

Vdovenko B. — 230

fotogrāfs; Fotograf; photographer

Vegers Augusts / Weger, August — 148, 270

grafiķis, iespiedējs; Graphiker, Drucker; graphic artist, printer

Veinbergs Frīdrihs — 144, 145, 146

advokāts, sabiedriski politiskais darbinieks; Rechtsanwalt, gesellschaftlicher Arbeiter und Politiker; lawyer, public and political figure

Veitmanis Kornēlijs — 184

valsts darbinieks; Staatsmann; statesman

Vellings Gothards / Welling, Gotthard — 107

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Verners Johans Frīdrihs / Werner, Johann Friedrich — 270

mūrnieks; Maurer; bricklayer

Vetošņikovs T. J. / Wetoschnikow, T. J. / Vetoshnikov, T. J. — 132

tirgotājs, domnieks; Kaufmann, Mitglied des Stadtrates (der Dome); merchant, member of the Dome

Vidaus Melhiors fon / Wiedau, Melchior von — 120, 121, 126

rātskungs, birģermeistars; Ratsherr, Burgermeister; town councillor, Burgomaster

Vikens Davids fon / Wiecken, David von — 270

rātskungs; Ratsherr; town councillor

Vilberns Johans Heinrihs / Wulbern, Johann Heinrich — 267

namdaris; Zimmermann; carpenter

Vilhelms, Brandenburgas / Wilhelm von Brandenburg — 84, 85, 89, 90, 295, 316

Rĩgas arhibiskaps; Erzbischof von Riga; Archbishop of Riga

Vilhelms, Modēnas / Wilhelm von Modena / Wilhelm of Modena — 32, 59, 61, 62, 69, 70, 79, 289, 291, 293, 312, 314

Modēnas biskaps, pavesta legats; Bischof von Modena, Legat des Papstes; Bishop of Modena, Pope's legate

Vindgasens Hanss / Windgassen, Hans — 218, 304, 324

birģermeistars; Burgermeister; Burgomaster

Visockis Juris — 253

pilsētas valdes loceklis; Mitglied des Stadtamtes; member of the City Board

Višinskis Andrejs / Wischinskij, Andrei / Vishinsky, Andrei — 198, 302, 323

PSRS valsts darbinieks; Staatsmann der UdSSR; statesman of the USSR

Vitauts / Vytautas — 78

Lietuvas lielkņazs; Grofurst von Litauen; Grand Duke of Lithuania

Vite Augusts / Witte, August — 285, 309, 329

arhitekts; Architekt; architect

Vite Johans / Witte, Johann — 126

arhivars, rātskungs; Archivar, Ratsherr; archivist, town councillor

Vitroks Hugo / Wittrock, Hugo — 217, 218, 219, 304, 324

virsbirģermeistars; Oberbürgermeister; Chief Burgomaster

Voinkova Viktorija — 278

arhitekte; Architektin; architect

Voits Nikolajs — 278

arhitekts; Architekt; architect

Volmers Kords / Wolmers, Cort — 76

Lielās gildes loceklis; Mitglied der Großen Gilde; member of the Big Guild

Z

Zālis Aleksandrs — 242

saimnieciskais darbinieks; Wirtschaftler; manager

Zamoiskis Jans / Zamoiski, Jan — 124

Polijas lielkanclers; Großkanzler von Polen; Grand Chancellor of Poland

Zariņa Vanda — 179, 182, 201, 235

fotogrāfiju īpašniece, pārvaldes darbiniece; Leihgeberin der Fotos, Beamtin der Stadtverwaltung; owner of photographs, administration employee

Zariņš Rihards — 170

grafikis; Graphiker; graphic artist

Zeidaks Andrejs — 280

ainavu arhitekts; Landschaftsarchitekt; landscape architect

Zemgals Gustavs — 163, 171, 175

valsts un politiskais darbinieks, Latvijas Valsts prezidents, pilsētas galva; Staatsmann und Politiker, Präsident der Republik Lettland, Stadtoberhaupt; statesman and political figure, President of the Republic of Latvia, Mayor

Zengbušs Aleksandrs Gotšalks / Sengbusch, Alexander Gottschalk — 130, 131

pilsētas galva, rātskungs, birģermeistars; Stadtoberhaupt, Ratsherr, Bũrgermeister; Mayor, town councillor, Burgomaster

Zengeizens Hanss / Sengeisen, Hans — 107, 296, 317

Mazās ģildes loceklis; Mitglied der Kleinen Gilde; member of the Small Guild

Ziemelis Gunārs — 238, 239

izpildu komitejas priekšsēdētājs; Vorsitzender des Vollzugskomitees; Chairman of the Executive Committee

Zigmunds Jūliuss Gotfrīds / Siegmund, Julius Gottfried — 44, 97, 113, 114, 115, 130, 147

gleznotājs; Maler; painter

Zinovjevs Mihails / Sinovjew, Michail / Zinovyev, Michail — 142

Vidzemes gubernators; Gouverneur von Livland; Governor of Vidzeme

Zintens Johans (Jānis) IV sk.; s.; see **Johans (Jānis) IV, Zintens**

Zommers Frīdrihs — 174

militārais darbinieks; Militärperson; military figure

Zvegincevs Nikolajs / Sweginzew, Nikolai / Zveginzev, Nikolai — 145

Vidzemes gubernators; Gouverneur von Livland; Governor of Vidzeme

Sastādījusi *Ilona CELMIŅA*
Zusammengestellt von *Ilona CELMIŅA*
Compiler *Ilona CELMIŅA*

RĪGAS PĀRVALDE ASTOŅOS GADSIMTOS

Sastādītāja Ilona CELMIŅA

DIE VERWALTUNG RIGAS WÄHREND ACHT JAHRHUNDERTEN

Zusammenstellung Ilona CELMIŅA

EIGHT HUNDRED YEARS OF RIGA ADMINISTRATION

Compiled by Ilona CELMIŅA

Tulkotāji Valdis BISENIEKS, Valda KVASKOVA (vācu val., Deutsch, German)
Übersetzungen Rasma MOZERE (angļu val., Englisch, English)
Translators

Redaktori Māra ŅIKITINA (latviešu val., Lettisch, Latvian)
Redaktion Valda KVASKOVA, Māra SILIŅA (vācu val., Deutsch, German)
Editors Maija TREILONA (angļu val., Englisch, English)

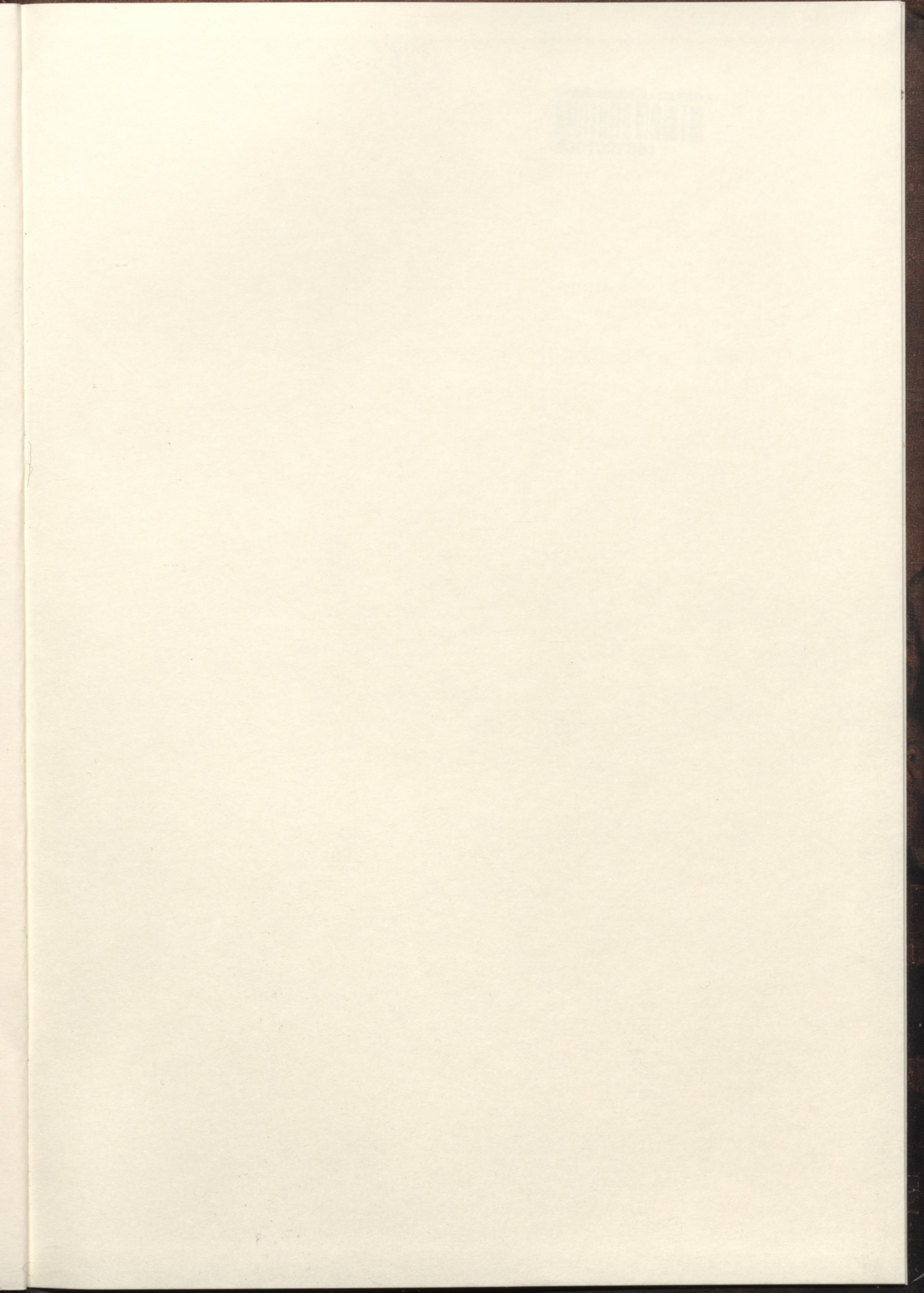
Ilustratīvo materiālu apzināja Gunārs ARMANIS, Zigrīda CIEMATNIECE, Māra EIHE, Anita GAILIŠA,
Bildbeschaffung Ingrida MIKLĀVA, Māra OZOLIŅA, Silvija VOITE
Illustration research

Tehniskā redaktore Gaļina SĻEPKOVA
Technische Redaktion
Technical editing

Maketētāja Natālija ALEKSANDROVA
Satz und Bildumbruch
Computer design

Iespiests PREMO, Latvija
Druck
Printed by

© SIA "Rīgas nami", 2000
© Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, 2000
© Ilona Celmiņa (sastādījums), 2000
© Arta Ozola-Jaunarāja (dizains), 2000

Ls. 35,-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301027381

2001-7
L 19

